

Uniwersytet w Białymstoku
Wydział Prawa

Katarzyna Wiktorzak

**SYSTEM OCHRONY ŚWIADKA
W POLSKIM PROCESIE KARNYM**

Rozprawa doktorska
napisana pod kierunkiem
dra hab. Andrzeja Sakowicza, prof. UwB

Białystok 2018

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	6
Wprowadzenie.....	8
Rozdział I. System ochrony świadka – zagadnienia ogólne	25
1. Definicja świadka w procesie karnym.....	25
2. Obowiązki świadka w procesie karnym w aspekcie jego ochrony	32
3. Ratio legis ochrony świadka	42
3.1. Konstytucyjne standardy ochrony świadka	42
4. Kształt ochrony świadka w procesie karnym	57
5. Zakres podmiotowy ochrony świadka	68
Rozdział II. Ochrona świadka w świetle wybranych międzynarodowych aktów prawnych.....	74
1. Ochrona świadka w systemie uniwersalnym	74
1.1. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 5 listopada 1950 roku	74
1.2. Konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z 15 listopada 2000 roku	76
1.3. Deklaracja ONZ o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 40/34 z dnia 29 listopada 1985 roku	80
2. Ewolucja ochrony świadka w świetle aktów prawnych Rady Europy	83
3. System ochrony świadka w świetle aktów prawnych Unii Europejskiej.....	111
3.1. Środki ochrony świadka zawarte w Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25.10.2012 r., ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującą decyzję ramową Rady	

2001/22/WSiW.....	112
3.2. Problematyka europejskiego nakazu ochrony na podstawie Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/99/UE z dnia 13.12.2011 r., w sprawie europejskiego nakazu ochrony	124
3.3. Decyzja ramowa Rady Unii Europejskiej w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym z 15 marca 2001 r.	133
Rozdział III. Ochrona świadka o statusie zwyczajnym	137
1. Warunki i zasady przyznania ochrony świadkowi o statusie zwyczajnym.....	137
2. Zakres ochrony świadka o statusie zwyczajnym	142
3. Ochrona świadka o statusie zwyczajnym wynikająca z Kodeksu postępowania karnego.....	146
3.1. Zastrzeżenie danych dotyczących miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu.....	146
3.2. Wyłączenie dowodu z zeznań świadka wobec którego zachodzi obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia albo wolności lub osoby dla niego najbliższej do wyodrębnionego zbioru dokumentów.....	153
3.3. Wyłączenie jawności rozprawy	159
3.4. Prawo do odmowy składania zeznań	165
3.5. Prawo do uchylenia się od odpowiedzi na pytanie oraz zwolnienie ze składania zeznań lub odpowiedzi na pytanie	179
4. Środki ochrony i pomocy świadka o statusie zwyczajnym wynikające z ustawy z dnia 28.11.2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka.....	185
4.1. Ochrona na czas czynności procesowej.....	185
4.2. Ochrona osobista	187
4.3. Pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu	189
5. Przesłanki uchylenia ochrony wobec świadka o statusie zwyczajnym	194
Rozdział IV. Ochrona świadka – pokrzywdzonego	197
1. Status procesowy świadka – pokrzywdzonego	197
2. Ochrona świadka - pokrzywdzonego wynikająca z Kodeksu postępowania karnego.....	204
2.1. Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego w charakterze świadka w trybie art.	

185a kpk.....	204
2.2. Przesłuchanie pokrzywdzonego w charakterze świadka w trybie art. 185c	217
2.3. Warunki przesłuchania świadka - pokrzywdzonego w trybie art. 185a – 185c...	221
2.4. Obowiązek powiadomienia pokrzywdzonego o uchyleniu, nieprzedłużeniu lub zmianie tymczasowego aresztowania na inny środek zapobiegawczy.....	222
2.5. Zakaz kontaktowania się oskarżonego z pokrzywdzonym, zakaz zbliżania się do określonych osób oraz nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego z pokrzywdzonym w trybie art. 275 § 2-3 kpk	224
2.6. Nakaz opuszczenia lokalu mieszkalnego w trybie art. 275a kpk	235
3. Środki ochrony i pomocy świadka - pokrzywdzonego wynikające z ustawy z dnia 28.11.2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka	248
3.1. Ochrona na czas czynności procesowych	248
3.2. Ochrona osobista	252
3.3. Pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu	253
4. Przesłanki uchylenia ochrony wobec świadka - pokrzywdzonego.....	256
Rozdział V. Ochrona świadka małoletniego.....	259
1. Warunki i zasady przyznania ochrony	259
2. Ochrona świadka małoletniego wynikająca z Kodeksu postępowania karnego.....	266
2.1. Tryb przesłuchiwania świadka małoletniego	266
3. Środki ochrony i pomocy świadka małoletniego wynikające z ustawy z dnia 28.11.2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka	291
3.1. Ochrona na czas czynności procesowych	291
3.2. Ochrona osobista	267
3.3. Pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu	293
4. Przesłanki uchylenia ochrony wobec świadka małoletniego	299
Rozdział VI. Ochrona świadka anonimowego... ..	304
1. Podstawy uzasadniające anonimizację	304
2. Zakres ochrony świadka anonimowego.....	307
3. Ochrona świadka anonimowego wynikająca z Kodeksu postępowania karnego	309
3.1. Utajnienie okoliczności umożliwiających ustalenie tożsamości świadka	309

3.2. Podmioty posiadające dostęp do okoliczności umożliwiających ustalenie tożsamości świadka	312
3.3. Przesłuchanie świadka anonimowego	314
3.4. Warunki techniczne przesłuchiwanie świadka anonimowego.....	318
4. Dowód z zeznań świadka anonimowego a prawo oskarżonego do obrony w kontekście orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka	325
5. Przesłanki uchylenia anonimizacji	336
Rozdział VII. Ochrona świadka koronnego	339
1. Warunki dopuszczenia dowodu z zeznań świadka koronnego	339
2. Zakres ochrony świadka koronnego.....	352
3. Środki ochrony i pomocy wynikające z ustawy z dnia 25.6.1997 r. o świadku koronnym	360
3.1. Ochrona osobista	360
3.2. Zmiana tożsamości	362
3.3. Zmiana miejsca pobytu lub zatrudnienia	364
3.4. Przeprowadzenie operacji plastycznej	365
3.5. Pomoc finansowa na pokrycie kosztów uzyskania świadczeń opieki zdrowotnej oraz pomoc finansowa na pokrycie kosztów utrzymania w razie niemożności zatrudnienia	366
4. Cofnięcie środków ochrony i pomocy wobec świadka koronnego	367
Zakończenie	376
Bibliografia	392
Wykaz aktów prawnych	429
Orzecznictwo	433

WYKAZ SKRÓTÓW

AKTY PRAWNE

EKPC - Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r., Dz. U. 1993, Nr 61 poz. 284

k.k. - Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. 2018, poz. 1600 ze zm.

k.p.k. - Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz. U. 2017, poz. 1904 ze zm.

Konstytucja RP - Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 ze zm.

u.ś.k. - Ustawa z dnia 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym, Dz. U. 2016, poz. 1197 ze zm.

u.o.p.p.ś. – Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, Dz.U. 2015, poz. 21

PERIODYKI

Dz. U. – Dziennik Ustaw

LEX - System Informacji Prawnej LEX

LEGALIS – System Informacji Prawnej LEGALIS

OSN(K) - Orzeczenia Sądu Najwyższego (Izba Karna)

Pal. - Palestra

Prok. i Pr. - Prokuratura i Prawo

PiP – Państwo i Prawo

RPEiS - Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny

INNE

ETPC - Europejski Trybunał Praw Człowieka

TS - Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

TK - Trybunał Konstytucyjny

SN - Sąd Najwyższy

SA - Sąd Apelacyjny

WPROWADZENIE

Rzeczypospolita Polska jako państwo prawa ma obowiązek urzeczywistniania zasad sprawiedliwości społecznej w taki sposób, aby każdy obywatel przestrzegał prawa, co wynika z art. 2 i art. 83 Konstytucji RP. W Konstytucji wskazano również, że należy chronić godność każdego człowieka, która jest przyrodzona i niezbywalna oraz jest źródłem wszelkich wolności i praw obywateli, które z kolei muszą być przestrzegane przez władze publiczne (art. 30 Konstytucji RP).¹

Rozpoczynając rozważania dotyczące istotności problemu związanego z ochroną świadka w procesie karnym warto powołać się na treść art. 177 § 1 k.p.k., na podstawie którego nałożono na każdą osobę, która posiada wiedzę istotną dla rozstrzygnięcia sprawy, obowiązek stawienia się na każde wezwanie organu, a następnie złożenia zeznań². Status procesowy świadka jest niewątpliwie różny od statusu oskarżonego w procesie karnym, w głównej mierze dlatego, że świadek co do zasady nie może odmówić składania zeznań. Polska procedura karna przewiduje jednak nieliczne wyjątki od powyższej zasady³.

Mając powyższe na względzie należy wskazać, że skoro państwo nakłada na świadka obowiązek złożenia zeznań w toku postępowania karnego, to powinno również

¹ M. Piechowiak, *Godność jako fundament powinności prawa wobec człowieka* (w:) P. Morciniec, S. L. Stadniczenko (red.) *Urzeczywistnienie praw człowieka w XXI wieku. Prawo i etyka*, Opole 2004, s. 40 i nast.; L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012, s. 5 i nast.;

² S. Waltoś, *Świadek w historii i w świecie współczesnym studium porównawcze*, (w:) *Świadek w procesie sądowym*, Warszawa 1985, s. 53; Z. Młynarczyk, *Falszywe zeznania w polskim prawie karnym*, Warszawa 1971, s. 91; J. Stańda, *Stanowisko świadka w polskim procesie karnym*, Warszawa 1976, s. 45; S. Kalinowski, *Polski proces karny w zarysie*, Warszawa 1981, s. 185; K. Sitkowska, *Świadek w procesie karnym. Komentarz. Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Akty normatywne*, Bielsko – Biała 1999, s. 19; E. Gruza, *Pojęcie świadka w procesie karnym*, PK 2002, nr 235, s. 9; E. Gruza, *Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna*, Kraków 2003, s. 53-56.

³ I tak, dotyczy to m.in. świadka będącego jednocześnie duchownym, jednak jedynie w zakresie faktów, o których pozyskał informację podczas spowiedzi, jak również adwokata w zakresie faktów, o których dowiedział się w toku udzielania porady prawnej bądź podczas prowadzenia sprawy, co wynika z treści art. 178 k.p.k. Zakaz dowodowy funkcjonuje również co do świadka, który odmówił składania zeznań jako osoba najbliższa wobec oskarżonego albo jako oskarżony w innej sprawie (w trybie art. 182 k.p.k.), a wreszcie co do świadka, który odmówił udzielenia odpowiedzi na pytanie, uzasadniając to możliwością narażenia siebie bądź osoby dla niego najbliższej na odpowiedzialność karną, jednak tylko w zakresie tego pytania, co zaś wynika z treści art. 183 k.p.k.

zagwarantować świadkowi oraz najbliższym mu osobom stosowne gwarancje bezpieczeństwa. W innym wypadku świadek może przejawiać zachowanie polegające na uniknięciu obowiązku złożenia zeznań, bądź też jego zeznania będą odbiegały od jego rzeczywistej wiedzy z uwagi na istniejącą obawę. Wskazane w treści art. 2 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności prawo każdego człowieka do życia⁴ oznacza, że organy państwowe mają obowiązek wprowadzenia oraz zastosowania efektywnych środków zapewniających bezpieczeństwo. Z powyższym związana jest konieczność odpowiedniego dostosowywania procedur karnych.⁵

Kontynuując rozważania w zakresie zasadności ochrony świadka w postępowaniu karnym należy wskazać na dwie prawidłowości. Otóż, dowód z zeznań świadka pełni szczególną rolę w całym systemie środków dowodowych współczesnego procesu karnego. Nadto, przeprowadzenie tegoż dowodu jest niezwykle istotne z punktu widzenia rozstrzygnięcia sprawy karnej. Niewątpliwie dowód z zeznań świadka należy do osobowych źródeł dowodowych i mimo technizacji życia społecznego jest podstawowym dowodem przeważającym nad zastosowaniem dowodów rzeczowych lub ekspertyz wykonanych przez biegłego⁶. Taka tendencja jest na ogół zauważalna, natomiast nie sposób dopatrywać się jako przyczyny takiego zjawiska wyłącznie ogólnej dostępności osobowych źródeł dowodowych. Kolejno, przeprowadzenie dowodu z zeznań świadka jest stosunkowo łatwe we wprowadzeniu do postępowania karnego. Z przeprowadzenia tego dowodu nie sposób zrezygnować, albowiem za jego pomocą można poznać szczegóły określonego zdarzenia tudzież jego fragmentów, epizodów. Samo postępowanie karne przeważnie oscyluje wokół

⁴ Zgodnie z art. 2 ust. 1 Prawo każdego człowieka do życia chronione jest przez ustawę. Nikt nie może być w sposób umyślny pozbawiony życia. Powyższe nie dotyczy sytuacji, gdy pozbawienie życia wynika z konieczności wykonania wyroku sądowego, skazującego za przestępstwo, za które ustawa przewiduje taką karę.

⁵ P. K. Sowiński, *Gwarancje ochrony praw świadka w polskim procesie karnym. Zarys problematyki* (w:) E. Dynia, Cz. P. Kłak (red.), *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, Rzeszów 2005, s. 339; K. Marszał, *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2013, s. 398; Z. Młynarczyk, *Falszywe zeznania w polskim prawie karnym*, Warszawa 1971, s. 91; J. Stańda, *Stanowisko świadka w polskim procesie karnym*, Warszawa 1976, s. 45.; S. Waltoś, *Świadek w historii i w świecie współczesnym. Studium prawnoporównawcze* (w:) S. Waltoś (red.) *Świadek w procesie...*, s. 81; M. Dobrowolska, A. Oklejak, *Prawa i obowiązki świadków w postępowaniu sądowym w świetle badań empirycznych* (w:) S. Waltoś (red.), *Świadek w procesie...*, s. 269;

⁶ R. Kmieciak, E. Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 2009, s. 315; K. Otłowski, *Przesłuchanie świadka w postępowaniu przygotowawczym*, Probl. Praw. 1973, nr 6, s. 23; R. Górecki, *Rola i znaczenie dowodowe zeznań świadka w procesie karnym*, NP 1980, nr 4, s. 83-85; K. Sitkowska, *Świadek w procesie karnym...*, s. 19; E. Gruza, *Pojęcie świadka w procesie karnym*, PK 2002, nr 235, s. 9; idem, *Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym*. Problematyka kryminalistyczna, Kraków 2003, s. 53-56.

pewnego czynu, zdarzenia, które wynika właśnie z relacji interpersonalnych określonych osób. Do zadań sądu oraz stron postępowania należy poczynienie starań w zakresie ustalenia prawidłowego stanu faktycznego, natomiast zeznania świadka stanowią swoisty komunikat kierowany wobec stron postępowania, a polegający na takiej narracji faktów, która w sposób bezpośredni i natychmiastowy zostanie przyswojona przez strony. To właśnie przy pomocy dowodu z zeznań świadka, które stanowią zindywidualizowaną i niepowtarzalną relację, organ procesowy ma możliwość poznać jak najwięcej szczegółów dotyczących określonego zdarzenia. Niezwykle istotny jest zakres oddziaływania zeznań świadka na późniejsze rozstrzygnięcie sądu. Główną rolą świadka w procesie karnym jest dostarczenie organowi procesowemu jak najobszerniejszych informacji dotyczących sprawy, co z kolei umożliwia poznanie prawdy o danym zdarzeniu i wydanie prawidłowego rozstrzygnięcia w zakresie odpowiedzialności karnej oskarżonego⁷. To właśnie dowód z zeznań świadka jest „podstawowym regulatorem możliwości i zakresu dokonywania prawidłowych ustaleń faktycznych”⁸.

Niezależnie od powyższego warto wskazać, że problematyka związana z ochroną świadka w procesie karnym niewątpliwie pozostaje w sferze zainteresowań zarówno przedstawicieli doktryny, jak i judykatury. Niemniej jednak, powyższe publikacje mają charakter li tylko fragmentaryczny, bowiem odnoszą się jedynie do ochrony dotyczącej konkretnego rodzaju świadka, bądź też szeroko rozumianej instytucji świadka w procesie karnym. Brak jest kompletnego i aktualnego opracowania problematyki dotyczącej ochrony świadka, co zaś stanowiło asumpt do podjęcia rozważań w tym zakresie.

Tytułem wstępu warto wskazać, że środki ochrony świadka rozproszone są w kilku niezależnych aktach prawnych. Mogą one być bowiem przyznane zarówno na podstawie regulacji Kodeksu postępowania karnego, jak też na podstawie ustawy z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka⁹, która kształtuje zasady, warunki i zakres stosowania środków ochrony i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, jak

⁷ J. Stańda, *Świadkowie jako przedstawiciele społeczeństwa w procesie sądowym* (w:) S. Waltoś (red.) *Świadek w procesie sądowym*, Warszawa 1985, s. 30; R. Górecki, *Świadek w postępowaniu przygotowawczym*, Warszawa- Poznań 1987, s. 21; P. Tomaszewski, *Uwagi o dowodzie z zeznań świadka w postępowaniu przygotowawczym*, WPP 1985, nr 4, s. 440; B. Hołyst, *Psychologiczne i społeczne determinanty zeznań świadków*, Warszawa 1989, s. 28-29.

⁸ S. Waltoś, *Świadek w historii i w świecie ...*, s. 53; Z. Młynarczyk, *Falszywe zeznania ...*, s. 91; J. Stańda, *Stanowisko świadka ...*, s. 45; S. Kalinowski, *Polski proces karny ...*, s. 185; K. Sitkowska, *Świadek w procesie karnym...*, s. 19; E. Gruza, *Pojęcie świadka ...*, s. 9; E. Gruza, *Ocena wiarygodności ...*, s. 53-56.

⁹ Uzasadnienie projektu ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (druk sejmowy VII kadencji nr 2653, s. 1.

również osób im najbliższych (w odniesieniu do świadka o statusie zwyczajnym, świadka – pokrzywdzonego oraz świadka małoletniego). W odniesieniu do świadka anonimowego mają niewątpliwie zastosowanie przepisy k.p.k, zaś wobec świadka koronnego ustawa o świadku koronnym, jak również wydane na podstawie tych ustaw rozporządzenia. O ile *gros* środków ochrony świadka przewidzianych w przepisach k.p.k. ma zastosowanie już z racji samego uczestnictwa danej osoby w procesie karnym w charakterze świadka, to już warunkiem zastosowania u.o.p.p.ś jest zagrożenie dla życia lub zdrowia pokrzywdzonego bądź świadka lub osób im najbliższych w związku z toczącym się procesem karnym (art. 1 ust. 1 ustawy).

Zakres ochrony osoby, która składa zeznania w procesie karnym uzależniony jest co do zasady od statusu prawnego, jaki dana osoba posiada. Kompleksowa analiza przepisów kodeksu karnego, kodeksu postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym, a wreszcie ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka oraz szeregu innych aktów prawnych prowadzi do wniosku, że można wyodrębnić różne rodzaje środków ochrony w zależności od statusu procesowego danej osoby. Różnorodność stosowanych środków ochrony oraz zakres ich zastosowania w zależności od danej kategorii świadków, skłaniać może po dokonaniu ocen i poczynienia w tym zakresie refleksji. Powyższe umożliwia także sklasyfikowanie świadków w zależności od przyznawanej im ochrony.¹⁰

Od dnia 8 kwietnia 2015 roku w polskim systemie prawnym funkcjonuje ustawa z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka¹¹, która ukształtowała i sprecyzowała zasady, warunki oraz zakres wykonywania środków ochrony i pomocy stosowanych wobec pokrzywdzonego i świadka, jak również osób im najbliższych¹². Zgodnie z założeniem prawodawcy, powyższa ustawa powinna stanowić kompleksowy akt prawny regulujący kwestię ochrony świadka i pokrzywdzonego, w stosunku do których istnieje zagrożenie życia lub zdrowia, wynikające ze składania zeznań bądź wyjaśnień obciążających oskarżonego albo z samego faktu brania udziału w procesie karnym. Omawiana ustawa, zgodnie z założeniem, wprowadziła nowe, nieznane dotychczas w polskim

¹⁰ E. Bieńkowska, *Wokół projektu utworzenia systemu ochrony pokrzywdzonego i świadka*, Prok. i Pr. 2015, nr 3, s. 1; E. Bieńkowska, *Świadek nie dość chroniony*, Gazeta Sądowa 1998, nr 9, s. 30 i nast.; E. Bieńkowska, *Sytuacja ofiar przestępstw w postępowaniu karnym w świetle standardów Unii Europejskiej*, Studia Prawnicze 2001, nr 3–4, s. 37 i nast.; E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków*, Prok i Pr 2015, nr 10, s. 5.

¹¹ Dz.U. 2015, poz. 21.

¹² Przesłanka warunkująca przyznanie środków ochrony i pomocy jest spełniona wówczas, gdy w związku z toczącym się lub zakończonym procesem karnym, w którym bierze udział pokrzywdzony lub świadek albo w postępowaniu karnym skarbowym istnieje obawa zagrożenia życia lub zdrowia tychże osób, co wynika z art. 1 ust. 1 ustawy.

systemie prawnym środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków, ale także znowelizowała obowiązujące akty prawne w stosownym zakresie dotyczącym ochrony tychże osób. Na podstawie ustawy dokonano również implementacji Dyrektywy 2012/29/UE, która odnosi się do kwestii praw i środków ochrony ofiar. Głównym założeniem tego aktu jest dokonanie przeglądu, a następnie uzupełnienie zasad wskazanych w decyzji ramowej 2001/220/WSiSW, jak też podjęcie stosownych czynności mających na celu zwiększenie poziomu ochrony ofiar w Unii Europejskiej, w szczególności zaś w zakresie postępowania karnego (pkt 4 preambuły Dyrektywy 2012/29/UE).¹³ Niewątpliwie również inne akty prawne odnoszą się do ochrony świadka oraz pokrzywdzonego w procesie karnym¹⁴.

Odnosząc się do zakresu ochrony wskazanego w ustawie z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka należy wskazać, że ochrona powyższa nie ma zastosowania wobec wszystkich zagrożonych pokrzywdzonych i świadków. I tak, należy wskazać, że ustawa nie ma zastosowania wobec pozbawionych wolności: pokrzywdzonego, świadka oraz osób im najbliższych (wobec których stosuje się art. 88d ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r., - Kodeks karny wykonawczy, co wynika z art. 1 ust. 4 ustawy). Ustawa nie ma także zastosowania do pokrzywdzonych i świadków, którzy uczestniczą w postępowaniu w sprawach nieletnich, bowiem ustawodawca pominął tą grupę osób. Warto jednak nadmienić, że uniemożliwiając tym osobom skorzystanie z prawa do ochrony i pomocy, można narazić się na zarzut braku równości wszystkich obywateli wobec prawa – *ergo* zarzut niekonstytucyjności przepisów¹⁵. Naturalnie, ustawa nie ma także zastosowania do świadka koronnego lub osoby dla niego najbliższej, bowiem instytucję tą

¹³ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Ofiara przestępstwa w dokumentach międzynarodowych*, Warszawa 2009, s. 325; E. Bieńkowska, *Pokrzywdzony w świetle najnowszych nowelizacji przepisów prawa karnego*, Prok. i Pr. 2014, nr 3, s. 16 i nast.; E. Bieńkowska, *Wokół projektu utworzenia systemu ochrony pokrzywdzonego i świadka*, Prok. i Pr. 2015, nr 3, s. 1; E. Bieńkowska, *Świadek nie dość chroniony*, Gazeta Sądowa 1998, nr 9, s. 30 i nast.; E. Bieńkowska, *Sytuacja ofiar przestępstw w postępowaniu karnym w świetle standardów Unii Europejskiej*, Studia Prawnicze 2001, nr 3–4, s. 37 i nast.; E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków*, Prok i Pr 2015, nr 10, s. 5.

¹⁴ Dyrektywa Rady 2004/80/WE z dnia 29 kwietnia 2004 roku, która dotyczy kompensaty dla ofiar przestępstw, dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/99/UE z dnia 13 grudnia 2011 roku w sprawie europejskiego nakazu ochrony, jak również rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 606/2013 z dnia 12 czerwca 2013 roku w sprawie wzajemnego uznawania środków ochrony w sprawach cywilnych. Ustawa o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka z dnia 28 listopada 2014 roku wpływa także na Krajowy Program Działań na rzecz Równego Traktowania na lata 2013 – 2016 (co do celu głównego, celu szczegółowego oraz w zakresie implementacji dyrektywy 2012/29/UE), ale także na Krajowy Program na rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014 – 2020 (co do obszaru 2 tj. ochrony i pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie).

¹⁵ E. Bieńkowska, *Świadek nie dość chroniony...*, s. 30 i nast.; E. Bieńkowska, *Sytuacja ofiar ...*, s. 37 i nast.; E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy ...*

normuje ustawa z dnia 25 czerwca 1997 roku o świadku koronnym.

Rozważania podjęte na gruncie niniejszego zagadnienia pozwolą na udzielenie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Czy system ochrony świadka w polskim procesie karnym jest spójny?
2. Czy ustawę o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka z dnia 28 listopada 2014 roku można traktować jako kompleksową regulację odnoszącą się do ochrony świadka?
3. Czy istnieje możliwość jednoczesnego zastosowania wobec świadka środków ochrony przewidzianych zarówno na gruncie Kodeksu postępowania karnego jak i ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka z dnia 28 listopada 2014 roku?

Ponadto sformułowano następujące problemy szczegółowe, które sprowadzają się do następujących kwestii: czy nadanie statusu świadka wpływa na prawa i wolności zagwarantowane w Konstytucji RP; czy dyrektywy unijne w zakresie ochrony świadka zostały w prawidłowy sposób implementowane do polskiego systemu prawnego; czy środki ochrony stosowane wobec świadka wpływają niekorzystnie na prawo oskarżonego do obrony?

Na podstawie analizy obowiązujących aktów prawnych, a także poglądów przedstawicieli doktryny i judykatury oraz orzecznictwa sformułowano następujące hipotezy główne:

1. System ochrony świadka w polskim procesie karnym nie jest spójny.
2. Ustawa o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka z dnia 28 listopada 2014 roku nie może być traktowana jako kompleksowa regulacja odnosząca się do ochrony świadka.

Z kolei hipotezy szczegółowe to:

1. Nadanie statusu świadka wpływa niekorzystnie na prawa i wolności zagwarantowane w Konstytucji RP.
2. Istnieje możliwość jednoczesnego stosowania wobec świadka środków ochrony przewidzianych zarówno na gruncie Kodeksu postępowania karnego jak i ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka z dnia 28 listopada 2014 roku.
3. Ochrona stosowana wobec świadka wpływa niekorzystnie na prawo oskarżonego do obrony.

Zakreślona powyżej problematyka badawcza determinuje strukturę opracowania, które

składa się z siedmiu rozdziałów. Zarówno konstrukcja pracy, jak i zastosowana metodologia badań są konsekwencją celów i tezy rozprawy, a także będących podstawą tej ostatniej – szczegółowych hipotez badawczych. Kolejność wywodów opiera się na trzyczęściowym modelu, a mianowicie w pierwszej kolejności poruszono zagadnienia ogólne dotyczące świadka w procesie karnym. Rozdział I niniejszej pracy dotyczy zagadnień ogólnych związanych z instytucją świadka w procesie karnym. Dokonano analizy definicji świadka zarówno w znaczeniu faktycznym, jak również procesowym. Opisano rolę świadka w procesie karnym, wskazując tym samym czynności procesowe, w których może on uczestniczyć. Kolejno przedstawiono model ochrony świadka występujący w Polsce na podstawie ustaw regulujących powyższą instytucję. Wskazano, które ustawy mają zastosowanie do konkretnego rodzaju świadka. Do zagadnień o charakterze ogólnym należy także przedstawienie racji uzasadniających ochronę świadka. Będzie to swoiste uzasadnienie podjęcia się zagadnienia ochrony świadka w procesie karnym. Następnie dokonano podziału instytucji świadka na jego poszczególne rodzaje, co z kolei będzie miało swoje odzwierciedlenie w dalszej części pracy. Wyróżniono świadka: o statusie zwyczajnym, świadka -pokrzywdzonego, świadka małoletniego oraz świadka anonimowego i koronnego.

W rozdziale I poruszono również problem konstytucyjnych gwarancji ochrony świadka oraz dokonano szczegółowego opisu gwarancji ochrony świadka wynikających z w Konstytucji RP. Środki te są punktem wyjścia do pozostałych instytucji zawartych w ustawach karnych. Nadanie statusu świadka niejednokrotnie ma wpływ na naruszenie podstawowych praw i wolności obywatelskich. Dokonano analizy wpływu wzięcia udziału świadka w procesie karnym na jego nietykalność osobistą. W tym miejscu zwrócono uwagę na rozróżnienie nietykalności osobistej i wolności osobistej, jak również nietykalności, tożsamości i integralności. Poruszono także kwestię ograniczenia prywatności świadka oraz jego wolności osobistej w kontekście określonych czynności procesowych.

W rozdziale II poruszono kwestię międzynarodowych gwarancji ochrony świadka. Dokonano analizy wybranych międzynarodowych aktów prawnych regulujących kwestię ochrony świadka. W pierwszej kolejności opisano ochronę świadka w systemie uniwersalnym, odwołując się jednocześnie do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 5 listopada 1950 roku, Konwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z dnia 15 listopada 2000 roku, jak również do Deklaracji ONZ o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy tj. Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego

ONZ 40/34 z dnia 29 listopada 1985 roku.

W dalszej kolejności poruszono kwestię dotyczącą ewolucji systemu ochrony świadka w świetle aktów prawnych Rady Europy. W tym zakresie powołano się na szereg wybranych aktów odnoszących się w sposób bezpośredni lub pośredni do kwestii ochrony świadka, wykazując tym samym tendencje modyfikacji ochrony świadka na przestrzeni wielu dekad¹⁶.

Kolejnymi aktami prawnymi są regulacje na szczeblu Unii Europejskiej. W tym zakresie dokonano szczegółowej analizy Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW¹⁷ oraz Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/99/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie europejskiego nakazu ochrony¹⁸. W dalszej kolejności odwołano się także do Decyzji ramowej Rady Unii Europejskiej w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym. Analiza międzynarodowych aktów prawnych pozwala na określenie stopnia ich implementacji do polskiego systemu prawnego, a także czy udzielenia odpowiedzi na pytanie czy implementacja została przeprowadzona w sposób prawidłowy i kompletny.

Rozdział III rozpoczyna część szczególną niniejszej pracy, zawierającą opis środków ochrony poszczególnych świadków. Celem rozdziałów poświęconych tematyce ochrony konkretnego świadka jest udzielenie każdorazowo odpowiedzi na pytanie o system ochrony w kontekście danego rodzaju świadka. Na tej podstawie możliwie stanie się wywiedzenie ogólnego twierdzenia dotyczącego spójności ochrony świadka w polskim procesie karnym.

W pierwszej kolejności poruszono kwestię ochrony świadka o statusie zwyczajnym¹⁹.

¹⁶ Konwencja w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, Rekomendacja odnosząca się do zastraszania świadków i praw do obrony, Rekomendacja w sprawie ochrony świadków i osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości, Rekomendacja w sprawie pomocy dla ofiar przestępstw, Rekomendacja w sprawie ochrony dzieci przed okrutnym i poniżającym traktowaniem, Rekomendacja w sprawie przemocy w rodzinie, Rekomendacja na temat środków społecznych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, Rekomendacja w sprawie handlu ludźmi i innych form eksploatacji dzieci oraz Zalecenie w sprawie pozycji ofiary w procesie karnym, Zalecenie w sprawie zapobiegania wiktyimizacji i pomocy dla ofiar przestępstw, Rezolucja w sprawie dzieci będących świadkami przemocy domowej oraz Rezolucja o kompensowaniu ofiar przestępstw.

¹⁷ Dz. Urz. UE L 315 z 14.11.2012.

¹⁸ Dz. Urz. UE L 338 z 21.12.2011; w tym zakresie omówiono instytucję wystąpienia do państwa członkowskiego Unii Europejskiej o wykonanie europejskiego nakazu. Określono przesłanki wystąpienia do sądu o wykonanie środka zapobiegawczego, środka karnego lub obowiązku związanego z poddaniem sprawcy próbie oraz opisano warunki formalne nakazu. Kolejno poruszono problem wystąpienia państwa członkowskiego Unii Europejskiej o wykonanie europejskiego nakazu ochrony. W związku z powyższym konieczne było określenie przesłanek wykonania europejskiego nakazu ochrony, jak również warunków formalnych nakazu. Opisano, w jakich okolicznościach następuje odmowa wykonania nakazu.

¹⁹ Zwrotem takim posłużył się m.in. K. Karsznicki, *Program ochrony świadka w Polsce na tle regulacji prawnych*

Opisano warunki i zasady przyznania świadkowi ochrony oraz określono zakres ochrony świadka. Kolejno, wymieniono i poddano analizie środki ochrony wynikające z Kodeksu postępowania karnego, ze szczególnym uwzględnieniem zastrzeżenia danych dotyczących miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu. Poruszono także kwestię dotyczącą wyłączenia jawności rozprawy, jak również prawa do odmowy składania zeznań przez świadka oraz prawa do uchylenia się od odpowiedzi na pytanie oraz zwolnienia ze składania zeznań bądź odpowiedzi na pytanie. Następnie określono środki ochrony świadka wynikające z ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Do podstawowych środków zaliczono ochronę na czas czynności procesowych. Opisano również środki ochrony osobistej²⁰ oraz pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu²¹. Końcowe rozważania niniejszego rozdziału dotyczą przesłanek uchylenia środków ochrony i pomocy przyznanej świadkowi o statusie zwyczajnym.

Rozdział IV niniejszej pracy poświęcony jest tematyce środków ochrony świadka – pokrzywdzonego w procesie karnym. Określono, w jakich okolicznościach pokrzywdzony nabywa status procesowy świadka oraz wskazano na zakres udzielanej ochrony. Opisano środki ochrony wynikające z Kodeksu postępowania karnego, zaś w tym zakresie odwołano się do kwestii przesłuchania małoletniego - pokrzywdzonego w charakterze świadka w trybie art. 185a k.p.k., jak też omówiono kwestię związaną z przesłuchaniem pokrzywdzonego w charakterze świadka w trybie art. 185c k.p.k. Poruszono również kwestię związaną z obowiązkiem powiadomienia pokrzywdzonego o uchyleniu, nieprzedłużeniu lub zmianie tymczasowego aresztowania na inny środek zapobiegawczy. Niewątpliwie istotny w kontekście ochrony świadka – pokrzywdzonego jest też zakaz kontaktowania się oskarżonego z pokrzywdzonym, zakaz zbliżania się do określonych osób oraz nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego z pokrzywdzonym w trybie art. 275 k.p.k., jak również nakaz opuszczenia lokalu mieszkalnego zgodnie z art. 275a k.p.k. W dalszej kolejności opisano środki ochrony świadka wynikające z u.o.p.p.ś., jednakże w innym aspekcie aniżeli w przypadku świadka o

innych państw członkowskich Unii Europejskiej, Prok i Pr 2013 r., nr 9, s. 23 i nast.

²⁰ Zgodnie z u.o.p.p.ś. środkiem ochrony osobistej jest stała obecność funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej, czasowa obecność funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej, czasowa obserwacja osoby chronionej i otoczenia, w którym przebywa, jak również wskazanie osobie chronionej bezpiecznych miejsc przebywania oraz czasu i bezpiecznego sposobu przemieszczania się oraz określenie zakresu, warunków i sposobu kontaktowania się osoby chronionej z innymi osobami.

²¹ Pomoc ta może się przejawiać w udostępnieniu tymczasowego lokalu mieszkalnego, zapewniającego zaspokojenie podstawowych potrzeb bytowych, pomocy w wynajęciu mieszkania, pomocy w przeprowadzce lub zagospodarowaniu oraz pomocy w załatwieniu ważnych spraw życiowych związanych ze zmianą miejsca pobytu i pomocy finansowej.

statusie zwyczajnym. Rozdział zamyka analiza przesłanek ochrony i pomocy wobec świadka - pokrzywdzonego.

Kolejny rozdział V dotyczy tematyki ochrony świadka małoletniego. Jest to specyficzny rodzaj świadka, zatem środki jego ochrony powinny być dogłębnie przeanalizowane. Początek niniejszego rozdziału zawiera warunki i zasady przyznania ochrony. Kolejno dokonano podziału środków ochrony ze względu na ustawę, która będzie miała zastosowanie. W pierwszej kolejności opisano środki ochrony małoletniego świadka wynikające z Kodeksu postępowania karnego, w szczególności zwrócono uwagę na kwestię dotyczącą przesłuchania świadka małoletniego. Nakreślono, jak wygląda przygotowanie świadka do przesłuchania, a następnie tryb przesłuchania. Kolejno opisano fazy niniejszej czynności procesowej w postaci fazy wstępnej i fazy czynności końcowych. Następnie poddano analizie środki ochrony świadka wynikające z u.o.p.p.ś. Środki te przybiorą inny wymiar w kontekście rozważań na temat świadka małoletniego²². Koniec rozdziału zawiera przesłanki uchylenia środków ochrony i pomocy przyznanych małoletniemu świadkowi.

Rozdział VI dotyczy problematyki ochrony świadka anonimowego. Na początku określono podstawy uzasadniające anonimizację świadka oraz zakres ochrony. Kolejno opisano środki ochrony świadka anonimowego określone w Kodeksie postępowania karnego. Poruszono kwestię utajnienia okoliczności umożliwiających ustalenie tożsamości świadka. Wyróżniono podmioty posiadające dostęp do okoliczności umożliwiających ustalenie tożsamości świadka oraz konsekwencje z tym związane. Następnie opisano warunki techniczne przesłuchiwanie świadka, jak również sposób sporządzania, przygotowania i udostępniania protokołów zeznań. Dalsza część rozdziału poświęcona jest bogatemu orzecznictwu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w kontekście wpływu ochrony świadka anonimowego na prawo oskarżonego do obrony. Na tej podstawie dokonano analizy zgodności środków ochrony świadka anonimowego ze standardami wyznaczonymi przez Trybunał. Kolejno opisano przesłanki uchylenia anonimizacji.

W rozdziale VII poruszona została problematyka ochrony świadka koronnego. W pierwszej kolejności określono warunki dopuszczenia dowodu z zeznań świadka, a następnie zakres ochrony świadka. Kolejno opisano środki ochrony wynikające z ustawy z dnia 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym. Do środków zalicza się ochronę osobistą, zmianę tożsamości oraz zmianę miejsca pobytu lub zatrudnienia. Następnie opisano środek ochrony w postaci przeprowadzenia operacji plastycznej. Określono, w jakich warunkach

²² Ochrona na czas czynności procesowych, ochrona osobista, pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu.

przyznawana jest pomoc finansowa na pokrycie kosztów uzyskania świadczeń opieki zdrowotnej oraz pomoc finansowa przeznaczona na pokrycie kosztów utrzymania. Poddano również analizie środki ochrony o charakterze osobistym²³. Wskazano również na środek w postaci określenia zakresu, warunków i sposobu kontaktowania się osoby chronionej z innymi osobami. Rozdział kończy określenie przesłanek cofnięcia środków ochrony i pomocy wobec świadka koronnego.

Poszczególne części rozważań uwzględniają płaszczyzny: prawa karnego procesowego, prawa karnego materialnego oraz prawa karnego wykonawczego. Odnosząc się do części szczególnej pracy, analizie poddano ustawę z dnia 25 czerwca 1997 roku o świadku koronnym, ustawę z dnia 5 sierpnia 2010 roku o ochronie informacji niejawnych oraz ustawę z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Pojawiają się także aspekty prawnoporównawcze.

Systematyzując analizę metodologiczną odnoszącą się do rozwiązania określonego problemu, w pierwszej kolejności należy zdefiniować zasadnicze pojęcia, o ile sformułowany problem badawczy można interpretować na wiele sposobów²⁴. Na gruncie niniejszej rozprawy taki problem dotyczy pojęcia „system prawa” oraz „spójność”. Wobec powyższego jako konieczne jawi się wyjaśnienie tychże pojęć. Otóż, systemem prawa określa się ogół uporządkowanych norm prawnych. System prawa charakteryzuje się wieloma cechami, które to cechy ukształtowały się historycznie. I tak, w pierwszej kolejności należy wymienić hierarchiczną budowę związania z ustaleniem standardowych relacji między normami prawnymi hierarchicznie wyższymi oraz niższymi. Kolejną cechą jest niewątpliwie rozczłonkowanie systemu prawa oraz przyjęcie jego zupełności. System prawa można rozpatrywać zarówno w kontekście konkretnego systemu, jak również systemu określonego typu. Niejednokrotnie system prawa odnosi się w aspekcie danej gałęzi prawa. Jest to swoisty podsystem w danym systemie prawa (np. w systemie prawa karnego), który obowiązuje w określonym przedziale czasu. Niemniej jednak system prawa do zbior norm, które obowiązują w danym państwie w określonym czasie. Warto nadmienić również, że normy obowiązujące w danym systemie prawa są zbiorem dynamicznym, który podlega ciągłym modyfikacjom. Z powyższego zaś należy wywodzić konieczność analizowania tychże norm w określonych przedziałach czasowych. W kontekście niniejszej rozprawy system należy rozumieć jako ogół

²³ Czasowa albo stała obecność policjantów w pobliżu osoby chronionej, czasowa obserwacja osoby chronionej i otoczenia, w którym przebywa, jak również wskazywanie osobie chronionej bezpiecznego miejsca przebywania oraz czasu i sposoby przemieszczania się.

²⁴ Z. Ziemiński, *Metodologiczne zagadnienia prawoznawstwa*, Warszawa 1974, s. 12-13.

norm prawnych obecnie obowiązujących, dotyczących tematyki związanej z szeroko rozumianą ochroną świadka w procesie karnym.²⁵

Odnosząc się zaś do pojęcia spójność, w pierwszej kolejności warto wskazać na powszechne znaczenie tegoż pojęcia. Otóż, spójność to inaczej harmonijne połączenie czegoś w całość, koherentność, spoistość, jednolitość²⁶. Odwołując się do rozważań podjętych w dalszej części niniejszej rozprawy należy wskazać, że ową spójność należy właśnie rozpatrywać w kontekście połączenia określonych norm prawnych w całość oraz ich ewentualnej jednolitości.

Czyniąc rozważania dotyczące systemu ochrony świadka nie sposób nie odnieść się do zagadnienia związanego z metodologicznym aspektem prowadzonych badań. Niewątpliwie formułowanie określonego stanowiska związanego z ustaleniem danej okoliczności, odwołując się jednocześnie do poszczególnych gałęzi prawa, wymaga sprecyzowania kryteriów, w kontekście których będą interpretowane owe twierdzenia²⁷. Warto powołać się na stanowisko, zgodnie z którym sprecyzowanie pojęć teoretycznych przed rozpoczęciem szczegółowej analizy w obrębie prawoznawstwa, jak również w zakresie jego poszczególnych gałęzi, posiada zasadnicze znaczenie w kontekście umiejętności prawidłowego interpretowania rozważań oraz oceny ich prawdziwości, kontroli właściwego argumentowania stanowiska, jak również możliwości wykorzystywania tychże wypowiedzi na gruncie prowadzonego dyskursu naukowego. Wobec powyższego, powstające w kontekście szczegółowych gałęzi prawoznawstwa tezy dotyczące obowiązywania danych norm prawnych w określonym systemie prawa, tworzą elementarną bazę twierdzeń o charakterze naukowym, które to niewątpliwie należy zaliczyć do problematyki dogmatycznej²⁸.

Nakreślona powyżej analiza w sposób jednoznaczny prowadzi do konieczności określenia, na gruncie niniejszej rozprawy, zasadniczych zagadnień w zakresie dogmatyki

²⁵ M. Zieliński, M. Ziemiński, *Uzasadnienie twierdzeń, ocen i norm w prawoznawstwie*, Warszawa 1988, s. 27-30; . Wróblewski, *Zagadnienia przedmiotu i metody teorii państwa i prawa*, PiP 1961, nr 11, s. 752 i nast.; J. Wróblewski, *Paradygmat dogmatyki prawa a prawoznawstwo* (w:) S. Wronkowska, M. Zieliński (red.), *Szkice z teorii prawa i szczególnych nauk prawnych*, Poznań 1990, s. 31 i nast.; L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 2002, s. 157

²⁶ M. Szymczak (red.) *Słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa 1978, s. 997; S. Dubisz (red.) *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. IV, Warszawa 2003, s. 138.

²⁷ K. Opalek, J. Wróblewski, *Prawo, metodologia, filozofia, teoria prawa*, Warszawa 1991, s. 36; M. Zieliński, M. Ziemiński, *Uzasadnienie twierdzeń, ocen i norm w prawoznawstwie*, Warszawa 1988, s. 27-30; M. Zieliński, *Poznanie sądowe a poznanie pozasądowe*, Poznań 1979, s. 130 i nast.

²⁸ M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Uzasadnienie twierdzeń...*, s. 85-86; F. Studnicki, *O dogmatyce prawa*, PiP 1957, nr 7-8, s. 115 i nast.; A. Peczenik, *Wartość naukowa dogmatyki prawa*, Kraków 1966, s. 5-10; S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa*, Poznań 2001, s. 14.

prawa karnego procesowego. Warto nadmienić, że dokonując rozważań co do norm systematyzujących kwestię związaną z systemem ochrony świadka w polskim procesie karnym, a zwłaszcza w aspekcie poszczególnych czynności procesowych, oraz praw i obowiązków uczestników postępowania karnego, z jednoczesnym uwzględnieniem szeregu norm prawnych odnoszących się do instytucji ochrony świadka. Niewątpliwie uprawnione jawi się przedstawienie stanowiska, zgodnie z którym kwestia związana z koniecznością zapewnienia świadkowi ochrony w procesie karnym wymaga precyzyjnej relatywizacji w odniesieniu do omawianego systemu prawa oraz określonych koncepcji źródeł prawa przyjętych w toku precyzowania twierdzeń²⁹. Określony przedmiot badań w zakresie niniejszej rozprawy prowadzi do wniosku, że relatywizacja prezentowanych stanowisk nastąpi w zakresie obowiązujących przepisów prawa krajowego, prawa międzynarodowego publicznego, jak również prawa Unii Europejskiej, które to przepisy regulują w sposób bezpośredni lub pośredni kwestię związaną z ochroną świadka w procesie karnym.

Mając na względzie powyższe należy wskazać, że podstawową metodą badawczą, która została wykorzystana w niniejszej rozprawie jest metoda dogmatyczna, której podstawowym założeniem jest odczytywanie z obowiązujących norm prawnych stosownych wzorców i reguł zachowania. Biorąc to pod uwagę można wywodzić, że przyjęta metoda dogmatyczną odnosi się jedynie do tradycyjnego przedstawienia dogmatyki prawa, a to w zakresie analizy w obrębie konkretnej normy prawnej jako znaczącego zwrotu językowego, które określa powinny model zachowania w aspekcie logiczno – językowym³⁰. Warto jednocześnie nadmienić, że powyższy schemat nie jest często wykorzystywany, bowiem obecnie, poza egzegezą danych norm prawnych tj. w kontekście dogmatyki prawa oraz w ujęciu semantycznym (czyli z zastosowaniem właśnie metody logiczno – językowej), dogmatyka prawa odnosi się także do aspektu praktycznego wykorzystywania prawa, analizy obecnie funkcjonujących rozwiązań oraz formułowania postulatów *de lege lata* i *de lege*

²⁹ M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Uzasadnienie twierdzeń...*, s. 192-196; F. Studnicki, *O dogmatyce prawa...*, s. 114-125; A. Peczenik, *Wartość naukowa dogmatyki...*, s. 5-10; J. Wróblewski, *Zagadnienia przedmiotu i metody teorii państwa i prawa*, PiP 1961, nr 11, s. 752 i nast.; J. Wróblewski, *Zagadnienia przedmiotu i metody teorii państwa i prawa*, PiP 1965, nr 8-9, s. 200 i nast.; J. Wróblewski, *Prawo i płaszczyzny jego badania*, PiP 1969, nr 6, s. 999 i nast.; J. Wróblewski, *Paradygmat dogmatyki prawa a prawoznawstwo* (w:) S. Wronkowska, M. Zieliński (red.), *Szkice z teorii prawa i szczególnych nauk prawnych*, Poznań 1990, s. 31 i nast.

³⁰ J. Woleński, *Semantyczne ujęcie dogmatyki prawa*, *Studia Filozoficzne* 1985, nr 2-3, s. 83 i nast.; S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa...*, s. 14; K. Opalek, J. Wróblewski, *Prawo, metodologia, filozofia a teoria prawa*, Warszawa 1991, s. 37-38, 41-42; K. Opalek, J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii prawa*, Warszawa 1969, s. 329-332; J. Wróblewski, *Metody logiczno – językowe w prawoznawstwie* (w:) A. Łopatka (red.) *Metody badania prawa*, Warszawa 1973, s. 47-75.

*ferenda*³¹. W takim ujęciu dogmatyki prawa zostały poczynione rozważania prezentowane w niniejszej rozprawie. Nadto, analiza została wzbogacona o metodę prawnoporównawczą, która umożliwia przedstawienie ewolucji ochrony świadka w procesie karnym, zarówno w systemie uniwersalnym, jak też kontekście aktów prawnych Rady Europy oraz Unii Europejskiej. Niemniej jednak należy zaznaczyć, że metoda prawnoporównawcza została zastosowana jedynie w celu poznawczym i interpretacyjnym, co zaś eliminuje prawnoporównawczy charakter rozprawy³². Metoda ta była jednak przydatna do dokonania weryfikacji przedstawionej hipotezy oraz dokonanych rozważań w zakresie poszczególnych rozdziałów. Powyższe odnosi się głównie do uwydatnienia roli interpretacji określonej normy prawnej jako elementu poznania oraz stosowania prawa, która co do zasady stanowi podstawę dogmatyki prawa³³.

W dalszej kolejności warto się również odnieść do pojęcia wykładni prawa, które definiować należy jako zespół czynności, których celem jest ustalenie prawidłowego znaczenia norm prawnych. Powyższy sposób definiowania stanowi pragmatyczny aspekt tegoż pojęcia. Z kolei w ujęciu apragmatycznym wykładnię prawa określa się jako rezultat tegoż procesu. Należałoby jednocześnie stwierdzić, że obecnie odczytywanie z treści norm prawnych określonych wzorców postępowania nie jest klarowne ze względu na funkcjonowanie różnych koncepcji wykładni w teorii prawa. W tym zakresie nacisk został położony głównie na koncepcję semantyczną (klaryfikacyjną), koncepcję derywacyjną, koncepcję interpretacji humanistycznej, koncepcję wykładni komputacyjną, jak również koncepcję poziomową, hermeneutyczną oraz argumentacyjną.³⁴

³¹ J. Wojeński, *Semantyczne ujęcie dogmatyki prawa*, *Studia Filozoficzne* 1985, nr 2-3, s. 83-87; R. A. Tokarczyk, *Komparatystyka prawnicza*, Warszawa 2008, s. 34-37, 67-79, 199 oraz 203-205; L. Leszczyński, *Komparatystyka a teoria prawa – powiązania metodologiczne i pola współdziałania* (w:) L. Bogucka, Z. Tobor (red.) *Prawoznawstwo a praktyka stosowania prawa*, Katowice 2002, s. 35 i nast.; E. Łętowska, *Współczesne problemy prowadzenia badań porównawczych*, SP 1974, nr 3, s. 5-27.

³² J. Wróblewski, *Metodologiczne zagadnienia porównania systemów prawa*, *PiP* 1963, nr 7, s. 3-17; M. Ancel, *Znaczenie i metody prawa porównawczego*, Warszawa 1979, s. 138-155; J. Wróblewski, *Rozumienie prawa i jego wykładnia*, Warszawa 1990, s. 7; J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1988, s. 112 i nast.; M. Zieliński, *Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego*, Poznań 1972, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Dyrektywy i sposób ich wypowiedzania*, Warszawa 1993.

³³ F. Studnicki, *O dogmatyce prawa*, *PiP* 1957, nr 7-8, s. 196 i nast.; A. Peczenik, *Wartość dowodowa dogmatyki prawa*, Kraków 1966, s. 5-10; L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 2002, s. 157; M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady. Reguły. Wskazówki*, Warszawa 2008, s. 47; J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959, s. 11-142; A. Sakowicz, *Zasada ne bis in idem w prawie karnym*, Białystok 2011, s. 20-28.

³⁴ M. Zieliński, *Wykładnia prawa...*, s. 82-84; J. Woleński, *Logiczne problemy wykładni prawa*, *ZNUJ Prace Prawnicze* 1972, z. 56, s. 34 i nast.; F. Studnicki, *Wykładnia prawa w jej aspekcie komputacyjnym*, *Studia Filozoficzne* 1985, nr 2-3, s. 93 i nast.; R. Sarkowicz, *Pozioma interpretacja tekstu prawnego*, Kraków 1994,

Koncepcja derywacyjna odnosi się w znacznej mierze do reguł konstruowania norm posiłkując się tekstem prawnym. Powyższe zaś co do zasady wymaga dokonania wykładni wszystkich tekstów prawnych, bowiem jej głównym celem koncepcji derywacyjnej jest odtworzenie na podstawie danego tekstu prawnego grupy norm postępowania w taki sposób, by możliwe stało się precyzyjne określenie nakazu bądź zakazu postępowania. Źródło stosowania koncepcji derywacyjnej stanowią różne przepisy prawne, które co do zasady znajdują się w aktach prawnych odmiennych i niejednokrotnie różnej rangi. Warto w tym miejscu nadmienić, że koncepcja derywacyjna jako swoista koncepcja sensualistyczna wymaga dokonania interpretacji wszystkich poszczególnych zwrotów językowych. Mając na względzie powyższe, stosowanie tejże koncepcji eliminuje zastosowanie paremi *clara non sunt interpretanda* w sytuacji precyzyjnego znaczenia zwrotu. W tym zakresie nie jest istotą po prostu zrozumienie danego tekstu prawnego, ale zinterpretowanie go zgodnie z założeniem ustawodawcy. Niewątpliwie warto w tym kontekście powołać się na stanowisko E. Łętowskiej, zgodnie z którym odwołując się do obecnie obowiązujących norm prawnych, ciężko w ogóle wskazać na przypadki *clara*, a tym bardziej gdy bierze się pod uwagę funkcjonowanie *gros* przepisów, które są następstwem implementacji aktów prawnych Unii Europejskiej oraz innych organizacji międzynarodowych. Powyższe zaś pozwala na zadanie pytanie o to, czy mamy do czynienia z rekonstrukcją, czy też z konstrukcją normy prawnej. Próbuąc odnaleźć odpowiedź na to pytanie należy rozważyć twierdzenie M. Zirk – Sadowskiego, że opowiedzenie się za rekonstrukcją normy prawnej skutkuje tym, że w toku dokonywania interpretacji nie sposób powołać się jedynie na samą treść danego przepisu, ale jako konieczne jawi się umiejscowienie stosowania tejże normy w określonej tradycji prawniczej. Nie sposób również pominąć tego, że koncepcja derywacyjna nie oddaje w całości czynności interpretacyjnych związanych z problemem, który przepis winien mieć zastosowanie w określonej sytuacji, gdyż źródłem do powyższych rozważań jest sytuacja, w której wiadomo które przepisy powinno się zastosować. Mając na względzie powyższe, jako zasadne wydaje się wzbogacenie koncepcji derywacyjnej o koncepcję wykładni walidacyjno – derywacyjnej.³⁵

s. 56; J. Stelmach, *Współczesna filozofia interpretacji prawniczej*, Kraków 1995, rozdział III; S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa*, Poznań 2001, s. 74-76; T. Gizbert- Studnicki, K. Pleszka, *Dwa ujęcia wykładni. Próba konfrontacji*, ZNUJ Prace z Nauk Politycznych 1984, z. 20, s. 17 i nast., M. Zieliński, *Współczesne problemy wykładni prawa*, PiP 1996, nr 8-9, s. 5 i nast.; A. Sakowicz, *Zasada ne bis in idem...*, s. 20-28.

³⁵ M. Zieliński, *Wyznaczniki reguł...*, s. 15-17; E. Łętowska, *Kilka uwag o problematyce wykładni*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2002, nr 1, s. 54-55; M. Zirk – Sadowski, *Problem nowości normatywnej*, Studia Prawno

Niniejsza rozprawa odwołuje się niewątpliwie do koncepcji derywacyjnej, której celem jest dokonanie przekładu wszelkich przepisów prawnych analizowanego tekstu na precyzyjne wzorce postępowania, co należy czynić powołując się na usystematyzowane reguły konstruowania normy z danego tekstu prawnego. Taki sposób ujęcia wykładni, który zmierza do rekonstrukcji w sposób pełny do dekodowania tekstu prawnego, a następnie konstruowania z niego norm postępowania, umożliwi uchwycenie nawet wykładni prawa europejskiego. Jednocześnie mając na względzie, że analiza dokonywana w niniejszej pracy opiera się na dogmatycznym rozważaniu tekstów prawnych, tj. co do zasady jest prowadzona na płaszczyźnie językowej, to jako zbędne jawi się czynienie szerokich rozważań dotyczących ontologii norm.³⁶ Mając powyższe na względzie należy uznać, że wykładnia ma zasadnicze znaczenie w kontekście tych części krajowego systemu prawa, które są niejako skutkiem działalności prawodawczej organów Unii Europejskiej na skutek implementacji do wewnętrznego porządku państw członkowskich. Warto w tym miejscu nadmienić, że obowiązek dokonywania wykładni prawa krajowego w sposób zgodny z prawem Unii Europejskiej wynika z zasady lojalności (art. 4 ust. 3 TUE), jak również konieczności zagwarantowania efektywności przepisów prawa unijnego zgodnie z uprzednio wyznaczonymi celami. Szczególny wymiar powyższego zagadnienia dotyczy także przepisów prawa karnego materialnego i procesowego, bowiem niewątpliwie europeizacja dotyczy także tej gałęzi prawa.³⁷

– *Ekonomiczne* 1979, nr 22, s. 47-62; T. Kozłowski, *Filozofia a wykładnia prawa* (w:) *Konferencja wydziałowa na Wydziale Prawa i Administracji z dnia 27 lutego 2004 r. pt. Wykładnia prawa. Materiały konferencyjne*, s. 8; A. Sakowicz, *Zasada ne bis in idem...*, s. 20-28.

³⁶ L. Leszczyński, *Zagadnienia teorii stosowania prawa. Doktryna i tezy orzecznictwa*, Kraków 2001, s. 114 i nast.; T. Sypra, *Granice wykładni prawa*, Kraków 2006, s. 74; C. Mik, *Metodologia implementacji prawa wspólnotowego w krajowych porządkach prawnych* (w:) C. Mik (red.) *Implementacja prawa integracji europejskiej w krajowych porządkach prawnych*, Toruń 1998, s. 21 i nast.; M. Szpunar, *Odpowiedzialność podmiotu prywatnego z tytułu naruszenia prawa wspólnotowego*, Warszawa 2008, s. 157-192; S. Biernat, *Wykładnia prawa krajowego zgodnie z prawem Wspólnot Europejskich* (w:) C. Mik (red.) *Implementacja prawa integracji europejskiej...*, s. 123-148; A. Wróbel, *Zgodna z dyrektywami WE/UE sądowa wykładnia prawa państw członkowskich WE/UE. Zarys problemu* (w:) L. Gardocki, J. Godyń, M. Hudzik, L.K. Paprzycki (red.) *Orzecznictwo sądowe w sprawach karnych. Aspekty europejskie i unijne*, Warszawa 2008, s. 51-70; K. Kowalik- Bańczyk, *Prowspólnotowa wykładnia prawa polskiego*, EPS 2005, nr 12, s. 9-18; P. Kardas, *Rola i znaczenie wykładni praw wspólnotowej w procesie dekodowania norm prawa karnego*; J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959, s. 74; A. Peczenik, *Struktura normy prawnej*, SP 1968, z. 20, s. 29.

³⁷ S. Biernat, *Wykładnia prawa krajowego zgodnie z prawem Wspólnot Europejskich* (w:) C. Mik (red.) *Implementacja prawa integracji europejskiej w krajowych porządkach prawnych*, Toruń 1998 s. 130; K. Kowalik – Bańczyk, *Prowspólnotowa wykładnia prawa polskiego*, EPS 2005, nr 12, s. 10; A. Sakowicz, *Zasada ne bis in idem...*, s. 20-28.

Konkludując powyższe rozważania warto wskazać, że niejednokrotnie niemożliwe jest dokonanie interpretacji prawa krajowego, która będzie spójna z europejskim wzorcem wykładniczym. Nadto, specyfika norm prawa karnego, z uwzględnieniem licznych gwarancji mających na celu ochronę praw i wolności związanych z ochroną świadka w procesie karnym oraz drogą procesową prowadzącą do uzyskania środków ochrony, stwarza trudności ze stosowaniem wykładni pronunijnej. Powyższe stanowisko jest w szczególności zauważalne w kontekście implementacji rozwiązań unijnych w zakresie europejskiego nakazu ochrony oraz wykładni przepisów postępowania karnego, które stały się miejscem docelowym implementowanego aktu unijnego. Doświadczenia związane z tą formą współpracy wykazały, że *gros* trudności, z uwzględnieniem sprzężenia między wykładnią pronunijną a nadrzędnością norm konstytucyjnych, w konsekwencji zakończyły się modyfikacją ustawy zasadniczej przez ustawodawcę.³⁸

³⁸ A. Grzelak, *Trzeci filar Unii Europejskiej*, Warszawa 2008, s. 91-93; A. Sakowicz, *Zasada ne bis in idem...*, s. 20-28.

ROZDZIAŁ I

SYSTEM OCHRONY ŚWIADKA - ZAGADNIENIA OGÓLNE

1. Definicja świadka w procesie karnym

Zarówno w praktyce procesowej, jak też w teorii, troska o prawdziwość dowodu z zeznań świadka urasta do rangi niemalże najbardziej istotnego zagadnienia natury procesowo-kryminalnej. Słuszny bowiem wydaje się wciąż nietracący na aktualności pogląd, zgodnie z którym najgroźniejsze ze wszystkich kłamstw w relacji między obywatelem a władzą sądowniczą jest kłamstwo sądowe³⁹. Kłamstwo to godzi nie tylko w określone dobro oskarżonego, a zwłaszcza w jego prawo do obrony, ale utrudniając dotarcie do prawdy, może znacząco wpłynąć na treść rozstrzygnięcia. Jednakże, na pełną akceptację zasługuje pogląd J. Stańdy, który w swych rozważaniach podkreślał, że trudno sobie wyobrazić, aby poczynienie prawdziwych ustaleń faktycznych możliwe było bez pomocy i współdziałania społeczeństwa, a zatem „odpowiednikiem ciężącego na organach procesowych obowiązku dokonywania ustaleń faktycznych jest ogólnoobywatelski obowiązek w postępowaniu dowodowym”⁴⁰.

Zainteresowanie stron postępowania przeprowadzeniem dowodu z zeznań świadka jest wynikiem przede wszystkim tego, że dowód ten dostarcza niemal najwięcej materiału dowodowego w sprawach karnych. Nadto, doświadczenie praktyczne pozwala na poczynienie założenia, że niewiele jest spraw, w których dowód z zeznań świadka zastąpiono by dowodem rzeczowym. Zeznania świadka były, są i z pewnością pozostaną niezastąpionym dowodem w procesie karnym. Należy wskazać, że stanowisko doktryny nie jest jednolite w zakresie tworzenia definicji świadka. Mimo, że brak jest definicji legalnej świadka na gruncie procedury karnej, to poczyniono próby w zakresie określenia definicji świadka. Otóż, świadkiem nazywa się osobę fizyczną, która w procesie karnym toczącym się przeciwko innej osobie, składa zeznania o faktach i właściwościach, które uprzednio spostrzegła⁴¹. Należy wskazać, że definicja świadka w tym kształcie jest niepełna, albowiem nie uwzględnia

³⁹ Z. Młynarczyk, *Falszywe zeznania w polskim prawie karnym*, Warszawa 1971, s. 91.

⁴⁰ J. Stańda, *Stanowisko świadka w polskim procesie karnym*, Warszawa 1976, s. 45.

⁴¹ S. Kalinowski, *Polski proces karny w zarysie*, Warszawa 1981, s. 185.

okoliczności, w której dana osoba była świadkiem zdarzenia, jednakże nie został jeszcze dopuszczony przez sąd dowód z jej zeznań⁴².

Mimo, że pojęcie świadka nie zostało dotychczas uregulowane przez obowiązujące normy prawne, to można próbę określenia świadka odnaleźć m.in. w Słowniku Języka Polskiego PWN, w którym to świadka definiuje się jako osobę powołaną przez sąd w celu złożenia zeznań dotyczących okoliczności rozpatrywanej sprawy; osobę obecną przy sporządzaniu niektórych aktów urzędowych,⁴³ bądź osobę obecną przy czymś, widzącą coś. W słowniku psychologicznym świadka określa się jako osobę posiadającą informację na temat sprawy, która jest przedmiotem postępowania karnego lub cywilnego⁴⁴. Jednakże, uściślenie tego istotnego – w rozważanej materii – pojęcia zasadniczo następuje poprzez poglądy doktryny. T. Grzegorzczak stoi na stanowisku, że świadkiem określa się uczestnika postępowania dostarczającego środek dowodowy w postaci zeznań. Nadto, wskazał na zasadność rozróżnienia pojęcia świadka w znaczeniu faktycznym (osoba, która była naocznym świadkiem czynu przestępnego) i w znaczeniu procesowym (osoba, którą sąd wezwał do udziału w postępowaniu karnym w tym charakterze). S. Kalinowski zaś stwierdził, że świadek to osoba fizyczna składająca zeznania o wiadomych jej okolicznościach dotyczących faktów badanych w cudzej sprawie⁴⁵.

Na pełną aprobatę zasługuje stanowisko V. Kwiatkowskiej – Darul która wskazała, że co prawda przepisy proceduralne nie regulują definicji świadka, jednakże można taką definicję wywieść z brzmienia art. 177 § 1 k.p.k.⁴⁶. Bowiem zgodnie z tym przepisem, każda osoba wezwana w charakterze świadka ma obowiązek stawić się i złożyć zeznania. Uzupełnić powyższe rozważania należy o okoliczność, że świadkiem będzie także osoba, która sama zgłasza się do organu procesowego w celu złożenia zeznań, mimo iż nie była uprzednio wezwana w charakterze świadka⁴⁷. Jednakże należy podkreślić, że dopiero postanowienie o dopuszczeniu dowodu z zeznań świadka przez sąd nadaje owej osobie status świadka⁴⁸. W

⁴² K. Otłowski, *Taktyka przesłuchania świadka*, Warszawa 1972, s. 4.

⁴³ S. Waltoś, *Świadek w historii i w świecie współczesnym studium porównawcze*, (w:) *Świadek w procesie sądowym*, Warszawa 1985, s. 53.

⁴⁴ J. Siuta (red.) *Słownik psychologii*, Kraków 2008, s. 68.

⁴⁵ S. Kalinowski, *Biegły i jego opinia*, Warszawa 1994, s. 57.

⁴⁶ V. Kwiatkowska – Darul, *Przesłuchanie dziecka w polskiej procedurze karnej – rozważania na podstawie art. 185 ai 185 b kpk* (www.dzieckoswiadek.pl)

⁴⁷ K. Marszał, S. Stachowiak, K. Zgryzek, *Proces karny*, Katowice 2003., s. 76; A. Antoniak – Drózdź, *Przesłuchanie świadka w procesie karnym – Uwagi praktyczne*, Prok. i Pr. 2006, nr 6, s. 45 i nast.

⁴⁸ Wyrok SN z dnia 23 czerwca 1981 r., III KR 6/81, niepubl.; E. Gruza, *Pojęcie świadka w procesie karnym*, *Problemy Kryminalistyki* 2002, nr 235, s. 5 i nast.

polskiej procedurze karnej świadkiem może być każda osoba fizyczna niezależnie od jej wieku, płci, stanu psychicznego i fizycznego, poglądu oraz stanu społecznego. Z uwagi na okoliczność, że Kodeks postępowania karnego nie określa granic wiekowych świadka⁴⁹, zatem należy uznać, iż świadkiem mogą być także małe dzieci.

Niewątpliwie koniecznym i zasadnym jawi się rozróżnienie definicji świadka w znaczeniu materialnym oraz formalnym. Otóż, świadkiem w znaczeniu materialnym (faktycznym) jest osoba będąca naocznym świadkiem zdarzenia przestępnego. Oznacza to, że osoba ta już w momencie obserwacji czynu przestępnego staje się świadkiem w znaczeniu faktycznym. Reasumując należy wskazać, że świadkiem w znaczeniu materialnym jest osoba fizyczna posiadająca wiedzę o okolicznościach i faktach istotnych w sprawie.

Szersze rozważania należy poczynić w zakresie definicji świadka w znaczeniu formalnym (procesowym). Zgodnie ze stanowiskiem doktryny w tym zakresie, świadkiem w znaczeniu procesowym jest osoba fizyczna, którą organ procesowy wezwał do udziału w postępowaniu karnym w tym charakterze. Wszelkie refleksje w tym zakresie winno się rozpocząć od normy prawnej określonej w art. 167 k.p.k., zgodnie z którą dowody przeprowadza się na wniosek stron albo z urzędu. Oznacza to, że dowody w postępowaniu karnym przeprowadzane są wyłącznie przez organ procesowy z uwagi na okoliczność, że strona po 15 kwietnia 2016 roku nie posiada już możliwości przeprowadzenia dowodu⁵⁰. Jednakże, mając na względzie charakterystykę stadiów procesu karnego można poczynić założenie, że na etapie postępowania przygotowawczego regułą jest przeprowadzanie dowodów z urzędu, zaś na etapie postępowania sądowego *gros* dowodów przeprowadza się na wniosek stron. Powyższe stanowisko spójne jest z konsekwencjami procesowymi wynikającymi z treści art. 349 k.p.k., zgodnie z którym strony w trakcie posiedzenia przygotowawczego przedstawiają swoje stanowiska w kwestii organizacji postępowania dowodowego, natomiast sąd rozstrzyga w przedmiocie wniosków dowodowych, zaś przewodniczący składu w przedmiocie kolejności przeprowadzania dowodów. Zgodnie z obowiązującym brzmieniem art. 167 k.p.k. inicjatywa dowodowa może być wykorzystana zarówno przez organ prowadzący postępowanie, jak też przez strony. W celu realizowania inicjatywy dowodowej strony winny zgłosić wniosek dowodowy. Jednakże nie sposób pominąć treści art. 9 § 2 k.p.k. który stanowi, że także inne osoby, w tym uczestnicy

⁴⁹ Wyrok SN z dnia 15 stycznia 1980 r., III KR 428/79, niepubl.

⁵⁰ P. Kardas, *Podstawy i ograniczenia przeprowadzania oraz wykorzystywania w procesie karnym tzw. dowodów prywatnych*, Pal. 2015, nr 1-2, s. 10.

postępowania, mogą zgodnie z ogólną normą składać wniosek o dokonanie również tych czynności, które organ może lub ma obowiązek przeprowadzić z urzędu. Natomiast niewątpliwie taka inicjatywa nie jest postrzegana jako wniosek dowodowy, a jedynie jako informacja kierowana do organu procesowego o istnieniu danego dowodu oraz hipotetycznej konieczności wykorzystania tegoż dowodu w procesie. Za rozróżnieniem powyższych instytucji przemawia również fakt braku obowiązku organu procesowego do formalnego ustosunkowania się w drodze decyzji procesowej do takiego wniosku⁵¹.

W kontekście dopuszczania dowodu przez organ procesowy z urzędu należy wskazać na istotną w tym zakresie zasadę prawdy materialnej, bowiem przeprowadzenie dowodu z urzędu jest nie tylko uprawnieniem organu procesowego, ale i jego obowiązkiem, gdy potrzeba przeprowadzenia dowodu wynika z dotychczasowych okoliczności sprawy⁵². Należy jednak podkreślić, że skoncentrowanie się tegoż obowiązku na zasadzie prawdy materialnej ma swoje konsekwencje tak długo, jak nie istnieje realne niebezpieczeństwo jej naruszenia, nie aktualizuje się również powinność sądu samodzielnego poszukiwania dowodów. Nadto, mając na względzie zasadnicze znaczenie inicjatywy dowodowej przysługującej stronom należy wskazać, że polska procedura karna nie przewiduje żadnej prekluzji dowodowej w zakresie zgłaszania wniosków dowodowych. Z powyższego należy wywodzić, że złożenie wniosku dowodowego jest możliwe aż do uprawomocnienia się orzeczenia, także po zamknięciu przewodu sądowego, bowiem wniosek złożony dopiero na etapie wygłaszania głosów końcowych może prowadzić do ponownego otwarcia przewodu sądowego celem przeprowadzenia wnioskowanego dowodu. Naturalnie, wniosek dowodowy jak każde inne oświadczenie woli, może zostać przez stronę cofnięty. Tym niemniej organ procesowy ma wówczas możliwość przeprowadzenia wnioskowanego uprzednio dowodu z urzędu, o ile uzna to za konieczne⁵³.

Czyniąc rozważania w zakresie formy procesowej decyzji organu procesowego w przedmiocie dopuszczenia dowodów należy wskazać, że na etapie postępowania przygotowawczego, w przypadku dopuszczenia dowodu z urzędu, organ prowadzący postępowanie nie ma obowiązku wydawania decyzji o dopuszczeniu dowodu. *Ergo*, już samo przystąpienie do przeprowadzenia określonego dowodu, tudzież czynności je poprzedzające,

⁵¹ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do 1-296*. t. I, Warszawa 2011, s. 975.

⁵² Wyrok SN z dnia 20 lipca 1987 r., II KR 167/87, OSPiKA 1988, nr 3, poz. 70.

⁵³ D. Świecki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, s. 562.

wskazują na wprowadzenie dowodu do procesu. Jako odmiennosc należy traktować sytuację, w której to normy prawne regulują swoistą formę np. postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego sądowego. Powyższe reguły mają również zastosowanie wobec uwzględnienia wniosku dowodowego strony, zatem nie ma obowiązku wydawania decyzji w zakresie dopuszczenia dowodu. Jednakże, w sytuacji oddalenia wniosku dowodowego, organ procesowy ma bezwzględny obowiązek wydania postanowienia o oddaleniu wniosku dowodowego oraz uzasadnienia swojej decyzji. Odmiennie sytuacja kształtuje się na etapie postępowania jurysdykcyjnego, w trakcie którego rozpatrzenie każdego wniosku dowodowego prowadzi w konsekwencji do wydania przez sąd postanowienia, bądź w niektórych przypadkach zarządzenia⁵⁴. Nie sposób pominąć także etapu przygotowania do rozprawy głównej, bowiem wówczas o dopuszczeniu dowodu z urzędu decyduje sąd wydając jednocześnie postanowienie, natomiast w zakresie przeprowadzenia dowodu wnioskowanego przez strony to przewodniczący składu orzekającego winien wydać zarządzenie. Za Sądem Najwyższym należy wskazać, że "nie można uznać, iżby zapis w protokole rozprawy o "ujawnieniu" pisma zawierającego wniosek dowodowy mógł być potraktowany jako nieprecyzyjne zarządzenie o dopuszczeniu dowodu, przy aprobacie prokuratora⁵⁵". Jak wskazuje się w orzecznictwie, zaniechanie podjęcia decyzji co do wniosku dowodowego w konsekwencji prowadzi do sytuacji tożsamej z oddaleniem wniosku dowodowego⁵⁶. Powyższe orzeczenie należałoby rozważyć zwłaszcza w zakresie konieczności uzasadnienia przez sąd *a quo* swojego postanowienia o oddaleniu wniosku dowodowego. Gdyby przyjąć, że brak podjęcia jakiegokolwiek decyzji co do wniosku dowodowego jest właściwie tożsame z oddaleniem wniosku dowodowego, obowiązek uzasadnienia postanowienia byłoby zbyteczne, co z kolei uniemożliwiłoby na etapie postępowania odwoławczego dokonania kontroli odwoławczej. Jednakże systematyzując powyższe rozważania należy wskazać, że z uwagi na okoliczność, że oddalenie wniosku dowodowego wymaga zawsze formy postanowienia, to orzeczenie w tym zakresie może wydać jedynie sąd. Po rozpoczęciu rozprawy o uwzględnieniu wniosku dowodowego strony, któremu inna strona się nie sprzeciwia, decyduje zarządzeniem przewodniczący składu, natomiast pozostałych przypadkach, *ergo* o wprowadzeniu dowodu z urzędu, uwzględnieniu wniosku dowodowego, któremu inna strona się sprzeciwiła lub oddaleniu wniosku dowodowego strony, rozstrzyga sąd postanowieniem⁵⁷.

⁵⁴ Wyrok SN z dnia 7 lutego 2001 r., V KKN 456/98, Legalis nr 58995.

⁵⁵ Wyrok SN z dnia 11 lipca 2006 r., III KK 440/05, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 1301.

⁵⁶ Postanowienie SN z dnia 23 listopada 2004 r., V KK 199/04, OSNwSK 2004, nr 1, poz. 2163.

⁵⁷ K. Woźniewski, *Inicjatywa dowodowa w polskim prawie karnym*, Gdynia 2001, s. 78-79.

Strona postępowania karnego wyrażająca wolę dopuszczenia dowodu z przesłuchania świadka winna w tym zakresie złożyć wniosek dowodowy. Wniosek ten jednak musi spełnić odpowiednie wymogi formalne, które to zostały określone w art. 169 k.p.k. Otóż, we wniosku dowodowym należy podać oznaczenie dowodu oraz okoliczności, które mają być udowodnione. Można także określić sposób przeprowadzenia dowodu. Nadto, wniosek dowodowy powinien zmierzać do wykrycia lub oceny właściwego dowodu. Jak wskazuje się w orzecznictwie, wniosek dowodowy to oświadczenie postulatywne, które jest kierowane przez uprawniony do tego podmiot do organu procesowego oraz zawierające żądanie przeprowadzenia określonego dowodu celem ustalenia faktów bądź okoliczności⁵⁸. W dalszej kolejności należy wskazać, że wniosek dowodowy jest także instrumentem realizującym prawo inicjatywy dowodowej określonej w art. 167 k.p.k., a co za tym idzie wpływania na decyzje podejmowane przez organy procesowe⁵⁹. Zgodnie ze stanowiskiem doktryny wyróżnia się wnioski dowodowe w znaczeniu ścisłym, tj. żądanie przeprowadzenia określonego dowodu, jak również wnioski o wyszukanie dowodu, które są zazwyczaj zgłaszane na etapie postępowania przygotowawczego. Wniosek o wyszukanie dowodu dotyczy sytuacji, w której strona nie jest w stanie wskazać źródła dowodowego z uwagi np. na brak znajomości tożsamości świadka. Kolejno wyróżnia się wnioski dowodowe o charakterze pomocniczym, za pomocą których ustala się, gdzie znajduje się inny dowód. Wnioski dowodowe mogą także służyć kontroli lub ocenie przeprowadzonych dowodów, chociażby poprzez odczytanie zeznań świadka złożonych na etapie postępowania przygotowawczego celem wyjaśnienia rozbieżności. Wnioski można wykorzystać do sposobu przeprowadzenia dowodu np. wniosek dowodowy o przeprowadzenie konfrontacji lub i skierowanie poddanego badaniom psychiatrycznym oskarżonego na obserwację, o przesłuchanie świadka pod nieobecność oskarżonego⁶⁰. Z art. 169 § 2 k.p.k. wprost wynika, że wniosek dowodowy może zmierzać do wykrycia lub oceny właściwego dowodu⁶¹. Na pełną aprobatę zasługuje orzeczenie SN, w którym wskazuje się, że żaden wniosek nie może mieć na celu jedynie przeprowadzenie dowodu "na wszelki wypadek", dla sprawdzenia, czy za jego pomocą da się wysnuć kolejną wersję zdarzenia⁶². Sąd Najwyższy podkreślił także, że "Dowody dopuszcza się w celu udowodnienia konkretnych okoliczności, nie zaś w celu sprawdzenia hipotezy

⁵⁸ Postanowienie SN z dnia 28 października 2013 r., III K 138/13, LEX nr 1388517.

⁵⁹ K. Woźniewski, *Inicjatywa...*, s. 108.

⁶⁰ M. Cieślak, *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, t. I, Warszawa 1955, s. 330 i nast.

⁶¹ Postanowienie SN z dnia 19 listopada 2012 r., V KK 232/12, Legalis nr 981691.

⁶² Postanowienie SN z dnia 22 października 2015 r., III K 239/15, LEX nr 1820402; Postanowienie SN z dnia 26 kwietnia 2013 r., III K 42/13, LEX nr 1419007.

wnioskodawców, czy ewentualnie nie okażą się przydatne w postępowaniu"⁶³. Jak wskazano uprzednio, zgodnie z treścią art. 167 k.p.k. inicjatywa dowodowa w zakresie składania wniosków dowodowych przysługuje stronom.

Zgodnie z wymogiem określonym w art. 169 k.p.k., strona winna oznaczyć zgłoszony przez siebie dowód tj. określić źródło i środek dowodowy. Oznaczenie to nie może budzić wątpliwości, nie może być niejednoznaczne, jednakże warunek ten oczywiście nie dotyczy wniosków dowodowych zmierzających do wykrycia dowodu. Konkretyzując należy wskazać, że określenie wniosku dowodowego zależy od rodzaju zgłaszanego dowodu. I tak, w wypadku gdy strona składa wniosek dowodowy o dopuszczenie dowodu z zeznań świadka, ma obowiązek wskazania jego danych personalnych, zaś w zakresie przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego sądowego wystarczające jest wskazanie specjalności biegłego, bowiem sąd nie jest związany stanowiskiem strony co do wskazania konkretnego biegłego. Jak wskazuje SN w swoim bogatym orzecznictwie w tym zakresie, nie jest wnioskiem dowodowym stwierdzenie o konieczności przeprowadzenia dowodu z oryginałów dokumentów czy ogólnie "z opinii biegłego"⁶⁴. Odnosząc się zaś do kwestii prawidłowego oznaczenia wniosku o przeprowadzenie dowodu z dokumentu należy wskazać, że wniosek dowodowy powinien zawierać precyzyjne określenie dokumentu, zaś jeżeli dokumenty znajdują się w aktach sprawy należy wskazać konkretne karty akt. Niewłaściwe jest złożenie wniosku dowodowego o przeprowadzenie dowodu z „akt sprawy”, bowiem takie ujęcie "wniosku dowodowego" stanowi przecież w istocie jedynie "wskazanie na istniejące w sprawie możliwości dowodowe", zmusza bowiem sąd do samodzielnego wyszukiwania relewantnych dokumentów, a więc do ustalenia, jakie dokumenty spośród zawartych w danych aktach, mogą mieć w ogóle znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy⁶⁵. Także "Fakt, że w apelacji oskarżony podał, iż jest gotów złożyć wyjaśnienia przed sądem odwoławczym nie oznacza bynajmniej wniosku dowodowego w tej materii, lecz pozostawienie sądowi rozważenia potrzeby przeprowadzenia z urzędu takiego dowodu"⁶⁶.

Niewątpliwie zasadniczą kwestią na gruncie rozważań dotyczących wniosków dowodowych jest konkretyzacja tezy dowodowej. Otóż, strona składając wniosek dowodowy winna wskazać jaką okoliczność chce udowodnić za pomocą środka dowodowego. Słusznie

⁶³ Postanowienie SN z dnia 19 listopada 2014 r., V KK 260/14, Legalis nr 1180525.

⁶⁴ Postanowienie SN z dnia 25 lipca 2007 r., V KK 178/07, Legalis nr 188540.

⁶⁵ Wyrok SN z dnia 4 lipca 1995 r., II KRN 70/95, Prok i Pr. - wkł 1995, Nr 11, poz. 17; Z. Doda, J. Grajewski, PS 1997, nr 11-12, s. 73.

⁶⁶ Postanowienie SN z dnia 7 czerwca 2005 r., II K 55/04, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1075.

wskazuje SN, że "niedopuszczalne jest zgłaszanie wniosku o tak ogólnikowym charakterze jak dopuszczenie dowodu na okoliczności sprawy⁶⁷." Należy mieć na względzie, że strona zgłaszając określony wniosek dowodowy nie musi mieć pewności, że przeprowadzenie dowodu potwierdzi wskazaną tezę dowodową, natomiast wystarczy uzasadnione przypuszczenie jej potwierdzenia⁶⁸. Na pełną aprobatę zasługuje twierdzenie, że "To na stronie wnoszącej o przeprowadzenie dowodu ciąży konieczność uprawdopodobnienia okoliczności, od których zależy jego dopuszczenie, czy przydatności danego środka dowodowego dla rozstrzygnięcia w sprawie⁶⁹". Jednocześnie należy mieć na względzie, że celem wniosku dowodowego jest przeprowadzenie, wyszukanie lub ocena, zatem nie sposób uznać za wniosek dowodowy sprzeciwienie się przeprowadzeniu dowodu zgłoszonemu przez inny podmiot.

2. Obowiązki świadka w procesie karnym w aspekcie jego ochrony

Wszelkie rozważania dotyczące przysługującej świadkowi ochrony należy niewątpliwie rozpocząć od określenia swoistej roli świadka w procesie karnym. Należałoby przy tym skupić się głównie na obowiązkach świadka, albowiem to one mają największy wpływ na jego ewentualną ochronę. Nadto, struktura obowiązków podlega dyferencjacji, gdyż zawiera wymogi odmienne w swej istocie i charakterze, zaś wspólnym mianownikiem pozostaje funkcja służebna wobec celów procesu⁷⁰. Na gruncie doktrynalnym na ogół wyróżnia się pięć podstawowych obowiązków świadka w procesie karnym, a mianowicie obowiązek stawiennictwa na wezwanie organu procesowego, obowiązek pozostawania do dyspozycji organu procesowego, obowiązek zeznawania, obowiązek złożenia przyrzeczenia oraz obowiązek mówienia prawdy.

Na dużą uwagę, zwłaszcza w kontekście przyznania ochrony świadkowi, zasługuje obowiązek świadka polegający na stawiennictwie na wezwanie organu procesowego oraz złożeniu zeznań. W pierwszej kolejności należy wskazać, że art. 177 § 1 k.p.k. statuuje powyższy obowiązek, odnosi się jedynie do świadka w znaczeniu formalno - procesowym tj. do osoby wezwanej przez organ procesowy do udziału w takim charakterze w postępowaniu

⁶⁷ Postanowienie SN z dnia 16 marca 2001 r., V KKN 24/99, Legalis nr 310863; wyrok SA w Krakowie z dnia 28 października 1999 r., II AKa 160/99, KZS 1999, nr 11, poz. 30; wyrok SA w Lublinie z dnia 20 marca 2013 r., II AKa 271/12, Legalis nr 733812.

⁶⁸ R.A. Stefański (w:) R.A. Stefański, S. Zabłocki, *KPK. Komentarz*, t. I, 2003, s. 733.

⁶⁹ Postanowienie SN z dnia 17 września 2015 r., III K 288/15, Lex nr 1827136.

⁷⁰ R. Koper, *Badanie świadka w aspekcie jego ochrony w procesie karnym*, Warszawa 2015, s. 32.

karnym, która według wiedzy tegoż organu posiada informacje mające znaczenie dla toczącego się procesu. Jak wspomniano uprzednio, świadkiem w znaczeniu procesowym jest również osoba, która sama zgłosiła się do organu procesowego celem złożenia zeznań mimo, że nie została wezwana. Obowiązek świadka określony w art. 177 § 1 k.p.k. nakłada na osobę wezwaną w charakterze świadka wymóg stawiennictwa oraz złożenia zeznań, choćby osoba wezwana nie miała żadnej wiedzy dotyczącej zdarzenia będącego przedmiotem procesu lub okoliczności z nim związanych i mających znaczenie dla postępowania⁷¹. Należy podkreślić, że obowiązki określone w art. 177 § 1 k.p.k. trwają do momentu prawomocnego zakończenia sprawy, natomiast zasadność wezwania świadka na termin rozprawy należy do sądu⁷².

Odnosząc się zaś do obowiązku złożenia zeznań należy w pierwszej kolejności wskazać, że obowiązek ten nie ma charakteru bezwzględnego. Oznacza to, że k.p.k. przewiduje możliwość uchylenia się od tegoż obowiązku przy spełnieniu określonych przesłanek. Otóż, świadkowi przysługuje na podstawie art. 182 k.p.k. prawo do odmowy zeznań lub na podstawie art. 183 k.p.k. prawo do odmowy odpowiedzi na pytanie. Mając powyższe na względzie należy stwierdzić, że samo wezwanie przez organ procesowy do stawiennictwa nie jest równoznaczne z obowiązkiem złożenia zeznań. Skorzystanie z praw przewidzianych w art. 182 k.p.k. i 183 k.p.k. zależy wyłącznie od osoby uprawnionej, jednakże oświadczenie o skorzystaniu z któregoś z praw musi być zaprotokołowane. Wyjątek stanowią osoby korzystające z immunitetu dyplomatycznego lub konsularnego, albowiem tych osób obowiązek stawiennictwa i złożenia zeznań nie dotyczy.

W kontekście obowiązku świadka polegającego na stawiennictwie należy rozważyć treść art. 177 § 1a k.p.k., zgodnie z którym przesłuchanie świadka może odbyć się przy pomocy środków technicznych. Marginalnie warto wskazać, że przepis ten został zmieniony w dniu 12 listopada 2011 roku ze względu na art. 6 pkt 1 ustawy z dnia 31 sierpnia 2011 roku o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz niektórych innych ustaw⁷³. Aktualnie przepis ten stanowi, że przesłuchanie świadka może nastąpić za pomocą urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. Na etapie postępowania jurysdykcyjnego w czynności przesłuchania świadka w miejscu, w którym świadek przebywa bierze udział referendarz sądowy, asystent sędziego lub urzędnik zatrudniony w sądzie, w którego okręgu

⁷¹ R.A. Stefański, *Uchylenie się świadka od odpowiedzi na pytanie*, WPP 2002, nr 3, s. 78.

⁷² Wyrok SA w Katowicach z 27 marca 2013 r., II Akz 183/12, KZS 2013, nr 7-8, poz. 84.

⁷³ Dz. U. Nr 217, poz. 1280.

świadek przebywa. Warto jednocześnie zwrócić uwagę na fakt, że ustawodawca w żaden sposób nie sprecyzował, jaka odległość uprawnia do zastosowania przesłuchania przy użyciu środków technicznych. Można jednak wywodzić, iż będzie to odległość utrudniająca bądź uniemożliwiająca stawienie się świadka w miejscu wezwania, zaś nie będzie konieczne pojawienia się świadka w siedzibie organu wzywającego⁷⁴. Nadto, wykorzystanie możliwości słuchania świadka za pomocą urządzeń technicznych nie jest w żaden sposób uzależnione od stadium procesu. Oznacza to, że możliwość tą można wykorzystać zarówno na etapie postępowania przygotowawczego jak również jurysdykcyjnego⁷⁵. Przesłuchanie na odległość jest możliwe zarówno w stosunku do świadka, jak też do biegłego⁷⁶. Kolejno, przesłuchać na odległość można również w warunkach określonych w art. 185 b § 1 k.p.k., tj. w sytuacji gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania świadka lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny, chyba że świadek współdziałał w popełnieniu czynu zabronionego, o który toczy się postępowanie karne lub czyn świadka pozostaje w związku z czynem, o który toczy się postępowanie karne. Art. 177 § 1a k.p.k. można również zastosować na wniosek pokrzywdzonego (art. 185c § 3 k.p.k.) wówczas, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania pokrzywdzonego lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny. Zgodnie z treścią art. 177 § 2 k.p.k., świadka można także przesłuchać w miejscu jego pobytu ale tylko wtedy, gdy nie może stawić się na wezwanie z powodu choroby, kalectwa lub innej niedającej się pokonać przeszkody. W takiej sytuacji przesłuchania dokonuje sędzia wyznaczony ze składu orzekającego lub sąd wezwany czyli tzw. pomoc krajowa.

Marginalnie odnosząc się do kwestii zastosowania telekonferencji podczas czynności przesłuchania świadka należy wskazać, że ustawodawca nie dokonał wyliczenia środków technicznych, które uprawniają do dwustronnego kontaktu, co najmniej słuchowego. Jak wskazuje się w doktrynie, zakres zastosowania norm prawnych określonych w art. 177 § 1a i 2 k.p.k. pokrywa się częściowo. Przesłanką stosowania telekonferencji (bądź wideokonferencji) jest brak możliwości bezpośredniego przeprowadzenia czynności

⁷⁴ G. Kopczyński, *Przesłuchanie świadka na odległość w polskim procesie karnym*, Acta Universitatis Wratislaviensis, Przegląd Prawa i Administracji LXXII, Wrocław 2005, s. 221 i nast.

⁷⁵ P. Wiliński, *Przesłuchanie świadka na odległość w postępowaniu karnym*, P.S., z 2005 r., z. 12, poz. 80, s. 16 i n; wyrok SA w Katowicach z dnia 1 lutego 2008 r., II Aka 382/07, OSProk i Pr. 2008, nr 11, poz. 13.

⁷⁶ A. Lach, *Przesłuchanie na odległość w postępowaniu karnym*, PiP 2006, nr 12, s. 80 i nast.

dowodowej, nie zaś przyczyny szczególne wymienione w § 2⁷⁷. Art. 177 § 1a k.p.k. ma także zastosowanie do dokonania przesłuchania na odległość w kontekście transgranicznym. W sposób wyraźny wynika to z Konwencji z 29 maja 2000 roku o pomocy prawnej w sprawach karnych⁷⁸. Omawiany artykuł jest również podstawą do stosowania określonej w nim czynności dowodowej dla organów krajowych, natomiast nie może być podstawą żądania przeprowadzenia takiej czynności przez inne państwo⁷⁹.

Kolejnym, choć mniej istotnym obowiązkiem z punktu widzenia ochrony świadka, jest odebranie przyrzeczenia od świadka. Powyższe ma na celu zobowiązanie świadka do mówienia prawdy i uwydatnienie wagi prawdziwości jego zeznań⁸⁰. Zarówno czynność odebrania od świadka przyrzeczenia, jak też uprzedzenie świadka o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań zostało przez ustawodawcę przewidziane jako alternatywny warunek poniesienia odpowiedzialności karnej za przestępstwo fałszywych zeznań. Odebranie przyrzeczenia pełni także zasadniczą rolę w zakresie oceny wiarygodności zeznań świadka⁸¹. Jedynym organem uprawnionym do odebrania od świadka przyrzeczenia jest sąd lub sędzia wyznaczony. Z powyższego należy wywodzić, że przyrzeczenie jest odbierane jedynie na etapie postępowania sądowego. Nie ma możliwości, aby to prokurator, funkcjonariusz Policji lub inny organ odebrał przyrzeczenie na etapie postępowania przygotowawczego. Wyjątkiem w tym zakresie jest odebranie przyrzeczenia na etapie postępowania przygotowawczego w warunkach określonych w art. 185a k.p.k., 185b k.p.k. , 185c k.p.k. oraz 316 § 3 k.p.k. Odebranie przyrzeczenia zawsze następuje przez rozpoczęciem składania zeznań, co wprost wynika z treści art. 187 § 2 k.p.k., a zatem po uprzedzeniu przez sąd o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań, jednakże przez zapytaniem świadka o dane personalne (art. 190 k.p.k. i 191 k.p.k.). Znaczną krytyką obarczono pogląd wyrażony w orzeczeniu Sądu Apelacyjnego w Łodzi, dotyczący dopuszczalności odebrania przyrzeczenia już po rozpoczęciu odbierania zeznań od świadka⁸². Stanowisko to nie może zasługiwać na aprobatę z uwagi na okoliczność, że ze względu na doniosłe znaczenie przyrzeczenia nie jest możliwe jednoczesne odebranie przyrzeczenia od większej liczby, bądź

⁷⁷ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do 1-296*. t I., Warszawa 2011, s. 975.

⁷⁸ Dz. Urz. WE C 197 z 12 lipca 2000 r., s. 3.

⁷⁹ H. Mazur, *Przesłuchanie świadka na odległość*, (w:) M. Czerwińska, P. Czarnecki (red.) *Katalog dowodów w postępowaniu karnym*, Warszawa 2014.

⁸⁰ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 1- 467*, t. I. Warszawa 2014, s. 675.

⁸¹ Wyrok SN z dnia 5 czerwca 1979 roku, III KR 129/79, OSNKW 1979, nr 9, poz. 96.

⁸² Wyrok SA w Łodzi z dnia 25 października 2006 r., II Aka 134/06, Prok. i Pr. - wkł. 2008, nr 6, poz. 42.

też od wszystkich świadków. W momencie ponownego przesłuchania świadka sąd obowiązany jest przypomnieć o złożonym uprzednio przyrzeczeniu w sprawie. Jednakże sąd może uznać, że samo przypomnienie jest niewystarczające i zachodzi konieczność ponownego odebrania przyrzeczenia od świadka, zgodnie z art. 188 § 4 k.p.k.⁸³. Nadto, zaakcentowania wymaga fakt, że świadek nie ma samodzielnie możliwości zrezygnować ze złożenia przyrzeczenia. Świadek wobec odmowy złożenia przyrzeczenia może być ukarany karą pieniężną, na podstawie art. 287 § 1 w zw. z art. 285 § 1 k.p.k., natomiast nie można za to ukarać karą porządkową aresztowania. Jednocześnie pod rozwagę należy wziąć wartość wymuszonego na świadku przyrzeczenia⁸⁴. Decyzja w zakresie odebrania od świadka przyrzeczenia należy do sądu, jednakże na wniosek którejkolwiek ze stron sąd obligatoryjnie musi odebrać przyrzeczenie. Innymi słowy, w razie zgłoszenia sprzeciwu przez choćby jedną ze stron konieczne jest odebranie przyrzeczenia. Decyzja sądu jest swobodna, ale nie dowolna, a nadto winna być wynikiem rozważenia przez sąd zarówno informacji o świadku, jak też okoliczności na które ma zeznawać⁸⁵.

Zasadniczą rolę w kontekście ochrony świadka jest jego obowiązek polegający na mówieniu prawdy. W tym zakresie warto nawiązać do treści art. 190 § 1 k.p.k., w którym to ustawodawca formułuje obowiązek pouczenia świadka o odpowiedzialności karnej za zeznanie nieprawdy lub zatajenie prawdy. Należy jednocześnie wskazać, że wymóg pouczenia jest wynikiem kryminalizacji w art. 233 § 1 i 1a k.k., zgodnie z którym odpowiedzialności karnej podlega świadek, który zeznaje nieprawdę lub zataja prawdę podczas składania zeznania mającego służyć za dowód w postępowaniu sądowym lub w innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy. Warunkiem odpowiedzialności karnej w związku z czynem określonym w art. 233 § 1 k.k. jest uprzednie pouczenie przez sąd o odpowiedzialności karnej za powyższy czyn. Odmienne niż w przypadku odebrania przyrzeczenia, obowiązek pouczenia świadka ciąży na każdym organie, który przeprowadza przesłuchanie, pouczenia nie dokonuje jedynie sąd lub sędzia wyznaczony. Należy podkreślić, że obowiązek pouczenia ma zastosowanie do każdego świadka, zatem będzie również dotyczył świadka objętego zakazem odebrania przyrzeczenia⁸⁶. Jediną modyfikację w tym

⁸³ A. Sakowicz (w:) A. Sakowicz (red.) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 187 kpk*, Warszawa 2016, Legalis.

⁸⁴ D. Gruszecka (w:) J. Skorupka (red.) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 187 kpk*, Warszawa 2016, Legalis.

⁸⁵ L.K. Paprzycki (w:) J. Grajewski, L.K. Paprzycki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2010, s. 678.

⁸⁶ T. Grzegorzczak, *Kodeks...*, s. 676.

zakresie stanowi pouczenie świadka poniżej 17 roku życia, bowiem za zasadne należy uznać stanowisko, iż nieletniego nie uprzedza się odpowiedzialności karnej za składania fałszywych zeznań z uwagi na fakt, że świadek takiej odpowiedzialności z uwagi na wiek nie podlega. W takiej sytuacji organ dokonujący przesłuchania winien wyjaśnić istotę zeznań oraz fakt, że za składanie fałszywych zeznań można wobec niego zastosować środki wychowawcze i poprawcze. Świadek poniżej 17 roku życia powinien mieć świadomość, iż ciąży na nim obowiązek mówienia prawdy⁸⁷. Niezwykle trafny wydaje się w tym kontekście pogląd polegający na twierdzeniu, że z uwagi na brak wyłączeń w ustawie od obowiązku pouczenia, to pouczenie zastosowane wobec osoby od 13 do 17 roku życia jest wówczas realizowane jako pouczenie o odpowiedzialności prawnej za czyn karany i także stanowi realizację art. 189 k.p.k. tym bardziej, że organ procesowy obowiązany jest do przekazania treści pouczenia w sposób dla świadka zrozumiały, z uwzględnieniem jego wieku i dojrzałości psychicznej⁸⁸. Nadto warto wskazać, że obowiązek pouczenia świadka o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań aktualizuje się przy każdorazowym przesłuchaniu świadka. Powyższy obowiązek jest niezależny od tego, czy świadek był uprzednio pouczony o treści art. 233 k.k. Organ dokonujący przesłuchania nie może zaniechać pouczenia z uwagi na warunek określony w art. 233 § 2 k.k. Co więcej, nie wystarczy samo wskazanie przez organ przesłuchujący, że składanie fałszywych zeznań jest karalne, natomiast organ winien się upewnić, że świadek zrozumiał treść pouczenia oraz fakt, że do popełnienia czynu może dojść także na skutek zatajenia prawdy. Organ pouczający ma obowiązek przedstawić świadkowi wymiar kary grożącej za czyn z art. 233 § 1 k.k.⁸⁹. Pouczenia organ dokonuje przez rozpoczęciem przesłuchania oraz przez odebraniem od świadka danych na jego temat, a czynność ta winna zostać ujęta w protokole rozprawy lub posiedzenia. Odmiennie jest na etapie postępowania przygotowawczego, kiedy to świadek podpisuje oświadczenie, że został pouczony o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań. Zazwyczaj takie oświadczenie znajduje się w protokole przesłuchania świadka, natomiast jeżeli zawarto je w odrębnym dokumencie, załącza się ten dokument do akt. Odnosząc się do konsekwencji braku pouczenia należy wskazać, że stosownie do treści art. 16 § 1 k.p.k. brak pouczenia nie może stanowić żadnych negatywnych konsekwencji dla uczestnika postępowania. W tym miejscu

⁸⁷ A. Witeczak, *Wartość dowodowa zeznań małoletniego świadka*, (w:) M. Szostak (red.) *Wybrane problemy psychologii sądowej*, Przegląd Prawa i Administracji, t. LXXII, Wrocław 2005, s. 47.

⁸⁸ A. Muszyńska, *Karnoprocesowe i kryminalistyczne problemy przesłuchania w charakterze świadka osoby nieletniej*, (w:) M. Szostak (red.) *Wybrane problemy psychologii sądowej*, Przegląd Prawa i Administracji, t. LXXII, Wrocław 2005, s. 179-187.

⁸⁹ L.K. Paprzycki (w:) J. Grajewski, L.K. Paprzycki (red.), *Kodeks...*, s. 679-680.

jednak należy zwrócić uwagę na fakt, że brak uprzedzenia przez organ o odpowiedzialności karnej za czyn z art. 233 § 1 k.k. przy jednoczesnym odebraniu od świadka przyrzeczenia, nie uchyla go od odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań. Jak wskazuje się w orzecznictwie, o ile obraza art. 191 § 1 k.p.k. może być uznana na niemającą wpływu na treść wyroku, to obraza art 190 § 1 k.k. nie może być już za taką uważana. Argumentując powyższe wskazuje się, że przepis art. 190 § 1 k.p.k. ma znaczenie zarówno dla oceny wiarygodności zeznań świadka, jak też na jego odpowiedzialność za składanie fałszywych zeznań, bowiem na skutek braku uprzedzenia o odpowiedzialności za ten czyn świadek mógłby bezkarnie składać fałszywe zeznania⁹⁰.

Konkludując powyższe rozważania należy w pierwszej kolejności stwierdzić, że wszystkie opisane powyżej obowiązki są istotne o tyle, o ile silnie jest zaakcentowany główny cel występowania świadków w procesie tj. poszukiwanie i ustalanie prawdy. Z tego zaś można wywodzić, że obowiązek stawiennictwa i obowiązek pozostawania do dyspozycji jest podporządkowany złożeniu zeznań przez świadka⁹¹. Z kolei obowiązki złożenia przyrzeczenia oraz mówienia prawdy wpływają na jakość składanych zeznań. Przenosząc powyższe na grunt rozważań dotyczących ochrony świadka należy wskazać, że to obowiązek zeznawania determinuje rodzaj i zasięg doznawanych przez świadka dolegliwości i niedogodności. Nadto, przedmiot ochrony i jej zakres nie będą w wielu przypadkach tożsame, jednakże będą ukształtowane jako skutek ponoszenia przez świadka niedogodności związanych z koniecznością złożenia przez niego zeznań. Kwestię zasadności ochrony świadka i poszanowania jego interesów należy rozważać już z powodu samego faktu przystąpienia do przesłuchania, w związku z treścią złożonych przez niego zeznań, jak też z uwagi na tło proceduralne obowiązku zeznawania, które jest ściśle związane ze stworzeniem odpowiednich warunków do przeprowadzenia tej czynności lub weryfikacji jej wyników⁹².

W zakresie przyznania świadkowi ochrony zasadniczą rolę stanowią złożone przez niego zeznania. Ochrona winna obejmować zarówno etap formowania się zeznań w świadomości świadka, spostrzeżenie faktu, jego zapamiętanie oraz odtworzenie przy pomocy receptorów zmysłowych⁹³. Jednakże z całą pewnością to ostatni etap tj. wyrażenie zeznań ma

⁹⁰ Wyrok SN z dnia 5 czerwca 1979 r., III KR 129/79, OSNKW 1979, Nr 9, poz. 96, z aprobowaną glosą W. Woltera, NP 1980, nr 5, s. 160-162.

⁹¹ K. Łojewski, *Instytucja odmowy zeznań w polskim procesie karnym*, Warszawa 1970, s. 36; K. Gustowska – Szwaja, Z. Lachman, J. Stańda, *Fałszywe zeznania i ich przyczyny*, Kraków 1971, s. 20-23.

⁹² R. Koper, *Badanie świadka...*, s. 33.

⁹³ R. Kmieciak, E. Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 2009, s. 318; Z. Młynarczyk, *Fałszywe zeznania...*, s. 91-92.

największy wpływ na udzielenie ochrony. W kontekście rozważań dotyczących zeznań świadka w pierwszej kolejności należałoby wskazać, że przedmiotem zeznań mogą być jedynie fakty mające istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, jednak nie sposób wyeliminować z zeznań świadków elementów ocennych i subiektywnych przeświadczeń⁹⁴. Natomiast uzasadnione wydaje się stanowisko, że w pewnych sytuacjach dopiero materialny, a nie formalny udział świadka w procesie karnym uprawnia do zastosowania środków mających na celu ochronę świadka oraz poszanowanie jego praw i interesów⁹⁵. Zagrożenie dla życia, mienia świadka pochodzi głównie od sprawców przestępstw bądź też od osób z nimi powiązanych. Jak słusznie wskazuje R. Koper, okoliczności będące przedmiotem zeznań świadka mogą być swoistym stymulatorem jego zachowania się, determinując możliwość określonej w stosunku do niego ingerencji lub warunkując podjęcie odpowiednich środków ochronnych⁹⁶.

Warto również odnieść się do stanowiska opartego na założeniu, że należy zmniejszyć wszelkie uciążliwości związane z udziałem świadka w postępowaniu karnym z powodu obywatelskiego charakteru obowiązku dotyczącego zeznawania oraz uświadomieniu sobie przez świadka doniosłej roli jego zeznań⁹⁷. Świadek bowiem swój udział w postępowaniu karnym ocenia w kategoriach przymusu, a wszystkie uciążliwości z tym związane są na tyle dotkliwe, że wartość składanych zeznań staje się sprawą drugorzędną. Można zatem poczynić założenie, że świadek mniej odczuwa dolegliwości związane z udziałem w procesie karnym wówczas, gdy jest zawnioskowany przez którąś ze stron. Natomiast nie sposób doszukać się ogólnej prawidłowości w tym zakresie. Podobnie niepewnym założeniem jest twierdzenie, że świadkowie co do zasady mają świadomość przyczynienia się do ustalenia prawdy materialnej w procesie. Mimo, że ciężko mówić o praktycznym zastosowaniu tegoż poglądu, to nie zostaje osłabiona potrzeba zapewnienia świadkowi należytej ochrony w toku procesu.

Na pełną aprobatę zasługuje stanowisko, zgodnie z którym pokrzywdzony występujący i składający zeznania w charakterze świadka w znacznie mniejszym stopniu odczuwa dolegliwości związane ze swoim udziałem w procesie karnym, albowiem dąży on do ukarania sprawcy i naprawienia wyrządzonej szkody⁹⁸. Jednakże i takie założenie można

⁹⁴ Z. Młynarczyk, *Treść, zakres i forma zeznania*, NP 1968, nr 12, s. 1780-1786; R. Górecki, *Przedmiot zeznań świadka w procesie karnym*, WPP 1979, nr 2, s. 222.

⁹⁵ J. Stańda, *Stanowisko świadka...*, s. 84; R. Górecki, *Świadek w postępowaniu przygotowawczym*, Warszawa – Poznań 1987, s. 21.

⁹⁶ R. Koper, *Badanie świadka...*, s. 35.

⁹⁷ J. Stańda, *Stanowisko świadka...*, s. 84; R. Górecki, *Świadek w postępowaniu...*, s. 45.

⁹⁸ J. Stańda, *Stanowisko świadka...*, s. 84; W. Michalski, *Świadkowie jako przedstawiciele społeczeństwa w*

poddać w wątpliwość, zwłaszcza w zakresie uciążliwości, jakich dostarcza składanie zeznań przez pokrzywdzonych w sprawach w określonej kategorii przestępstw np. przestępstwa przeciwko zdrowiu lub wolności seksualnej. Z tego z kolei można wywodzić, że w określonych przypadkach dolegliwości odczuwane przez świadka – pokrzywdzonego będą równe, a nawet większe niż w wypadku świadka niebędącego ofiarą przestępstwa. W tej sytuacji tym bardziej jako konieczne jawi się zastosowanie środków ochrony wobec świadka – pokrzywdzonego.

Czyniąc rozważania w zakresie uciążliwości, jakie ponosi świadek w związku ze swoim udziałem w procesie karnym należałoby podzielić ingerencje z uwagi na charakter dóbr zagrożonych lub naruszonych w wyniku dokonania odpowiedniej czynności na:

1. wywołujące konsekwencje w sferze osobistej świadka;
2. rodzące skutki w sferze majątkowej świadka, co zaś jest związane z kosztami dojazdów na czynności procesowe do organu procesowego, jak również utracone zarobki⁹⁹.

Zatem, ochrona świadka powinna się w głównej mierze przejawiać w poszanowaniu różnych wartości świadka tj. życia, zdrowia, wolności i nietykalności osobistej, prywatności, czci, swobody poruszania się. Z jednej strony ochrona może spełniać funkcję zapobiegawczą polegającą na niedopuszczeniu do naruszenia któregośkolwiek z dóbr, bądź też funkcję minimalizującą lub równoważącą ujemne skutki ingerencji. Mając na względzie, że ingerencja w dobra świadka może nastąpić właściwie w toku całego procesu, to można wyróżnić ingerencję występującą na etapie postępowania przygotowawczego oraz występującą w postępowaniu jurysdykcyjnym. Źródłem takiej ingerencji może być zarówno działanie organu procesowego, jak również innych uczestników procesu np. stron zadających pytania na temat życia prywatnego. Jednak z całą pewnością należy stwierdzić, że to od sądu zależy jak duża będzie to ingerencja, albowiem to sąd musi dokonać przyzwolenia na wkroczenie w obszar chronionych dóbr świadka. Jak słusznie zauważa R. Górecki, „publiczny charakter funkcji odpowiednich organów państwowych w zakresie ochrony świadka jako swoisty korelat publicznej roli pełnionej przez świadka w procesie karnym, wywołuje dalekosiężne konsekwencje, relewantne także w aspekcie wyodrębnienia kolejnego podziału ingerencji”¹⁰⁰. W celu zagwarantowania efektywnej ochrony świadkowi podczas

procesie sądowym (w:) S. Waltoś (red.), *Świadek w procesie sądowym*, Warszawa 1985, s. 30.

⁹⁹ R. Koper, *Badanie świadka...*, s. 37.

¹⁰⁰ R. Górecki, *Prawo świadka do wzmożonej ochrony prawnej*, ZNASW 1978, nr 22, s. 153.

postępowania ustawodawca winien uwzględnić zagrożenia wewnętrzne czyli usytuowane w obrębie procesu oraz zewnętrzne tj. pochodzące spoza procedury między innymi w wypadku zagrożenia dla zdrowia, życia i wolności z powodu składania zeznań¹⁰¹. Można z dużym prawdopodobieństwem przypuszczać, że *gros* uprawnień przysługujących świadkowi ma przyczynę właśnie w rzeczywistości pozaprosesowej. Jako przykład potwierdzający powyższe stwierdzenie można wskazać na instytucję świadka anonimowego, która została stworzona w celu ochrony przed zagrożeniami ze strony oskarżonego lub innych osób niebędących uczestnikami postępowania, jak też instytucję przesłuchania świadka w miejscu pobytu wówczas, gdy nie może się stawić do organu procesowego ze względu na swój stan zdrowia czy chociażby możliwość dochodzenia zwrotu kosztów poniesionych w związku ze stawiennictwem¹⁰². Wobec powyższych rozważań uzasadniona jawi się konkluzja, że model poszanowania praw i ochrona świadka winien być adekwatny do stopnia i charakteru zagrożeń i niebezpieczeństw¹⁰³.

W dalszym ciągu omawiając cechy ochrony mającej przysługiwać świadkowi należy zaakcentować przymiot skuteczności tejże ochrony. Otóż, ochrona w swym założeniu winna bądź całkowicie niwelować oddziaływanie dolegliwości wobec świadka, bądź choćby zmniejszać negatywne skutki albo zapewnić rzeczywistą osłonę świadka przez zagrożeniami godzącymi w jego dobra i interesy. W tym miejscu godzi się wskazać na klasyfikację dotyczącą także ingerencji w dobra świadka, natomiast dotyczy charakteru środka powodującego ograniczenie swobody. I tak, można wyróżnić środki przymusu procesowego oraz inne środki, które nie są związane ze stosowaniem przymusu. Środki przymusu można zdefiniować jako czynności organów procesowych mające na celu zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania karnego i jego celów, które polegają na zastosowaniu adekwatnego przymusu ograniczającego prawa osób w stosunku do których takie środki zastosowano. Zasadniczą kwestię stanowi brak woli osób, wobec których stosuje się środki przymusu, jak również ich dwuaspektowy charakter z uwagi na okoliczność, że powodują one ograniczenie praw obywatelskich¹⁰⁴. Powodem zastosowania środków przymusu jest w

¹⁰¹ R. Koper, *Badanie świadka...*, s. 38.

¹⁰² S. Waltoś, *Dylematy ochrony świadka w procesie karnym*, PiP 1995, z. 4, s. 39 i nast.

¹⁰³ R. Koper, *Badanie świadka...*, s. 38.

¹⁰⁴ K. Marszał (w:) K. Amelung, K. Marszał (red.) *Stosowanie środków przymusu w procesie karnym. Problem karnoprosesowych ograniczeń praw obywatelskich*, Katowice 1990, s. 12-20; *idem*, *Środki przymusu w polskim procesie karnym de lege ferenda* (w:) S. Waltoś (red.) *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci Profesora Mariana Cieślaka*, Kraków 1993, s. 433-434; M. Cieślak, *Środki przymusu na tle systemu bodźców prawnych w procesie karnym*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prawo 1960, nr 7,

istocie znaczenie dowodowe udziału świadka w procesie karnym¹⁰⁵. Logiczną konsekwencją powyższych założeń było dokonanie podziału uprawnień przysługujących świadkowi na takie, których realizacja stanowi przywilej uchylenia się od obowiązku. Jako przykład można wskazać prawo odmowy składania zeznań bądź zwolnienie od złożenia zeznań w trybie przewidzianym w art. 182 i 185 k.p.k. Uprawnienia mogą także służyć poszanowaniu godności danej osoby chroniąc ją jednocześnie przed ponoszeniem nadmiernie dolegliwych ciężarów w związku z udziałem w postępowaniu karnym. Jak wskazuje R. Koper, „zaletą tego podziału jest z pewnością próba uchwycenia okoliczności relewantnych w wymiarze aksjologicznym, po to aby wyznaczyć właściwy pułap respektowania interesów świadka. Liczy się bowiem w równym stopniu kontekst związany ze zwalnianiem tego podmiotu z generalnego wymogu poddania się rozmaitym obowiązkom, jak i uwolnienie świadka od różnorodnych dolegliwości, przykrości, uciążliwości, także tych wynikających z relacji pozaprocesowych”¹⁰⁶.

Kończąc rozważania w zakresie wpływu podstawowych obowiązków świadka na konieczność jego ochrony należy przede wszystkim wskazać, że niezależne wydaje się przyznanie ochrony świadkowi od znaczenia złożonych przez niego zeznań dla rozstrzygnięcia danej sprawy karnej¹⁰⁷. Z powyższego należy wywodzić, że udzielenie ochrony świadkowi może nastąpić nie tylko w sprawach, w których jego zeznania będą miały istotny wpływ w aspekcie wyrokowania. Jako swoistego rodzaju wyjątek można potraktować instytucję świadka anonimowego, która powinna być stosowana jedynie w sprawach o poważniejsze przestępstwa. Reasumując należy stwierdzić, że postulat poszanowania praw i interesów świadka znajduje odzwierciedlenie w procesie karnym. Przyjmując za punkt wyjścia szereg zagrożeń oddziałujących na świadka, koniecznym wydaje się umówienie przysługującej świadkowi ochrony oraz oceny jej skuteczności.

3. *Ratio legis* ochrony świadka

Rozważania w zakresie zasadności ochrony świadka w postępowaniu karnym należałoby rozpocząć od wskazania dwóch prawidłowości. Otóż, dowód z zeznań świadka pełni szczególną rolę w całym systemie środków dowodowych współczesnego procesu

s. 89 i nast.

¹⁰⁵ K. Marszał (w:) K. Amelung, K. Marszał (red.) *Stosowanie środków...*, s. 62.

¹⁰⁶ R. Koper, *Badanie świadka...*, s. 40.

¹⁰⁷ P. K. Sowiński, *Prawo świadka do odmowy zeznań w procesie karnym*, Warszawa 2004, s. 1-2.

karnego. Nadto, przeprowadzenie tegoż dowodu jest niezwykle istotne z punktu widzenia rozstrzygnięcia sprawy karnej. Niewątpliwie dowód z zeznań świadka należy do osobowych źródeł dowodowych i mimo technizacji życia społecznego jest podstawowym dowodem przeważającym nad zastosowaniem dowodów rzeczowych lub ekspertyz wykonanych przez biegłego¹⁰⁸. Taka tendencja jest na ogół zauważalna, natomiast nie sposób dopatrywać się jako przyczyny takiego zjawiska wyłącznie ogólnej dostępności osobowych źródeł dowodowych. Nadto, przeprowadzenie dowodu z zeznań świadka jest stosunkowo łatwe we wprowadzeniu do postępowania karnego. Z przeprowadzenia tego dowodu nie sposób zrezygnować, albowiem za jego pomocą można poznać szczegóły określonego zdarzenia tudzież jego fragmentów, epizodów. Samo postępowanie karne przeważnie oscyluje wokół pewnego czynu, zdarzenia, które wynika właśnie z relacji interpersonalnych określonych osób. Do zadań sądu oraz stron postępowania należy poczynienie starań w zakresie ustalenia prawidłowego stanu faktycznego, natomiast zeznania świadka stanowią swoisty komunikat kierowany wobec stron postępowania, a polegający na takiej narracji faktów, która w sposób bezpośredni i natychmiastowy zostanie przyswojona przez strony. To właśnie przy pomocy dowodu z zeznań świadka, które stanowią zindywidualizowaną i niepowtarzalną relację, organ procesowy ma możliwość poznać jak najwięcej szczegółów dotyczących określonego zdarzenia.

Niezwykle istotny jest zakres oddziaływania zeznań świadka na późniejsze rozstrzygnięcie sądu. Główną rolą świadka w procesie karnym jest dostarczenie organowi procesowemu jak najobszerniejszych informacji dotyczących sprawy, co z kolei umożliwia poznanie prawdy o danym zdarzeniu i wydanie prawidłowego rozstrzygnięcia w zakresie odpowiedzialności karnej oskarżonego¹⁰⁹. To właśnie dowód z zeznań świadka jest „podstawowym regulatorem możliwości i zakresu dokonywania prawdziwych ustaleń

¹⁰⁸ R. Kmicik, E. Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 2009, s. 315; K. Otłowski, *Przesłuchanie świadka w postępowaniu przygotowawczym*, Probl. Praw. 1973, nr 6, s. 23; R. Górecki, *Rola i znaczenie dowodowe zeznań świadka w procesie karnym*, NP 1980, nr 4, s. 83-85; K. Sitkowska, *Świadek w procesie karnym. Komentarz. Orzecznictwo Sądu Najwyższego*. Akty normatywne, Bielsko – Biała 1999, s. 19; E. Gruza, *Pojęcie świadka w procesie karnym*, PK 2002, nr 235, s. 9; *idem*, *Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym*. Problematyka kryminalistyczna, Kraków 2003, s. 53-56.

¹⁰⁹ J. Stańda, *Świadkowie jako przedstawiciele społeczeństwa w procesie sądowym* (w:) S. Waltoś (red.) *Świadek w procesie sądowym*, Warszawa 1985, s. 30; R. Górecki, *Świadek w postępowaniu przygotowawczym*, Warszawa- Poznań 1987, s. 21; P. Tomaszewski, *Uwagi o dowodzie z zeznań świadka w postępowaniu przygotowawczym*, WPP 1985, nr 4, s. 440; B. Hołyst, *Psychologiczne i społeczne determinanty zeznań świadków*, Warszawa 1989, s. 28-29.

faktycznych”¹¹⁰. Naturalnie, nie sposób tracić z pola widzenia zjawiska jakim jest składanie fałszywych zeznań przez świadków. Jednakże, istotne jest generalne założenie określające rolę świadka w procesie karnym. Mając za względzie powyższe uprawnione zdaje się twierdzenie, że bezpośredni wpływ na orzeczenie wydane przez sąd mają właśnie zeznania świadków, przy czym sąd dysponuje w tym zakresie swobodną oceną materiału dowodowego zgodnie z art. 7 k.p.k.

Powyższe argumenty jednoznacznie świadczą o konieczności zastosowania środków ochrony wobec świadków w procesie karnym. Czyniąc rozważania na temat ochrony świadka nie można pominąć kwestii dotyczącej kosztów tejże ochrony. Naturalnie, obecny model ochrony świadka w Polsce wyposaża organy procesowe w odpowiednie środki mające na celu ochronę świadka. Zastosowanie i wykorzystanie tychże środków może mieć podstawę w różnorodnych aktach prawnych. To bowiem organ procesowy podejmuje decyzję w zakresie wezwania danej osoby w charakterze świadka, co następuje zazwyczaj wbrew woli tej osoby¹¹¹. W związku z pojawieniem się świadka w procesie karnym nieodzowne wydaje się poniesienie określonych kosztów, które to koszty są ponoszone zarówno przez samego świadka jak i przez Skarb Państwa. Przejawiają się one w różnych dolegliwościach oraz uciążliwościach, które ponosi świadek, a w konsekwencji może się do przyczynić także do konfliktów na tle jego interesów rodzinnych i zawodowych¹¹². Uprawniona jest także teza, że udział świadka w procesie karnym właściwie zawsze wiąże się dla niego z ujemnymi konsekwencjami, którym zazwyczaj nie sposób zapobiec. Jednakże, wobec powyższego konieczne jest wypracowanie rozwiązania, które pozwoli na zminimalizowanie niedogodności związanych z udziałem świadka w procesie. Co więcej, to w interesie wymiaru sprawiedliwości winno leżeć zapewnienie jak największej ochrony świadkom po to, aby udział w procesie karnym nie kojarzył się obywatelom wyłącznie z negatywnymi przeżyciami¹¹³.

¹¹⁰ R. Koper, *Badanie świadka...*, s. 15.

¹¹¹ P. K. Sowiński, *Gwarancje ochrony praw świadka w polskim procesie karnym. Zarys problematyki* (w:) E. Dynia, Cz.P. Kłak (red.), *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, Rzeszów 2005, s. 339.

¹¹² K. Marszał, *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2013, s. 398; J. Stańda, *Stanowisko świadka w polskim...*, s. 84; S. Waltoś, *Świadek w historii i w świecie współczesnym. Studium prawnoporównawcze* (w:) S. Waltoś (red.) *Świadek w procesie...*, s. 81; M. Dobrowolska, A. Oklejak, *Prawa i obowiązki świadków w postępowaniu sądowym w świetle badań empirycznych* (w:) S. Waltoś (red.), *Świadek w procesie...*, s. 269; P. Wiliński, *Świadek incognito w polskim procesie karnym*, Kraków 2003, s. 226.

¹¹³ K. Marszał, *Proces karny...*, s. 400.

Nadto należy mieć na względzie, że także interes pozostałych uczestników postępowania wskazuje na zasadność zapewnienia świadkowi efektywnej ochrony. Jak wskazuje R. Koper, uprawniona wydaje się teza, że „jeśli organ prowadzący postępowanie karne powinien zapewnić określone prawa stronom procesowym, *ergo* podmiotom bezpośrednio zainteresowanym rozstrzygnięciem, dopuszczonym do szerokiego udziału w ramach tej procedury, to tym bardziej winien wywiązać się z analogicznego obowiązku w odniesieniu do osoby, która nie legitymuje się tożsamym interesem prawnym, a zatem posiada status neutralny, a jej udział w postępowaniu ma charakter fragmentaryczny¹¹⁴.” Taki rodzaj dążenia do zapewnienia jak najlepszej ochrony winien być wynikiem lojalności państwa wobec swoich obywateli, którzy występując w procesie karnym w charakterze świadka nie dość, że nie uzyskują żadnej korzyści materialnej, to ponoszą z tego tytułu ujemne konsekwencje. Powyższe stanowi spełnienie przez państwo funkcji opiekuńczej w stosunku do swych obywateli.

3.1. Konstytucyjne standardy ochrony świadka

Pozostając w tematyce dotyczącej uzasadnienia ochrony świadka w procesie karnym, nie sposób pominąć kwestii dotyczącej swoistego źródła tej ochrony jakim jest Konstytucja RP. Niemniej jednak rozważania dotyczące gwarancji ochrony świadka zarówno na szczeblu krajowym jak i międzynarodowym należy rozpocząć od stwierdzenia, że wszelkie dobra podlegające ochronie posiadają swoje źródło w przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka, o której stanowi art. 30 Konstytucji RP. To właśnie w godności osobistej można upatrywać źródła praw i obowiązków, wolności, które z kolei stanowią podstawę porządku konstytucyjnego. Nadto należy podkreślić, że godność osobista stanowi atrybut, którego nie sposób pozbawić, nawet poprzez oddziaływania drugiego człowieka czy też pracodawcy. Warto zwrócić także uwagę na pojęcie godności osobowej, mianem której określa się prawo osobistości obejmujące psychikę człowieka oraz wartości definiujące podmiotową pozycję jednostki w społeczeństwie. Odnosząc się do tak zdefiniowanej godności człowieka należy wskazać, że w przeciwieństwie do definicji przytoczonej powyżej godność osobową można naruszyć i może być potencjalnie dotknięta przez drugiego człowieka¹¹⁵.

¹¹⁴ R. Koper, *Badanie świadka...*, s. 17.

¹¹⁵ A. Sakowicz, *Prawnokarne gwarancje prywatności*, Kraków 2006, s. 20-23.

Odnosząc się zaś do ochrony świadka oraz możliwości zagwarantowanych przez ustawodawcę a umożliwiających ingerencję w sferę osobistą świadka, uprawnione jest stwierdzenie, że owe czynności organów procesowych naruszają nietykalność osobistą świadka. Z kolei uzyskane od świadka wiadomości na skutek działań tychże organów stanowią ingerencję w prawo do prywatności. Niewątpliwie organy wymiaru sprawiedliwości posiadają uprawnienie do zastosowania środków przymusu wobec świadka, który np. uchyla się od stawiennictwa w siedzibie sądu czy też organów ścigania. To zaś ma bezpośredni wpływ na ograniczenie wolności osobistej. Powyższe wartości są wielokrotnie naruszane w toku postępowania karnego, mimo że są podstawowymi atrybutami każdego człowieka. Jako niezwykle istotne jawi się stanowisko zgodnie z którym tak jak prawa człowieka są czynnikiem ingerencji systemu prawnego, tak szczególna rola w tej mierze przypada nietykalności, prywatności i wolności osobistej¹¹⁶.

Nietykalność osobista stanowi wartość, która jest częścią systemu prawnego zajmującą niemal najważniejszą pozycję w zakresie uprawnień człowieka. Tym niemniej, zdefiniowanie tej wartości jest problematyczne ze względu na ustalenie zasięgu znaczeniowego. Niewątpliwie obowiązek poszanowania nietykalności osobistej winien być wyeksponowany, jednakże należy zwrócić uwagę na jego niejednolity charakter. Jak słusznie zauważa się w piśmiennictwie, gwarancje poszanowania nietykalności osobistej znajdują się zarówno w art. 39 i 40 Konstytucji RP, które stanowią, że zabronione jest poddawanie kogokolwiek eksperymentom naukowym, w tym medycznym, bez dobrowolnie wyrażonej zgody oraz stosowanie kar cielesnych, tortur, okrutnego i niehumanitarnego traktowania i karania¹¹⁷. Okoliczności wymienione w powyższych artykułach mają wpływ na rozważania dotyczące nietykalności osobistej, bowiem uwydatniają rozbieżności w wewnętrznej strukturze nietykalności osobistej na aspekt fizyczny i psychiczny

Odnosząc się zaś do aspektu fizycznego można postawić tezę, że stanowi on w istocie nietykalność cielesną, która została podniesiona do rangi dobra osobistego, o którym stanowi treść art. 23 k.c. Nadto, nietykalność cielesna została poddana ochronie prawnokarnej

¹¹⁶ E. Łętowska, *O znaczeniu praw człowieka dla polskiego systemu prawnego* (w:) T. Jasudowicz, C. Mik (red.) *O prawach człowieka. W podwójną rocznicę Paktów. Księga pamiątkowa w hołdzie Profesor Annie Michalskiej*, Toruń 1996, s. 121-125; P. Sarnecki, *Normy programowe w Konstytucji i odpowiadające im wolności obywatelskie* (w:) L. Garlicki, A. Szmyt (red.) *Sześć lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Doświadczenia i inspiracje. Profesorowi Kazimierzowi Działosze prace dedykowane na siedemdziesięciolecie urodzin*, Warszawa 2003, s. 261.

¹¹⁷ D. Dudek, *Konstytucyjna wolność człowieka a tymczasowe aresztowanie*, Lublin 1999, s. 141-142; L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2011, s. 105-106.

określonej w art. 217 k.k. Przedstawiciele doktryny prawa cywilnego stoją na stanowisku, że nietykalność należy traktować na równi z innymi dobrami osobistymi tak jak życie i zdrowie, wskazując na ich funkcjonalną i integralną więź¹¹⁸. Zagłębiając się w istotę pojęcia nietykalności cielesnej nie sposób pominąć kwestii swobody dysponowania ciałem oraz wolności od fizycznego oddziaływania na ciało człowieka¹¹⁹. Takie oddziaływanie może przyjąć różne formy polegające na działaniach sprawiających ból bądź też niekomfortowym doznaniem na skutek dotyku ciała¹²⁰. Jako najbardziej adekwatny przykład należy wskazać stosowanie środków przymusu bezpośredniego, mające na celu wyegzekwowanie oczekiwanego zachowania człowieka przez organy wymiaru sprawiedliwości. Takie wkroczenie w sferę nietykalności osobistej stanowi zamierzone oddziaływanie na nietykalność cielesną¹²¹. Nawet czynności polegające na pobraniu włosów lub śliny stanowią ingerencję w sferę nietykalności osobistej, choć ich zakres jest uzależniony od subiektywnych odczuć podmiotów poddanych czynnościom¹²².

Odrębne rozważania należy poczynić w zakresie naruszenia nietykalności psychicznej tj. wewnętrznej. Niewątpliwie wraz z rozwojem cywilizacji oraz zagrożeń z tego wynikających, nieodzowne jawi się wyszczególnienie tego rodzaju nietykalności. Mając bowiem na względzie kwestie zagrożeń przejawiających się w nowych technikach, metodach, badaniach coraz to bardziej ingerujących w sferę nietykalności jednostki, wydaje się, że rozważania dotyczące jedynie nietykalności fizycznej są niewystarczające. Gdyby wyeliminować sferę nietykalności wewnętrznej z obszaru ochrony zagwarantowanego przez ustawodawcę okazałoby się, że w niektórych okolicznościach ingerencja w tą sferę została by pozbawiona faktycznej ochrony. Wobec powyższego jako istotne jawi się pytanie o to, czy każdy dyskomfort odczuwany przez daną jednostkę w sferze psychicznej oraz czy każdy

¹¹⁸ M. Pazdan (w:) K. Pietrzykowski (red.) *Kodeks cywilny, t. I; Komentarz do artykułów 1-449*, Warszawa 2005, s. 104; A. Doliwa, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2010, s. 114.

¹¹⁹ I. Andrejew (w:) I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński (red.) *System prawa karnego, t. IV*, s. 115; J. Wojciechowski (w:) A. Wąsek, R. Zawłocki (red:) *Kodeks karny. Część szczególna, t. I. Komentarz do artykułów 117-221*, Warszawa 2010, s. 1360, 1361; A. Michalska – Warias, J. Piórkowska – Flieger, *Ochrona świadka w polskim prawie karnym* (w:) I. Nowikowski (red.) *Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana Profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, Lublin 2007, s. 59.

¹²⁰ J. Wojciechowski (w:) A. Wąsek, R. Zawłocki (red.) *Kodeks karny. Część szczególna, t. I...*s. 1361, D. Szumiło – Kulczycka, *Czynności operacyjno – rozpoznawcze i ich relacje do procesu karnego*, Warszawa 2012, s. 119.

¹²¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 marca 2013 r., U 2/11.

¹²² M. Szeroczyńska, *Dowód z analizy śladów genetycznych w postępowaniu karnym na tle prawnego – porównawczym*, Prok. i Pr. 2001, nr 2, s. 36.

dyskomfort psychiczny winno się traktować jako naruszenie nietykalności osobistej. Niniejszy problem można rozważać pod trzema względami. Pierwszy wariant dotyczy sytuacji, w której co prawda nie zachodzi żaden wpływ na psychikę jednostki, jednakże naruszona zostaje bariera zabezpieczająca przed dotarciem do sfery psychicznej danej jednostki. Jako przykład takiej sytuacji można powołać przeprowadzenie w postępowaniu karnym wobec świadka badań psychologicznych i psychiatrycznych bądź też dopuszczenie dowodu z opinii biegłego sądowego na okoliczność obniżenia zdolności świadka w zakresie relacjonowania faktów. Taki rodzaj ingerencji dotyczy właściwie tylko dążenia do poznania właściwości szeroko rozumianych cech psychiki jednostki. Może to być odbierane jako naruszenie nietykalności z uwagi na okoliczność, że inne podmioty (poza podmiotem badanym) nie mają dostępu do obszaru psychiki danego człowieka.¹²³

Druga kategoria naruszeń sfery nietykalności psychicznej dotyczy sytuacji, w której stosowanie wobec jednostki różnych form nacisku i wpływu na psychikę powoduje zakłócenie procesów psychicznych danej jednostki. Dopuszczalna jest także możliwość oddziaływania na psychikę danej osoby, w której jednak ta osoba nie odczuwa żadnych negatywnych konsekwencji z tego tytułu. Powyższa kategoria charakteryzuje się bezpośredniością i celowością oddziaływania na procesy psychiczne po to, by osiągnąć pożądany stan rzeczy. W procedurze karnej taka sytuacja następuje w kontekście reguły swobody wypowiedzi osoby przesłuchiwanej¹²⁴.

Najbardziej problematyczne do zdefiniowania jawi się pośrednie oddziaływanie na psychikę jednostki. Dotyczy to sytuacji, w której dochodzi do negatywnych przeżyć u jednostki, jednakże na skutek niezamierzonych działań i ingerencji w procesy psychiczne. Stanowią one najczęściej konsekwencję innych działań podejmowanych zgodnie z prawem lub nielegalnie, a zmierzających do urzeczywistnienia różnych zamiarów. Mając na względzie powyższe można dojść do przekonania, że właściwie większość naruszeń praw człowieka może determinować wystąpienie określonych powyżej konsekwencji. Nadto, taki sposób definiowania naruszenia nietykalności został poddany krytyce, bowiem obligowałby do uznania nietykalności psychicznej w kategorii metaprawa, co z kolei prowadziłoby do swoistego chaosu terminologicznego widocznego w ramach procedury karnej. W sytuacji przychylenia się do powyższego poglądu należałoby uznać za naruszenie nietykalności psychicznej np. wezwanie świadka do organu procesowego celem złożenia zeznań,

¹²³ R. Koper, *Badanie świadka...*, s. 63.

¹²⁴ *Ibidem*.

niewzględnienie wniosku świadka o zwolnienie z obowiązku składania zeznań w trybie art. 185 k.p.k., bądź też brak pouczenia świadka o możliwości odmowy składania zeznań. Reasumując, powyższe argumenty przemawiają za zasadnością wyłączenia tej kategorii naruszeń z zakresu definicyjnego nietykalności psychicznej¹²⁵.

Podsumowując należy wskazać, że nietykalność osobistą można definiować jako swobodę dysponowania swym ciałem i kształtowania psychiki, nadto punkt ciężkości stanowi wyeliminowanie naruszenia w obie strefy podlegające ochronie.

Niewątpliwie udział świadka w postępowaniu karnym może prowadzić do naruszenia jego nietykalności osobistej, a zwłaszcza nietykalności psychicznej (wewnętrznej). Już sam udział świadka w czynnościach prowadzonych przez organy wymiaru sprawiedliwości skutkuje znacznym dyskomfortem w sferze psychicznej świadka. Z kolei aspekt fizyczny nietykalności osobistej aktualizuje się podczas stosowania wobec świadka środków przymusu bezpośredniego w następstwie odmowy świadka co do udziału w czynnościach. W tym zakresie jako istotne jawi się prawidłowe dostosowanie przez organy procesowe rodzaju stosowanego wobec świadka środka przymusu¹²⁶.

Prywatność stanowi dobro stosunkowo nowe na gruncie systemu prawnego, tym niemniej posiada stabilną pozycję zarówno prawną jak i socjokulturową. Mając na względzie powyższe jako niezbędne jawi się zdefiniowanie prawa do prywatności oraz wskazanie jego elementów składowych.

Jak wskazuje się w doktrynie, prywatność jest swoistą gwarancją umożliwiającą jednostce formowanie określonego fragmentu życia zgodnie z indywidualnymi preferencjami i potrzebami, co z kolei skutkuje realizacją uprawnień polegających na pozostawaniu w spokoju, do samostanowienia informacyjnego i wizualnego, jak też do decydowania o własnych sprawach¹²⁷. Słusznie określa się prywatność dobrem nadrzędnym o charakterze aksjologicznym, które niejako obejmuje swym zakresem także życie prywatne, życie rodzinne, tajemnicę komunikowania się oraz nietykalność mieszkania tj. dobra określone w

¹²⁵ R. Koper, *Badanie świadka...*, s. 64.

¹²⁶ K. Marszał (w:) K. Amelung, K. Marszał (red.) *Stosowanie środków przymusu w procesie karnym. Problem karnoprosesowych ograniczeń praw obywatelskich*, Katowice 1990, s. 12- 20; idem, *Środki przymusu w polskim procesie karnym de lege ferenda* (w:) S. Waltoś (red.) *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci Profesora Mariana Cieślaka*, Kraków 1993, s. 433-434; M. Cieślak, *Środki przymusu na tle systemu bodźców prawnych w procesie karnym*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prawo 1960, nr 7, s. 89.

¹²⁷ R. Koper, *Jawność rozprawy głównej...*, s. 86-90.

art. 47-51 Konstytucji RP oraz art. 8 ust. 1 EKPC¹²⁸. Życie prywatne można definiować jako utrzymywanie przez daną osobę relacji międzyludzkich oraz uprawnienie do nieograniczonego kształtowania pasji, zainteresowań oraz form spędzania czasu. Z kolei życie rodzinne stanowi dobro mające na celu ochronę relacji rodzinnych w zakresie powstania, a następnie kształtowania danych związków. Największej zaś ochronie winna podlegać intymność stanowiąca podsferę życia prywatnego i obejmująca najbardziej intymne życie wewnętrzne danej jednostki oraz informacje o charakterze prywatnym, niedostępne nawet dla najbliższych członków rodziny¹²⁹.

Problematyka dotycząca systemu ochrony świadka, która jest nieodzownie związana z rolą świadka w procesie karnym, zdaje się być najbardziej widoczna w kontekście samostanowienia informacyjnego. Powyższe określane jest jako uprawnienie do podejmowania decyzji w zakresie stopnia ujawniania informacji dotyczących danej jednostki wobec innych osób tudzież wobec organów wymiaru sprawiedliwości¹³⁰. Czynności przeprowadzane z udziałem świadka w trakcie postępowania karnego w postaci przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka lub czynności polegające na badaniu świadka mają charakter stricte informacyjny, bowiem skutkują powzięciem wiadomości dotyczących zazwyczaj sfery prywatnej świadka. Jednocześnie w trakcie tych czynności ujawniają się dane dotyczące życia prywatnego i rodzinnego świadka oraz cechy jego osobowości. Niejednokrotnie zdarza się sytuacja, w której przeprowadzenie dowodu z zeznań świadka ma bezpośredni wpływ na jego życie rodzinne z uwagi na okoliczność, że w charakterze oskarżonego występuje członek rodziny świadka bądź też osoba jemu najbliższa. Mając powyższe na względzie można postawić tezę, że zarówno rodzaj powziętych danych, sposób ich przechowywania, a następnie wykorzystanie zgromadzonych dowodów w postępowaniu karnym ma niewątpliwie negatywny wpływ na prywatność świadka¹³¹.

Słuszne jawi się również stwierdzenie, że przeprowadzenie dowodu z zeznań świadka w procesie karnym ma negatywny wpływ nie tylko na prywatność świadka, ale także na jego nietykalność osobistą (zarówno w aspekcie psychicznym, ale niejednokrotnie również fizycznym). Stopień dolegliwości jest różny w zależności od osoby wezwanej w procesie

¹²⁸ A. Sakowicz, *Prawnokarne gwarancje...*, s. 52; J. Sieńczyło – Chłabicz, *Naruszenie prywatności osób publicznych przez prasę. Analiza cywilnoprawna*, Kraków 2006, s. 75-80; J. Braciak, *Prawo do prywatności*, Warszawa 2004, s. 28-30, A. Mednis, *Prawo do prywatności a interes publiczny*, Kraków 2006, s. 55-60.

¹²⁹ R. Koper, *Jawność rozprawy głównej...* s. 113-115; A. Sakowicz, *Prawnokarne gwarancje...*, s. 48-49.

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ R. Kmiecik, *Dokumenty prywatne i ich gromadzenie w sprawach karnych*, PiP 2004, z. 5, s. 3; R. Kmiecik, „Dowód prywatny” i tzw. zasada swobody dowodzenia w postępowaniu karnym, PiP 2013, z. 2, s. 33.

karnym w charakterze świadka. Z powyższego zaś należy wywodzić, że każdy udział świadka w procesie karnym stanowi ingerencję w jego prywatność, skoro z założenia przeprowadzenie tego dowodu zmierza do pozyskania jak największej ilości informacji dotyczących danego zdarzenia. Jednocześnie organy procesowe winny mieć na względzie konieczność zapewnienia ochrony prywatności świadka, która to ochrona musi obejmować zarówno etap przeprowadzenia dowodu, ale również jego zabezpieczenie, przechowywanie i późniejsze wykorzystanie na etapie sądowym¹³². W tym kontekście warto choćby skrótowo poruszyć tematykę dowodów prywatnych. Otóż, na skutek dopuszczenia możliwości gromadzenia dowodów nie tylko przez organy procesowe i poza strukturą procesu, ograniczenie prywatności świadka odbywa się już na skutek wykorzystania „dowodu prywatnego” na etapie postępowania sądowego¹³³. Tym niemniej należy wskazać, że mimo naruszenia prywatności danej jednostki na skutek sporządzenia takiego dowodu prywatnego, to w odróżnieniu od występowania w roli świadka w procesie karnym, przeprowadzenie takiego dowodu jest fakultatywne i co do zasady zależy od woli osoby¹³⁴.

Jak słusznie zauważają przedstawiciele doktryny, brak jest zgodności w zakresie określenia nietykalności fizycznej i prywatności z uwagi na przedmiot ochrony¹³⁵. Jako przykład można wskazać potraktowanie wykonania takich czynności procesowych jak np. pobranie krwi, wydzielin organizmu, odcisków palców, próby pisma, oględziny, badania lekarskie jako naruszenie prawa do prywatności¹³⁶. Za takim poglądem przemawia

¹³² A. Ludwiczek, *Dowód z opinii biegłego a zasada kontradiktoryjności w polskim procesie karnym* (w:) J. Kasprzak, B. Młodziejowski (red.) *Kryminalistyka i inne nauki pomostowe w postępowaniu karnym*, Olsztyn 2009, s. 607-619; T. Tomaszewski, *Czy korzystać z opinii prywatnych?*, PS 1997, nr 2, s. 18. P. Girdwoyń, *Zarys kryminalistycznej taktyki obrony*, Kraków 2004, s. 127-130.

¹³³ A. Taracha, *O tzw. „dowodach prywatnych” w procesie karnym*. Ann. UMCS 2007-2008, vol. LIV/LV, s. 155; J. Zagrodnik, *Model interakcji postępowania przygotowawczego oraz postępowania głównego w procesie karnym*, Warszawa 2013, s. 327-331; D. Stachurski, *O dopuszczalności dowodów prywatnych w postępowaniu karnym w świetle Konstytucji RP*, Pal. 2013, nr 3-4, s. 78.

¹³⁴ A. Bojańczyk, *Z problematyki konstytucyjnej dopuszczalności niektórych dowodów prywatnych w postępowaniu karnym*, Pal. 2004, nr 9-10, s. 44; A. Bojańczyk, *Dowód prywatny w postępowaniu karnym w perspektywie prawno-porównawczej*, Warszawa 2011, s. 474-498; A. Taracha, *O dowodach prywatnych w świetle Konstytucji – uwagi polemiczne*, Pal. 2005, nr 1-2, s. 95.

¹³⁵ P. Hofmański, *Prawo do poszanowania prywatności (art. 17 Paktu i art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka) a rozwiązania polskiego prawa karnego materialnego i procesowego* (w:) J. Skupiński, J. Jakubowska – Hara (red.) *Standardy praw człowieka a polskie prawo karne*, Warszawa 1995, s. 269; M. Kulik, *Prawo do prywatności a karalność spowodowania lekkiego uszczerbku na zdrowiu za zgodą pokrzywdzonego*, Prok. i Pr. 1999, nr 10, s. 81.

¹³⁶ K. Degórska, *Ochrona prawa do prywatności w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w latach 1998-2003*, Pr. Czł. 2003, nr 9, s. 43. M. Jeż- Ludwichowska, *Dowodowe obowiązki oskarżonego* (w:) A. Marek (red.) *Współczesne problemy procesu karnego i jego efektywności. Księga pamiątkowa Profesora Andrzeja Bulsiewicza*, Toruń 2004, s. 138; A. Kopff, *Koncepcja praw do intymności i do prywatności życia*

interpretacja art. 5 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka, który dotyczy jedynie wolności fizycznej, zaś brak jest jakiegokolwiek wzmianki o nietykalności osobistej. Nadto, z treści art. 8 EKPC wywodzi się rękojmię poszanowania nietykalności cielesnej normującej prawo do prywatności. Powyższe stanowi próbę określenia definicji dobra jakim jest nietykalność osobista oraz jej zakresu. Nie sposób jednak dosłownie zastosować powyższe regulacje na gruncie polskiego systemu prawnego z uwagi na różne uwarunkowania związane zarówno z tradycją prawną, jak również dotychczasowym rozumieniem nietykalności w kontekście systemu praw człowieka. Tym niemniej warto postawić tezę o zbieżności zakresów obu dóbr jakimi są prywatność i nietykalność¹³⁷. Taka zbieżność przejawia się zwłaszcza w kontekście prywatności i nietykalności osobistej poprzez powzięcie wiadomości o charakterze *stricte* osobistym, a niejednokrotnie również intymnym.

Konkludując należy wskazać, że ingerencją w nietykalność osobistą i prawo do prywatności jest już udział świadka w procesie karnym, który skutkuje naruszeniem sfery psychicznej świadka i wykluczeniem prawa do swobodnego decydowania osoby o wewnętrznym obszarze egzystencjalnym. Jak słusznie wskazuje A. Lach, jeśliby nie potraktować we wskazanych powyżej okolicznościach nietykalności osobistej jako dobra podlegającego ochronie, to wówczas weryfikacja na gruncie aksjologicznym takich wypadków okazałaby się niepełna¹³⁸. Nadto, konieczność udziału świadka w procesie karnym skutkująca ingerencją w dobra osobiste danego człowieka, może być usprawiedliwiona z punktu widzenia społecznego jedynie koniecznością przeprowadzenia takiego dowodu w celu ustalenia prawdy materialnej zgodnie z zasadami, którymi kieruje się postępowanie karne.

Przedstawiciele piśmiennictwa stoją na stanowisku, że jako słuszne jawi się zestawienie ze sobą pojęć jakimi są przymus i wolność. Otóż, wolność definiuje się jako brak przymusu, zaś przymus stanowi antytezę wolności¹³⁹. Niewątpliwie taki rodzaj zestawienia jest zasadny, bowiem zastosowanie przymusu skutkuje znacznym uszczupleniem, a nawet wyeliminowaniem wolności¹⁴⁰. Tym niemniej jako zbyt radykalny należy uznać pogląd,

osobistego (zagadnienia konstytucyjne), Studia Cywilistyczne 1972, t. XX, s. 19, 30.

¹³⁷ R. Koper, *Jawność rozprawy głównej...*, s. 121-122.

¹³⁸ A. Lach, *Granice badań oskarżonego...*, s. 112-131.

¹³⁹ J. Boć (red.), *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku*, Wrocław 1998, s. 69; R. Tokarczyk, *Przymus a prawo* (w:) R. Tokarczyk, K. Motyka (red.), *Ze sztandarem prawa przez świat. Księga dedykowana Profesorowi Wienczysławowi Józefowi Wagnerowi von Igelgrund z okazji 85-lecia urodzin*, Kraków 2002, s. 435-437.

¹⁴⁰ J. Radwanowicz – Wanczewska, *Wolność a przymus administracyjny* (w:) A. Nowakowski (red.) *Studia i szkice z prawa publicznego. Księga dla uczczenia pamięci Profesora Eugeniusza Smoktunowicza*, Rzeszów 2008, s. 49-50; W. Dziedziak, *Sankcje prawne a przymus prawny* (w:) W. Witkowski (red.) *W kręgu historii i*

zgodnie z którym wolność i przymus stanowią dwa przeciwstawne zjawiska¹⁴¹. O powyższym świadczy okoliczność, że nie sposób uznać istnienia absolutnej wolności bądź też absolutnego przymusu. Mając powyższe na względzie można stwierdzić, że system stosunków społecznych determinuje przenikanie się tych obu wartości oraz ich wzajemne oddziaływanie na siebie¹⁴². Nadto, zasadne jest definiowanie przymusu raczej jako środka umożliwiającego ograniczenie wolności, jednakże nie jest to jedyny środek, który w taki sposób na jednostkę może oddziaływać.

Niewątpliwie słuszne jest stanowisko, że wolność ma charakter uniwersalny¹⁴³. Dobro to sklasyfikowano również dzieląc je na aspekty pozytywny i negatywny, bądź też na „wolność od” i „wolność do”. Wolność do uwydatnia się poprzez swobodę wyboru danej jednostki, zaś wolność od poprzez brak skrupowania¹⁴⁴. W kontekście postępowania karnego istotne znaczenie ma pojęcie „wolności od”, bowiem dotyczy kwestii ingerencji ze strony organu procesowego¹⁴⁵. Sposobu zdefiniowania pojęcia wolność należy upatrywać w regulacji art. 41 Konstytucji RP. Co prawda to art. 31 ust. 1 i 2 Konstytucji RP stanowi najobszerniejszą klauzulę w zakresie wolności człowieka podczas jego egzystencji, jak również wolności przejawiającej się w możliwości stanowienia o własnym postępowaniu, tym niemniej nie ma zasadniczego znaczenia na gruncie procedury karnej¹⁴⁶. Niewątpliwie treść art. 41 ust. 1 Konstytucji RP statuuje uprawnienie jednostki do swobodnego kształtowania swojego zachowania zarówno w życiu publicznym jak i prywatnym, co zaś stanowi konsekwencję art. 31 ust 1 i 2 Konstytucji RP w zakresie sposobu rozmienia zasady wolności. Jednakże przedstawiciele doktryny wskazują, że art. 41 ust. 1 stanowi już niejako odrębny

współczesności polskiego prawa. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Arturowi Korbowiczowi, Lublin 2008, s. 518-530.

¹⁴¹ S. Rundstein, *W poszukiwaniu prawa cywilnego*, Warszawa – Kraków 1939, s. 72-90.

¹⁴² J. Giezek, *Kolizja dóbr a prawnokarne ochrona wolności* (w:) M. Mozgawa (red.) *Prawnokarne aspekty wolności. Materiały z konferencji. Arłamów 16-18 maja 2005*, Kraków 2006, s. 71-72.

¹⁴³ L. Wiśniewski, *Wolność czy przymus zrzeszania się w samorządach zawodowych* (w:) P. Tuleja, M. Florczak – Wątor, S. Kubas (red.) *Prawa człowieka. Społeczeństwo obywatelskie. Państwo demokratyczne. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Pawłowi Sarneckiemu*, Warszawa 2010, s. 107.

¹⁴⁴ J. Wojciechowska (w:) B. Kunicka- Michalska, J. Wojciechowska, *Przestępstwa przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności oraz czci i nietykalności cielesnej. Rozdziały XXIII, XXIV, XXV, XXVII Kodeksu karnego. Komentarz*, Warszawa 2001, s. 11.

¹⁴⁵ A. Michalska – Olek, M. Moczyński, *Zażalenie na zatrzymanie w toku postępowania karnego jako realizacja podstawowych praw człowieka* (w:) R. Sztymmler, J. Krzywkowska (red.) *Problemy z sądową ochroną praw człowieka*, t. II, Olsztyn 2012, s. 221.

¹⁴⁶ J. Oniszczyk, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego na początku XXI w.*, Kraków 2004, s. 427-431; S. Rudnicki, *Ochrona dóbr osobistych na podstawie art. 23 i 24 kc w orzecznictwie Sądu Najwyższego w latach 1985- 1991*, PS 1992, nr 1, s. 63.

pułap klasyfikowania wolności¹⁴⁷. Uprawnione jest zatem uznanie, że art. 41 ust. 1 Konstytucji RP zawiera węższe ujęcie wolności, bowiem dotyczy jedynie tej części życia ludzkiego, która nie jest zawarta w innych uregulowanych w Konstytucji prawach osobistych czy uprawnieniach ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych, a które to uregulowania są naturalną kontynuacją przymiotu wolności osobistej określonej np. w art. 47, 49, 50, 52, 53 i 66 Konstytucji RP¹⁴⁸. Analizując treść wyżej wymienionych przepisów można dojść do przekonania, że gwarancje wynikające z art. 41 Konstytucji RP są bardziej skonkretyzowane. Ustawodawca zastrzegł możliwość ograniczenia lub pozbawienia wolności jedynie w przypadkach enumeratywnie określonych w ustawie. Określono także uprawnienia przysługujące jednostce w wypadku jej zatrzymania bądź też innego ograniczenia jej wolności. Treść art. 41 ust. 2-5 Konstytucji RP zawierają również odniesienie do niemalże najbardziej istotnej ingerencji w wolność jaką jest naruszenie wolności fizycznej¹⁴⁹. Art 41 ust. 1 Konstytucji RP stanowi swoistą gwarancję przed naruszeniem cielesnej swobody ruchów, która przyjmuje postać wyszczególnienia i stosownego wskazania okoliczności uzasadniających pozbawienie wolności fizycznej¹⁵⁰. Jednakże uprawniona jest konkluzja, że zakres uprawnień wynikających z treści art. 41 ust. 1 Konstytucji RP nie jest ograniczony wyłącznie do opisanego powyżej aspektu.

Istotne znaczenie z punktu widzenia rozważań dotyczących wolności ma Europejska Konwencja Praw Człowieka. Jednakże te uregulowania są ściśle powiązane z tematyką bezpieczeństwa osobistego. Z kontekstu całej normy prawnej można wywodzić, że ochronie w tym przypadku podlega wolność osobista rozumiana w sposób zawężony. Skutkowało to określeniem okoliczności wyłączających stosowanie zasady w postaci zakazu pozbawiania człowieka wolności określonej w art. 5 ust. 1 lit a-f EKPC. Jednakże należy mieć na względzie, że przyjmując iż pozbawienie kogoś wolności oznacza zamknięcie danej osoby wbrew jej woli w miejscu ograniczonym przestrzennie, to wówczas tylko niektóre sytuacje

¹⁴⁷ L. Garlicki, *Komentarz do art. 41 Konstytucji RP* (w:) L. Garlicki (red.) *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. III, s. I. W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Praktyczne Komentarze*. Warszawa 2007, s. 41.

¹⁴⁸ K. Dudka, *Ochrona prawa do prywatności i jej ograniczenia w polskim prawie karnym*, cz. I, CzPKiNP 2000, nr 2, s. 86; J. Wojciechowska (w:) A. Wąsek (red.), *Kodeks karny. Część szczególna, t. I, Komentarz do artykułów 117-221*, Warszawa 2006, s. 721; M. Filar (red.) *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 903.

¹⁴⁹ B. Gronowska, *Polskie rozwiązania dotyczące zatrzymania i aresztu tymczasowego w świetle uniwersalnych standardów ochrony wolności i bezpieczeństwa osobistego* (w:) J. Skupiński, J. Jakubowska – Hara (red.) *Standardy praw człowieka a polskie prawo karne*, Warszawa 1995, s. 111.

¹⁵⁰ B. Gronowska, T. Jasudowicz, K. Balcerzak, M. Balcerzak, *Neminem captivabimus nisi iure victum. Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Ochrona praw osób pozbawionych wolności*. Toruń 2004, s. 57-58.

będą się mieścić w tak określonym systemie znaczeniowym¹⁵¹. Przenosząc powyższe rozważania na grunt procedury karnej można wskazać, że pozbawienie wolności następuje w sytuacji odbywania przez skazanego kary pozbawienia wolności, tymczasowego aresztowania, zatrzymania osoby podejrzanej, jednakże nie obejmuje już swoim znaczeniem zatrzymania i przymusowego doprowadzenia świadka do udziału w czynności procesowej mimo, że powyższe niewątpliwie stanowi ingerencję w wolność danego człowieka, chociaż krótkotrwałą. Reasumując, treść art. 5 ust. 1 EKPC statuuje gwarancję wolności cielesnej rozumianej jako swobodę przemieszczania się¹⁵².

Mając na względzie taki sposób interpretacji pojęcia wolności osobistej należy wskazać, że nie doznaje on modyfikacji na skutek pojawienia się bezpieczeństwa osobistego, choć mogłoby się wydawać, że taka konieczność zaistnieje. Jednakże już pojęcie bezpieczeństwa osobistego niejako różni się od jego powszechnego sposobu interpretacji¹⁵³. W tym przypadku bezpieczeństwo osobiste rozumiane jest jako środek służący ochronie przed bezprawnym pozbawieniem wolności¹⁵⁴. Jak wskazują przedstawiciele doktryny, taka interpretacja nie warunkuje pozytywnego stanu niezagrożenia, spokoju i pewności, zaś dąży do zwiększenia gwarancji ochrony wolności osobistej człowieka poprzez unormowanie kolejnego warunku pozwalającego na ingerencję w sferę wolności¹⁵⁵. Istnieje pogląd zgodnie z którym traktuje się powyższy rodzaj interpretacji jako nienaturalny i sztuczny¹⁵⁶.

Niewątpliwie w czasie trwania postępowania karnego wolność osobista jednostki przybiera szczególnie charakter. Najbardziej jaskrawą formę ingerencji w wolność osobistą stanowi orzeczenie wobec oskarżonego kary pozbawienia wolności oraz zastosowania środka

¹⁵¹ P. Hofmański, *Europejska Konwencja Praw Człowieka i jej znaczenie dla prawa karnego materialnego, procesowego i wykonawczego*, Białystok 1993, s. 192.

¹⁵² P. Hofmański, *Europejska Konwencja Praw...*, s. 190; P. Hofmański (w:) L. Garlicki (red.) *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Komentarz do artykułów 1-18*, t. I, Warszawa 2010, s. 158.

¹⁵³ M. A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2010, s. 337; A. Wierciński, *Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego* (w:) R. Wieruszewski (red.) *Prawa człowieka. Model prawny*, Wrocław – Warszawa- Kraków 1991, s. 376-377.

¹⁵⁴ B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2005, s. 266; P. Hofmański, *Konwencja Europejska a prawo karne*, Toruń 1995, s. 175-176; W. Studziński, *Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego* (w:) A. Florczak, B. Bolechow (red.) *Prawa i wolności I i II generacji*, Toruń 2006, s. 93-94.

¹⁵⁵ T. Bulenda, Z. Hołda, A. Rzepliński, *Prawa człowieka a zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie w polskim prawie i praktyce jego stosowania* (w:) Z. Hołda, A. Rzepliński (red.), *Zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie a prawa człowieka*, Lublin 1992, s. 27.

¹⁵⁶ S. Pieprzny, *Prawo jednostki do bezpieczeństwa* (w:) R. Przybyszewski, B. Sitek, J. Zaborowski, J. Dobkowski, J. Strzelecki (red.), *Problemy współczesnego ustrojoznawstwa. Księga jubileuszowa Profesora Bronisława Jastrzębskiego*, Olsztyn 2007, s. 574.

w postaci tymczasowego aresztowania. Również inne środki mają bezpośredni wpływ na wolność osobistą jednostki, do których należy zatrzymanie oraz doprowadzenie do udziału w czynności procesowej¹⁵⁷. Uprawniona jest również teza, że coraz bardziej rozbudowane standardy w zakresie pozbawienia wolności osobistej mają bezpośredni wpływ na kształt procedury karnej¹⁵⁸.

Udział świadka w postępowaniu karnym ma wpływ na jego dobra osobiste, w szczególności na sferę wolności osobistej. Dopuszczalna ingerencja w wolność osobistą jest wynikiem stwarzania przez świadka oporu związanego z udziałem w czynnościach procesowych. Uprawnienia proceduralne przysługujące organom procesowym mogą być wysoce intensywne i dolegliwe dla świadka. Istnieje również możliwość ingerencji w sferę wolności fizycznej świadka na skutek odmowy poddania się badaniom. Należy jednocześnie wskazać, że naruszenie wolności fizycznej ma immanentny wpływ na wolność psychiczną tj. moralną. Z kolei pozbawienie wolności winno następować jedynie w szczególnie uzasadnionych okolicznościach i w przypadkach bezwzględnie koniecznych¹⁵⁹. Niewątpliwie jednak z uwagi na cele postępowania karnego organy procesowe winny dysponować stosownym marginesem swobody w zakresie orzeczeń co do pozbawienia danej osoby wolności. Tym niemniej uregulowania ustawowe przewidujące możliwość zastosowania pozbawienia wolności muszą charakteryzować się podwyższonymi standardami jakości, zwłaszcza w zakresie stopnia precyzji¹⁶⁰.

¹⁵⁷ M. Wąsek- Wiaderek, *Standard „niezwłoczności” doprowadzenia osoby zatrzymanej przed sędziego i prawo do „osądzenia w rozsądnym terminie albo zwolnienia na czas postępowania” w świetle art. 5 § 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka* (w:) A. Dębiński, A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Ius et lex. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Adama Strzembosza*, Lublin 2002, s. 503; A. Trzcńska, P. Wiliński, *Tymczasowe aresztowanie w świetle Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich* (w:) E. Dynia, Cz.P. Kłak (red.) *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, Rzeszów 2005, s. 252-253; P. Wiliński, *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011, s. 202.

¹⁵⁸ A. Murzynowski, *Tymczasowe aresztowanie i zatrzymanie w postępowaniu karnym*, RPEiS 1984, z. 3, s. 1-6; E. Skrętowicz, *Status prawny oskarżonego tymczasowo aresztowanego. Kilka uwag na tle projektów kodeksu postępowania karnego i kodeksu karnego wykonawczego z r. 1991*, Ann.. UMCS 1992, vol. XXXIX, s. 199-201; J. Izydorczyk, *Stosowanie tymczasowego aresztowania w polskim postępowaniu karnym*, Kraków 2002, s. 30, 47-53; Z. Świda, *Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego a stosowanie zatrzymania i tymczasowego aresztowania w procesie karnym* (w:) B. Baraszak, A. Preisner (red.) *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, Warszawa 2002, s. 746-749.

¹⁵⁹ D. Dudek, *Prawnik a wolność człowieka (adwokat na tle innych profesji prawniczych)* (w:) H. Cioch, A. Dębiński, J. Chaciński (red.) *Iustitia civitatis fundamentum. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Wiesława Chrzanowskiego*, Lublin 2003, s. 795.

¹⁶⁰ P. Hofmański, S. Zabłocki, *Pozbawienie wolności w toku procesu karnego. Wybrane aspekty konstytucyjne i prawnomiędzynarodowe* (w:) J. Skorupka (red.) *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdy*, Warszawa 2009, s. 526.

Reasumując rozważania odnoszące się do podstaw aksjologicznych ochrony świadka należy wskazać, że niewątpliwie udział świadka w procesie karnym wiąże się z ingerencją w jego dobra osobiste takie jak wolność osobista, nietykalność osobista oraz prawo do prywatności. Analiza prezentowana w dalszej części rozprawy dotyczyć będzie sposobów ochrony świadka uwarunkowanych w aktach prawnych różnej rangi w taki sposób, aby te dobra chronić jak najrzetelniej.

4. Kształt ochrony świadka w procesie karnym

Rozpoczynając rozważania na temat kształtu ochrony świadka należy wskazać, że w Polsce nie funkcjonuje spójny i jednolity system ochrony świadka. Otóż, środki ochrony świadka w zależności od jego statusu procesowego zostały określone w aktach prawnych różnej rangi, bowiem są one zawarte zarówno w Kodeksie postępowania karnego oraz innych ustawach, rozporządzeniach wykonawczych, jak też w zarządzeniach Komendanta Głównego Policji. Mając powyższe na względzie nie sposób uznać, że system ochrony świadka jest w Polsce spójny.¹⁶¹ Na potrzeby niniejszego opracowania wyodrębniono i opisano środki ochrony świadka o statusie zwyczajnym, świadka – pokrzywdzonego, świadka małoletniego, świadka incognito oraz świadka koronnego. Każdemu z tych świadków przysługuje odrębny rodzaj ochrony, mimo że niejednokrotnie środki ochrony zostały uregulowane w tym samym akcie prawnym. Tym niemniej, w zależności od statusu świadka, środki ochrony stosowane są w innym aspekcie, co zostanie niewątpliwie wykazane w dalszej części rozprawy.

Omawianie systemu ochrony świadka należy rozpocząć od świadka o statusie zwyczajnym, bowiem środki ochrony mu przysługujące mają także zastosowanie wobec świadka – pokrzywdzonego, świadka małoletniego, a nawet w pewnym zakresie świadka incognito¹⁶². Nie chcąc powielać rozważań dotyczących definicji świadka oraz warunków dopuszczenia dowodu z zeznań świadka w procesie karnym, znajdujących się we wstępnej części opracowania, zasadnym jest bezpośrednio odniesienie się do aktów prawnych regulujących kwestię ochrony świadka, a przede wszystkim do Kodeksu postępowania karnego oraz ustawy z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego

¹⁶¹ P. Wiliński, *Pozycja i ochrona świadka we współczesnym procesie karnym* (w:) P. Wiliński (red.), *Prawo wobec wyzwań współczesności*, Poznań 2004, s. 314-315; S. Waltoś, *Dylematy ochrony świadka w procesie karnym*, PiP 1995, z. 2, s. 39; K. Dudka, *Skuteczność instrumentów ochrony pokrzywdzonego w świetle badań empirycznych*, Lublin 2006, s. 49.

¹⁶² A. Kołodziejczyk, *Pokrzywdzony w charakterze świadka anonimowego*, Prok i Pr 2007, nr. 1, s. 65.

i świadka, która weszła w życie w dniu 8 kwietnia 2015 roku. I tak, w pierwszej kolejności należy wskazać, że ochrona świadka mająca swoje źródło w Kodeksie postępowania karnego rozpatrywana jest w odrębnym aspekcie aniżeli ochrona przyznana na skutek u.o.p.p.ś. Regulacje k.p.k. mają bowiem charakter *stricte* procesowy, choć niewątpliwie skutkują zapewnieniem ochrony świadkowi, podczas gdy środki wskazane w u.o.p.p.ś. właściwie koncentrują się jedynie na udzieleniu świadkowi ochrony i pomocy. Rozwijając powyższą kwestię należy wskazać, że *de facto* środki ochrony mogą być przyznane świadkowi w procesie karnym zarówno na podstawie k.p.k., jak i u.o.p.p.ś. Powyższe nie ma zastosowania wobec świadka koronnego, bowiem środki ochrony tego rodzaju świadka określone zostały w u.ś.k. Mając powyższe na względzie jako niezwykle istotne jawi się podjęcie próby udzielenia odpowiedzi na pytanie o wzajemną relację obu wspomnianych ustaw. Kolejne pytanie odnosi się do tego, czy zastosowanie jednej z ustaw powoduje niemożność stosowania drugiej z nich? A jeżeli tak, to jakimi kryteriami winien kierować się organ procesowy przy wyborze względniejszej ustawy? Czy przewidziano możliwość jednoczesnego zastosowania środków ochrony przewidzianych w obu ustawach? Udzielenie odpowiedzi na te pytania ma zasadnicze znaczenie z punktu widzenia zarówno samej ochrony świadka, ale także organów stosujących tą ochronę.

Jak wskazano we wcześniejszej części opracowania, obowiązek świadka polegający na stawiennictwie i złożeniu zeznań jest niemal nieodzownie związany z istnieniem zagrożenia ze strony innych osób, zwłaszcza ze strony oskarżonego lub osób działających na jego rzecz¹⁶³. Wobec konieczności dążenia organów procesowych do zgromadzenia jak najobszerniejszego materiału dowodowego w sprawie oraz czynienia zadość zasadzie prawdy materialnej, ustawodawca stanął przed zadaniem stworzenia takich instrumentów ochrony, które zapewnią realną ochronę świadkowi¹⁶⁴. Nadto, należy mieć na względzie, że poza podstawowym celem ochrony świadka jakim jest zapobieżenie niebezpieczeństwu ze strony osób trzecich, ochrona świadka winna również służyć zapewnieniu składającym zeznania warunków umożliwiających godny i niczym nieskrępowany udział w procesie oraz dbałości o ich psychikę. Nie sposób także tracić z pola widzenia, że również regulacje wspólnotowe mają zasadniczy wpływ na Polski system ochrony świadków, ponieważ akty te stanowią podstawę późniejszej implementacji do krajowego systemu prawnego. I tak, ustawa z dnia 28

¹⁶³ P. Hofmański, *Świadek anonimowy w procesie karnym*, Kraków 1998, s. 104.

¹⁶⁴ P. Wiliński, *Pozycja i ochrona...*, s. 314-315; S. Waltoś, *Dylematy ochrony...*, s. 39; K. Dudka, *Skuteczność instrumentów ...*, s. 49.

listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka jest wynikiem implementacji dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/99/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie europejskiego nakazu ochrony¹⁶⁵.

Powołując się na przyjęty schemat niniejszego opracowania należy raz jeszcze zaakcentować, że świadkowi w procesie karnym może zostać przyznana ochrona zarówno na podstawie k.p.k., jak i u.o.p.p.ś. W pierwszej kolejności opisano środki ochrony wynikające z k.p.k., zaś w kolejnej części środki wynikające z u.o.p.p.ś. W tym miejscu warto wskazać, że powyższy schemat zastosowano zarówno wobec świadka o statusie zwyczajny, jak też wobec świadka – pokrzywdzonego oraz świadka małoletniego. Niemniej jednak, w zakresie świadka – pokrzywdzonego oraz świadka małoletniego nie powielano rozważań dotyczących środków ochrony przysługujących na podstawie k.p.k., bowiem uczyniono to obszernie w części rozprawy dotyczącej świadka o statusie zwyczajnym. Dotyczy to środków ochrony polegających na zastrzeżeniu danych dotyczących miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratora i sądu, wyłączenia jawności rozprawy, prawa do odmowy składania zeznań przez świadka, prawa do uchylenia się od odpowiedzi na pytanie oraz zwolnienia ze składania zeznań lub odpowiedzi na pytanie czy wreszcie wyłączenia dowodu z zeznań świadka wobec którego zachodzi obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia albo wolności lub osoby dla niego najbliższej do wyodrębnionego zbioru dokumentów w trybie art. 250 § 2b k.p.k. Niewątpliwie bowiem wymienione uprawnienia służą ochronie świadka w procesie karnym i mają zastosowanie również wobec świadka – pokrzywdzonego oraz świadka małoletniego.

Odnosząc się zaś do środków ochrony i pomocy wskazanych w u.o.p.p.ś. warto wskazać, że głównym celem tejże ustawy było kompleksowe ujęcie kwestii dotyczących ochrony pokrzywdzonego i świadka, którzy biorą udział w postępowaniu karnym bądź karnoskarbowym, w tym osób im najbliższych¹⁶⁶. Zgodnie z omawianą ustawą przewidziano następujące środki ochrony pokrzywdzonego i świadka: ochrona na czas czynności procesowej, ochrona osobista oraz pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu. Ustawodawca zapewnił także świadkowi i pokrzywdzonemu możliwość zastrzeżenia danych dotyczących

¹⁶⁵ Uzasadnienie projektu ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (druk sejmowy Sejmu VII kadencji nr 2653), s. 1

¹⁶⁶ Uzasadnienie projektu ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (druk sejmowy Sejmu VII kadencji nr 2653), s. 1

miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu, jak również dokonania czynności przesłuchania w warunkach wideokonferencji¹⁶⁷. Istotną kwestię stanowi okoliczność, że środki ochrony przewidziane w tej ustawie można stosować także przed wszczęciem postępowania karnego lub postępowania karno-skarbowego.¹⁶⁸

Odnosząc się do zasad udzielania środków ochrony należy wskazać, że to komendant Policji podejmuje decyzje w zakresie przyznania ochrony na pisemny wniosek pokrzywdzonego lub świadka, złożony za pośrednictwem organu prowadzącego czynności operacyjno-rozpoznawcze albo postępowanie sprawdzające lub postępowanie przygotowawcze albo na wniosek sądu. Warto zwrócić uwagę również na to, że także same organy i sąd mogą złożyć wniosek o udzielenie ochrony, jednakże zawsze za zgodą pokrzywdzonego lub świadka. Zarządzenie w zakresie ewentualnego przyznania ochrony winno zostać wydane w ciągu 14 dni od złożenia wniosku. Podstawę wydania zarządzenia zawsze stanowi stopień zagrożenia dla życia lub zdrowia pokrzywdzonego, świadka lub osoby najbliższej. Nadto, środki ochrony przyznane tymże zarządzeniem są przydzielane na czas określony, natomiast w przypadku ustania przesłanek uzasadniających zastosowanie środków lub w sytuacji gdy osoba chroniona bezpodstawnie uchyliła się od złożenia zeznań w toku postępowania, organ jest uprawniony do wcześniejszego uchylecia środków ochrony. Ustawa o ochronie pokrzywdzonego i świadka przewidywała również powołanie koordynatorów działań Policji w zakresie ochrony, do których zadań należy m.in.: zapewnienie współdziałania jednostek Policji w udzielaniu i zapewnianiu pomocy i ochrony oraz gromadzenie informacji o ewentualnych zagrożeniach, czy też zapewnienie pomocy psychologicznej.¹⁶⁹ W tym miejscu warto ogólnikowo omówić środki ochrony przysługujące na mocy ustawy o ochronie pokrzywdzonego i świadka, tym niemniej szczegółowe rozważania w tym zakresie zostaną przedstawione w części rozprawy odnoszącej się bezpośrednio do ochrony świadka o statusie zwyczajnym.

Zgodnie z omawianą ustawą, ochrona na czas czynności procesowej przejawia się

¹⁶⁷ K. Dudka, *Artykuł 18 Prawo do ochrony* (w:) E. Bieńkowska, K. Dudka, C. Kulesza, L. Mazowiecka, P. Starzyński, W. Zalewski, E. Zielińska, *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw. Komentarz*, E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (red.), LEX Wolters Kluwer business. Warszawa 2014, s. 230 – 233.

¹⁶⁸ E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków*, *Prok i Pr* 2015, nr 10, s. 5.

¹⁶⁹ K. Dudka, *Artykuł 18 Prawo do ochrony* (w:) E. Bieńkowska, K. Dudka, C. Kulesza, L. Mazowiecka, P. Starzyński, W. Zalewski, E. Zielińska, *Dyrektywa Parlamentu*, s. 230 – 233; E. Bieńkowska, *Nowe środki...*s. 5.

w obecności funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej w trakcie czynności procesowej z jej udziałem, w drodze do miejsca przeprowadzenia tej czynności lub w drodze powrotnej. Z kolei ochrona osobista obejmuje stałą lub czasową obecność funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej, czasową obserwację tej osoby i otoczenia bądź wskazanie tej osobie bezpiecznych miejsc przebywania oraz czasu i bezpiecznego sposobu przemieszczania się. Ochrona osobista może również przejawiać się w określeniu zakresu, warunków i sposobu kontaktowania się osoby chronionej z innymi osobami. Kolejnym środkiem ochrony jest pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu, która to pomoc przybiera formę czynności organizacyjnych umożliwiających osobie chronionej pobyt w innym miejscu niż dotychczasowe np. poprzez udostępnienie odpowiedniego tymczasowego lokalu mieszkalnego, pomoc w wynajęciu mieszkania, przeprowadzce, zagospodarowaniu bądź też pomoc w załatwieniu ważnych spraw życiowych związanych ze zmianą miejsca pobytu. Nadto, osobie chronionej przysługuje także pomoc finansowa w określonej wysokości (pomoc nie może jednak przekraczać miesięcznie 3500 złotych, a dla osoby małoletniej - 2000 złotych) na zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych lub na pokrycie całości lub części kosztów tymczasowego udostępnienia lokalu mieszkalnego lub wynajęcia mieszkania.

Ustawa o ochronie pokrzywdzonego i świadka wprowadziła także szereg zmian do innych aktów prawnych. I tak, do Kodeksu postępowania karnego wprowadzono normy regulujące zasadę zachowania w poufności danych adresowych pokrzywdzonych i świadków. Ustanowiona anonimizacja ma na celu wyodrębnienie danych dotyczących miejsca zamieszkania oraz miejsca pracy z protokołu przesłuchania świadka, a umieszczenie tychże informacji jedynie w załączniku do protokołu, który winien być udostępniony do wyłącznej wiadomości organu prowadzącego postępowanie. Nadto, ustawa wprowadziła na grunt Kodeksu postępowania karnego instytucję europejskiego nakazu ochrony, co z kolei stanowi implementację dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/99/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie europejskiego nakazu ochrony. Jednakże, szczegółowe rozważania dotyczące europejskiego nakazu ochrony zostaną omówione w dalszej części rozprawy.¹⁷⁰ Nadto, na mocy ustawy rozszerzono katalog podmiotów mogących wykonywać prawa pokrzywdzonego w razie jego śmierci o osoby pozostające na utrzymaniu pokrzywdzonego. Uwzględniono także uprawnienie osób trzecich wskazanych przez pokrzywdzonego do

¹⁷⁰ E. Bieńkowska, *Europejski nakaz ochrony – istota i znaczenie*, Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2012, nr 12.4, s. 151 – 173; E. Bieńkowska, *Wzajemne uznawanie środków ochrony w sprawach cywilnych*, Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2014, nr 14.2, s. 7 – 24.

uczestniczenia w czynnościach z jego udziałem na etapie postępowania przygotowawczego, o ile nie uniemożliwia to lub nie utrudnia w istotny sposób przeprowadzenia czynności.

Przechodząc do dalszych rozważań niewątpliwie należy uznać, że zarówno wobec świadka małoletniego jak i świadka - pokrzywdzonego znajduje zastosowanie ustawa o ochronie pokrzywdzonego i świadka. Niezasadnym będzie w tym miejscu przytoczenie raz jeszcze środków ochrony przysługujących na mocy tejże ustawy. Tym niemniej, zaakcentowania wymaga okoliczność, że środki te w kontekście ochrony małoletniego świadka oraz świadka – pokrzywdzonego przybiorą nieco inną formę, o czym w szczególnej części niniejszej rozprawy. Powyższa konkluzja odnajduje także zastosowanie wobec świadka – pokrzywdzonego, bowiem wszystkie środki ochrony przewidziane u ustawie o ochronie pokrzywdzonego i świadka mają zastosowanie wobec tegoż świadka. Nie ma żadnych ograniczeń odnoszących się do braku możliwości zastosowania całego katalogu środków ochrony przewidzianych w ustawie wobec świadka – pokrzywdzonego. W tym miejscu wypada jednak wskazać, że ochrona świadka została naturalnie przewidziana także na gruncie obowiązujących przepisów procedury karnej. Zgodnie bowiem z treścią art. 185c k.p.k. w sprawach o przestępstwa określone w art. 197-199 k.k. przesłuchanie pokrzywdzonego w charakterze świadka przeprowadza sąd na posiedzeniu, w którym mają prawo wziąć udział prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego. Na rozprawie głównej odtwarza się sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania oraz odczytuje się protokół przesłuchania. Jeżeli zajdzie konieczność ponownego przesłuchania pokrzywdzonego w charakterze świadka, na jego wniosek przesłuchanie przeprowadza się w sposób wskazany w art. 177 § 1a k.p.k., gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania pokrzywdzonego lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny¹⁷¹. Jeżeli przesłuchanie odbywa się z udziałem biegłego psychologa, należy zapewnić, na wniosek pokrzywdzonego, aby był on osobą tej samej płci co pokrzywdzony, chyba że będzie to utrudniać postępowanie. Podobnie jak w przypadku świadka – małoletniego, ochrona świadka będącego również pokrzywdzonym winna opierać się głównie o stworzenie najbardziej dogodnych warunków psychicznych umożliwiających składanie zeznań bez odczuwania jakiegokolwiek presji ze strony innych uczestników postępowania, a zwłaszcza oskarżonego. Wydaje się, że właśnie taki rodzaj ochrony zapewnia regulacja 185c k.p.k.¹⁷² Przestępstwa określone w tym art. mają zdaje się

¹⁷¹ Wyrok SN z dnia 17 lutego 2016 r., III KK 394/15, Legalis nr 1421856.

¹⁷² Uchwała SN z dnia 30 listopada 2004 r., I KZP 25/04, Legalis nr 65959, z aprobowaną glosą J. Kosonogi, Prok

największy wpływ na psychikę pokrzywdzonego. Niewątpliwie, także dobór osób mających uprawnienie do uczestniczenia w czynności przesłuchania pokrzywdzonego świadka odgrywa znaczącą rolę. Jednakże, szczegółowe wytyczne dotyczące trybu przeprowadzania przesłuchania określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości. Konkludując należy wskazać, że w trosce o stan psychiczny pokrzywdzonych ich udział w postępowaniu jest ograniczony do niezbędnego minimum, podobnie jak kontakt z innymi uczestnikami procesu. Zatem, środki ochrony przewidziane w ustawie o ochronie pokrzywdzonego i świadka stanowią swoiste uzupełnienie systemu ochrony świadka przewidzianego w k.p.k., bowiem to tryb przesłuchania pokrzywdzonego stanowi najważniejszy aspekt ochrony mający największe oddziaływanie na psychikę pokrzywdzonego świadka¹⁷³.

Odnosząc się do kwestii ochrony przysługującej małoletniemu świadkowi w pierwszej kolejności należy wskazać, że już art. 189 k.p.k. stanowi regulację odnoszącą się w pośredni sposób do możliwości przesłuchania małoletniego w sprawie karnej, bowiem stanowi, że nie odbiera się przyrzeczenia od świadków, którzy nie ukończyli lat 17. Z tego zaś można wywodzić, że osoby, które nie ukończyły 17 lat mogą być przesłuchiwane w charakterze świadków. Nie sposób się także nie odnieść do treści art. 171 § 3 k.p.k. oraz art. 185a k.p.k. i 185b k.p.k.¹⁷⁴ Przepis art. 171 § 3 k.p.k. stanowi, że jeżeli osoba przesłuchiwana nie ukończyła 15 lat, czynności z jej udziałem powinny być, w miarę możliwości, przeprowadzone w obecności przedstawiciela ustawowego lub faktycznego opiekuna, chyba że dobro postępowania stoi temu na przeszkodzie. Zgodnie z art. 185a k.p.k. w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXIII, XXV i XXVI k.k. pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w charakterze świadka tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, i tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub żąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego. Przesłuchanie małoletniego świadka przeprowadza wówczas sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa¹⁷⁵. Prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego mają prawo wziąć udział w przesłuchaniu. Osoba określona w art. 51 § 2 k.p.k. lub osoba pełnoletnia

i Pr 2005, Nr 6, s. 107 i nast.

¹⁷³ L. Falandysz, *Wiktymologia*, Warszawa 1979, s. 161-162.

¹⁷⁴ V. Kwiatkowska – Darul, *Przesłuchanie małoletniego świadka w polskim procesie karnym*, Toruń 2007, s. 180-181.

¹⁷⁵ J. Lipovsky, P. Stern, *Przygotowanie dziecka do roli świadka w sądzie – podejście interdyscyplinarne*, Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka 2004 r., nr 6, s. 80.

wskazana przez pokrzywdzonego ma prawo również być obecna przy przesłuchaniu, jeżeli nie ogranicza to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego. Jeżeli oskarżony zawiadomiony o tej czynności nie posiada obrońcy z wyboru, sąd wyznacza mu obrońcę z urzędu. Na rozprawie głównej odtwarza się sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania oraz odczytuje się protokół przesłuchania. Nieco odmiennie sytuacja kształtuje się wobec małoletniego pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania ukończył 15 lat, bowiem wówczas takiego świadka przesłuchuje się w warunkach określonych w § 1-3, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie w innych warunkach mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na jego stan psychiczny¹⁷⁶.

Z kolei art. 185b k.p.k. odnosi się do sytuacji, w której w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXV i XXVI Kodeksu karnego świadka, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w warunkach określonych w art. 185a § 1-3, jeżeli zeznania tego świadka mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Z kolei w sprawach o przestępstwa wymienione w § 1 małoletniego świadka, który w chwili przesłuchania ukończył 15 lat, przesłuchuje się w trybie określonym w art. 177 § 1a k.p.k., gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania świadka lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny¹⁷⁷.

Ochrona małoletniego świadka winna się przede wszystkim skupiać na tym, aby stworzyć dziecku takie warunki procesowe, by czuło się ono jak najbezpieczniejsze. Tym samym uregulowano szczegółowe wytyczne odnoszące się do tego, jak winno przebiegać przesłuchanie małoletniego świadka¹⁷⁸. Powyższe zaś przejawia się zazwyczaj w obecności bliskiej małoletniemu osoby. Jednakże podkreślić należy, że brak obecności bliskiej osoby nie powoduje dyskwalifikacji przesłuchania świadka. Jak wskazuje się w orzecznictwie, zeznania takie nie będą mogły stanowić dowodu tylko w wypadku, gdy zostanie wykazane, że zostały złożone w warunkach wyłączających swobodę wypowiedzi lub uzyskane wbrew zakazom wymienionym w art. 171 § 5 k.p.k. Wypada również wskazać, że w ocenie Sądu Najwyższego normy określone w art. 185a k.p.k. i 185b k.p.k. mają charakter gwarancyjny, zabezpieczający nie interesy procesowe oskarżonego (podejrzanego), ale przede wszystkim małoletniego

¹⁷⁶ E. Gruza, *Kryteria oceny wiarygodności zeznań dzieci*, Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka 2004 r., nr 6, s. 59-72.

¹⁷⁷ E. Gruza, *Kryteria oceny...*, s. 59-72.

¹⁷⁸ W. Badura- Madej, A. Dobrzyńska- Mesterhazy, *Wpływ traumy na funkcjonowanie dziecka – świadka*; Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka 2004 r., nr 6, s. 97-128.

świadka. Niewątpliwie, szeregu wskazówek dotyczących ochrony małoletniego świadka dostarcza k.p.k., jednakże wobec braku wyłączeń w tym zakresie można wywodzić, że wobec małoletniego świadka znajdzie zastosowanie także ustawa o ochronie pokrzywdzonego i świadka. Niezasadnym będzie w tym miejscu przytoczenie raz jeszcze środków ochrony przysługujących na mocy tejże ustawy. Tym niemniej, zaakcentowania wymaga okoliczność, że środki te w kontekście ochrony małoletniego świadka przybiorą nieco inną formę, o czym w szczególnej części niniejszej rozprawy.

Kolejno, zgodnie z przyjętym w niniejszej rozprawie schematem, należy odnieść się do aktów prawnych regulujących kwestię środków ochrony przysługujących świadkowi anonimowemu. Jednakże mając na względzie, że rozważania w szczególnej części rozprawy doktorskiej będą zawierały szerokie omówienie środków ochrony, to na wstępie koniecznym jest przybliżenie instytucji świadka anonimowego. Otóż, instytucja świadka anonimowego została uregulowana w art. 184 k.p.k. Wprowadzono ją w 1995 roku do poprawionego Kodeksu postępowania karnego z 1969 r. Przepis ten stanowi, że sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może wydać postanowienie o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym jego danych osobowych, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej. Postępowanie w tym zakresie toczy się bez udziału stron i objęte jest tajemnicą państwową. Kolejnym warunkiem, który jest niezbędny dla utajnienia okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym jego danych osobowych, jest stwierdzenie, że nie mają one znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie¹⁷⁹. Na postanowienie w sprawie zachowania w tajemnicy okoliczności, o których mowa w § 1, świadkowi i oskarżonemu, a w postępowaniu przed sądem także prokuratorowi, przysługuje w terminie 3 dni zażalenie. Zażalenie na postanowienie prokuratora rozpoznaje sąd właściwy do rozpoznania sprawy. Postępowanie dotyczące zażalenia toczy się bez udziału stron i objęte jest tajemnicą państwową. Jak słusznie wskazał H. Pracki, instytucja świadka incognito powstała w czasie, kiedy brutalizacja przestępstw, zwłaszcza skierowanych przeciwko życiu i zdrowiu, wolności i mieniu w znacznych rozmiarach, prowadziła do zastraszania świadków, ich rodzin i bliskich, aby w ten sposób wpłynąć na treść ich zeznań¹⁸⁰. Przestępstwa zaczęto w większym stopniu popełniać

¹⁷⁹ P. Hofmański, *Świadek anonimowy w polskim procesie karnym*, Przegląd Policyjny 1994, nr 2-3, s. 31.

¹⁸⁰ H. Pracki, *Instytucja świadka anonimowego w Orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu oraz sądów polskich*, Prok. i Pr. 2003, nr 2, s. 3.

grupowo i w sposób zorganizowany¹⁸¹. W sytuacji zagrożenia świadkowie zaczęli uchylać się od składania zeznań lub składali nieprawdziwe zeznania, które były korzystne dla sprawcy. Mimo, że byli w posiadaniu informacji o okolicznościach popełnionego przestępstwa, nie wykorzystywali tego przeciwko przestępcom, z obawy o niebezpieczeństwo własne i najbliższych. Powyższa sytuacja wymusiła niejako konieczność utworzenia rozwiązań, które stanowiłyby ochronę dla świadków i zapewniały im bezpieczeństwo, poprzez obejmowanie w tajemnicy ich danych osobowych a także innych informacji, które umożliwiałyby identyfikację. W dalszej zaś kolejności miałyby to także wpływ na stosunek świadków do oskarżonego lub członków zorganizowanej grupy przestępczej¹⁸².

Środki ochrony świadka anonimowego zostały przewidziane już w Kodeksie postępowania karnego, określono bowiem szczególny tryb przesłuchania świadka incognito oraz warunki techniczne umożliwiające przesłuchania świadka, jednakże przede wszystkim położono nacisk na utajnienie danych umożliwiających identyfikację świadka oraz wskazano krąg podmiotów posiadających uprawnienia do zapoznania się z danymi świadka¹⁸³. Jak stanowi art. 184 § 3 k.p.k. w przesłuchaniu świadka przez prokuratora lub sąd mogą brać udział oskarżony i jego obrońca. Przesłuchanie prowadzi się w taki sposób aby uniemożliwić ujawnienie tożsamości świadka m.in. z zastosowaniem aparatury zmieniającej głos i wygląd. Możliwe jest także przesłuchanie świadka anonimowego na odległość¹⁸⁴. Naturalnie, z czynności przesłuchania świadka incognito sporządza się protokół, który następnie służy jako dowód w sprawie. Jednakże, w warunkach określonych w art. 184 § 8 k.p.k. świadek anonimowy traci swój status i w konsekwencji tego następuje ujawnienie protokołów jego wcześniejszych zeznań. Mając powyższe na względzie możliwe będzie wyjawienie okoliczności umożliwiających poznanie tożsamości świadka. Powyższe może nastąpić jedynie w sytuacji gdy w czasie wydania postanowienia, o którym mowa w art 184 § 1 k.p.k. nie istniała uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej albo że świadek złożył świadomie fałszywe zeznania lub nastąpiło jego ujawnienie. W takiej sytuacji ochrona udzielona świadkowi incognito wydaje się bezprzedmiotowa. Reasumując, zakres ochrony przysługującej świadkowi incognito w znacznej mierze koncentruje się na utajnieniu danych

¹⁸¹ E. Ornacka, *Wielka wyspa- polowanie na świadka incognito*, Wprost 1999, nr 2, s. 11.

¹⁸² J. Błachut, J. Czapska, J. Widacki, *Zagrożenie przestępczością*, Warszawa – Kraków 1997, s. 5 i 26; M. Myczkowski, *Zasada oskarżonego do obrony a dowód z zeznań świadka incognito (w:) Nowa kodyfikacja prawa karnego*, Wrocław 2003, t. XII, s. 206.

¹⁸³ P. Hofmański, *Świadek anonimowy...*,s. 31.

¹⁸⁴ Z. Bielecki, P. Romaniuk, *Świadek anonimowy* , Gazeta Policyjna 2003, nr 13, s. 5

świadka, zaś dalsze środki ochrony są niejako pochodną anonimizacji danych, służącą prawidłowemu realizowaniu czynności z udziałem świadka w sposób nienaruszający jego bezpieczeństwa¹⁸⁵.

Odnosząc się do kwestii środków ochrony świadka koronnego należy wskazać, że regulacje w tym zakresie zostały przewidziane w ustawie z dnia 25 czerwca 1997 roku o świadku koronnym. Jednakże, w pierwszej kolejności należy wskazać definicję świadka koronnego, bowiem zgodnie z ustawą świadkiem koronnym jest podejrzany, który został dopuszczony do składania zeznań w charakterze świadka, na zasadach i w trybie określonych ustawą. Warunkiem dopuszczenia dowodu z zeznań świadka koronnego jest ujawnienie przez niego przed wniesieniem aktu oskarżenia informacji mogących pomóc w ujawnieniu okoliczności przestępstwa, osób które uczestniczyły w jego popełnieniu, oraz wykryciu lub zapobieżeniu innych przestępstw¹⁸⁶. Nadto, świadek koronny ma obowiązek ujawnienia swojego majątku, jak również wskazania majątku innych osób biorących udział w popełnieniu przestępstwa. Niewątpliwie najważniejszym obowiązkiem świadka koronnego jest złożenie wyczerpujących wyjaśnień dotyczących innych osób biorących udział w popełnieniu przestępstwa. Zastosowanie tejże instytucji ma jednak ograniczenia, bowiem nie można nadać statusu świadka koronnego osobie, która popełniła zbrodnię zabójstwa lub też była sprawcą kierowniczym takiej zbrodni, jak również osobie kierującej związkiem bądź grupą przestępczą¹⁸⁷. W zamyśle ustawodawcy świadek koronny ma być skutecznym narzędziem walki z przestępczością zorganizowaną. Istotą instytucji świadka koronnego jest pomoc świadka, który uprzednio współdziałał w ramach grupy przestępczej, w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej. W zamian zaś świadek nie podlega karze za przestępstwa lub przestępstwa skarbowe w których uczestniczył i które jako świadek koronny ujawnił w trybie określonym niniejszą ustawą¹⁸⁸. Powyższe stanowi formę walki organów procesowych z przestępczością zorganizowaną przy jednoczesnym usiłowaniu zachowania kompromisu pomiędzy naruszeniem podstawowych zasad prawa karnego procesowego i materialnego a koniecznością zwalczania najniebezpieczniejszych form przestępczości¹⁸⁹.

¹⁸⁵ P. Wiliński, *Świadek incognito w polskim procesie karnym*, Kraków 2003, s. 48-52; A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym*, Kraków 2010, s. 146

¹⁸⁶ E. Gruza, *Programy ochrony świadka*, Prok. i Pr., nr 2, s. 81-107.

¹⁸⁷ E. Ornacka, *Młot na gangi*, Wprost 2000, nr 41, s. 35.

¹⁸⁸ A. Marek, *Przestępczość zorganizowana, zarys problematyki. Kryminologiczne i prawne aspekty przestępczości zorganizowanej*, A. Marek, E. Pływaczewski (red.), Szczytno 1992, s. 34.

¹⁸⁹ R. Bubnicki, *Pranie pieniędzy, narkotyki i świadek koronny*, „Rzeczpospolita” z 31 października 1995.

Środki ochrony świadka koronnego zostały enumeratywnie wskazane w ustawie o świadku koronnym. I tak, wobec świadka można zastosować ochronę polegającą na ochronie osobistej, zmianie tożsamości, zmianie miejsca pobytu lub zatrudnienia. Świadek koronny może również przeprowadzić operację plastyczną lub otrzymać pomoc finansową na pokrycie kosztów uzyskania świadczeń opieki zdrowotnej oraz pomoc finansową przeznaczoną na pokrycie kosztów utrzymania w razie niemożności zatrudnienia. Do środków ochrony świadka koronnego zalicza się również czasową albo stałą obecność policjantów w pobliżu osoby chronionej, czasową obserwację osoby chronionej i otoczenia, w którym przebywa. Jako środek ochrony można także traktować wskazywanie osobie chronionej bezpiecznego miejsca przebywania oraz czasu i sposoby przemieszczania się, a także określenie zakresu, warunków i sposobu kontaktowania się osoby chronionej z innymi osobami. Osoba pełnoletnia objęta ochroną jest zobowiązana do złożenia pisemnego oświadczenia Komendantowi Centralnego Biura Śledczego Policji lub Dyrektorowi Generalnemu Służby Więziennej odnośnie przestrzegania zasad i zaleceń w zakresie udzielonej ochrony, a także wykonywania obowiązków ciążących z mocy ustawy oraz wynikających z prawomocnych orzeczeń i decyzji. Organem właściwym do wykonania postanowień prokuratora jest Komendant Centralnego Biura Śledczego Policji, który jest również osobą uprawnioną do zmiany form ochrony i pomocy w drodze zarządzenia. Podlegają one zażaleniu do prokuratora prowadzącego lub nadzorującego postępowanie przygotowawcze. Z powyższego należy wywodzić, że zakres ochrony świadka koronnego jest bardzo obszerny, co z jednej strony uzasadnione jest wzmożonym zagrożeniem dla życia i zdrowia tych osób, z drugiej zaś trzeba mieć na względzie szczególną rolę świadków koronnych w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej¹⁹⁰.

5. Zakres podmiotowy ochrony świadka

Czyniąc rozważania dotyczące ochrony świadka niewątpliwie koniecznym zdaje się ustalenie kręgu podmiotów będących potencjalnymi beneficjentami ochrony. W pierwszym momencie można by dojść do błędnego stanowiska, że określenie kręgu beneficjentów jest jednoznaczne i nie nastęrcza żadnych trudności. Jednakże należy rozważania poczynione w niniejszej części opracowania mają li charakter wybiórczy i będą stanowiły niejako

¹⁹⁰ W. Smardzewski, *Kilka uwag o przestępczości zorganizowanej i roli „pentito” w jej zwalczaniu*, Prok. i Pr. 1995, nr 1, s. 75. B. Zając, *Świadek koronny - za i przeciw*, Rzeczpospolita z 25 marca 1997; J. Moskwa, *Przywileje dla „skruszonych” mafiosów*, Rzeczpospolita z 14 stycznia 1997.

wprowadzenie do części szczególnej.

Niewątpliwie w pełni na aprobatę zasługuje teza, że system ochrony świadka należy odnosić do świadka w znaczeniu formalnym powołując się na klasyfikację wyróżniającą świadka w znaczeniu materialnym (jako osoby obecnej przy popełnieniu przestępstwa, która zaobserwowała chociaż fragment czynu zabronionego) oraz świadka w znaczeniu formalnym (jako osobę wezwaną w tym charakterze przez organ procesowy w celu złożenia zeznań bądź osobę która bez wezwania stawiała się do organu procesowego celem złożenia zeznań)¹⁹¹. Uprawniona również wydaje się teza, że chociaż obowiązki nałożone na świadka w procesie karnym nie polegają jedynie na składaniu zeznań (oraz konsekwencjami z tym związanymi), to zazwyczaj mówi się mimo wszystko o osobie będącej świadkiem w znaczeniu formalnym, zaś nadanie tego statusu zdeterminowane jest właśnie obowiązkiem złożenia zeznań¹⁹². Nadto, status świadka w znaczący sposób oddziałuje na pozostałe aspekty związane z udziałem świadka w procesie, a powyższe spowodowane jest niezasadnością posiłkowania się inną terminologią i klasyfikacją, bowiem informacje uzyskane w inny sposób aniżeli podczas przesłuchania świadka zazwyczaj pozostają w ścisłym związku z informacjami uzyskanymi na podstawie zeznań.

W tym miejscu warto wskazać na ograniczenia związane z możliwością zastosowania ochrony, bowiem ograniczenie to niewątpliwie dotyczy świadka w znaczeniu materialnym tj. osoby rozpytanej jedynie informacyjnie¹⁹³. Nie można tracić z pola widzenia możliwości polegającej na wezwaniu osoby powołanej do uczestniczenia przy danej czynności procesowej (tzw. świadka przybranego zaliczanego do grupy świadków w rozumieniu faktycznym) celem zagwarantowania prawidłowego wykonania czynności do złożenia zeznań na okoliczność faktów związanych z przeprowadzeniem tejże czynności¹⁹⁴. Powyższy przykład obrazuje moment uzyskania statusu świadka w znaczeniu procesowym przez osobę, która na wcześniejszym etapie była świadkiem w ujęciu materialnym. Stanowi to

¹⁹¹ 191 J. Stańda, *Stanowisko świadka ...*, s. 5-11; R. Kmieciak, E. Skrętowicz, *Proces karny...*, s. 315-316; R. Kmieciak (red.) *Prawo dowodowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2008, s. 149-150; T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2011, s. 504-505; R. Ponikowski (w:) Z. Świda (red.) *Postępowanie karne. Część ogólna*, Warszawa 2008, s. 320; A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym. Teoria i praktyka*, Warszawa 2010, s. 156; P.K. Sowiński, *Prawo świadka do odmowy zeznań w procesie karnym*, Warszawa 2004, s. 1-2.

¹⁹² R. Koper, *Badanie świadka...*, s. 26.

¹⁹³ J. Stańda, *Stanowisko świadka...* s. 14 i nast.

¹⁹⁴ R. Ponikowski (w:) Z. Świda (red.) *Postępowanie karne...*s. 320; R. Górecki, *Świadek w postępowaniu...*, s. 16-17; K. Marszał, *Proces karny. Zagadnienia...*, s. 394; P.K. Sowiński, *Gwarancje ochrony praw świadka w polskim procesie karnym. Zarys problematyki* (w:) E. Dynia, Cz.P. Kłak (red.) *Europejskie standardy ochrony...*s. 340.

konsekwencję tego, że świadek w znaczeniu formalnym nie musi zeznawać tylko co do okoliczności dotyczących czynu i sprawstwa oskarżonego *ergo* również wtedy aktualizuje się konieczność zapewnienia świadkowi stosownej ochrony. Na podstawie zaprezentowanych rozważań można wywodzić, że definicja świadka w znaczeniu procesowym ma charakter uniwersalny, bowiem umożliwia objęcie jej zakresem wszystkich okoliczności polegających na odebraniu zeznań od osób wezwanych w charakterze świadka przez organ procesowy, nawet jeżeli osoby te nie są słuchane co do faktów bądź znajdują się w posiadaniu informacji o faktach ubocznych dotyczących postępowania. Warto również wskazać, że w piśmiennictwie zagranicznym wyróżnia się tzw. świadka – specjalistę, który jest pomocnikiem sądu bowiem został powołany celem wykorzystania jego wiedzy specjalistycznej poprzez połączenie obserwacji i reguł naukowych, w opozycji do świadka faktów, podającego informacje na temat zdarzenia, co stanowi nieodłączny element zeznania¹⁹⁵. Elementów zbieżnych z polskim stanem prawnym można doszukiwać się w uprawnieniu do przesłuchania w charakterze świadka specjalistę bądź kuratora sądowego, który uprzednio przeprowadzał wywiad środowiskowy¹⁹⁶. Wspomniane osoby są objęte takim samym rygiem jak świadków o zwyczajnym statusie. Oznacza to, że zarówno specjalista jak również kurator sądowy posiada uprawnienie do skorzystania z takich samych środków ochrony jakie przysługują świadkom. Niewątpliwie jednak świadkowie ci są nietypowi, zatem należałoby rozważyć modyfikację założeń odnoszących się do poszanowania ich interesów poprzez inne rozłożenie akcentów w tej materii.

W dalszej kolejności wypada odnieść się do świadków szczególnego rodzaju, do których można zaliczyć świadka incognito oraz świadka koronnego. W zakresie świadka koronnego ustawodawca dostrzegł konieczność modyfikacji kwestii dotyczących ochrony świadka, wyłączając tym samym możliwość skorzystania świadka koronnego z niektórych uprawnień, które przysługują pozostałym świadkom tj. uprawnień określonych w art. 182-185 k.p.k. Obecnie niezwykle rzadko można spotkać się z poglądem polegającym na twierdzeniu, że to w instytucji świadka incognito wyczerpuje się zagadnienie dotyczące ochrony świadka. Jako błędną określa się jednocześnie tezę, iż zagadnienie ochrony ww. świadków ogranicza się jedynie do zapewnienia świadkom bezpieczeństwa w ten sposób, by

¹⁹⁵ S. Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings*, Oxford 2005, s. 303 (w.) R. Koper, *Badanie świadka...*, s. 27.; D. Tolbert, F. Swinnen, *The Protection of, and Assistance to Witness at the ICTY* (w:) H. Abtahi, G. Boas (red.) *The Dynamics of International Criminal Justice. Essays in Honour of Sir Richard May*, Leiden – Boston 2006, s. 196.

¹⁹⁶ R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Proces karny...*, s. 319; T. Grzegorzcyk, J. Tylman, *Polskie postępowanie...*, s. 505; R. Ponikowski (w:) Z. Świda (red.) *Postępowanie karne...*, s. 320.

nie dopuścić do zemsty oskarżonego lub też innych osób z nim powiązanych¹⁹⁷. Niewątpliwie na aprobatę zasługuje twierdzenie, że instytucje świadka incognito oraz świadka koronnego stanowią najbardziej wyraziste przykłady przemawiające za koniecznością zapewnienia ochrony, jednakże należy mieć na względzie, że nie są to jedyne przykłady. To właśnie ustawa o ochronie dla pokrzywdzonego i świadka stała się swoistą odpowiedzią na zapotrzebowanie związane z realizacją pewnego aspektu ochrony świadka.

Zgoła w inny sposób prezentuje się konieczność ochrony pokrzywdzonego, bowiem jego udział w procesie karnym skupia jednocześnie wystąpienie w roli pokrzywdzonego, jak też świadka. Pokrzywdzony jest osobą żywo zainteresowaną wynikiem procesu, gdyż powyższe ma bezpośredni wpływ na jego interes prawny. Z drugiej zaś strony na pokrzywdzonym, tak samo jak na każdym świadku, ciąży obowiązek złożenia zeznań w sposób bezstronny, neutralny oraz nacechowany prawdą. Konsekwencją jest pomieszczenie obu tych ról co w istocie podważa istotę każdej z tych ról¹⁹⁸. Należy także podkreślić, że dana osoba staje się pokrzywdzonym znacznie wcześniej przez powołaniem jej w charakterze świadka w procesie karnym. Ergo należy przyjąć, iż powyższe obrazuje układ procesowy odnoszący się do sytuacji prawnej danego podmiotu, który ulega zmianie na skutek wzbogacenia sytuacji o elementy charakterystyczne dla udziału świadka. Z jednej strony ochrona pokrzywdzonego winna polegać na zagwarantowaniu możliwości efektywnego uczestniczenia w procesie oraz realnego wpływu na bieg postępowania, a z drugiej strony równie silnie musi być ukierunkowana na zapobieżeniu zjawisku wtórnej wiktymizacji¹⁹⁹. Warto wskazać, że dopiero kumulatywne spełnienie obu wymienionych

¹⁹⁷ T. Stępień, *Rola świadka w prawie karnym*, Toruń 2012, s. 28-31; P. Karsznicki, *Program ochrony świadka w Polsce na tle regulacji prawnych innych państw członkowskich Unii Europejskiej*, Prok. i Pr. 2013, nr 9, s. 23 i nast.

¹⁹⁸ R. Kmiecik, *Oskarżyciel posiłkowy w procesie karnym*, Warszawa 1977, s. 89-91; M. Lipczyńska, *Pokrzywdzony jako źródło dowodu z procesie karnym*, ZNASW 1975, nr 9, s. 112; Z. Martyniak, *Szczególne kategorie świadków w procesie karnym* (w:) S. Waltoś (red.) *Świadek w procesie...*, s. 292-295, *idem*, *Teoretyczne aspekty kumulacji ról pokrzywdzonego i świadka w procesie karnym*, NP 1986, nr 1, s. 52-61; B. Gronowska, *Ochrona uprawnień pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym (zagadnienia karnoprosesowe i wiktymologiczne)*, Toruń 1989, s. 110-112; K. Dudka, *Skuteczność instrumentów ochrony praw pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym w świetle badań empirycznych*, Lublin 2006, s. 50-51; A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie...*, s. 159-160; R. Olszewski, *Kumulacja ról procesowych uczestników polskiego postępowania karnego*, Łódź 2013, s. 123-127, J. Zagrodnik, *Dopuszczalność kumulacji roli procesowej pokrzywdzonego z innymi rolami procesowymi w postępowaniu karnym*, PPK 2001, nr 24, s. 159-167.

¹⁹⁹ L. Falandysz, *Pokrzywdzony w prawie karnym i wiktymologii*, Warszawa 1980, s. 183, 185; B. Gronowska, *Ochrona uprawnień...*, s. 112, 115; M. Wąsek – Wiaderek (w:) P. Hofmański (red.) *System prawa karnego procesowego, t. I. Zagadnienia ogólne, cz. 2*, Warszawa 2013, s. 95-105; E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw w postępowaniu karnym – nowe standardy Unii Europejskiej*, PiP 2014, z. 4, s. 58-68.

przesłanek można uznać za zapewnienie pełnej ochrony w rozumieniu art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k. Na pełną aprobatę zasługuje teza, że „z jednej strony fakt bycia świadkiem nie może ograniczać uprawnień przysługujących pokrzywdzonemu i odwrotnie, z drugiej zaś strony status pokrzywdzonego wymaga uwzględnienia tego szczególnego atrybutu podczas podejmowania konkretnej decyzji związanej z poszanowaniem praw i interesów świadka. W konsekwencji do wyobrażenia będzie zarówno sytuacja, w której występowanie w charakterze pokrzywdzonego może rzutować na zmniejszenie zakresu represyjności czy uciążliwości środków stosowanych w stosunku do świadka, jak i wypadek *in concreto* polegający na tym, że funkcja pokrzywdzonego usprawiedliwia sięgnięcie po rozwiązanie ingerujące w sferę swobód obywatelskich danej osoby, niezbędne z punktu widzenia prawidłowego rozstrzygnięcia co do przedmiotu procesu²⁰⁰”. Mając na względzie powyższe należy wywodzić, że nie sposób traktować roli pokrzywdzonego i świadka rozłącznie. Natomiast niejako kumulacja obu ról procesowych zmusza do poczynienia rozważań dotyczących modelu ochrony przysługującemu świadkowi będącemu jednocześnie pokrzywdzonym.

Odnosząc się zaś do konieczności poczynienia rozważań dotyczących środków ochrony małoletniego świadka należy w pierwszej kolejności wskazać, że „mimo obiegowych i nieprawdziwych opinii, należy pamiętać, że dzieci nie są gorszymi świadkami, nie są ani mniej, ani bardziej wiarygodne od dorosłych, nie można przypisywać im szczególnej podatności do kłamstwa ani wyjątkowej szczerości. Ich przesłuchanie z naturalnych, rozwojowych przyczyn musi mieć swoją specyfikę, uwzględniającą poziom umysłowy, osobowość, możliwości psycho–emocjonalne.²⁰¹” Przede wszystkim zaakcentowania wymaga kwestia wpływu udziału małoletniego dziecka w postępowaniu karnym, zwłaszcza na jego psychikę. Rozważając zaś powyższe warto odnieść się do ochrony małoletniego dziecka w kontekście uzyskania od niego dowodu. Koniecznym jest także przeprowadzenie wyводу odnoszącego się do samego przesłuchania małoletniego dziecka także w aspekcie celu jego ochrony. Clou zagadnienia dotyczącego świadka stanowi próba odpowiedzi na pytanie czy ochrona małoletniego świadka zagwarantowana na podstawie kodeksowych uregulowań i wytycznych jest wystarczająca zarówno w kontekście ochrony prawnej jak i psychologicznej. Niewątpliwie koniecznym zdaje się poczynienie rozważań w zakresie psychologii

²⁰⁰ R. Koper, *Badanie świadka...*, s. 30.

²⁰¹ E. Gruza, *Psychologia sądowa dla prawników*, Warszawa 2009, s. 144.

przesłuchania małoletniego świadka, do których należą m.in.: przygotowanie dziecka do przesłuchania, udział biegłego psychologa, etapy przesłuchania dziecka oraz ocena zeznań dziecka– świadka.

Reasumując rozważania w tym zakresie należałoby poczynić dwie uwagi. Otóż, ochrona świadka winna mieć charakter powszechny rozumiany jako brak ogólnych ograniczeń natury podmiotowej z uwagi na okoliczność, że świadkiem w procedurze karnej może być każdy człowiek bez względu na wiek. Nadto, środki ochrony stosowane wobec określonej kategorii świadków powinny ulec odpowiedniej modyfikacji polegającej bądź na ograniczeniu środków ochrony, bądź też na poszerzeniu wachlarza stosowanych środków.

ROZDZIAŁ II

OCHRONA ŚWIADKA W ŚWIETLE WYBRANYCH MIĘDZYNARODOWYCH AKTÓW PRAWNYCH

1. Ochrona świadka w systemie uniwersalnym

1.1. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 5 listopada 1950 roku

W kontekście tematyki związanej z systemem ochrony świadka w procesie karnym nie sposób pominąć kwestii związanej ze standardem rzetelnego postępowania²⁰². Niewątpliwie bowiem zastosowanie środków ochrony wobec świadka ma wpływ na prawo oskarżonego do obrony. W tym zakresie należy wskazać na treść art. 6 Konwencji, który reguluje prawo do rzetelnego procesu sądowego²⁰³. Zgodnie z tym artykułem każda osoba ma prawo do sprawiedliwego oraz publicznego rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie przez bezstronny i niezawisły sąd ustanowiony na mocy ustawy podczas rozstrzygania o jego prawach i obowiązkach mających charakter cywilny bądź o zasadności każdego oskarżenia w prowadzonej przeciwko osobie sprawie karnej²⁰⁴. Postępowanie karne co do zasady jest jawne, jednakże przedstawiciele prasy i publiczność mogą być wyłączeni w pewnym zakresie z możliwości uczestniczenia w rozprawie sądowej ze względów obyczajowych, z uwagi na kwestię zachowania porządku publicznego,²⁰⁵ bądź bezpieczeństwa państwowego w

²⁰² G. L. Weil, *The European Convention on Human Rights – Background, Development and Prospects*, UMI 1961, s. 22.

²⁰³ L. Leszczyński, *Europejska Konwencja Praw Człowieka*, (w:) L. Leszczyński, B. Liżewski, *Ochrona praw człowieka w Europie. Szkic Zagadnień podstawowych*, Lublin 2008, s. 34.

²⁰⁴ Z. Cichoń, *Europejska Konwencja Praw Człowieka nadal najskuteczniejszym na świecie instrumentem ochrony prawa człowieka* (w 55. rocznicę podpisania Konwencji), *Pal.* 2005, nr 11–12, s. 179.

²⁰⁵ A. Redelbach, *Europejska Konwencja Praw Człowieka w polskim wymiarze sprawiedliwości*, Poznań 1997, s. 30;

społeczeństwie demokratycznym, jeżeli wynika to z konieczności zapewnienia dobra małoletniemu lub gdy służy to ochronie życia prywatnego stron postępowania bądź w sytuacjach szczególnych, w granicach ustalonych przez sąd jako bezwzględnie konieczne, kiedy jawność może niekorzystnie wpłynąć na interes wymiaru sprawiedliwości²⁰⁶.

Kolejnym standardem wynikającym z omawianego artykułu jest zasada, zgodnie z którą każdego oskarżonego o popełnienie czynu zabronionego zagrożonego karą uznaje się za niewinnego, dopóki ta wina nie zostanie udowodniona zgodnie z ustawą²⁰⁷. Oskarżonemu zagwarantowane zostało także prawo do otrzymania niezwłocznie informacji w zrozumiałym języku, odnoszącej się zarówno do istoty jak i do przyczyny skierowanego przeciwko niemu oskarżenia. Kolejną gwarancją jest udzielenie oskarżonemu stosownego czasu i możliwości przygotowania obrony w sprawie oraz prowadzenia obrony samodzielnie albo w sytuacji braku posiadania wystarczających środków na ustanowienie obrońcy w sprawie- skorzystanie z możliwości wyznaczenia obrońcy z urzędu, o ile wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości²⁰⁸. Nadto, oskarżonemu zagwarantowano możliwość przesłuchania świadków oskarżenia jak również wnioskowania obecności i przesłuchania świadków obrońcy na jednakowych warunkach jak w przypadku świadków oskarżenia. Istotnym uprawnieniem jest również korzystanie z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli oskarżony nie posługuje się językiem stosowanym w sądzie²⁰⁹. Niewątpliwie to gwarancja dotycząca przesłuchania świadków oskarżenia oraz wnioskowania w zakresie obecności i przesłuchania świadków na jednakowych warunkach jak świadków oskarżenia ma zasadniczy wpływ w aspekcie standardów ochrony świadka. W kontekście rozważań poczynionych w niniejszej rozprawie należy bowiem wskazać, że nadanie statusu świadka incognito lub koronnego powoduje, że powyższa gwarancja właściwie nie ma zastosowania. Nadto, środki ochrony

E. Łętowska, *Zapewnienie skuteczności orzeczeniom sądów międzynarodowych*, (w:) *Zapewnienie efektywności orzeczeń sądów międzynarodowych w polskim porządku prawnym*, A. Wróbel (red.), Warszawa 2011, s. 36.

²⁰⁶ L. Kühnhardt, *European Courts and Human Rights*, (w:) D. Greenberg, S. N. Katz, S. C. Wheatley, M. B. Oliviero, *Constitutionalism and Democracy: Transitions in the Contemporary World*, Oxford University Press, 1993, s. 128.

²⁰⁷ A. H. Robertson, J. G. Merrils, *Human Rights in Europe – A Study of the European Convention on Human Rights*, Manchester University Press, 1993, s. 5

²⁰⁸ E. Bates, *The Evolution of the European Convention on Human Rights: From Its Inception to the Creation of a Permanent Court of Human Rights*, Oxford University Press, 2010, s. 490; P. Leach, *Taking a Case to the European Court of Human Rights*, Oxford University Press, 2011, s. 557; J. Chrostoffersen, M. R. Madsen, *The European Court of Human Rights between Law and Politics*, Oxford University Press, 2011, s. 137.

²⁰⁹ M. Forowicz, *The Reception of International Law in the European Court of Human Rights*, Oxford University Press, 2010, s. 3-6.

świadka, jak np. przesłuchanie świadka pod nieobecność oskarżonego lub przesłuchanie z wykorzystaniem środków technicznych umożliwiających dokonanie tej czynności na odległość w oczywisty sposób powoduje, że oskarżony oraz jego obrońca nie uczestniczy bezpośrednio w tej czynności.

Nie sposób pominąć również treści art. 18 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, zgodnie z którym granice stosowania ograniczeń praw i wolności, które przypisuje Konwencja, nie mogą być stosowane w innych celach aniżeli te, dla których je wprowadzono. Niewątpliwie wszelkie ograniczenia praw i wolności muszą mieć charakter wyjątkowy i muszą być przewidziane w określonym akcie prawnym. Powyższe rozważania stanowią punkt wyjścia wobec dalszych rozważań dotyczących kwestii ochrony świadka. Zastosowanie środków ochrony ma bowiem wpływ na standardy rzetelnego procesu, zwłaszcza w zakresie kwestii prawa do obrony oskarżonego.²¹⁰

1.2. Konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z 15 listopada 2000 roku

Problematykę dotyczącą kwestii ochrony świadka zawartej w Konwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z 15 listopada 2000 roku warto poruszyć przede wszystkim ze względu na trzy istotne kwestie. Pierwsza z nich odnosi się do rangi tego aktu prawnego oraz jego doniosłego charakteru. Kolejna dotyczy środków ochrony wymienionych w tej Konwencji, które częściowo są zbieżne ze środkami ochrony zawartymi w Ustawie o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Nadto, Konwencja ta ma istotne znaczenie na gruncie niniejszej rozprawy, bowiem jej tematyka dotyczy przestępczości zorganizowanej, zwłaszcza w aspekcie środków ochrony stosowanych wobec świadka koronnego, oraz świadka *incognito*.²¹¹

W pierwszej kolejności warto wskazać, że powyższa Konwencja miała na celu promowanie międzynarodowej współpracy, aby w sposób bardziej efektywny eliminować przestępczość gospodarczą. Zgodnie z definicją zawartą w tymże akcie prawnym, zorganizowaną grupę przestępczą charakteryzuje posiadanie struktury składającej się z trzech

²¹⁰ B. Banaszak, A. Bisztyga, K. Complak, M. Jabłoński, R. Wieruszewski, K. Wójtowicz, *System ochrony praw człowieka*, Warszawa 2003, s. 25; M. A. Nowicki, *System ochrony praw człowieka*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze, 2003; M. A. Nowicki, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Orzecznictwo. Tom 1: Prawo do rzetelnego procesu sądowego*, Kraków 2001, s. 41.

²¹¹ Z. Galicki, *Kryminologiczne i prawne aspekty przestępczości zorganizowanej. Studia i materiały*, W. Marek, W. Pływaczewski (red.), Szczytno 1992, s. 32.

lub większej liczby osób oraz funkcjonowanie w celu popełnienia jednego bądź większej ilości przestępstw wskazanych w Konwencji. Celem działania takiej grupy przestępczej jest osiągnięcie bezpośredniej lub pośredniej korzyści majątkowej lub korzyści materialnej²¹². Z treści Konwencji wynika, że przestępstwo można klasyfikować jako mające charakter międzynarodowy w następujących warunkach. Mianowicie, pierwszym z warunków jest popełnienie przestępstwa w więcej niż jednym Państwie lub też popełnienie przestępstwa w jednym państwie, jednakże przygotowanie, planowanie i kontrola nad popełnieniem przestępstwa ma się odbywać w innym Państwie. Dopuszczalny jest również warunek, w którym przestępstwo zostało popełnione w jednym Państwie, ale była w nie zaangażowana zorganizowana grupa przestępcza prowadząca działalność przestępczą w więcej niż jednym Państwie²¹³. Ostatnią możliwością jest popełnienie przez zorganizowaną grupę przestępstwa w jednym Państwie, które jednak powoduje skutki w innym Państwie.²¹⁴

Odnosząc się już *stricte* do uregulowań dotyczących ochrony świadków zawartych w Konwencji należy wskazać na zastrzeżenie, zgodnie z którym każde Państwo – Strona winno przyjąć stosowne środki, w zakresie posiadanych przez siebie możliwości, które zgodnie z założeniem mają na celu zapewnienie efektywnej ochrony przez możliwym zagrożeniem wobec świadków, w szczególności przed ich zastraszaniem. Dotyczy to sytuacji, w której świadkowie dostarczają organom procesowym istotnych z punktu widzenia postępowania informacji, a dotyczących przestępstw określonych w Konwencji. Mając na względzie powyższe, uznano również za zasadne przyznanie i zapewnienie ochrony osobom najbliższym świadkom, w tym także ich krewnym.²¹⁵

Tym niemniej, dokonując rozważań dotyczących regulacji zawartych w Konwencji, słusznie zwrócono uwagę na przysługujące oskarżonemu prawo do obrony w kontekście ochrony przysługującej świadkowi. Jako oczywista bowiem jawi się konkluzja, że *gros* środków gwarantujących ochronę świadkowi ma negatywny wpływ na prawo do obrony oskarżonego. Jako przykład można chociażby wskazać na anonimizację danych świadka, bądź też jego przesłuchanie podczas nieobecności oskarżonego. W istotny sposób ogranicza to, a nawet eliminuje prawo oskarżonego do samodzielnego zadawania pytań świadkowi. Jednakże, jak wskazano w Konwencji, środki przewidziane w celu ochrony świadka nie

²¹² O. Krajniak, *Zorganizowane grupy przestępcze: studium kryminalistyczne*, Warszawa 2011, s. 33.

²¹³ W. Mądrzejewski, *Przestępczość zorganizowana: system zwalczania*, Warszawa 2008, s. 32.

²¹⁴ Z. Lach, *Potencjał zagrożeń kryzysowych państw i regionów świata*, Warszawa 2010, s. 142.

²¹⁵ M. Żuber, *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie*, Wrocław 2012, s. 104.

powinny co do zasady naruszać praw oskarżonego do należytego procesu.²¹⁶

Środki ochrony przewidziane w Konwencji mogą polegać m.in. na ustanowieniu procedur dla fizycznej ochrony świadków, takich jak zmiana ich miejsca zamieszkania oraz zezwolenie na nieujawnienie lub ograniczenie w ujawnieniu informacji dotyczących tożsamości oraz miejsca pobytu takich osób. Wydaje się, że powyższe środki mają szanse efektywnie spełniać swoją rolę. Jednakże w aspekcie prawa do obrony oskarżonego, o ile utajnienie miejsca zamieszkania świadka jest standardem nie budzącym właściwie żadnych wątpliwości, to już utajnienie tożsamości świadka stanowi bardzo istotne naruszenie tegoż prawa. Natomiast zastosowanie takiego środka jest konieczne z uwagi na rangę przestępstwa oraz zagrożenia pochodzącego od osób biorących udział w przestępczym procederze²¹⁷. W Konwencji wymienia się również środek polegający na zapewnieniu przepisów proceduralnych umożliwiających świadkom składanie zeznań w sposób zapewniający im bezpieczeństwo, w szczególności poprzez możliwość składania zeznań przy wykorzystaniu środków technologii komunikacyjnych jak np. łącza video. Naturalnie, Kodeks postępowania karnego przewiduje taką formę składania zeznań, chociażby w odniesieniu do świadka *incognito*. Wskazuje się także na konieczność rozważenia przez Państwa porozumień bądź uzgodnień o relokacji osób, których dotyczy zagrożenie. Jak określono w Konwencji, postanowienia dotyczące środków ochrony dotyczą także ofiar, o ile są one świadkami. Zatem warunkiem *sine qua non* na gruncie niniejszej Konwencji do zastosowania wobec danej osoby środków ochrony jest posiadanie przez nią statusu świadka w procesie karnym²¹⁸. Mając na względzie powyższe należy stwierdzić że osoba, która złożyła ustne bądź pisemne zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa, jednakże na późniejszym etapie nie została wezwana przez organ procesowy i przesłuchana w charakterze świadka, nie może skorzystać ze środków ochrony.

W niniejszej Konwencji nacisk został położony szczególnie na konieczność zapewnienia pomocy i ochrony ofiarom przestępstw wymienionych w tym akcie prawnym. Powyższe dotyczy zwłaszcza gróźb odwetu i zastraszenia ze strony sprawców przestępstw²¹⁹. Co więcej, pomoc ofiarom w kontekście Konwencji może także przybrać formę majątkową, a

²¹⁶ M. Czeszkiewicz, *Przestępczość zorganizowana i jej uwarunkowania w Polsce*, Białystok 1998, s. 25.

²¹⁷ M. Zaleski, *Rozwój przestępczości zorganizowanej we Włoszech oraz jej wpływ na przestępczość zorganizowaną na świecie*, Warszawa 2013, s. 159-160.

²¹⁸ B. Hołyst, *Socjologia kryminalistyczna*, Warszawa 2007, s. 951.

²¹⁹ E. Pływaczewski, *Przestępczość zorganizowana*, Warszawa 2011, s. 23; B. Hołyst, *Przestępczość zorganizowana w Polsce*, *Acta Universitatis Lodzianis, Folia Iuridica* 1995, vol. 63, s. 5; A. Koweszko, *Zjawisko przestępstw ekonomicznych i możliwości przeciwdziałania zagrożeniom*, Warszawa 1995, s. 12.

to w postaci odszkodowania i restytucji. Jednakże nie wskazano szczegółowych uwarunkowań, od jakich uzależnia się wysokość odszkodowania, uznając powyższe jako kwestię subiektywną ofiary przestępstw. Obecnie w aspekcie obowiązku naprawienia szkody określonego w Kodeksie karnym stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu cywilnego. Mając to na względzie można wskazać, że takie odszkodowanie może również polegać na zapłacie stosownego zadośćuczynienia bądź też renty na rzecz ofiary²²⁰. Nie sposób pominąć także kwestii odnoszącej się do możliwości zasądzenia na rzecz pokrzywdzonego odsetek od żądanej kwoty odszkodowania lub też zadośćuczynienia.

Jako uregulowanie warte zaakcentowania należy uznać obowiązek Państw – Stron polegający na umożliwieniu ofiarom przedstawienie swoich praw lub obaw, które następnie zostaną rozważone na dalszych etapach postępowania karnego w sposób nie naruszający prawa do obrony. Po raz kolejny zaakcentowano konieczność zminimalizowania ingerencji w prawo do obrony oskarżonego. Powyższe jawi się jako słuszne i stwarza wobec organów procesowych obowiązek racjonalnego dostosowania rodzaju środka ochrony do wszystkich okoliczności związanych z postępowaniem karnym. Tym niemniej należy wskazać, że na gruncie polskiej procedury karnej ofiarom przestępstw właściwie przysługuje nieograniczona możliwość tzw. dochodzenia swoich praw w zakresie zainicjowania procesu karnego poprzez złożenie zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa, jak również możliwości złożenia zeznań na etapie postępowania przygotowawczego, następnie sądowego, aż po uczestnictwo w rozprawie i ewentualne przedstawienie swoich racji przez sądem odwoławczym.

Reasumując powyższe rozważania należy wskazać, że polskie uregulowania dotyczące kwestii ochrony świadka w procesie karnym zostały dostosowane do wymogów określonych w Konwencji. Nadto, odnosząc się już strictly do środków ochrony należy wskazać, że polski system ochrony świadka jawi się jako stosunkowo rozbudowany i umożliwiający organom procesowym wybór najbardziej efektywnego środka w kontekście danego postępowania.

²²⁰ A. Siemaszko, *Geografia występków i strachu. Polskie badanie przestępczości '07*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2008, s. 7–8

1.3. Deklaracja ONZ o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 40/34 z dnia 29 listopada 1985 roku

Na gruncie rozważań dotyczących ochrony świadka, a w szczególności świadka-pokrzywdzonego, niezwykle istotną kwestię pełni Deklaracja ONZ o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy²²¹. Jest to niewątpliwie elementarny akt prawny na gruncie wiktymologii, bowiem reguluje wszelkie aspekty związane z pokrzywdzonym jako ofiarą czynu zabronionego oraz z ochroną pokrzywdzonego²²². W pierwszej kolejności należy wskazać na definicję ofiary, która w kontekście omawianej Deklaracji oznacza osobę, która indywidualnie bądź razem z innymi osobami doznała szkody, z uwzględnieniem uszczerbku fizycznego bądź psychicznego, dolegliwości emocjonalnej, straty materialnej lub znaczącego podstawowych praw ofiary, powstałych na skutek działania lub zaniechania będącego jednocześnie naruszeniem przepisów prawa karnego obowiązującego w danym Państwie Członkowskim, powyższe zaś odnosi się także do norm zakazujących kryminalnego nadużycia władzy. Pozostając nadal w tematyce dotyczącej definiowania ofiary należy wskazać, że dana osoba może być traktowana jako ofiara bez względu na to, czy sprawca czynu zabronionego został dotychczas zidentyfikowany, zatrzymany oraz czy było prowadzone wobec niego postępowanie karne, w konsekwencji czego czy został skazany. Bez znaczenia pozostają także relacje rodzinne istniejące między sprawcą a ofiarą. Definicja ofiary odnosi się także w szczególnych sytuacjach do osób najbliższych, tj. rodziny oraz osób będących na utrzymaniu ofiary, ale też osób, które doznały szkody na skutek udzielenia pomocy ofierze bądź podczas zapobieżenia stania się ofiarą²²³. Na gruncie pojęcia ofiary w procesie karnym bez znaczenia pozostają różnice wynikające z kryteriów takich jak rasa, kolor skóry, płeć, język, narodowość, wiek, religia, przekonania polityczne bądź też przekonania innego charakteru, status rodzinny, majątek, praktyki kulturowe czy też wszelka niesprawność.²²⁴

²²¹ Resolution 34/40, Annex: Declaration of Basic Principles on Justice for Victims of Crime and Abuse of Power (tekst polski (w:) E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Ofiara przestępstwa w dokumentach międzynarodowych*, Warszawa 2009, s. 71-77.

²²² H. Suchocka, *Wstęp do: Polska Karta Praw Ofiary*, Warszawa 1999, s. 7.

²²³ E. Bieńkowska, *Deklaracja ONZ o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy*, PiP 42.6/1987, s. 88 i nast.; E. Bieńkowska, *Wiktymologia. Koncepcje, kierunki badań, perspektywy*, Ossolineum 1992, s. 65 i nast.

²²⁴ E. Bieńkowska, *Projekt Konwencji Narodów Zjednoczonych o Sprawiedliwości oraz Wsparciu dla Ofiar*

Omawiając powyższą regulację pod kątem rozważań dotyczących systemu ochrony świadka, niewątpliwie niezwykle istotną kwestię pełni dostęp do wymiaru sprawiedliwości oraz równe traktowanie. Oznacza to, że ofiarom winno się okazywać współczucie oraz szacunek wobec ich godności. Przede wszystkim powinien być jednak zagwarantowany dostęp do wszczęcia postępowania przed wymiarem sprawiedliwości, jak też na warunkach określonych w krajowych przepisach prawnych, do niezwłocznego otrzymania odszkodowania na poniesioną szkodę. W Deklaracji wskazano również, że powinny funkcjonować stosowne mechanizmy zarówno sądowe jak i administracyjne w celu umożliwienia ofiarom uzyskania odszkodowania na skutek przeprowadzenia formalnej lub nieformalnej procedury, która powinna charakteryzować się szybkością, dostępnością oraz sprawiedliwością. Ofiary czynu zabronionego powinny posiadać szczegółowe informacje odnoszące się do ich uprawnień w zakresie uzyskiwania odszkodowania z zastosowaniem powyższych mechanizmów. Odnosząc się do szczegółowych regulacji w aspekcie procedur sądowych i administracyjnych należy wskazać, że dotyczy to głównie udzielania ofiarom informacji o ich roli w procesie karnym oraz o postępach w prowadzonym postępowaniu, ale także o wszelkich orzeczeniach zapadłych w danej sprawie. Powyższa gwarancja powinna mieć zastosowanie zwłaszcza w zakresie spraw dotyczących poważnych przestępstw oraz wówczas, gdy ofiary przestępstw same zwróciły się z prośbą o udzielenie im informacji. Należy także mieć na względzie, że w sytuacji gdy postępowanie dotyczy interesów osobistych ofiar, to na stosownych etapach procesu karnego mogą być rozpoznawane opinie i obawy tychże ofiar, zaś powyższe nie powinno negatywnie wpływać na prawa oskarżonego, jak też na krajowy system wymiaru sprawiedliwości. Przede wszystkim należy zaakcentować, że ofierze winna być przede wszystkim zapewniona pomoc w toku całego postępowania. Podkreślono także konieczność przedsięwzięcia środków mających na celu wyeliminowanie wszelkich niedogodności doznanych przez ofiarę, jak również zapewnienie jej prywatności i ochrony wtedy, gdy zaistnieje taka konieczność oraz zagwarantowanie bezpieczeństwa samej ofierze, ale także osób jej najbliższych, w tym rodziny i świadków, którzy mogą składać zeznania w sprawie. Nadto, postępowanie powinno być prowadzone niezwłocznie i bez zbędnych opóźnień w rozpoznawaniu spraw oraz w zakresie wykonywania poleceń oraz zarządzeń na mocy których zostało przyznane odszkodowanie. Gdy zaistnieje taka konieczność, zastosowanie powinny znaleźć nieformalne środki rozstrzygania sporów, do których zaliczono mediację, arbitraż, ale także zwyczajowe środki wymierzania

sprawiedliwości zmierzające wprost do pojednania, a następnie uzyskania stosownego odszkodowania.²²⁵

Pozostając w tematyce związanej z kwestią odszkodowania należnego ofierze czynu zabronionego oraz przysługującego jej naprawienia szkody warto również wskazać, że sprawcy przestępstwa bądź inne osoby ponoszące odpowiedzialność za dopuszczenie się popełnienia czynu zabronionego, powinny w stosownym zakresie dokonać naprawienia szkody wobec ofiar, ich rodzin bądź też wobec osób pozostających na utrzymaniu ofiary. Taki rodzaj restytucji winien uwzględniać zwrot własności albo zapłatę odpowiedniej sumy związanej z popełnieniem czynu zabronionego. Restytucja może przybrać także formę uraty bądź zwrotu kosztów związanych z występowaniem w charakterze pokrzywdzonego w procesie karnym oraz przywrócenia praw. Zgodnie ze stosownymi zapisami Deklaracji, rządy powinny dokonać analizy praktyk oraz regulacji prawnych w taki sposób, aby rozważyć zastosowanie naprawienia szkody jako jednego z wariantów orzekania niezależnego od pozostałych sankcji karnych. Marginalnie warto również nadmienić, że w sytuacji uchybienia krajowym regulacjom karnym przez funkcjonariuszy publicznych lub też innych pracowników urzędowych lub *quasi* urzędowych, to obowiązek naprawienia szkody powinien być nałożony na Państwo, którego funkcjonariusze tą szkodę wyrządzili.

Niewątpliwie na gruncie powyższych rozważań warto również poruszyć kwestię związaną z wyrównaniem poniesionych strat. Zgodnie bowiem ze stosownymi dyspozycjami w tym zakresie, jeżeli niemożliwe jest całkowite uzyskanie wyrównania strat poniesionych przez ofiarę bezpośrednio od sprawcy bądź z innych wskazanych źródeł, to wówczas na Państwie spoczywa obowiązek podjęcia stosownych czynności w celu dokonania finansowego wyrównania. Taki rodzaj wyrównania strat odnosi się przede wszystkim do ofiar, które na skutek popełnienia na ich szkodę czynu zabronionego doznały istotnego uszczerbku fizycznego lub psychicznego, ale również do rodzin ofiar, a w szczególności do osób będących na utrzymaniu pokrzywdzonych, które na skutek przestępstwa zmarły lub stały się niesprawne fizycznie lub psychicznie. Mając powyższe na względzie, zasadne jawi się wspieranie wszelkich funduszy państwowych powstałych w celu wyrównania pokrzywdzonym poniesionych przez nich strat. Gdy jest to niezbędne należy również rozważyć konieczność powstania odrębnych funduszy, z uwzględnieniem sytuacji, kiedy

²²⁵ E. Bieńkowska, *Ofiara i system wymiaru sprawiedliwości*, (w:) B. Hołyst (red.) *Problematyka przestępczości na VII Kongresie Narodów Zjednoczonych*, Warszawa 1987, s. 49 i nast.

Państwo nie jest w stanie dokonać restytucji w stosunku do ofiary.²²⁶

Wskazując na gwarancje dotyczące pomocy pokrzywdzonym na skutek przestępstw podkreślić należy, że ofiary powinny otrzymać kompleksową pomoc zarówno materialną, psychologiczną, jak również społeczną, z użyciem środków rządowych, samorządowych, ochotniczych oraz lokalnych. Pokrzywdzeni powinni być poinformowani o wszelkich przysługujących im świadczeniach w zakresie służby zdrowia, ale także świadczeniach społecznych i innej odpowiedniej pomocy. Pracownicy policji, wymiaru sprawiedliwości czy służby zdrowia powinni regularnie uczęszczać na szkolenia, aby stosownie reagować na potrzeby pokrzywdzonych oraz by móc udzielać właściwej pomocy. W toku udzielania stosownej pomocy wobec pokrzywdzonych organy powinny uwzględniać potrzeby osób, które posiadają wyjątkowe potrzeby wynikające z powstałej szkody.²²⁷

Rozważając kwestię dotyczącą środków ochrony pokrzywdzonych warto również wskazać na obowiązek nałożony na Państwa a dotyczący okresowego przeglądu obowiązujących regulacji prawnych oraz praktyk celem zapewnienia, aby były one dostosowane do zmieniających się okoliczności. Powyższe z kolei wynika z konieczności tworzenia i wprowadzania w życie norm prawnych zakazujących podejmowania działań polegających na nadużywaniu władzy politycznej bądź ekonomicznej, jak również wspieraniu polityki zapobiegającej takim działaniom.

2. Ewolucja ochrony świadka w świetle aktów prawnych Rady Europy

a. Rezolucja (77)27 o kompensowaniu ofiar przestępstw z dnia 28 września 1977 roku

U podstawy niniejszej Rezolucji legło stwierdzenie, że jednym z głównych celów Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności w zakresie ustawodawstwa państw członkowskich. Wskazano, że mając na względzie sprawiedliwość oraz solidarność społeczną należy zapewnić pomoc ofiarom przestępstwa, a szczególnie tych, którzy na skutek czynu zabronionego odnieśli obrażenia ciała, bądź których osoby bliskie zginęły w wyniku przestępstwa. Zauważono też, że niejednokrotnie dostępne możliwości uzyskania

²²⁶ E. Bieńkowska, *Wdrażanie instrumentów sprawiedliwości naprawczej*, (w:) L. Mazowiecka (red.) *Mediacja w praktyce prokuratorskiej – dziś i jutro*, Warszawa 2012, s. 22 i nast.; E. Bieńkowska, *Ofiara i system...*, s. 49 i nast.; E. Bieńkowska, *Projekt Konwencji...*, s. 5 i nast.

²²⁷ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Państwowa kompensata przysługująca ofiarom niektórych przestępstw. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 50 i nast.

odszkodowania są niewystarczające dla ofiar, co wynika z braku zidentyfikowania sprawcy bądź nieposiadania przez niego środków finansowych. W tym właśnie zakresie istnieje konieczność ustanowienia szczególnego systemu odszkodowań dla ofiar. Istotne jest niewątpliwie aby w interesie pokrzywdzonych leżały zasady przemawiające za dokonaniem harmonizacji przepisów krajowych.²²⁸

W celu zapewnienia rekompensaty ofiarom państwa członkowskie winny kierować się następującymi założeniami. Otóż, jeżeli niemożliwe jest uzyskanie rekompensaty za pomocą innych środków, to państwa powinno wnieść swój wkład na rzecz ofiary, która doznała ciężkiego uszkodzenia ciała na skutek czynu zabronionego. Powyższa zasada odnosi się także do osób pozostających na utrzymaniu osoby, która zmarła w wyniku czynu zabronionego. Odszkodowanie w tym zakresie powinno być zrealizowane albo w ramach systemu zabezpieczenia społecznego, lub przez ustanowienie szczególnego systemu rekompensat bądź poprzez skorzystanie z ubezpieczenia. Rekompensata finansowa powinna być sprawiedliwa i dokonana na podstawie analizy charakteru czynu zabronionego oraz rodzaju doznanej szkody. Pomoc finansowa powinna obejmować także ewentualną utratę zarobków ofiary w przyszłości, jak też wzrost wydatków związanych z leczeniem, kosztami rehabilitacji medycznej i zawodowej oraz wydatki pogrzebowe. Warto także nadmienić, że omawiana rekompensata może posiadać formę płatności ryczałtowej lub płatności okresowych. Nadto, odszkodowanie może ulec zmniejszeniu lub nawet odrzuceniu, jeżeli wynika to z postępowania ofiary bądź jej związku ze sprawcą i jego środowiskiem.²²⁹

b. Rekomendacja R79/17 w sprawie ochrony dzieci przed okrutnym i poniżającym traktowaniem z dnia 13 września 1979 roku.

Jednym z podstawowych założeń omawianej Rekomendacji było usystematyzowanie uprawnień przysługujących rodzinom, opiekunom oraz dzieciom w taki sposób, aby uchronić dzieci przed wyrządzeniem im poważnej szkody. Działania te powinny być realizowane na skutek efektywnej interwencji ze strony władz publicznych. Wskazano także, że niewłaściwe traktowanie dzieci zarówno pod względem fizycznym jak też emocjonalnym oraz ich zaniedbywanie przez opiekunów stanowi niewątpliwie istotny problem w wielu państwach

²²⁸ M. Mazur, *Instytucja kompensaty w praktyce sądowej* (w:) L. Mazowiecka (red.), *Kompensata państwowa dla ofiar przestępstw w Polsce: Teraźniejszość i przyszłość*, Warszawa 2013, s. 50 i nast.

²²⁹ E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Państwowa kompensata dla ofiar przestępstw. Geneza, znaczenie i standardy kształtowania instytucji* (w:) L. Mazowiecka (red.), *Kompensata państwowa dla ofiar przestępstw w Polsce: Teraźniejszość i przyszłość*, Warszawa 2013, s. 23 i nast.

członkowskich. Warto również nadmienić, że wykorzystywanie dzieci może stanowić skrajny objaw problemu patologii rodzinnych, a niejednokrotnie również zaburzeń ogólnospołecznych. Dostrzeżono także, że długotrwałe skutki patologicznego oddziaływania środowiska rodzinnego na dziecko mają wpływ na jego rozwój, a w szczególności na zdolność do nauki, osobowość, ale także zachowanie takiego dziecka w późniejszym czasie w roli rodzica. Efekty takiej patologii dotyczą nie tylko samego dziecka oraz jego najbliższego otoczenia, ale także całego społeczeństwa – w dłuższej perspektywie czasowej²³⁰. W Rekomendacji poniesiono tezę, zgodnie z którą w społeczeństwie panuje ignorancja i obojętność, a nawet niechęć do uznania powagi powyższego zjawiska, które jest postrzegane jedynie jako problem organów państwowych, nie zaś człowieka w rozumieniu jednostki. Mając powyższe na względzie zauważono konieczność poszukiwania efektywnego rozwiązania, jednak długoterminowego, które umożliwiłoby podjęcie środków natychmiastowej interwencji i rozpoznania zjawiska z jednej strony, a z drugiej zaś stosowania polityki prewencyjnej. Niewątpliwie państwa członkowskie podjęły inicjatywę związaną z opracowywaniem i skoordynowaniem prewencji oraz postępowania w sytuacji wykorzystywania dzieci, co jest pozytywnym efektem powyższej inicjatywy.

Współpraca w zakresie ochrony dzieci przed okrutnym traktowaniem dotyczy koordynacji organów opieki zdrowia, opieki społecznej oraz innych sektorów²³¹. Niewątpliwie na gruncie omawianej Rekomendacji zaakcentowano konieczność podjęcia działań skutkujących zapewnieniem bezpieczeństwa wykorzystywanym dzieciom, które doznały krzywdy psychicznej i fizycznej, bowiem były ofiarami zaniedbania lub znęcania się. Powyższe zaś ma wpływ na rozwój fizyczny, intelektualny oraz emocjonalny dziecka. W dalszej kolejności odniesiono się do pożądanых działań ze strony osób sprawujących opiekę nad danym dzieckiem. I tak, czynności w tym zakresie powinny zmierzać do poniesienia świadomości dotyczącej rozmiaru i powagi zagrożenia, a zwłaszcza poprzez organizowanie społecznych kampanii informacyjnych w celu rozpowszechniania informacji na temat wykorzystywania dzieci oraz metod zapobiegania temu zjawisku. Niezwykle istotne jest także podejmowanie środków prewencji oraz rozpoznania i dalszego postępowania w sytuacji wykorzystywania dzieci. Zwrócono też uwagę na aspekt związany z promowaniem koordynacji, wiedzy oraz zrozumienia wśród służb i specjalistów z różnych zakresów, jednak

²³⁰ P. Jaros, *Prawa Dziecka. Dokumenty Rady Europy*, Warszawa 2013, s. 14; E. Jarosz, *Międzynarodowe standardy ochrony dzieci przed krzywdzeniem*, Warszawa 2008, s. 26.

²³¹ E. Jarosz, A. Nowak, *Dzieci ofiary przemocy w rodzinie. Raport Rzecznika Praw Dziecka. Funkcjonowanie znowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, Warszawa 2012, s. 13 i nast.

zaangażowanych w ochronę dzieci w celu ułatwienia multidyscyplinarnego rozwiązania zagrożenia. Istotne na gruncie pomocy wykorzystywanym dzieciom jest promowanie wykonywania badań odnoszących się do tego problemu, w ramach których priorytetowe są badania nad systemem przewidywania, prewencji oraz wczesnego wykrywania zjawiska. Zaakcentowano też konieczność utrzymywania prawa dotyczącego ochrony dzieci pod stałym nadzorem w taki sposób, by dostosować je do wytycznych wskazanych w omawianej Rekomendacji.

Warto jednocześnie nadmienić, że niniejszy wywód ma istotne znaczenie w kontekście omawianych w dalszej części rozprawy środków ochrony małoletniego świadka. Zawrócono bowiem uwagę na problem dotyczący małoletnich, którzy niejednokrotnie stają się ofiarami przestępstw. Powyższe zaś uzasadnia konieczność zastosowania środków ochrony i pomocy wobec świadków małoletnich.

c. Rekomendacja R/85/4 w sprawie przemocy w rodzinie z dnia 26 marca 1985 roku

Rekomendacja w sprawie przemocy w rodzinie została wydana w trybie art. 15b Statutu Rady Europy²³². Był to niewątpliwie pierwszy dokument o charakterze międzynarodowym dotyczący bezpośrednio tematyki przemocy w rodzinie. W preambule omawianej Rekomendacji zaakcentowano doniosłość instytucji rodziny, która stanowi podstawową jednostkę organizacyjną w każdym społeczeństwie demokratycznym. Nadto, wskazano na problem przemocy w rodzinie, który staje się coraz powszechniejszym zjawiskiem i występuje w różnych formach. Niewątpliwie dostrzeżono potrzebę zapewnienia ochrony wszystkim członkom rodziny. Kolejno, wyszczególniono dwa typy ofiar, do których zaliczono kobiety i dzieci, przy czym podkreślono, że formy przemocy kierowane wobec nich są odmienne od siebie. Wskazano także, że dzieci muszą podlegać ochronie w sposób szczególny, bowiem ochrona ta dotyczy zarówno wszelkich aspektów dyskryminacji, ucisku, ale także nadużyć organów państwowych w kontekście rodziny bądź innych instytucji. Odnosząc się zaś do kobiet, które są ofiarami przemocy nadmieniono, że brak równości z

²³² Artykuł 15 b Statutu Rady Europy stanowi, że: „Ustalenia Komitetu mogą, w stosownych wypadkach, przybierać formę zaleceń dla rządów członków. Komitet może zwracać się do rządów członków o informacje o działaniach przez nich podjętych w związku z tymi zaleceniami”. Tekst Statutu Rady Europy [dostęp w Internecie: <http://dziennikustaw.gov.pl/DU/1994/s/118/565>] 7.09.2018 r.

mężczyznami ogranicza im możliwość zgłaszania aktów przemocy. Nadto w preambule omawianej Rekomendacji wskazano, że przemocą jest każde działanie bądź zaniechanie, które powoduje szkodę w życiu, integralności fizycznej bądź psychologicznej lub też wolności danej osoby albo które powoduje negatywne konsekwencje w zakresie rozwoju osobowości.²³³

Rekomendacja nr R (85)4 określa trzy formy oddziaływania na przemoc w rodzinie. Pierwszą z nich jest podejmowanie działań w celu zapobiegania aktom przemocy. Kolejną formą jest informowanie określonych organów o zaistnieniu aktów przemocy. Trzecia forma odnosi się do interwencji państwa w tym zakresie. W kontekście zapobiegania warto wskazać, że państwa winny podejmować czynności na różnych szczeblach. W aspekcie sfery publicznej zalecono podjęcie współpracy z ogółem społeczeństwa, które z kolei ma na celu informowanie o rozmiarach, formach oraz cechach przemocy w rodzinie²³⁴. Takie czynności służą zdobyciu zaufania społeczeństwa, co zaś ma wpływ na popieranie stosowania określonych środków w walce z przemocą domową. W zakresie strefy prywatnej czynności powinny zmierzać do rozszerzenia informacji dotyczącej stosunków społecznych i rodzinnych, jak również wykrywania zagrożeń na wcześniejszym etapie, a w reszcie rozwiązywania konfliktów rodzinnych oraz społecznych. Zalecenia odnosząc się też do konieczności przeprowadzenia profesjonalnych szkoleń dla wszystkich osób, na których spoczywa odpowiedzialność w zakresie interwencji przy przemoc w rodzinie, a w szczególności wobec osób których stanowisko umożliwia wykrywanie powyższych sytuacji oraz podjęcie współpracy z ofiarami.²³⁵

Warto niewątpliwie odnieść się także do zadań państw członkowskich w zakresie zwalczania przemocy w rodzinie, bowiem są one odpowiedzialne za wspieranie organizacji, a w szczególności organizacji pozarządowych, do których zadań należy udzielanie pomocy ofiarom. Nadto, w organach administracyjnych także powinny funkcjonować określone departamenty albo interdyscyplinarne urzędy zajmujące się wyszukiwaniem ofiar przemocy w rodzinie, a następnie udzielaniem im pomocy. Kompetencje tychże organów skupiałyby się co do zasady głównie na przyjmowaniu zgłoszeń i raportów o aktach przemocy w rodzinie, jak też organizowaniu pomocy lekarskiej zgodnie z wolą ofiary, a wreszcie na zagwarantowaniu

²³³ P. J. Jaros, *Prawa Dziecka. Dokumenty Rady Europy*, Warszawa 2013, s. 459; S. Spurek, *Izolacja sprawcy od ofiary. Instrumenty przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, Wydawnictwo Wolters Kluwer business, Warszawa 2013, s. 72 – 73.

²³⁴ J. Bryk, *Przemoc w rodzinie w aspekcie przestępstwa znęcania się*, Przegląd Policyjny 1998 nr 3/4, s. 72.

²³⁵ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Ofiara przestępstwa w dokumentach międzynarodowych*, Warszawa 2009, s. 325.

pomocy, opieki oraz porady osobom których dotyczy przemoc w rodzinie. Niezwykle istotne jest także udzielanie informacji sądom i prokuraturze w zakresie prowadzonych postępowań. Odnosząc się do udzielania informacji dotyczących aktów przemocy państwa członkowskie winny rozpowszechniać sytuacje związane ze stosowaniem przemocy w rodzinie. Gwarancje powinny dotyczyć także możliwości zwolnienia z tajemnicy zawodowej osób, które udzielają pomocy ofiarom przestępstw w rodzinie²³⁶.

Ostatnia część Rekomendacji odnosi się do interwencji państwowej w postępowaniach dotyczących przemocy w rodzinie. Mając powyższe na względzie zaakcentowano następujące kwestie. Po pierwsze, państwo powinno podejmować czynności, które w efektywny sposób zagwarantują bezpieczeństwo ofiarom przemocy w rodzinie oraz zapobiegają występowaniu analogicznych zdarzeń w przyszłości. Kolejno, zaakcentowano aspekt związany ze szczególną sytuacją dzieci, które zazwyczaj są świadkami istniejącej przemocy pomiędzy rodzicami, niezależnie od tego czy rodzice pozostają w związku małżeńskim czy też nie, co z kolei może skutkować nieprawidłowym rozwojem emocjonalnym dziecka. Nadto wskazano, że interes ofiary nie może być zagrożony na skutek podejmowania działań w zakresie prawa cywilnego, administracyjnego czy też karnego. Zastrzeżono przy tym, że prawo karne jedynie w ostateczności powinno ingerować w sprawy związane z życiem w rodzinie.²³⁷

Końcowo warto wskazać, że państwa członkowskie winny dokonać weryfikacji ustawodawstwa krajowego pod kątem konieczności wyeliminowania zjawiska karcenia dzieci. Jednocześnie dostrzeżono, że to wyspecjalizowane podmioty dochodzeniowe bądź sądowe powinny podejmować czynności związane z nadzorem nad sprawami przemocy w rodzinie. Postępowania w powyższym zakresie mogą być bowiem prowadzone dopiero wówczas, gdy zaistnieje w tym zakresie interwencja ofiary bądź gdy przemawia za tym interes publiczny. W niniejszej Rekomendacji zwrócono uwagę na działalność edukacyjno – profilaktyczną, jak również konieczność wykrywania przemocy w rodzinie na wcześniejszym etapie. Ingerencja odpowiednich organów nie powinna ograniczać prawa do prywatności osób, których powyższy problem dotyczy. Regulacje określone w prawie karnym są rozwiązaniem, które powinno być wszczynane dopiero w ostateczności.

²³⁶ M. Płatek, *Ochrona prawna przed przemocą wobec kobiet i przemocą domową*, (w:) S. Trociuk (red.), *Przeciwdziałanie przemocy wobec kobiet, w tym kobiet starszych i kobiet z niepełnosprawnościami. Analiza i praktyka*, Biuletyn RPO. Źródła 2013, nr 7, Warszawa 2013, s. 28

²³⁷ E. Jarosz, *Ochrona dzieci przed krzywdzeniem. Perspektywa globalna i lokalna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, s. 187;

d. Rekomendacja Rady Europy Nr R(85)11 w sprawie pozycji ofiary w procesie karnym z dnia 28 czerwca 1985 roku

Tytułem wstępu należy wskazać, że niewątpliwie powyższa Rekomendacja ma istotne znaczenie w zakresie świadka – pokrzywdzonego, stąd też warto dokonać jej analizy w kontekście środków ochrony tegoż świadka. W preambule omawianego aktu wskazano, że cele wymiaru sprawiedliwości w zakresie postępowania karnego w znacznej mierze koncentrują się na relacji między państwem a sprawcą czynu zabronionego. Mając powyższe na względzie powzięto przekonanie, zgodnie z którym działanie organów wymiaru sprawiedliwości potęguje niejednokrotnie problemy ofiary, zamiast je zmniejszać. Wskazano, że zaspokajanie potrzeb musi stanowić elementarną funkcję wymiaru sprawiedliwości w procesie karnym, a w szczególności w celu zagwarantowania ochrony interesów ofiary²³⁸. Niewątpliwie istotne jest także pogłębianie zaufania ofiary do wymiaru sprawiedliwości oraz zachęcanie do podejmowania współpracy, choćby poprzez występowanie w procesie w charakterze świadka²³⁹. Częstym zjawiskiem jest bowiem ponoszenie przez pokrzywdzonego na skutek czynu zabronionego szkód fizycznych, psychicznych, ekonomicznych oraz społecznych. Dostrzeżono zatem konieczność podjęcia rozważań w celu podjęcia działań zmierzających do zaspokojenia potrzeb ofiary w tym zakresie. Środki podjęte przez państwo mogą także sprzyjać pojednaniu ofiary i sprawcy, gdyż z założenia ochrona pokrzywdzonego nie powinna być sprzeczna z innymi celami postępowania karnego takimi jak wzmocnienie norm społecznych oraz resocjalizacją przestępców. Biorąc powyższe pod uwagę podkreślono, że prawa i potrzeby ofiar powinny być w większym stopniu respektowane na każdym etapie procesu²⁴⁰.

W pierwszej kolejności zalecono państwom członkowskim dokonanie weryfikacji obowiązującego ustawodawstwa i praktyki zgodnie z powyższymi założeniami. Wskazano bowiem, że funkcjonariusze policji powinni odbyć stosowne przeszkolenie w odniesieniu do postępowania z ofiarami czynu zabronionego. Ich zachowanie powinno opierać się na

²³⁸ E. Bieńkowska, *Postępowanie mediacyjno–restytucyjne jako sposób rozwiązania konfliktu między ofiarą i sprawcą przestępstwa: standardy międzynarodowe i perspektywy w Polsce*, (w:) E. Bieńkowska (red.), *Teoria i praktyka pojednania ofiary ze sprawcą. Materiały konferencji międzynarodowej (Warszawa, 26–27 styczeń 1995)*, Warszawa 1995, s. 22–27.

²³⁹ E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy kształtowania sytuacji ofiar przestępstw*, Białystok 1997, s. 90–149.

²⁴⁰ E. Bieńkowska, *Mediacja między ofiarą i przestępcą*, *Monitor Prawniczy* 1998, nr 10, s. 375–376.

życzliwości, serdeczności, a jednocześnie musi być konstruktywne i uspokajające. Ofiarom należy również udzielać wszelkich informacji w zakresie możliwości zdobycia praktycznej pomocy w zakresie doradztwa prawnego, które może być także przydatne na gruncie uzyskania odszkodowania od sprawcy oraz ewentualnego odszkodowania od państwa. Pokrzywdzony powinien być również niezwłocznie informowany o wynikach postępowania przygotowawczego²⁴¹. Zwrócono też uwagę na to, że w każdym raporcie sporządzanym na potrzeby organów wymiaru sprawiedliwości powinna zostać umieszczona wzmianka dotycząca możliwych szkód poniesionych przez poszkodowanego.²⁴²

W zakresie postępowania przygotowawczego wskazano, że działania organów ścigania powinny również zawierać rozważania dotyczące kwestii odszkodowania na rzecz ofiary czynu zabronionego²⁴³. Osoba taka powinna zostać niezwłocznie poinformowana odnośnie decyzji dotyczącej prowadzonego postępowania, chyba że wskaże, że nie chce otrzymywać takich informacji. Zwrócono również uwagę na uprawnienie ofiary w zakresie wniesienia prywatnego aktu oskarżenia. Kolejno poruszono kwestię związaną z metodą przesłuchania pokrzywdzonego w procesie karnym i wskazano, że czynność ta powinna być dokonywana w sposób uwzględniający jego sytuację osobistą, jego prawa oraz godność²⁴⁴. Dzieci oraz osoby chore psychicznie lub niepełnosprawne powinny być przesłuchiwane w obecności ich rodziców bądź opiekunów. Raz jeszcze wskazano, że także na etapie jurysdykcyjnym pokrzywdzonemu powinny być udzielane informacje o dacie i miejscu rozprawy, a także o możliwości uzyskania odszkodowania i zadośćuczynienia w procesie karnym. Istotna w tym zakresie okoliczność związana z możliwością wydania przez sąd karny orzeczenia co do odszkodowania ze wyrządzoną szkodę na skutek popełnionego czynu zabronionego²⁴⁵. Zgodnie z założeniami omawianego aktu, ustawodawstwo poszczególnych państw powinny przewidywać, że orzeczona przez sąd rekompensata może być zarówno sankcją karną, substytutem za karę karną lub może być przyznania niezależnie od sankcji

²⁴¹ K. Dudka, *Skuteczność instrumentów ochrony pokrzywdzonego w świetle badań empirycznych*, Lublin 2006, s. 49.

²⁴² E. Bieńkowska, *Pokrzywdzony w świetle najnowszych nowelizacji przepisów prawa karnego*, Prok. i Pr. 2014, nr 3, s. 16 i nast.

²⁴³ P. Wiliński, *Pozycja i ochrona świadka we współczesnym procesie karnym* (w:) P. Wiliński (red.), *Prawo wobec wyzwań współczesności*, Poznań 2004, s. 314–315; S. Waltoś, *Dylematy ochrony świadka w procesie karnym*, PiP 1995, z. 2, s. 39.

²⁴⁴ E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy...*, s. 90–149.

²⁴⁵ W. Gliniecki, *Prawo pokrzywdzonego do uczciwego procesu karnego – nowe wyzwanie dla polskiego i międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka* (w:) E. Dynia, C.P. Kłak, *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, Rzeszów 2005, s. 275–289

karnej.²⁴⁶

W dalszej kolejności podniesiono, że również w przypadkach orzeczenia przez sąd odroczenia lub zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności lub warunkowego umorzenia postępowania, powinna istnieć możliwość zasądzenia na rzecz ofiary czynu zabronionego określonej kwoty tytułem odszkodowania. Odnosząc się zaś do kwestii egzekucji zasądzonej kwoty warto nadmienić, że odszkodowanie zasądzone na rzecz ofiary winno być pobierane analogicznie jak w przypadku grzywny oraz mieć pierwszeństwo przed innymi sankcjami finansowymi nałożonymi na sprawcę. Końcowo poruszono także kwestię związaną z wyłączeniem jawności rozprawy akcentując, że dobro pokrzywdzonego i konieczność ochrony jego prywatności ma szczególne znaczenie. Mając powyższe na względzie, gdy udział mediów może w negatywny sposób wpłynąć na życie prywatne lub godność pokrzywdzonego, to wówczas należy wyłączyć jawność rozprawy. Na gruncie niniejszego Zalecenia również podjęto rozważania dotyczące ochrony ofiary i wskazano, że zarówno ofiara, jak również osoby dla niej najbliższe powinni otrzymać efektywną ochronę przed zastraszaniem i odwetem ze strony

e. Rekomendacja Rady Europy Nr R(87)21 w sprawie zapobiegania wiktyimizacji i pomocy dla ofiar przestępstw

W pierwszej kolejności należy wskazać, że wytyczne wskazane w powyższej Rekomendacji mają na celu usystematyzowanie regulacji w zakresie pomocy dla ofiar, która powinna odnosić się zarówno do służb państwowych, ale także do organizacji pozarządowych²⁴⁷. Wymieniono środki niezbędne do wykorzystania przez państwa członkowskie, a zmierzające do rozwijania programów i struktur pomocy dla pokrzywdzonych ogólnie, ale też pokrzywdzonych określonej kategorii, a wreszcie ofiar specyficznych czynów zabronionych np. zgwałcenia, przemocy w rodzinie czy wykorzystania seksualnego. Jednocześnie warto nadmienić, że na gruncie niniejszej Rekomendacji, dzieci

²⁴⁶ J. Wojnar, Krótki przyczynek do zakresu uprawnień pokrzywdzonego w procesie karnym, (w:) S. Waltoś, B. Nita, P. Trzaska, M. Żurek (red.), *Kompensacyjna funkcja prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Gostyńskiego, Czasopismo Prawa Karnego* 2002, nr 2, s. 48.

²⁴⁷ E. Bieńkowska, *Postępowanie mediacyjno–restytucyjne jako sposób rozwiązania konfliktu między ofiarą i sprawcą przestępstwa: standardy międzynarodowe i perspektywy w Polsce*, (w:) E. Bieńkowska (red.), *Teoria i praktyka pojednania ofiary ze sprawcą. Materiały konferencji międzynarodowej* (Warszawa, 26–27 styczeń 1995), Warszawa 1995, s. 22–27.

zaliczono do szczególnego rodzaju ofiar, wobec których powinny być tworzone, rozwijane oraz poszerzane czynności w zakresie udzielania im pomocy. W wytycznych położono również nacisk na stosowanie środków mających na celu zapobieżenie wiktylizacji, prowadzenie badań w obrębie zjawiska wiktylizacji oraz podnoszenie świadomości społeczeństwa co do potrzeb ofiar przestępstw²⁴⁸. Środki ochrony i pomocy powinny dotyczyć co do zasady zaspokajania bezpośrednich potrzeb ofiary, a zwłaszcza w zakresie bezpieczeństwa, ale też zapewnienie pomocy medycznej, socjalnej, ekonomicznej, psychologicznej. Istotne jest też udzielanie informacji o prawach ofiary oraz o tym, w jaki sposób eliminować zjawisko wiktylizacji²⁴⁹. Poruszono także kwestię związaną z możliwością uzyskania kompensacji bądź odszkodowania. W zakresie tego aktu także zwrócono uwagę na konieczność przeprowadzenia szkoleń wobec służb mających bezpośrednią styczność z ofiarami przestępstw, a zatem w szczególności służb medycznych i socjalnych.²⁵⁰

W dalszej kolejności wskazano na konieczność stosowania następujących środków zmierzających do zapobiegania wiktylizacji i udzielania pomocy dla ofiar czynów zabronionych. Zaakcentowano konieczność ustalenia, na skutek przeprowadzonych ankiet i innego rodzaju badań, potrzeb ofiar oraz wskaźników wiktylizacji mających na celu zgromadzenie niezbędnych informacji zmierzających do opracowania programów i struktur pomocy ofiarom²⁵¹. Nadto, należy ponieść świadomość społeczną i służb publicznych w zakresie potrzeb ofiar, co może przejawiać się w zorganizowaniu debat, spotkań, bądź też kampanii informacyjnych. Państwa winny także wskazać na obecnie funkcjonujące służby publiczne oraz prywatne powołane w celu zapewnienia pomocy ofiarom oraz dokonać analizy ich osiągnięć i ewentualnych braków. Niewątpliwie istotną kwestią w kontekście ochrony ofiar przestępstw jest zagwarantowanie, aby pokrzywdzeni oraz ich bliscy znajdujący się z grupie ryzyka, otrzymywali pomoc doraźną zabezpieczającą ich niecierpiące zwłoki potrzeby, a w szczególności dotyczy to ochrony przed odwetem ze strony sprawcy. Ochrona ma zastosowanie również w kontekście pomocy medycznej, psychologicznej, społecznej, a także materialnej. Odnosząc się do wiktylizacji, istotne są na tym gruncie porady w zakresie

²⁴⁸ B. Hołyst, *Wiktymologia*, Warszawa 2011, s. 883-884.

²⁴⁹ C. Kulesza, *Rola pokrzywdzonego w procesie karnym w świetle ustawodawstwa i praktyki wybranych krajów zachodnich*, Białystok 1995, s. 70-71 i 107-108.

²⁵⁰ E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy kształtowania sytuacji ofiar przestępstw*, Białystok 1997, s. 90-149.

²⁵¹ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Prawa ofiar przestępstw*, Warszawa 2009, s. 18.

przeciwdziałania wtórnej wiktyimizacji²⁵². Zaakcentowano jednak, że udzielanie środków ochrony i pomocy nie powinno negatywnie wpływać na prawo oskarżonego do obrony. Zwrócono też uwagę na konieczność zapewnienia wsparcia w efektywnym dochodzeniu uprawnień związanych z naprawieniem szkody wyrządzonej przez sprawcę czynu zabronionego, w tym wypłaty należnych odszkodowań przez towarzystwa ubezpieczeniowe bądź też instytucje²⁵³.

Nadto, w kontekście ofiar szczególnej kategorii zaakcentowano konieczność wypracowania, rozwoju, a następnie poszerzenia zakresu pomocy udzielanej służbom powołanym do zapewnienia pomocy ofiarom przestępstw a zwłaszcza służbom oferującym pomoc pokrzywdzonym szczególnej kategorii np. dzieciom oraz ofiarom przestępstw szczególnego rodzaju np. gwałtu, przemocy domowej czy też przestępczości zorganizowanej. Państwa członkowskie winny w powyższym zakresie sprzyjać także rozwojowi udzielania pomocy poprzez wolontariat, zapewniając w tym zakresie pomoc służb i wsparcie administracyjne oraz techniczne. Istotne jest także powiększenie wkładu służb medycznych i społecznych za pomocą udzielania szkoleń ich pracowników co do stosownego reagowania na potrzeby pokrzywdzonych²⁵⁴. Niewątpliwie informowanie opinii publicznej ma zasadnicze znaczenie, bowiem wykorzystywanie odpowiednich środków umożliwia poinformowanie o dostępnych rodzajach pomocy, co zaś skutkuje ułatwieniem ofiarom czynów zabronionych dostępu do niej. W omawianym akcie poruszono także tematykę związaną z anonimizacją, gdyż wskazano że nieodzowne jest zabezpieczenie przez ujawnieniem wobec osób trzecich przez służby udzielające wsparcia ofiarom wszelkich informacji na temat tychże ofiar bez ich zgody²⁵⁵.

Zaakcentowano także konieczność podejmowania działań zmierzających do koordynacji zarówno publicznych, jak i prywatnych służb pomagających ofiarom przestępstw, jak również służb pomagającym ofiarom i instytucji oraz agencji organów wymiaru sprawiedliwości i innych służb publicznych. Państwa winny wspierać tworzenie ogólnokrajowych organizacji działających na rzecz ochrony interesów ofiar oraz podejmować wszelkie dostępne czynności mające na celu eliminowanie przestępczości, a w konsekwencji także wiktyimizacji, a zwłaszcza przez realizację polityki osobistego rozwoju, jak też poprzez

²⁵² M. Michalski, *Profesjonalnie traktować ofiary (wywiad z prof. dr. hab. Z. Izdebskim)*, Gazeta Policyjna 2004, nr 17, s. 3.

²⁵³ B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna*, Warszawa 2004, s. 960.

²⁵⁴ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Prawa ofiar ...*, s. 19.

²⁵⁵ E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy...*, s. 90–149.

wdrażanie stosownych w danych okolicznościach czynności prewencyjnych. Pozostając w tematyce wiktyimizacji warto wskazać, że państwa powinny dążyć do udzielania społeczeństwu oraz pokrzywdzonym wszelkich informacji i porad w zakresie przeciwdziałania wiktyimizacji bądź zapobiegania wtórnej wiktyimizacji oraz unikania zwiększającego się uczucia strachu i braku bezpieczeństwa. Nadto, organy państwowe winny sprzyjać wszelkim próbom mediacji i to zarówno na szczeblu krajowym jak i lokalnym, która ma nastąpić między sprawcą czynu zabronionego a pokrzywdzonym²⁵⁶. Następnie zaś powinno się dokonać analizy wyników ze szczególnym uwzględnieniem zabezpieczenia interesu ofiary. Niezwykle istotne jest też monitorowanie oraz ocena sposobu podejmowania czynności przez służby publiczne i prywatne, których zadaniem jest zapewnianie pomocy ofiarom przestępstw, a wreszcie ocena efektywności programów zwalczających zjawisko wiktyimizacji populacji jako całości bądź też bezpośrednich grup społecznych²⁵⁷.

f. Rekomendacja 1065(1987) w sprawie handlu ludźmi i innych form eksploatacji dzieci

Niniejsza Rekomendacja jest niewątpliwie godna uwagi ze względu na środki ochrony świadków małoletnich oraz świadków – pokrzywdzonych. Otóż, w preambule niniejszej Rekomendacji wskazano, że niezwykle istotne znaczenie ma prawo przysługujące dzieciom do wychowywania się w środowisku bezpiecznym oraz przyjaznym. Zaakcentowano również, że na społeczeństwie spoczywa obowiązek polegający na zapewnieniu ochrony dzieciom, jak też dbania o ich dobro. Zwrócono też uwagę na coraz większe międzynarodowe zjawisko w zakresie handlu dziećmi, a w szczególności związanym z prostytutką, pornografią, nielegalną adopcją, a wreszcie niewolnictwem²⁵⁸. Niewątpliwie dzieciom powinny przysługiwać analogiczne uprawnienia co wszystkim istotom ludzkim, a polegające na korzystaniu ze środowiska zapewniającego bezpieczeństwo, zdrowie oraz integralność psychiczną. Dzieci

²⁵⁶ J. Wojnar, *Krótki przyczynek ...* s. 48; A. Rękas, *Mediacja w polskim prawie karnym*, Warszawa 2004, s. 6; E. Bieńkowska, *Mediacja między ofiarą i przestępcą*, *Monitor Prawniczy* 1998, nr 10, s. 375–376; D. Wójcik, *Perspektywy rozwoju mediacji*, (w:) *Konferencja naukowa: „Mediacja w polskiej rzeczywistości”* (11 września 2002 r.), Warszawa 2003, s. 85; M. Płatek, *Mediacja w postępowaniu wykonawczym. Argumenty zgłoszone na rzecz i przeciw mediacji na tle doświadczeń międzynarodowych*, (w:) *Konferencja naukowa: „Mediacja w polskiej rzeczywistości”* (11 września 2002 r.), Warszawa 2003, s. 55.

²⁵⁷ C. Kulesza, *Rola pokrzywdzonego w procesie karnym w świetle ustawodawstwa i praktyki wybranych krajów zachodnich*, Białystok 1995, s. 70-71 i 107-108.

²⁵⁸ A. Krempleski, *O przestępstwie handlu kobietami*, (w:) M. Porowski, *IPSiR dzisiaj. Księga jubileuszowa*, Warszawa 1998, s. 207.

winy być traktowane z poszanowaniem ich godności, bowiem społeczeństwo ma obowiązek zagwarantowania im ochrony oraz dokonywania kontroli w zakresie przestrzegania ich praw²⁵⁹.

Odnosząc się w sposób szczegółowy do obowiązków poszczególnych państw w kontekście powyższej Regulacji należy wskazać, że działania powinny przede wszystkim dotyczyć poszukiwania metod zapewnienia i ulepszania wszelkich praktyk w odniesieniu do adopcji międzynarodowej, a w szczególności poprzez opracowanie kodeksu postępowania oraz wytycznych w stosunku do osób i instytucji proponujących międzynarodowe przeniesienie małoletnich dzieci pozbawionych opieki, jak też przez ustalenie, iż w zakresie adopcji międzypaństwowej umieszczenie małoletniego w placówce znajdującej się poza rodziną będzie odbywać się z wykorzystaniem pomocy określonych instytucji i władz, które stosują środki bezpieczeństwa i standardy ochrony tożsame tym, które mają zastosowanie w adopcji krajowej. Nadto, działania te mogą polegać na ustaleniu, że umieszczenie dziecka w placówce poza rodziną w każdym wypadku nie powinno przynieść niewłaściwego zysku ekonomicznego wobec osób zaangażowanych w to postępowanie. Zaakcentowano także konieczność promowania i propagowania kampanii społecznej dotyczącej informowania w zakresie tematyki związanej ze sprzedażą i handlem dziećmi, jak również wykorzystywania dzieci do pracy. Kampania społeczna powinna także dotyczyć wychowawców i młodzieży w zakresie praw dziecka oraz skutkować włączeniem nauki o prawach człowieka do szkolnego programu na wszystkich stadiach edukacji²⁶⁰.

Niezwykle istotne w aspekcie działań poszczególnych państw jest także propagowanie rozsądnych programów badawczych na arenie krajowej oraz międzynarodowej, skutkujących dokonaniem analizy form, warunków oraz struktur zjawiska sprzedaży i handlu dziećmi²⁶¹. Na państwach spoczywa również obowiązek wprowadzenia do krajowego systemu prawnego regulacji mających na celu zwalczanie zjawiska pornografii dziecięcej oraz stosowne ujednoczenie praw poszczególnych państw. Istotne w powyższym zakresie jest także promowanie i dążenie do stosowania polityki skupiającej się na spełnieniu potrzeb dzieci opuszczonych oraz dzieci z ulicy. Należy w tym kontekście wyraźnie potępić politykę konkurencji komercyjnej i przemysłowej, która co do zasady oparta jest na wykorzystywaniu

²⁵⁹ Z. Lasocik (red.) *Handel ludźmi: zapobieganie i ściganie*, Warszawa 2006 s. 31; Z. Lasocik, M. Koss, Ł. Wieczorek (red.) *Handel dziećmi: wybrane problemy*, Warszawa 2007 s. 40; Z. Lasocik, M. Wiśniewski (red.) *Handel narządami ludzkimi: etyka, prawo i praktyka*, Warszawa 2006, s. 21.

²⁶⁰ J. Banach-Gutiérrez, *Europejska współpraca w zwalczaniu przestępczości*, Wrocław 2000, s. 3-4.

²⁶¹ Z. Lasocik, *Handel ludźmi – aspekty społeczne i prawne*, Studia Socjologiczne 2007, nr 4, s. 48-49.

pracy dzieci oraz zapewnić, by czynności podejmowane przez krajowe i międzynarodowe agencje w zakresie rozwoju były tak skonstruowane, aby mieć pozytywny wpływ na uprawnienia dzieci na całym świecie. Nie sposób w rozważaniach pominąć regulacji art. 7 Europejskiej Karty Społecznej, zgodnie z którym dzieciom powinny być zagwarantowane przyzwoite warunki życia oraz pracy. Końcowo wskazano, aby Europejski Komitet ds. Problemów z Przeszłością zbadał zjawisko handlu dziećmi oraz inne formy wykorzystywania dzieci, przy czym sprawa ta powinna zostać potraktowana priorytetowo.

g. Rekomendacja R/90/2 na temat środków społecznych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie z dnia 15 stycznia 1990 roku

W pierwszej kolejności warto nadmienić, że w preambule omawianej Rekomendacji wskazano, iż problem przemocy w rodzinie rodzi konieczność zastosowania działań zarówno na szczeblu krajowym jak i międzynarodowym. Zjawisko to bowiem występuje we wszystkich państwach i klasach społecznych. Nadto, jest to zjawisko niezależne od czynników takich jak status majątkowy, struktura rodzinna, pochodzenie, wiek, język czy też przekonania religijne i polityczne²⁶². Komitet Ministrów zwrócił uwagę na to, że presja społeczna oraz ekonomiczna sprzyja rozwojowi przemocy w rodzinie. Wskazano też na konieczność dokonania zmiany w świadomości społeczeństwa w taki sposób, by każdy powziął przekonanie, iż przemoc w rodzinie, ale też całym społeczeństwie nie może być zaakceptowana²⁶³.

W załączniku do omawianej Rekomendacji dokonano podziału na dwie części, z których pierwsza dotyczy generalnych środków prewencji, zaś druga szczególnych środków. We wprowadzeniu do pierwszej części zaakcentowano, że rodzina stanowi elementarną jednostkę społeczeństwa i jako taka powinna być wspierana za pomocą szeregu środków. Należy jednak przy tym mieć na uwadze, że prawa każdego człowieka winny być szanowane. Jednocześnie warto wskazać, że w Rekomendacji posłużono się pojęciem „słabszych członków rodziny”, jednakże w żaden sposób nie wyjaśniono, jakie osoby ta definicja właściwie obejmuje. Wskazano także, że państwa dążą do zachowania równości płci, z uwzględnieniem niezależności ekonomicznej oraz rozwoju osobistego. Nadto, zauważono zjawisko przemocy ekonomicznej, które w sposób bezpośredni zostało wskazane w

²⁶² E. Bieńkowska, *Przemoc w rodzinie*, Jurysta 1996 z. 4, s. 3 – 4.

²⁶³ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Ofiara przestępstwa w dokumentach międzynarodowych...*, s. 362 – 363;

dokumentach opublikowanych w późniejszym czasie. Istotną rolę w tym przypadku pełni uświadomienie ogółu społeczeństwa o rozmiarach, istocie oraz skutkach zjawiska przemocy w rodzinie²⁶⁴. Celem efektywnego osiągnięcia powyższego celu organy winny współpracować zarówno z mediami, jak też z oświatą. Jednym w ważniejszych obowiązków spoczywających na państwach członkowskich jest niewątpliwie podejmowanie działań mających na celu zapobieżenie ewentualnym konfliktom, które mogą zaistnieć w rodzinach. Działania w tym zakresie mogą polegać na usprawnieniu polityki mieszkaniowej oraz urbanistycznej, ale też działalności zawodowej, pomocy społecznej, edukacji, kultury, a wreszcie zdrowia. Podkreślono także konieczność wykonywania badań w obszarze zjawiska przemocy w rodzinie, które dostarczą istotnej wiedzy dotyczącej omawianego problemu, którego forma jest odmienna w zależności od regionu świata.²⁶⁵

Z kolei druga część załącznika do Rekomendacji dotyczy odpowiednich metod przekazywania informacji odnoszących się do problemu przemocy w rodzinie. Otóż, metody te winny być dostosowane w zależności do danej grupy odbiorców. Społeczeństwo bowiem musi być także zaangażowane w wykrywanie zjawiska przemocy. Obowiązek ten co do zasady głównie powinien odnosić się do profesjonalistów, którzy w związku z wykonywaniem zawodu mają styczność ze zjawiskiem przemocy. Tym niemniej zaakcentować należy, że na każdej osobie spoczywa obowiązek poinformowania właściwych instytucji o znanych jej przypadkach stosowania przemocy w rodzinie. Wszyscy członkowie rodziny powinni otrzymać wsparcie w postaci terapii indywidualnych lub grupowych, ale także pomoc telefoniczną w nagłych sytuacjach oraz 24-godzinny dostęp do instytucji w przypadkach kryzysowych.

Kolejno poruszono tematykę dotyczącą stosowania odmiennych środków prewencyjnych w zależności od określonej grupy społecznej. Wyodrębniono bowiem pomoc w stosunku do kobiet, dzieci, osób starszych oraz sprawców czynów zabronionych. Wielokrotnie na gruncie omawianej regulacji potępiono stosowanie kar cielesnych i innych krzywdzących zachowań wobec dzieci. Niewątpliwie istotne znaczenie ma przeprowadzenie prawidłowej socjalizacji, która z kolei wymaga zapewnienia stosownych szkoleń rodziców w zakresie metod wychowawczych, opieki, jak również poradnictwa. W pierwszej kolejności wsparcie powinno być udzielane rodzinom, w których istnieje wiele czynników potęgujących ewentualność wystąpienia przemocy wobec dzieci. Podkreślono szczególne problemy, które

²⁶⁴ P. J. Jaros, *Prawa Dziecka...*, s. 479 – 480.

²⁶⁵ *Ibidem*, s. 480 – 481.

mogą wystąpić w odniesieniu do rodzin z dziećmi adoptowanymi bądź niepełnosprawnymi. Wskazano jednak, że każdorazowo najważniejsze jest dobro dziecka, a zatem gdy istnieje konieczność jego ochrony, przewiduje się nawet możliwość odizolowania dziecka od rodziny, które może być zarówno krótkotrwałe jak i długotrwałe. Powyżej zaprezentowane rozwiązanie nie może być jednak traktowane jako ostateczne, a jedynie jako kompleksowa pomoc udzielana ze względu na dobro obu stron. Również kobietom, których dotyczy przemoc w rodzinie, należy zagwarantować kompleksową pomoc²⁶⁶. Odnosząc się do poszczególnych rodzajów udzielanej pomocy, duży akcent położono na pomoc finansową. Wskazano bowiem, że często istnieje sytuacja, w której kobiety są uzależnione finansowo od swoich sprawców, co z kolei skutkuje ukrywaniem stosowanej wobec nich przemocy. Systemy prawne w tym zakresie powinny przewidywać możliwość usunięcia z danego lokalu mieszkalnego sprawcy przemocy w rodzinie. Państwa winny także zapewnić powszechną oraz nieodpłatną dostępność w zakresie schronisk dla kobiet, które stały się ofiarami przemocy domowej²⁶⁷.

Twórcy omawianej Rekomendacji wskazali, że brak jest szczególnie sprecyzowanych informacji w zakresie rozmiarów przemocy w rodzinie w stosunku do osób starszych. Wobec powyższego jako konieczne jawi się przeprowadzenie badań społecznych. Warto jednak w tym kontekście nadmienić, że przemoc wobec osób starszych może wynikać z braku zrozumienia oraz z braku umiejętności radzenia sobie członków rodziny z opieką nad tymi osobami. Rządy poszczególnych państw powinny w tym zakresie zapewnić stosowne warunki mieszkaniowe i socjalne, które mogą sprzyjać eliminowaniu zjawiska polegającego na wykluczeniu osób starszych z ich społeczności. Do ostatniej grupy, wobec której przewidziano możliwość stosowania środków ochrony i pomocy zaliczono sprawców przemocy w rodzinie. W stosunku do tych osób należy bowiem organizować zajęcia oraz terapie, które skutkować powinny naprawą niestosownych zachowań sprawców. Na służby społeczne nałożono obowiązek utrzymywania kontaktów ze sprawcami, którzy zostali opuszczeni przez swoje rodziny. W ten sposób dostrzeżono możliwość poznania potrzeb tych osób, ale także udzielenia im porad i stosownej pomocy²⁶⁸.

²⁶⁶ C. Kulesza, *Rola pokrzywdzonego ...*, s. 70-71 i 107-108.

²⁶⁷ Taka forma pomocy zagwarantowana została za pośrednictwem specjalistycznych ośrodków wsparcia wobec ofiar przemocy w rodzinie na mocy art. 3 ust. 1 pkt 4 u.p.p.r., zgodnie z którym: „Osobie dotkniętej przemocą w rodzinie udziela się bezpłatnej pomocy, w szczególności w formie: zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie bezpiecznego schronienia w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie”.

²⁶⁸ P. J. Jaros, *Prawa Dziecka...*, s. 481 – 484.

h. Rekomendacja R(97)13 z dnia 10 września 1997 roku odnosząca się do zastraszania świadków i praw do obrony

Niewątpliwie rozpoczynając rozważania dotyczące powyższej Rekomendacji należy wskazać, że na gruncie tegoż aktu usystematyzowano definicję instytucji świadka, ale również innych pojęć związanych z jego ochroną²⁶⁹. I tak, świadkiem jest każda osoba, niezależnie od posiadanego przez nią statusu w krajowym systemie prawnym, która posiada istotne informacje w procesie karnym. Definicja da odnosi się także do ekspertów oraz tłumaczy. Kolejno, poprzez zastraszanie należy rozumieć zarówno bezpośrednie, pośrednie jak i potencjalne zagrożenia istniejące wobec świadka w procesie karnym, które mogą wpłynąć na ingerencję na treść jego depozycji²⁷⁰. Pojęcie to dotyczy również skutków zastraszania, a w szczególności poprzez stosowanie odwetu i przemocy przez zorganizowaną grupę przestępczą lub też odczuwanie lęku i strachu przez świadka, który należy do zamkniętej grupy społecznej. Rekomendacja zawiera też definicję anonimowości, zgodnie z którą wszystkie dane mogące służyć identyfikacji świadka pozostają nieznanymi oskarżonemu. Z kolei współpracownikiem wymiaru sprawiedliwości jest każda osoba, której dotyczy oskarżenie bądź też która była członkiem zorganizowanej grupy przestępczej, ale wyraziła wolę podjęcia współpracy z organami wymiaru sprawiedliwości w procesie karnym, a zwłaszcza poprzez udzielanie informacji o danej organizacji przestępczej.

Do najistotniejszych założeń omawianej Rekomendacji należy przede wszystkim podejmowanie przez odpowiednie organy państwowe działań ustawodawczych oraz praktycznych mających na celu zapewnienie świadkom możliwości składania zeznań w sposób swobodny i wolny od zastraszania. Tym niemniej, zaakcentowano konieczność zagwarantowania prawa do obrony, które nie powinno być w sposób znaczący ograniczane na skutek zastosowania ochrony wobec świadków oraz bliskich im osób. Środki ochrony dotyczą bowiem przede wszystkim ochrony życia oraz bezpieczeństwa osobistego świadków zarówno w czasie trwania postępowania karnego, ale także po jego zakończeniu. Zastraszanie świadka jako czyn penalizowany niewątpliwie winien podlegać stosownej karze. Ochrona powinna być stosowana głównie wtedy, gdy występowanie danej osoby w charakterze świadka i

²⁶⁹ M. Balcerzak, *Zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy jako forma pozatraktatowej działalności normatywnej i harmonizującej w dziedzinie praw człowieka*, (w:) , L. Głuszczyńska, K. Lankosz (red.) *Rada Europy – 60 lat na rzecz jedności europejskiej*, Bielsko-Biała 2009, s. 6 i nast.

²⁷⁰ E. Bieńkowska, *Wokół projektu utworzenia systemu ochrony pokrzywdzonego i świadka*, Prok. i Pr. 2015, nr 3, s. 1.

składanie przez nią zeznań może skutkować istnieniem zagrożenia wobec jej życia i zdrowia, ale także bezpieczeństwa świadka oraz bliskich mu osób. Formą ochrony jest wyłączenie jawności rozprawy w całości lub w części oraz utajnienie danych świadka. W omawianej Rekomendacji zaakcentowano również, że organy wymiaru sprawiedliwości powinny zachęcać świadków do wskazywania istotnych z punktu widzenia procesu karnego informacji odnoszących się do czynu zabronionego oraz do występowania w procesie w charakterze świadka. Wobec świadka niejednokrotnie powinny mieć zastosowanie alternatywne metody dotyczące przeprowadzania dowodu, których celem jest zapobieżenie zastraszaniu świadków np. poprzez składanie zeznań znajdując się w innym pomieszczeniu niż oskarżony, jednakże przy poszanowaniu prawa do obrony oskarżonego. Nacisk położono też na odpowiednie przeszkolenie personelu wymiaru sprawiedliwości, a zwłaszcza w zakresie rozpoznawania spraw, w których istnieje ryzyko narażenia świadków na zastraszanie.²⁷¹

Odrębną część Rekomendacji poświęcono środkom, które winny mieć zastosowanie na gruncie przestępczości zorganizowanej. Przyjęto bowiem, że w tym zakresie obowiązują środki ochrony o szczególnym charakterze oraz odrębne zasady postępowania, które mają na celu zapobieganie zastraszaniu świadka²⁷². Środki te odnoszą się także w stosunku do innych poważnych przestępstw. Ochrona świadka zmierza bowiem do zagwarantowania niezbędnej równowagi w demokratycznym społeczeństwie a zmierzającej do zapobiegania przestępczości, jednak z uwzględnieniem zasad rzetelnego procesu oraz prawa oskarżonego do obrony. Wskazano w tym miejscu na konieczność zapewnienia obrońcy możliwości kwestionowania twierdzeń zaprezentowanych przez świadka. Jako przykład ochrony świadka określono nagrywanie zeznań w systemie audiowizualnym. Odnosząc się zaś do kwestii związanej z anonimizacją świadka warto wskazać, że ten środek ochrony ma charakter jedynie wyjątkowy. Nadto, możliwość zastosowania tejże instytucji musi być wprost uregulowana w krajowym systemie karnoprosesowym. W sytuacji wystąpienia świadka o zastosowanie anonimizacji danych na gruncie postępowania karnego, organy powinny dysponować możliwością dokonania weryfikacji danych w celu zapewnienia równowagi między potrzebami procesowymi a prawem o obrony²⁷³. Obrońcy niewątpliwie przysługuje bowiem prawo do zakwestionowania konieczności anonimizacji danych świadka.

²⁷¹ E. Bieńkowska, *Świadek nie dość chroniony*, Gazeta Sądowa 1998, nr 9, s. 30 i nast.

²⁷² M. Klejnowska, *Ochrona świadków, pokrzywdzonych przestępstwem oraz innych uczestników procesu karnego przed zagrożeniem ze strony sprawcy czynu zabronionego*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego 2012, nr 74, s. 70 i nast.

²⁷³ E. Gruza, *Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna*, Kraków 2003, s. 178.

W dalszej kolejności poruszono tematykę dotyczącą środków ochrony przysługujących pokrzywdzonym na skutek czynu zabronionego, a zwłaszcza na skutek przestępstw w rodzinie. W tej sytuacji również dostrzeżono konieczność zapewnienia ochrony przed zastraszaniem oraz w celu zminimalizowania presji wobec świadków, którzy składają depozycje w procesie karnym przeciwko członkom rodziny²⁷⁴. Środki ochrony powinny być dostosowane do danej kategorii świadków. Organy winny mieć przy tym na względzie, że w środowisku rodzinnym niejednokrotnie istnieje problem ze zidentyfikowaniem zjawiska zastraszania, które mimo tego że jest ukryte, to wpływa na sferę psychiczną świadka i jego dyskomfort emocjonalny²⁷⁵. Szczególne środki ochrony powinny mieć także zastosowanie wobec małoletnich świadków oraz zmierzać do zapewnienia wsparcia, bezpieczeństwa, jak również zagwarantowania możliwości zgłaszania przestępstw. Warto mieć w tej sytuacji na uwadze, że w aspekcie ochrony dziecka niezwykle istotną kwestią jest odpowiednie przeszkolenie pracowników²⁷⁶. W Rekomendacji poruszono także tematykę związaną z ochroną kobiet wobec których stosowano przemoc, która co do zasady powinna opierać się na zapewnieniu swobody podczas składania zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa oraz składania zeznań w toku postępowania karnego. System ochrony w odniesieniu do świadków składających zeznania przeciwko członkom rodziny może przybrać formę udzielenia pomocy prawnej, psychologicznej oraz społecznej i finansowej. Jako przykład wskazano także możliwość zastosowania środka ochrony polegającego na wyeliminowaniu obecności oskarżonego z otoczenia świadka w celu uniknięcia dalszego zastraszania. Środkiem alternatywnym jest zaś usunięcie świadka z sąsiedztwa oskarżonego. Istotna jest również pomoc psychospołeczna dla oskarżonego w taki sposób, aby zapobiec dalszemu zastraszaniu. Wskazano też na możliwość udzielenia pomocy finansowej, aby zapewnić możliwość zmiany otoczenia świadka.

²⁷⁴ M. Andrzejewski, *Prawna ochrona rodziny*, Warszawa 1999, s. 140.

²⁷⁵ J. Dutkiewicz, I. Pirogowicz, A. Steciwko, *Ochrona prawna dziecka i rodziny (prawo polskie i standardy prawa międzynarodowego)* (w:) A. Steciwko, I. Pirogowicz (red.) *Dziecko i jego środowisko. Prawa dziecka – dziecko krzywdzone*, Wrocław 2005, s. 17.

²⁷⁶ V. Konarska-Wrzosek, *Ochrona dziecka w polskim prawie karnym*, Toruń 1999, s. 49–120.

i. Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy Rec (2005)9 w sprawie ochrony świadków i osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości z dnia 20 kwietnia 2005 r.

Celem niniejszej Rekomendacji było zwrócenie uwagi na coraz powszechniejsze zjawisko terroryzmu oraz funkcjonowania zorganizowanych grup przestępczych, w związku z czym zaistniała konieczność zapewnienia ochrony świadkom oraz innym osobom biorącym udział w postępowaniu karnym²⁷⁷. Wskazano na konieczność podjęcia niezwłocznych działań w celu przyjęcia odpowiednich międzynarodowych aktów prawnych odnoszących się do ochrony świadków i osób, które nawiązały współpracę z organami wymiaru sprawiedliwości. Powyższe wynika z tego, że każda osoba co do zasady ma obowiązek składania prawdziwych zeznań, jeżeli występuje w procesie karnym w charakterze świadka. Mając to na względzie, na wymiarze sprawiedliwości spoczywa z kolei obowiązek dostrzeżenia praw oraz potrzeb świadków w taki sposób, aby nie nastąpiła zbyt duża ingerencja w ich prywatność oraz dobra osobiste. Takie ograniczenie ingerencji w prawa świadka może nastąpić właśnie z zastosowaniem szczególnych świadków ochrony, których celem jest przede wszystkim zapewnienie bezpieczeństwa²⁷⁸. Niedopuszczalną sytuacją jest bowiem brak możliwości prowadzenia postępowania karnego z uwagi na zniechęcenie świadków do składania dobrowolnych i prawdziwych zeznań. W omawianej Rezolucji zaakcentowano jednak, że zastosowanie środków ochrony wymaga poufności oraz poczynienia stosownych kroków zmierzających do zagwarantowania, aby zastosowane środki udaremniały próbę odnalezienia świadków bądź osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości, w szczególności przez organizacje przestępcze lub terrorystyczne²⁷⁹.

Powołując się na regulacje Konwencji o ochronie praw człowieka oraz orzecznictwo jej organów wskazano, że ochrona świadka nie powinna negatywnie wpływać na prawo do obrony oskarżonego, w tym na prawo do przesłuchania świadka oraz ewentualnego kwestionowania depozycji tegoż świadka. Odwołując się zaś do Rekomendacji Nr R (97)13 dotyczącej zastraszania świadków i prawa do obrony zaakcentowano, że istnieje niewątpliwie

²⁷⁷ A. Krukowski, *Problemy zapobiegania przestępczości*, Warszawa 1982, s. 37- 38.

²⁷⁸ P. Bortkiewicz, *Ocena etyczna nadzwyczajnych instrumentów władzy państwowej w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej ze szczególnym uwzględnieniem instytucji świadka koronnego*, (w:) E. Pływaczewski (red.) *Przestępczość zorganizowana, świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym*, Zakamycze 2005, s. 152.

²⁷⁹ R. Rogalski, *Zorganizowana przestępczość – zarys problematyki*, Warszawa 2008, s. 242.

konieczność zapewnienia szczególnej ochrony wobec świadków, których bezpieczeństwo jest najbardziej zagrożone, z uwzględnieniem przestępstw dokonywanych w obrębie rodziny. W niniejszej Rekomendacji powołano się również na regulacje Zalecenia Nr R (85)4 w sprawie przemocy w rodzinie, Zalecenia Nr R (85)11 w sprawie pozycji ofiary w prawie i procesie karnym, Zalecenia Nr R (87)21 w sprawie pomocy dla ofiar przestępstw i zapobiegania wiktyimizacji, Zalecenia Nr R (91)11 dotyczącego wykorzystywania seksualnego, pornografii i prostytucji dzieci i młodych osób oraz handlu nimi oraz Zalecenia Nr R (96)8 w sprawie polityki przeciw przestępczości.²⁸⁰

Nadto, w omawianej Rekomendacji także usystematyzowano pojęcie świadka i wskazano, że świadkiem jest każda osoba, która posiada wiedzę mającą znaczenie w związku z procesem karnym, w toku którego osoba ta złożyła zeznania, niezależnie od jej statusu i formy zeznania (bezpośredniej, pośredniej, ustnej lub pisemnej), na podstawie prawa krajowego. Zaakcentowano, że definicja świadka nie obejmuje jednak pojęcia osoby współpracującej z wymiarem sprawiedliwości. To ostatnie pojęcie dotyczy bowiem każdej osoby, która została oskarżona o popełnienie czynu zabronionego bądź została skazana za przynależność do organizacji przestępczej lub innej organizacji o podobnym charakterze lub osoby która była oskarżona o wzięcie udziału w zorganizowanej grupie przestępczej, ale wyraziła wolę współpracy z wymiarem sprawiedliwości, zwłaszcza poprzez składanie zeznań odnoszących się do tychże organizacji przestępczych lub popełnionych przez nie przestępstw²⁸¹. Przez zastraszenie rozumie się jakiegokolwiek bezpośrednie lub pośrednie zagrożenie następujące lub mogące wystąpić wobec świadka bądź innej osoby współpracującej z wymiarem sprawiedliwości, które może skutkować zniechęceniem danej osoby do składania prawdziwych zeznań. Jako anonimowość definiuje się brak ujawnienia stronie przeciwnej lub ogólnie społeczeństwu wszelkich szczegółów dotyczących świadka. Odnosząc się zaś do kwestii osób powiązanych ze świadkami oraz osobami współpracującymi z wymiarem sprawiedliwości warto wskazać, że dotyczy to krewnych i innych osób będących w bliskich relacjach ze świadkami oraz osobami podejmującymi współpracę z wymiarem sprawiedliwości, takich jak partner, dzieci, wnuki czy też rodzeństwo. Środki ochrony z kolei zdefiniowano jako wszelkie indywidualne proceduralne bądź pozaproceduralne środki zmierzające do ochrony świadka lub osoby współpracującej z wymiarem sprawiedliwości, a

²⁸⁰ B. Gadecki, *Branie udziału w zorganizowanej grupie przestępczej (art. 258 k.k.)*, Prok. i Pr. 2008, nr 3, s. 68.

²⁸¹ M. Klepner, *Pojęcie „zorganizowanej grupy” i „związku przestępczego” w świetle polskiego prawa orzecznictwa*, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych Rok IV 2000, z. 2, Kraków 2000, s. 54.

które mają na celu wyeliminowanie zjawiska zastraszenia lub też innych groźnych skutków związanych z podjęciem współpracy z wymiarem sprawiedliwości.²⁸²

j. Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi z dnia 16 maja 2005 roku

Rozpoczynając rozważania dotyczące Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi warto wskazać, że akt ten ma niewątpliwie istotne znaczenie na gruncie wiktymologii²⁸³. Odnosi się bowiem wprost do praw ofiar przysługujących w związku z prowadzonym postępowaniem karnym. W kontekście niniejszej sprawy powyższe ma znaczenie w kontekście omawiania instytucji dotyczącej świadka- pokrzywdzonego. W pierwszej kolejności warto jednak wskazać, że celem Konwencji jest przede wszystkim zapobieganie i zwalczanie handlu ludźmi, przy jednoczesnym zagwarantowaniu równości płci. Podstawowym celem Konwencji jest także zapewnienie ochrony praw ofiar handlu ludźmi, a w szczególności poprzez stworzenie kompleksowego planu zapewniającego ochronę i pomoc ofiarom i świadkom, mając jednak na uwadze zagwarantowanie równości płci, jak też zagwarantowanie efektywnego śledztwa i oskarżenia. W Konwencji zaakcentowano również konieczność promowania międzynarodowej współpracy w zakresie zwalczania handlu ludźmi²⁸⁴. Aby usystematyzować dalsze rozważania warto wskazać na definicję dziecka i ofiary, zgodnie z omawianą Konwencją. Otóż, dzieckiem jest osoba, która nie ukończyła osiemnastego roku życia, zaś jako ofiarę traktuje się każdą osobę fizyczną, która jest podmiotem handlu ludźmi²⁸⁵.

Jako środek zmierzający do zapewnienia ochrony ofiarom – pokrzywdzonym wskazano między innymi na konieczność zapewnienia obecności w składzie stosownych organów osób wyspecjalizowanych w eliminowaniu handlu ludźmi oraz w identyfikowaniu i udzielaniu pomocy ofiarom, a zwłaszcza małoletnim²⁸⁶. Także na organy państwowe nałożono obowiązek nawiązania współpracy zarówno między sobą, ale także z instytucjami

²⁸² J. Malec, *Przestępczość – to ciekawe zjawisko. Kryminologia nieelitarna*, Warszawa 2006, s. 215; E. Pływaczewski, *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie w Europie zachodniej*, Warszawa 1992, s. 50.

²⁸³ Z. Lasocik (red.) *Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie*, Warszawa 2006, s. 60.

²⁸⁴ E. Pearson, *Handel ludźmi a prawa człowieka. Nowe rozumienie ochrony ofiar*, AntiSlavery International 2002, s. 12.

²⁸⁵ J. Jurewicz, *Handel ludźmi w polskim prawie karnym i prawie ponadnarodowym*, Łódź 2011, s. 7.

²⁸⁶ K. Sawicki, *Handel ludźmi*, Piła 2011, s. 6.

wspierającymi w taki sposób, aby w należyty sposób zapewnić wsparcie i pomoc ofiarom przestępstw²⁸⁷. Strony omawianej Konwencji zostały z kolei zobligowane do podjęcia działań ustawodawczych, które mają istotne znaczenie w kontekście identyfikacji ofiar, a gdy zaistnieje taka konieczność winny również współpracować w tym zakresie z innymi Stronami oraz organizacjami wspierającymi. Jeżeli zaś właściwe organy powezmą uzasadnione przypuszczenie, że dana osoba może być ofiarą handlu ludźmi, to wówczas wydalenie z terytorium nie może nastąpić przed zakończeniem procesu identyfikacji przez stosowne organy²⁸⁸. Jeżeli istnieją wątpliwości w zakresie wieku ofiary oraz jeżeli na podstawie okoliczności można przypuszczać, że ofiara jest dzieckiem, to wówczas organy powinny domniemywać że ofiara jest dzieckiem, a następnie zapewnić szczególne środki ochrony stosowane do momentu zakończenia weryfikacji wieku ofiary. W sytuacji, gdy dziecko nieposiadające opieki zostało zidentyfikowane jako ofiara, to wówczas na Stronach spoczywa obowiązek przede wszystkim zapewnienia reprezentacji dziecka poprzez instytucję kuratora, organizację bądź organ mający na celu podejmowanie czynności w interesie dziecka, jak również podejmowania działań zmierzających do ustalenia tożsamości oraz obywatelstwa dziecka, a wreszcie zlokalizowania rodziny dziecka, o ile przemawia za tym jego dobro²⁸⁹.

W dalszej kolejności warto poruszyć tematykę związaną z ochroną życia prywatnego na gruncie omawianej Konwencji. Otóż, zgodnie z art. 11 Konwencji na Strony nałożono obowiązek zagwarantowania ochrony życia prywatnego oraz tożsamości ofiar. Zastrzeżono także, że wszelkie dane osobowe ofiar powinny być przechowywane i wykorzystywane zgodnie z wytycznymi wskazanymi w Konwencji o ochronie jednostek w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych. Zaakcentowano również konieczność podejmowania czynności w celu zapewnienia, aby tożsamość i szczegóły zmierzające do zidentyfikowania dziecka, które jest ofiarą handlu ludźmi, nie były podawane do publicznej wiadomości za pomocą środków masowego przekazu²⁹⁰. Powyższe nie znajduje zastosowania w zakresie sytuacji wyjątkowych, jeżeli umożliwia to odnalezienie członków rodziny ofiary albo zabezpieczenie ochrony dziecka. Pod rozwagę pozostawiono możliwość podejmowania czynności zachęcających przedstawicieli mediów do ochrony życia prywatnego oraz tożsamości ofiar zarówno za pomocą samoregulacji jak i na skutek czynności regulacyjnych

²⁸⁷ E. Bieńkowska, *Wikymologia (zarys wykładu)*, Warszawa 2000, s. 42-50.

²⁸⁸ J. Wilczak, *Co wiemy o handlu ludźmi. Oszustwem lub siłą*, Polityka z dnia 23 marca 2010 roku, s. 10.

²⁸⁹ M. P. Krysiak, *Przemocy mówimy dość* (w:) I. Malinowska, *Profil dziecka – ofiary handlu ludźmi – sytuacja prawna w Polsce*, Maków Mazowiecki 2010, s. 115.

²⁹⁰ A. Morawska, *Handel dziećmi – zarys zjawiska* (w:) Z. Lasocik (red.), *Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie*, Warszawa 2006, s. 312.

podejmowanych przez Państwo bądź wspólnie z innym państwem.

Odnosząc się zaś bezpośrednio do kwestii związanej ze środkami pomocy dla ofiar należy wskazać, że na Strony nałożono obowiązek podejmowania działań ustawodawczych bądź też działań innego rodzaju, które mogą być niezbędne w celu odzyskania przez ofiarę sprawności fizycznej, psychicznej, jak również społecznej. Pomoc ta przede wszystkim powinna polegać na zagwarantowaniu warunków życia umożliwiających egzystencję, a w szczególności poprzez zapewnienie zakwaterowania, pomocy psychologicznej oraz materialnej²⁹¹. Niezwykle istotnym środkiem ochrony jest również dostęp do pomocy medycznej w nagłych sytuacjach, jak również pomocy tłumacza. Stosowne organy zobowiązane są także do udzielenia porad i informacji w zakresie uprawnień przysługujących ofiarom, jak również dostępnych świadczeń. Niewątpliwie ważna jest pomoc umożliwiająca przedstawienie i rozpoznanie swych uprawnień na stosownym etapie w procesie karnym prowadzonym przeciwko sprawcom. Jeżeli zaś ofiarą jest dziecko, to należy mu zapewnić dostęp do edukacji²⁹². Przede wszystkim Strony omawianej Konwencji winny mieć na względzie zapewnienie bezpieczeństwa oraz ochrony ofiar. Akcent położono również na pomoc medyczną wobec ofiar, które przebywają legalnie na terytorium, a nie posiadają stosownych środków w tym zakresie. Jednocześnie wszystkie Strony powinny wyznaczyć określone zasady, zgodnie z którymi ofiary przebywające na danym terytorium będą mogły uczestniczyć w rynku pracy, ale także szkoleniu zawodowym i edukacji. Istotne jest także podejmowanie czynności adekwatnych do okoliczności oraz warunków przewidzianych w systemie prawnym, a zmierzających do współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz innymi organizacjami i czynnikami społeczeństwa obywatelskiego. Na gruncie rozważań w zakresie środków ochrony odnoszących się bezpośrednio do postępowania karnego warto wskazać, że na Strony nałożono także obowiązek podejmowania działań ustawodawczych, które jawią się jako niezbędne do zapewnienia, że pomoc udzielana ofierze nie będzie w żadnym stopniu uzależniona od wyrażenia przez nią zgody na występowanie w charakterze świadka.

Przechodząc do dalszych rozważań w zakresie omawianej Konwencji, warto również poruszyć tematykę związaną z odszkodowaniem i zadośćuczynieniem. Otóż, ofiary powinny posiadać dostęp do informacji związanych z przebiegiem postępowań sądowych i administracyjnych już od pierwszego kontaktu ze stosownymi organami, przy czym

²⁹¹ E. Bieńkowska, *Wiktymologia...*s. 42-50.

²⁹² M. P. Krysiak, *Przemocy ...* (w:) I. Malinowska, *Profil dziecka ...*, s. 115

udzielanie tychże informacji musi nastąpić w języku zrozumiałym dla ofiary. Do obowiązków Stron Konwencji należy również zagwarantowanie na gruncie prawa wewnętrznego uprawnienia ofiar do skorzystania z bezpłatnej pomocy prawnej w warunkach wskazanych w wewnętrznym systemie prawnym. Niezwykle istotną gwarancją jest również zapewnienie ofiarom możliwości uzyskania stosownego odszkodowania od sprawców czynu zabronionego²⁹³. Odnosząc się bardziej szczegółowo do kwestii odszkodowania warto wskazać, że spełnienie powyższego warunku może nastąpić poprzez skorzystanie z funduszu odszkodowawczego dla ofiar bądź przez programy określające pomoc socjalną i integrację społeczną ofiar.

k. Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy Rec. (2006)8 w sprawie pomocy dla ofiar przestępstw z 14 czerwca 2006 r.

W pierwszej kolejności należy wskazać, że na wstępie omawianej Rekomendacji uregulowano kwestie związane z poszczególnymi definicjami, bowiem było to konieczne do zachowania celów tegoż aktu. I tak, jako ofiarę zdefiniowano osobę fizyczną, która odniosła szkodę, z uwzględnieniem obrażeń fizycznych oraz psychicznych, emocjonalnych, ale też cierpienia i straty ekonomicznej, która powstała na skutek działania lub zaniechania²⁹⁴. Pojęcie ofiary ma w niektórych przypadkach zastosowanie także wobec najbliższej rodziny i osób będących na utrzymaniu ofiary. Powtarzającą się wiktyimizację charakteryzuje się jako sytuację, gdy ta sama osoba ponosi szkodę z powodu popełnienia czynu zabronionego przez więcej niż jednego przestępcę w określonym czasie²⁹⁵. Z kolei wtórna wiktyimizacja oznacza taką wiktyimizację, która nie następuje bezpośrednio jako skutek popełnienia przestępca, ale dopiero poprzez reakcję zarówno określonych instytucji jak i osób fizycznych na ofiarę.²⁹⁶

Jednocześnie należy podkreślić, że głównym celem omawianej Rekomendacji było zapewnienie skutecznego uznawania oraz poszanowania uprawnień przysługujących ofiarom przestępstw w kontekście praw człowieka. Przede wszystkim powyższe odnosi się do poszanowania bezpieczeństwa, godności, życia prywatnego i rodzinnego ofiar oraz rozpoznania negatywnego wpływu czynu zabronionego na ofiarę. Środki ochrony powinny

²⁹³ A. Michalska-Warias, *Przestępczość zorganizowana i prawnokarne formy jej przeciwdziałania*, Lublin 2006, s. 11.

²⁹⁴ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Prawa ofiar przestępstw*, Warszawa 2009, s. 178.

²⁹⁵ E. Bieńkowska, *Sytuacja ofiar przestępstw w postępowaniu karnym w świetle standardów Unii Europejskiej*, *Studia Prawnicze* 2001, nr 3–4, s. 37 i nast.

²⁹⁶ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Prawa ofiar...*, s. 178.

być stosowane wobec ofiar bez dyskryminacji, zaś przyznanie środków winno być uzależnione jedynie od identyfikacji, zatrzymania, prowadzenia postępowania karnego wobec sprawcy czynu zabronionego, a w konsekwencji jego skazania. Nadto zaakcentowano, że do obowiązków poszczególnych państw należy określenie i wspieranie środków służących złagodzeniu ujemnych skutków związanych z przestępczością oraz podejmowanie czynności wspierania ofiar czynów, na płaszczyźnie społecznej, ale także w domu ofiary i w jej miejscu pracy. Środki pomocy powinny także dotyczyć zapewnienia opieki medycznej, wsparcia finansowego i materialnego, jak również psychologicznych usług zdrowotnych i opieki społecznej. Istotne jest, aby pomoc ta była udzielana wyłącznie bezpłatnie, bowiem jej zastosowanie wynika z popełnienia czynu zabronionego na szkodę ofiary. Ochrona ma na celu zapobieżenie zjawisku wtórnej wiktymizacji. Państwa muszą zapewnić ochronę ofiarom szczególnie podatnym na cierpienie, co z kolei wynika z cech ofiary, ale też z okoliczności popełnienia czynu zabronionego²⁹⁷. Te właśnie okoliczności pozwalają na dostosowanie środka pomocy i ochrony do danej osoby i sytuacji. Jeżeli istnieje taka możliwość, pomoc winna być udzielana w języku znanym dla ofiary.

W dalszej kolejności dokonano analizy obowiązków spoczywających na organach publicznych w związku z zapewnieniem ochrony ofiarom przestępstw.²⁹⁸ I tak, wskazano że państwa powinny jednoznacznie określać i promować środki zachęcające do poszanowania praw ofiar oraz zrozumienia skutków powstałych w konsekwencji popełniania czynu zabronionego na szkodę danej osoby. Pomoc w tym zakresie może polegać na udzielaniu stosownych informacji, ochrony oraz wsparcia w celu skierowania ofiar do odpowiednich służb udzielających pomocy. Na stosownych organach państwowych spoczywa również obowiązek niezwłocznego informowania ofiar o wszelkich decyzjach podejmowanych w sprawie oraz udzielania porad prawnych. Udzielanie pomocy dotyczy także ambasad i konsulatów, które powinny zapewnić swym obywatelom dostęp do informacji i środków ochrony. Państwa powinny także promować wśród obywateli usługi mające na celu pomoc ofiarom, które powinny być łatwo dostępne²⁹⁹. Usługi te mogą być udzielane na płaszczyźnie emocjonalnej, społecznej i materialnej zarówno przed, w trakcie, jak i po zakończeniu postępowania karnego. Pokrzywdzeni powinni być bowiem poinformowani o przysługujących im prawach i środkach pomocy przy zachowaniu zasad poufności.

²⁹⁷ C. Kulesza, *Rola pokrzywdzonego w procesie karnym*, Białystok 1995, s. 200 – 229.

²⁹⁸ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Prawa ofiar...*, s. 178.

²⁹⁹ C. Kulesza, *Rola pokrzywdzonego...*, s. 200 - 229

Przewidziano także możliwość zastosowania specjalnych środków pomocy dla ofiar przestępstw, a zwłaszcza w zakresie przestępstw polegających na naruszeniu wolności seksualnej, czy też przestępstw popełnionych na szkodę członka rodziny. Państwa powinny również zakładać możliwość stworzenia specjalistycznych ośrodków służących ochronie ofiar zbrodni masowej wiktyimizacji, w tym także terroryzmu. W Rekomendacji zalecono też stworzenie bezpłatnej krajowej pomocy telefonicznej w zakresie udzielania informacji o uprawnieniach przysługujących ofiarom. Nadto, odniesiono się również do kwestii ubezpieczenia, bowiem nałożono na państwa obowiązek oceny zakresu ochrony ubezpieczeniowych w kontekście zarówno publicznych jak i prywatnych systemów ubezpieczeniowych stosowanych dla różnych kategorii wiktyimizacji kryminalnej. Celem powyższej regulacji jest stosowanie jednakowego dostępu do ubezpieczeń wobec wszystkich mieszkańców. Zalecono również promowanie zasady, zgodnie z którą polisy ubezpieczeniowe powinny mieć zastosowanie również do szkód wyrządzonych na skutek aktów terroryzmu, chyba że kwestię tą regulują inne obowiązujące przepisy.³⁰⁰

Kolejno poruszono tematykę związaną z ochroną integralności fizycznej i psychicznej. Regulacje Rekomendacji stanowią bowiem o tym, że państwa powinny zapewnić na każdym etapie ochronę fizyczną i psychiczną wobec ofiary oraz podjąć szczególne środki ochrony dla ofiar zastraszonych i zagrożonych represją i powtarzającym się znęcaniem. Państwa powinny mieć także usystematyzowaną politykę w zakresie identyfikacji i zwalczania powtarzającej się wiktyimizacji. Zwalczanie powtórnej wiktyimizacji jest niewątpliwie istotnym elementem ogółu strategii pomocy ofiarom i zapobiegania przestępczości. Do zadań organów państwowych należy uświadomienie ofiary, że występuje ryzyko powtórnej wiktyimizacji, zatem należy zastosować środki eliminujące takie ryzyko³⁰¹. Mając powyższe na względzie nie sposób pominąć również zasady, zgodnie z którą podejmowane przez organy działania nie powinny negatywnie wpływać na życie prywatne i rodzinne ofiar³⁰². Poszczególne państwa winny również zachęcać media do szanowania środków ochrony w celu zapewnienia prywatności ofiar oraz w zakresie ich danych osobowych.

³⁰⁰ E. Bieńkowska, *Sytuacja ofiar...*, s. 37 i nast.

³⁰¹ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Prawa ofiar...*, s. 178.

³⁰² C. Kulesza, *Rola pokrzywdzonego...*, s. 200 - 229

I. Rezolucja 1714(2010) w sprawie dzieci będących świadkami przemocy domowej z dnia 12 marca 2010 roku

W dniu 12 marca 2010 roku Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy podjęło Rezolucję 1714(2010), w której poruszono głównie kwestię dotyczącą dzieci będących ofiarą czynu zabronionego, które są świadkami przemocy w rodzinie. Główne założenie omawianego aktu dotyczy tego, że przemoc domowa odnosi się głównie do kobiet, zaś sprawcami są mężczyźni z ich bliskiego otoczenia. Nadto, gdy ofiarą przemocy domowej jest matka, to można postawić tezę zgodnie z którą świadkiem tych wydarzeń będzie właśnie dziecko. Podkreślono także, że każde dziecko w sposób odmienny może reagować na przemoc stosowaną wobec jego matki, jednak za każdym razem takie doświadczenie będzie stanowiło dla dziecka formę znęcania się psychicznego. Zwrócono także uwagę na obecnie obowiązujące osiągnięcia w zakresie praw dziecka na wszelkich poziomach politycznych, tym niemniej dostrzeżono potrzebę szerszych działań w zakresie dzieci, które były świadkami przemocy w rodzinie. Poruszono kwestię zjawiska polegającego na zbyt częstym pomijaniu dzieci, które są ofiarami psychicznego wymiaru przemocy domowej. W takich okolicznościach dzieci są częścią łańcucha przemocy, które mogą przyczynić się to jej rozpoznania, a następnie uniknięcia dalszych aktów przemocy. Dzieci będące świadkami czynu zabronionego niejednokrotnie są też potencjalnymi ofiarami w przyszłości.³⁰³

W celu wdrożenia powyższych założeń Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy zwróciło uwagę na kwestie proceduralne państw członkowskich, które powinny ulec modyfikacji. I tak, wskazano na konieczność ustanowienia szczególnych regulacji wobec przesłuchań dzieci jako świadków przemocy w celu uniknięcia powtarzania zeznań oraz nieuzasadnionego bądź poniżającego przesłuchania w taki sposób, aby ograniczyć traumę powstałą na skutek prowadzonego postępowania³⁰⁴. Kolejno wskazano, że należy zapewnić dzieciom będącym świadkami przemocy, ochronę i wsparcie zarówno w schroniskach dla kobiet, ale także w innych instytucjach. Dostrzeżono potrzebę dokonania szkoleń funkcjonariuszy policji oraz nauczycieli z zakresu postępowania z dziećmi, które są świadkami przemocy domowej. Przede wszystkim jednak wszelkie organy winny mieć na celu dobro dziecka będącego świadkiem przemocy w toku postępowania w zakresie władzy

³⁰³ P. J. Jaros, *Prawa Dziecka...*, s. 952 – 953.

³⁰⁴ P. J. Jaros, *Prawa Dziecka...*, s. 954.

3. System ochrony świadka w świetle aktów prawnych Unii Europejskiej

Czyniąc rozważania dotyczące kwestii międzynarodowych aktów prawnych odnoszących się do kwestii ochrony świadka należy wskazać, że *gros* z nich stanowi źródło krajowych uregulowań w tym zakresie. I tak, Ustawa z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka miała na celu implementację do krajowego systemu prawnego zarówno Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 roku ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ofiar przestępstw³⁰⁵, jak również Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/99/UE z dnia 13 grudnia 2011 roku w sprawie europejskiego nakazu ochrony. W dalszej części rozprawy poruszono problem prawidłowości implementacji unijnych regulacji na grunt krajowego systemu prawnego. Tym niemniej tytułem wstępu należy wskazać, że celem pierwszej z wymienionych powyżej dyrektyw jest zagwarantowanie ofiarom przestępstw stosownej ochrony przez państwa członkowskie Unii Europejskiej. Druga zaś dotyczy konieczności kontynuowania ochrony zapewnionej przez jedno państwo członkowskie na terenie innych państw członkowskich Unii Europejskiej.

Rozszerzając powyższe rozważania należy wskazać, że Ustawa o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka podzielona jest na trzy części. Pierwsza z nich dotyczy środków ochrony i pomocy, które zostaną opisane w obszerny sposób w dalszych częściach rozprawy. Druga część ustawy dotyczy obowiązku zastosowania przez organy procesowe obowiązku anonimizacji danych, a w szczególności miejsca zamieszkania i miejsca pracy osób przesłuchiwanym w postępowaniu karnym. Ostatnia część ustawy odnosi się właśnie do implementacji Dyrektywy z dnia 13 grudnia 2011 roku w sprawie europejskiego nakazu ochrony. Zgodnie wytycznymi zawartymi w Ustawie, Kodeks postępowania karnego winien podlegać nowelizacji, zaś jego treść ma być rozszerzona o rozdziały 66 j i 66 k, dotyczące europejskiego nakazu ochrony. Ustawodawca zastrzegł *vacatio legis* na okres 3 miesięcy od dnia ogłoszenia, jednakże w zakresie europejskiego nakazu ochrony przepisy miały obowiązywać od dnia 11 stycznia 2015 roku.

Rozważania dotyczące Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/99/UE z dnia 13 grudnia 2011 roku w sprawie europejskiego nakazu ochrony, jak również część

³⁰⁵ Postanowienia Dyrektywy zostały wdrożone do ustawy z dnia 28.11.2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, Dz. U. 2015 poz. 21; E. Bieñkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków*, Prok. i Pr. Z 2015 r., z. 10, s. 5 – 25.

Ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka w zakresie europejskiego nakazu ochrony zostaną przedstawione w niniejszym rozdziale, bowiem dalsza część rozprawy odnosić się będzie jedynie do kwestii poszczególnych środków ochrony świadka.

3.1. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/22/WSiSW

Rozpoczynając rozważania dotyczące środków ochrony świadka zawartych w Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 roku ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/22/WSiSW należy wskazać, że ten akt prawny stanowi źródło Ustawy z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Tytułem wstępu zasadne jest przytoczenie tezy zawartej w Dyrektywie a polegającej na twierdzeniu, że przestępczość nie tylko godzi w całe społeczeństwo, ale również ogranicza prawa poszczególnych ofiar. Z powyższego zaś można wywodzić, że ofiary winny być traktowane z odpowiednim szacunkiem, a czynności podjęte przez organy procesowe mają charakteryzować się profesjonalizmem i brakiem dyskryminacji (przejawiającej się na tle rasowym, etnicznym, językowym, ale także społecznym, religijnym, majątkowym, jak też ze względu na poglądy polityczne lub wszelkie inne poglądy, przynależność do mniejszości narodowej, urodzenie, niepełnosprawność, wiek, płeć, ekspresję i tożsamość płciową, orientację seksualną, status pobytowy lub stan zdrowia)³⁰⁶. Zwrócono także szczególną uwagę na oczekiwany sposób działania organów procesowych w ramach postępowania karnego, które powinny pomagać i świadczyć tzw. usługi w zakresie sprawiedliwości naprawczej na rzecz ofiar, przy jednoczesnym rozważeniu sytuacji osobistej, wieku, płci, ewentualnej niepełnosprawności i poziomu dojrzałości oraz przy całkowitym poszanowaniu integralności psychicznej, fizycznej i moralnej. Celem działań organów procesowych winna być również ochrona ofiar przed wtórną wiktymizacją oraz oferowanie odpowiedniego wsparcia i dostępu do wymiaru sprawiedliwości.³⁰⁷

³⁰⁶ E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków...*, s. 12 – 13; E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw w postępowaniu karnym - nowe standardy Unii Europejskiej...*, s. 65.

³⁰⁷ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (red.) *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE*

Jednocześnie warto wskazać, że omawiana Dyrektywa zawiera normy minimalne, zatem Państwa członkowskie mają możliwość rozszerzenia zakresu uprawnień określonych w tym akcie a mających na celu zagwarantowanie najbardziej efektywnych środków ochrony ofiar przestępstw, w tym również świadków. Należy również podkreślić, że zgodnie z założeniami Dyrektywy, wszelkie uprawnienia przysługujące ofiarom nie powinny wpływać negatywnie na prawa sprawcy. Nadto, jako definicję sprawy określono osobę już skazaną wyrokiem za popełnienie przestępstwa. Tym niemniej, na potrzeby tegoż aktu prawnego uznano, że termin ten odnosi się także do osoby podejrzanej lub oskarżonej przez zapadnięciem wyroku, co zaś nie powinno mieć wpływu na zasadę domniemania niewinności w procesie karnym. Naturalnie Dyrektywa dotyczy jedynie postępowań prowadzonych w związku z przestępstwami popełnionymi na terytorium Unii Europejskiej. Jednakże dopuszczalna jest możliwość przyznania środków ochrony ofiarom przestępstw popełnionych poza terytorium Unii Europejskiej, ale wyłącznie w przypadkach prowadzenia postępowania karnego w kraju należącym do Unii.³⁰⁸

Na gruncie niniejszej rozprawy istotne znaczenie ma kwestia pomocy i ochrony przyznanej świadkowi – pokrzywdzonemu. Do tej tematyki także odnosi się omawiana Dyrektywa, w której wprost wyartykułowano, że organy procesowe powinny udzielić pomocy, gdy do przemocy dochodzi pomiędzy bliskimi osobami, zaś sprawcą przestępstwa jest osoba będąca aktualnym lub byłym małżonkiem, partnerem bądź członkiem rodziny ofiary. Bez znaczenia pozostaje okoliczność, czy osoby te dzieliły wspólnie gospodarstwo domowe³⁰⁹. Nadto, przemoc ta jest rozumiana nie tylko jako przemoc fizyczna, ale także seksualna, psychologiczna i ekonomiczna, skutkująca urazami fizycznymi, cierpieniem moralnym, a niekiedy także uszczerbkiem majątkowym. W tym przypadku przestępstwa, w którym ofiarą jest osoba najbliższa, można uznać za szczególne z uwagi na to, że sprawcą jest co do zasady osoba, której ofiara ufa. Skoro więc przyjmuje się, że przestępstwa te mają szczególny charakter, to i ochrona przysługująca świadkowi – pokrzywdzonemu powinna być szczególna i odpowiednia do zagrożenia³¹⁰. Zgodnie z założeniami określonymi w Dyrektywie można nadmienić, że *gros* ofiar przemocy stanowią kobiety, zaś konsekwencje są

ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw. Komentarz, Warszawa 2014, s. 25 – 26.

³⁰⁸ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (red.), *Dyrektywa Parlamentu...*, s. 25 – 30.

³⁰⁹ M. Ksieniewicz, *Działania Pełnomocnika w ramach akcji „16 Dni Przeciwko Przemocy Wobec Kobiet”*, (w:) L. Mazowiecka (red.), *Jak skutecznie chronić ofiary przemocy w rodzinie*, Warszawa 2013, s. 48 – 50.

³¹⁰ E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw w postępowaniu karnym - nowe standardy Unii Europejskiej*, PiP 2014 z. 4, s. 60- 61.

o tyle poważne, bowiem dotyczą nie tylko sfery fizycznej i psychicznej, ale także ekonomicznej.³¹¹

Zasadniczy nacisk został położony na konieczność udzielania przez organy procesowe szczegółowych informacji ofiarom przestępstw w taki sposób, aby miały możliwość świadomego podjęcia decyzji w zakresie swojego udziału w postępowaniu karnym. Niejednokrotnie osoby decydują się na wzięcie udziału w postępowaniu karnym z uwagi na brak zrozumienia istoty swojej roli w procesie oraz ewentualnych konsekwencji z tym związanych³¹². Niewątpliwie jednak ofiary przestępstw powinny być informowane o aktualnym stanie postępowania, zwłaszcza w kontekście możliwości zaskarżenia postanowienia o odmowie wszczęcia dochodzenia lub śledztwa. Osoby te niezwłocznie powinny posiadać wiedzę na temat każdego zwolnienia lub ucieczki sprawcy zwłaszcza wówczas, gdy istnieje zagrożenie lub ryzyko poniesienia szkody. Jednakże słusznie zwraca się uwagę na to, że jeżeli na skutek poinformowania pokrzywdzonego o powyższym to sprawca poniesie szkodę, to wtedy organy powinny wziąć pod uwagę to ryzyko przy podejmowaniu odpowiednich decyzji. W szczególności organy procesowe powinny mieć na względzie charakter i wagę przestępstwa oraz ryzyko odwetu. Mając na uwadze powyższe przesłanki można dojść do przekonania, że szkoda pokrzywdzonego nie ma istotnego znaczenia w kontekście drobnych przestępstw.³¹³

Niewątpliwie można wskazać, że osoba pokrzywdzona przestępstwem może podjąć działania zmierzające do ochrony swych praw tylko wówczas, gdy będzie miała możliwość wyjaśnienia wszystkich istotnych okoliczności przestępstwa oraz przedstawienia dowodów w sposób wyczerpujący i zrozumiały dla organów procesowych. Stąd też niezwykle ważna wydaje się kwestia posiadania przez tą osobę możliwości korzystania z pomocy bezpłatnego tłumacza podczas składania przez nią zeznań³¹⁴. Tym niemniej jednym z najważniejszych uprawnień jest możliwość wzięcia czynnego udziału w rozprawach sądowych, w tym również w charakterze oskarżyciela posiłkowego (zgodnie z rolą ofiary w danym systemie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych).³¹⁵

Odnosząc się z kolei od okresu stosowania szeroko rozumianego wsparcia ze strony

³¹¹ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (red.), *Dyrektywa Parlamentu...*, s. 25 – 26.

³¹² E. Bieńkowska, *Nowe środki ...*, s. 12 – 13; Zob. E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw...*, s. 65.

³¹³ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (red.), *Dyrektywa Parlamentu...*, s. 25 – 26.

³¹⁴ E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw...*, s. 60- 61.

³¹⁵ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (red.), *Dyrektywa Parlamentu...*, s. 25 – 26.

organów ścigania należy wskazać, że pomoc powinna być udzielana już w momencie dowiedzenia się przez organy o osobie pokrzywdzonej przestępstwem, winna trwać podczas całego postępowania przygotowawczego i sądowego, a kończyć się stosowny czas po jego zakończeniu, z uwzględnieniem potrzeb ofiary³¹⁶. Pomoc powinna być udzielana pokrzywdzonym niezwłocznie i bez zbędnych formalności oraz za pośrednictwem odpowiednio rozmieszczonego geograficznie organu procesowego. Jednocześnie należy mieć na względzie, że w przypadku zaistnienia znacznej szkody z uwagi na poważną rangę przestępstwa, to pokrzywdzony winien liczyć na pomoc ze strony wyspecjalizowanych służb. Nadto, jako przykład konieczności zastosowania szczególnego rodzaju pomocy można przytoczyć sytuację osób szczególnie bezbronnych bądź też znajdujących się w pozycji szczególnie ryzykownej z uwagi na powtarzające się wobec nich akty przemocy³¹⁷. Powyższe odnosi się także do ofiar przemocy na tle płciowym, osób będących ofiarami różnych rodzajów przestępstw w państwie członkowskim, którego nie są obywatelami ani w którym nie mają miejsca zamieszkania³¹⁸.

Zgodnie z założeniami prezentowanymi w Dyrektywie wyspecjalizowane służby powołane również do udzielania pomocy ofiarom przestępstw winny być skoncentrowane zwłaszcza na określonych potrzebach ofiar, na ocenie szkody powstałej na skutek przestępstwa, jak również związku pomiędzy ofiarami a sprawcami. Jako jedno z głównych zadań wyspecjalizowanych służb wskazano wspieranie pokrzywdzonych w czasie trwania rehabilitacji i pomoc w zwalczaniu traumatycznych przeżyć powstałych na skutek popełnienia przestępstwa. Jako istotną funkcję określono także informowanie pokrzywdzonych o przysługujących im prawach w taki sposób, by uzyskali oni obszerną wiedzę konieczną do podejmowania decyzji w trakcie procesu karnego³¹⁹. Omawiana Dyrektywa zawiera również wskazania, że wyspecjalizowane służby wsparcia powinny dysponować możliwością udzielenia pomocy w zakresie zapewnienia schronienia i bezpiecznego zakwaterowania, jak również niezwłoczną pomoc medyczną. Udzielenie pomocy winno również obejmować wsparcie w uzyskaniu skierowania na badanie lekarskie w celu dokonania obdukcji stanowiącej dowód w przypadku postępowania karnego w sprawie o zgwałcenie lub napaść na tle seksualnym. Wyspecjalizowane służby powinny także współpracować z podmiotami oferującymi krótko – i długoterminowe doradztwo psychologiczne, doradztwo prawne oraz

³¹⁶ M. Ksieniewicz, *Działania Pełnomocnika ...* (w:) L. Mazowiecka (red.), *Jak skutecznie...*, s. 48 – 50.

³¹⁷ E. Bieńkowska, *Nowe środki...*, s. 12 – 13; Zob. E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw...*, s. 65 i nast.

³¹⁸ M. Ksieniewicz, *Działania Pełnomocnika* (w:) L. Mazowiecka (red.), *Jak skutecznie...*, s. 48 – 50.

³¹⁹ E. Bieńkowska, *Nowe środki...*, s. 12 – 13; E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw...*, s. 65 i nast.

adwokatami i osobami specjalizującymi się w świadczeniu usług na rzecz dzieci będących ofiarami przestępstw.³²⁰

Ciekawe i warte zaakcentowania jest uregulowanie zgodnie z którym w sytuacji opuszczenia przez ofiarę terytorium państwa członkowskiego, w którym doszło do popełnienia czynu zabronionego, to wówczas na państwie tym nie spoczywa już obowiązek zagwarantowania ofierze pomocy wsparcia i ochrony. Wyjątek od tej reguły stanowi okoliczność, w której należy udzielić pomocy wtedy, gdy ma ona bezpośredni związek z procesem karnym prowadzonym przez państwo w sprawie przedmiotowego przestępstwa np. w zakresie szczególnych środków ochrony podczas trwania postępowania sądowego, Konsekwencją powyższego jest powinność spoczywająca na państwie członkowskim, w którym ofiara ma miejsce zamieszkania do zapewnienia pomocy, wsparcia i ochrony niezbędnej w celu odzyskania równowagi przez ofiarę.

W części rozprawy dotyczącej konstytucyjnych gwarancji ochrony świadka w procesie karnym poruszono kwestię dotyczącą prawa do prywatności. Także niniejsza Dyrektywa odnosi się do kwestii ochrony prywatności między innymi poprzez postawienie tezy, że prywatność stanowi jedną z głównych metod zapobieżenia wtórnej wiktymizacji, zastraszaniu i odwetowi. Ochrona prywatności może być realizowana z użyciem szerokiego zakresu środków m.in. poprzez utajnienie informacji zawierających tożsamość i miejsce pobytu osoby pokrzywdzonej, bądź też ograniczenie dostępu do tych informacji. Jak wskazuje się w treści omawianego aktu prawnego, taka anonimizacja ma szczególne znaczenie w kontekście tożsamości dzieci. Jednakże, jako wyjątek od reguły można wskazać sytuację, w której ujawnienie danych personalnych dziecka jest jak najbardziej korzystne, np. w sytuacji uprowadzenia dziecka. W ramach konkluzji odnoszącej się do kwestii ochrony prywatności niewątpliwie warto wskazać, że środki służące tejże ochronie winny być spójne z prawem do rzetelnego procesu i wolności wyrażania opinii określonymi odpowiednio w art. 6 i 10 Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności³²¹.

Przed skrótowym umówieniem środków służących ochronie ofiar warto raz jeszcze podkreślić, że głównym celem Dyrektywy jest zapewnienie ofiarom dostępu do szczegółowych informacji, wsparcia i ochrony w taki sposób, by mogły uczestniczyć w postępowaniu karnym. Jednocześnie nacisk został położony na zadania organów wyspecjalizowanych, których obowiązkiem zgodnie z założeniami Dyrektywy jest

³²⁰ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (red.), *Dyrektywa Parlamentu...*, s. 25 – 26.

³²¹ E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw ...*, s. 60- 61.

traktowanie ofiar z szacunkiem, taktownie i w sposób zindywidualizowany, profesjonalny i niedyskryminacyjny. Nadto warto wskazać na szczególne uregulowania w zakresie ochrony przysługującej ofierze przestępstwa, którą jest dziecko, bowiem wówczas przede wszystkim należy brać pod uwagę najlepsze zabezpieczenie interesu dziecka. W celu indywidualnej oceny interesu dziecka trzeba uwzględnić przede wszystkim jego wiek, poziom dojrzałości, potrzeby i obawy³²². Niewątpliwie konieczne jest usystematyzowanie pojęcia ofiary na gruncie niniejszej Dyrektywy, bowiem przyjmuje się że ofiarą może być zarówno osoba fizyczna, która doznała szkody, w tym krzywdy fizycznej, psychicznej, moralnej lub emocjonalnej lub straty majątkowej, bezpośrednio spowodowanej przestępstwem, bądź też ofiarą mogą być członkowie rodziny osoby, której śmierć była bezpośrednim skutkiem przestępstwa, jeżeli doznali oni szkody w wyniku śmierci tej osoby.³²³

W zakresie gwarancji dotyczących środków pomocy i ochrony pokrzywdzonego należy wskazać, że Dyrektywa rozróżnia kilka kategorii tych środków w zależności od przedmiotu ochrony, przewidując w tym zakresie szczególne regulacje. Pierwsza kategoria środków dotyczy udzielania informacji i wsparcia. W pierwszej kolejności poruszono kwestię prawa do rozumienia i bycia rozumianym, przez które definiuje się pomoc pokrzywdzonym w zrozumieniu ich praw, obowiązków oraz mechanizmów postępowania karnego już na etapie pierwszego kontaktu z organem³²⁴. Zaakcentowania przy tym wymaga, aby ta pomoc była udzielona w sposób przystępny i najbardziej zrozumiały dla pokrzywdzonego. Jednocześnie organy powinny dostosować metodę przekazywania informacji do cech osobowości ofiary, z uwzględnieniem ewentualnej niepełnosprawności, która z kolei może wpływać na zdolność komunikowania się. Nadto, znaczny nacisk został położony na czas udzielenia wsparcia ofiarom, bowiem wskazano że winno to nastąpić już przy pierwszym kontakcie z organem procesowym³²⁵.

Odnosząc się zaś do kwestii dotyczącej składania przez pokrzywdzonego zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa warto przytoczyć zapis Dyrektywy, zgodnie z którym ofiara powinna otrzymać pisemne potwierdzenie dokonania czynności wraz z podstawowymi informacjami o zgłoszonym przestępstwie. Gdyby jednak dana osoba chciała złożyć zawiadomienie w innym Państwie członkowskim aniżeli w swoim ojczystym

³²² M. Ksieniewicz, *Działania Pełnomocnika* (w:) L. Mazowiecka (red.), *Jak skutecznie...*, s. 48 – 50.

³²³ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (red.), *Dyrektywa Parlamentu...*, s. 25 – 26.

³²⁴ E. Bieńkowska, *Nowe środki...*, s. 12 – 13; E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw...*, s. 65.

³²⁵ M. Ksieniewicz, *Działania Pełnomocnika* (w:) L. Mazowiecka (red.), *Jak skutecznie...*, s. 48 – 50.

kraju, to wówczas organy procesowe powinny umożliwić pokrzywdzonemu złożenie zawiadomienia w języku, którym pokrzywdzony się posługuje bądź też zapewnić niezbędną pomoc językową. Jak akcentuje się w treści Dyrektywy, na wniosek osoby dążącej do złożenia zawiadomienia organy muszą zapewnić bezpłatne tłumaczenie wraz z przetłumaczonym na język ojczysty zawiadomieniem o popełnieniu przestępstwa. Także informacje dotyczące praw i obowiązków pokrzywdzonego powinny zostać przetłumaczone. Nadrzędną okolicznością wpływającą na obowiązek udzielania informacji jest wola ofiary, jednakże należy mieć przy tym na uwadze konieczność zawiadamiania ofiary o czynnościach procesowych ze względu na prawo do czynnego udziału w procesie karnym. Stanowisko pokrzywdzonego może na każdym etapie postępowania ulec zmianie, zaś organy procesowe muszą zaakceptować i uwzględnić tę zmianę. Prawo do informacji zawiera również obowiązek powiadomienia pokrzywdzonego niezwłocznie o tym, że osoba tymczasowo aresztowana, oskarżona lub skazana została zwolniona lub też zbiegła z miejsca zatrzymania, o ile popełnione przestępstwo dotyczy tej osoby. Jednocześnie w takiej sytuacji na organach ciąży obowiązek zapewnienia wszelkich odpowiednich środków w celu efektywnej ochrony pokrzywdzonego.³²⁶

Zaakcentowane wcześniej prawo do zapewnienia pokrzywdzonemu pomocy tłumacza podczas składania zawiadomienia i możliwości popełnienia przestępstwa w sposób naturalny rozszerza się także na etap postępowania przygotowawczego i sądowego. Konieczność taka jest wynikiem roli, jaką pełni ofiara przestępstwa w systemie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych oraz potrzeby złożenia zeznań przez taką osobę w toku procesu przed oskarżycielem publicznym lub sądem. Mając na względzie powyższe należy wskazać, że tłumacz powinien być obecny zarówno podczas czynności z udziałem oskarżyciela publicznego, jak też na posiedzeniach i rozprawach sądowych. Ewentualnie dopuszczalna jest możliwość wykorzystania technologii komunikacyjnych takich jak telefon, internet lub wideokonferencje, jednakże jest to zdeterminowane zarówno prawem pokrzywdzonego do zrozumienia postępowania oraz swobodą sędziowską w tym zakresie³²⁷.

Zgodnie z wytycznymi określonymi szczegółowo w Dyrektywie, udzielenie pomocy i wsparcia ofierze powinno nastąpić przez wyspecjalizowane do tego służby. W tym zakresie na państwa członkowskie został nałożony obowiązek zapewnienia ofiarom bezpłatnego

³²⁶ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (red.), *Dyrektywa Parlamentu...*, s. 25 – 26.

³²⁷ E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw...*, s. 60- 61.

dostępu do tychże służb jeszcze przed rozpoczęciem procesu karnego, ale także w czasie jego trwania oraz po zakończeniu. Z kolei rodzinom pokrzywdzonego przysługuje dostęp do wyspecjalizowanych służb o ile na taką zasadność wskazuje stopień doznanej szkody na skutek przestępstwa popełnionego na szkodę ofiary. Odnosząc się szczegółowo do obowiązków posiadanych przez służby warto wskazać, że zostały one określone w art. 9 Dyrektywy. Jednakże wymienionych powinności nie należy traktować jako katalogu zamkniętego z uwagi na zawarte sformułowanie, że służby zapewniają „co najmniej” wsparcie ofiarom, co jednoznacznie wskazuje na to, że oferowane środki ochrony mogą ulec rozszerzeniu. Jednocześnie wskazano katalog środków ochrony, do których można zaliczyć udzielanie pokrzywdzonym informacji, zapewnienie doradztwa i wsparcia w zakresie praw ofiar z uwzględnieniem krajowych systemów odszkodowań za szkody poniesione w wyniku czynu zabronionego oraz roli pokrzywdzonych w procesie karnym w kontekście przygotowania do udziału w postępowaniu karnym³²⁸. Służby powinny również udzielać informacji o wszystkich specjalistycznych służbach ofierze, a w razie potrzeby bezpośrednio skierować do tychże służb. Udzielanie wsparcia winno obejmować zarówno sferę emocjonalną oraz psychologiczną, jak też doradztwo w kwestiach finansowych i praktycznych związanych z popełnieniem czynu zabronionego. Zwrócono również uwagę na aspekt doradztwa związanego z wtórną i ponowną wiktyimizacją, zastraszaniem oraz groźbą odwetu wobec ofiary oraz koniecznością zastosowania środków przez służby publiczne bądź prywatne w celu zapobieżenia tym zjawiskom³²⁹.

Kolejny rodzaj środków ochrony związany jest z udziałem pokrzywdzonego w procesie karnym. Otóż, zgodnie z artykułem 10 (rozdział 3 Dyrektywy), ofiarom przysługuje możliwość złożenia zeznań w trakcie procesu karnego i przedstawienia dowodów na poparcie swych twierdzeń. W sytuacji gdy ofiarą przestępstwa jest dziecko, to wówczas organy procesowe powinny uwzględnić jego wiek i stopień dojrzałości. Mimo, że Dyrektywa wprost zawiera obowiązek organów do wysłuchania ofiary, to już od prawa krajowego uzależniona jest forma zgłaszania wniosków dowodowych oraz szczegółowe zasady uczestnictwa w postępowaniu karnym. Odniesiono się również do sytuacji, w której oskarżyciel publiczny wydaje postanowienie o odmowie ścigania. W takiej sytuacji ofiarom, zgodnie z ich rolą w danym systemie wymiaru sprawiedliwości, przysługuje prawo zaskarżenia takiego postanowienia do organu wyższej instancji. Nadto należy wskazać, że to prawo krajowe

³²⁸ E. Bieńkowska, *Nowe środki...*, s. 12 – 13; Zob. E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw...*, s. 65.

³²⁹ M. Ksieniewicz, *Działania Pełnomocnika (w:) L. Mazowiecka (red.), Jak skutecznie...*, s. 48 – 50.

reguluje zasady dotyczące wniesienia środka zaskarżenia od takiego rodzaju orzeczenia³³⁰.

Wielokrotnie w omawianym akcie prawnym pojawia się pojęcie sprawiedliwości naprawczej³³¹. I tak, uregulowania zawarte w Dyrektywie stanowią swoiste prawo do gwarancji w ramach usług w zakresie sprawiedliwości naprawczej (artykuł 12 Dyrektywy), które to usługi muszą być przede wszystkim bezpieczne, ale i zadowalające dla pokrzywdzonych. Nadto, celem tych usług jest przede wszystkim zabezpieczenie ofiary przed wtórną i ponowną wiktymizacją, zastraszaniem i groźbą odwetu ze strony sprawców przestępstw. Niezwykle istotna z punktu widzenia udziału pokrzywdzonego w procesie karnym jest kwestia udzielenia pomocy prawnej. Warunkiem do otrzymania takiej pomocy jest jednak posiadanie statusu strony w procesie karnym. Na gruncie polskiej procedury karnej należy wskazać, że jedynie oskarżyciel posiłkowy uzyska uprawnienia w zakresie pomocy prawnej, bowiem pokrzywdzony nie posiada statusu strony. Nadto pozostawiono do uznania poszczególnych krajów członkowskich ustanowienie warunków i zasad proceduralnych w aspekcie dostępu ofiar do pomocy prawnej³³².

Kwestią wtórną, jednakże mającą znaczenie na gruncie postępowania karnego jest prawo do zwrotu kosztów związanych z czynnym udziałem w postępowaniu karnym. Orzeczenie zwrotu kosztów uzależnione jest przede wszystkim od roli ofiar w danym systemie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Także w tym wypadku pozostawiono w pełni możliwość określenia przez państwa członkowskie zasad proceduralnych odnoszących się do kosztów postępowania. Co więcej, pokrzywdzonym

³³⁰ E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw* ..., s. 60- 61.

³³¹ K. Hanas, *Sprawiedliwość naprawcza w Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW a unormowania polskie*, Prok i Pr. Z 2015 r., z. 5, s. 45; M. Chalimoniuk- Zięba, G. Oklejak, *Sprawiedliwość naprawcza i jej zastosowanie w praktyce*, ADR, Arbitraż i mediacja 2013, nr 1, s. 5 i nast.; J. Consedine, *Sprawiedliwość naprawcza. Przywrócenie ład społeczny*, Warszawa 2004; M. Wright, *Przywracając szacunek sprawiedliwości*, Warszawa 2005, s. 180. J. Wyrembak, *Idea sprawiedliwości naprawczej jako wyznacznik następstw kryminalizacji*, (w:) M. Płatek, M. Fajst, *Sprawiedliwość naprawcza: idea, teoria, praktyka*, Warszawa 2005, s. 129. W. Zalewski, *Sprawiedliwość naprawcza. Początek ewolucji polskiego prawa karnego?*, Gdańsk 2006, s. 10-16. M. Smarzewski, *Retributywizm, sprawiedliwość naprawcza czy trzecia droga? Z rozważań na tle koncepcji podmiotu biernego przestępstwa*, (w:) D. Gil, I. Butryn, A. Jakiela, K. M. Woźniak (red.), *Współczesne problemy wymiaru sprawiedliwości*, Lublin 2012, s. 227; C. Kulesza, *Mediacja jako program sprawiedliwości naprawczej w Polsce (uwagi na tle dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r.)*, (w:) L. Mazowiecka (red.), *Unijne standardy programów sprawiedliwości naprawczej*, Warszawa 2015, s. 36; E. Bieńkowska, *O potrzebie zmian obowiązujących regulacji prawnych dotyczących mediacji w sprawach karnych* (w:) L. Mazowiecka (red.), *Mediacja karna jako forma sprawiedliwości naprawczej*, Warszawa 2011, s. 59.

³³² M. Ksieniewicz, *Działania Pełnomocnika* (w:) L. Mazowiecka (red.) *Jak skutecznie...*, s. 48 – 50.

zapewniono możliwość zwrotu mienia uprzednio zabezpieczonego w toku procesu karnego, na podstawie orzeczenia odpowiedniego organu. Z kwestią udziału pokrzywdzonego w postępowaniu karnym niewątpliwie wiąże się kwestia orzeczenia odszkodowania od sprawcy czynu zabronionego. Zgodnie z wytycznymi zawartymi w Dyrektywie państwa członkowskie mają obowiązek zapewnić ofiarom w toku procesu prawo do uzyskania w rozsądnym terminie orzeczenia w sprawie odszkodowania. Jako wyjątek wskazano sytuację, w której prawo krajowe przewiduje wydanie orzeczenia w tym zakresie na podstawie odrębnego postępowania. Nadto, na państwa członkowskie nałożono obowiązek promowania środków mających na celu zachęcenie sprawców przestępstw do uiszczenia odpowiednich kwot na rzecz ofiar tytułem odszkodowania. Kończąc rozważania w zakresie udziału ofiar w procesie karnym uwzględniono ewentualność, w której miejsce zamieszkania ofiary znajduje się w innym państwie członkowskim aniżeli w państwie, w którym prowadzone jest postępowanie. W takiej sytuacji organy postępowania powinny podjąć działania w celu zminimalizowania trudności z tym związanych, zwłaszcza w odniesieniu do organizacji postępowania.³³³

Kolejna część Dyrektywy poświęcona została tematyce związanej z ochroną ofiar oraz uznania ofiar o szczególnych potrzebach w zakresie ochrony. I tak, prawo do ochrony zdefiniowane zostało jako udostępnienie ofiarom oraz członkom ich rodzin środków służących ochronie przed wtórną i ponowną wiktyimizacją, zastraszaniem i odwetem, z uwzględnieniem środków przeciwko ryzyku szkód emocjonalnych i psychologicznych, jak również środków służących ochronie godności ofiar w trakcie czynności przesłuchania bądź też składania zeznań³³⁴. Jednocześnie podkreślono, że powyższa ochrona nie może w żaden sposób naruszać prawa do obrony. Nadto wskazano, że gdy zajdzie taka konieczność to obligatoryjne jest zastosowanie środków ochrony fizycznej ofiar oraz ich rodzin na warunkach przewidzianych w prawie krajowym. Kolejnym środkiem ochrony jest prawo ofiary do unikania kontaktu ze sprawcą. Zgodnie w powyższym na państwach członkowskich spoczywa obowiązek ustanowienia warunków koniecznych do umożliwienia uniknięcia kontaktu pomiędzy ofiarą i członkami jego rodziny, a sprawcą w miejscach, gdzie przeprowadzane są czynności procesowe. Wyjątek od tej reguły stanowi dobro postępowania i konieczność umożliwienia takiego kontaktu. Co do bardziej szczegółowych wytycznych wskazano, że istnieje obowiązek zapewnienia osobnych poczekalni dla ofiar w nowych

³³³ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (red.), *Dyrektywa Parlamentu...*, s. 25 – 26.

³³⁴ E. Bieńkowska, *Nowe środki...*, s. 12 – 13; E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw ...*, s. 65.

pomieszczeniach sądowych.³³⁵

W dalszej części aktu prawnego podjęto rozważania dotyczące prawa do ochrony prywatności. Tytułem wstępu warto wskazać, że prawo do prywatności w rozumieniu omawianej Dyrektywy różni się od prawa do prywatności określonego w Konstytucji RP. I tak, zgodnie z wytycznymi zawartymi w Dyrektywie na państwach członkowskich spoczywa obowiązek zapewnienia, by odpowiednie organy miały możliwość podejmowania w czasie trwania procesu karnego stosownych środków mających na celu ochronę prywatności, z uwzględnieniem cech osobowych ofiary i ich indywidualnej oceny, jak również wizerunku ofiar i członków ich rodzin³³⁶. Nadto obowiązek państw członkowskich rozszerza się na uwarunkowaniu organom możliwości podejmowania środków w taki sposób, by zapobiec publicznemu rozpowszechnieniu informacji umożliwiających zidentyfikowanie dziecka będącego ofiarą. Odnosząc się do wspomnianej powyżej indywidualnej oceny służącej ustaleniu szczególnych potrzeb ofiar w zakresie ochrony warto wskazać, że taka ocena powinna się odbyć zgodnie z procedurami krajowymi oraz uwzględniać zakres korzystania przez daną ofiarę ze środków szczególnie zapobiegających wtórnej i ponownej wiktyimizacji oraz narażeniu na odwet i zastraszanie. Poruszono również kwestię konieczności zapewnienia prawa do ochrony ofiarom o szczególnych potrzebach w trakcie postępowania karnego. Ponownie zaakcentowano, że udzielenie ochrony nie może nastąpić z naruszeniem prawa do obrony oraz musi być spójne z regulacjami dotyczącymi swobody sędziowskiej. Określenie środków ochrony powinno nastąpić po zastosowaniu indywidualnej oceny, natomiast takich środków nie można zastosować, jeżeli uniemożliwia to ograniczenie operacyjne lub praktyczne, bądź też kiedy istnieje nagła potrzeba złożenia zeznań przez ofiarę, zaś brak przeprowadzenia tych czynności mogłoby skutkować wyrządzeniem krzywdy ofierze lub innej osobie albo stanowić uszczerbek dla przebiegu procesu karnego.³³⁷

Mając na względzie powyższe regulacje, określono odpowiednie środki ochrony rozróżniając je w zależności od etapu postępowania karnego. I tak, na etapie postępowania przygotowawczego organy mają możliwość dokonania czynności przesłuchania ofiar w specjalnie zaprojektowanych bądź przystosowanych do tego celu pomieszczeniach. Istnieje także możliwość przesłuchania pokrzywdzonych z udziałem specjalistów, którzy zostali na tę

³³⁵ E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw...*, s. 60- 61.

³³⁶ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (w:) E. Bieńkowska, K. Dudka, C. Kulesza, L. Mazowiecka, P. Starzyński, W. Zalewski, E. Zielińska, *Dyrektywa Parlamentu ...*, s. 130 i nast.

³³⁷ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (red.), *Dyrektywa Parlamentu...*, s. 25 – 26.

okoliczność odpowiednio przeszkoleni. Zgodnie z wytycznymi zawartymi w Dyrektywie wszystkie czynności przesłuchania ofiar powinny być dokonane przez te same osoby, chyba że powyższe pozostaje w sprzeczności z prawidłowym funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości³³⁸. W dalszej kolejności odniesiono się do dokonania czynności przesłuchania ofiar przemocy seksualnej, przemocy na tle płciowym lub przemocy w bliskich związkach i wskazano, że w wypadku gdy czynności te nie są prowadzone przez oskarżyciela publicznego lub sędziego, to wówczas powinny prowadzić je osoby o tej samej płci do ofiara, jednakże wtedy gdy ofiara zgłosi takie wyraźne życzenie i o ile nie będzie to miało negatywnego wpływu na przebieg postępowania karnego³³⁹.

Na etapie postępowania sądowego, ofiarom o szczególnych potrzebach w zakresie ochrony przysługują nieco inne środki ochrony. Otóż, organy procesowe powinny udostępnić pokrzywdzonemu środki umożliwiające uniknięcie kontaktu wzrokowego pomiędzy ofiarą a sprawcą, z uwzględnieniem czynności składania zeznań. Taki rodzaj ochrony jest możliwy przy zastosowaniu właściwych środków, w tym technologii komunikacyjnych. Także powyższe technologie organy mogą zastosować w celu dokonania czynności przesłuchania pokrzywdzonego pod jego nieobecność na sali sądowej. W omawianej Dyrektywie jako środek służący ochronie pokrzywdzonego na etapie postępowania sądowego zakwalifikowano również możliwość uniknięcia zbędnych pytań dotyczących życia prywatnego ofiary i niewiązanych z przedmiotem postępowania. Końcowo zaakcentowano środek umożliwiający przeprowadzenie przesłuchania bez obecności publiczności³⁴⁰.

Rozważania w zakresie gwarancji ochrony pokrzywdzonego (składającego zeznania w toku procesu karnego w charakterze świadka) nie mogą ominąć kwestii prawa do ochrony dzieci będących ofiarami. Ze względu na wiek pokrzywdzonego wyszczególniono odrębny katalog środków ochrony. Zgodnie z powyższym, państwa członkowskie są zobligowane do zapewnienia w czasie trwania postępowania przygotowawczego, aby wszystkie czynności składania zeznań przez dziecko były utrwalane audiowizualnie w taki sposób, by na dalszym etapie mogły stanowić dowód w postępowaniu karnym³⁴¹. Kolejny środek uzależniony jest wyłącznie od woli ofiar, w polega na wyznaczeniu specjalnego przedstawiciela dla dziecka będącego ofiarą, jeżeli jest to uwarunkowane w prawie krajowym i w systemie wymiaru

³³⁸ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (w:) E. Bieńkowska, K. Dudka, C. Kulesza, L. Mazowiecka, P. Starzyński, W. Zalewski, E. Zielińska, *Dyrektywa Parlamentu...*, s. 130 i nast.

³³⁹ M. Ksieniewicz, *Działania Pełnomocnika* (w:) L. Mazowiecka (red.), *Jak skutecznie...*, s. 48 – 50.

³⁴⁰ E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw ...*, s. 60- 61.

³⁴¹ M. Ksieniewicz, *Działania Pełnomocnika ...* (w:) L. Mazowiecka (red.), *Jak skutecznie ...*, 48 – 50.

sprawiedliwości w sprawach karnych. W tym kontekście podkreślenia wymaga, że ustanowienie przedstawiciela może nastąpić tylko wówczas, gdy osoby sprawujące władzę rodzicielską nie mogą reprezentować dziecka z uwagi na konflikt interesów między nimi, bądź w wypadku braku opieki nad dzieckiem lub jego odłączenia od rodziny. Jednocześnie zastrzeżono możliwość korzystania przez dziecko z własnego doradztwa prawnego i zastępstwa procesowego we własnym imieniu podczas postępowań karnych, w których istnieje możliwość wystąpienia konfliktu pomiędzy interesem dziecka a osobami sprawującymi władzę rodzicielską. Nie sposób także pominąć niezwykle istotnej gwarancji polegającej na zastosowaniu swoistego domniemania zgodnie z którym w przypadku, gdy niemożliwe jest ustalenie wieku ofiary, a istnieją powody aby uznać, iż pokrzywdzonym jest dziecko, to wówczas ofiarę tę do celów niniejszej dyrektywy uznaje się za dziecko.³⁴²

3.2. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/99/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie europejskiego nakazu ochrony

Niniejsza część rozprawy będzie dotyczyła tematyki europejskiego nakazu ochrony zarówno na gruncie Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady, jak też powstałych na podstawie tegoż aktu prawnego uregulowań zawartych w Ustawie z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Zestawienie tych regulacji pozwoli na dokonanie oceny w zakresie prawidłowości implementacji Dyrektywy z dnia 13 grudnia 2011 roku do krajowego systemu prawnego.

W pierwszej kolejności niewątpliwie należy przytoczyć najważniejsze tezy określone w Dyrektywie w ten sposób, by możliwe stało się określenie istoty instytucji europejskiego nakazu ochrony. Zaakcentowania wymaga jeden z celów Dyrektywy, zgodnie z którym nałożono na Komisję i na państwa członkowskie obowiązek przeanalizowania sposobów ulepszenia ustawodawstwa i metod służących ochronie ofiar³⁴³. Zaznaczono także możliwość

³⁴² E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (red.), *Dyrektywa Parlamentu...*, s. 25 – 26.

³⁴³ E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw w postępowaniu karnym – nowe standardy Unii Europejskiej*, PiP 2014, nr 4, s. 58 i nast.; E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (w:) E. Bieńkowska, K. Dudka, C. Kulesza, L. Mazowiecka, P. Starzyński, W. Zalewski, E. Zielińska, *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 130 i nast.

zastosowania wobec ofiar specjalnych środków ochrony, które powinny obowiązywać na całym terytorium Unii Europejskiej. Warto również wskazać, że omawiana Dyrektywa stanowi część spójnego i kompleksowego systemu ochrony praw ofiar³⁴⁴. Przyczynkiem podjęcia działań służących wzmocnieniu praw i ochrony pokrzywdzonych na szczeblu Unii była rezolucja z dnia 10 czerwca 2011 roku w sprawie harmonogramu działań na rzecz zwiększenia praw i ochrony ofiar, zwłaszcza w toku procesu karnego. Mając na względzie powyższe wezwano Komisję do określenia stosownych wniosków odnoszących się do tego zagadnienia. Wskazano wówczas na konieczność stworzenia gwarancji wzajemnego uznawania przez wszystkie państwa członkowskie orzeczeń w zakresie środków ochrony. Reasumując, omawiana Dyrektywa określa sposób wzajemnego uznawania środków ochrony w sprawach karnych.³⁴⁵

Jako zasadniczy cel Dyrektywy uznano dążenie państw członkowskich do zapewnienia we wspólnej i pozbawionej jakiegokolwiek zakresu przestrzeni sprawiedliwości, aby udzielona przez dane państwo członkowskie ochrona wobec osoby fizycznej była utrzymana i stosowana we wszystkich innych państwach członkowskich, w których przebywa dana osoba. Powyższe zaś jest nieodzownie związane z prawem do korzystania przez obywateli Unii Europejskiej ze swobody przemieszczania się i przebywania na terytorium państw członkowskich, zgodnie z art. 3 ust. 2 Traktatu o Unii Europejskiej (TUE) i art. 21 TFUE. Mając powyższe na uwadze warto postawić tezę, że korzystanie przez obywateli z przysługującego im prawa do przemieszczania się nie może skutkować utratą bądź ograniczeniem stosowanych wobec nich środków ochrony. Wobec tego wprowadzono pojęcia państwa wydającego tj. państwa członkowskiego, które zastosowało środki ochrony na rzecz osoby fizycznej oraz państwa wykonującego tj. państwa członkowskiego, którym ta osoba mieszka lub przebywa³⁴⁶. Niewątpliwie należy wskazać, że aby umożliwić realizację celów określonych w Dyrektywie należało wziąć pod uwagę tradycje prawne poszczególnych państw członkowskich jak również okoliczność, że efektywną ochroną można zapewnić za pomocą nakazom ochrony wydanym nie tylko przez sąd karny. Co więcej, szczególnego zaakcentowania wymaga fakt, że zgodnie z Dyrektywą nie ustanowiono obowiązku

³⁴⁴ A. Grzelak, *Charakterystyka instrumentów prawnych współpracy w sprawach karnych w Radzie Europy i Unii Europejskiej*, (w:) A. Grzelak, M. Królikowski, A. Sakowicz (red.) *Europejskie prawo karne*, Warszawa 2012, s. 161 i nast

³⁴⁵ M. Piechocki, *Świadek pod ochroną*, Na Wokandzie 2014, nr 20, s. 14 i nast.

³⁴⁶ E. Bieńkowska, *Europejski nakaz ochrony – istota i znaczenie*, Zeszyty Prawnicze UKSW 2012, nr 12.4, s. 151 i nast.

wprowadzenia do systemów prawnych państw członkowskich zmian w zakresie przyjmowania środków ochrony, jak też w zakresie nowelizacji przepisów prawa karnego w celu wykonywania europejskiego nakazu ochrony³⁴⁷.

Odnosząc się bezpośrednio do kwestii zasadności stosowania środków ochrony należy wskazać, że ich celem jest ochrona danej osoby przez ewentualnym czynem zabronionym innej osoby wpływającym negatywnie na jej życie, zdrowie, nietykalność fizyczną lub psychiczną³⁴⁸. Powyższe zagrożenie może przybrać formę np. molestowania bądź też naruszenia wolności lub godności osobistej danej osoby. Środki ochrony mają w takiej sytuacji na celu zapobieżenie stosowania wobec ofiary form przymusu pośredniego takich jak uprowadzenie i nękanie, ale także zapobieżenie popełnienia na szkodę danej osoby kolejnego czynu zabronionego oraz ograniczenie skutków uprzednio popełnionych czynów³⁴⁹. Wymienione prawa osobiste stanowią fundament wartości uznawanych we wszystkich państwach członkowskich i jako takie muszą podlegać ochronie. Warto przy tym nadmienić, że na państwach członkowskich nie spoczywa obowiązek wydawania europejskiego nakazu ochrony na podstawie środka karnego, jeżeli jego celem nie jest ochrona osoby, a np. społeczna resocjalizacja przestępcy. Omawiana ochrona winna być zastosowana wobec wszystkich ofiar, uwzględniając charakterystyczne cechy danego przestępstwa.

Nie sposób nie wskazać na okoliczność, że Dyrektywa odnosi się jedynie do środków ochrony orzekanych w sprawach karnych, zaś nie ma zastosowania do środków ochrony przyjmowanych w sprawach cywilnych. Jednocześnie należy podkreślić, że zastosowanie ochrony nie jest determinowane przez uzyskanie prawomocnego orzeczenia w zakresie popełnienia czynu zabronionego przez daną osobę. Bez znaczenia pozostaje również karny, administracyjny lub cywilny charakter organu przyjmującego środek ochrony.³⁵⁰

Zgodnie z głównymi założeniami Dyrektywa ma zastosowanie wobec środków ochrony mających na celu ochronę dóbr ofiar lub też potencjalnych ofiar czynów zabronionych. Jednocześnie podkreślono, że przepisy niniejszego aktu prawnego nie mają zastosowania w stosunku do ochrony świadka. Powyższa teza dostarcza wielu wątpliwości,

³⁴⁷ A. Grzelak, *Charakterystyka instrumentów ...* (w:) A. Grzelak, M. Królikowski, A. Sakowicz (red.) *Europejskie prawo...*, s. 161 i nast

³⁴⁸ M. Piechocki, *Świadek pod...*, s. 14 i nast.

³⁴⁹ E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw ...*, s. 58 i nast.; E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (w:) E. Bieńkowska, K. Dudka, C. Kulesza, L. Mazowiecka, P. Starzyński, W. Zalewski, E. Zielińska, *Dyrektywa Parlamentu ...*, s. 130 i nast.

³⁵⁰ E. Bieńkowska, *Europejski nakaz ...*, s. 151 i nast.

bowiem skłania do poczynienia rozważań w zakresie możliwości zastosowania środków ochrony wobec pokrzywdzonego czynem zabronionym, który występuje w toku postępowania karnego jako świadek z uwagi na brak złożenia oświadczenia o przystąpieniu do sprawy w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Jednoznaczny zapis wskazuje raczej na to, że wobec takiej osoby nie można będzie zastosować środków ochrony. Wydaje się, że świadkom – pokrzywdzonym również winny przysługiwać środki ochrony na gruncie niniejszej Dyrektywy. W tym kontekście warto również wskazać na treść art. 6 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz art. 47 akapit drugi Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, zgodnie z którymi osobie stwarzającej zagrożenie winno się zapewnić prawo do wyartykułowania swych racji i prawo do żądania zmiany proponowanego środka ochrony w toku procedury w celu przyjęcia środka bądź też jeszcze przed wydaniem europejskiego nakazu ochrony.³⁵¹

W dalszej kolejności należy wskazać, że szeroki zakres zakazów i ograniczeń określony w dyrektywie winien być zarówno uznany jak i wykonany przez państwo wykonujące z uwzględnieniem tychże ograniczeń, o ile zostały one nałożone w wydanym przez państwo członkowskie europejskim nakazie ochrony. Nie sposób również pominąć zapisu, że ustawodawstwo państw członkowskich może przewidywać inne rodzaje środków ochrony jak np. obowiązek nałożony na osobę stwarzającą zagrożenie a polegający na pozostawaniu w określonym miejscu³⁵². Powyższe środki mogą stanowić podstawę wydania europejskiego nakazu ochrony, jeżeli zostały nałożone w państwie wydającym w ramach procedury prowadzącej do przyjęcia jednego ze środków ochrony. Mając na względzie, że w państwach członkowskich zarówno organy cywilne, administracyjne jak i karne są uprawnione do wykonywania środków ochrony, to współpraca pomiędzy państwami w tym zakresie powinna charakteryzować się dużą elastycznością. Zaakcentowania także wymaga, że państwo wykonujące nie ma obowiązku stosowania takiego samego środka jak państwo wydające i ma w tym zakresie swobodę w uznawaniu, który środek ochrony będzie adekwatny i właściwy w danej sprawie. Jednakże musi być przy tym zachowana ciągłość ochrony w kontekście prawa krajowego i w kontekście środka ochrony przyjętego w państwie wydającym i opisanego w europejskim nakazie ochrony. Nadto, o zastosowaniu wobec danej osoby środków ochrony na mocy europejskiego nakazu ochrony właściwy organ państwa

³⁵¹ A. Grzelak, *Charakterystyka instrumentów...* (w:) A. Grzelak, M. Królikowski, A. Sakowicz (red.) *Europejskie prawo...*, s. 161 i nast

³⁵² M. Piechocki, *Świadek pod...*, s. 14 i nast.

wykonywającego winien zawiadomić osobę stwarzającą zagrożenie, organ państwa wydającego a także osobę podlegającą ochronie. Zasadniczą kwestią w niniejszym zakresie jest udzielenie informacji wobec osoby stwarzającej zagrożenie w taki sposób, aby nie ujawnić danych osoby podlegającej ochronie, w tym zwłaszcza jej adresu i danych kontaktowych. Wyjątkiem od powyższej reguły jest sytuacja, w której dane i adres są elementem ograniczenia lub zakazu nałożonego na osobę stwarzającą zagrożenie w ramach środka ochrony³⁵³. Wówczas takie dane zostaną przedstawione osobie stwarzającej zagrożenie jako niezbędne do realizacji środka. Nadto, bardzo istotna kwestia dotyczy wycofania przez państwo wydające europejskiego nakazu ochrony, gdyż w takiej sytuacji państwo wykonujące winno zaprzestać stosowania tego środka. Jednakże, właściwy organ państwa wykonującego posiada uprawnienie do samodzielnego i zgodnego z przepisami obowiązującymi w prawie krajowym przyjęcia dowolnego środka w celu ochrony danej osoby.³⁵⁴

Niewątpliwie jednak celem omawianej dyrektywy jest określenie wszelkich zasad umożliwiających organowi wymiaru sprawiedliwości bądź równoważnemu organowi w państwie wydającym środek ochrony mający na celu ochronę danej osoby przed czynem zabronionym innej osoby, który może zagrozić jej życiu, nietykalności fizycznej lub psychicznej, godności, wolności osobistej lub nietykalności seksualnej, wydanie europejskiego nakazu ochrony, za pomocą którego właściwy organ w innym państwie członkowskim będzie posiadał uprawnienie do dalszego chronienia danej osoby na swoim terytorium w wypadku zaistnienia działań wyczerpujących znamiona czynu zabronionego. Wobec powyższego właściwy organ państwa wykonującego niezwłocznie po otrzymaniu europejskiego nakazu ochrony winien uznać ten nakaz, a następnie wydać decyzję o przyjęciu środka, który jest analogicznych sytuacjach dopuszczalny zgodnie z prawem krajowym celem zapewnienia ochrony danej osobie. Nadto, państwo wykonujące może zastosować zgodnie z krajowym systemem prawa zarówno środki karne jak też administracyjne i cywilne. Jednakże środek przyjęty w państwie wykonującym musi w najszerszym możliwym zakresie odpowiadać środowiu przyjętemu w państwie wydającym.³⁵⁵

Omawiana powyżej Dyrektywa stanowi źródło uregulowań dotyczących

³⁵³ E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw ...*, s. 58 i nast.; E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (w:) E. Bieńkowska, K. Dudka, C. Kulesza, L. Mazowiecka, P. Starzyński, W. Zalewski, E. Zielińska, *Dyrektywa Parlamentu ...*, s. 130 i nast.

³⁵⁴ A. Grzelak, *Charakterystyka instrumentów ...* (w:) A. Grzelak, M. Królikowski, A. Sakowicz (red.) *Europejskie prawo...*, s. 161 i nast

³⁵⁵ E. Bieńkowska, *Europejski nakaz ...*, s. 151 i nast.

europejskiego nakazu ochrony wprowadzonych Ustawą o ochronie pokrzywdzonego i świadka, na mocy której Kodeks postępowania karnego winien być uzupełniony o rozdział 66j regulujący właśnie tematykę europejskiego nakazu ochrony. Przeanalizowanie krajowych przepisów dotyczących tej kwestii umożliwi ocenę implementacji przepisów unijnych na grunt polskiego systemu prawnego.³⁵⁶

Rozważania w tym zakresie powinny w pierwszej kolejności dotyczyć kwestii wystąpienia przez krajowe organy wymiaru sprawiedliwości do innego państwa członkowskiego o wykonanie zastosowanego przez ten organ środka ochrony. I tak, w przypadku wydania orzeczenia przez krajowy organ wymiaru sprawiedliwości w zakresie środka zapobiegawczego, środka karnego lub też obowiązku dotyczącego poddania sprawcy próbie, wówczas sąd lub prokurator posiada uprawnienie do wystąpienia na wniosek pokrzywdzonego do właściwego sądu lub innego organu państwa członkowskiego Unii Europejskiej w zależności od miejsca zamieszkania pokrzywdzonego w celu wykonania przez ten organ tego środka lub obowiązku. Jednocześnie można nadmienić, że poddanie sprawcy próbie może dotyczyć w szczególności nałożenia na niego obowiązku polegającego na powstrzymaniu się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach bądź kontaktowaniu się z określonymi osobami lub zbliżaniu się do nich³⁵⁷. Dopuszczalne jest skierowanie przez prokuratora lub sąd nakazu do więcej niż jednego państwa wykonującego. Odnosząc się do kwestii formalnych nakazu należy wskazać, że musi on zawierać informacje konieczne do jego prawidłowego wykonania, zwłaszcza w zakresie orzeczenia, danych pokrzywdzonego, oskarżonego, jak również regulacji w zakresie samego środka³⁵⁸. Do nakazu należy również dołączyć odpis orzeczenia uprzednio poświadczony za zgodność z oryginałem. Powyższy nakaz powinien być niewątpliwie przetłumaczony na język urzędowy państwa wykonującego lub na inny język określony przez to państwo. Przewidziano również możliwość przekazania odpisu nakazu i orzeczenia za pomocą urządzeń służących do automatycznego przesyłania danych, o ile zagwarantuje to stwierdzenie autentyczności tych dokumentów. Jednakże na żądanie organu państwa wykonującego sąd lub prokurator obowiązani są do przekazania oryginału nakazu wraz z odpisem orzeczenia. W wypadku

³⁵⁶ A. Grzelak, *Charakterystyka instrumentów ...* (w:) A. Grzelak, M. Królikowski, A. Sakowicz (red.) *Europejskie prawo...*, s. 161 i nast

³⁵⁷ M. Piechocki, *Świadek pod...*, s. 14 i nast.

³⁵⁸ E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw ...*, s. 58 i nast.; E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (w:) E. Bieńkowska, K. Dudka, C. Kulesza, L. Mazowiecka, P. Starzyński, W. Zalewski, E. Zielińska, *Dyrektywa Parlamentu ...*, s. 130 i nast.

wystąpienia trudności co do określenia właściwego organu państwa wykonującego sąd lub prokurator może zwrócić się do jednostek organizacyjnych Europejskiej Sieci Sądowej lub Eurojust. Zgodnie z niniejszą ustawą na Ministrze Sprawiedliwości spoczywa obowiązek określenia w drodze rozporządzenia wzoru europejskiego nakazu ochrony, z uwzględnieniem konieczności przekazania państwu wykonującemu informacji koniecznych do wydania orzeczenia w kwestii wykonania nakazu.³⁵⁹

Nadto, zgodnie z wytycznymi zawartymi w Dyrektywie w ustawie przewidziano zapis zgodnie z którym w przypadku zmiany lub uchylenia środka lub obowiązku przez państwo pierwotnie orzekające ten środek to obowiązkiem sądu lub prokuratora jest niezwłoczne zawiadomienie o powyższym właściwego organu państwa wykonującego. Tak jak w przypadku samego wystąpienia o wykonanie środka ochrony, tak i w zakresie zawiadomienia o uchyleniu lub zmianie tego środka, informacja może być przekazana za pomocą urządzeń służących do automatycznego przesyłania danych w sposób umożliwiający stwierdzenie autentyczności przekazanych dokumentów. Warto także nadmienić, że nie przysługuje środek zaskarżenia na postanowienie sądu lub prokuratora dotyczące europejskiego nakazu ochrony.³⁶⁰

Kolejne zagadnienie koncentruje się wokół kwestii wystąpienia państwa członkowskiego Unii Europejskiej o wykonanie europejskiego nakazu ochrony. W pierwszej kolejności warto wskazać na aspekt dotyczący orzeczonego wobec osoby przeciwko której jest lub było prowadzone postępowanie karne obowiązku powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach i miejscach bądź kontaktowania się z określonymi osobami lub zbliżania się do tych osób. W takiej sytuacji w razie wystąpienia państwa członkowskiego o wykonanie tegoż nakazu, to wówczas jest on wykonywany przez prokuratora właściwego ze względu na miejsce pobytu osoby chronionej. Gdyby jednak okazało się, że prokurator do którego był skierowany nakaz nie jest właściwy by nadać mu bieg, to wówczas obowiązany jest to przekazania nakazu właściwemu prokuratorowi i zawiadomienia o tym właściwego sądu bądź innego organu państwa wydającego. Warto także zaakcentować treść regulacji zgodnie z którą przy wykonywaniu nakazu zastosowanie mają polskie przepisy prawne, o ile z innych przepisów wprost wynika odmienny zakres zastosowania. Niezwykle istotne jest prawidłowe i kompletne sporządzenie nakazu, bowiem

³⁵⁹ E. Bieńkowska, *Europejski nakaz...*, s. 151 i nast.

³⁶⁰ A. Grzelak, *Charakterystyka instrumentów ...* (w:) A. Grzelak, M. Królikowski, A. Sakowicz (red.) *Europejskie prawo...*, s. 161 i nast

w razie braku przekazania wszystkich informacji warunkujących wydanie decyzji w zakresie wykonania europejskiego nakazu ochrony, to wówczas właściwy organ wzywa to uzupełnienia tych danych w określonym przez siebie terminie. W przypadku uchybienia temu zobowiązaniu bądź uchybienia terminowi organ państwa wykonującego wydaje postanowienie posiłkując się jedynie posiadanymi przez siebie informacjami. Analogicznie do rozwiązań prezentowanych w dyrektywie także i w ustawie zawarto zapis zgodnie z którym jeżeli rodzaj lub sposób wykonania obowiązków są nieznane ustawie, to prokurator definiuje obowiązek zgodnie z prawem polskim, przy uwzględnieniu różnic na korzyść osoby w stosunku do której jest lub było prowadzone postępowanie karne.³⁶¹

Jednocześnie nie sposób pominąć kwestii środka odwoławczego przysługującego na postanowienie oskarżyciela publicznego w zakresie wykonania europejskiego nakazu ochrony. Środkiem zaskarżenia jest zażalenie wniesione do sądu rejonowego, w którego okręgu zostało wydane orzeczenie. W posiedzeniu sądu odwoławczego mogą wziąć udział prokurator, oskarżony lub podejrzany oraz osoba objęta ochroną o ile przebywają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jak również ustanowieni w sprawie obrońcy i pełnomocnicy. W sytuacji gdy oskarżony nie przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz nie posiada obrońcy z wyboru to wtedy prezes sądu właściwego do rozpoznania środka odwoławczego ma możliwość wyznaczenia obrońcy z urzędu. Zgodnie z ustawowymi wymogami na oskarżycielu publicznym spoczywa obowiązek niezwłocznego przystąpienia do wykonania nakazu. Tym niemniej właściwy organ może odmówić wykonania nakazu wówczas, gdy osoba objęta ochroną nie przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, chyba że osoba oświadczyła, iż na tym terytorium zamierza przebywać. Niezwykle istotna jest także problematyka związana z możliwością wykonania nakazu jedynie w ustawowo przewidzianych okolicznościach. I tak, prawo do odmowy wykonania nakazu przysługuje gdy czyn, w związku z którym nałożono obowiązek nie stanowi przestępstwa według prawa polskiego. Kolejno, przepis ten ma zastosowanie gdy mimo wezwania przez oskarżyciela publicznego do uzupełnienia braków formalnych tj. informacji w określonym terminie nie dołączono orzeczenia albo gdy jest on niekompletny lub niezgodny z treścią orzeczenia. Nadto, można odmówić wykonania nakazu gdy orzeczenie dotyczy tego samego czynu tej samej osoby, co do której proces karny został prawomocnie zakończony w państwie

³⁶¹ E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw ...*, s. 58 i nast.; E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (w:) E. Bieńkowska, K. Dudka, C. Kulesza, L. Mazowiecka, P. Starzyński, W. Zalewski, E. Zielińska, *Dyrektywa Parlamentu ...*, s. 130 i nast.

członkowskim Unii Europejskiej, zaś osoba ta odbywa bądź odbyła karę lub też gdy kara nie może zostać wykonana według prawa państwa, w którym zapadł wyrok skazujący. Orzeczenie odmowne może również zapaść gdy według prawa polskiego nastąpiło przedawnienie wykonania kary, zaś przestępstwo którego to dotyczy było poddane jurysdykcji sądów polskich. W dalszej kolejności sytuacja taka może wystąpić gdy orzeczenie odnosi się do czynu zabronionego, które zgodnie z prawem polskim popełniono w całości lub w części na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jak też na polskim statku wodnym lub powietrznym. Następną przesłanką jest brak możliwości ponoszenia zgodnie z prawem polskim odpowiedzialności karnej za czyn stanowiący podstawę wydania orzeczenia z powodu wieku. Można także odmówić wykonania nakazu w sytuacji gdy osoba, przeciwko której jest lub było prowadzone postępowanie karne korzysta z immunitetu na podstawie którego niemożliwe staje się nadzorowanie przestrzegania nałożonych obowiązków. Ostatnią przesłanką jest zaistnienie okoliczności, w której czyn zabroniony w zakresie którego było prowadzone postępowanie podlegałyby darowaniu na podstawie amnestii w wyniku jurysdykcji polskich sądów karnych.³⁶²

Rozważania warto również poczynić w zakresie orzeczeń dotyczących dalszego wykonania europejskiego nakazu ochrony. I tak należy wskazać, że w sytuacji dostarczenia przez właściwy organ państwa członkowskiego informacji co do braku dalszego wykonania europejskiego nakazu ochrony, to oskarżyciel publiczny winien niezwłocznie wydać postanowienie o zaprzestaniu wykonywania środka ochrony. Natomiast w razie braku możliwości wykonania nakazu z powodu przyczyn faktycznych bądź prawnych, oskarżyciel także powinien wydać w tym zakresie postanowienie o zaprzestaniu wykonywania europejskiego nakazu ochrony, a następnie zawiadomić o tym właściwe organy państwa wydającego, jak też osobę stwarzającą zagrożenie i osobę podlegającą ochronie, o ile przebywają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Jednakże gdy prokurator otrzyma informację o zmianie obowiązku nałożonego przez państwo wydające to jest zobowiązany do rozpoznania sprawy wykonania już zmienionego nakazu.³⁶³

Jednocześnie warto podkreślić, że na organach państwa wykonującego spoczywa obowiązek zawiadamiania państwa wydania nakazu o wszystkich istotnych kwestiach

³⁶² E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw ...*, s. 58 i nast.; E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (w:) E. Bieńkowska, K. Dudka, C. Kulesza, L. Mazowiecka, P. Starzyński, W. Zalewski, E. Zielińska, *Dyrektorywa Parlamentu ...*, s. 130 i nast.

³⁶³ A. Grzelak, *Charakterystyka instrumentów ...* (w:) A. Grzelak, M. Królikowski, A. Sakowicz (red.) *Europejskie prawo...*, s. 161 i nast.

dotyczących wykonania europejskiego nakazu ochrony. W szczególności państwo wykonujące jest zobowiązane do informowania o wniesieniu środka odwoławczego w przedmiocie wykonania europejskiego nakazu ochrony, o orzeczeniach zapadłych w toku postępowania, jak również o zmianie miejsca zamieszkania osoby stwarzającej zagrożenie i osoby podlegającej ochronie. Takie zawiadomienie powinno odbyć się niezwłocznie po zaistnieniu danego wydarzenia. Podobnie organ państwa wykonującego winien zawiadomić państwo wydania nakazu o wszelkich okolicznościach mających wpływ na jego wykonanie, ze szczególnym uwzględnieniem przypadków naruszeń nałożonego obowiązku. Jednakże takie zawiadomienie powinno mieć formę zaświadczenia zawierającego wiadomości dotyczących osoby stanowiącej zagrożenie oraz rodzaj i formę naruszonego obowiązku. Nadto, do kompetencji oskarżyciela publicznego należy przedsięwzięcie czynności osobiście lub za pomocą Policji w celu sprawdzenia faktów w tym zakresie i uzyskania większej ilości informacji. W przypadku uzyskania zgody osoby podlegającej ochronie prokurator posiada również uprawnienie do zwrócenia się do komendanta Policji z wnioskiem o zastosowanie środków ochrony i pomocy zgodnie z ustawą o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, opisanych w dalszej części rozprawy. Końcowo należy wskazać, iż w razie ustania przyczyn dla których nałożono obowiązek bądź też w razie powstania przyczyn uzasadniających jego uchylenie lub zmianę, oskarżyciel publiczny może wystąpić do właściwego sądu lub innego organu państwa wydania nakazu o uchylenie lub zmianę nakazu. Analogicznie do wcześniejszych regulacji takie wystąpienie może zostać złożone za pomocą urządzeń służących automatycznemu przesyłaniu danych z jednoczesnym zapewnieniem stwierdzenia autentyczności przekazanych dokumentów. Marginalnie warto również wskazać na regulację, która jest istotna w praktyce, a zgodnie z którą wszelkie koszty związane z wykonaniem nakazu ponosi Skarb Państwa.³⁶⁴

3.3. Decyzja ramowa Rady Unii Europejskiej w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym z 15 marca 2001 r.

Niniejsza Decyzja ma niewątpliwie istotne znaczenie w kontekście uprawnień ofiary na gruncie postępowania karnego. W preambule wskazano, że istnieje konieczność rozważenia potrzeb ofiar oraz odniesienia się do nich w sposób wszechstronny oraz

³⁶⁴ E. Bieńkowska, *Europejski nakaz ...*, s. 151 i nast.

skoordynowany, unikając jednocześnie regulacji o charakterze częściowym, które są niespójne, a nawet mogą skutkować zjawiskiem wtórnej wiktyimizacji. Zaakcentowano, że przepisy Decyzji nie odnoszą się jedynie do kwestii związanej ze stricte ochroną interesów pokrzywdzonych w procesie karnym, ale obejmuje także środki mające na celu wpieranie ofiar przed lub po postępowaniu karnym, które to mogą się przyczynić do złagodzenia skutków czynu zabronionego. Nadto, środki pomocy ofiarom przestępstwa, a zwłaszcza w zakresie odszkodowania i mediacji, nie dotyczą w żadnej mierze ustaleń poczynionych w ramach postępowania cywilnego³⁶⁵. Wskazano, że analogiczne powinny pozostać zasady i praktyki odnoszące się do pozycji oraz podstawowych uprawnień pokrzywdzonych, ze szczególnym uwzględnieniem prawa do bycia traktowanym z poszanowaniem godności, prawa do dostarczania i otrzymywania informacji, prawa do zrozumienia, prawa do ochrony na różnych stadiach procesu, a wreszcie prawa do otrzymania środków finansowych w zamian za doznaną uszczerbek na skutek mieszkania w innym Państwie Członkowskim aniżeli to, w którym został popełniony czyn zabroniony³⁶⁶. Tym niemniej, regulacje omawianej Decyzji nie nałożyły na Państwa Członkowskie obowiązku zagwarantowania, aby ofiary traktowano jednakowo jak w przypadku stron postępowania. Istotne jest w tym kontekście, aby zarówno przed, jak i w trakcie procesu karnego były zaangażowane odpowiednie służby i grupy wsparcia ofiary. Podkreślono także, że wszystkie osoby posiadające kontakt z ofiarami czynu zabronionego powinny być w tym zakresie odpowiednio przeszkolone, bowiem ma to istotny charakter zarówno za względu na dobro ofiar, jak i osiągnięcia celów postępowania. Mając powyższe na względzie, należy wykorzystać obecnie obowiązujące regulacje odnoszące się do sieci punktów kontaktowych znajdujących się w Państwach Członkowskich, które co do zasady dotyczą systemu sądowego.³⁶⁷

W dalszej kolejności usystematyzowano pojęcia mające istotne znaczenie na gruncie

³⁶⁵ E. Bieńkowska, *Funkcja kompensacyjna polskiego prawa karnego*, s. 6–12; L. K. Paprzycki, *W obronie powództwa cywilnego w procesie karnym*, s. 30–34; P. Hofmański, *Szkodliwy dualizm w zakresie orzekania o naprawieniu szkody w procesie karnym*, s. 35–39, (w:) Iuris Effectus. Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury. Zeszyt specjalny: *Ofiary przestępstw. Seminarium z okazji Dnia Ofiar Przestępstw nt. „Naprawienie szkody pokrzywdzonemu”*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa, 23 lutego 2009 r.

³⁶⁶ E. Bieńkowska, *Mediacja w polskim systemie prawa karnego – czy rzeczywiście jest instytucją dla ofiary przestępstwa?*, (w:) L. Mazowiecka (red.) *Mediacja karna jako instytucja ważna dla pokrzywdzonego*, Warszawa 2013, s. 51 i nast.; E. Bieńkowska, *Pokrzywdzony w świetle najnowszych nowelizacji przepisów prawa karnego*, Prok. i Pr. 2014, nr 3, s. 23 i nast.

³⁶⁷ K. Kochel, *Pozycja oraz uprawnienia pokrzywdzonego w projekcie nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, (w:) P. Wiliński (red.) *Kontradycyjność w polskim procesie karnym*, Warszawa 2013, s. 578 i nast.

niniejszej Decyzji. I tak, przyjęto że ofiara oznacza osobę fizyczną, która doznała szkody, z uwzględnieniem uszkodzenia ciała bądź szkody psychicznej, ale też cierpienia emocjonalnego lub straty ekonomicznej na skutek bezpośredniego działania lub zaniechania, które stanowi naruszenie prawa karnego w danym Państwie Członkowskim. Podkreślono, że na Państwach Członkowskich spoczywa obowiązek zapewnienia, na gruncie systemu krajowego, rzeczywistej i stosownej roli ofiarom. Państwo winno kontynuować wszelkie działania zmierzające do zagwarantowania, by ofiary w czasie trwania procesu karnego były traktowane z odpowiednim poszanowaniem godności jednostki, ale również mając na względzie uznanie praw oraz uzasadnionych interesów ofiar, a w szczególności w odniesieniu do procesu karnego.³⁶⁸

Dalsze części omawianej decyzji poświęcone zostały wyszczególnieniu określonych praw przysługujących pokrzywdzonym w procesie karnym. I tak, wskazano na obowiązek spoczywający na Państwach Członkowskich, a polegający na zapewnieniu ofiarom możliwości wysłuchania ich w toku postępowania karnego oraz możliwości dostarczania dowodów. Kolejne uprawnienie dotyczy otrzymywania informacji, bowiem ofiarom powinno się zapewnić już od pierwszego kontaktu z organami ścigania możliwość otrzymywania informacji za pomocą wszelkich właściwych środków oraz w językach powszechnie rozumianych, które mają znaczenie dla ochrony interesów tychże ofiar³⁶⁹. Na Państwa Członkowskie nałożone także obowiązek podjęcia stosownych środków w celu ograniczenia trudności komunikacyjnych w zakresie zrozumienia przez ofiary mające status świadka w procesie karnym istotnych etapów procesu, w sposób analogiczny ze środkami tego rodzaju podejmowanymi wobec oskarżonych³⁷⁰. Zwrócono też uwagę, że Państwa winny zapewnić ofiarom dostęp do nieodpłatnej pomocy prawnej wówczas, kiedy to jest to uzasadnione m.in. ich rolą w procesie karnym, a zwłaszcza gdy ofiary te posiadają status strony w procesie karnym. Odnosząc się zaś do kwestii związanej z kosztami w procesie karnym warto wskazać, że Państwa Członkowskie mając na względzie obowiązujące przepisy prawne w tym zakresie, powinny zapewnić ofiarom posiadającym status strony lub świadka możliwość

³⁶⁸ K. Kochel, *Pozycja oraz uprawnienia ...* (w:) P. Wiliński (red.) *Kontradyktoryjność w polskim ...*, s. 578 i nast.

³⁶⁹ E. Bieńkowska, *Sytuacja ofiar przestępstw w postępowaniu karnym w świetle standardów Unii Europejskiej*, *Studia Prawnicze* 2001, nr 3–4, s. 37 i nast.; E. Zielińska, *Komentarz [do decyzji ramowej Rady 2001/220/WSiSW]*, (w:) E. Zielińska (red.) *Prawo Wspólnot Europejskich a prawo polskie, t. VI: Dokumenty karne, część II: Wybór tekstów z komentarzami*, Warszawa 2005, s. 632 i nast.

³⁷⁰ E. Bieńkowska, *Mediacja w polskim systemie ...* (w:) L. Mazowiecka (red.) *Mediacja karna ...*, s. 51 i nast.; E. Bieńkowska, *Pokrzywdzony w świetle ...*, s. 23 i nast.

zwrotu wydatków uiszczonych na skutek uzasadnionego udziału w procesie karnym.³⁷¹

Zaakcentowano także kwestię związaną z prawem do ochrony ofiary i określono, że Państwa Członkowskie winny zapewnić stosowny poziom ochrony wobec ofiar, jak również wobec ich rodzin bądź osób posiadających pozycję zbliżoną do rodziny, w szczególności obejmujący ich bezpieczeństwo oraz ochronę prywatności. Powyższa ochrona odnosi się głównie do sytuacji, w której właściwe władze uznają, że występuje poważne ryzyko odwetu lub dowód poważnego zamiaru naruszenia prywatności powyższych osób. Kolejno, obowiązujące ustawodawstwo powinno zagwarantować możliwość uniknięcia kontaktu ofiar z przestępcami w pomieszczeniach wymiaru sprawiedliwości, chyba że postępowanie karne uzasadnia wystąpienie takiego kontaktu. Gdy jest to uzasadnione, Państwa Członkowskie powinny zapewnić także specjalne poczekalnie dla ofiar znajdujące się w pomieszczeniach sądowych. Nadto warto wskazać, że ofiarom powinna zostać zapewniona możliwość uzyskania w rozsądnym terminie decyzji w zakresie wynagrodzenia przez sprawcę czynu zabronionego wyrządzonej szkody w toku procesu karnego, jednak z wyłączeniem sytuacji, w której w określonych sprawach prawo krajowe umożliwia przyznanie odszkodowania w inny sposób.³⁷²

³⁷¹ E. Bieńkowska, *Funkcja kompensacyjna* ..., s. 6–12; L. K. Paprzycki, *W obronie powództwa* ..., s. 30–34; P. Hofmański, *Szkodliwy dualizm* ..., s. 35–39..

³⁷² E. Bieńkowska, *Mediacja w polskim systemie* ... (w:) L. Mazowiecka (red.) *Mediacja karna* ...,s. 51 i nast.; E. Bieńkowska, *Pokrzywdzony w świetle* ..., s. 23 i nast.

ROZDZIAŁ III

OCHRONA ŚWIADKA O STATUSIE ZWYCZAJNYM

1. Warunki i zasady przyznania ochrony świadkowi o statusie zwyczajnym

Rozważania w zakresie środków ochrony świadka należy rozpocząć od wskazania, że mogą one być przyznane zarówno na podstawie regulacji Kodeksu postępowania karnego, jak też na podstawie ustawy z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka³⁷³, która kształtuje zasady, warunki i zakres stosowania środków ochrony i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, jak również osób im najbliższych. O ile *gros* środków ochrony świadka przewidzianych w przepisach k.p.k. ma zastosowanie już z racji samego uczestnictwa danej osoby w procesie karnym w charakterze świadka, to już warunkiem zastosowania niniejszej ustawy jest zagrożenie dla życia lub zdrowia pokrzywdzonego bądź świadka lub osób im najbliższych w związku z toczącym się procesem karnym (art. 1 ust. 1 ustawy). Warto nadmienić, że do czasu wejścia w życie powyższej ustawy w polskim systemie prawnym nie funkcjonowała kompleksowa regulacja odnosząca się do ochrony pokrzywdzonego i świadka, wobec których zachodzi zagrożenie życia zdrowia na skutek udziału w procesie karnym. Jednocześnie ustawodawca wskazał, iż co do zasady celem ustawy było stworzenie kompleksowej regulacji odnoszącej się do ochrony pokrzywdzonego i świadka, których zdrowie lub życie mogą być zagrożone, jak również w celu zapobieżenia zastraszeniu i odwetowi. Jako cel ustawy wskazano również zapewnienie prawidłowego uczestnictwa pokrzywdzonego i świadka w procesie karnym oraz uniknięcie wtórnej wiktymizacji pokrzywdzonych. Rozważania podjęte na gruncie niniejszego zagadnienia pozwolą na udzielenie odpowiedzi na pytania badawcze dotyczące tego, czy ustawę o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka można traktować jako kompleksową regulację odnoszącą się do ochrony świadka, jak również czy system ochrony

³⁷³ Uzasadnienie projektu ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (druk sejmowy VII kadencji nr 2653, s. 1.

świadka jest spójny i czy zastosowanie środków ochrony budzi wątpliwości? Warto również rozważyć, czy istnieje możliwość jednoczesnego zastosowania wobec danego świadka środków ochrony przewidzianych zarówno na gruncie k.p.k., jak i u.o.p.p.ś.?

Tytułem wstępu warto wskazać, że u.o.p.p.ś. umożliwia realizację jednej z naczelnych zasad jakimi kieruje się postępowanie karne, wyrażonej w art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k., zgodnie z którą postępowanie karne powinno być ukształtowane w taki sposób, aby zostały uwzględnione prawnie chronione interesy pokrzywdzonego, z jednoczesnym poszanowaniem jego godności³⁷⁴. Taki kształt normy prawnej zapewnia gwarancję ochrony godności również pokrzywdzonego, a nie jedynie podejrzanego, oskarżonego czy wreszcie skazanego.

Omawiana ustawa określa zasady, warunki oraz zakres zastosowania środków służących ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, jak również osób im najbliższym, o ile w związku z toczącym się lub zakończonym procesem karnym z udziałem tych osób albo postępowaniem karnym z udziałem świadka, istnieje zagrożenie dla życia lub zdrowia tych osób. Środki pomocy i ochrony mogą być zastosowane jeszcze przed wszczęciem procesu karnego lub karnoskarbowego, jeżeli już na tym etapie ujawni się zagrożenie dla życia lub zdrowia. Zazwyczaj istnienie zagrożenia może ujawnić się już na etapie czynności operacyjno – rozpoznawczych lub postępowania sprawdzającego w trybie art. 307 k.p.k

Precyzując zakres podmiotowy środków ochrony należy wskazać, że środki mogą być przyznane świadkom, pokrzywdzonym lub osobom im najbliższym. Jednocześnie, osobami najbliższymi są osoby wymienione w art. 115 § 11 kk tj. małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, bądź też osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek i osoba pozostająca we wspólnym pożyciu.

Z kolei do osób pozbawionych wolności: pokrzywdzonego i świadka oraz osób im najbliższych zastosowanie znajduje przepis art 88d ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny wykonawczy³⁷⁵. Zgodnie z dyspozycją tego przepisu, jeżeli w związku z toczącym się bądź zakończonym procesem karnym, w którym uczestniczy skazany lub uczestniczył w roli podejrzanego, oskarżonego, świadka lub pokrzywdzonego, nastąpiło poważne zagrożenie lub istnieje bezpośrednia obawa istotnego zagrożenia dla jego życia lub zdrowia, to wówczas dyrektor zakładu karnego winien przyznać takiemu skazanemu szczególnie rodzaj ochrony w

³⁷⁴ Brzmienie przepisu zostało nadane przez art. 20 pkt 1 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz.U. Z 2015 r., poz. 21).

³⁷⁵ Dz.U. Nr 90, poz. 557.

warunkach zwiększonej izolacji oraz zabezpieczenia³⁷⁶. Wspomniana ochrona może w szczególności polegać na kontroli stanu zdrowia skazanego, udzielaniu mu pomocy psychologicznej oraz stosowaniu warunków odbywania kary w charakterze zamkniętym. Stosowane wobec skazanego środki szczególnej ochrony mogą także polegać na zastosowaniu warunków odbywania kary przez skazanego stwarzającego poważne zagrożenie lub poprzez stałe monitorowanie skazanego. Można również wdrożyć środki ochrony osobistej w rozumieniu ustawy z dnia 25 czerwca 1997 roku o świadku koronnym, ale jedynie za zgodą skazanego. Zgodnie z art. 88d § 3 kkw dyrektor zakładu karnego obejmuje skazanego szczególną ochroną na wniosek sądu, przed którym toczy się proces karny, bądź na wniosek prokuratora prowadzącego lub nadzorującego postępowanie przygotowawcze³⁷⁷. We wniosku o objęcie ochroną organy winny wskazać przyczyny uzasadniające zastosowanie środków ochrony oraz wskazać czas jej trwania, jednak nie dłuższy niż 6 miesięcy. Dyrektor zakładu karnego ma możliwość zastosowania wobec skazanego szczególnej ochrony na jego uzasadniony wniosek, w którym należy podać przyczyny objęcia skazanego szczególną ochroną, a także określić czas jej trwania, jednak nie dłuższy niż 6 miesięcy. Zanim dyrektor zakładu karnego podejmie decyzję w zakresie zastosowania środków, ma obowiązek zasięgnięcia opinii sądu lub prokuratora, zaś po zakończeniu procesu karnego musi zasięgnąć opinii sędziego penitencjarnego. Do czasu rozpoznania sprawy i wydania opinii przez w/w organy, dyrektor zakładu może stosować środki jedynie tymczasowo.

Kontynuując rozważania dotyczące środków pomocy i ochrony zawartych w ustawie o pomocy i ochronie dla pokrzywdzonego i świadka należy wskazać, że przy ocenie stopnia zagrożenia dla życia lub zdrowia winno się brać pod uwagę warunki i właściwości osobiste wskazanych osób, ich ewentualny związek ze sprawcą, jak też rodzaj, sposób oraz okoliczności popełnienia czynu zabronionego i motywację sprawcy. Do środków, jakie przewiduje ustawa zalicza się: ochronę na czas czynności procesowej, ochronę osobistą i pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu. Udzielaniem środków ochrony i pomocy zajmuje się komendant wojewódzki (Stołeczny) Policji, którego właściwość uzależnia się od miejsca pobytu pokrzywdzonego, środka lub osoby im najbliższej. Zgodnie z art. 12 ustawy, środków

³⁷⁶ L. Bogunia, T. Kalisz, *Wątpliwości dotyczące nowych rozwiązań w zakresie bezpieczeństwa osobistego osadzonych* (Uwagi na tle art. 88d i 212a KKW), (w:) A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Leciak (red.), *Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga jubileuszowa Profesora Mariana Filara*, Toruń 2012, s. 110–115.

³⁷⁷ T. Kalisz, *Skazani szczególnie chronieni. Uwagi na tle problemu zapewniania bezpieczeństwa osobistego osadzonych w polskich jednostkach penitencjarnych*, (w:) A. Kwieciński (red.) *Postępowanie z wybranymi grupami skazanych w polskim systemie penitencjarnym : aspekty prawne*, Warszawa 2013, s. 44–46.

ochrony i pomocy udziela właściwy komendant Policji na pisemny wniosek pochodzący albo od pokrzywdzonego i świadka złożony za pośrednictwem organów prowadzących czynności operacyjno- rozpoznawcze, postępowanie sprawdzające lub postępowanie przygotowawcze albo też sądu, który może przedłożyć opinię pisemną w zakresie wniosku. Wniosek może również złożyć bezpośrednio organ prowadzący czynności operacyjno – rozpoznawcze, postępowanie sprawdzające lub przygotowawcze albo sąd, jednak wniosek musi złożony za zgodą pokrzywdzonego lub świadka. W powyższym wniosku należy przede wszystkim zawrzeć argumenty uzasadniające udzielenie środków ochrony i pomocy wobec osoby, której wniosek dotyczy. Właściwy komendant Policji w czasie nie dłuższym niż 14 dni winien wydać zarządzenie w przedmiocie udzielenie środków ochrony i pomocy. Termin ten liczy się od dnia wpłynięcia wniosku. Wydanie zarządzenia powinno zostać poprzedzone analizą okoliczności uzasadniających udzielenie ochrony, ze szczególnym uwzględnieniem stopnia zagrożenia wobec chronionych osób. Warto jednocześnie zaakcentować, że powyższe zarządzenie jest natychmiast wykonalne. W wypadku udzielenia środków ochrony, należy powiadomić o tym fakcie osobę chronioną, której dotyczy zarządzenie, jak również sąd i organ nadzorujący w postępowaniu przygotowawczym. Osobie, której odmówiono udzielenia środków ochrony i pomocy, przysługuje uprawnienie do złożenia wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy w terminie 7 dni. Aby istniała możliwość ponownego rozpoznania wniosku muszą uprzednio ujawnić się nowe okoliczności, o czym należy poinformować wnioskodawcę. Należy także nadmienić, że w szczególnie uzasadnionych przypadkach, już po złożeniu wniosku można zastosować środki pomocy i ochrony, aż do czasu rozpatrzenia wniosku³⁷⁸.

W celu otrzymania właściwych środków ochrony i pomocy, pełnoletnia osoba chroniona ma obowiązek przedłożyć właściwemu komendantowi Policji zobowiązanie na piśmie do przestrzegania zasad i zaleceń w zakresie udzielonej ochrony i pomocy, jak również do wykonywania obowiązków spoczywających na danej osobie z mocy ustawy oraz wynikających z prawomocnych orzeczeń i decyzji – co do udzielenia pomocy w zakresie zmiany miejsca pobytu. Do obowiązków właściwego komendanta Policji należy poinformowanie osoby chronionej o zasadach i zaleceniach odnoszących się do stosowania środków ochrony i pomocy³⁷⁹.

³⁷⁸ E. Bieńkowska, *Wokół projektu utworzenia systemu ochrony pokrzywdzonego i świadka*, Prok. i Pr. 2015, nr 3, s. 32. i nast.; E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków*, Prok. i Pr. 2015, nr. 10, s. 18.

³⁷⁹ *Idem*.

Zgodnie z przepisem art. 14 ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, właściwemu komendantowi Policji przysługuje uprawnienie do zmiany zastosowanych uprzednio środków, w tym wysokości pomocy finansowej, odpowiednio do okoliczności, jednakże powyższe musi zostać poprzedzone wysłuchaniem osoby chronionej. Także właściwy komendant Policji wyznacza właściwą do wykonywania zarządzenia w przedmiocie ochrony jednostkę Policji.³⁸⁰

Z kolei na osobie chronionej spoczywa przede wszystkim obowiązek przekazywania właściwej jednostce Policji informacji niezbędnych w zakresie realizowania środka dotyczącego zmiany miejsca pobytu, zwłaszcza z uwzględnieniem informacji dotyczących kontaktów rodzinnych i towarzyskich, stanu majątkowego, jak również stanu zdrowia (art. 15 ustawy). Przed zastosowaniem odpowiednich środków ochrony i pomocy, osobę chronioną za jej zgodą można poddać badaniu psychologicznemu.³⁸¹

Odnosząc się zaś do czasu stosowania środków ochrony i pomocy wskazują, że środki te stosuje się wyłącznie na czas oznaczony wskazany w zarządzeniu w przedmiocie środków ochrony i pomocy (art. 16 ustawy). Natomiast wypada wskazać, że właściwy komendant Policji może, na wniosek osoby chronionej albo na wniosek sądu lub organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze (o ile osoba chroniona wyrazi na to zgodę), wydać zarządzenie w przedmiocie dalszego stosowania środków ochrony i pomocy, jeżeli okoliczności uzasadniające udzielenie środków ochrony i pomocy pozostają wciąż aktualne³⁸².

Odnosząc się zaś do środków mających na celu ochronę świadka na podstawie regulacji k.p.k. należy wskazać, że środki te mają zazwyczaj charakter *stricte* procesowy. Niemniej jednak, zastosowanie tychże środków w sposób bezpośredni lub pośredni zmierza za zapewnienia świadkowi stosownej ochrony. Jak wskazano powyżej, zastosowanie przepisów k.p.k. możliwe jest już z racji posiadania przez daną osobę statusu świadka w procesie karnym. Warto jednak wskazać, że możliwość zastosowania poszczególnych środków ochrony aktualizuje się dopiero na określonym stadium procesu karnego. Powyższe zostanie poddane rozważaniom opisanym w części rozprawy odnoszącej się do środków ochrony świadka lub też właściwie do zastosowania wobec świadka instytucji przewidzianej w k.p.k., która w istocie skutkuje zapewnieniem ochrony.

³⁸⁰ E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony...*, s. 18.

³⁸¹ E. Bieńkowska, *Ofiary przestępstw w postępowaniu karnym – nowe standardy Unii Europejskiej*, PiP 2014, nr 4, s. 58 i nast.

³⁸² E. Bieńkowska, *Wokół projektu ...*, s. 32 i nast.

2. Zakres ochrony świadka o statusie zwyczajnym

Rozpoczynając rozważania w zakresie ochrony świadka należy wskazać, że źródła omawianej ochrony można upatrywać zarówno w regulacjach Kodeksu postępowania karnego, jak również w ustawie o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka oraz aktach normatywnych niższego szczebla. Mając powyższe na uwadze, kwestia ochrony świadka w procesie karnym zostanie w niniejszej rozprawie wskazana odrębnie dla regulacji kodeksowych oraz tych wynikających z ustawy.

Odnosząc się do zakresu ochrony wskazanego w ustawie z dnia 28 listopada 2014 roku, to należy wskazać, że powyższa ustawa określa zasady, warunki, jak też zakres zastosowania owych środków ochrony i pomocy dla pokrzywdzonego, świadka oraz osób im najbliższych. Środki ochrony można zastosować wówczas, gdy w związku z toczącym się lub zakończonym procesem karnym z udziałem pokrzywdzonego lub świadka albo postępowaniem karnym skarbowym z udziałem świadka występuje zagrożenie wobec życia i zdrowia tychże osób (art. 1 ust. 1)³⁸³. Nadto, określone w ustawie środki ochrony i pomocy mogą być wdrożone przed wszczęciem postępowania karnego lub karnego skarbowego, o ile zagrożenie dla życia lub zdrowia ujawni się w toku przeprowadzonych czynności operacyjno-rozpoznawczych lub czynności sprawdzających w trybie art. 307 k.p.k. (art. 1 ust. 2). Raz jeszcze warto nadmienić, że osobami najbliższymi są osoby określone w art. 115 § 11 k.k. (art. 1 ust. 3). Trzeba także wskazać, że w stosunku do świadka i pokrzywdzonego, którzy są pozbawieni wolności, zastosowanie znajdują przepisy art. 88d k.k.w³⁸⁴.

Niewątpliwie konieczność stosowania środków ochrony i pomocy nie zawsze ma związek ze statusem, jaki posiada dana osoba w toku procesu karnego. Mając powyższe na względzie, ustawodawca rozszerzył możliwość zastosowania tychże środków również na osoby najbliższe dla pokrzywdzonych i świadków, w rozumieniu art. 115 § 11 k.k. regulacja ta jest zasadna z uwagi na konieczność zapewnienia zarówno efektywnej jak i całościowej ochrony dla wszystkich podmiotów będących uczestnikami procesu karnego. Istnienie zagrożenia wobec osób najbliższych ma oczywisty wpływ na wolę świadka do podjęcia

³⁸³ E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony...*, s. 18; E. Bieńkowska, *Wokół projektu ...*, s. 32 i nast.

³⁸⁴ L. Bogunia, T. Kalisz, *Wątpliwości dotyczące nowych rozwiązań...*(w:) A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Leciak (red.), *Nauki penalne ...*, s. 110–115.

³⁸⁴ T. Kalisz, *Skazani szczególnie chronieni...* (w:) A. Kwieciński (red.) *Postępowanie z wybranymi grupami...*, s. 44–46.

rzetelnej współpracy z organami ścigania i organami wymiaru sprawiedliwości³⁸⁵. Analizując system ochrony świadka w procesie karnym można dojść do przekonania, że przewidziane przez ustawodawcę formy ochrony zostały uregulowane w aktach prawnych różnej rangi, a zatem od rozwiązań ustawowych po zarządzenia Komendanta Głównego Policji. Co do zasady regulacje te mają charakter jedynie częściowy i odnoszący się do danej części zagadnienia związanego z zagrożeniem dla życia bądź zdrowia. Niezwykle istotne z punktu widzenia prawidłowego procedowania środki ochrony zostały zagwarantowane w Kodeksie postępowania karnego. Z kolei już bardziej szczegółowe akty zostały objęte regulacjami wydanymi przez Komendanta Głównego Policji np. w zarządzeniu z dnia 15 lipca 2005 r. w sprawie metod i form ochrony udzielanej przez Policję osobom zagrożonym, wytycznymi z dnia 15 lutego 2012 roku w przedmiocie wykonywania czynności dochodzeniowo- śledczych przez funkcjonariuszy, jak również wytycznymi z dnia 30 lipca 2013 roku w przedmiocie standardów technicznych, funkcjonalnych oraz użytkowych obowiązujących w obiektach służbowych Policji. Jednocześnie warto zaakcentować, że ustawodawca wciąż zachowuje opisany powyżej system ochrony, w szczególności osobistej, która jest udzielana na mocy wewnętrznych regulacji funkcjonariuszy m.in. sędziom, oskarżycielom publicznym, ale także podejrzany a następnie oskarżonym. Powyższe jest uzasadnione szczególnymi wytycznymi tego rodzaju ochrony, które są przecież różne od potrzeb świadków uczestniczących w procesie karnym. Z kolei mając na względzie specyficzne regulacje określone w Kodeksie karnym wykonawczym, to ustawa o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka nie znajduje zastosowania w stosunku do osób pozbawionych wolności. Warto również nadmienić, że istotnym narzędziem służącym pomocy osobom, które zostały pokrzywdzone na skutek czynu zabronionego oraz członkom ich rodzin jest Fundusz Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej utworzony w trybie art. 43 k.k.w³⁸⁶.

Odnosząc się w sposób pośredni do instytucji świadka w procesie karnym warto wskazać, że jego pozycję procesową określa co do zasady zbiór jest praw i obowiązków. Jako uprawnienia przysługujące świadkowi w toku procesu karnego należy wymienić przede wszystkim prawo do odmowy składania zeznań, które przysługuje zarówno osobom najbliższym wobec oskarżonego, jak też świadkom – oskarżonym w odrębnym postępowaniu

³⁸⁵ E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony...*, s. 18; E. Bieńkowska, *Wokół projektu ...*, s. 32 i nast.

³⁸⁶ Fundusz Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej został powołany na podstawie ustawy z 12.2.2010 r. – o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz ustawy – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. Nr 40, poz. 227 ze zm.), która weszła w życie 1 stycznia 2012 r. (na temat genezy funduszu – K Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, 2017, s. 272; S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, 2017, s. 174

o współdziałal w czynie zabronionym objętym postępowaniem, zgodnie z art. 182 k.p.k.³⁸⁷. Kolejno należy wskazać uprawnienie do uchylenia się od udzielenia odpowiedzi na pytanie, o ile udzielenie tejże odpowiedzi może spowodować narażenie świadka bądź osoby dla niego najbliższej na odpowiedzialność karną za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe, o czym stanowi art. 183 § 1 k.p.k. Również istotnym uprawnieniem jest możliwość wnioskowania o to, aby świadka przesłuchano na rozprawie z wyłączeniem jawności, jeżeli treść depozycji może narazić na hańbę świadka lub osobę jemu najbliższą w trybie art. 183 § 2 k.p.k., jak również prawo do złożenia przez osobę pozostającą z oskarżonym w szczególnie bliskiej relacji o zwolnienie z obowiązku zeznawania bądź udzielenia odpowiedzi na pytania, o czym stanowi treść art. 185 k.p.k.

Niezwykle istotna z punktu widzenia ochrony świadka jest też kwestia anonimizacji tj. prawo do zastrzeżenia do wyłącznej wiadomości sądu lub oskarżyciela publicznego danych odnoszących się do miejsca zamieszkania świadka, którą to kwestię reguluje m.in. art. 148 a k.p.k. Inne typowo procesowe uprawnienia, jednak mniej znaczące z punktu widzenia *stricte* ochrony świadka to prawo ustanowienia pełnomocnika w sprawie zgodnie z art. 87 § 2 k.p.k., prawo do zwrotu poniesionych kosztów postępowania na mocy art. 618 § 1 pkt 7 k.p.k. Odnosząc się zaś do obowiązków procesowych świadka należy wskazać, że niewątpliwie zasadniczym i najważniejszym obowiązkiem jest stawiennictwo na wezwanie organu procesowego, a następnie złożenie zeznań (art. 177 § 1 k.p.k.). W dalszej kolejności trzeba wymienić obowiązek złożenia przyrzeczenia (art. 187 § 2 k.p.k.), obowiązek mówienia prawdy i niezatajania prawdy (art. 188 k.p.k.), jak również obowiązek poddania się oględzinom i badaniom (art. 192 k.p.k.). Warto w tym miejscu nadmienić, że niezastosowanie się przez świadka do spoczywających na nim obowiązków usankcjonowane jest m.in. karami porządkowymi w trybie art. 285 k.p.k.³⁸⁸.

Niezależnie od kwestii praw i obowiązków świadka, ustawodawca wprowadził w Kodeksie postępowania karnego regulacje zobowiązujące bądź uprawniające organy

³⁸⁷ Jest to wyjątek od zasady, że każdy świadek wezwany w tym charakterze przez organ procesowy ma obowiązek stawić się i złożyć zeznanie zgodnie z treścią art. 177 § 1 k.p.k. Jako unormowanie o charakterze wyjątkowym powinno być interpretowane ściśle (wyrok SN z dnia 25 czerwca 1974 r., V KR 184/74; L.K. Paprzycki (w:) J. Grajewski, *Kodeks postępowania...*, s. 645.

³⁸⁸ Zgodnie z treścią art. 285 k.p.k. na świadka, biegłego bądź specjalistę, który nie stawił się na wezwanie organu i nie usprawiedliwił należycie swojej nieobecności albo wydalili się z miejsca, w której prowadzona jest czynność przed jej zakończeniem i bez zezwolenia, można nałożyć karę pieniężną w wysokości 3000 złotych (§ 1). Nadto, w powyższych wypadkach można także zarządzić zatrzymania oraz przymusowe doprowadzenie świadka (§ 3).

procesowe do wydawania decyzji mających znaczenie dla pozycji procesowej świadka. Powyższe przejawia się chociażby w stosowaniu szczególnego trybu przesłuchania określonego w art. 185 a-c k.p.k., czy dokonania czynności na odległość w trybie art. 177 § 1a k.p.k., lub też przez sędziego wyznaczonego bądź sąd wezwany zgodnie z art. 396 k.p.k. Odnosi się to także do kwestii utajnienia okoliczności umożliwiających ujawnienie danych osobowych świadka anonimowego (art. 184 k.p.k.) oraz do zagwarantowania przez organy procesowe warunków swobody wypowiedzi (art. 171 k.p.k.), a wreszcie do obowiązku organów polegającego na dokonaniu pouczenia świadka (art. 190 § 1 k.p.k., art. 191 § 2 k.p.k.) bądź wyłączenia jawności na czas dokonania przesłuchania określonej kategorii świadków zgodnie z art. 181 k.p.k. i art. 360 § 3 k.p.k.

Kontynuując rozważania w przedmiocie zakresu ochrony świadka należy wskazać, że ustawodawca zagwarantował dwa niezależne mechanizmy towarzyszące systemowi ochrony i pomocy, które to stanowią jego fundamentalną część i zapewniają wsparcie. Pierwszy z nich odnosi się do stworzenia instytucji koordynatorów w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa osobom uczestniczącym w procesie karnym. Rolą koordynatorów jest funkcjonowanie przy komendach wojewódzkich Policji, a do zadań należy m.in. umożliwienie współpracowania jednostek Policji co do wykonywania środków ochrony i pomocy, w szczególności poprzez zbieranie danych dotyczących ewentualnych zagrożeń. Nadto, koordynatorzy mają obowiązek podejmowania działań ułatwiających dostępność pomocy psychologa dla pokrzywdzonych. Aby spełnienie tych założeń było realne, jako konieczne jawi się przekazywanie określonym jednostkom Policji wiedzy o instytucjach udzielających pomocy i ochrony, a także pozyskiwanie informacji o odmowie świadczenia pomocy psychologicznej przez podmiot, który uprzednio utrzymał w tym celu dotację z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Funduszu Pomocy Postpenitencjarnej³⁸⁹. Powyższe zaś niewątpliwie ma szansę przyczynić się do efektywniejszego rozporządzania środkami Funduszu. Z kolei drugi mechanizm dotyczy ułatwienia dostępu w zakresie pomocy psychologicznej dla pokrzywdzonych, a także osób im najbliższych, w których ujawniło się zagrożenie zdrowia psychicznego³⁹⁰. W takiej sytuacji organ przeprowadzający czynności operacyjno – rozpoznawcze albo sprawdzające bądź organ prowadzący postępowanie przygotowawcze oraz sąd mają obowiązek udzielenia pokrzywdzonemu informacji w zakresie możliwości uzyskania pomocy psychologicznej, którą wykonują podmioty posiadające na ten cel dotację z Funduszu Pomocy

³⁸⁹ K Postulski, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 272; S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 174

³⁹⁰ E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony...*, s. 18; E. Bieńkowska, *Wokół projektu ...*, s. 32 i nast.

Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej lub inne podmioty zajmujące się świadczeniem tej pomocy. Do tych właśnie innych podmiotów zalicza się przede wszystkim organizacje pozarządowe, które nie otrzymały powyższej dotacji bądź Poradnie Zdrowia Psychicznego.

3. Ochrona świadka o statusie zwyczajnym wynikająca z Kodeksu postępowania karnego

3.1. Zastrzeżenie danych dotyczących miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu

Kwestię odnoszącą się do anonimizacji danych pokrzywdzonych i świadków w toku postępowania karnego reguluje głównie art. 148 a k.p.k.³⁹¹. Zgodnie z dyspozycją § 1 tegoż artykułu nie zamieszcza się w protokole danych zawierających miejsce zamieszkania i miejsce pracy świadka i pokrzywdzonego, którzy są uczestnikami czynności procesowej. Dane powyższe winny zostać umieszczone w załączniku do protokołu, który z kolei jest przechowywany w załączniku adresowym do akt sprawy. Dostęp to powyższych danych powinien mieć jedynie organ prowadzący postępowanie. Jednakże regulacja z § 1 nie ma zastosowania do świadka będącego funkcjonariuszem publicznym, który składa zeznania w związku z pełnioną przez siebie funkcją. Wyjątkiem jest sytuacja, w której organ przeprowadzający czynność na etapie postępowania przygotowawczego lub przewodniczący składu orzekającego dojdzie do przekonania, że dobro procesu karnego wymaga, aby powyższych danych w protokole nie zamieszczać. W wypadku, gdy dane pokrzywdzonego i świadka dotyczące miejsca zamieszkania lub pracy są zawarte w dokumentach innych aniżeli protokół (w kontekście § 1 art. 148a k.p.k.), to wtedy dokumenty te w całości lub w części, w której zawierają te dane, powinny być umieszczone w załączniku adresowym do akt sprawy, również jedynie do wiadomości organu prowadzącego postępowanie. Do akt postępowania załącza się również uwierzytelnione kopie dokumentów lub ich części, sporządzone w sposób uniemożliwiający zapoznanie się z tymi danymi³⁹².

³⁹¹ Przepis został dodany ustawą z dnia 11 marca 2016 r. (Dz.U. z 2016 r., poz. 437). Odwołuje się w znacznym zakresie do rozwiązań normatywnych uprzednio objętych zakresem normowania art. 148 k.p.k. po dokonaniu jego nowelizacji na mocy ustawy z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka.

³⁹² A. Sakowicz, *Komentarz do art. 148 a k.p.k.* (w:), A. Sakowicz (red.) *Kodeks ...*, Legalis..

Niezależnie od powyższego warto zaakcentować, że zarówno organowi przeprowadzającemu czynność i przewodniczącemu składu sądu w zakresie protokołu wskazanego w § 1 artykułu, jak również organowi prowadzącemu postępowanie przygotowawcze, prezesowi sądu lub przewodniczącemu składu w zakresie dokumentów wskazanych w § 3 artykułu przysługuje uprawnienie do odstąpienia w całości lub w części od stosowania wskazanych powyżej wymogów w sytuacjach enumeratywnie określonych. Otóż, powyższe może mieć zastosowanie, jeżeli dane zawierające miejsce zamieszkania lub miejsce pracy świadka bądź pokrzywdzonego są już znane oskarżonemu. Nadto, sytuacja taka wystąpi również w zakresie danych dotyczących miejsca zamieszkania lub pracy, gdy miejsca te są jednocześnie miejscem prowadzenia działalności gospodarczej przez pokrzywdzonego lub świadka oraz dane te zostały ujawnione we właściwym rejestrze lub ewidencji. Ostatni wyjątek odnosi się do sytuacji, w której zaistniał oczywisty brak potrzeby ochrony danych osobowych, bądź też ze względu na charakter sprawy. Ponadto, Sąd lub organ prowadzący postępowanie przygotowawcze ma możliwość ujawnienia w niezbędnym zakresie danych osobowych pokrzywdzonego lub świadka, jeżeli są one istotne dla rozstrzygnięcia sprawy³⁹³.

Niewątpliwie jednak na organach prowadzących czynności w toku postępowania karnego spoczywa obowiązek sporządzenia załącznika do każdego protokołu, zawierającego dane dotyczące miejsca zamieszkania i pracy pokrzywdzonego lub świadka. Jak wskazuje wprost przepis, załącznik do protokołu winien być przechowywany w odrębnym załączniku do akt sprawy tzw. adresowym, który następnie dołącza się do aktu oskarżenia (art. 334 § 2 k.p.k.). Również ten załącznik powinien zawierać wszelkie dokumenty zawierające dane osobowe pokrzywdzonych i świadków np. faktury, pisma urzędowe, rachunki, wezwania). Każdorazowo po wpłynięciu do akt sprawy dokumentu, odpowiedni organ ma obowiązek wydać zarządzenie w którym zostanie określone, zarówno w jakim załączniku adresowym powinien być przechowywany dokument, jak również sposób sporządzenia kopii danego dokumentu do akt sprawy w taki sposób, aby nie było możliwości zapoznania się z utajnionymi informacjami. Nadto warto podkreślić uprawnienie organów do ujawnienia danych zawierających miejsca zamieszkania i pracy w sytuacji, gdy mają one znaczenie do rozstrzygnięcia sprawy np. w razie zaistnienia konieczności weryfikacji depozycji złożonych przez pokrzywdzonego bądź świadka. Taka okoliczność może nastąpić zarówno na etapie postępowania przygotowawczego jak i sądowego, bowiem decyzję w tym zakresie może podjąć sąd lub organ prowadzący postępowanie przygotowawcze.

³⁹³ *Idem.*

Omawiany przepis art. 148a k.p.k. został wprowadzony stosunkowo niedawno, bowiem dopiero na mocy ustawy z dnia 11 marca 2016 roku³⁹⁴. Podtrzymuje on w pewnym zakresie rozwiązania normatywne prezentowane w art. 148 k.p.k. po nowelizacji ustawą z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka³⁹⁵.

Rozpoczynając rozważania dotyczące anonimizacji danych pokrzywdzonego i świadka warto zwrócić uwagę na kwestię uczestniczenia w czynnościach, która została zaakcentowana w art. 148 a § 1 k.p.k. Otóż przepis ten stanowi, że organ nie może umieścić w protokole danych zawierających miejsca zamieszkania i pracy pokrzywdzonego lub świadka. Analizując powyższe sformułowanie należy wskazać, iż przepis ten ma zastosowanie zarówno wobec osób przesłuchiwanym w toku postępowania karnego w charakterze świadka, ale również osoby uczestniczące w czynnościach procesowych na etapie postępowania przygotowawczego np. w oględzinach lub przeszukaniu³⁹⁶. Dane dotyczące miejsca zamieszkania i miejsca pracy nie winny zostać umieszczone w załączniku adresowym do akt sprawy, do których ma dostęp jedynie organ prowadzący postępowanie.

Przechodząc do kwestii dotyczącej podjęcia miejsca zamieszkania i miejsca pracy należy zaakcentować, że miejscem zamieszkania jest miejsce, w którym świadek lub pokrzywdzony faktycznie przebywa z zamiarem stałego pobytu. Z kolei miejsce pracy to zarówno wszelkie instytucje, przedsiębiorstwa i zakłady, w których zatrudniony jest świadek i pokrzywdzony, ale przede wszystkim miejsce faktycznego wykonywania przez nich pracy. Równocześnie warto wskazać, że treść art. 148a § 1 k.p.k. w żaden sposób nie precyzuje jednoznacznie miejsca zamieszczenia danych świadka i pokrzywdzonego w protokole. Z tego zaś można wywodzić, że obowiązek anonimizacji powyższych danych pozostaje aktualny bez względu na miejsce umieszczenia ich w protokole. Taka sytuacja ma zastosowanie zarówno wobec danych personalnych świadka, ale również wobec danych zawierających miejsce zamieszkania i miejsce pracy, które zostały podane właśnie przez pokrzywdzonego lub świadka w toku składania przez nich zeznań. W tym miejscu warto wskazać na treść art. 191 § 1 b k.p.k., zgodnie z którym pytania zadawane przez organ procesowy świadkowi w żaden sposób nie mogą zmierzać do ujawnienia jego miejsca zamieszkania i miejsca pracy. Tym niemniej nie można wykluczyć sytuacji, w której sam pokrzywdzony lub świadek na etapie spontanicznej wypowiedzi odniesie się do powyższych danych. Unormowanie zawarte w art.

³⁹⁴ Dz.U. z 2016 r., poz. 437.

³⁹⁵ Dz.U. z 2015 r., poz. 21.

³⁹⁶ A. Sakowicz, *Komentarz do art. 148 a k.p.k.* (w:), A. Sakowicz (red.) *Kodeks ...*, Legalis.

191 § 1b k.p.k. nie znajduje także zastosowania w sytuacji, gdy dane mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. We wskazanych przypadkach dane nie mogą być zamieszczone w protokole, zaś o odrębnym załączniku to protokołu. Nie sposób pominąć jakże trafnego stanowiska S. Steinborna, zgodnie z którym art 148a § 5 k.p.k. nie może stanowić podstawy do zamieszczenia ich bezpośrednio w protokole z uwagi na okoliczność, że owe ujawnienie nie ma charakteru automatycznego, jak również następuje tylko w niezbędnym zakresie³⁹⁷. Mając powyższe na względzie nie sposób pominąć, że anonimizacja dotyczy ogółu informacji, które bezpośrednio lub pośrednio umożliwiają ustalenie miejsca zamieszkania i pracy pokrzywdzonego i świadków. Z tych właśnie względów istnieje zakaz umieszczania danych chronionych bezpośrednio w sporządzonym z procesowej czynności protokole.

W dalszej kolejności warto również odnieść się do kwestii wyłączenia anonimizacji uregulowanej w art. 148a § 2 k.p.k. tj. dotyczącej danych funkcjonariusza publicznego, który składa w toku procesu karnego zeznania w charakterze świadka. Otóż, powołując się na treść art. 148a § 2 k.p.k., danych dotyczących jedynie miejsca pracy świadka będącego jednocześnie funkcjonariuszem publicznym nie umieszcza się w załączniku adresowym. Jak słusznie wskazują przedstawiciele doktryny, powyższe wyłączenie anonimizacji następuje z urzędu i ma miejsce w sytuacji składania zeznań np. przez pracownika organu administracji publicznej w toku procesu karnego bądź przesłuchania funkcjonariusza Policji lub innej służby celem uzyskania informacji uzyskanych przez daną osobą podczas pełnienia służby i wykonywania w związku z tym określonych czynności służbowych³⁹⁸. Wyjątkiem, który skutkuje brakiem zamieszczenia danych dotyczących miejsca zamieszkania funkcjonariusza publicznego w protokole jest dobro postępowania. W takiej sytuacji dane świadka – funkcjonariusza publicznego są, podobnie jak w przypadku pozostałych świadków i pokrzywdzonych – zamieszczane są w załączniku do protokołu, przy czym miejsce załącznika do protokołu nie powinno zostać wskazane w protokole. Wszelkie rozstrzygnięcia w tym zakresie podejmuje przeprowadzający czynność na etapie postępowania przygotowawczego, bądź też przewodniczący składu orzekającego³⁹⁹.

Jak omówiono wcześniej, dane dotyczące miejsca zamieszkania oraz miejsca pracy pokrzywdzonego i świadka powinny zostać umieszczone w załączniku do protokołu. Treść artykułu 148a § 3 k.p.k. reguluje kwestię załącznika do protokołu, do którego odwołuje się

³⁹⁷ S. Steinborn (w:) S. Steinborn (red.) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 357.

³⁹⁸ *Idem*.

³⁹⁹ A. Sakowicz, *Komentarz do art. 148a kpk* (w:), A. Sakowicz (red.) *Kodeks ...*, Legalis.

także art. 148a § 1 k.p.k., czyli załącznika zawierającego zarówno dane dotyczące miejsca zamieszkania i pracy, ale również inne dokumenty, które wskazują na powyższe dane. Informacje te winny znajdować się w załączniku adresowym do akt sprawy, pozostające do wiadomości organu procesowego. Akta sprawy co do zasady powinny zawierać jedynie uwierzytelnione kopie dokumentów lub ich części, sporządzone w sposób uniemożliwiający zapoznanie się z danymi⁴⁰⁰. Artykuł 148a § 3 k.p.k. zawiera także pojęcie innych dokumentów, przez które rozumie się dokumenty zaliczone w poczet materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie (jak np. faktury, dokumenty bankowe, korespondencja prywatna, akta pracownicze), ale też inne dokumenty powstałe przez organ procesowy na skutek toczącego się postępowania karnego tj. notatka urzędowa, pismo urzędowe, zwrotne potwierdzenie odbioru pism bądź pisma kierowane do tego organu przez świadków i pokrzywdzonych⁴⁰¹.

Niewątpliwie bardzo istotną kwestią na gruncie art. 148a k.p.k. jest tematyka odstąpienia od anonimizacji danych pokrzywdzonego i świadka. Zgodnie bowiem z treścią art. 148a § 4 k.p.k. organ procesowy przeprowadzający czynność na etapie postępowania przygotowawczego lub przewodniczący składu sądu (co do protokołu z art. 148a § 1 k.p.k.) bądź też organ prowadzący postępowanie przygotowawcze albo prezes sądu lub przewodniczący składu sądu (w odniesieniu do innych dokumentów) może zarządzić o odstąpieniu w określonym zakresie od stosowania przepisów § 1 lub 3 tj. ochrony danych dotyczących miejsca zamieszkania i miejsca pracy świadka i pokrzywdzonego oraz innych dokumentów, które je obejmują. Z uwagi na wyjątkowość tej regulacji może ona zaistnieć jedynie w wyszczególnionych przypadkach. Otóż, odstąpienie od anonimizacji danych może nastąpić wtedy, gdy oskarżony zna informacje dotyczące miejsca zamieszkania lub pracy pokrzywdzonego i świadka. Kolejnym wyjątkiem jest tożsamość miejsca zamieszkania lub miejsca pracy pokrzywdzonego lub świadka z miejscem prowadzenia przez nich działalności gospodarczej, o ile dane te przekazano do publicznej wiadomości do właściwego rejestru lub ewidencji. Ostatnią przesłanką jest oczywisty brak potrzeby ochrony danych dotyczących miejsca zamieszkania lub miejsca pracy pokrzywdzonego lub świadka ze względu na charakter sprawy. Jednocześnie nie sposób pominąć regulacji, zgodnie z którą sąd lub organ prowadzący postępowanie przygotowawcze ma możliwość ujawnienia w niezbędnym zakresie danych o których mowa w art. 148a § 1 k.p.k. lub oryginały dokumentów o których

⁴⁰⁰ *Idem.*

⁴⁰¹ S. Steinborn (w:) S. Steinborn (red.) *Kodeks...*, Legalis.

mowa w art. 148a § 3 k.p.k., jeżeli ma to znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Nadto należy wskazać, iż przepis art. 148a k.p.k. ma odpowiednie zastosowanie w stosunku do danych osoby składającej zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa (art. 304 § 1 zd. 2 k.p.k.⁴⁰²) czyli do protokołu przyjęcia powyższego zawiadomienia (art. 143 § 1 pkt 1 k.p.k.), ale również innych dokumentów, które zawierają dane dotyczące miejsca zamieszkania lub miejsca pracy osoby⁴⁰³.

Pozostając nadal w tematyce dotyczącej anonimizacji danych nie sposób nie poruszyć kwestii regulacji zawartej w art. 156a k.p.k. a dotyczącej zasad udostępniania danych lub dokumentów. Zgodnie bowiem z treścią tego przepisu dane lub oryginały dokumentów, które znajdują się w załączniku adresowym można udostępniać jedynie organom państwowym i organom samorządu terytorialnego wyłącznie na ich wniosek, jeśli jest to niezbędne do wykonywania zadań ustawowych tychże organów. Istnieje także możliwość udostępnienia danych i dokumentów na wniosek innych instytucji, o ile przemawia za tym ważny interes⁴⁰⁴.

Jak wyraźnie wskazuje treść normy prawnej z art. 156a k.p.k., wyróżnia się dwa zakresy udostępniania danych świadka i pokrzywdzonego. Pierwszy z nich dotyczy danych odnoszących się do miejsca zamieszkania i miejsca pracy świadka i pokrzywdzonego, jak też oryginałów dokumentów znajdujących się w załączniku adresowym do akt sprawy, które można udostępnić jedynie ściśle określonym instytucjom tj. organom państwowym i organom samorządu terytorialnego wyłącznie na ich wniosek i o ile jest to niezbędne w celu wykonywania ustawowych zadań tych organów. Drugi z kolei odnosi się do możliwości udostępnienia powyższych danych również na wniosek innych instytucji lub osób, jeżeli przemawia za tym ich ważny interes⁴⁰⁵. Wobec powyższego należy przyjąć, że warunkiem udostępnienia informacji w tym przypadku jest zaistnienie ważnego interesu instytucji innej aniżeli instytucja państwa bądź samorządowa.⁴⁰⁶

⁴⁰² Zgodnie z treścią art. 304 § 1 k.p.k. każdy, kto dowiedział się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję. Przepisy art. 148a i 156a k.p.k. stosuje się odpowiednio.

⁴⁰³ A. Sakowicz, *Komentarz do art. 148a kpk* (w:), A. Sakowicz (red.) *Kodeks ...*, Legalis.

⁴⁰⁴ Podobnie jak przepis art. 148a kpk, także i przepis art. 156a kpk został wprowadzony ustawą z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Przepis ten wszedł w życie 8 kwietnia 2015 roku, jednak został wkrótce zmieniony ustawą z 11 marca 2016 roku, na podstawie której ograniczono dostęp do załącznika adresowego jedynie organom państwowym i organom samorządu terytorialnego wyłącznie do sytuacji, w której jest to niezbędne dla wykonywania ustawowych zadań tychże organów

⁴⁰⁵ A. Sakowicz, *Komentarz do art. 156a kpk* (w:), A. Sakowicz (red.) *Kodeks...*, Legalis.

⁴⁰⁶ *Idem*.

Odnosząc się *stricte* do zakresu i sposobu udostępnienia danych należy wskazać, że informacje te udostępnia się przy właściwym zastosowaniu art 156a k.p.k., gdyż załącznik adresowy stanowi załącznik do akt sprawy. Nie stanowi on zatem akt sprawy, wobec czego niewłaściwe jest bezpośrednie odnoszenie wymogów udostępnienia akt z art. 156 k.p.k. do sytuacji, jakiej dotyczy omawiany przepis⁴⁰⁷. Mając powyższe na względzie, na etapie postępowania jurysdykcyjnego załącznik adresowy może być udostępniony jedynie organom państwowym i organom samorządu terytorialnego, gdy jest to konieczne w celu wykonywania ustawowych zadań tychże organów, ale również innym instytucjom jak np. instytucja pomocy społecznej, fundacja, bądź określonym osobom, o ile zachodzi istotny interes tych podmiotów. Zgodnie z generalną regułą powyższe informacje nie są dostępne dla stron, ich pełnomocników, obrońców czy przedstawicieli ustawowych. Tym niemniej reguła ta nie ma charakteru bezwzględego, bowiem możliwe jest wykazanie ważnego interesu strony, które winno skutkować udostępnieniem osobie lub jej przedstawicielowi ustawowemu określonych informacji⁴⁰⁸.

Kwestia udostępniania informacji objętych anonimizacją komplikuje się co do zasady na etapie postępowania przygotowawczego. Otóż, podmioty wymienione powyżej będą mogły uzyskać dostęp do załącznika adresowego jedynie wówczas, gdy nie zachodzi potrzeba zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania lub ważnego interesu państwa. Ponadto, w odniesieniu do instytucji innych aniżeli państwowe lub samorządowe, udostępnienie danych dotyczących miejsca zamieszkania i miejsca pracy świadka oraz pokrzywdzonego uwarunkowane będzie wykazaniem istnienia ważnego interesu instytucji innej niż instytucja państwowa lub samorządowa⁴⁰⁹.

Koncentrując się na ściśle technicznym aspekcie powyższej regulacji należy wskazać, że wniosek o udostępnienie danych z załącznika adresowego może zostać połączony dodatkowo o dostęp do prawy w określonym zakresie. W powyższej sytuacji udostępnienie akt sprawy, z wyłączeniem informacji objętych załącznikiem adresowym, odbywa się n mocy art. 156a k.p.k., z jednoczesnym uwzględnieniem treści art. 156 k.p.k. Tym niemniej nie można wykluczyć sytuacji, w której akta sprawy nie zostaną w pewnym zakresie udostępnione danej osobie lub instytucji na etapie postępowania przygotowawczego, a jednocześnie zostaną przekazane dane z załącznika adresowego, bowiem zaistniały przesłanki

⁴⁰⁷ Odmiennie S. Steinborn (w:) S. Steinborn (red.) *Kodeks...*, Legalis.

⁴⁰⁸ A. Sakowicz, *Komentarz do art. 156a kpk* (w:) A. Sakowicz (red.) *Kodeks...*, Legalis.

⁴⁰⁹ *Idem*.

określone w art 156a k.p.k. Wobec powyższego warto postawić tezę, że nie jest warunkiem koniecznym uzyskanie pozytywnego rozstrzygnięcia o udostępnieniu akt sprawy, aby uzyskać dostęp do załącznika adresowego.⁴¹⁰

Niezależnie od powyższego warto zaakcentować, że w treść art. 156a k.p.k. w żadnej mierze nie precyzuje, jaki organ uznawany jest za właściwy do wydania regulacji w zakresie udostępnienia danych lub dokumentów stanowiących część załącznika adresowego. *Per analogiam* należy wprowadzić, że organem właściwym jest organ, który na podstawie art. 156 § 1 i 5 k.p.k. rozstrzyga wniosek o udostępnienie akt sprawy. I tak, na etapie postępowania jurysdykcyjnego tym organem jest prezes sądu, natomiast na etapie postępowania przygotowawczego jest to oskarżyciel publiczny lub organ nieprokuratorski, w zależności od tego, jaki jest status osoby lub instytucji zwracającej się o udostępnienie danych lub dokumentów objętych anonimizacją. Marginalnie wypada wskazać, że organ rozstrzyga wniosek w zakresie udostępnienia danych w formie zarządzenia, które to zarządzenie na mocy art. 156 a k.p.k. nie jest zaskarżalne na żadnym etapie postępowania.

Niezależnie od powyższego podkreślić wypada, że powyższe rozważania mają również zastosowanie wobec świadka małoletniego oraz świadka – pokrzywdzonego. Tym niemniej, aby uniknąć powielenia wyводу w tym zakresie, instytucję omówiono w rozdziale dotyczącym ochrony świadka o statusie zwyczajnym, bowiem środki ochrony poddane analizie w niniejszej części rozprawy stanowią niejako punkt odniesienia wobec środków ochrony przyznanych świadkom innego rodzaju.

3.2. Wyłączenie dowodu z zeznań świadka wobec którego zachodzi obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia albo wolności lub osoby dla niego najbliższej do wyodrębnionego zbioru dokumentów

Zgodnie z dyspozycją art. 250 § 2b k.p.k. jeżeli istnieje uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia bądź wolności świadka albo osoby dla świadka najbliższej, to wówczas prokurator dołącza do wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania, jednakże w wyodrębnionym zbiorze, dowód z zeznań świadka, który nie podlega udostępnieniu wobec oskarżonego i jego obrońcy⁴¹¹. Jednocześnie w tym miejscu

⁴¹⁰ *Idem*.

⁴¹¹ Regulację z art. 250 § 2b k.p.k. wprowadzono na podstawie nowelizacji z Kodeksu postępowania karnego z dnia 11 marca 2016 roku.

należy nadmienić, że wniosek o zastosowanie tymczasowego aresztowania winien zawierać przede wszystkim dowody wskazujące na duże prawdopodobieństwo, że oskarżony dopuścił się popełnienia czynu zabronionego, jak też okoliczności przemawiające za istnieniem zagrożeń dla prawidłowego przebiegu procesu karnego lub możliwości popełnienia przez oskarżonego nowego i ciężkiego czynu zabronionego. Wniosek o zastosowanie tymczasowego aresztowania musi również wskazywać na określoną podstawę stosowania tegoż środka zapobiegawczego, jak też na konieczność jego zastosowania (art. 250 § 2a k.p.k.).

Tytułem wprowadzenia warto wskazać, że wniosek o zastosowanie tymczasowego aresztowania na etapie postępowania przygotowawczego może być złożony jedynie przez prokuratora. Inne organy takie jak Policja mogą wyłącznie zainicjować złożenie tegoż wniosku, jednakże dokonać tej czynności może prokurator, nawet gdy istnieją okoliczności niecierpiące zwłoki⁴¹². Wniosek musi zostać złożony w formie pisemnej oraz powinien spełniać wymogi określone w art. 119 § 1 k.p.k.. Niezależnie od powyższego, w omawianym wniosku muszą zostać wskazane dowody świadczące o dużym prawdopodobieństwie, że oskarżony dopuścił się popełnienia czynu zabronionego, jak też o okolicznościach przemawiających za wystąpieniem zagrożenia co do prawidłowego przebiegu procesu karnego lub te możliwościach popełnienia przez oskarżonego nowego i ciężkiego czynu zabronionego. Niezwykle istotne jest również wskazanie podstawy prawnej stosowania tymczasowego aresztowania oraz wykazanie konieczności jego stosowania. Jednocześnie, na prokuratorze spoczywa obowiązek przedstawienia określonych dowodów na poparcie tezy, zgodnie z którą istnieje prawdopodobieństwo, że podejrzany dopuścił się popełnienia zarzucanego mu czynu zabronionego oraz że istnieje możliwość popełnienia przez niego nowego, ciężkiego przestępstwa. Dowody te mogą mieć również charakter swobodny, o ile jednak były uzyskane zgodnie z obowiązującym prawem (tzw. dowody legalne)⁴¹³.

Regulację z art. 250 § 2b k.p.k. wprowadzono na podstawie nowelizacji z Kodeksu postępowania karnego z dnia 11 marca 2016 roku. Przewidziano bowiem możliwość załączenia do wniosku o zastosowanie bądź przedłużenia środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania dowodów z zeznań świadka, jeżeli istnieje uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia bądź wolności świadka lub osoby dla niego najbliższej.

⁴¹² J. Izydorzycyk, *Stosowanie tymczasowego aresztowania w polskim postępowaniu karnym*, Kraków 2002, s. 206.

⁴¹³ K. Dąbkiewicz, *Wniosek prokuratora o zastosowanie tymczasowego aresztowania*, Prok. I Pr. 2013 Nr 2, s. 7 i nast.

Zastrzeżono jednak, aby te zeznania były dołączone przez prokuratora w wyodrębnionym zbiorze dokumentów, który nie podlega ujawnieniu wobec oskarżonego i jego obrońcy. Warto w tym miejscu wskazać, że podstawę prawną umożliwiającą stosowanie tymczasowego aresztowania należy wywodzić z treści art. 258 § 1-3 k.p.k., tym niemniej jego zasadność związana jest z okolicznością przewidzianą w art. 257 § 1 k.p.k. oraz z art. 258 § 4 k.p.k., który został znowelizowany na skutek ustawy z dnia 27 września 2013 roku. W art. 258 § 4 k.p.k. przewidziano bowiem konieczność dokonania analizy stopnia nasilenia zagrożenia konkretnej obawy istniejącego w danym stadium postępowania karnego. Nadto, jak wskazują przedstawiciele doktryny, oskarżyciel publiczny winien także załączyć odpis wniosku dla podejrzanego⁴¹⁴. Warto także nadmienić, że wniosek może być cofnięty przez prokuratora do momentu jego rozpoznania przez sąd⁴¹⁵. Cofnięcie wniosku zarówno w zakresie zastosowania jak i przedłużenia tymczasowego aresztowania jest dla sądu wiążące.

Nie sposób pominąć okoliczności, że co do zasady stronom przysługuje prawo do zapoznania się z materiałami i dowodami, które stanowią podstawę wniosku o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania. I tak, w tym kontekście warto wskazać, że poprzednio obowiązujący kształt art. 156 § 5a k.p.k. budził istotne wątpliwości, a zwłaszcza w zakresie zgodności tej regulacji z Konstytucją RP oraz w aspekcie orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który wielokrotnie wypowiedział się na temat wykładni art. 5 ust. 4 oraz art. 6 ust. 3 EKPC i podkreślił, że materiały stanowiące podstawę omawianego wniosku muszą być udostępniane podejrzanemu i jego obrońcy⁴¹⁶. ETPC w swym bogatym orzecznictwie zaakcentował również, że równość broni nie istnieje w sytuacji, gdy obrońcy odmówiono udostępnienia materiałów, które mogą stanowić podstawę wykazania bezzasadności bądź nielegalności stosowanego tymczasowego aresztowania⁴¹⁷. Niewątpliwie należy uznać, że odmowa udostępnienia akt stanowi naruszenie prawa do obrony zwłaszcza w aspekcie materialnym, bowiem obronę materialną realizować można zarówno przez korzystanie z uprawnień *stricte* procesowych, co przejawia się m.in. właśnie w

⁴¹⁴ J. Skorupka, *Konstytucyjny i konwencyjny standard tymczasowego aresztowania*, PiP 2007, Nr 62, s. 57 i n.

⁴¹⁵ M. Syta, *Tryb postępowania w przedmiocie stosowania tymczasowego aresztowania w postępowaniu przygotowawczym*, Prok i Pr 1998, nr 11-12, s. 22-24.

⁴¹⁶ Wyrok ETPC z dnia 25 czerwca 2002 roku w sprawie Nr 24244/94 Migoń v. Polsce, wyrok ETPC z dnia 5 lipca 2005 roku w sprawie Nr 20723/02 Osyath v. Węgry, wyrok ETPC z dnia 15 stycznia 2008 roku w sprawie Nr 28481/03 Łaskiewicz v. Polsce.

⁴¹⁷ Wyrok ETPC z dnia 15 stycznia 2008 roku w sprawie Nr 28481/03 Łaskiewicz v. Polska, wyrok ETPC z dnia 6 listopada 2007 roku w sprawie Nr 22755/04 Chruściński v. Polska, wyrok ETPC z dnia 30 marca 1989 roku w sprawie Nr 10444/83 Lamy v. Belgia, wyrok ETPC z dnia 25 marca 1999 r. w sprawie Nr 31195/96 Nikolova v. Bułgaria, wyrok ETPC z dnia 13 lutego 2001 roku w sprawie Nr 24479/94 Lietzow v. Niemcy.

możliwości zapoznania się z aktami sprawy⁴¹⁸. Nadto mając na względzie zasadę równości broni oraz rzetelnego procesu należy podkreślić, że podejrzanemu i jego obrońcy powinno się zagwarantować możliwość zapoznania z dowodami oraz okolicznościami sprawy, które przemawiają za zasadnością stosowania wobec podejrzanego tymczasowego aresztowania. Jak wskazywano w doktrynie i judykaturze, treść art. 156 § 5 k.p.k. w części przewidującej arbitralne wyłączenie jawności powyższych materiałów postępowania przygotowawczego jest niezgodny z art. 2 oraz art. 42 ust. 2 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP⁴¹⁹. Konsekwencją powyższych konstatacji było wprowadzenie nowelizacji art. 156 § 5a k.p.k.⁴²⁰. Na skutek powyższych nowelizacji podejrzanemu oraz jego obrońcy zagwarantowano możliwość zapoznania się z aktami sprawy w zakresie dowodów wskazanych we wniosku o zastosowanie będą przedłużenie tymczasowego aresztowania, na etapie postępowania przygotowawczego.

Odnosząc się bezpośrednio do kwestii związanej z wyłączeniem możliwości zapoznania się obrońcy i podejrzanego z zeznaniami świadków na podstawie art. 250 § 2b k.p.k. warto wskazać, że powyższa regulacja ma niewątpliwie związek z nowelizacją art. 156 § 5a k.p.k. na skutek ustawy z dnia 11 marca 2016 roku, bowiem to od dnia 15 kwietnia 2016 roku powyższe uprawnienie uległo znacznej redukcji. I tak, zgodnie z nowym brzmieniem omawianego artykułu 250 § 2b k.p.k. wyłączono możliwość zapoznania się z zeznaniami świadków, jeżeli istnieje uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia albo wolności świadka bądź osoby dla niego najbliższej. Należy jednak podkreślić, że regulacja ta pozostaje w opozycji do zasad wyszczególnionych w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka⁴²¹. Rozwijając powyższą kwestię warto nadmienić, że skoro wniosek o zastosowanie bądź przesłuzenie tymczasowego aresztowania niejako inicjuje incydentalne postępowanie sądowe, to zastosowanie winny mieć reguły zarówno jawności jak i kontradictoryjności, które stosuje się w toku całego postępowania jurysdykcyjnego⁴²².

⁴¹⁸ Wyrok SA w Katowicach z dnia 6 maja 2009 roku, II AKa 394/08, KZS 2009, Nr 9, poz. 74; J. Czabański, *Stosowanie tymczasowego aresztowania w Polsce na tle prawnoporównawczym*, Prok i Pr 2010, nr 1, s. 2 i n.

⁴¹⁹ Wyrok TK z dnia 3 czerwca 2008 roku, K 42/07, Dz.U. Nr 100, poz. 648; J. Matras, *Standard „równości broni” w postępowaniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania*, Prok i Pr 2009, nr 3, s. 1 i n.

⁴²⁰ Art. 156 § 5a k.p.k. zmodyfikowano na skutek nowelizacji z dnia 16 lipca 2009 roku o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. Nr 127, poz. 1051, które następnie zmieniono na skutek nowelizacji z dnia 27 września 2013 roku.

⁴²¹ Wyrok ETPC z dnia 19 stycznia 2012 roku w sprawie Nr 39884/05 Korneykova v. Ukraina, wyrok ETPC z dnia 26 listopada 2013 roku w sprawie Nr 21249/05 Emilian-George Igna v. Rumunia.

⁴²² J. Skorupka, *W kwestii dostępu tymczasowo aresztowanego do wniosku w przedmiocie tymczasowego aresztowania oraz do akt sprawy w postępowaniu przygotowawczym na marginesie orzeczeń sądów*

Wobec tych rozważań uprawnione jest stwierdzenie, że chociaż umożliwienie zapoznania się z treścią wniosku następuje *ex lege*, to na skutek nowelizacji k.p.k. z dnia 11 marca 2016 roku nastąpiło istotne ograniczenie polegające na wyłączeniu materiałów zawierających zeznania świadków na podstawie art. 250 § 2b k.p.k.⁴²³. Wskazuje się, że treść regulacji z art. 250 § 2b k.p.k. pozostaje w sprzeczności zarówno z art. 5 ust. 4 EKPC, ale też z art. 2 i art. 42 ust. 2 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

Z powyższych rozważań wprost wynika, że art. 250 § 2b k.p.k. niekorzystnie wpływa na prawo do obrony oskarżonego. Tym niemniej, regulacja ta niewątpliwie stanowi środek ochrony świadka w procesie karnym. I tak, zgodnie z dyspozycją art. 250 § 2b k.p.k., jeżeli istnieje uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia albo wolności świadka bądź osoby dla niego najbliższej, to wówczas prokurator załącza do wniosku o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania dowody z zeznań świadka. Z użytego przez ustawodawcę zwrotu wynika, że dowodów z zeznań świadka nie przedstawia się bezpośrednio we wniosku o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania, ale załącza się do tegoż wniosku. Zgodnie z omawianą regulacją, dowodu powyższe załącza się do wniosku w wyodrębnionym zbiorze dokumentów. Z treści art. 250 § 2b k.p.k. wprost wynika, że dowodów z zeznań świadków nie udostępnia się oskarżonemu oraz jego obrońcy. Podkreślić trzeba, że ujawnienie dowodów będących podstawą do wydania postanowienia w zakresie stosowania i przedłużenia tymczasowego aresztowania następuje na etapie postępowania przygotowawczego, co można wywodzić z treści art. 156 § 5a k.p.k. Mając powyższe na względzie należy stwierdzić, że regulacja art. 250 § 2b k.p.k. w zakresie braku możliwości udostępnienia oskarżonemu oraz jego obrońcy dowodów z zeznań świadka dotyczy w istocie czynności, o których stanowi art. 156 § 5a k.p.k. *Ergo*, adresatem omawianego zastrzeżenia jest prokurator, a nie sąd *meriti*. Nadto, dowód z zeznań świadka, którego w trybie art. 250 § 2b k.p.k. nie udostępnia się obrońcy oraz oskarżonemu odnoszą się jedynie do tego świadka, wobec którego istnieje uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia bądź wolności. W sytuacji, gdy prokurator utajni treść zeznań świadka, wobec którego nie wystąpiły powyższe przesłanki, to dowód z tych zeznań nie będzie mógł stanowić podstawy do wydania postanowienia o zastosowaniu bądź przedłużeniu tymczasowego

powszechnych, Pal. 2008, z. 7-8, s. 36 i n.

⁴²³ T. Wróbel, *Dostęp obrońcy podejrzanego do akt sprawy w postępowaniu mającym za przedmiot tymczasowe aresztowanie na etapie przedjurysdykcyjnym procesu karnego – regulacja polska w świetle standardów europejskich*, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych 2008, z. 1, s. 170; postanowienie SA we Wrocławiu w z dnia 12 września 2011 roku, II AKp 18/11.

aresztowania.

Kontynuując rozważania w zakresie przesłanek warunkujących wyłączenie dowodu z zeznań świadka do wyodrębnionego zbioru należy zaakcentować, że to na prokuratorze spoczywa obowiązek wykazania istnienia uzasadnionej obawy niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia albo wolności świadka bądź osoby dla niego najbliższej. Na poparcie powyższej tezy winny zostać przedstawione stosowne dowody, które zostały uprzednio zgromadzone na etapie postępowania przygotowawczego. Dowody te jednoznacznie muszą świadczyć o istnieniu uzasadnionej obawy, zaś świadek musi odczuwać stan obawy o życie, zdrowie albo wolność jego lub osoby najbliższej, który jawi się jako uzasadniony w kontekście zgromadzonego materiału dowodowego. Mając powyższe na względzie należy wskazać, że w żadnej mierze nie można uznać za wystarczające jedynie subiektywnych odczuć świadka co do istnienia obawy. Wobec tego konieczne jest zobiektywizowanie omawianej przesłanki, dokonując jednocześnie analizy okoliczności sprawy, co zaś spoczywa na prokuratorze. Niemniej jednak, stanowisko prezentowane przez prokuratora podlega także weryfikacji przez sąd rozpoznający wniosek o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania. Jeżeli zatem oskarżyciel we wniosku nie odwołał się do okoliczności świadczących o istnieniu obawy niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia albo wolności świadka lub osoby dla niego najbliższej, bądź jeżeli niezasadnie uznał, że okoliczności sprawy przemawiają za istnieniem takiej obawy, to wówczas sąd rozpoznający wniosek nie będzie brał pod uwagę zeznań tegoż świadka. Powyższe zaś wynika z tego, że postawę orzeczenia w przedmiocie omawianego środka zapobiegawczego, zgodnie z treścią art. 249a § 1 pkt 1 k.p.k. mogą stanowić jedynie ustalenia, które zostały powzięte na podstawie dowodów ujawnionych wobec oskarżonego oraz jego obrońcy. Nadto, to oskarżyciel ponosi negatywne konsekwencje związane z brakiem wskazania przesłanek uzasadniających istnienie obawy bądź niewłaściwej analizy tego stanu. W sytuacji, gdy z treści zeznań świadka wynikają fakty, które są korzystne wobec oskarżonego, a zeznania te nie zostały na podstawie art. 156 § 5a w zw. z art. 250 § 2b udostępnione obrońcy i oskarżonemu, to wówczas sąd winien ujawnić ten dowód na posiedzeniu w przedmiocie zastosowania lub przedłużenia tymczasowego aresztowania, a następnie z urzędu uwzględnić, informując o tym oskarżyciela.

Podsumowując powyższe rozważania należy wskazać, że analizowany przepis zezwalając na odmowę udostępnienia podejrzanemu oraz jego obrońcy dowodu z zeznań świadka w sytuacji zaistnienia przesłanek wskazanych w treści art. 250 § 2b k.p.k., nie zawiera ograniczeń w postaci „wyjątkowego wypadku”, „poważnego zagrożenia wobec dobra

prawnego” lub też „nienaruszania prawa do rzetelnego procesu sądowego”, z czego można zaś wywodzić o tym, że treść tej regulacji jest niezgodna z Dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 roku w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym.

Niezależnie od powyższego podkreślić wypada, że powyższe rozważania mają również zastosowanie wobec świadka małoletniego oraz świadka – pokrzywdzonego. Tym niemniej, aby uniknąć powielenia wyводу w tym zakresie, instytucję omówiono w rozdziale dotyczącym ochrony świadka o statusie zwyczajnym, bowiem środki ochrony poddane analizie w niniejszej części rozprawy stanowią niejako punkt odniesienia wobec środków ochrony przyznanych świadkom innego rodzaju.

3.3. Wyłączenie jawności rozprawy

Niewątpliwie jedną z form ochrony świadka w procesie karnym jest możliwość wyłączenia jawności rozprawy. Otóż, kwestię powyższą reguluje art. 360 § 1 k.p.k., zgodnie z którym sąd może wyłączyć jawność rozprawy w określonym zakresie, tj. w całości lub w części, jeżeli zostanie spełniona jedna z określonych przesłanek. Ustawodawca przewidział jako warunek umożliwiający wyłączenie jawności rozprawy następujące przesłanki. Pierwszą z nich jest wywołanie zakłócenia spokoju publicznego na skutek prowadzenia sprawy jawnie. Drugą jest obraza dobrych obyczajów, a kolejną ujawnienie okoliczności, które ze względu na ważny interes państwa winny być objęte tajemnicą. Kolejnymi przesłankami jest naruszenie ważnego interesu prawnego bądź zaistnienie sytuacji, w której jeden z oskarżonych jest nieletni. Jawność rozprawy powinna być wyłączona także na czas przesłuchania świadka, który nie ma ukończonych 15 lat albo na żądanie osoby, która złożyła wniosek o ściganie. Jeżeli zaś oskarżyciel publiczny sprzeciwi się wyłączeniu jawności, wówczas rozprawa odbywa się jawnie⁴²⁴.

Rozpoczynając powyższą tematykę należy wskazać, że treść art. 360 § 1 k.p.k. warunkuje możliwość wyłączenia przez sąd jawności rozprawy w całości lub części, o ile jawność mogłaby wywołać zakłócenie spokoju publicznego, obrażać dobre obyczaje, ujawnić okoliczności, które z uwagi na istotny interes państwa winny być zachowane w tajemnicy, bądź gdy powyższe może naruszyć ważny interes prywatny. Jeżeli sąd poweźmie przekonanie o istnieniu którejs z wymienionych przesłanek, może wyłączyć jawność rozprawy.

⁴²⁴ P. Hofmański, *Kodeks...*, s. 445; R.A. Stefański, *Kodeks...*, s. 639

Jednocześnie można nadmienić, że rodzaj przesłanek wymienionych w art. 360 § 1 k.p.k. warunkuje, że co do zasady winno się wyłączać jawność, chyba że znajdą szczególne okoliczności, które powodują, że nie może dojść do wyłączenia jawności rozprawy. Powyższe może mieć zastosowanie w sytuacji naruszenia ważnego interesu prawnego oraz w zakresie obrazy dobrych obyczajów. Ciężko bowiem przyjąć, że sąd nie dokonałby wyłączenia jawności rozprawy gdy zaistnieje okoliczność, która może doprowadzić do zakłócenia spokoju publicznego lub do ujawnienia faktów, które z powodu ważnego interesu państwa winny być zachowane w tajemnicy. Sąd wyłącza jawność postanowieniem, które podlega uzasadnieniu. Na postanowienie nie przysługuje żaden środek zaskarżenia⁴²⁵.

Odnosząc się zaś do kwestii samego postanowienia należy wskazać, że powinno ono przede wszystkim zawierać zakres wyłączenia poprzez wskazanie, czy wyłączenie dotyczy całości, czy też części rozprawy. Rozstrzygnięcie co do powyższego zakresu uzależnione jest od ustalenia, czy wszystkie fakty dotyczące postępowania powinny być objęte wyłączeniem jawności, czy też tylko ich część. Należy mieć jednak na uwadze, że wyłączenie jawności w części może nastąpić tylko wówczas, gdy możliwy jest w takiej właśnie części podział materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie. Wyłączenie jawności w trybie art. 360 § 1 k.p.k. następuje z urzędu, tym niemniej stronom oraz osobom bezpośrednio zainteresowanym przysługuje możliwość złożenia wniosku o wyłączenie jawności w trybie art. 9 § 2 k.p.k.⁴²⁶

Warto szczegółowo rozwinąć kwestię możliwości wyłączenia jawności rozprawy, zwłaszcza na wniosek świadka. Powyższe bowiem stanowi niewątpliwie istotny element ochrony świadka. Rozważania w tym zakresie warto rozpocząć od stwierdzenia, że przesłanki wskazane w art. 360 § 1 k.p.k. mają charakter ocenny, co z kolei powoduje, że stosowanie tego przepisu winno być poprzedzone stosowną analizą, zaś samo postanowienie sądu powinno być szczegółowo uzasadnione⁴²⁷. Pierwszą przesłanką jest wyłączenie jawności spowodowane możliwością wywołania zakłócenia spokoju publicznego. Powyższa przesłanka może zaistnieć, gdy w toku rozprawy głównej zostają ujawnione wyjątkowo bulwersujące okoliczności, a w szczególności takie, które powodują oburzenie wśród opinii publicznej⁴²⁸. Mając to na względzie warto wskazać, że przesłanka ta dotyczy jedynie realnego zagrożenia spokoju publicznego, które może skutkować nawet rozruchami bądź zamieszkami o zasięgu

⁴²⁵ *Idem.*

⁴²⁶ *Idem.*

⁴²⁷ P. Hofmański, *Kodeks...*, s. 443.

⁴²⁸ L.K. Paprzycki (w:) L.K. Paprzycki, *Kodeks...*, s. 1066; R.A. Stefański, *Kodeks...*, s. 637.

społecznym⁴²⁹. Warunkiem wyłączenia jawności na podstawie tej przesłanki nie jest jednak, niezależnie od formy, zakłócanie samego przebiegu rozprawy. Gdy zaistnieje bowiem taka okoliczność sąd dysponuje instrumentami o charakterze porządkowym.

Kolejna przesłanka dotyczy obrazy dobrych obyczajów na skutek prowadzenia postępowania karnego w sposób jawny. I tak, powyższe może zaistnieć wówczas, gdy postępowanie dowodowe w sprawie odnosi się do okoliczności drastycznych, a w szczególności dotyczących sfery intymnej osób biorących udział w procesie⁴³⁰. Słusznie podkreśla się w doktrynie, że niejednokrotnie obraza dobrych obyczajów może mieć wpływ na przesłankę ważnego interesu prywatnego⁴³¹.

Z kolei ważny interes państwa skutkuje koniecznością zapewnienia stosownej ochrony informacji, których ujawnienie może spowodować szkodę dla Rzeczypospolitej Polskiej. Warto jednak zważyć, że treść art. 360 § 1 pkt 3 k.p.k. odnosi się jedynie do takich informacji, które nie zostały objęte klauzulą „tajne”, „ściśle tajne”, „zastrzeżone”, bądź „poufne”. Informacje oznaczone takimi klauzulami są chronione w trybie art. 181 k.p.k. i art. 226 k.p.k.⁴³² Ustawodawca nie ogranicza w żaden sposób rodzaju ważnego interesu państwa, który warunkowałby wyłączenie jawności rozprawy. Mając powyższe na względzie należy przyjąć, że owe naruszenie może przybrać charakter dowolny.

Sąd *meriti* zobowiązany jest do wyłączenia jawności rozprawy, gdy może ona naruszyć ważny interes prywatny. Słuszne jest zatem stanowisko przedstawicieli doktryny, zgodnie z którym interes prywatny uczestników postępowania musi być w równowadze z interesem społecznym w rozumieniu prawa dostępu do informacji⁴³³. Sąd przez wydaniem postanowienia powinien zważyć, któremu ze wskazanych interesów dać prymat. Przesłanka interesu prawnego nie odnosi się jedynie do stron postępowania, z uwzględnieniem oskarżonego, ale również do innych osób uczestniczących w procesie karnym jak np. pokrzywdzony czy właśnie świadek. Ochronie zatem może również podlegać interes osoby, która nie bierze udziału w procesie karnym⁴³⁴. Przesłanka ta będzie mieć miejsce wówczas,

⁴²⁹ B. Wójcicka, *Podstawy wyłączenia jawności rozprawy*, Acta Universitatis Lodzianis. Folia Iuridica, Łódź 1988, s. 46.

⁴³⁰ *Ibidem*, s. 45.

⁴³¹ P. Hofmański, S. Zabłocki, *Elementy metodyki*, Kraków 2006, s. 118.

⁴³² M. Leciak, *Tajemnica państwowa w wyjaśnieniach oskarżonego w procesie karnym*, Prok i Pr. 2005, nr 11, s. 56.

⁴³³ K. Zgryzek, *Konflikt interesów publicznego i prywatnego a publiczność rozpraw w procesie karnym*, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Problemy prawa karnego 1991, Nr 17, s. 43.

⁴³⁴ P. Hofmański, *Kodeks...*, s. 444; R.A. Stefański, *Kodeks...*, s. 639; B. Wójcicka, *Podstawy...*, s. 47; R. Koper, *Jawność rozprawy a ochrona prawa do prywatności w procesie karnym*, Warszawa 2010, s. 289.

gdy naruszenie interesu prywatnego będzie skutkowało poważnymi następstwami wobec danej osoby⁴³⁵. Ważny interes prywatny oznacza, że na skutek przeprowadzenia postępowania jawnie istnieje zagrożenie dla prywatności, bezpieczeństwa, interesów ekonomicznych, prestiżu społecznego, stosunków rodzinnych bądź stanu zdrowia danego uczestnika procesu⁴³⁶.

Niewątpliwie większość z wymienionych powyżej przesłanek może mieć zastosowanie wobec świadka występującego w procesie karnym. Tym niemniej warto wskazać, że przedstawiciele doktryny wskazują również na konieczność wyłączenia jawności czynności przesłuchania świadka *incognito*, o czym szczegółowo w dalszej części rozprawy. Słuszna jest bowiem uwaga, że skoro należy wyłączyć jawność rozprawy głównej w trakcie której odczytuje się treść zeznań świadka *incognito* zgodnie z treścią art. 393 § 4 k.p.k., to tym bardziej powinno się wyłączyć jawność rozprawy, na której świadek ten jest bezpośrednio przesłuchiwany⁴³⁷. Jednakże istnieje spór co do tego, czy w tej sytuacji podstawę wyłączenia jawności stanowi przepis art. 360 § 1 pkt 3 k.p.k. czy art. 360 § 1 pkt 4 k.p.k.⁴³⁸ Wydaje się jednak, że trafniejszą podstawę stanowi art. 360 § 1 pkt 4 k.p.k., bowiem omawiana sytuacja odnosi się w głównej mierze do bezpieczeństwa świadka.

Kolejną przesłanką warunkującą możliwość wyłączenia jawności rozprawy jest okoliczność, w której przynajmniej jeden z oskarżonych jest nieletni bądź konieczność ta wynika z dokonania czynności przesłuchania świadka, który nie ukończył 15 lat (art. 360 § 1 pkt 2 k.p.k.). Należy jednak mieć na uwadze, postanowienie co do wyłączenia jawności rozprawy w tym zakresie stanowi uprawnienie, nie zaś obowiązek sądu, który w tej sytuacji działa z urzędu. Nie eliminuje to jednak możliwości wnioskowania o wyłączenie jawności przez stronę albo inną osobę bezpośrednio zainteresowaną w trybie art. 9 § 2 k.p.k. Wyłączenie jawności wobec zaistnienia przesłanki dotyczącej tego, że jeden z oskarżonych jest nieletni, może dotyczyć zarówno całości, jak i części rozprawy głównej. W tym miejscu warto wskazać, że nieletnim oskarżonym można określić osobę, która na moment popełnienia czynu nie miała ukończonych 17 lat, a ustawa przewiduje, że osoba ta odpowiada przed sądem karnym (art. 10 § 2 k.k.⁴³⁹, art. 16 § 2 zd. 3 oraz art. 18 § 1 ustawy o postępowaniu w

⁴³⁵ R.A. Stefański, *Kodeks...*, s. 639.

⁴³⁶ B. Wójcicka, *Podstawy...*, s. 47; R. Koper, *Jawność...*, s. 289.

⁴³⁷ P. Wiliński, *Świadek incognito w polskim procesie karnym*, Kraków 2003, s. 427. P. Hofmański, *Świadek anonimowy w procesie karnym*, Kraków 1998, s. 107-108.

⁴³⁸ Za obiema możliwościami opowiadają się P. Hofmański, *Kodeks...*, s. 1048; P. Hofmański, *Świadek...*, s. 106-108; P. Wiliński, *Świadek...*, s. 427.

⁴³⁹ Zgodnie z treścią art. 10 § 2 k.k. nieletni, który po ukończeniu 15 lat dopuszcza się czynu zabronionego

sprawie nieletnich). Jednakże przepis art. 360 § 1 pkt 2 k.p.k. nie odnosi się do sytuacji, w której oskarżonym co prawda jest osoba nieletnia, ale zachodzi wobec niej podstawa do wymierzenia kary w trybie art. 10 § 2 k.k., a postępowanie zostało wszczęte przed ukończeniem przez nieletniego 18 lat. W takiej sytuacji zastosowanie znajdzie przepis art. 32n § 2 ustawy o postępowaniu w sprawie nieletnich, zgodnie z którym rozprawa co do zasady odbywa się z wyłączeniem jawności, chyba że za jawnością przemawiają względy wychowawcze. Rozprawa główna w omawianej sytuacji jest zatem w całości *ex lege* niejawna. Niewątpliwie jako cel wyłączenia jawności rozprawy spowodowany wiekiem oskarżonego postawiono troskę o zachowanie wychowawczego oddziaływania wobec nieletniego⁴⁴⁰, ale również uniknięcie stygmatyzacji oskarżonego i umożliwienie mu szybkiej resocjalizacji⁴⁴¹.

Kontynuując powyższe rozważania w zakresie art. 360 § 1 pkt 2 k.p.k. należy wskazać, że wyłączenie jawności rozprawy głównej na skutek konieczności dokonania czynności przesłuchania świadka, który nie ukończył 15 lat, dotyczy jedynie czasu trwania tegoż przesłuchania. Wyłączenie powyższe może nastąpić wtedy, gdy należy przesłuchać świadka, który nie ma ukończonych 15 lat na moment przesłuchania. Omawiany przepis dotyczy każdego rodzaju przesłuchania świadka dokonywanego w toku postępowania karnego. Niewątpliwie podstawowym i zasadniczym celem wyłączenia jawności w zakresie przesłuchania świadka jest jego dobro i bezpieczeństwo. Świadek bowiem powinien posiadać ochronę polegającą na eliminowaniu negatywnego wpływu obecności publiczności oraz mediów na sali rozpraw. Powyższe generuje dodatkowy stres, a nawet może powodować urazy psychiczne i w konsekwencji doprowadzić do wtórnej wiktymizacji. Tym niemniej, wyłączenie jawności w tym zakresie jest także podyktowane dobrem wymiaru sprawiedliwości. Przeprowadzenie rozprawy w sposób jawny mogłoby doprowadzić do onieśmienia i skrępowania małoletniego, co z kolei niekorzystnie wpływa na treść jego depozycji, a zatem uniemożliwia poczynienie przez sąd prawidłowych ustaleń faktycznych w sprawie.⁴⁴²

określonego w art. 134 k.k., art. 148 § 1, 2 lub 3 k.k., art. 156 § 1 lub 3 k.k., art. 163 § 1 lub 3 k.k., art. 166 k.k., art. 173 § 1 lub 3 k.k., art. 197 § 3 lub 4 k.k., art. 223 § 2 k.k., art. 252 § 1 lub 2 k.k. oraz art. 280 k.k. może odpowiadać na zasadach określonych w tym kodeksie, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne.

⁴⁴⁰ T. Grzegorzczak, *Kodeks...*, s. 783; P. Hofmański, *Kodeks...*, s. 445.

⁴⁴¹ B. Wójcicka, *Podstawy...*, s. 54-55.

⁴⁴² T. Grzegorzczak, *Kodeks...*, s. 783; P. Hofmański, *Kodeks...*, s. 445.

Ostatnia przesłanka warunkująca możliwość wyłączenia jawności rozprawy głównej została przewidziana w trybie art. 360 § 1 pkt 3 k.p.k., a polega na złożeniu żądania wyłączenia jawności rozprawy przez osobę, która złożyła uprzednio również wniosek o ściganie. Mając powyższe na względzie należy wskazać, że osobą uprawnioną jest pokrzywdzony lub podmiot wykonujący prawa pokrzywdzonego jak np. osoba najbliższa. Nadto, pokrzywdzony może zgłosić takie żądanie niezależnie od tego, czy wstąpił do postępowania karnego w charakterze strony tj. oskarżyciela posiłkowego. W sytuacji zgłoszenia takiego żądania przez osobę uprawnioną sąd fakultatywnie może wyłączyć jawność. Sąd wydaje w tym zakresie postanowienie, które nie podlega zaskarżeniu. Wydanie orzeczenia winno być poprzedzone zwłaszcza analizą interesu pokrzywdzonego, który może zostać naruszony poprzez ujawnienie szczegółów dotyczących popełnienia czynu zabronionego dokonanego na jego szkodę. Mając na uwadze, że zgodnie z treścią art. 360 § 1 pkt 3 k.p.k. jawność rozprawy może być wyłączona w całości bądź w części, to wskazanie tego zakresu powinno co do zasady należeć do uprawnionej osoby. Nie można bowiem wykluczyć sytuacji, w której sąd orzeknie o wyłączeniu jawności rozprawy jedynie w części, podczas gdy wniosek uprawnionej osoby dotyczy całości rozprawy. Skoro są ma możliwość nieuwzględnienia wniosku danej osoby w całości to nie sposób uznać, że niedopuszczalne jest to w określonej części. Trafnie podkreślają przedstawiciele doktryny, że o ile wniosek o ściganie odnosi się jedynie do części oskarżonych, to sąd może w sytuacji zgłoszenia żądania uprawnionej osoby, przeprowadzić rozprawę z wyłączeniem jawności jedynie w części, która dotyczy tylko osób objętych wnioskiem, jednakże tylko wtedy kiedy dokonanie takiego podziału jest możliwe.⁴⁴³

W zakresie rozważań dotyczących kwestii wyłączenia jawności nie sposób pominąć kwestii dotyczącej sprzeciwu oskarżyciela publicznego, uregulowanej w art. 360 § 2 k.p.k. Otóż powyższy sprzeciw może zostać złożony jedynie przed wydaniem przez sąd stosownego postanowienia w tym zakresie. Powyższe wynika z treści przepisu art. 360 § 2 k.p.k., z którego można wywodzić, że sprzeciw odnosi się *verba legis* do wyłączenia jawności. Jeżeli sąd podjął już decyzję co do wyłączenia jawności, to sprzeciw prokuratora złożony po wydaniu tegoż orzeczenia nie wywołuje żadnych skutków⁴⁴⁴. Powołując się na treść art. 360 § 2 k.p.k. należy także wskazać, że podmiotem wyłącznie uprawnionym do wniesienia sprzeciwu w zakresie wyłączenia jawności jest tylko oskarżyciel publiczny. Wobec

⁴⁴³ T. Grzegorzcyk, *Kodeks...*, s. 783.

⁴⁴⁴ B. Wójcicka, *Podstawy...*, s. 54-55.

powyższego sprzeciw może być złożony na rozprawie głównej przez prokuratora. Jednocześnie trzeba podkreślić, że uprawnienie to nie odnosi się do nieprokuratorских oskarżycieli⁴⁴⁵. Do obowiązku sądu *meriti* przed wydaniem postanowienia co do wyłączenia jawności należy zwrócić się do prokuratora występującego na rozprawie głównej o zajęcie stanowiska w przedmiocie tegoż wyłączenia jawności, o ile podstawą wyłączenia jest okoliczność wskazana w art. 360 § 1 pkt 1 k.p.k. W sytuacji gdy prokurator wyrazi sprzeciw, to sąd wówczas nie może wydać orzeczenia w przedmiocie wyłączenia jawności. Powyższe rozwiązanie niewątpliwie należy ocenić negatywnie, bowiem jest ono wyrazem naruszenia zasady równości broni stron z uwagi na oddanie możliwości decydowania o interesach procesowych uczestników postępowania jedynie jednej stronie. To do sądu, jako organu niezależnego i bezstronnego, winna należeć decyzja w przedmiocie wyłączenia jawności, która powinna być poprzedzona analizą wartości przemawiających za i przeciw zastosowaniu powyższej instytucji. Nadto warto podkreślić, że sąd wydając postanowienie ma obowiązek należycie je uzasadnić, w sytuacji gdy na oskarżycielu publiczny, jako na organie uprawnionym do złożenia sprzeciwu, taki obowiązek nie spoczywa. Mając powyższe argumenty na względzie należy wskazać, że rozwiązanie wskazane w treści art. 360 § 2 k.p.k. nie powinno zasługiwać na aprobatę.

Niezależnie od powyższego podkreślić wypada, że powyższe rozważania mają również zastosowanie wobec świadka małoletniego oraz świadka – pokrzywdzonego. Tym niemniej, aby uniknąć powielenia wyводу w tym zakresie, instytucję omówiono w rozdziale dotyczącym ochrony świadka o statusie zwyczajnym, bowiem środki ochrony poddane analizie w niniejszej części rozprawy stanowią niejako punkt odniesienia wobec środków ochrony przyznanych świadkom innego rodzaju.

3.4. Prawo do odmowy składania zeznań

Prawo do odmowy składania zeznań przez świadka stanowi niewątpliwie jedną z najistotniejszych form ochrony i gwarancji przysługujących świadkowi w postępowaniu karnym. Otóż, powyższą kwestię reguluje treść art. 182 k.p.k., zgodnie z którym osoba najbliższa dla oskarżonego może odmówić składania zeznań (art. 182 § 1 k.p.k.). Nadto, prawo do odmowy składania zeznań przysługuje pomimo ustania stosunku małżeństwa bądź

⁴⁴⁵ P. Hofmański, *Kodeks....*, s. 445 i nast.

przysposobienia (art. 182 § 2 k.p.k.). Kolejno, bardzo istotnym rozstrzygnięciem jest treść art. 182 § 3 k.p.k., który stanowi o tym, że prawo do odmowy składania zeznań przysługuje również świadkowi, który w innym trwającym postępowaniu jest oskarżony o współudział w popełnieniu czynu zabronionego objętego postępowaniem. Art. 182 k.p.k. statuuje instytucję prawa do odmowy składania zeznań w toku procesu karnego, która niewątpliwie stanowi wyjątek od reguły określonej w art. 177 § 1 k.p.k., zgodnie z którą każdy świadek wezwany w tym charakterze przez organ procesowy ma obowiązek stawić się, a następnie złożyć zeznania. Przepis art. 182 k.p.k. jako wyjątek od reguły winien być ściśle interpretowany.⁴⁴⁶ Mając powyższe na względzie należy wskazać, że uprawnienie to zostało przyznane wobec trzech kategorii świadków. Pierwszą kategorię stanowią osoby najbliższe dla oskarżonego, drugą – byli małżonkowie oskarżonego oraz byli przysposabiający lub przysposobieni oskarżonego pomimo tego, że nie są już wobec oskarżonego osobami najbliższymi. Trzecią kategorię stanowią świadkowie, którzy w innym toczącym się postępowaniu są oskarżeni o współudział w czynie zabronionym objętym postępowaniem, w którym składa swoje depozycje⁴⁴⁷. Regulacja powyższa stanowi głównie przejaw humanizmu oraz dążenia do uchronienia danej osoby przed dylematem wynikającym z jednej strony z konieczności zeznawania prawdy, a z drugiej dążenia do nieszkodzenia interesom najbliższych osób⁴⁴⁸. Jak słusznie wskazuje się w orzecznictwie, podstawą uprawnienia świadka jest istniejący konflikt sumienia pomiędzy obowiązkiem złożenia prawdziwych zeznań a więzami rodzinnymi z oskarżonym, którego zeznania mają dotyczyć⁴⁴⁹. Celem regulacji z art. 182 k.p.k. jest zapewnienie ochrony świadkowi przed ewentualnym konfliktem sumienia związanym z czynnością składania zeznań, ale również eliminacja okoliczności, w których wiedza przekazywana przez świadka organom ścigania na uprzednim etapie procesu może skutkować obciążeniem osoby najbliższej odpowiedzialnością karną⁴⁵⁰. Nadto, treść art. 182 § 3 k.p.k. ma na celu zapobieżenie sytuacji, w której świadek dostarcza dowodów przeciwko sobie na skutek tego, że w innym toczącym się postępowaniu jest oskarżony o współudział w czynie zabronionym objętym postępowaniem.

Rozpoczynając rozważania w zakresie prawa osoby najbliższej do odmowy składania

⁴⁴⁶ Wyrok SN z dnia 25 czerwca 1974 r., V KR 184/74, Legalis; L.K. Paprzycki (w:) J. Grajewski, *Kodeks...*, s. 645.

⁴⁴⁷ T. Grzegorzcyk, *Kodeks...*, s. 630.

⁴⁴⁸ Wyrok SN z dnia 25 czerwca 1974 r., Legalis, wyrok SN z dnia 11 października 1976 r., II KR 252/76, OSNPG 1977, nr 2, poz. 17.

⁴⁴⁹ Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 24 maja 2012 r., II Aka 87/12, Legalis nr 742364.

⁴⁵⁰ Wyrok SA w Katowicach z dnia 13 lutego 2014 r., II Aka 509/13, OSA w Katowicach 2014, Nr 1, poz. 4.

zeznań, w pierwszej kolejności należy wskazać na definicję legalną osoby najbliższej, która została określona w art. 115 § 11 k.k. Zgodnie z tą regulacją za osobę najbliższą uważa się małżonka, wstępnego, zstępnego, rodzeństwo, powinowatych w tej samej linii i stopniu, osobę pozostającą w stosunku przysposobienia i jej małżonka, jak również osobę pozostającą we wspólnym pożyciu. Stanowisko doktryny w tym zakresie jednoznaczne, a zgodnie z nim przyjmuje się, że w ujęciu powyższej definicji osobami najbliższymi dla oskarżonego są: małżonek, krewni w linii prostej (wstępni- rodzice, dziadkowie i pradziadkowie oraz zstępni- dzieci, wnusi i prawnuki), krewni w linii bocznej (rodzeństwo oraz rodzeństwo przyrodnie). Osobami najbliższymi dla oskarżonego są także powinowaci w linii prostej czyli wstępni (ojczym, mąż babki, prababki, macocha, żona dziadka, pradziadka, jak też rodzice, dziadkowie i pradziadkowie małżonka) oraz zstępni (zięć, synowa, dzieci wnuków, prawnuków własnych oraz dzieci tj. pasierb⁴⁵¹, pasierbica, wnuki i prawnuki małżonka), powinowaci w linii bocznej (rodzeństwo małżonka tj. szwagier i bratowa, mąż siostry oraz żona brata⁴⁵²). Do ostatniej kategorii osób najbliższych należy przysposabiający i jego małżonek lub przysposobiony i jego małżonek.

Nadto, za osobę najbliższą uznaje się również osobę, która pozostaje z daną osobą we wspólnym pożyciu. Słusznie podkreślił w swym orzecznictwie Sąd Najwyższy, że uprawnienie przysługujące powinowatemu polegające na możliwości odmowy składania zeznań nie dezaktualizuje się wobec ustania małżeństwa jego krewnego wraz z oskarżonym. Mając na względzie metodę definiowania powinowactwa na gruncie Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego należy wskazać, że okoliczność ta nie pozbawia powinowatego statusu osoby najbliższej w trybie art. 115 § 11 k.k. Posiłkując się bowiem treścią art. 618 § 1 k.r.o. należy wskazać, że powinowactwo trwa nadal mimo ustania małżeństwa⁴⁵³. Prawo do odmowy składania zeznań posiada także osoba małoletnia⁴⁵⁴. Niezależnie od powyższego podkreślić wypada, że powyższe rozważania mają również zastosowanie wobec świadka małoletniego oraz świadka – pokrzywdzonego. Tym niemniej, aby uniknąć powielenia wyводу w tym zakresie, instytucję omówiono w rozdziale dotyczącym ochrony świadka o statusie

⁴⁵¹ Wyrok SN z dnia 10 listopada 1976 r., V KR 184/76, OSNKW 1977, Nr 3, poz. 27 z akceptującymi uwagami M. Cieślaka, Z. Dody, Pal. 1978, nr 1, s. 41 oraz A. Kafarskiego, NP 1978, nr 9, s. 1315.

⁴⁵² Wyrok SN z dnia 5 listopada 1982 r., I KR 240/81, OSNKW 1981, nr 12, poz. 73 z aprobującymi uwagami F. Prusaka, NP 1983, Nr 9-10, s. 175 oraz M. Cieślaka, Z. Dody, Pal. 1984, Nr 10, s. 66.

⁴⁵³ Wyrok SN z dnia 26 kwietnia 2012 r., II KK 268/11, OSNKW 2012, Nr 10, poz. 100, s. 17.

⁴⁵⁴ Uchwała SN z dnia 19 lutego 2003 r., I KZP 48/02, OSNKW 2003, Nr 3-4, poz. 23; wyrok SN z dnia 4 kwietnia 2013 r., III KK 307/12, KZS 2013, Nr 6, poz. 56; K. Paszek, K. Pawelec, *Prawo małoletniego do odmowy złożenia zeznań*, Prok i Pr 2008, Nr 12, s. 119.

zwyczajnym, bowiem środki ochrony poddane analizie w niniejszej części rozprawy stanowią niejako punkt odniesienia wobec środków ochrony przyznanych świadkom innego rodzaju.

Warto jednoznacznie zaakcentować, że powyższy katalog ma charakter zamknięty, zatem nie jest dopuszczalne zastosowanie wykładni rozszerzającej w tym zakresie, skutkującej objęciem tym katalogiem innej kategorii osób, choćby były one w jakimś stopniu związane z oskarżonym, jednakże więzami innymi aniżeli wskazane w art. 182 § 1 i 2 k.p.k. Odrębne rozważania dotyczą kwestii uprawnienia osób do korzystania z instytucji przewidzianej w art. 185 k.p.k. bądź też odmowy odpowiedzi na poszczególne pytania w trybie art. 183 § 1 k.p.k.

Niewątpliwie na gruncie powyższych rozważań warto usystematyzować, jakie osoby nie mogą być, zgodnie ze stanowiskiem judykatury, określane mianem osoby najbliższej. I tak, w katalogu osób najbliższych nie mieści się narzeczona oskarżonego, która nie znajduje się wraz z nim we wspólnym pożyciu⁴⁵⁵. Taka sama sytuacja dotyczy byłej konkubiny lub konkubenta⁴⁵⁶, bowiem osoby te nie pozostają we wspólnym pożyciu, jak również brata konkubiny lub konkubenta⁴⁵⁷. Także rodzic zastępczy nie jest osobą najbliższą w rozumieniu art. 182 k.p.k., gdyż umieszczenie osoby małoletniej jedynie tymczasowo w rodzinie zastępczej, a w dalszej kolejności również na stałe, z jednoczesnym powierzeniem rodzicom zastępczym opieki na małoletnim dzieckiem, nie może być utożsamiane z ukształtowaniem się między dzieckiem a rodzicami zastępczymi stosunku z art. 115 § 11 k.k.⁴⁵⁸ Tym niemniej warto wskazać, że Sad Najwyższy zajmował również stanowisko zgodnie z którym relacja łącząca oskarżonego z wychowankiem wspólnie z nim zamieszkującym stanowi pozostawianie we wspólnym pożyciu⁴⁵⁹. Za osobę najbliższą nie można uznać syna siostry oskarżonego⁴⁶⁰, ani rodzeństwa rodziców oskarżonego i małżonków tego rodzeństwa⁴⁶¹.

Skorzystanie z uprawnienia do odmowy składania zeznań w postępowaniu karnym jest możliwe dopiero wówczas, gdy w procesie występuje oskarżony, *ergo* w trybie art. 71 § 3 k.p.k. także podejrzany. Posiłkując się wykładnią językową w tym zakresie należy wskazać, że z uprawnienia określonego w art. 182 § 1 i 2 k.p.k. może skorzystać dopiero, gdy

⁴⁵⁵ Wyrok SN z dnia 9 listopada 1990 r., WR 203/90, OSP 1991, Nr 9, poz. 205 z aprobującą glosą L. Steckiego, OSP 1991, Nr 9, s. 395 oraz akceptującymi uwagami Z. Dody, J. Grajewskiego, PS 1996, Nr 5, s. 43.

⁴⁵⁶ Wyrok SN z dnia 23 lipca 2008 r., V KK 12/08, OSNwSK 2008, Nr 1, poz. 1527; wyrok SN z dnia 13 sierpnia 1987 r., II KR 187/87, OSNKW 1988, nr 1-2, poz. 11 z glosą Z. Wróny, OSPiKA 1988, nr 10, poz. 231; wyrok SA w Krakowie z dnia 10 listopada 2010 r., II Aka 185/10, KZS 2010, nr 12, poz. 43.

⁴⁵⁷ Wyrok SA w Łodzi z dnia 30 stycznia 2002 r., II Aka 234/01, KZS 2004, nr 5, poz. 39, s. 22.

⁴⁵⁸ Postanowienie SN z dnia 4 lutego 2010 r., V KK 296/09, OSNKW 2010, nr 6 poz. 51.

⁴⁵⁹ Wyrok SN z dnia 21 marca 2013 r., III KK 268/12, Legalis nr 662855.

⁴⁶⁰ Wyrok SA w Krakowie z dnia 14 marca 1991 r., II Akr 16/91, Legalis nr 288947.

⁴⁶¹ Wyrok SA w Krakowie z dnia 23 kwietnia 1992 r., II Akr 37/92, KZS 1992, nr 3-9, poz. 54.

postępowanie jest w fazie *in personam*. Taki sposób rozumienia dyspozycji przepisu mającego charakter gwarancyjny nie uwzględnia prawa do odmowy składania zeznań. Należy zatem założyć za przedstawicielami doktryny, że *ratio legis* art. 182 k.p.k. wskazuje na to, aby uznać na dopuszczalną możliwość korzystania z tegoż uprawnienia również wtedy, gdy zgromadzony w sprawie materiał dowodowy wskazuje na to, że zarzut zostanie przedstawiony osobie najbliższej wobec świadka⁴⁶².

Na gruncie powyższych rozważań nie sposób pominąć kwestii podjęcia osoby, która pozostaje z oskarżonym we wspólnym pożyciu. Otóż, więź łącząca osoby najbliższe wraz z oskarżonym jest wynikiem regulacji prawnej, zaś odnosząc się do osoby pozostającej we wspólnym pożyciu należy wskazać, że powyższe odnosi się do relacji faktycznej. I tak, pojęcie wspólnego pożycia nie zostało w żaden sposób uregulowane przez ustawodawcę, jednakże jego definicję można wywodzić zarówno z orzecnictwa jak też z doktryny. Co do zasady pozostawanie we wspólnym pożyciu określa się jako konkubinat, czy swoistą analogię do instytucji małżeństwa, ale o charakterze jedynie faktycznym i pozbawionym węzła prawnego⁴⁶³. Jednocześnie warto nadmienić, że tej rodzaj wykładni zakłada, że wspólnym pożyciem nie można określać pożycia dwóch osób tej samej płci, co wynika z treści art. 115 § 11 k.k. w zw. z art. 182 k.p.k.⁴⁶⁴, co wyklucza tym samym związki z większą liczbą partnerów. Rozwijając tą kwestię warto wskazać, że zgodnie z obowiązującym stanowiskiem judykatury jako konkubinat określa się co do zasady związki kobiety i mężczyzny w ślad za instytucją małżeństwa, a mając na względzie regulacje konstytucyjne, należy wskazać, że małżeństwem określa się jedynie związek kobiety i mężczyzny. Nie sposób jednak stracić z pola widzenia okoliczności coraz liczniejszego występowania otwartych i trwałych związków osób jednakowej płci. Nadto, argument dotyczący instytucji małżeństwa można także wykorzystać na poparcie tezy o uznaniu również związków osób tej samej płci za pozostawanie we wspólnym pożyciu, bowiem okoliczność polegająca na uznaniu, że dana relacja nie jest prawnie uznana za małżeństwo stanowi wręcz element konstytutywny konkubinatu. Z powyższego zaś można wywodzić, że jako słuszny jawi się sposób interpretacyjny Sądu Najwyższego odnośnie dążenia do przełamania obecnego poglądu

⁴⁶² R.A. Stefański (w:) R.A. Stefański, *Kodeks...*, s. 822; R.A. Stefański, *Prawo odmowy zeznań w nowym kodeksie postępowania karnego*, Prok i Pr 1998, nr 7-8, s. 117.

⁴⁶³ A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym*, Warszawa 2010, s. 291; wyrok SN z dnia 31 marca 1988 r., I KR 50/88, OSNKW 1988, Nr 9-10, poz. 71.

⁴⁶⁴ R.A. Stefański (w:) R.A. Stefański, *Kodeks...*, s. 819; P.K. Sowiński, *Zwolnienie z obowiązku zeznawania w procesie karnym świadka pozostającego z oskarżonym w „szczególnie bliskim stosunku osobistym”*, ZNURz-Prawo 2003, nr 7, s. 373.

dotyczącego uprawnienia do odmowy składania zeznań między osobami jednakowej płci, pod warunkiem że ich faktyczna relacja spełnia wszelkie warunki konkubinatu. Mając jednocześnie na względzie dyspozycje norm Kodeksu cywilnego uznano, że osobą, która pozostaje we wspólnym pożyciu z oskarżonym jest osoba połączona więzią fizyczną, uczuciową oraz gospodarczą, również z uwzględnieniem osób jednakowej płci⁴⁶⁵. Z kolei w innym orzeczeniu podkreślono, że odnosząc się do treści art. 182 k.p.k. należy zauważyć, iż określenie „wspólnego pożycia” dotyczy również osób, które niezależnie od płci i wieku razem żyją, co wymusza niejako prowadzenie wspólnego gospodarstwa domowego, jak również istnienie między tymi osobami więzi psychicznej⁴⁶⁶.

Zgodnie z ugruntowanym w tym zakresie stanowiskiem judykatury warto wskazać, że pozostawanie we wspólnym pożyciu należy charakteryzować pozostając w strefie faktów, zatem sąd przed podjęciem decyzji w przedmiocie zwolnienia danej osoby z obowiązku składania depozycji winien dokonać wszechstronnych ustaleń co do relacji łączącej świadka z oskarżonym⁴⁶⁷. Analiza ta powinna być dokonywana poprzez weryfikację stopnia intensywności oraz trwałości relacji. Niezwykle istotną częścią wspólnego pożycia są elementy określane jako pożycie psychiczne, fizyczne, wspólnota ekonomiczna, jak również trwałość związku. Powyższe elementy dowodzą temu, że osoby tej samej płci mogą niewątpliwie pozostawać we wspólnym pożyciu, bowiem taki związek różni się od małżeństwa jedynie brakiem legalizacji prawnej istniejącego między tymi osobami konkubinatu⁴⁶⁸. Jednocześnie podkreślić należy, że definicja trwałości nie może być traktowana analogicznie do czasu trwania danej relacji, ale z takimi cechami które mogą świadczyć o tym, iż nie jest to dla danych osób relacja jedynie krótkotrwała i przelotna. Podtrzymywanie bowiem relacji opierającej się na stosunkach płciowych, jak też tymczasowe

⁴⁶⁵ Uchwała SN z dnia 28 listopada 2012 r., III CZP 65/12, OSNC 2013, nr 5, poz. 57.

⁴⁶⁶ Wyrok SN z dnia 21 marca 2013 r., III KK 268/12, KZS 2013, Nr 6, poz. 30; M. Jachimowicz, *Prawo do odmowy składania zeznań przez osobę najbliższą*, Prokurator 2007, nr 1, s. 69; A. Siostrzonek- Sergiel, *Partnerzy w związkach homoseksualnych a „osoby najbliższe” w prawie karnym*, Prok i Pr 2011, nr 4, s. 73; L.K. Paprzycki, *Komentarz aktualizowany do art. 183 kpk*, LEX/el; T. Grzegorzczak, *Kodeks...*, s. 632; E. Łętowska, J. Woleński, *Instytucjonalizacja związków partnerskich a Konstytucja RP z 1997 r.*, Prok i Pr 2013, nr 6.

⁴⁶⁷ Wyrok SN z dnia 31 marca 1988 r., I KR 50/88, OSNKW 1988, Nr 9-10, poz. 71 z aprobowaną glosą A. Szlęzaka, OSPiKA 1989, Nr 4, s. 205; wyrok SA w Katowicach z dnia 15 marca 2007 r., II Aka 24/07, KZS 2007, Nr 7-8, poz. 109.

⁴⁶⁸ Wyrok SN z dnia 12 listopada 1975 r., V KR 203/75, OSPiKA 1976, Nr 10, poz. 187 z aprobowanymi uwagami M. Cieślaka, Z. Dody, Palestra 1976, nr 12, s. 61 i A. Kafarskiego, NP 1978, Nr 2, s. 277; wyrok SA w Krakowie z dnia 11 grudnia 1997 r., II Aka 226/97, Prok i Pr 1998, nr 10, poz. 23; postanowienie SN z dnia 7 lipca 2004 r., II KK 176/04, Legalis nr 65859.

wspólne zamieszkiwanie nie daje asumptu do uznania, że dane osoby pozostają we wspólnym pożyciu, a w konsekwencji do istnienia prawa do odmowy składania zeznań⁴⁶⁹. Za słuszne należy uznać stanowisko przyjęte w judykaturze a polegające na uznaniu, że za osobę będącą we wspólnym pożyciu zgodnie z art. 115 § 11 k.k., *ergo* za osobę najbliższą w rozumieniu art. 183 § 1 k.p.k. nie można uznać znajomego, który jedynie udostępnia określonej osobie swój lokal tudzież pomieszczenie do tymczasowego zamieszkania. W celu uznania danej osoby za osobę pozostającą we wspólnym pożyciu szczególne znaczenie ma ustalenie istniejącej więzi oskarżonego ze świadkiem, która to więź odpowiada tej występującej w małżeństwie, mimo że małżeństwo nie zostało przez te osoby zawarte. Aby możliwe stało się ustalenie istnienia konkubinatu muszą zaistnieć trzy więzi: psychiczna, fizyczna oraz ekonomiczna – gospodarcza. W tym zakresie należy analizować relację na datę czynu, nie zaś wówczas gdy taki związek kiedyś istniał bądź mógł istnieć między osobami, bowiem w takim wypadku należałoby ten związek traktować jako konkubinaty, który nie daje asumptu do uznania stosunku najbliższości, który to samowolnie podstawę do prawa odmowy składania zeznań w procesie karnym⁴⁷⁰. Niebagatelną rolę w ocenie istnienia wspólnego pożycia jako przesłanki warunkującej skorzystanie z prawa do odmowy składania depozycji w trybie art. 182 § 1 k.p.k. jest aktualny stan danego związku. Mając powyższe na względzie stwierdzić należy, że prawo do nie może przysługiwać byłej konkubinie bądź byłemu konkubentowi⁴⁷¹. Szczegółowe rozważenie treści art. 182 § 1 i 2 k.p.k. pozwala na postawienie tezy, zgodnie z którą ustalenie istnienia konkubinatu między oskarżonym i świadkiem w dacie czynu nie petryfikuje tejże okoliczności do momentu przeprowadzenia przesłuchania już przez organ procesowy, uprawniającą osobie najbliższej do korzystania z uprawnienia odmowy składania zeznań, *ergo* ustanie konkubinatu w dacie czynności przesłuchania świadka, w przeciwieństwie do małżeństwa oraz przysposobienia, powoduje utratę uprawnienia do odmowy składania zeznań na gruncie omawianych przepisów⁴⁷².

Przechodząc do kwestii warunków i trybu skorzystania z prawa do odmowy składania zeznań w procesie karnym w pierwszej kolejności należy wskazać, że skorzystanie z tegoż uprawnienia przez świadka ma charakter osobisty, zaś decyzja w tej kwestii jest autonomiczna. Sąd w tym zakresie nie jest organem uprawnionym do analizy przyczyn oraz motywów decyzji o odmowie składania zeznań przez określoną osobę, bowiem decyzja ta

⁴⁶⁹ Wyrok SA w Krakowie z dnia 14 października 2008 r., II Aka 132/08, KZS 2008, nr 11, poz. 57.

⁴⁷⁰ Postanowienie SN z dnia 27 maja 2003 r., IV KK 63/03, OSNwSK 2003, nr 1, poz. 1132.

⁴⁷¹ Wyrok SA z Krakowie z dnia 10 listopada 2010 r., II Aka 185/10, KZ 2010, nr 12, poz. 43.

⁴⁷² Wyrok SA w Katowicach z dnia 15 marca 2007 r., II Aka 24/07, KZS 2007, nr 7-8, poz. 109.

należy włącznie do osoby, której to prawo przysługuje⁴⁷³. Organ procesowy winien jednak dokonać analizy dotyczącej tego, czy w danej sprawie zachodzi stosunek bliskości pomiędzy osobami. To na świadku ciąży obowiązek uprawdopodobnienia stosunku bliskości, a w szczególności wówczas, kiedy podstawą odmowy składania zeznań jest istnienie wspólnego pożycia między osobami⁴⁷⁴. Warto bowiem raz jeszcze nadmienić, że ustalenie istnienia wspólnego pożycia należy do ustaleń faktycznych, do których poczynienia jest zobowiązany sąd *meriti*.

Mając na względzie, że ustawodawca w żaden sposób nie określa granicy wiekowej dla możliwości bycia świadkiem w procesie karnym należy przyjąć, że również związane z tym prawo do odmowy składania zeznań przysługuje świadkowi niezależnie od jego wieku⁴⁷⁵. Tym niemniej warto wskazać, że decyzja o skorzystaniu z tegoż uprawnienia należy właśnie do małoletniego. Jednak podkreślić trzeba, że o ile w odniesieniu do nastoletnich świadków kwestia samodzielności podejmowanych decyzji nie budzi większych wątpliwości, to w zakresie kilkuletniego dziecka nie sposób mówić o świadomości i rozwadze w podejmowaniu tak istotnych decyzji procesowych. Biorąc to pod uwagę, za zasadny należy uznać pogląd przedstawicieli doktryny, zgodnie z którym w wypadku istnienia wątpliwości co to kwestii czy świadek, który nie ukończył 13 roku życia ma świadomość konsekwencji skorzystania z uprawnienia do odmowy składania zeznań, to wówczas decyzję w tym zakresie winien podjąć przedstawiciel ustawy⁴⁷⁶, jednakże z zastrzeżeniem, że decyzja przedstawiciela ustawowego nie może być odmienna od woli dziecka, bowiem powyższe skutkowałoby akceptacją stanu, w którym przedstawiciel ustawy właściwie wywiera na dziecku presję związaną z koniecznością zeznawania, bądź odmowy składania zeznań w procesie karnym. Jak słusznie akcentuje się w doktrynie, przedstawiciel ustawy winien podejmować decyzję zamiast dziecka, ale nie przeciw dziecku⁴⁷⁷.

⁴⁷³ Wyrok SN z dnia 20 stycznia 1981 r., I KR 329/80, OSNKW 1981, Nr 6, poz. 37 z aprobującą glosą T. Gardockiej, Prok i Pr. 1983, nr 2, s. 150 oraz akceptującymi uwagami M. Cieślaka, Z. Dody, Pal. 1984, nr 10, s. 67.

⁴⁷⁴ Wyrok SN z dnia 31 marca 1988 r., I KR 50/88, OSNKW 1988, nr 9-10, poz. 71.

⁴⁷⁵ Uchwała SN z dnia 20 grudnia 1985 r., VI KZP 28/85, OSNKW 1986, nr 5-6, poz. 30 z aprobującą glosą Z. Młynarczyka, Prob. Praw. 1987, nr 1, s. 65-69 oraz z krytycznymi uwagami Z. Wróny, OSPiKa 1986, nr 11-12, s. 499-500; uchwała SN z dnia 19 lutego 2003 r., I KZP 48/02, OSNKW 2003, nr 3-4, poz. 23; wyrok SN z dnia 19 listopada 2015 r., II KK 212/15, Legalis.

⁴⁷⁶ J. Metel, *Prawo do odmowy zeznań w kodeksie postępowania karnego z 1997 r.*, NKPK 2001, r. VIII, s. 182; K. Paszek, K. Pawelec, *Prawo małoletniego do odmowy złożenia zeznań*, Prok i Pr 2008, nr 12, s. 119; A.Z. Krawiec, *Podmioty uprawnione do wykonania praw małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym*, WPP 2008, nr 2, s. 48.

⁴⁷⁷ T. Grzegorzczak, *Kodeks...*, s. 632.

Uprawnienie przysługujące świadkowi, a polegające na odmowie składania zeznań w procesie karnym dotyczy całości depozycji świadka odnoszących się do danego oskarżonego, z którym łączy go relacja z art. 182 § 1 lub 2 k.p.k. Powyższe z kolei oznacza, że świadek nie może odmówić składania zeznań jedynie w określonym zakresie lub też zeznawać tylko korzystnie dla oskarżonego, a odmawiać składania zeznań co do okoliczności obciążających. Ustawa bowiem nie przewiduje, by świadek składał depozycje selektywnie i z pominięciem okoliczności niekorzystnych dla sytuacji procesowej oskarżonego. Odnosząc się do postępowania dotyczącego wieloosobowej konfiguracji, świadkowi przysługuje prawo do odmowy składania zeznań jedynie w części dotyczącej oskarżonego, który jest wobec świadka osobą najbliższą⁴⁷⁸. W części dotyczącej pozostałych współoskarżonych, który nie są osobami najbliższymi wobec świadka, ma on obowiązek złożenia zeznań w sprawie, jednakże gdyby depozycje świadka dotyczyły choćby w pewnym zakresie oskarżonego który jest także osobą najbliższą, to uznać należy, że świadkowi w tej właśnie części przysługuje prawo do odmowy zeznań. Uznanie zasadności odrębnego rozwiązania mogłoby skutkować licznymi nadużyciami, polegającymi na dokonaniu czynności przesłuchania świadka pozornie w przedmiocie faktów odnoszących się do innych współoskarżonych, a w istocie mających związek z oskarżonym, wobec którego świadkowi przysługuje prawo odmowy składania zeznań. Prawo to przysługuje bowiem w odniesieniu do tego oskarżonego, którego relacje wraz ze świadkiem generują prawo do odmowy składania zeznań w trybie art. 182 § 1 k.p.k. Co do pozostałych współoskarżonych świadek zobowiązany jest składać zeznania. Zasada powyższa obowiązuje jedynie wtedy, gdy możliwe jest wyodrębnienie zeznań tegoż świadka względem pozostałych oskarżonych w taki sposób, aby relacje procesowe dotyczące tych oskarżonych nie wpływały negatywnie na status osoby najbliższej dla świadka, który występuje w roli oskarżonego⁴⁷⁹. Mając powyższe na względzie należy wskazać, że niedopuszczalne jest ujawnienie treści depozycji również wtedy, kiedy zeznania te odnoszą się jedynie do oskarżonego, wobec którego prawo do odmowy składania zeznań nie przysługiwało, a jednak wpływają one w sposób bezpośredni bądź pośredni na sytuację procesową oskarżonego, w stosunku do którego świadek skorzystał z uprawnienia⁴⁸⁰.

⁴⁷⁸ Wyrok SN z dnia 13 marca 1987 r., III KR 495/86, niepubl.; wyrok SN z dnia 23 lutego 2011 r., III KK 267/10, Legalis; wyrok SA w Lublinie z dnia 13 czerwca 2002 r., II Aka 123/02, Prok i Pr 2003, nr 3, poz. 33.

⁴⁷⁹ Postanowienie SN z dnia 4 lipca 2012 r., III KK 162/12, KZS 2012, nr 11, poz. 29.

⁴⁸⁰ Wyrok SA w Warszawie z dnia 6 marca 2013 r., II Aka 53/13, Legalis nr 741314.

Kontynuując rozważania w zakresie prawa do odmowy zeznań warto wskazać, że świadka każdorazowo należy pouczyć o treści art. 182 k.p.k., 183 k.p.k. oraz art. 185 k.p.k., o ile ujawnią się okoliczności związane z tymi przepisami⁴⁸¹. Treść udzielonego pouczenia winna być sformułowana w sposób zrozumiały dla świadka, w zależności od jego wieku i stopnia rozwoju umysłowego⁴⁸². Pouczenia świadka należy wykonać zanim rozpocznie się każda czynność przesłuchania, niezależnie od etapu postępowania oraz niezależnie od okoliczności, że na uprzednim etapie postępowania świadek skorzystał z uprawnienia do odmowy złożenia zeznań. Powyższe nie dotyczy sytuacji, w której pouczenie nie jest już potrzebne z uwagi na upływ terminu do złożenia oświadczenia w trybie art. 186 § 1 k.p.k. W sytuacji gdy świadek skorzysta z przysługującego mu uprawnienia, winno to być utrwalone w formie protokolarnej, na zasadzie art. 143 § 1 pkt 2 k.p.k. W tym miejscu należy podkreślić, że istnieje zakaz dowodowy w zakresie wykorzystania jako dowodu w sprawie zarówno zeznań złożonych przez osobę, która skorzystała z prawa do odmowy składania zeznań, ale również wypowiedzi osoby, które zostały złożone w czasie braku świadomości osoby składającej depozycje w zakresie przysługującego jej uprawnienia, w którym to przedmiocie, na skutek braku odpowiedniego pouczenia, dana osoba się nie wypowiedziała⁴⁸³. Nadto, oświadczenie świadka co do odmowy składania zeznań determinuje zakres materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie, gdyż wyrażona przez świadka wola skorzystania z uprawnienia określonego w art. 182 k.p.k. wyklucza możliwość ujawnienia treści złożonych przez świadka zeznań na wcześniejszym etapie postępowania w trybie art. 391 k.p.k. Warto jednak wskazać, że jeżeli zaistnieje sytuacja, w której świadek przesłuchiwany na etapie postępowania przygotowawczego złożył zeznania nie będąc wcześniej pouczony o przysługującym mu uprawnieniu, ale następnie pouczony na etapie postępowania jurysdykcyjnego o treści art. 182 § 1 k.p.k. nie skorzystał z tego uprawnienia i złożył zeznania, to powyższe skutkować będzie możliwością odczytania depozycji świadka złożonych na wcześniejszym etapie postępowania, jeżeli w treści jego wypowiedzi istnieją rozbieżności, które należy wyjaśnić⁴⁸⁴. W powyższej sytuacji sąd może odczytać zeznania złożone przez świadka będącego osobą najbliższą dla oskarżonego na etapie postępowania

⁴⁸¹ Wyrok SN z dnia 28 listopada 2003 r., IV KK 14/03, Prok i Pr 2004, nr 3, poz. 9; wyrok SA w Katowicach z dnia 3 października 2002 r., II Aka 266/02, OSA 2003, nr 7, poz. 78.

⁴⁸² Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 22 lutego 2012 r., II Aka 27/12, KZS 2012, nr 5, poz. 76.

⁴⁸³ Postanowienie SN z dnia 5 stycznia 2006 r., III KK 195/05, OSNKW 2006, nr 4, poz. 39.

⁴⁸⁴ Wyrok SN z dnia 4 kwietnia 2006 t., III KK 297/05, OSNKW 2006, Nr 7-8, poz. 68, s. 42; postanowienie SN z dnia 5 grudnia 2012 r., III KK 229/12, Legalis z aprobowaną glosą J. Kosonogi, Ius Novum 2007, nr 2-3, s. 150; postanowienie SN z dnia 5 stycznia 2006 t., III KK 195/05, OSNKW 2006, nr 4, poz. 39. s. 37.

przygotowawczego w trybie art. 391 § 1 k.p.k., który co prawda nie został pouczony o przysługującym mu prawie do odmowy składania zeznań, ale prawidłowo pouczony o tym prawie na etapie postępowania sądowego postanowił z niego nie skorzystać.

Należy jednak rozważyć słuszność poglądu wyrażonego w orzecznictwie, zgodnie z którym nie ma obowiązku wzywania osoby, która na wcześniejszym etapie postępowania skorzystała z prawa do odmowy zeznań, o ile zachodzi prawdopodobieństwo, że osoba ta złoży zeznania⁴⁸⁵. Warto bowiem wskazać, że świadek nie jest związany swoją uprzednią decyzją w zakresie składania zeznań. Nawet jeżeli zaistnieje sytuacja, w której świadek na etapie postępowania przygotowawczego skorzystał z przysługującego mu uprawnienia do odmowy składania zeznań, to winien zostać wezwany na termin rozprawy głównej. Za przyjęciem powyższego stanowiska świadczy argument, że nie jest słuszne zaniechanie wzywania świadka na termin rozprawy, gdyż organ procesowy nie ma uprawnienia do podejmowania decyzji o skorzystaniu z prawa określonego w art. 182 k.p.k. zamiast świadka. Jeżeli jednak świadek, który jest uprawniony do odmowy składania zeznań, w sposób świadomy nie stanął się na termin rozprawy głównej, co zaś skutkowało zrezygnowaniem z możliwości powołania się na to prawo, to odczytanie zeznań tego świadka złożonych na etapie postępowania przygotowawczego nie stanowi obrazy art. 391 § 1 k.p.k. w zw. z art. 182 § 1 k.p.k.⁴⁸⁶ Nie stanowi także obrazy powyższych artykułów odczytanie zeznań świadka, który jest uprawniony do odmowy składania zeznań, jeżeli danej osobie nie można było doręczyć wezwania na termin rozprawy głównej. Z kolei jeżeli świadek będący osobą najbliższą dla oskarżonego zmarł przed wyznaczonym terminem rozprawy głównej, a na etapie postępowania przygotowawczego po uprzednim pouczeniu świadek nie skorzystał z przysługującego mu prawa, to jego zeznania mogą być odczytane w trybie art. 391 § 1 k.p.k.⁴⁸⁷ Tym niemniej taka możliwość nie istnieje w sytuacji, gdy świadek przez swoją śmiercią, ale już po czynności przesłuchania, złożył oświadczenia na piśmie w przedmiocie skorzystania z prawa do odmowy zeznań. Istnieją jednak wątpliwości, czy świadek może z tego uprawnienia skorzystać również w formie pisemnej.⁴⁸⁸

⁴⁸⁵ Wyrok SN z dnia 19 stycznia 1989 r., I KR 373/88, OSNPG 1990, nr 2, poz. 25; P. Hofmański, *Kodeks...*, s. 1012.

⁴⁸⁶ Postanowienie SN z dnia 8 maja 2001 r., V KKN 470/99, Legalis; postanowienie SN z dnia 21 stycznia 2003 r., II KKN 314/01, OSNKW 2003, nr 5-6, poz. 45.

⁴⁸⁷ Wyrok SN z dnia 30 września 1970 r., VI KZP 25/70, OSNKW 1970, nr 11, poz. 135.

⁴⁸⁸ Uchwała SN z dnia 26 października 2006 r., I KZP 22/06, OSNKW 2006, Nr 11, poz. 98 z krytyczną glosą A. Sakowicza, GSP 2008, nr 1, s. 105.

Warto również poczynić rozważania w zakresie zaistnienia okoliczności, w której świadek skorzystał z przysługującego mu prawa do odmowy składania zeznań, a organ procesowy podejmuje próby odtworzenia tych depozycji na skutek przesłuchania w charakterze świadków osób uczestniczących w jego przesłuchaniu, bądź za pomocą odtworzenia zeznań z użyciem urządzeń technicznych rejestrujących czynność przesłuchania. Powyższe niewątpliwie stanowi obejście zakazu dowodowego, o którym stanowi treść art. 186 k.p.k.⁴⁸⁹ Słusznie bowiem wskazuje się w orzecznictwie, że świadek korzystający z przysługującego mu prawa do odmowy składania zeznań jednocześnie przestaje istnieć w postępowaniu karnym jako osobowe źródło dowodowe. Konsekwencją powyższego jest niemożność odtwarzania złożonych uprzednio przez świadka zeznań niezależnie od tego, w jaki sposób zeznania świadka zostały utrwalone (protokół, taśma, film, fotografia czy też inne środki audiowizualne). Należy raz jeszcze zaakcentować, że każda próba odtworzenia zeznań świadka, czy to poprzez zeznania innych świadków, czy też z użyciem urządzeń technicznych, stanowi rażące obejście ustawy. Dopuszczalna jest możliwość odtworzenia takich wypowiedzi i zachowań danej osoby, które zostały wyartykułowane poza procesem karnym⁴⁹⁰. Jeżeli jednak świadek złożył oświadczenie o odmowie składania zeznań w trybie art. 182 § 1 k.p.k., bądź też został od nich zwolniony na zasadzie art. 185 k.p.k., to wówczas nie istnieją przeszkody, by na okoliczności na które świadek miał składać depozycje, dokonać przesłuchania innych świadków posiadających wiedzę w zakresie tychże okoliczności właśnie od osoby, która odmówiła składania zeznań, a następnie na podstawie tych zeznań poczynić stosowne ustalenia faktyczne⁴⁹¹.

Niezwykle istotną kwestią jest przysługujące świadkowi prawo do odmowy składania zeznań w trybie art. 182 § 3 k.p.k., o ile w innym toczącym się postępowaniu występuje w charakterze oskarżonego o współudział w czynie zabronionym objętym postępowaniem. Celem art. 182 § 3 k.p.k. jest wyeliminowanie sytuacji, w której oskarżony w konsekwencji modyfikacji swojej sytuacji procesowej zostałby zmuszony do złożenia zeznań przeciwko sobie, a w szczególności pod groźbą ponoszenia odpowiedzialności karnej za złożenie nieprawdziwych zeznań⁴⁹². Rozwiązanie to stanowi niejako konsekwencję zasady *nemo se ipsum accusare tenetur* (art. 74 § 1 k.p.k.). Przedstawiciele doktryny akcentują, że uprawnienie zagwarantowane w art. 182 § 3 k.p.k. jest związane z modyfikacją ról

⁴⁸⁹ L.K. Paprzycki (w:) J. Grajewski, *Kodeks...*, s. 647.

⁴⁹⁰ Wyrok SA w Lublinie z dnia 17 listopada 2011 r., II Aka 220/11, KZS 2011, nr 12, poz. 36.

⁴⁹¹ Wyrok SN z dnia 10 marca 1971 r., IV KR 16/71, OSNKW 1971, nr 9, poz. 131.

⁴⁹² Wyrok SA w Katowicach z dnia 28 listopada 2002 r., II Aka 398/02, OSA 2003, nr 12, poz. 121.

procesowych w procesie karnym, która w istocie polega na tym, że współsprawca czynu zabronionego może wystąpić w charakterze świadka w procesie przeciwko innym współuczestnikom tegoż czynu. Powyższa okoliczność może zaistnieć wówczas, gdy osoba występująca w roli świadka nie została pociągnięta do odpowiedzialności karnej, jak również wtedy, gdy wobec tej osoby proces karny został już prawomocnie zakończony i wreszcie wtedy, gdy każdy współuczestnik występuje w charakterze oskarżonego bądź podejrzanego o udział w jednakowym przestępstwie, jednak w oddzielnym postępowaniu⁴⁹³. W zakresie obu pierwszych przesłanek świadek nie jest uprawniony do korzystania z prawa do odmowy składania zeznań, a może jedynie uchylić się od odpowiedzi na pytanie, które mogłoby narazić jego lub osobę dla niego najbliższą na odpowiedzialność karną w związku z przestępstwem lub przestępstwem skarbowym w trybie art. 183 § 1 k.p.k.

W tym miejscu warto zastanowić się nad trafnością stanowiska, zgodnie z którym ustawowa definicja współdziałania zawarta w treści art. 182 § 3 k.p.k. winna być interpretowana szerzej, a w konsekwencji powinna również obejmować, poza współsprawstwem, pomocnictwem i podżeganiem, także przypadki do nich zbliżone, kiedy faktyczny związek między czynami jest także silny oraz gdy sprawcom przestępstw w sytuacji ich wykrycia, grożą tożsame konsekwencje procesowe⁴⁹⁴. Warto nadmienić, że treść art. 182 § 3 k.p.k. stanowi wyjątek od zasady określonej w art. 177 § 1 k.p.k., a polegającej na obowiązku zeznawania. Mając powyższe na względzie, nie sposób nadawać art. 182 § 3 k.p.k. wykładni rozszerzającej, *ergo* poprzez współdziałanie w czynie zabronionym należy włącznie uznać formy współdziałania wskazane w art. 18 § 1-3 k.k. Słusznie bowiem podnoszą przedstawiciele doktryny, że okoliczność zastosowania w treści art. 182 § 3 k.p.k. określenia „oskarżony o współdziałanie” w sytuacji gdy uzasadnione byłyby inne rodzaje sformułowania, które w sposób wyraźny wskazywałyby zakres podmiotowy szerzej sprawia, że niezasadnym jawi się wyjście poza wyniki wykładni językowej, na podstawie której osoba oskarżona o współdziałanie oznacza li tylko współdziałającego zgodnie z nomenklaturą karnomaterialną⁴⁹⁵. Aktualizujące się uprawnienie do odmowy składania zeznań oskarżenie w odrębnej sprawie winno być odnoszone zarówno wobec osoby, w stosunku do której prowadzone jest

⁴⁹³ Z. Kwiatkowski, *Zakazy dowodowe w procesie karnym*, Kraków 2005, s. 246; Z. Martyniak, *Współuczestnik czynu w roli świadka (zagadnienia wybrane)*, Pal. 1985, nr 9, s. 45; D. Lerman, *Współsprawca jako świadek o postępowaniu karnym*, Prok Pr 2012, nr 3, s. 100.

⁴⁹⁴ Wyrok SA w Katowicach z dnia 28 listopada 2002 r., II Aka 398/02, OSA 2003, nr 12, poz. 121.

⁴⁹⁵ M. Siwek, Głosa do wyroku SA w Katowicach z dnia 28 listopada 2002 r., II Aka 398/02, Pal, 2005., nr 11-12, s. 280.

postępowanie przygotowawcze tj. oskarżonego *sensu largo*⁴⁹⁶, jak też wobec nieletniego, który jest współsprawcą przestępstwa o które toczy się postępowanie w sprawach nieletnich⁴⁹⁷. Skoro bowiem przyjęto, że art. 182 § 2 k.p.k. stanowi wyjątek od zasady polegającej na obowiązku składania zeznań w sprawie, to uprawnienie co do odmowy składania zeznań przysługuje świadkowi, który w odrębnym postępowaniu jest oskarżony o współudział w czynie zabronionym, którym objęte jest postępowanie, zaś na sądzie spoczywa obowiązek pouczenia tegoż świadka o przysługującym mu uprawnieniu do odmowy składania zeznań. Analiza na gruncie systemu prawa pojęcia oskarżonego oraz nieletniego skutkuje postawieniem tezy, zgodnie z którą owe podjęcia odnoszą się do osób, wobec których zostało wszczęte i prowadzone postępowanie celem określenia odpowiedzialności karnej za popełnione przestępstwo⁴⁹⁸.

Kontynuując rozważania w powyższym zakresie należy wskazać, że już wyłączenie do odrębnego postępowania sprawy jednego z oskarżonych generuje uprawnienie do uzyskania przez tą osobę statusu świadka, a w konsekwencji prawa do odmowy składania zeznań w trybie art. 182 § 3 k.p.k. Mając na względzie, że prawo do odmowy składania zeznań w sprawie ma charakter podmiotowy, a zatem dopóki świadek nie złoży stosownego oświadczenia, że korzysta z tego prawa, to złożone przez niego depozycje są ujawniane na zasadach ogólnych. Powyższe jest aktualne także wówczas, gdy odczytuje się protokół zeznań świadka w trybie art. 391 § 2 k.p.k.⁴⁹⁹ Warto w tym miejscu powołać się również na pogląd, zgodnie z którym w sytuacji wskazanej w art. 182 § 3 k.p.k., wobec tego, że nie narusza to gwarancji wolności od samooskarżenia, dopuszczalne jest odczytanie świadkowi na rozprawie głównej tego, co uprzednio wyjaśniał w charakterze oskarżonego, bądź podejrzanego⁵⁰⁰.

Marginalnie i niezależnie od powyższych rozważań należy wskazać, że prawo do odmowy składania zeznań nie przysługuje z kolei świadkowi koronnemu, bowiem wobec zeznań składanych przez tegoż świadka uprawnienia to zostało wprost wyłączone na mocy art. 8 ustawy o świadku koronnym.

⁴⁹⁶ Wyrok SA w Warszawie z dnia 23 listopada 2012 r., II Aka 323/12, Legalis nr 739607.

⁴⁹⁷ W. Kręcisiz, *O wykładni ustaw w sposób zgodny z konstytucją na tle stosowania art. 182 § 3 kodeksu postępowania karnego*. Prok i Pr 2000, nr 4, s. 10.

⁴⁹⁸ Wyrok SN z dnia 28 listopada 2003 r., IV KK 14/03, KZS 2004, nr 4, poz. 34, s. 18 z glosą częściowo krytyczną M. Siwika, WPP 2004, nr 3, s. 139.

⁴⁹⁹ Wyrok SA w Krakowie z dnia 5 września 2002 r., II Aka 192/02, KZS 2002, nr 12, poz. 39.

⁵⁰⁰ Postanowienie SN z dnia 20 kwietnia 2005 r., I KZP 8/05, OSNKW 2005, nr 4, poz. 40, s. 30; D. Lerman, *Współsprawca...*, s. 100.

3.5. Prawo do uchylenia się od odpowiedzi na pytanie oraz zwolnienie ze składania zeznań lub odpowiedzi na pytanie

Niewątpliwie niezwykle istotną kwestią na gruncie procesowej ochrony świadka jest prawo do uchylenia się od odpowiedzi na pytanie, którą reguluje treść art. 183 k.p.k., jak również możliwość uzyskania przez świadka zwolnienia ze składania zeznań lub odpowiedzi na pytanie w trybie art. 185 k.p.k. I tak, zgodnie z treścią art. 183 k.p.k. świadek ma możliwość uchylenia się od odpowiedzi na pytanie, o ile jej udzielenie mogłoby narazić jego bądź osobę jemu najbliższą na odpowiedzialność karną za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe (art. 183 § 1 k.p.k.). Nadto, świadek może żądać, aby dokonano jego przesłuchania na rozprawie z wyłączeniem jawności, jeśli treść składanych depozycji może skutkować narażeniem na hańbę świadka lub osobę dla niego najbliższą.

Rozpoczynając rozważania dotyczące treści art. 183 k.p.k. należy wskazać, że norma ta reguluje prawo świadka do odmowy udzielenia odpowiedzi na pytanie, jeżeli udzielenie odpowiedzi może narazić świadka lub osobę dla niego najbliższą na odpowiedzialność za przestępstwo bądź przestępstwo skarbowe. Regulacja art. 183 § 1 k.p.k. stanowi przejaw rozszerzenia również na świadków określonej w treści art. 74 § 1 k.p.k. gwarancji *nemo se ipsum accusare tenetur*⁵⁰¹. Celem omawianego przepisu było wyeliminowanie możliwości stawiania świadka w położeniu przymusowym, w którym dana osoba jest zmuszona albo kłamać, albo zeznając prawdę obciążyć siebie lub osobę dla siebie najbliższą. Jak bowiem stanowi jedna z głównych zasad jakimi kieruje się postępowanie karne, nie można żądać, by oskarżony sam dostarczał materiał dowodowy na własną niekorzyść. Analogiczna sytuacja odnosi się do świadka, który przecież przez udzielenie odpowiedzi na pytanie zgodnie z prawdą niejednokrotnie naraża siebie lub osobę najbliższą na odpowiedzialność karną⁵⁰². Mając powyższe na względzie należy wskazać, że dyspozycja art. 183 § 1 k.p.k. daje możliwość zapobiegnięcia postawienia świadka w konfliktowej sytuacji, w której z jednej strony ma obowiązek mówienia prawdy oraz jej niezatajania zgodnie z treścią art. 177 § 1 k.p.k. w zw. z art 233 § 1 k.k., a z drugiej strony istniejące zagrożenie dostarczenia dowodów na niekorzyść własną lub osoby najbliższej⁵⁰³. Jak wynika z ugruntowanego w tym zakresie orzecznictwa, przepis art. 183 § 1 w sposób znaczący zmniejsza ryzyko składania przez

⁵⁰¹ P. Hofmański, *Kodeks....*, s. 693.

⁵⁰² Wyrok SN z dnia 28 stycznia 1975 r., IV KR 313/74, Prok i Pr 1978, nr 8, s. 171.

⁵⁰³ Wyrok SN z dnia 9 lipca 1997 r., V KKN 318/96, Prok i Pr – wkł 1998, nr 3, poz. 10.

świadków zeznań niezgodnych z prawdą i pokretnych, bowiem z punktu widzenia świadków lepszą decyzją jest odmówienie udzielenia odpowiedzi na zadane pytanie aniżeli zeznanie nieprawdy oraz narażenie się od odpowiedzialność karną za składanie fałszywych zeznań⁵⁰⁴.

Prawo zagwarantowane w treści art. 183 § 1 k.p.k. zostało przyznane każdemu świadkowi w sytuacji, gdy udzielenie odpowiedzi może narazić jego bądź osobę dla niego najbliższą na odpowiedzialność karną za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe. Prawo powyższe odnosi się zarówno do osoby, która uprawniona jest do odmowy składania zeznań w trybie art. 182 k.p.k., jednak nie korzysta z tego prawa, ale również do osoby, która nie posiada tegoż uprawnienia. Dotyczy to także osoby, która mimo złożenia stosownego wniosku w tym zakresie nie została zwolniona od składania zeznań lub odpowiedzi na pytania z uwagi na pozostawanie z oskarżonym w szczególnie bliskim stosunku osobistym, na podstawie art. 185 k.p.k. Mając powyższe na względzie należy niewątpliwie wskazać, że treść art. 183 § 1 k.p.k. ma na celu zapewnienie ochrony interesów świadków, wobec czego jedynie świadkowie, którzy nie zostali pouczeni przez sąd o przysługującym im prawie do uchylenia się od odpowiedzi na pytania i którzy z prawa tego ze szkodą dla siebie nie skorzystali, mogą skutecznie wskazywać na obrazę tego przepisu, z kolei oskarżony już takiego prawa nie posiada⁵⁰⁵. Uprawnienie wynikające z art. 183 § 1 k.p.k. nie dotyczy jednak świadka koronnego, bowiem w stosunku do niego prawo do zostało wprost wykluczone w trybie art. 8 ustawy o świadku koronnym. Rozszerzając interpretację omawianego przepisu warto wskazać, że obawa pociągnięcia do odpowiedzialności karnej w sytuacji udzielenia odpowiedzi na pytanie dotyczy zarówno odpowiedzialności karnej, jak i karnoskarbowej. Nie może zaś stanowić podstawy do powoływania się na ten przepis obawa przez odpowiedzialnością za popełnione wykroczenie lub wykroczenie skarbowe, jak też obawa przez ewentualną odpowiedzialnością dyscyplinarną, cywilną, administracyjną czy służbową⁵⁰⁶. Prawo przewidziane w art. 183 k.p.k. nie jest jednorazowe, bowiem nie podlega konsumpcji li tylko przez okoliczność, że świadek w tym samym bądź innym przesłuchaniu skorzystał z uprawnienia do odmowy odpowiedzi na pytanie. Uprawnienie to uaktualnia się na każdym razem, kiedy zaistnieją przesłanki do jego stosowania.

Kolejnym istotnym zagadnieniem jest kwestia weryfikacji przez organ procesowy, czy faktycznie istnieją przesłanki warunkujące świadkowi odmowę odpowiedzi na pytanie.

⁵⁰⁴ Wyrok SN z dnia 13 maja 1982 r., I KR 88/82, niepubl; wyrok SN z dnia 9 lipca 1997 r., V KKN 318/96, Prok i Pr- wkł, 1998, nr 3, poz. 10.

⁵⁰⁵ Wyrok SA w Lublinie z dnia 5 lipca 2012 r., II Aka 91/12, KZS 2013, nr 11, poz. 85.

⁵⁰⁶ Wyrok SN z dnia 23 lutego 1987 r., II KR 22/87, OSNKW 1987, nr 9-10, poz. 88.

Powyższe budzi wiele kontrowersji, bowiem uznaje się, że w wypadku zaistnienia okoliczności przewidzianej w art. 183 § 1 k.p.k. świadek nie musi argumentować, dlaczego zdecydował się na skorzystanie z prawa do odmowy odpowiedzi na pytania, bowiem już same wyjaśnienia w tym zakresie i czynienie przez organ procesowy ustaleń odnośnie powyższego zaprzeczają celowości stosowania tej instytucji⁵⁰⁷. Generalnie powyższe stanowisko należy uznać za zasadne, jednakże przy tym nie sposób pominąć, że przesłanki warunkujące możliwość korzystania z prawa do odmowy odpowiedzi na pytanie winny istnieć obiektywnie, nie zaś jedynie w przekonaniu świadka. Wyłączne oparcie się w tym zakresie na subiektywnym odczuciu świadka mogłoby spowodować liczne nadużycia, jeżeli świadek niezasadnie odmawiałby udzielenia informacji mających istotne znaczenie dla sprawy. Całościowy i aktualny w tym przypadku brak kontroli, tak jak kontrola wszystkich oświadczeń, trafiłaby „poza cel”, a w konsekwencji niszczyła sens tegoż uprawnienia. Mając powyższe na względzie należy stwierdzić, że organ procesowy winien być wyposażony w możliwość zwrócenia się do świadka o przybliżenie podstawy odmowy udzielenia odpowiedzi na pytanie, jeżeli złożone przez świadka oświadczenie budzi istotne wątpliwości. Jednakże takie zwrócenie się przez organ może odnosić się jedynie do najogólniejszej informacji i nie może dotyczyć szczegółowych danych. Niemożliwe jest również przeprowadzenie czynności dowodowych zmierzających do sprawdzenia oświadczenia złożonego przez świadka, gdyż w istocie prowadziłoby to do wywierania na niego wpływu w zakresie korzystania z przysługujących mu przecież praw. Jak wskazują przedstawiciele doktryny, organ procesowy może rozpytać świadka na okoliczność ustalenia, czy zostały spełnione przesłanki uchylenia się od odpowiedzi na pytania, jednak nie może przeprowadzać *stricte* czynności dowodowych mających na celu sprawdzenie tego, a w konsekwencji organ musi poprzestać na analizie oświadczenia świadka i zwolnić go od obowiązku udzielenia odpowiedzi na pytanie⁵⁰⁸. Jednocześnie należy podkreślić, że dokonana kontrola winna mieć charakter wyjątkowy, bowiem co do zasady już samo oświadczenie świadka winno być wiążące dla organu procesowego.

Nie budzi wątpliwości fakt, że każdy świadek powinien być pouczony przez organ procesowy o treści art. 183 k.p.k., o ile ujawnią się okoliczności objęte dyspozycją tego przepisu (art. 191 § 2 k.p.k.). Udzielenie świadkowi informacji w tym zakresie nie powinno

⁵⁰⁷ Wyrok SN z dnia 28 stycznia 1975 r., IV KR 313/74, OSPiKA 1978, Nr 9, poz. 153; wyrok SA w Krakowie z dnia 11 maja 2009 r., II Aka 169/08, KZS 2009, Nr 10, poz. 46.

⁵⁰⁸ R.A. Stefański, *Uchylenie się świadka od odpowiedzi na pytanie (art. 183 § 1 kpk)*, WPP 2002, nr 3, s. 78.

następować jedynie wtedy, gdy świadkowi faktycznie grozi odpowiedzialność karna za popełnienie czynu zabronionego w sytuacji udzielenia odpowiedzi na zadane pytanie, ale także gdy obawa narażenia się na tą odpowiedzialność jest tylko hipotetyczna. Asumptem do udzielenia takiego pouczenia może być już zasygnalizowana przez świadka wypowiedź złożona już we wstępnej fazie przesłuchania w przedmiocie stosunku świadka do stron. Warto w tej sytuacji również mieć na względzie, że pouczenie świadka o treści dyspozycji z art. 183 k.p.k. ma zasadnicze znaczenie dla jego późniejszej ewentualnej odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań tj. o czyn z art. 233 § 1 k.k., bowiem w świetle tegoż artykułu nie podlega karze ten, kto nie mając wiedzy o istnieniu prawa do odmowy odpowiedzi na pytanie składa fałszywe zeznanie właśnie w obawy przez odpowiedzialnością karną grożącą jemu, bądź osobie jemu najbliższej⁵⁰⁹. Mimo, że treść normy z art. 183 § 1 k.p.k. odnosi się do uchylenia odpowiedzi na pytanie, co z kolei mogłoby wskazywać na to, że prawo do uaktywnia się tylko na etapie zadawania pytań, zaś poza zakresem jego stosowania jest faza wypowiedzi spontanicznej (art. 171 § 1 k.p.k.), to jednak przedstawiciele doktryny wskazują, że *ratio legis* omawianego przepisu odnosi się do całej czynności składania zeznań przez świadka⁵¹⁰. Wspomniane okoliczności mogą być już znane organowi procesowemu zanim rozpocznie się przesłuchanie świadka i wtedy świadek uprzednio pouczony o przysługującym mu prawie może już na etapie wypowiedzi spontanicznej nie ujawniać tych faktów⁵¹¹.

Przechodząc do dalszej części rozważań niewątpliwie należy poruszyć kwestię prawa żądania przesłuchania świadka z wyłączeniem jawności w trybie art. 183 § 2 k.p.k. Otóż, zgodnie z omawianą regulacją, w sytuacji gdy treść depozycji świadka może narazić na hańbę świadka lub osobę dla niego najbliższą, to wówczas ustawodawca przewidział prawo żądania świadka, aby dokonano jego przesłuchania na rozprawie głównej z wyłączeniem jawności. W tym miejscu jako niezbędne jawi się wyjaśnienie pojęcia hańby, bowiem winno ono być interpretowane zgodnie z rozumieniem potocznym jako ujawnienie faktów dotyczących sfery życia prywatnego, intymnego, mogących wywołać poczucie wstydu, utraty dobrego imienia oraz poniżenia danej osoby. Prawo do żądania wyłączenia jawności należy rozumieć w kontekście uprawnienia do złożenia przez samego świadka wniosku w tym zakresie na etapie postępowania sądowego (zarówno przez wyznaczeniem rozprawy głównej, jak też w czasie trwania samej rozprawy), podczas którego świadek powinien uprawdopodobnić wystąpienie

⁵⁰⁹ R.A. Stefański (w:) R.A. Stefański, *Kodeks...*, s. 831,

⁵¹⁰ Z, Kwiatkowski, *Zakazy dowodowe w procesie karnym*, Kraków 2005, s. 257-258.

⁵¹¹ R.A. Stefański (w:) R.A. Stefański, *Kodeks...*, s. 828; R.A. Stefański, *Uchylenie...*, s. 78.

okoliczności uzasadniających narażenie jego lub osoby jemu najbliższej na hańbę. Niewątpliwie *ratio legis* tegoż przepisu opiera się na braku obligatoryjności uzasadniania przez świadka złożonego wniosku w czasie trwania rozprawy głównej. W takiej sytuacji zastosowanie znajduje przepis art. 363 k.p.k., zgodnie z którym z chwilą złożenia wniosku o wyłączenie jawności rozprawa w tym zakresie odbywa się właśnie z wyłączeniem jawności, o ile wnosi o to strona, bądź o ile sąd uzna to za konieczne. Złożenie przez świadka wniosku w trybie art. 183 § 2 k.p.k. nie skutkuje samo przez się wyłączeniem jawności, bowiem decyzję w tym zakresie podejmuje sąd w formie postanowienia, na który nie przysługuje środek zaskarżenia.

Czyniąc rozważania w zakresie proceduralnych form ochrony świadka nie sposób pominąć kwestii zwolnienia od złożenia zeznania lub odpowiedzi na pytanie osoby będącej z oskarżonym w szczególnie bliskim stosunku osobistym, o ile osoba taka wnioskuje o powyższe zwolnienie (art. 185 k.p.k.). Wskazując na sposób interpretacji tej normy, w pierwszej kolejności należy rozpocząć od pojęcia szczególnie osobistego stosunku. Ustawodawca bowiem w tym zakresie dążył do umożliwienia uniknięcia konfliktu sumienia, zaś w wypadku konieczności złożenia zgodnego z prawdą zeznania, które tym samym miałyby obciążyć osobę najbliższą dla świadka, wbrew jego woli. Pojęcie szczególnie bliskiego stosunku w żadnym razie nie jest tożsame z relacją wynikającą z istniejących węzłów pokrewieństwa, powinowactwa czy małżeństwa.⁵¹² Szczególnie bliski stosunek istnieje wówczas, gdy świadka oraz oskarżonego łączy więź emocjonalna lub uczuciowa o wyjątkowym charakterze⁵¹³. Podobnie jako szczególnie bliski stosunek mogą być uznane więzy pokrewieństwa oraz powinowactwa, jednak dalsze niż tego wymaga treść art. 115 § 11 k.k. Stosunek ten musi występować w czasie udzielania zwolnienia od składania zeznań bądź udzielenia odpowiedzi na pytanie. Świadek traci to uprawnienie wówczas, gdy szczególnie bliski stosunek już nie istnieje, bowiem świadek zerwał wszelkie relacje z oskarżonym po popełnieniu przez niego czynu zabronionego⁵¹⁴.

Zwolnienie świadka z obowiązku składania zeznań lub odpowiedzi na pytanie inicjowane jest na skutek wniosku samego świadka w tym zakresie. Wniosek ten powinien być złożony nie później niż do czasu rozpoczęcia pierwszego zeznania na rozprawie głównej

⁵¹² Wyrok SN z dnia 16 marca 1979 r., IV KR 36/79, Lgalis.

⁵¹³ Postanowienie SN z dnia 22 lutego 2006 r., III KK 222/05, OSNKW 2006, Nr 5, poz. 46 z glosą częściowo aprobującą Z. Kwiatkowskiego, Prok i Pr 2007, nr 6, s. 155 oraz glosami aprobującymi P.K. Sowińskiego, PS 2008, nr 7-8, s. 227 oraz R.A. Stefańskiego, Prok i Pr 2007, nr 1, s. 135.

⁵¹⁴ R.A. Stefański, *Zwolnienie...*, s. 147.

przed sądem *meriti*, co wynika z treści art. 186 k.p.k. W sytuacji powzięcia przez organ procesowy informacji o bliskości stosunku między oskarżonym a świadkiem, winien on pouczyć świadka o możliwości skorzystania z przysługującego mu uprawnienia, jednak dalsze decyzje w tym zakresie podejmuje świadek, bowiem organ procesowy nie może zwolnić świadka z urzędu ze składania zeznań lub odpowiedzi na pytanie⁵¹⁵. Wniosek w tym przedmiocie powinien zawierać istotne okoliczności i fakty, które co najmniej uprawdopodobniają istnienie bliskiego stosunku świadka z oskarżonym⁵¹⁶. Decyzja w zakresie wniosku o zwolnienie od składania zeznań bądź odpowiedzi na pytanie zapada w formie zarządzenia, które wydaje na etapie postępowania przygotowawczego prokurator, a na etapie postępowania jurysdykcyjnego przewodniczący składu sądowego. Ustawodawca nie wymaga do dokonania tej czynności formy postanowienia, zgodnie z treścią art. 93 § 2 k.p.k. Na zarządzenie oskarżyciela publicznego nie przysługuje środek zaskarżenia, jednak powyższe rozstrzygnięcie może zostać poddane rozprawie sądowi *ad quem*. Z kolei od zarządzenia wydanego przez przewodniczącego można odwołać się do całego składu orzekającego⁵¹⁷.

Zwolnienie od składania zeznań bądź odpowiedzi na pytania jest niewątpliwie czynnością fakultatywną. Na organie procesowym spoczywa obowiązek dokonania analizy w zakresie okoliczności uzasadniających przyjęcie stanu pozostawiania świadka w szczególnie bliskim stosunku z oskarżonym⁵¹⁸. Analiza powyższa powinna także obejmować ocenę, czy określony stosunek osobisty przeważa w danej sytuacji nad interesem wymiaru sprawiedliwości w taki sposób, że jako zasadne jawi się nadanie mu prymatu i zwolnienie świadka z obowiązku składania zeznań w procesie karnym⁵¹⁹. Jeżeli decyzja w tym zakresie jest pozytywna, to wówczas zeznania świadka złożone na etapie postępowania przygotowawczego nie mogą być wykorzystywane w toku postępowania dowodowego przez sąd. Warto jednak nadmienić, że sporządzone w procesie protokoły z oględzin ciała są ujawniane przez sąd na rozprawie, mimo że osoba poddana oględzinom została zwolniona od składania zeznań. Istotna jest także okoliczność, że ustawodawca poprzez umożliwienie osobom najbliższym wobec oskarżonego lub pozostającym z nim w szczególnie bliskim

⁵¹⁵ *Ibidem*, s. 148.

⁵¹⁶ Postanowienie SN z dnia 22 lutego 2006 r., III KK 222/05, OSNKW 2006, Nr 5, poz. 46 z uwagami R.A. Stefańskiego, Prok i Pr 2007, nr 1, s. 135 oraz Z. Kwiatkowskiego, Prok i Pr 2007, nr 6, s.155, jak również P.K. Sowińskiego PS 2008, nr 7-8, s. 227.

⁵¹⁷ R.A. Stefański, *Zwolnienie...*, s. 148; P. Hofmański, *Komentarz...*, s. 1052.

⁵¹⁸ Wyrok SN z dnia 16 marca 1979 r., IV KK 36/79, Legalis nr 739607.

⁵¹⁹ Postanowienie SN z dnia 27 maja 2003 r., IV KK 63/03, OSNwSK 2003, nr 1, poz. 1132.

stosunku osobistym na zwolnienie ich od składania zeznań, nie eliminuje jednocześnie możliwości korzystania z zeznań innych świadków, którzy wskazali na okoliczności znane im z opowiadania ww. osób oraz dokonywać na tej podstawie określonych ustaleń faktycznych⁵²⁰. Należy także wskazać, że świadek zwolniony od składania zeznań w sprawie bądź odpowiedzi na pytanie ma uprawnienie w każdej chwili wyrazić wolę złożenia depozycji lub odpowiedzi na pytania⁵²¹.

Słusznie wskazuje się w orzecznictwie, że brak złożenia stosownego wniosku w zakresie zwolnienia od złożenia zeznań bądź odpowiedzi na pytania nie może stanowić tamy do podejmowania przez organ procesowy samodzielnej decyzji w przedmiocie udzielenia osobie przesłuchiwanej stosownego pouczenia, o ile organ ten posiada wiedzę, która stanowi podstawę do analizy, że między świadkiem a oskarżonym istnieje szczególnie bliski stosunek osobisty⁵²². Warto również nadmienić, że podobnie jak w przypadku prawa do odmowy składania zeznań, świadek koronny nie może z tegoż uprawnienia skorzystać, bowiem powyższe jest wprost określone w treści art. 8 ustawy o świadku koronnym. Tym niemniej, powyższe regulację mają zastosowanie zarówno wobec świadka małoletniego jak i świadka – pokrzywdzonego.

4. Środki ochrony i pomocy świadka o statusie zwyczajnym wynikające z ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka

4.1. Ochrona na czas czynności procesowej

Kwestię ochrony na czas czynności procesowej reguluje art. 4 ustawy z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Zgodnie z tym przepisem ochrona przyznana na czas czynności procesowej może zostać udzielona gdy istnieje zagrożenie dla życia lub zdrowia osoby chronionej. Taki rodzaj ochrony, w rozumieniu powyższej normy prawnej, może polegać na obecności funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej w trakcie czynności procesowej, w której dana osoba bierze udział, jak również w drodze do miejsca przeprowadzania tejże czynności oraz w drodze

⁵²⁰ Wyrok SN z dnia 10 marca 1971 r., IV KR 16/71, OSNKW 1971, nr 9, poz. 131.

⁵²¹ P. Hofmański, *Kodeks...*, s. 1052.

⁵²² Wyrok SA w Warszawie z dnia 5 grudnia 1995 r., II Akr 459/95, OSA 1996, nr 4, poz. 15.

powrotnej.⁵²³

Przesłanki warunkujące możliwość stosowania środków ochrony i pomocy podlegają gradacji w zależności od ich charakteru. I tak, ustawodawca rozpoczął od środka polegającego na ochronie podczas czynności procesowej, poprzez dalej idącą ochronę osobistą, a wreszcie po udzielenie pomocy w zakresie zmiany miejsca pobytu jako środek niewątpliwie najdalej idący. Aby zastosować środek w postaci ochrony na czas czynności procesowej musi wystąpić przesłanka w postaci zagrożenia życia lub zdrowia osoby, której dany wniosek dotyczy. Niezwykle istotna jest kwestia, że ochrona ta może być zastosowana w każdej sprawie i nie jest uzależniona od wagi sprawy. Środek ten polega na asyście funkcjonariuszy Policji w czasie trwania czynności procesowej bądź w drodze do miejsca jej przeprowadzenia lub w drodze powrotnej. Szczegółowy zakres zastosowania metody ochrony winien być dostosowywany odnośnie danej sprawy. Warto również nadmienić, że na podstawie art. 1 ust. 2 u.o.p.p.ś., ochrona ta może mieć także zastosowanie podczas czynności prowadzonej w trybie art. 307 k.p.k. tj. w czasie czynności sprawdzających.⁵²⁴

Nie sposób pominąć w zakresie rozważań dotyczących ochrony na czas czynności procesowych wyjaśnienia, jak należy definiować się czynności procesowe. I tak, z uwagi na fakt, że w u.o.p.p.ś. nie zawarto definicji czynności procesowych to należy wnioskować, że ustawodawca interpretuje czynności procesowe w tożsamy sposób jak na gruncie k.p.k. Należy bowiem wskazać, że czynność procesowa to każde zachowanie uczestnika postępowania, które wywołuje skutki określone przez prawo proceduralne. Owe czynności mogą być dokonywane w toku trwającego procesu karnego. Niemniej jednak, uprzednio wykonane czynności np. przez organy prowadzące czynności sprawdzające określane są mianem czynności pozaprocessowych. Celem czynności pozaprocessowych może być np. szukanie określonego dowodu, wykrycie sprawcy czynu zabronionego czy też zapobieżenie popełnieniu przestępstwa. Co do zasady takie czynności wyprzedzają postępowanie karne i wówczas należy je traktować jako czynności przedprocesowe, ale mogą także być podjęte w toku postępowania karnego i wykonywane równolegle z czynnościami procesowymi. Niemniej jednak, na gruncie omawianej ustawy należy wskazać, że ochroną objęte są czynności procesowe związane z udziałem świadka w procesie karnym.

W tym miejscu warto jednak rozważyć, czy środek w postaci ochrony na czas

⁵²³ E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków...*, s. 12 – 13; E. Bieńkowska, *Wokół projektu utworzenia systemu ochrony pokrzywdzonego i świadka*, Prok. i Pr. 2015, nr 3, s. 1.

⁵²⁴ *Idem*.

czynności procesowej obejmuje wszystkie czynności procesowe, w których bierze udział świadek, czy też ochrona może zostać ograniczona jedynie do konkretnej czynności procesowej jak np. asysty funkcjonariuszy Policji w zakresie udziału świadka w rozprawie głównej bądź też w zakresie asysty przy składaniu przez świadka zeznań. Mając jednak na względzie, że ustawa nie odnosi się precyzyjnie do powyższej kwestii, to wydaje się uprawnione uznanie, że środek ochrony może zostać przyznany zarówno w całości jak i w określonym zakresie. Zagadnienie to należy analizować dwutorowo, bowiem jak wskazano powyżej, możliwe wydaje się przyznanie środka ochrony na czas czynności procesowej nie tylko w zakresie określonej czynności procesowej, ale też w zakresie czynności odbywających się w danym stadium postępowania karnego. W kontekście powyższej analizy uprawnione jawi się stwierdzenie, że właściwy komendant Policji może przyznać ten środek ochrony jedynie w zakresie czynności sprawdzających bądź czynności odbywających się na etapie postępowania przygotowawczego. Niemniej jednak, samo określenie przez ustawodawcę tegoż środka tj. ochrona na czas czynności procesowej wskazuje raczej na to, że zarządzenie winno dotyczyć jedynie jednej czynności procesowej. Jednakże taki rodzaj interpretacji skutkowałby uznaniem, że właściwy komendant Policji byłby zobowiązany do wydawania każdorazowo zarządzenia w zakresie ochrony podczas jednej, wskazanej czynności procesowej. Reasumując warto wskazać, że ustawodawca winien rozważyć uzupełnienie art. 12 u.o.p.p.ś. o wskazanie wymogów zarządzenia, a zwłaszcza w aspekcie zakresu przyznanej świadkowi ochrony. Powyższe jest niezwykle istotne zarówno ze względu na samo wykonywanie przyznanego środka ochrony, ale też w kontekście ewentualnego złożenia środka odwoławczego na wydane zarządzenie.

4.2. Ochrona osobista

Ochrona osobista może zostać udzielona, gdy istnieje wysoki stopień zagrożenia dla życia lub zdrowia osoby chronionej, które to zagrożenie ma związek z postępowaniem karnym lub postępowaniem karnym skarbowym. Jednocześnie wskazano, że ochrona osobista przyznana zostaje wówczas, gdy zachodzi konieczność długotrwałej ochrony, jak też w sprawach, których rozpoznanie w pierwszej instancji należy do właściwości sądu okręgowego⁵²⁵ oraz w sprawach o przestępstwa określone w art. 197 § 1 i 2 k.k. oraz art. 207

⁵²⁵ Zgodnie z treścią art. 25 § k.p.k. sąd okręgowy rozstrzyga w pierwszej instancji w sprawach o zbrodnie wskazane w k.k. oraz w ustawach szczególnych, jak też w sprawach o występki określone w rozdziałach XVI

k.k. Udzielenie środków ochrony w zakresie innych spraw może nastąpić jedynie w szczególnie uzasadnionych wypadkach.

Zgodnie z omawianą ustawą ochrona osobista może przybrać formę obecności funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej w charakterze stałym bądź o charakterze czasowym. Wymienionym środkiem ochrony jest również czasowa obserwacja osoby chronionej oraz otoczenia, w którym dana osoba przebywa, ale także wskazanie osobie chronionej bezpiecznych miejsc przebywania, jak również czasu i bezpiecznego sposobu przemieszczania się. Ostatnim środkiem przyznawanym w ramach ochrony osobistej jest określenie zakresu, warunków i sposobu kontaktowania się osoby chronionej z innymi osobami.⁵²⁶

Ochrona osobista jest środkiem o charakterze wyjątkowym w tym znaczeniu, że jego zastosowanie jest uwarunkowane istnieniem wysokiego stopnia zagrożenia dla życia lub zdrowia świadka, pokrzywdzonego, bądź też innej osoby uprawnionej na podstawie dodatkowych kryteriów. Różnica między zagrożeniem niekwalifikowanym a zagrożeniem wysokiego stopnia jest analizowane z uwzględnieniem przesłanek wskazanych w art. 2 ustawy. Dotyczą one okoliczności zarówno przedmiotowych (rodzaju, sposobu i okoliczności popełnienia czynu), jak też podmiotowych po stronie sprawcy, ale także świadka lub pokrzywdzonego oraz relacji między nimi. Jednocześnie należy wskazać, że właściwości oraz warunki osobiste stanowią nawiązanie do potrzeb ofiar o szczególnym charakterze, o czym stanowi treść art. 22 dyrektywy 2012/29/UE⁵²⁷. Nadto, środek polegający na ochronie osobistej winien być stosowany jedynie w sprawach poważnych, których prowadzenie może skutkować realnym zagrożeniem dla życia lub zdrowia świadka i pokrzywdzonego. Do

i XVII k.k. oraz w art. 140-142 k.k., art. 148 § 4 k.k., art. 149 k.k., art. 150 § 1 k.k., art. 151-154 k.k., art. 158 § 3 k.k., art. 163 § 3 i 4, art. 165 § 1, 3 i 4 k.k., art. 166 § 1 k.k., art. 173 § 3 i 4 k.k., art. 185 § 2 k.k., art. 189a § 2 k.k., art. 210 § 2 k.k., art. 211a k.k., art. 252 § 3 k.k., art. 258 §1-3 k.k., art. 265 § 1 i 2 k.k., art. 269 k.k., art. 278 § 1 i 2 w zw. z art. 294 k.k., art. 284 § 1 i 2 w zw. z art. 294 k.k., art. 286 § 2 w zw. z art. 294 k.k., art. 287 §1 w zw. z art. 294 k.k., art. 296 § 3 oraz art. 299 k.k., jak również w sprawach o występki, które na podstawie przepisu szczególnego podlegają rozpoznaniu przez sąd okręgowy.

⁵²⁶ E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków...*, s. 12 – 13; E. Bieńkowska, *Wokół projektu utworzenia systemu ochrony pokrzywdzonego i świadka*, Prok. i Pr. 2015, nr 3, s. 1.

⁵²⁷ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka (red.) *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 25 – 26; E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków...*, s. 12 – 13; E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy kształtowania sytuacji ofiar przestępstw*, Białystok 1997, s. 90–149. E. Bieńkowska, *Sytuacja ofiar przestępstw w postępowaniu karnym w świetle standardów Unii Europejskiej*, Studia Prawnicze 2001, nr 3–4, s. 37 i nast.; E. Bieńkowska, *Wokół projektu utworzenia systemu ochrony pokrzywdzonego i świadka*, Prok. i Pr. 2015, nr 3, s. 1.

kategorii tych spraw niewątpliwie można zaliczyć te, których rozpoznanie w pierwszej instancji należy do właściwości sądu okręgowego w trybie art. 25 k.p.k. Z kolei powołując się na treść tegoż przepisu należy wskazać, że do właściwości sądu okręgowego należą sprawy o zbrodnie, o najpoważniejsze występki, w tym również popełnione w ramach zorganizowanej grupy przestępczej, ale także sprawy o szczególnej wadze lub zawichości, co z kolei umożliwia indywidualizację zastosowania środków ochrony i pomocy. W zakresie spraw, które nie należą do właściwości sądu okręgowego jako sądu rozpoznającego sprawę w I instancji, to stosowanie środków ochrony i pomocy może być uzasadnione jedynie w szczególnych przypadkach, co zagwarantuje niezbędną elastyczność stosowania środków, np. o ile jest to uzasadnione agresywnym zachowaniem podejrzanego lub oskarżonego lub stwarzanym przez niego zagrożeniem. Jako przykład powyższego można wskazać przestępstwo groźby – art. 190 k.k, znęcania się – art. 207 k.k. lub stalkingu – art. 190a k.k.⁵²⁸

Przesłanką umożliwiającą zastosowanie środków ochrony osobistej jest również istnienie wysokiego zagrożenia dla życia lub zdrowia pokrzywdzonego lub świadka, a w konsekwencji konieczność zapewnienia ochrony długotrwałej. Mając powyższe na względzie należy wskazać, że ochrona osobista, w zależności od stopnia zagrożenia, może polegać na stałej bądź czasowej obecności funkcjonariuszy w pobliżu osoby chronionej, jak też czasowej obserwacji osoby chronionej oraz otoczenia, w którym przebywa. Organy stosujące środek ochrony osobistej mogą również wskazać osobie chronionej bezpieczne miejsce, w którym winna przebywać, ale także czas i sposób przemieszczania się. Możliwe jest również określenie zakresu, warunków i sposobu w jaki osoba chroniona może kontaktować się z innymi osobami. Ochrona osobista, zwłaszcza w zakresie stałej obecności funkcjonariuszy w otoczeniu osoby chronionej, jest niewątpliwie jednym z najbardziej efektywnych środków ochrony stosowanych wobec pokrzywdzonego lub świadka. Stosunkowo obszerny katalog środków ochrony osobistej warunkuje elastyczne dopasowanie danego środka ochrony do potrzeb określonej osoby i sprawy⁵²⁹.

4.3. Pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu

Środek pomocy polegający na zmianie miejsca pobytu uregulowany jest w przepisie art. 6 i 7 oraz pośrednio 8 i 9 ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka.

⁵²⁸ E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków...*, s. 12 – 13.

⁵²⁹ *Idem*.

Otóż, zgodnie z powyższymi regulacjami pomoc polegająca na zmianie miejsca pobytu może być udzielona w wypadku zaistnienia wysokiego poziomu zagrożenia dla życia lub zdrowia osoby chronionej, który jest wynikiem toczącego się postępowania karnego lub postępowania karnoskarbowego. Warunkiem udzielenia tegoż środka jest konieczność długotrwałej ochrony danej osoby oraz uznanie, że inne środki ochrony i pomocy nie są wystarczające. Podobnie jak w przypadku ochrony osobistej, również ten środek jest przyznawany tylko wówczas, gdy stosowany jest w sprawach w których rozpoznanie w pierwszej instancji należy do właściwości sądu okręgowego. Jedynie w szczególnie uzasadnionych przypadkach środek pomocy może także być stosowany w innych sprawach. Uściślając powyższe zagadnienie należy wskazać, iż pomoc w zakresie zamiany miejsca pobytu polega na powzięciu czynności organizacyjnych mających na celu umożliwienie osobie chronionej pobyt w innym miejscu aniżeli dotychczasowe miejsce pobytu. Taka właśnie pomoc może przejawiać się w udostępnieniu tymczasowego lokalu mieszkalnego, który jednocześnie zapewni podstawowe potrzeby bytowe, lub też w pomocy w wynajęciu mieszkania. Osoba chroniona może także w ramach tego środka oczekiwać pomocy w przeprowadzce lub zagospodarowaniu, albo pomocy w załatwieniu istotnych spraw życiowych, które są związane ze zmianą miejsca pobytu.⁵³⁰

Kontynuując rozważania dotyczące pomocy w zmianie miejsca pobytu należy wskazać, iż osobie chronionej, która nie posiada środków finansowych stanowiących źródło utrzymania ani też nie może podjąć zatrudnienia, co spowodowane jest istnieniem zagrożenia dla życia lub zdrowia, można udzielić pomocy finansowej. Pomoc ta jednak może być przeznaczona jedynie na ściśle określone wydatki, a to na zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych albo na pokrycie całości lub części kosztów związanych z tymczasowym udostępnieniem lokalu mieszkalnego lub wynajęciem mieszkania, albo wreszcie na pokrycie kosztów uzyskania opieki zdrowotnej, w trybie art. 15 ust. 2 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r., o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych⁵³¹, o ile dana osoba nie jest objęta obowiązkowym ubezpieczeniem zdrowotnym. Odnosząc się zaś do kwestii wysokości udzielonej pomocy finansowej należy wskazać, iż wysokość tą określa się mając na względzie zarówno zakres jak i charakter udzielanych środków pomocy i ochrony, jak również dotychczasowe wynagrodzenie osoby chronionej. Jednocześnie w art. 7 ust 2

⁵³⁰ E. Bieńkowska, *Pokrzywdzony w świetle najnowszych nowelizacji przepisów prawa karnego*, Prok. i Pr. 2014, nr 3, s. 16 i nast.; E. Bieńkowska, *Wokół projektu...*, s. 1; E. Bieńkowska, *Nowe środki...*, s. 12 – 13.

⁵³¹ Dz.U. z 2008 r., Nr 164, poz. 1027.

ustawy jednoznacznie zastrzeżono, że pomoc finansowa nie może przekroczyć miesięcznie 3500 złotych, zaś wobec osoby małoletniej 2000 złotych. Zawarto także zapis, zgodnie z którym z pomocy finansowej winno potrącić się opłaty i wydatki, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 8 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 roku o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego⁵³². Z udzielonej pomocy finansowej potrąca się także równowartość odszkodowania otrzymanego z tytułu szkód wyrządzonych w danym lokalu lub mieszkaniu. Sprecyzowano także, iż pomoc finansowa winna być udzielona jedynie do wartości miesięcznej składki w zakresie dobrowolnego ubezpieczenia zdrowotnego, którą stanowi kwota obliczona od wartości odpowiadającej miesięcznemu wynagrodzeniu, o którym stanowi art. 68 ust. 4 pkt 1 ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Jednocześnie w tym miejscu warto wskazać na uprawnienie przysługujące właściwemu komendantowi Policji, który może określić zarówno lekarzy jak i placówki medyczne mogące świadczyć wobec osoby chronionej opiekę zdrowotną. Odnosząc się do stricte formalnego aspektu pomocy finansowej należy nadmienić, że może być ona wypłacana bądź w gotówce za stosownym pokwitowaniem, jak też przekazem pocztowym albo w inny sposób uprzednio ustalony z osobą chronioną.⁵³³

W dalszej kolejności nie sposób nie odnieść się do tematyki związanej z doręczeniami pocztowymi, o których stanowi art. 8 ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Otóż, w sytuacji udzielenia pomocy co do zmiany miejsca pobytu, właściwy komendant Policji może zobowiązać operatora pocztowego (w rozumieniu ustawy z dnia 23 listopada 2012 r. - Prawo pocztowe⁵³⁴) do określonych czynności. I tak, można zobowiązać operatora pocztowego do przekazywania pod adres określonej przez siebie komendy Policji wszelkich przesyłek pocztowych bądź kwot pieniężnych, które zostały wskazane w przekazach pocztowych kierowanych wobec osoby chronionej. Nadto, operator pocztowy może być zobowiązany do przekazywania przesyłek pocztowych bądź kwot pieniężnych wskazanych w przekazach pocztowych kierowanych wobec osoby chronionej, ale za pośrednictwem osoby upoważnionej przez właściwego komendanta Policji. Również do kompetencji właściwego komendanta Policji należy niezwłoczne wydawanie osobie chronionej przesyłek pocztowych bądź środków pieniężnych wskazanych w przekazach

⁵³² Dz.U. z 2014 r., poz. 150.

⁵³³ E. Bieńkowska, *Pokrzywdzony w świetle najnowszych nowelizacji przepisów prawa karnego*, Prok. i Pr. 2014, nr 3, s. 16 i nast.; E. Bieńkowska, *Wokół projektu...*, s. 1; E. Bieńkowska, *Nowe środki...*, s. 12 – 13.

⁵³⁴ Dz.U. z 2012 r., poz. 1529

pocztowych. Taki rodzaj wydania przesyłki pocztowej oraz wypłacenia środków pieniężnych stanowi doręczenie w rozumieniu ustawy – Prawo pocztowe.⁵³⁵

Przechodząc do tematyki związanej z kwestią odbierania przesyłek pocztowych lub środków pieniężnych kierowanych wobec osoby chronionej należy wskazać, że właściwy komendant Policji zapewnia odbieranie przez wskazanego funkcjonariusza Policji upoważnionego przez osobą chronioną bądź przez właściwego komendanta Policji tychże przesyłek. Jednocześnie warto nadmienić, że przesyłka pocztowa może być odebrana przez upoważnioną osobę będą pod adresem wskazanym na przesyłce pocztowej, przekazuje pocztowym lub w umowie o świadczenie usług pocztowych, bądź w placówce pocztowej, albo wreszcie pod adresem komendy Policji, który uprzednio został wskazany operatorowi pocztowemu przez właściwego komendanta Policji. Mając na względzie konieczność zachowania szczególnej ostrożności w zakresie stosowania omawianego środka pomocy, funkcjonariusz Policji odbierający przesyłkę pocztową lub środki pieniężne zobowiązany jest do okazania stosownego upoważnienia. W dalszej kolejności funkcjonariusz Policji, po odebraniu powyżej przesyłki, ma obowiązek przekazać ją osobie chronionej za pokwitowaniem. Warto zwrócić uwagę na zapis art. 9 ust. 4 ustawy, zgodnie z którym zanim funkcjonariusz Policji przekaze przesyłkę osobie chronionej, może za jej zgodą dokonać kontroli zawartości tejże przesyłki. Zawarto również zapis, który ma na celu uregulowanie postępowania funkcjonariusza na wypadek odmowy pokwitowania odbioru przesyłki przez osobę chronioną, bowiem w takiej sytuacji funkcjonariusz zobowiązany jest do zamieszczenia stosownej adnotacji na dokumencie pokwitowania odbioru. Następnie przesyłka lub kwota pieniężna zostaje zwrócona przez funkcjonariusza Policji wraz w pokwitowaniem operatorowi pocztowemu. Omawiana ustawa reguluje również kwestię dotyczącą nadawania przesyłek lub przekazów pocztowych przez osobę chronioną. Także w takim wypadku nadawanie przesyłek następuje za pośrednictwem funkcjonariusza Policji upoważnionego przez osobę chronioną bądź przez właściwego komendanta Policji.⁵³⁶

Niewątpliwie najdalej idącym środkiem jest pomoc w zakresie miejsca pobytu pokrzywdzonego lub środka. Przesłanką umożliwiającą jego zastosowanie jest, analogicznie jak w wypadku ochrony osobistej, wystąpienie wysokiego stopnia zagrożenia życia lub zdrowia, jak również konieczność zapewnienia długotrwałej ochrony. Nadto, środek ten ma

⁵³⁵ *Idem.*

⁵³⁶ E. Bieńkowska, *Pokrzywdzony w świetle najnowszych nowelizacji przepisów prawa karnego*, Prok. i Pr. 2014, nr 3, s. 16 i nast.; E. Bieńkowska, *Wokół projektu...*, s. 1; E. Bieńkowska, *Nowe środki...*, s. 12 – 13.

charakter subsydiarny, co z kolei skutkuje koniecznością ustalenia, że pozostałe środki ochrony nie są wystarczające w danym przypadku. Powyższe wynika zarówno z komplikacji natury logistycznej, ale także z wysokimi kosztami oraz niedogodnością dla osoby chronionej oraz bliskich jej osób. Zastosowanie omawianego środka umożliwi podjęcie czynności o charakterze organizacyjnym, które warunkują osobie objętej ochroną pobytu w innym miejscu aniżeli dotychczasowe, w tym także na udostępnienie lokalu mieszkalnego tymczasowego zapewniającego standardowe wymogi życiowe. Środek ten może również obejmować pomoc w zakresie wynajęcia mieszkania, a w konsekwencji także w przeprowadzce, zagospodarowaniu oraz załatwieniu spraw związanych ze zmianą miejsca pobytu.⁵³⁷

Jako uzupełnienie tego środka ochrony należy traktować pomoc finansową w celu zaspokojenia podstawowych potrzeb zarówno życiowych, mieszkaniowych, jak też przeznaczonych na koszty pozyskania świadczeń związanych z opieką zdrowotną. Nie można wyeliminować sytuacji, w której w konsekwencji realizowania obowiązku procesowego polegającego na składaniu zeznań, powstałe zagrożenie dla życia lub zdrowia jest tak duże, że uniemożliwia w istocie wykonywanie pracy zawodowej. Mając powyższe na względzie warto nadmienić, że przyznana pomoc finansowa na zaspokojenie powyższych potrzeb nie może być wyższa aniżeli kwota 3500 złotych miesięcznie. Z kolei pomoc przyznana osobie małoletniej nie może przekraczać 2000 złotych miesięcznie. Należy także wskazać, że ustalając kwotę pomocy finansowej organ winien wziąć pod uwagę zakres oraz charakter przyznawanych środków. Istotna w tym zakresie jest także kwota wynagrodzenia, jaką uprzednio otrzymywała osoba chroniona. Pomoc finansowa przeznaczona na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych może być przyznana na pokrycie całości bądź części kosztów związanych z odpłatnym udostępnieniem tymczasowego lokalu mieszkalnego albo wynajęciem mieszkania. Z kolei pomoc finansowa związana z pokryciem wydatków na opiekę zdrowotną, w zakresie odpowiadającym ubezpieczeniu zdrowotnemu, przysługiwać będzie osobom, które nie zostały uprawnione do korzystania ze świadczeń pokrywanych z publicznych środków. Nadto, właściwy komendant może wskazać lekarzy oraz placówki medyczne, od których osoba chroniona ma możliwość uzyskania świadczeń opieki zdrowotnej. Określenie instytucji świadczących pomoc leczniczą uzasadnione jest zachowaniem wymogów związanych ze skutecznym wykonywaniem środków ochrony. Wskazanie nie jest obligatoryjne wobec osoby chronionej, jednak niezastosowanie się do niego może być traktowane jako niestosowanie się do zasad i zaleceń, co z kolei może

⁵³⁷ *Idem.*

skutkować uchynieniem zastosowanych środków w trybie art. 17 ust. 2 pkt 3 ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Uzpełnieniem pomocy z zakresie zmiany miejsca zamieszkania jest niewątpliwie również udzielenie pomocy w przedmiocie doręczania osobie chronionej przesyłek pocztowych w trybie art. 8 i 9 ustawy.

5. Przesłanki uchynienia ochrony wobec świadka o statusie zwyczajnym

Kwestię dotyczącą uchynienia środków ochrony i pomocy przyznanych świadkowi należy rozpatrywać w dwojnasób. Otóż, skoro ochrona może zostać przyznana świadkowi zarówno na podstawie przepisów k.p.k., jak również u.o.p.p.ś. to uchynienie tejże ochrony jest niejako uwarunkowane przez przepisy na podstawie których tą ochronę przyznano. Odnosząc się instytucji k.p.k., które skutkują zapewnieniem świadkowi ochrony wskazać należy, że *gros* tych instytucji przysługuje danej osobie z uwagi na fakt, że występuje w postępowaniu karnym w charakterze świadka. Mając powyższe na względzie warto wskazać, że w kontekście przepisów k.p.k. właściwie nie powinno się używać określenia „uchynienie środków ochrony i pomocy”. Można w tym przypadku stwierdzić, że niektóre instytucje wobec danego świadka nie mają zastosowania z uwagi na to, że świadek nie wnosił o zastosowanie określonej instytucji, bądź jeżeli nie zostały spełnione ustawowe przesłanki warunkujące jej zastosowanie.

Niemniej jednak, w zakresie ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka niewątpliwie uprawnione jest posługiwanie się zwrotem „uchynienie środków ochrony i pomocy”. Kwestię tą bowiem reguluje art. 17 ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Zgodnie z tym przepisem Komendant Policji, który uprzednio wydał zarządzenie w zakresie udzielenia środków ochrony i pomocy, posiada także kompetencję do uchynienia tych środków w ściśle określonych sytuacjach. Po pierwsze, środki mogą zostać uchylone, jeżeli ustały przesłanki uzasadniające ich udzielenie. Drugą przesłanką jest bezpodstawne uchylanie się osoby chronionej od złożenia zeznań podczas postępowania, w związku z którym zostały udzielone środki pomocy lub ochrony. Kolejne przesłanki dotyczą sytuacji, w której osoba chroniona pomimo wezwania nie złożyła pisemnego zobowiązania odnoszącego się do przestrzegania zasad i zaleceń w zakresie udzielonej ochrony oraz do wykonywania obowiązków wynikających z ustawy, prawomocnych orzeczeń sądu lub decyzji. Ostatnią przesłanką jest złożenie wniosku o uchynienie środków ochrony i

pomocy przez samą osobę chronioną.⁵³⁸

Fakultatywnie właściwy komendant Policji może uchylić środki pomocy i ochrony wówczas, gdy wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów osobie chronionych w zakresie składania przez nią fałszywych zeznań w toku postępowania, w związku z którym udzielono osobie środków ochrony i pomocy. Nadto uchylenie środków może nastąpić, jeżeli osoba chroniona nie stosuje się do zasad lub zaleceń odnoszących się do stosowania środków ochrony i pomocy. Kolejną przesłanką jest umyślne wprowadzenie przez osobę chronioną w błąd lub zatajenie przez nią informacji co do okoliczności, w związku z którymi została jej udzielona ochrona. Wymieniono również okoliczność, w której można uchylić środki ochrony z uwagi na korzystanie przez osobę chronioną ze środków w sposób niezgodny z ich przeznaczeniem.⁵³⁹

Mając na względzie powyższe przesłanki nie sposób pominąć również innych konsekwencji uchylenia środków pomocy i ochrony wobec osoby chronionej. Otóż, w wypadku uchylenia tychże środków, ustają także środki ochrony i pomocy udzielone osobie najbliższej. Nadto, właściwy Komendant Policji wydający zarządzenie w przedmiocie środków ochrony może również zarządzić o zwrocie równowartości otrzymanej pomocy finansowej, jednocześnie określając wysokość zobowiązania, jak też organ uprawniony do jego przyjęcia.

W kontekście powyższych rozważać warto również powołać się na treść art. 14 u.o.p.p.s., zgodnie z którym właściwy komendant Policji może zmienić zastosowane środki ochrony i pomocy, w tym również wysokość pomocy finansowej, jeżeli wynika to z okoliczności. Zaakcentować jednak należy, że każda zmiana środków ochrony i pomocy musi być poprzedzona wysłuchaniem osoby chronionej. Z powyższego zaś można wywodzić, że stanowisko osoby chronionej jest istotne, głównie w zakresie zasadności i efektywności stosowanej ochrony. Wobec powyższego świadek może zasygnalizować organom, że stosowany środek nie spełnia swojej funkcji bądź też jest nadmiernie dolegliwy w stosunku do osoby chronionej, co z kolei uzasadnia zmianę tegoż środka na inny.

Nadto, organy przed ewentualnym uchyleniem stosowanych środków ochrony i pomocy winny w sposób szczegółowy przeanalizować całokształt sytuacji, w jakiej doszło do naruszenia zasad lub zaleceń. Kolejno, należy także dokonać analizy w zakresie tego, czy

⁵³⁸ E. Bieńkowska, *Pokrzywdzony w świetle najnowszych nowelizacji przepisów prawa karnego*, Prok. i Pr. 2014, nr 3, s. 16 i nast.; E. Bieńkowska, *Wokół projektu...*, s. 1; E. Bieńkowska, *Nowe środki...*, s. 12 – 13.

⁵³⁹ *Idem*.

osoba chroniona naruszyła tylko jeden, czy większą liczbę warunków ochrony oraz czy powyższe było wynikiem sytuacji, która może zostać chociażby częściowo usprawiedliwiona czyli tzw. sytuacja motywacyjna. Organy winny także wziąć pod uwagę czy osoba objęta ochroną miała możliwość zachowania się w sposób odmienny bądź czy mogła uzgodnić z organem chroniącym jednorazowego bądź czasowego odstąpienia od zachowania zasady lub zalecenia ochrony. Ważne jest również, czy osoba chroniona na wcześniejszym etapie również dopuszczała się naruszenia zasad oraz czy spowodowane naruszenie powodowało zagrożenie i realną szkodę wobec osoby chronionej, osób trzecich bądź dla funkcjonariuszy organu realizującego ochronę.

Warto również wskazać, że wobec uchylenia środków pomocy i ochrony może zaistnieć poważny problem dotyczący sposobu podjęcia decyzji w sytuacji, gdy program ochrony dotyczy kilku osób, nie zaś jednej (czyli np. świadek o statusie zwyczajnym i jego najbliżsi), a naruszenia zasad i zaleceń dopuszcza się tylko jedna z tych osób. W takiej sytuacji, gdy istnieje możliwość wyeliminowania z programu ochrony jedynie osoby dopuszczającej się naruszenia zasad i zaleceń przy jednoczesnym zachowaniu efektywnej ochrony wobec pozostałych osób objętych ochroną, to wówczas należy rozważyć pozostawienie ochrony w stosunku do tych osób, a w szczególności jeżeli dotyczy to osób małoletnich i ich opiekunów.

ROZDZIAŁ IV

OCHRONA ŚWIADKA – POKRZYWDZONEGO

1. Status procesowy świadka – pokrzywdzonego

Zgodnie z art 49 k.p.k. jako pokrzywdzonego definiuje się osobę fizyczną lub prawną, której dobro prawne zostało w sposób bezpośredni zagrożone lub naruszone przez przestępstwo. Nadto, pokrzywdzonym w procesie karnym może być również instytucja państwowa lub samorządowa lub inna jednostka organizacyjna, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną, mimo że nie posiadają one osobowości prawnej. Także zakład ubezpieczeń może być uznany za pokrzywdzonego, ale jedynie w zakresie w jakim pokrył szkodę wyrządzoną pokrzywdzonemu przez czyn zabroniony albo jeżeli jest zobowiązany do pokrycia tejże szkody. Warto również wskazać, że w sprawach dotyczących czynów zabronionych dotyczących praw osób wykonujących pracę zarobkową (art. 218-221 oraz 225 § 2 k.k.) to organy Państwowej Inspekcji Pracy mają uprawnienie wykonywania prawa pokrzywdzonego, o ile w zakresie swego działania ujawniły przestępstwo lub wnioskowały o wszczęcie postępowania. Z kolei w sprawach dotyczących przestępstw, na skutek których wyrządzono szkodę w mieniu instytucji lub jednostki organizacyjnej, jeżeli instytucja ta nie jest reprezentowana przez swój organ to wówczas jej prawa mogą wykonywać organy kontroli państwowej, które ujawniły przestępstwo bądź wnioskowały o wszczęcie postępowania karnego.

Reasumując, art 49 k.p.k. stanowi definicję pokrzywdzonego w procedurze karnej. Odnosząc się zaś do poszczególnych części powyższej regulacji należy wskazać, że osoba fizyczna może być pokrzywdzonym w procesie karnym niezależnie od tego, czy ma pełną czy też ograniczoną zdolność do czynności prawnych⁵⁴⁰. Z kolei definicja osoby prawnej znajduje

⁵⁴⁰ Wyrok SN z 5 stycznia 1973 r., III KR 192/72, OSNKW 1973, Nr 4, poz. 49 z glosą aprobującą W. Daszkiewicza, PiP 1973, Nr 8-9, s. 271 i n. oraz aprobującymi uwagami M. Cieślaka, Z. Dody, Przegląd Pal. 1974, Nr. 12, s. 61.

swoje źródło w treści art. 33 k.c. zgodnie z którym jako osoby prawne traktuje się Skarb Państwa oraz jednostki organizacyjne, którym na podstawie przepisów szczególnych przyznano osobowość prawną. Przykładowo, jako osobę prawną można wskazać jednostkę samorządu terytorialnego, spółkę akcyjną, spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością, bank, spółdzielnię, fundację, związek zawodowy, uczelnię, związek pracodawców, stowarzyszenie, parafię lub też zakon. Z kolei jako przykład jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, której przepis odrębny przyznaje zdolność prawną można wymienić spółkę jawną, spółkę komandytowo-akcyjną lub spółkę partnerską, którym to art. 8 § 1 k.s.h. nadaje zdolność prawną. Na gruncie nowelizacji z dnia 27 września 2013 roku wprost określono, że na podstawie art. 49 § 2 k.p.k. jako pokrzywdzonego traktuje się również niemającą osobowości prawnej instytucję państwową lub samorządową bądź inną jednostkę organizacyjną, której określone normy prawne nadają zdolność prawną. Zgodnie z jednolitym w tym zakresie stanowiskiem judykatury podkreślić należy, że spółka jawna może występować w procesie karnym w roli pokrzywdzonego, bowiem do spółki jawnej stosuje się odpowiednio przepisy o osobach prawnych, co wynika z treści art. 331 § 1 k.c.⁵⁴¹ Po dniu 1 lipca 2015 roku nie sposób doszukać się innego stanowiska poza tym, że spółka jawna to w istocie inna jednostka organizacyjna, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną⁵⁴².

Odnosząc się z kolei do statusu zakładu ubezpieczeń należy wskazać, iż obecnie w doktrynie widnieje pogląd na mocy którego zakład ubezpieczeń nie może być traktowany jako pokrzywdzony w rozumieniu art. 49 § 1 i 2 k.p.k., a jako podmiot uważany za pokrzywdzonego jedynie w określonym aspekcie majątkowym. Źródła uprawnień zakładu ubezpieczeń do występowania w charakterze pokrzywdzonego w procesie karnym można upatrywać umowie ubezpieczenia bądź w fakcie pokrycia szkody wyrządzonej na skutek czynu zabronionego⁵⁴³.

Nie sposób pominąć okoliczności, że zgodnie ze stanowiskiem doktryny na definicję pokrzywdzonego składają się w istocie trzy kryteria. I tak, w pierwszej kolejności musi istnieć podmiot tj. osoba fizyczna, osoba prawna lub instytucja państwowa, samorządowa bądź inna jednostka organizacyjna, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną, mimo iż nie posiada osobowości prawnej. Po drugie, musi zaistnieć przesłanka naruszenia lub zagrożenia

⁵⁴¹ Postanowienie SN z 21 lipca 2011 r., I KZP 7/11, OSNKW 2011, nr 8, poz. 67 z glosą K.O. Furtek, MoP 2011, nr 21, s. 21.

⁵⁴² Postanowienie SA w Katowicach z 5 stycznia 2016 r., II Akz 717/17, Legalis.

⁵⁴³ P. Hofmański (red.) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2011, s. 382; T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2014, s. 293; R.A. Stefański, *Zakład ubezpieczeń a proces karny*, Prok. i Pr. 1996, nr 11, s. 55-56.

dobra prawnego, również o charakterze ogólnym⁵⁴⁴. Ostatnią przesłanką jest naruszenie lub zagrożenie dobra prawnego w sposób bezpośredni.

Jak słusznie akcentuje się w orzecznictwie Sądu Najwyższego, definicja pokrzywdzonego w kontekście art. 49 § 1 k.p.k. ogranicza się do grupy znamion przestępstwa stanowiącego przedmiot procesu karnego oraz czynów współukaranych, konsekwencją czego jest obowiązek określenia naruszenia przepisu prawnego, przedmiotu i zakresu tego przepisu, a wreszcie wskazaniem zależności między znamionami czynu a zagrożeniem dobra prawnego danego podmiotu⁵⁴⁵. Wobec powyższego należy wskazać, że niewątpliwie definicja pokrzywdzonego w procesie karnym ma charakter materialnoprawny⁵⁴⁶. Podkreślenia wymaga, że definicja dobra prawnego określona w art. 49 § 1 k.p.k. koncentruje się na rozumieniu tego dobra jako stanowiącego zarówno przedmiot ochrony indywidualnej normy prawa karnego materialnego, który został naruszony na skutek czynu zabronionego, nie zaś jako wszelkie dobra prawne danej osoby, a chronione odrębnymi pozakarnymi przepisami prawa, np. cywilnego lub administracyjnego⁵⁴⁷.

Także w orzecznictwie Sądu Najwyższego akcentuje się materialny charakter definicji pokrzywdzonego, bowiem o tym, kto w danej sprawie może być uznany za pokrzywdzonego decyduje przede wszystkim dobro prawne tej osoby naruszone lub zagrożone przez sprawcę czynu zabronionego w sposób bezpośredni, chociażby nie wynikało to w sposób bezpośredni z opisu czynu zabronionego oraz jego kwalifikacji prawnej⁵⁴⁸. Wobec powyższego nie sposób uznać, że to wpis przez oskarżyciela publicznego danej osoby na listę pokrzywdzonych decyduje o nadaniu tegoż statusu⁵⁴⁹. W celu uznania danej osoby jako pokrzywdzonego w procesie karnym obligatoryjne jest określenie nie tylko ogólnego i rodzajowego przedmiotu ochrony, ale również indywidualnego przedmiotu ochrony normy karnej, z uwzględnieniem okoliczności, że dany czyn zabroniony może wypełniać znamiona więcej niż jednej normy

⁵⁴⁴ K. Mamak, *O statusie pokrzywdzonego przy przestępstwach przeciwko dobrom ogólnym w kontekście art. 306 § 1a pkt 3 kpk (w:) Uczestnicy postępowania karnego w świetle nowelizacji procedury karnej po 1.7.2015 r. Komentarz praktyczny* (red.) P. Czarnecki, M. Czerwińska, C.H. Beck 2015, s. 231.

⁵⁴⁵ Postanowienie SN z 31 marca 2017, III KK 147/17, OSNKW 2017, nr. 8, poz. 45.

⁵⁴⁶ M. Cieślak, *Polska procedura karna*, Kraków 2013, s. 36-37; W. Daszkiewicz, *Prawo karne procesowe*, Bydgoszcz 2000, s. 215; T. Grzegorzczak (red.) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 200-201; C. Kulesza, *Rola pokrzywdzonego w procesie karnym*, Białystok 1995, s. 18; W. Posnow, *Sytuacja pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym w polskim procesie karnym*, Wrocław 1991, s. 10.

⁵⁴⁷ M. Filar, *Pokrzywdzony (ofiara przestępstwa) w polskim prawie karnym materialnym*, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych nr 2/2002, s. 25.

⁵⁴⁸ Wyrok SN z 23 lipca 2008 r., V KK 377/07, KZS 2008, nr 10, poz. 23.

⁵⁴⁹ Postanowienie SN z 21 października 2007 r., III KO 89/08, Legalis nr 140644.

prawnej⁵⁵⁰.

Koncentrując się na kwestii bezpośredniości naruszenia lub zagrożenia dobra prawnego należy wskazać, że przesłanka ta jest spełniona wówczas, gdy w relacji pomiędzy przestępstwem o określonych znamionach a naruszeniem bądź zagrożeniem dobra tej osoby brak jest pośrednich ogniw. Z powyższego zaś należy wywodzić, że do kręgu pokrzywdzonych można zaliczyć jedynie taką osobę, której dobro zostało naruszone wprost poprzez działanie przestępne, nie zaś poprzez godzenie w inne dobro⁵⁵¹.

Kontynuując tematykę naruszenia lub zagrożenia dobra danej jednostki należy wskazać także, że przesłanka bezpośredniości jest spełniona, kiedy przedmiotem prawnej ochrony jest co prawda dobro o charakterze generalnym, jednak zagrożenie tego dobra skutkuje bezpośrednim pokrzywdzeniem indywidualnej osoby⁵⁵². Mając powyższe na względzie przestępstwo polegające np. na umyślnym posłużeniu się sfałszowanym dokumentem może skutkować zaistnieniem pokrzywdzenia w kontekście art. 49 § 1 i 2 k.p.k., o ile konsekwencją powyższego będzie naruszenie indywidualnego dobra danej osoby fizycznej, prawnej lub instytucji określonej w art. 49 § 2 k.p.k. albo jeżeli temu dobru zagraża w sposób bezpośredni⁵⁵³. Nadto, posługując się kolejnym przykładem nie sposób pominąć, że również właściciel określonej rzeczy jako dysponent prawa majątkowego może być osobą pokrzywdzoną czynem zabronionym w postaci paserstwa umyślnego⁵⁵⁴. Argumentując powyższą tezę należy wskazać, że przedmiotem ochrony przestępstwa z art. 291 § 1 k.k. co do zasady jest własność bądź inne prawa majątkowe, zatem właściciel z całą pewnością może być bezpośrednio pokrzywdzony na skutek paserstwa umyślnego.

Za zgodnym stanowiskiem judykatury w tym zakresie należy podnieść, że przedmiotem ochrony w zakresie przestępstwa z art. 270 § 1 k.k. jest dobro prawne natury generalnej tj. wiarygodność dokumentów, a nie poszczególne interesy i prawa z nimi związane. W związku z powyższym nie sposób uznać, aby bezpośrednią konsekwencją przestępstwa z art. 270 § 1 k.k. jest pokrzywdzenie danej osoby fizycznej. Z tego można zaś wywodzić, że w postępowaniu dotyczącym wiarygodności dokumentów nie ma możliwości

⁵⁵⁰ Postanowienie SN z 30 września 2013, IV KK 209/13, Legalis nr 738111.

⁵⁵¹ Postanowienie SN z 25 marca 2010 r, IV KK 316/09, Biul. PK 2010, nr 3, poz. 15.

⁵⁵² Uchwała SN z 26 listopada 1976 r, VI KZP 11/75, OSNKW 1977, nr 1-2 poz. 1; J. Kochanowski, G. Rejman, A. Spotowski, Przegląd Orzecznictwa, NP 1979, nr 10, poz. 101; uchwała SN z 12 maja 1993 r., I KZP 6/93, OSNKW 1993, nr 56, poz. 28, z aprobowanymi uwagami R.A. Stefańskiego, Przegląd, WPP 1995, nr 2, s. 60; postanowienie SN z 17 listopada 2005., II KK 108/15, OSNwSK 2005, nr 4, poz. 2094.

⁵⁵³ Postanowienie SN z 21 maja 2014 r., V KK 418/13, Legalis nr 1002467.

⁵⁵⁴ Wyrok SA w Katowicach z 26 listopada 2015 r., II AKa 456/15, Legalis nr 1398834; wyrok SA w Katowicach z 28 października 2016 r., II Aka 358/16, Legalis nr 1546729.

występowania w sprawie oskarżyciela posiłkowego⁵⁵⁵. Nadto, również Sąd Najwyższy w swoich orzeczeniach zaakcentował, iż czyn zabroniony z art. 270 § 1 k.k. co do zasady nie godzi bezpośrednio w dobro prawne jednostki, której podpis został podrobiony w dokumencie, jednak osobie tej na etapie postępowania przygotowawczego przysługują uprawnienia mające na celu ochronę jej interesu, które zostały przewidziane wobec osoby składającej zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa (art. 306 § 1a pkt 3 k.p.k.). Wobec powyższego osobie takiej może zostać nadany status strony również na etapie postępowania jurysdykcyjnego wówczas, gdy jest osobą pokrzywdzoną zgodnie z art. 49 § 1 k.p.k. tj. gdy przestępstwo sprawcy wyczerpuje znamiona określone w odrębnej normie prawnej typizującej czyn pozostający w zbiegu lub typizującej czyn współukarany, którym dobro danej jednostki zostało bezpośrednio naruszone bądź zagrożone⁵⁵⁶.

Jak wskazuje się w orzecznictwie, wypłata środków pieniężnych na rzecz osoby nieuprawnionej, która jest niekorzystna dla banku, może stanowić niekorzystne rozporządzenie w rozumieniu art. 286 § 1 k.k. również wobec właściciela rachunku. Dobro posiadacza tegoż rachunku, które ma swoje źródło w zawartej umowie z bankiem, zostaje naruszone w sposób bezpośredni dopiero wówczas, gdy uprawnienie do uzyskania zwrotu środków pieniężnych na każde żądanie nie będzie wykonania przez korekcję stanu rachunku przez bank. Zanim jednak nastąpi powyższa korekta właściciel rachunku nie pozostaje w dyspozycji środków, które zostały wypłacone osobie nieuprawnionej, co może skutkować negatywnymi konsekwencjami w jego majątku, również w zakresie *lucrum cessans*. Wobec powyższego brak jest podstaw by odmówić właścicielowi rachunku statusu pokrzywdzonego w kontekście normy prawnej z art. 49 § 1 k.p.k., a w konsekwencji uprawnienia do wniesienia również aktu oskarżenia w trybie art. 55 § 1 k.p.k. wówczas, gdy osoba nieuprawniona doprowadziła do wypłaty środków pieniężnych za pomocą wprowadzenia w błąd pracownika banku, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej.⁵⁵⁷

Zgłębiając tematykę instytucji pokrzywdzonego w procesie karnym nie sposób pominąć kwestii dotyczącej kręgu pokrzywdzonych. Otóż, wciąż aktualne pozostaje stanowisko Sądu Najwyższego zaprezentowane niemal 30 lat temu, zgodnie z którym krąg pokrzywdzonych w kontekście art. 49 § 1 k.p.k. ograniczony jest poprzez zespół znamion przestępstwa stanowiącego przedmiot postępowania karnego, a także czynów

⁵⁵⁵ Postanowienie SN z 25 marca 2015 r., II KK 302/14, Biul. PK 2015, nr 4, s. 18-21.

⁵⁵⁶ Postanowienie SN z 24 sierpnia 2016 r., I KZP 5/16, OSNKW 2016, nr 10, poz. 66.

⁵⁵⁷ Postanowienie SN z 28 kwietnia 2016 r., I KZP 3/16, OSNKW 2016, nr 6, poz. 37.

współkaranych⁵⁵⁸. Mając na względzie powyższe jako konieczne jawi się ustalenie rodzaju naruszenia przepisu prawnego, a następnie określenie przedmiotu i zakresu tegoż przepisu oraz wskazanie relacji między zagrożeniem dobra prawnego konkretnej jednostki⁵⁵⁹. Zaakcentowania wymaga również, że wskazane kryterium nie zawsze umożliwia określenie kręgu pokrzywdzonych oraz ocenę, czy w istocie zaistniało bezpośrednie naruszenie lub zagrożenie danego podmiotu, jednak ocena ta powinna obejmować całokształt okoliczności każdego z przestępstw będących przedmiotem postępowania⁵⁶⁰. Część przedstawicieli doktryny stoi jednak na stanowisku, że trudno całkowicie zgodzić się z poglądem Sądu Najwyższego, iż podmiotowi występującemu w charakterze strony w postępowaniu określonym w art. 233 k.k. należy przyznać status pokrzywdzonego tj. w procesie karnym prowadzonym na mocy ustawowej także wtedy, gdy przedstawienie fałszywej opinii w sposób bezpośredni narusza lub zagraża dobru prawnemu, choćby nie stanowiło zagrożenia wobec innej normy karnej⁵⁶¹. Niemniej jednak w doktrynie akcentuje się pogląd, zgodnie z którym w wypadku wypełnienia przez przestępstwo fałszywych zeznań także znamion innego czynu zabronionego jak np. zniesławienia, to mając na uwadze okoliczność bezpośredniego zagrożenia bądź naruszenia dobra prawnego danej jednostki, osoba ta ma uprawnienie wstąpienia do postępowania w charakterze pokrzywdzonego. Jednakże poza wszelkim sporem pozostaje teza, iż każda osoba mająca poczucie pokrzywdzenia na skutek zniesławiających wypowiedzi w swoim kierunku może wywieźć akt oskarżenia w postępowaniu prywatnoskargowym.⁵⁶²

Czyniąc rozważania dotyczące ochrony pokrzywdzonego w procesie karnym nie sposób pominąć kwestii dotyczącej uprawnienia pokrzywdzonego do złożenia oświadczenia o wstąpieniu do postępowania karnego w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Otóż, zgodnie

⁵⁵⁸ Uchwała SN z 15 września 1999 r., KZP 26/99, OSNKW 1999, nr 11-12, poz. 69 z glosą krytyczną J. Długozimy, Rz. 2000, nr. 2, s. 10 i częściowo aprobującą B. Mik, WPP 2000, nr 2, s. 164 oraz uwagami S. Zabłockiego, Przegląd Pal. 2000, nr 1, s. 165 i R.A. Stefańskiego, Przegląd, WPP 2000, nr 2, s. 86.

⁵⁵⁹ Uchwała SN z 21 października 2003 r., KZP 29/03, OSNKW 2003, nr 11-12, poz. 94 z glosą częściowo krytyczną J. Zagrodnika, Pal. 2004, nr 9-10, s. 262; postanowienie SA we Wrocławiu z 18 kwietnia 2012 r., II Aka 94/12, OSProk. I Pr. 2014, nr 4, poz. 37; postanowienie SN z 30 września 2013 r., IV KK 209/13, Legalis nr 738111.

⁵⁶⁰ Postanowienie SN z 23 kwietnia 2002 r., I KZP 10/20, OSProk. I Pr. 2002, nr 7-8, poz. 1, z uwagami aprobującymi R.A. Stefańskiego, Przegląd, WPP 2003, nr 2, s. 102.

⁵⁶¹ Postanowienie SN z 23 kwietnia 2002 r., I KZP 10/20, OSProk. I Pr. 2002, nr 7-8, poz. 1 z uwagami krytycznymi R.A. Stefańskiego, Przegląd, WPP 2003, nr 2, s. 108 i glosą krytyczną M. Siwka, Prok. I Pr. 2004, nr 3, s. 113.

⁵⁶² Postanowienie SN z 2 sierpnia 2002 r., IV KKN 566/98, Legalis nr 313346.

z art. 54 § 1 k.p.k. jeżeli akt oskarżenia wniósł prokurator, pokrzywdzonemu przysługuje uprawnienie, aż do momentu rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej, do złożenia oświadczenia o działaniu w sprawie jako oskarżyciel posiłkowy. Nadto, cofnięcie aktu oskarżenia przez prokuratora nie może skutkować utratą uprawnień przez oskarżyciela posiłkowego, który może w terminie 14 dni od momentu zawiadomienia go o cofnięciu aktu oskarżenia oświadczyć, iż przystępuje do procesu jako oskarżyciel posiłkowy.

Niewątpliwie przepis art. 54 § 1 k.p.k. dotyczy uprawnienia pokrzywdzonego do występowania w roli oskarżyciela ubocznego wówczas, kiedy akt oskarżenia wniósł prokurator w sprawie o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego. Obecnie, w celu skorzystania z tegoż uprawnienia pokrzywdzony winien jedynie złożyć oświadczenie w tym zakresie⁵⁶³. Samo złożenie przez pokrzywdzonego oświadczenia sprawia, że wstępuje on w rolę oskarżyciela posiłkowego. Nie jest w tej sytuacji konieczne uprzednie uzyskanie odpowiedniego orzeczenia w zakresie dopuszczenia pokrzywdzonego do procesu. Mając powyższe na względzie należy stwierdzić, że oświadczenie pokrzywdzonego ma charakter konstytutywny i o ile nie zaistnieją przeszkody formalne, które uniemożliwiają jego przyjęcie, to pokrzywdzony zostaje stroną procesu karnego od momentu złożenia oświadczenia⁵⁶⁴. Uprawniona również jawi się konkluzja, że kontrola sądu ogranicza się jedynie do sprawdzenia kwestii formalnych tj. czy oświadczenie wniesione zostało przez uprawnioną osobę oraz czy czynność została dokonana w ustawowym terminie. W wypadku zaistnienia negatywnej przesłanki sąd wydaje postanowienie stwierdzające niemożność wzięcia udziału w sprawie przez daną osobę w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Taki rodzaj orzeczenia nie jest zaskarżalny.

Warto również zwrócić uwagę, że przepis art. 54 § 1 k.p.k. w żaden sposób nie precyzuje formy, w jakiej winno być złożone oświadczenie. Mając na względzie powyższe można przyjąć, że może zostać złożone zarówno pisemnie, jak też ustnie do protokołu (art. 116 k.p.k.⁵⁶⁵). Jak podkreśla się w orzecznictwie, przepisy art. 117 § 1 w zw. z art. 384 § 2 k.p.k. stanowią swoistą funkcję gwarancyjną warunkującą realizowanie uprawnienia do

⁵⁶³ P. Hofmański (red.) *Kodeks ...*, s. 331; K.T. Boratyńska (w:) A. Sakowicz (red.) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Warszawa 2007, s. 158; T. Grzegorzczak, *Kodeks...*, s. 224; K. Marszał, *Proces karny*, 1997, s. 147.

⁵⁶⁴ Postanowienie SN z 11 lutego 2004 r., III KK 295/03, OSNwSK 2004, nr 1, poz. 296; wyrok SN z 30 kwietnia 2002 r., WK 15/02, Legalis.

⁵⁶⁵ Zgodnie z dyspozycją art. 116 k.p.k., jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, strony oraz inni uprawnieni do brania udziału w określonej czynności procesowej mogą składać wnioski i inne oświadczenia zarówno na piśmie, jak też ustnie do protokołu.

złożenia przez pokrzywdzonego oświadczenia o działaniu w charakterze oskarżyciela posiłkowego, bowiem zgodnie z ich treścią pokrzywdzony ma prawo do wzięcia udziału w rozprawie głównej, o czym organy winny go powiadomić. Wówczas na rozprawie pokrzywdzony ma możliwość wstąpienia do procesu karnego w charakterze strony. Samo powiadomienie osoby pokrzywdzonej przez oskarżyciela publicznego o wniesieniu aktu oskarżenia do sądu wraz z pouczeniem o przysługujących jej uprawnieniach (art. 334 § 3 k.p.k.) nie może być uznane jako wystarczające zabezpieczenie interesów pokrzywdzonego. Nadto warto wskazać, że skorzystanie z powyższych uprawnień nie jest możliwe w wypadku rozpoczęcia rozprawy bez powiadomienia pokrzywdzonego o terminie⁵⁶⁶. Dopiero kumulacyjne zrealizowanie wszystkich wymienionych obowiązków spoczywających na organach postępowania może być uznane za prawidłowe zabezpieczenie prawnie chronionego interesu pokrzywdzonego, skutkującego możliwością skorzystania z uprawnienia do występowania w procesie karnym w charakterze strony tj. oskarżyciela posiłkowego.

2. Ochrona świadka – pokrzywdzonego wynikająca z Kodeksu postępowania karnego

2.1. Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego w charakterze świadka w trybie art. 185a k.p.k.

Tytułem wstępu warto wskazać, że rozważania dotyczące ochrony świadka małoletniego zostaną przedstawione w dalszej części rozprawy. Tym niemniej, mając na względzie, że art. 185a k.p.k. dotyczy w istocie małoletniego, który jest również pokrzywdzonym, analizy tej normy prawnej dokonano w części rozprawy odnoszącej się do ochrony świadka – pokrzywdzonego. Niewątpliwie, zasadniczą kwestią w kontekście ochrony pokrzywdzonego – świadka jest szczególnie sposób jego przesłuchania w trybie m.in. art. 185a k.p.k. Otóż, zgodnie z tym przepisem w sprawach o przestępstwa popełnione przy użyciu przemocy lub groźby bezprawnej bądź określonych w rozdziałach XXIII, XXV i XXVI k.k. pokrzywdzonego, który nie ma ukończonych 15 lat w chwili przesłuchania przesłuchuje się w charakterze świadka tylko wtedy, kiedy jego depozycje mogą mieć istotne znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy. Przesłuchania powinno dokonać się jedynie raz, o ile nie zajdą nowe istotne okoliczności, których wyjaśnienie będzie wymagało ponownego

⁵⁶⁶ Uchwała SN z 26 stycznia 2007 r., I KZP 33/06, OSNKW 2007, nr 2, poz. 11.

przesłuchania albo jeżeli zażąda tego oskarżony, którego nie reprezentował obrońca w toku pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego (art. 185a § 1 k.p.k.). Czynność przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego przeprowadza sąd na posiedzeniu przy udziale biegłego psychologa. W posiedzeniu mają prawo również uczestniczyć oskarżyciel publiczny, obrońca, pełnomocnik pokrzywdzonego, jak również osoba pełnoletnia wskazana przez pokrzywdzonego. Osoba pełnoletnia ma prawo uczestniczyć w posiedzeniu tylko wtedy, gdy nie ogranicza to w żaden sposób wypowiedzi przesłuchiwanego. Jeżeli oskarżony został w sposób prawidłowy powiadomiony o tej czynności, a nie posiada obrońcy z wyboru, wówczas sąd obligatoryjnie wyznacza mu obrońcę z urzędu (art. 185a § 2 k.p.k.). W toku rozprawy głównej odtwarza się sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania pokrzywdzonego, jak również odczytuje się protokół jego przesłuchania (art. 185a § 3 k.p.k.). W zakresie postępowań o czyny zabronione wskazane powyżej (art. 185a § 1 k.p.k.) małoletniego pokrzywdzonego, który ukończył 15 lat w chwili przesłuchania przesłuchuje się w warunkach określonych w § 1-3 tylko wówczas, kiedy istnieje uzasadniona obawa, iż przesłuchanie w warunkach innego rodzaju mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na stan psychiczny pokrzywdzonego (art. 185a § 4 k.p.k.).

Powyższy przepis w takim kształcie został wprowadzony nowelizacją na mocy ustawy z dnia 13 czerwca 2013 roku o zmianie ustawy Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego⁵⁶⁷. Celem omawianej regulacji było zapewnienie jeszcze skuteczniejszej ochrony małoletnim pokrzywdzonym, na których szkodę popełniono czyny zabronione, a w szczególności przestępstwa seksualne, jak też przestępstwa popełnione przy użyciu przemocy. Istotną funkcją powyższej normy prawnej jest także zapobieżenie wtórnej wiktymizacji, bowiem psychika dziecka jest szczególnie wrażliwa i podatna na negatywne oddziaływania toczącego się procesu karnego⁵⁶⁸. Konieczność wprowadzenia omawianej nowelizacji była również spowodowana obowiązkiem dostosowania polskiego systemu prawnego do regulacji prawa unijnego, a zwłaszcza dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z 5 kwietnia 2011 roku w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępującej decyzję ramową Rady

⁵⁶⁷ Dz.U. z 2013 r., poz. 849.

⁵⁶⁸ R.A. Stefański, *Przesłuchanie pokrzywdzonego poniżej lat 15 w procesie karnym* (w:) A. Marek (red.) *Współczesne problemy procesu karnego i ich efektywność. Księga pamiątkowa Profesora Andrzeja Bulasiewicza*, Toruń 2004, s. 373; P. Jarocki, *Prawa ofiar przestępstw*, Prok i Pr. 2002, nr 10, s. 127; J. Kosonoga, *Przesłuchanie pokrzywdzonego w trybie art. 185a k.p.k.*, Prok i Pr. 2004, nr 1, s. 65.

2002/629/WSiSW⁵⁶⁹ oraz dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE⁵⁷⁰ z 13 grudnia 2011 roku w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępującej decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW, które to regulacje wprowadzają *gros* wymogów jakimi winno charakteryzować się przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego, w szczególności na skutek przestępstwa seksualnego wykorzystania. Omawiane regulacje stanowią li tylko standard minimalny, a wobec powyższego warto pozytywnie odnieść się do regulacji implementowanych do polskiego systemu prawnego, które rozszerzyły zakres przedmiotowy stosowania szczególnego trybu przesłuchania nie tylko w sprawach pokrzywdzenia przestępstwami przeciwko wolności seksualnej, ale także o inne, dalej idące gwarancje.

Kontynuując rozważania w zakresie ochrony małoletniego pokrzywdzonego nie sposób nie odnieść się do zakresu przedmiotowego, bowiem dyspozycja art. 185a § 1 k.p.k. odnosi się do przestępstw określonych w rozdziałach XXIII, XXV oraz XXVI k.k., a zatem do przestępstw przeciwko wolności, wolności seksualnej i obyczajności, jak również do przestępstw przeciwko rodzinie i opiece. Uzupełnienie dotychczas obowiązującego katalogu spraw o przestępstwa z rozdziału XXIII spowodowane było właśnie implementowaniem m.in. art. 15 ust. 3-5 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z 5 kwietnia 2011 roku w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępującej decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW⁵⁷¹. Nadto, szczególny rodzaj ochrony małoletniego pokrzywdzonego został uzupełniony na skutek uchwalenia ustawy nowelizującej także co do przestępstw popełnionych z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej. Warto w tym miejscu postawić tezę, że powyższa przesłanka może dotyczyć czynów zabronionych sklasyfikowanych także poza wyżej wymienionymi rozdziałami k.k., a nawet przestępstw pozakodeksowych. Tym niemniej zastosowane przez ustawodawcę sformułowanie wymusza niejako pytanie o to, czy regulacja dotyczy jedynie tych przestępstw, do których znamion należy przemoc lub jej groźba, czy też niezależnie od znamion czynu

⁵⁶⁹ Dz.Urz. L Nr 101.

⁵⁷⁰ Treść art. 20 ust. 3 i ust. 4 dyrektywy 2011/92/UE wprost stanowi, że podejmowanie działań niezbędnych do zapewnienia, aby na etapie postępowania przygotowawczego i jurysdykcyjnego liczba przesłuchań była ograniczona i aby były one przeprowadzane jedynie wówczas, gdy jest to konieczne dla celów postępowania. Jako wymóg wskazano także zapewnienie obecności przedstawiciela prawnego małoletniego pokrzywdzonego albo wybranej przez niego osoby, o ile nie została podjęta odmienna właściwie uargumentowana decyzja w zakresie tej osoby. Nadto, wszystkie czynności przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego bądź małoletniego świadka muszą być rejestrowane audiowizualnie w taki sposób, aby na późniejszym etapie postępowania mogły być wykorzystane jako dowód w sprawie.

⁵⁷¹ *Idem*.

zabronionego mogą to być wszystkie przestępstwa, o ile ich sposób popełnienia wskazuje na użycie przemocy lub groźbę jej użycia. Istotna jest na gruncie niniejszych rozważań kwestia określenia omawianego aspektu jako płaszczyzny abstrakcyjnej, płaszczyzny typizacji lub płaszczyzny okoliczności faktycznych. Tożsame stanowisko, podobnie jak to przyjęte w art. 115 § 3 k.k. polega na uznaniu, iż o zakwalifikowaniu określonego przestępstwa jako czynu popełnionego z użyciem przemocy lub groźby jej użycia decyduje właśnie sposób realizacji czynu, nie zaś jego opis ustawowy⁵⁷². Taki rodzaj interpretacji odnajmuje potwierdzenie w teorii kryminalnopolitycznej. Wystarczające bowiem w celu zastosowania reżimu wskazanego dyspozycją normy prawnej z art. 185a k.p.k. jest, aby przynajmniej jeden z popełnionych czynów zabronionych spełniał warunki, które wskazano powyżej.

Odnosząc się zaś do zakresu podmiotowego należy wskazać, że treść przepisu art. 185a § 1 k.p.k. w jego pierwotnym brzmieniu określonym ustawą z dnia 10 stycznia 2003 roku również regulowała kwestię przesłuchania pokrzywdzonego, który w momencie trwania czynności nie miał ukończonych 15 lat⁵⁷³. Aktualnie nie sposób powziąć wątpliwości odnośnie tego, że wyjątkowy tryb przesłuchania odnosi się do osoby, która nie ukończyła 15 lat w momencie, kiedy przeprowadzana jest czynność przesłuchania świadka. Warto jednak nadmienić, że nie określono dolnej granicy wieku małoletniego pokrzywdzonego. Polski system prawny w tym zakresie nie przewiduje żadnych ograniczeń wiekowych, *ergo* o nadaniu statusu świadka decyduje li tylko przekonanie organu procesowego o uprawnieniu do odebrania od małoletniego zeznań. Przepis art. 185a § 4 k.p.k. w obecnym brzmieniu przewiduje również możliwość stosowania opisanej powyżej formy ochrony także wobec małoletniego pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania ma już ukończonych 15 lat. W tym zaś przypadku należy uznać, że górną granicę przewidzianą w tej regulacji wyznacza ukończenie przez daną osobę 18 lat.

a. Warunki i tryb przesłuchania małoletniego – pokrzywdzonego , który nie ukończył 15 roku życia

Jak wskazano powyżej, dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 grudnia 2011 roku spośród specjalnych środków ochrony małoletnich pokrzywdzonych, jako

⁵⁷² Postanowienie SN z dnia 11 maja 2006 r., V KK 442/05, Legalis.

⁵⁷³ Na skutek nowelizacji ustawą z dnia 3 czerwca 2005 roku zmodyfikowano treść art. 185a § k.p.k. w ten sposób, że określenie „w chwili czynu” zastąpiono zwrotem „w chwili przesłuchania”.

najważniejszy wyróżnia zasadę maksymalnego ograniczenia przesłuchań z udziałem małoletnich. Podstawą niniejszej konkluzji jest uznanie, że przesłuchanie winno zostać przeprowadzone dopiero wtedy, kiedy jest to konieczne dla celów prowadzonego postępowania karnego. Czynność przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego warto zatem traktować mając na względzie zasadę *ultima ratio*⁵⁷⁴. Nadto, powyższe należy uznać za równoważne z prognozowaniem ich konieczności wobec uszczegółowienia podstawy faktycznej orzeczenia w przedmiocie niezbędnym dla ustalenia zarówno samego sprawstwa, jak i istoty czynu. O ile na poparcie ustaleń w zakresie sprawstwa oraz okoliczności popełnienia czynu zabronionego można wskazać również inne dowody tj. oględziny, badania lekarskie czy depozycje złożone przez innych świadków, to wówczas dowodu z zeznań małoletniego pokrzywdzonego nie powinno się przeprowadzać. Konkretyzując, nie powinno się przesłuchiwać małoletniego jedynie w celu potwierdzenia dotychczas zebranych i niebudzących wątpliwości dowodów, jak też w celu uzupełnienia materiału dowodowego zgromadzonego w postępowaniu. Organ, decydując się na przeprowadzenie powyższego dowodu musi dokonać szczegółowej analizy polegającej na rozważeniu z jednej strony konieczności sprostania zasadnie prawdy materialnej, zaś z drugiej zapewnienia bezpieczeństwa i ochrony małoletniemu pokrzywdzonemu.

Jeżeli w wyniku analizy organ procesowy dojdzie do przekonania, że zeznania małoletniego pokrzywdzonego mogą mieć znaczenie dla rozstrzygnięcia w sprawie, *ergo* gdy zajdzie konieczność przesłuchania małoletniego w trybie określonym w art. 185a § 1 k.p.k., to wówczas organ winien mieć na względzie zasadę jednokrotnego przesłuchania świadka, który w momencie przesłuchania nie ma ukończonego 15 roku życia. Powyższa reguła jest kolejnym skutkiem implementacji dyrektywy, zgodnie z którą należy minimalizować wszelkie niedogodności związane z udziałem małoletniego pokrzywdzonego w toku procesu karnego. Jak słusznie wskazuje się w orzecznictwie, gdy zaistnieje konieczność przeprowadzenia czynności okazania rzeczy, osoby bądź dokonania konfrontacji, jako szczególnych metod przesłuchania, winny one być przeprowadzane podczas tego jednorazowego przesłuchania małoletniego świadka⁵⁷⁵. Mając również na względzie konsekwencje takiej jednorazowości czynności wobec realizacji prawa oskarżonego do

⁵⁷⁴ Konsekwencją implementacji wskazanych regulacji jest obecne brzmienie art. 185a § 1 k.p.k., zgodnie z którym organy procesowe zobowiązane są do korzystania z tego źródła dowodowego jedynie w ostateczności, tj. wówczas, kiedy organ może przypuszczać z dużą dozą prawdopodobieństwa, że informacje uzyskane na skutek czynności będą niezwykle istotne z punktu widzenia rozstrzygnięcia sprawy.

⁵⁷⁵ Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 21 maja 2008 r., II Aka 104/08, Legalis nr 130205.

obrony, niezwykle trafnie Sąd Najwyższy wskazuje w swoim orzecznictwie, że czynność przesłuchania nie powinna mieć miejsca przed postawieniem zarzutów danej osobie, a jednocześnie istnieją podstawy do postawienia takiego zarzutu. Jak akcentuje Sąd Najwyższy, powyższe działanie może powiem skutkować istotnym ograniczeniem prawa do obrony, gdyż ani oskarżony, ani jego obrońca nie będzie w stanie zweryfikować sposobu przeprowadzenia tej czynności⁵⁷⁶.

Jednocześnie należy wskazać, iż zasada jednorazowego przesłuchania nie ma charakteru bezwzględnie obowiązującego, bowiem istnieje możliwość ponownego przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego. Co prawda, możliwość ta została ograniczona li tylko do dwóch ściśle oznaczonych sytuacji. Pierwszą przesłanką jest wyjście na jaw nowych istotnych okoliczności, których konieczność wyjaśnienia wymaga powtórnego przesłuchania małoletniego. Warto w tym miejscu wskazać, że przepisy proceduralne w żadnej mierze nie konkretyzują, o jakie okoliczności chodzi. Stąd też można wywodzić, że ustawodawca miał na myśli okoliczności odnoszące się zarówno do czynu, jak i sprawcy, które były dotychczas nieznane sądowi, zwłaszcza w trakcie pierwszego przesłuchania, a jednocześnie mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia w sprawie. Analiza, czy dana okoliczność jest istotna, podlega ocenie sądu, który uprzednio powinien rozważyć jaki wpływ na psychikę małoletniego wywrze kolejne przesłuchanie. W tym zakresie jako niezwykle przydatna jawi się konsultacja psychologa, a w szczególności psychologa uczestniczącego w pierwszym przesłuchaniu małoletniego. Do powtórnego przesłuchania świadka może dojść zarówno z urzędu, jak i na wniosek strony. Kolejną przesłanką umożliwiającą ponowne przesłuchanie małoletniego jest zgłoszenie w tym przedmiocie żądania przez oskarżonego, który nie posiadał obrońcy w trakcie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego. Jednocześnie należy wskazać, że żądanie oskarżonego nie wymaga żadnej sprecyzowanej formy, zatem może przybrać formę żądania pisemnego, jak też oświadczenia złożonego do protokołu. Na oskarżonym nie spoczywa obowiązek uargumentowania swojego żądania w tym zakresie⁵⁷⁷. Warto zaakcentować, że podstawą żądania oskarżonego nie może być okoliczność braku uczestniczenia w pierwszym przesłuchaniu jego obrońcy, który był o tym terminie prawidłowo zawiadomiony. Powyższe uzasadnia jedynie zupełny brak obrońcy przez oskarżonego w tym czasie. W wypadku złożenia przez oskarżonego wniosku w tym zakresie,

⁵⁷⁶ Postanowienie SN z dnia 9 listopada 2016 r., V KK 271/16, Legalis nr 130205.

⁵⁷⁷ Wyrok SN z dnia 16 kwietnia 2015 r., V KK 4/15, Legalis nr 1242273; postanowienie SN z dnia 27 października 2015 r., II KK 112/15, Legalis nr 1364690.

organ procesowy ma obowiązek uwzględnić żądanie oskarżonego w przedmiocie ponownego przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego.

Niezależnie od powyższego warto mieć na względzie, iż nowe brzmienie art. 185a § 2 k.p.k. stanowiącego podstawę do każdorazowego wyznaczania oskarżonemu zawiadomionemu o terminie obrońcy z urzędu, o ile nie posiada obrońcy z wyboru, w istotnym zakresie eliminuje zagrożenie ponawiania przesłuchań małoletnich pokrzywdzonych w okolicznościach niezwiązanych z ujawnieniem się nowych faktów, do których wyjaśnienia konieczne jest ponowne przesłuchanie pokrzywdzonego, a jedynie z powodu braku posiadania obrońcy przez podejrzanego w toku pierwszej czynności przesłuchania małoletniego. Jednocześnie, dyspozycja art. 185a § 2 k.p.k. jest swoistą gwarancją prawa do obrony, który niewątpliwie należy uznać jako element standardu rzetelnego procesu karnego. Warto w tym miejscu przytoczyć fragment uzasadnienia projektu ustawy nowelizującej, zgodnie z którym z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka⁵⁷⁸ wynika, że w odniesieniu do pokrzywdzonych małoletnich dopuszczalne są określone odstępstwa od zasady bezpośredniości zadawania pytań przez oskarżonego na rozprawie⁵⁷⁹. Mając powyższe na względzie należy wskazać, że konieczność powtórnego przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego na podstawie przesłanki nieposiadania obrońcy zostaje ograniczona właściwie jedynie do sytuacji, w której pierwsze przesłuchanie małoletniego było przeprowadzone jeszcze na etapie fazy *in rem*, a zatem jeszcze przed przedstawieniem podejrzanemu zarzutów.

Kontynuując powyższe rozważania warto wskazać na stanowisko Sądu Najwyższego, zgodnie z którym w kontekście standardu art. 6 ust. 3 KE- oskarżony niewątpliwie powinien mieć możliwość złożenia wniosku o ponowne przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego i w konsekwencji takie prawo mu zagwarantowała treść art. 185a § 1 k.p.k. Tym niemniej, samo złożenie żądania przez oskarżonego jeszcze nie oznacza konieczności powtórnego przesłuchania. Nadto, taka konieczność nie wynika także z literalnego brzmienia art 185a

⁵⁷⁸ Wyrok ETPC z dnia 2 lipca 2002 r., w sprawie S.N. v. Szwecji, druk sejmowy Nr 998.

⁵⁷⁹ W orzecznictwie podkreśla się również, że należy zaakceptować standard, zgodnie z którym należy umożliwić zadawanie pytań pokrzywdzonemu zarówno na etapie postępowania przygotowawczego, jak też na etapie postępowania jurysdykcyjnego, za pośrednictwem obrońcy oskarżonego. Z kolei do obrazu dyspozycji art. 6 Konwencji nie dochodzi nawet wtedy, kiedy obrońca oskarżonego, który został prawidłowo zawiadomiony o czynności przesłuchania, nie wziął udziału w czynności przesłuchania małoletniego, a na dalszym etapie postępowania nagranie z tej czynności odtworzono na rozprawie głównej.

k.p.k., bowiem wniosek ten podlega ocenie sądu jednakowo jak inne wnioski dowodowe, a zatem przez pryzmat art. 170 k.p.k.⁵⁸⁰ Z powyższego zaś można wywodzić, iż wniosek oskarżonego w przedmiocie powtórnego przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego, gdy podstawą złożenia tego wniosku jest ujawnienie nowych istotnych okoliczności wymagających wyjaśnienia, nie jest w żadnym zakresie wiążący i nie skutkuje bezwzględnie ponownym przesłuchaniem małoletniego⁵⁸¹. Podjęcie decyzji w zakresie ponownego przesłuchania małoletniego powinno być poprzedzone analizą dotyczącą z jednej strony prawa oskarżonego do obrony i zasady prawdy materialnej, a z drugiej strony – koniecznością ochrony pokrzywdzonego⁵⁸².

Obecne brzmienie art. 185a k.p.k. niejako wymusza dokonanie przez sąd *meriti* rozważenia przy rozstrzygnięciu zarówno wniosku oskarżonego w przedmiocie ponownego przesłuchania z powodu nieposiadania obrońcy, jak też przy orzekaniu o ponownym przesłuchaniu małoletniego na podstawie ujawnienia się istotnych okoliczności sprawy, stanu psychicznego małoletniego pokrzywdzonego, jak również wpływu na jego psychikę ponownego złożenia depozycji w sprawie. Jednocześnie sąd winien mieć na względzie negatywny wpływ skutkujący powstaniem zakłóceń czynności psychicznych zarówno o charakterze trwałym, jak i czasowym. Wskazane jest w tym zakresie zasięgnięcie opinii biegłego psychologa⁵⁸³. W sytuacji uznania przez sąd *meriti*, że powtórne przesłuchanie najprawdopodobniej wpłynie w sposób negatywny na psychikę małoletniego pokrzywdzonego, to wówczas do takiej czynności nie powinno dojść. Warto bowiem wskazać, że szczególna wrażliwość oraz nieukształtowane w zupełności mechanizmy obronne nakazują strzec małoletnich pokrzywdzonych w danej kategorii przez tzw. wtórną wiktymizację, która może być wynikiem wielokrotnego angażowania małoletniego w czynności przesłuchania⁵⁸⁴. Wniosek dowodowy w przedmiocie powtórnego przesłuchania małoletniego sąd winien wówczas oddalić w trybie art. 170 § 1 pkt 4 k.p.k., gdyż z uwagi na zły stan zdrowia

⁵⁸⁰ Postanowienie SN z dnia 6 lipca 2006 r., IV KK 226/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 1364.

⁵⁸¹ P. Hofmański, D. Szumiło-Kulczycka, *Prawo do obrony a ochrona pokrzywdzonego przestępstwem – uwagi na tle art. 185a i standardów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka* (w:) P. Hofmański, S. Waltoś, *W kręgu prawa nietelnych. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Marianny Korcyl – Wolskiej*, Warszawa 2009, s. 305; postanowienie SN z dnia 22 września 2016 r., IV KK 264/16, Legalis, postanowienie SN z dnia 27 września 2016 r., V KK 246/16, Legalis nr 1533193.

⁵⁸² Postanowienie SN z dnia 9 listopada 2016 r., V KK 273/16, Legalis nr 1538111.

⁵⁸³ L.K. Paprzycki (w:) L.K. Paprzycki, *Komentarz zaktualizowany, art. 185a k.p.k.*, LEX/el.

⁵⁸⁴ Postanowienie SN z dnia 29 lipca 2016 r., V KK 2/16, Legalis nr 1508201.

małoletniego pokrzywdzonego – dowodu nie da się przeprowadzić⁵⁸⁵. Jednocześnie, trafnie wskazują przedstawiciele doktryny, że baczenie na powyższą zasadę pociąga za sobą konieczność zastosowania zasady z art. 5 § 2 k.p.k.⁵⁸⁶, wobec niemożności wyjaśnienia istotnych okoliczności sprawy poprzez inne dowody zgromadzone w sprawie⁵⁸⁷.

Przenosząc rozważania na grunt okoliczności dotyczących sposobu przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego należy wskazać, że zgodnie z dyspozycją art. 185a § 1 k.p.k., czynność tą przeprowadza zawsze sąd, niezależnie od stadium procesu karnego. Jednoznaczne jest w tym zakresie stanowisko judykatury, zgodnie którym przeprowadzenie przesłuchania małoletniego przez sąd jest możliwe w każdej fazie postępowania, a zatem przepis 185a § 1 k.p.k. odnosi się zarówno do postępowania przygotowawczego, jak i do postępowania jurysdykcyjnego⁵⁸⁸. Celem dyspozycji art. 185a k.p.k. jest przede wszystkim przeprowadzenie czynności przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego przez sąd na etapie postępowania przygotowawczego. Z kolei przedstawiciele doktryny podkreślają, iż czynność przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego na etapie postępowania przygotowawczego nie powinno być prowadzone przedwcześnie, gdyż może w późniejszej fazie procesu karnego zaistnieć konieczność ponownego przesłuchania małoletniego, w wypadku pojawienia się nowych istotnych okoliczności, stąd też organy ścigania posiadają uprawnienie do czynienia wstępnych ustaleń w sprawie na podstawie np. zeznań złożonych przez osobę składającą zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa, jak również dokumentacji dołączonej w poczet materiału dowodowego i dopiero dysponując takim materiałem winien wystąpić do sądu z wnioskiem o przesłuchanie pokrzywdzonego.⁵⁸⁹ Następnym istotnym argumentem, który należy powołać na poparcie powyższej tezy jest także zastrzeżenie możliwości powtórzenia czynności wówczas, gdy oskarżony przy pierwszym przesłuchaniu małoletniego pokrzywdzonego nie mógł skorzystać z pomocy obrońcy.

Kolejno, sądem właściwym do przeprowadzenia przesłuchania na etapie postępowania przygotowawczego jest sąd wskazany w art. 329 § 1 k.p.k. czyli sąd właściwy do rozpoznania

⁵⁸⁵ Postanowienie SN z dnia 27 października 2015 r., II KK 112/15, Legalis nr 1364690; postanowienie SN z dnia 15 marca 2012 r., III KK 244/11, KZS 2012, nr 7-8, poz.31.

⁵⁸⁶ Zgodnie z treścią art. 5 § 2 k.p.k. wątpliwości, których nie da się usunąć, rozstrzyga się na korzyść oskarżonego.

⁵⁸⁷ T. Grzegorzcyk, *Kodeks...*, s. 655.

⁵⁸⁸ Uchwała SN z dnia 30 listopada 2004 r., I KZP 25/04, OSNK 2004, nr 12, poz. 101 z aprobującą glosą J. Kosonogi, Prok i Pr. 2005, nr 6, s. 107.

⁵⁸⁹ T. Grzegorzcyk, *Kodeks...*, s. 479.

sprawy w I instancji. Czynność przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego przeprowadzana jest na posiedzeniu, co pozostaje aktualne również w zakresie ponownego przesłuchania w przypadku zaistnienia przesłanek z art. 185a § 1 k.p.k. W sytuacji przeprowadzenia przez sąd przesłuchania na etapie postępowania przygotowawczego, to dokonuje tej czynności jednoosobowo (art. 329 § 2 k.p.k.). Z kolei w zakresie postępowania jurysdykcyjnego skład sądu określony jest zgodnie z art. 30 § 1 k.p.k.⁵⁹⁰

Nie sposób pominąć okoliczności, że w przesłuchaniu małoletniego pokrzywdzonego w trybie art. 185a § 1 k.p.k. obligatoryjny jest udział biegłego psychologa, którego powołuje do udziału w tejże czynności sąd jako organ jedynie właściwy do przeprowadzania przesłuchania małoletniego. Nie powinna zyskać aprobaty praktyka polegająca na powołaniu biegłego psychologa przez oskarżyciela publicznego jeszcze przez skierowaniem wniosku do sądu o przesłuchanie małoletniego w trybie art. 185a k.p.k. Wniosek powyższy skierowany na etapie postępowania przygotowawczego winien wskazywać okoliczności zarówno podmiotowe jak i przedmiotowe, których wymaga dyspozycja art. 185a § 1 k.p.k. Nie jest jednocześnie obligatoryjne, aby oskarżyciel publiczny we wniosku składał odrębny wniosek o powołanie biegłego psychologa, bowiem powyższe stanowi obowiązek sądu. Tym niemniej, prokurator może w złożonym przez siebie wniosku wskazać konkretną osobą, o której powołanie w charakterze biegłego psychologa wnosi, w szczególności jeżeli jest to osoba, która uprzednio brała udział w przesłuchaniach i jest zaznajomiona ze sprawą. Jednakże podkreślić w tym miejscu należy, że wniosek oskarżyciela publicznego w tym zakresie nie jest w żaden sposób wiążący dla sądu i stanowi jedynie propozycję dla sądu, który może w tym charakterze powołać inną osobę.

Kontynuując rozważania dotyczące biegłego psychologa w pierwszej kolejności zaakcentować należy, że co do zasady biegły psycholog jest zobowiązany do sporządzenia opinii w sprawie. Opinia ta powinna zawierać analizę dotyczącą kwestii rozwoju psychicznego małoletniego pokrzywdzonego, jego relacji emocjonalnych, zdolności zarówno do postrzegania jak i odtwarzania postrzeżeń oraz powinna określać, co biegły usłyszał od małoletniego w toku badania oraz ustosunkować się do tej wypowiedzi (art. 185a § 2 k.p.k., art. 185b § 1 k.p.k. i art. 192 § 1 k.p.k.)⁵⁹¹ Niezwykle trafne jest stanowisko przedstawicieli

⁵⁹⁰ Uchwała SN z dnia 30 listopada 2004 r., I KZP 25/04, OSNK 2004, Nr 12, poz. 101 z aprobującymi uwagami R.A. Stefańskiego, WPP 2005, nr 2, s. 70 oraz aprobującymi głosami J. Kosonogi, Prok i Pr. 2005, nr 6, s. 107 i K. Eichstaedta, PS 2006, nr 2, s. 151; postanowienie SN z dnia 25 października 2007 r., IV KK 332/07, Legalis nr 162875.

⁵⁹¹ Wyrok SN z dnia 1 lutego 2008 r., V KK 231/07, OSNK 2008, nr 4, poz. 27.

doktryny, zgodnie z którym, rola biegłego psychologa skoncentrowana jest na sporządzeniu opinii w zakresie kwestii budzących wątpliwości, a odnoszących się do stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania, jak również odtwarzania postrzeżeń, a nie na analizie zeznań małoletniego pokrzywdzonego w aspekcie ich przydatności w toku postępowania karnego. Co prawda biegły psycholog uzupełnia swoją wiedzą organ procesowy, jednak nie jest w żaden sposób uprawniony do podejmowania za oskarżyciela publicznego czy też sędziego decyzji w przedmiocie możliwości procesowego wykorzystania zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego⁵⁹². Zasadnie akcentuje się również konieczność, aby rola biegłego psychologa w zakresie przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego była rozumiana obszerniej, aniżeli wynika to z konieczności jego udziału w czynności przesłuchania, a w konsekwencji sporządzenia opinii i przygotowania małoletniego zarówno do samego przesłuchania, ale i innych czynności procesowych⁵⁹³. Warto także nadmienić, że zaplanowanie pory i czasu czynności przesłuchania powinno być poprzedzone analizą zarówno w zakresie wieku małoletniego, konieczności nawiązania z nim kontaktu przez biegłego psychologa przez rozpoczęciem przesłuchania, jak również ewentualną potrzebę zrobienia przerw w przeprowadzanej czynności.

Odnosząc się do kwestii uczestnictwa w przesłuchaniu małoletniego pokrzywdzonego w trybie art. 185a k.p.k. należy wskazać, że w posiedzeniu sądu mogą uczestniczyć prokurator, obrońca oskarżonego i pełnomocnik pokrzywdzonego (art. 185a § 2 k.p.k.). Mając na względzie powyższe, osoby te powinny zostać prawidłowo powiadomione o miejscu i terminie przesłuchania małoletniego, zgodnie z treścią art. 117 § 1 k.p.k.⁵⁹⁴. Tym niemniej, niestawiennictwo tych osób w żaden sposób nie tamuje możliwości przeprowadzenia powyższej czynności. W przesłuchaniu pokrzywdzonego, również w sytuacji ponownego przesłuchania na wniosek oskarżonego, nie ma prawa uczestniczyć oskarżony. Regulacja ta wynika z konieczności stworzenia małoletniemu pokrzywdzonemu takich warunków, które nie będą go ograniczały, natomiast udział oskarżonego w przesłuchaniu najprawdopodobniej działałby negatywnie na małoletniego. Realizację prawa do obrony oskarżonego stanowi obligatoryjność zapewnienia mu obrońcy z urzędu, zgodni ze zd. 4 § 2 art. 185a k.p.k.

⁵⁹² A. Antoniak- Drózdź, *Przesłuchanie dziecka w procesie karnym- uwagi praktyczne*, Prok i Pr 2006, nr 6, s. 45 i nast.

⁵⁹³ J. Żylińska, *Biegły psycholog a odebranie i ocena zeznań małoletniego świadka w procesie karnym*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2013, s. 155.

⁵⁹⁴ Zgodnie z dyspozycją art. 117 § 1 k.p.k., osoby uprawnione do brania udziału w danej czynności procesowej zawiadamia się o czasie i miejscu jej przeprowadzenia, chyba że ustawa stanowi inaczej.

Powyższe rozważania należy również uzupełnić o kwestię dotyczącą możliwości uczestniczenia w przesłuchaniu małoletniego pokrzywdzonego jego przedstawiciela ustawowego bądź osoby, pod której stałą pieczęą pozostaje. Nowelizacja ustawy z dnia 13 czerwca 2013 roku, na podstawie wymogów prawa unijnego, rozszerzyła krąg osób uprawnionych właśnie o osobą wskazaną przez małoletniego. Powyższe uprawnienie zostało jednak ograniczone jedynie do samego uczestnictwa w posiedzeniu sądowym, natomiast nie umożliwiono aktywnego udziału w czynności przesłuchania, w szczególności zadawania pytań pokrzywdzonemu. Ustawodawca bowiem wprost odróżnił prawo do udziału w posiedzeniu, które przysługuje prokuratorowi, obrońcy oraz pełnomocnikowi pokrzywdzonego, od prawa do obecności. Zwrot „biorący udział w czynności” w przeciwieństwie do zwrotu „obecny w czasie tej czynności” co do zasady przewiduje aktywność, której konsekwencją może być wpływ danej osoby na przebieg czynności⁵⁹⁵. Obecność powyższych osób w trakcie przesłuchania małoletniego ma charakter względny w tym kontekście, że nie ogranicza swobody składania zeznań przez pokrzywdzonego⁵⁹⁶. Analogicznie, sąd nie jest w żaden sposób związany wskazaniem innej osoby pełnoletniej przez pokrzywdzonego, jednakże musi samodzielnie ocenić aspekt zezwolenia na uczestnictwo danej osoby w przesłuchaniu małoletniego. W sytuacji podjęcia decyzji o dopuszczeniu wskazanych osób do uczestniczenia w czynności, gdy sąd z własnych spostrzeżeń bądź na wniosek biegłego psychologa lub też na wniosek obecnych stron w toku przesłuchania małoletniego poweźmie wątpliwości co do swobody wypowiedzi pokrzywdzonego np. poprzez nakłanianie pokrzywdzonego do składania depozycji o określonej treści, może orzec o kontynuowaniu przesłuchania bez obecności przedstawiciela ustawowego, faktycznego opiekuna lub innej osoby pełnoletniej.

Odnosząc się to kwestii utrwalania przebiegu przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego w trybie art. 185a k.p.k. należy wskazać, że przesłuchanie to musi zostać obligatoryjnie utrwalone przez sporządzenie zapisu rejestrującego zarówno obraz jak i dźwięk, niezależnie od sporządzenia protokołu czynności (art. 147 § 2a k.p.k.⁵⁹⁷). Z kolei

⁵⁹⁵ Wyrok SA w Lublinie z dnia 21 września 2004 r., II Aka 135/04, Prok i Pr 2006, Nr 1, poz. 33.

⁵⁹⁶ Dyspozycja ta nie odnosi się do przedstawiciela ustawowego lub faktycznego opiekuna, który byłby sprawcą przestępstwa, gdyż w takiej sytuacji jego udział w czynności przesłuchania jest niedozwolony (art. 185a § 1 zd. 2 k.p.k.). Jednakże to na sędzie spoczywa obowiązek dokonania oceny, czy obecność przedstawiciela ustawowego bądź opiekuna podczas przesłuchania będzie naruszała swobodę wypowiedzi pokrzywdzonego.

⁵⁹⁷ Zgodnie z powołaną normą prawną przesłuchanie pokrzywdzonego w trybie art. 185a k.p.k. i art. 185c k.p.k. oraz świadka, o którym traktuje art. 185b k.p.k. utrwalą się przy pomocy urządzenia rejestrującego zarówno obraz i dźwięk.

sporządzony zapis obrazu i dźwięku z czynności przesłuchania obligatoryjnie podlega odtworzeniu na rozprawie głównej, podobnie jak konieczne jest odczytanie protokołu z tej czynności (art. 185a § 3 k.p.k.). Dyspozycja art. 185a § 3 k.p.k. jest samodzielną przesłanką do odtworzenia rejestracji audiowizualnej oraz odczytania protokołu przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego na rozprawie.

b. Warunki i tryb przesłuchania małoletniego – pokrzywdzonego , który ukończył 15 rok życia

W kolejnym zakresie treść dyspozycji art. 185a k.p.k. odnosi się do kwestii przesłuchania małoletniego, który w momencie przesłuchania ma ukończony 15 rok życia. Tym niemniej tytułem wstępu warto nadmienić, że ustawodawca mając na względzie konieczność implementacji przepisów prawa unijnego do polskiego systemu prawnego, wprowadził art. 185a k.p.k., na podstawie którego istnieje możliwość przesłuchania pokrzywdzonego (przestępstwami wskazanymi w treści art. 185a § 1 k.p.k.), który co prawda ukończył już 15 lat, jednak wciąż pozostaje małoletni⁵⁹⁸.

Należy w tym miejscu jednak zaakcentować, że potrzeby w przedmiocie ochrony w stosunku do dojrzalszych dzieci mogą być różne, zatem ustawodawca uwzględniając odmienności w zakresie wrażliwości oraz stopnia rozwoju psychicznego oraz intelektualnego przewidział fakultatywny tryb ich przesłuchania. Konieczność bowiem przesłuchania małoletniego który ukończył 15 rok życia w trybie przewidzianym w art. 185a k.p.k. istnieje dopiero wówczas, gdy przesłuchanie w warunkach ogólnych mogłoby wywrzeć negatywny wpływ na stan psychiczny pokrzywdzonego. Zaistnienie uzasadnionej obawy tegoż negatywnego wpływu rodzi po stronie organu obligatoryjność stosowania dyspozycji art. 185a § 1-3 k.p.k. Analizę dotyczącą istnienia omawianej przesłanki organ winien przeprowadzić w kontekście okoliczności danej sprawy, z uwzględnieniem sporządzonej opinii biegłego psychologa. Biegły psycholog może być powołany zarówno przez sąd, jak i przez oskarżyciela publicznego na etapie postępowania przygotowawczego, gdyż

⁵⁹⁸ Jednocześnie warto mieć na uwadze treść dyrektywy z dnia 25 października 2012 roku, zgodnie z którą środki ochrony w niej wymienione winny mieć również zastosowanie wobec ofiar czynów zabronionych będących dziećmi, a zatem do ukończenia przez nie 18 roku życia.

stwierdzenie braku zagrożenia dla psychiki pokrzywdzonego wyłącza także właściwość sądu jako jedyne uprawnionego organu do przeprowadzenia czynności przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego w czasie trwania postępowania przygotowawczego.

2.2. Przesłuchanie pokrzywdzonego w charakterze świadka w trybie art. 185c k.p.k.

Nie mniej istotna jest kwestia przesłuchania w trybie art. 185c k.p.k. w charakterze świadka pokrzywdzonego⁵⁹⁹. Zgodnie bowiem z dyspozycją tego przepisu w sprawach o czyny zabronione wymienione w art. 197-199 k.k. zawiadomienie o możliwości popełnienia czynu zabronionego, o ile pochodzi od pokrzywdzonego, winno ograniczyć się do wskazania najbardziej istotnych faktów oraz dowodów na ich poprawcie (art. 185c § 1 k.p.k.). Czynność przesłuchania pokrzywdzonego występującego w procesie karnym w charakterze świadka przeprowadza sąd na posiedzeniu, w którym mogą wziąć udział oskarżyciel publiczny, obrońca, jak również pełnomocnik pokrzywdzonego. W toku rozprawy głównej odtwarza się sporządzony uprzednio zapis obrazu oraz dźwięku przesłuchania i odczytuje się protokół z przesłuchania (art. 185c § 2 k.p.k.). O ile zaistnieje potrzeba powtórnego przesłuchania pokrzywdzonego w charakterze świadka, to wówczas na jego wniosek przesłuchanie należy przeprowadzić w trybie art. 177 § 1a k.p.k., gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego podczas przesłuchania może oddziaływać negatywnie na depozycje pokrzywdzonego bądź wpływać niekorzystnie na jego stan psychiczny (art. 185c § 3 k.p.k.). Jeżeli w przesłuchaniu pokrzywdzonego uczestniczy biegły psycholog, to należy w miarę możliwości zapewnić, aby biegły był tej samej płci do pokrzywdzonego, chyba że powyższe może negatywnie wpłynąć na tok postępowania karnego (art. 185c § 4 k.p.k.).

Wprowadzenie przepisu art. 185c k.p.k., który przewiduje szczególny tryb złożenia zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa co do czynów zabronionych z art. 197-199 k.k. jest niejako konsekwencją zniesienia trybu wnioskowego ścigania przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, określonych w powołanych powyżej przepisach karnych. Z kolei kwestię dotyczącą obowiązku pouczenia pokrzywdzonego przed

⁵⁹⁹ Analogicznie jak w przypadku art. 185a k.p.k., wprowadzenie przepisu art. 185c k.p.k. było spowodowane koniecznością dostosowania polskich przepisów proceduralnych do unijnych standardów wynikających przede wszystkim z dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z 25 października 2012 r., ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW⁵⁹⁹, której regulacje zostały przeniesione do polskiego systemu prawnego na mocy nowelizacji z dnia 28 listopada 2014 roku.

pierwszym przesłuchaniem odnośnie przysługujących mu uprawnień wynikających z omawianego przepisu statuuje treść art. 300 § 2 k.p.k.

Odnosząc się do kręgu podmiotowego określonego w art. 185c k.p.k. należy wskazać, że zakres tegoż przepisu dotyczy wyłącznie pokrzywdzonego, który może zarówno występować w charakterze osoby składającej zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa z art. 197-199 k.k., jak również gdy występuje w postępowaniu karnym w sprawie powyższych przestępstw w charakterze świadka. Mając na względzie charakter czynów przeciwko wolności seksualnej, osoby które zostały pokrzywdzone na skutek tych przestępstw są w sposób szczególny narażone na zjawisko wtórnej wiktyimizacji.⁶⁰⁰ Ustawodawca znacząco ograniczył czyny zabronione, w związku z popełnieniem których przesłuchano osobę pokrzywdzoną do przestępstw stypizowanych w art. 197-199 k.k.⁶⁰¹. Jednocześnie jako wystarczające należy uznać, aby w kwalifikacji prawnej ustalonego uprzednio opisu czynu, zawarto chociażby jeden z wymienionych przepisów.

Kontynuując rozważania dotyczące złożenia zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa przez pokrzywdzonego należy wskazać, że szczególna ochrona ofiar czynów zabronionych popełnionych na tle seksualnym jest obecnie realizowana przez organy procesowe już od najwcześniejszego etapu tj. od momentu złożenia zawiadomienia. Taki stan rzeczy jest zdecydowanie odmienny w stosunku do starego stanu prawnego. Otóż aktualnie, o ile sam pokrzywdzony na skutek przestępstw z art. 197-199 k.k. składa zawiadomienie o możliwości popełnienia czynu zabronionego, to treść złożonych przez niego depozycji ulega znacznemu ograniczeniu właściwie tylko do zakresu wskazania najistotniejszych faktów i dowodów na ich poparcie. Analiza tego określenia winna być dokonana w kontekście zespołu znamion danego przestępstwa oraz najważniejszych informacji koniecznych celem wszczęcia ścigania. Mając na względzie powyższe można dojść do przekonania, że treść zawiadomienia powinna być wręcz lakoniczna, zwięzła i pozbawiona dodatkowych elementów szczegółowego opisu kontekstu czynu i jego detali, w szczególności zaś nie powinna zawierać żadnych deskrypcji niemieszczących się w standardzie koniecznych treści. Jak trafnie wskazują przedstawiciele doktryny, dane to winny zostać zweryfikowane w oparciu o czynności operacyjno – rozpoznawcze, mimo że niewykluczone jest również zweryfikowanie

⁶⁰⁰ L. Falandysz, *Wiktymologia*, Warszawa 1979, s. 161-162.

⁶⁰¹ tj. zgwałcenia w typie podstawowym i kwalifikowanym, współżycia płciowego z osobą w stanie ograniczonej poczytalności oraz wymuszenia odbycia współżycia płciowego na osobie podległej bądź znajdującej się w krytycznym położeniu.

ich w ramach działań podejmowanych w toku postępowania w niezbędnym zakresie⁶⁰². Z uwagi na okoliczność, że ustawodawca nie przewidział specjalnej formy złożenia zawiadomienia o możliwości popełnienia czynu zabronionego, to należy uznać, iż warunek wskazania jedynie najważniejszych faktów oraz dowodów jest aktualny zarówno podczas składania zawiadomienia ustnie do protokołu, jak też w formie pisemnej. Wprost określona powinność odnośnie zwięzłej treści zawiadomienia o przestępstwie złożonego przez pokrzywdzonego jest zbieżna z regulacjami z kolejnych paragrafów omawianego przepisu, w szczególności z regułą przesłuchania pokrzywdzonego przez sąd na posiedzeniu. Dotyczy bowiem jednocześnie wyłączenia w tej sytuacji ogólnych reguł sporządzenia jednego protokołu z ustnego zawiadomienia o możliwości popełniania przestępstwa, jak też przesłuchania w charakterze świadka osoby zawiadamiającej (art. 304a k.p.k.).

Poruszając kwestię samego przesłuchania pokrzywdzonego należy wskazać, że regulacja dotycząca przesłuchania pokrzywdzonego na skutek czynów z art. 197-199 k.k. jest analogiczna z warunkami przewidzianymi przez ustawodawcę w przepisach z art. 185a § 2 i 3 k.p.k., *ergo* czynności te przeprowadza się na posiedzeniu sądu. Nadto, sądem właściwym do przeprowadzenia czynności przesłuchania pokrzywdzonego na etapie postępowania przygotowawczego jest sąd wskazany w art. 329 § 1 k.p.k. czyli sąd właściwy do rozpoznania sprawy w I instancji. Sąd wykonuje tą czynność jednoosobowo, zgodnie z art. 329 § 2 k.p.k. Odnosząc się zaś do jednolitego i ugruntowanego w tym zakresie stanowiska judykatury i doktryny warto postawić tezę, zgodnie z którą przesłuchanie pokrzywdzonego w trybie art. 185c k.p.k. powinno być przeprowadzane na posiedzeniu niezależnie od stadium postępowania, tj. zarówno na etapie postępowania przygotowawczego, jak i sądowego, chociaż niewątpliwie ustawodawca co do zasady miał zamiar uregulowania przesłuchania pokrzywdzonego na etapie postępowania przygotowawczego⁶⁰³. W posiedzeniu tym mogą wziąć udział oskarżyciel publiczny, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego. W czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego nie może wziąć udziału oskarżony. Nadto, pokrzywdzony który jest jednocześnie osobą najbliższą dla oskarżonego, po rozpoczęciu składania zeznań w toku przesłuchania przez sąd w trybie art. 185c § 2 k.p.k. na etapie postępowania przygotowawczego, nie traci możliwości odmowy składania zeznań na podstawie art. 186 § 1 k.p.k., gdyż przesłuchanie to nie jest częścią postępowania

⁶⁰² T. Grzegorzczak (w:) T. Grzegorzczak, *Kodeks....*, s. 665.

⁶⁰³ Uchwała SN z dnia 30 listopada 2004 r., I KZP 25/04, Legalis nr 65959, z aprobowaną glosą J. Kosonogi, Prok i Pr 2005, nr 6, s. 107 i n.

jurysdykcyjnego, a jedynie czynnością sądową w postępowaniu przygotowawczym⁶⁰⁴. Zgodnie z treścią art. 147 § 2a k.p.k. po nowelizacji, czynność przesłuchania pokrzywdzonego obligatoryjnie utrwalana jest z użyciem urządzeń rejestrujących obraz i dźwięk. Nadto, art. 185c § 2 *in fine* k.p.k. jest samodzielną przesłanką do odczytania na rozprawie głównej protokołu przesłuchania pokrzywdzonego wraz z zapisem audiowizualnym.

Mimo, że w uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej akcentowano zasadę jednokrotności przesłuchania pokrzywdzonego na skutek czynów przeciwko wolności seksualnej, powyższe nie zostało (w odróżnieniu od art. 185a k.p.k.) w żaden sposób wyrażone wprost w treści przepisu art. 185c k.p.k. Dyspozycja art. 185c § 3 k.p.k. reguluje wyłącznie kwestię powtórnego przesłuchania pokrzywdzonego w charakterze świadka w kontekście złożenia przez niego wniosku o przeprowadzenie tegoż przesłuchania w trybie art. 177 § 1a k.p.k. Jednocześnie warto nadmienić, że przedstawiciele doktryny akcentują konieczność interpretowania omawianej przesłanki zbieżnie z przesłanką z art. 185a § 1 k.p.k.⁶⁰⁵. Z kolei Sąd Najwyższy w swoim orzecznictwie podkreśla, że brak jest uzasadnionych przesłanek normatywnych by wskazać, że wniosek dotyczący powtórnego przesłuchania pokrzywdzonego w trybie art. 185a § 1 k.p.k. przysługuje oskarżonemu również wtedy, gdy pokrzywdzona była pełnoletnia, zaś źródłem powyższego jest właśnie treść art. 185c § 1 k.p.k.⁶⁰⁶.

Nie sposób również pominąć, że pokrzywdzonemu przysługuje uprawnienie do złożenia wniosku o przeprowadzenie przesłuchania w trybie art. 177 § 1a k.p.k. tj. z użyciem urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie przesłuchania na odległość z jednoczesnym przekazem obrazu i dźwięku. Jednakże uwzględnienie wniosku następuje dopiero wówczas, gdy zostaje spełniona choćby jedna z przesłanek wskazanych tym przepisem, a zatem wtedy, gdy obecność oskarżonego podczas przesłuchania może wpływać niekorzystnie i krępująco na depozycje pokrzywdzonego, bądź kiedy zachodzi uzasadniona obawa, iż owa obecność może wywrzeć negatywny wpływ na psychikę pokrzywdzonego. Ustalenie istnienia powyższych przesłanek powinno być poprzedzone opinią biegłego psychologa w tym zakresie. Z kolei na podstawie art. 185c § 4 k.p.k., w sytuacji przeprowadzenia przesłuchania z udziałem biegłego psychologa, to w miarę możliwości psycholog powinien być tożsamej

⁶⁰⁴ Wyrok SN z dnia 17 lutego 2016 r., III KK 394/15, Legalis nr 1421856.

⁶⁰⁵ T. Grzegorzczak (w:) T. Grzegorzczak, *Kodeks...*, s. 666.

⁶⁰⁶ Postanowienie SN z dnia 22 września 2016 r., IV KK 264/16, Legalis nr 1514816.

płci co pokrzywdzony, o ile pokrzywdzony o to wnioskuje, zaś powyższe w żaden sposób nie utrudni prowadzonego postępowania⁶⁰⁷. Oddalenie tegoż wniosku powinno zaistnieć tylko wtedy, kiedy spełnienie go utrudniłoby postępowanie np. ze względu na znaczne opóźnienie przesłuchania bądź innych czynności.

2.3. Warunki przesłuchania świadka – pokrzywdzonego

Poruszając tematykę przesłuchania pokrzywdzonego zarówno w trybie art. 185a k.p.k. - art. 185c k.p.k., nie sposób pominąć kwestii pomieszczenia przeznaczonego do przesłuchań. Otóż, powyższe uregulowane jest w treści art. 185d k.p.k., zgodnie z którym przesłuchanie w trybie art. 185a-185c k.p.k. przeprowadza się w stosownie przystosowanym w tym celu pomieszczeniu które może znajdować się zarówno w samej siedzibie sądu, jak też poza jego siedzibą⁶⁰⁸.

Przepis ten nakłada obowiązek dokonywania czynności przesłuchiwanie małoletnich pokrzywdzonych oraz pokrzywdzonych, w specjalnie przystosowanych do tego pomieszczeniach. Zawiera także ustawowe upoważnienie wobec Ministra Sprawiedliwości do wydania rozporządzenia regulującego te kwestie. W tym miejscu wypada nadmienić, że treść tegoż rozporządzenia została w sposób szczegółowy omówiona w części rozprawy dotyczącej przesłuchania małoletniego świadka w procesie karnym. Wypada jednak dodać, że także implementowane przepisy prawa unijnego w sposób obszerny odnoszą się do kwestii urządzenia pomieszczeń służących do przesłuchania i wskazują, że pomieszczenia muszą odpowiadać wymogom minimalizacji uciążliwości związanych z samą czynnością przesłuchania⁶⁰⁹.

W treści art. 185d § 2 k.p.k. zaakcentowano potrzebę szczegółowego uregulowania kwestii dotyczącej określenia warunków pomieszczenia, zwłaszcza w zakresie wyposażenia technicznego, w taki sposób by zapewnić jak największe bezpieczeństwo małoletnim świadkom czynów zabronionych oraz małoletnim pokrzywdzonym przestępstwami z art. 197

⁶⁰⁷ Regulacja ta posiada swoje źródło w treści art. 23 ust. 2 lit. D dyrektywy 2012/29/UE (dokument Rady UE Nr 18241/11).

⁶⁰⁸ Obecna regulacja art. 185d k.p.k. została wprowadzona do kodeksu postępowania karnego nowelizacją z dnia 13 czerwca 2013 roku, która stanowiła niejako dopełnienie przepisów z art. 147 k.p.k., 185a- 185c k.p.k.

⁶⁰⁹ Zgodnie bowiem z treścią art. 23 ust. 2 dyrektywy 2012/29/UE, wobec ofiar o specjalnych potrzebach w przedmiocie ochrony określonym w art. 22 ust. 1 dyrektywy 2012/29/UE winno się udostępnić środki ochrony np. w postaci zapewnienia przesłuchania w zaprojektowanych bądź przystosowanych w tym celu pomieszczeniach.

– 199 k.k., a wreszcie pokrzywdzonym powyższymi przestępstwami. Wydaje się, że najważniejszą kwestią, poza zapewnieniem wymienionym osobom bezpieczeństwa, jest także zagwarantowanie im swobody wypowiedzi oraz wyeliminowania negatywnego wpływu ze strony oskarżonego. Na podstawie tegoż przepisu wydano rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 roku w przedmiocie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a- 185c k.p.k., które reguluje kwestię przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w powyższym trybie oraz warunki, jakim powinny odpowiadać te pomieszczenia⁶¹⁰. Raz jeszcze należy wskazać, że aspekt ten został obszernie omówiony w części rozprawy dotyczącej przesłuchania małoletniego świadka.

2.4. Obowiązek powiadomienia pokrzywdzonego o uchyleniu, nieprzedłużeniu lub zmianie tymczasowego aresztowania na inny środek zapobiegawczy

Zgodnie z treścią art. 253 § 3 k.p.k. Sąd lub prokurator ma obowiązek powiadomienia pokrzywdzonego, przedstawiciela ustawowego pokrzywdzonego bądź osobę, pod której pieczę pozostaje pokrzywdzony, o uchyleniu, nieprzedłużeniu lub zmianie stosowania tymczasowego aresztowania na inny środek zapobiegawczy⁶¹¹. Obowiązek powiadomienia dotyczy również ewentualnej ucieczki oskarżonego z aresztu śledczego. Powyższy obowiązek nie ma zastosowania w wypadku gdy pokrzywdzony oświadczy, że rezygnuje z powyższego uprawnienia. Niewątpliwie *ratio legis* tegoż uregulowania jest związane z koniecznością zapewnienia efektywnej ochrony pokrzywdzonego, którego dobra takie jak bezpieczeństwo jego i osób mu najbliższych, mogą zostać zagrożone na skutek odstąpienia od zastosowania środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania wobec oskarżonego o popełnienie czynu zabronionego na szkodę pokrzywdzonego⁶¹².

Obowiązek ustanowiony w przepisie art. 253 § 3 k.p.k. spoczywa na organie procesowym, który wydał postanowienie w zakresie uchylenia, nieprzedłużenia bądź zmiany tymczasowego aresztowania na inny środek zapobiegawczy. W wypadku gdy podejrzany lub oskarżony uzyskuje wolność z uwagi na upływ terminu, na który było stosowane tymczasowe

⁶¹⁰ Dz.U. z 2013 r., poz. 1642.

⁶¹¹ Warto jednocześnie nadmienić, że również przepis z art. 253 § 4 k.p.k. został uchwalony na skutek ustawy z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka który stanowi, że w uzasadnionych wypadkach zawiadomienie, które jest przekazywane pokrzywdzonemu, może być także przekazane świadkowi.

⁶¹² P. Hofmański, *Kodeks...*, s. 1144.

aresztowanie, to pokrzywdzonego trzeba zawiadomić o niezłożeniu wniosku o przedłużenia tegoż środka na dalszy okres⁶¹³. Sąd lub oskarżyciel publiczny dokonują zawiadomienia pokrzywdzonego w formie pisemnej. Zakres powiadomienia obejmuje zarówno informacje o uchyleniu, nieprzedłużeniu bądź zmianie tymczasowego aresztowania na inny środek zapobiegawczy, ale także o ucieczce oskarżonego z aresztu śledczego, w którym przebywał. Warto również nadmienić, że w sytuacji gdy pokrzywdzony jest osobą małoletnią, ubezwłasnowolnioną całkowicie lub częściowo, to zawiadomienie powinno być wówczas dostarczane przedstawicielowi ustawowemu bądź osobie, pod której pieczęć dana osoba pozostaje. Jeżeli zaś pokrzywdzony jest osobą nieporadną, a zwłaszcza ze względu na jego wiek lub stan zdrowia, to zawiadomienie powinno być udzielone stałemu opiekunowi. Jednakże w tym wypadku konieczne jest także poinformowanie samego pokrzywdzonego⁶¹⁴.

Wprowadzone regulacje mają charakter gwarancyjny, gdyż za cel postawiono ochronę interesów pokrzywdzonego, które mogą być zagrożone na skutek uchylenia postanowienia w przedmiocie stosowania tymczasowego aresztowania wobec oskarżonego, który dopuścił się popełnienia czynu zabronionego na szkodę pokrzywdzonego⁶¹⁵. Jak wskazano uprzednio, na skutek ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka uregulowano również dodatkowy obowiązek polegający na poinformowaniu pokrzywdzonego, jeżeli oskarżony uciekł z aresztu śledczego. Powyższą regulację uzupełniono również o § 4, w którym ustawodawca wskazał, że w uzasadnionych wypadkach zawiadomienie może dotyczyć również świadka. Cel tegoż przepisu został wprost wskazany w uzasadnieniu do ustawy, bowiem obejmuje głównie sytuacje, w których zarówno świadek jak również pokrzywdzony, którzy mają świadomość grożącego im niebezpieczeństwa, posiadają uprawnienie do wystąpienia o zastosowanie odpowiednich środków ochrony bądź do podejmowania innych działań w celu zmniejszenia ewentualnego ryzyka związanego z rewanżem lub zastraszeniem ze strony oskarżonego.

⁶¹³ *Idem*.

⁶¹⁴ *Ibidem*, s. 1145.

⁶¹⁵ Nie sposób nie wspomnieć, że obowiązek nałożony na organy procesowe w przepisie art. 253 § 3 k.p.k. został wprowadzony na skutek nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z dnia 16 kwietnia 2004 roku. Przyczyną wprowadzenia tejże regulacji była konieczność dostosowania polskiego systemu prawnego do przepisów określonych w art. 4 ust. 3 decyzji ramowej Rady 2001/220/WsiSW z dnia 15 marca 2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym, zgodnie z którymi państwa członkowskie zobowiązane są do podejmowania środków niezbędnych do zapewnienia, by w sytuacji gdy osoba oskarżona bądź skazana za czyn zabroniony została zwolniona, można było, o ile zaistnieje taka konieczność, co najmniej w przypadkach, gdy wobec ofiar może zaistnieć sytuacja zagrożenia, podjąć decyzję o zawiadomieniu ofiar przestępstw o powyższych okolicznościach.

2.5. Zakaz kontaktowania się oskarżonego z pokrzywdzonym, zakaz zbliżania się do określonych osób oraz nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym w trybie art. 275 § 2 i 3 k.p.k.

Treść przepisu art. 275 k.p.k. dotyczy obowiązków oskarżonego oddanego pod dozór, jednakże część tej regulacji ma bezpośredni wpływ na ochronę świadka - pokrzywdzonego w procesie karnym. Otóż, zgodnie z art. 275 § 2 k.p.k. oddany pod dozór ma obowiązek zastosować się do obowiązków określonych w postanowieniu wydanym przez sąd lub prokuratora. Obowiązek ten może dotyczyć zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu, zgłaszania się do organu dozoru w wskazanych odstępach czasu, jak też na powiadamianiu organu o planowanym wyjeździe i terminie powrotu. Obowiązek może polegać także na zakazie kontaktowania się z pokrzywdzonym bądź z innymi osobami, zakazie zbliżania się do określonych osób na określonej w postanowieniu odległości, jak też na zakazie przebywania we wskazanych miejscach lub na innych naruszeniach swobody oskarżonego, które są niezbędne do prawidłowego wykonywania dozoru. Z kolei treść art. 275 § 3 k.p.k. stanowi o tym, że o ile zachodzą przesłanki warunkujące możliwość zastosowania tymczasowego aresztowania wobec oskarżonego o czyn zabroniony z użyciem przemocy bądź groźby bezprawnej na szkodę osoby najbliższej albo innej osoby zamieszkującej wspólnie ze sprawcą, to wówczas zamiast tymczasowego aresztowania można zastosować dozór, ale tylko wtedy, gdy oskarżony w określonym terminie opuści lokal zajmowany dotychczas z pokrzywdzonym, jak również określi miejsce swojego pobytu.

Tytułem wstępu warto wskazać, że niewątpliwie fundamentalną funkcją dozoru Policji jest funkcja procesowa, uwydatniająca się w konieczności zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania karnego. Przedstawiciele doktryny wskazują, że proceduralna efektywność dozoru Policji przejawia się w pozostawieniu oskarżonego w stałej dyspozycji organów procesowych. Słusznie wskazuje się, że stosowanie tego środka umożliwia przyspieszenie procesu karnego tak, aby środek ten mógł warunkować stawiennictwo oskarżonego na wezwanie organów procesowych w wyznaczonym terminie. Oskarżony, w stosunku do którego zastosowano dozór Policji, pozostaje w dyspozycji sądu lub prokuratora właściwie w każdej chwili⁶¹⁶. Warto też nadmienić, że mimo tego, że środek ten nie uniemożliwia

⁶¹⁶ A. Murzynowski, *Areszt tymczasowy oraz inne środki zapobiegające uchyleniu się od sądu*, Warszawa 1963, s. 252-253.

fizycznej nieobecności oskarżonego, to niewątpliwie ma wpływ na jego sferę psychiki⁶¹⁷. Stosowanie dozoru Policji wpływa na świadomość oskarżonego dotyczącą tego, że jest on poddany kontroli, a jego działania są obserwowane przez organy procesowe. Z kolei istnienie tejże świadomości może być wpływ zarówno na zmniejszenie występowania obawy matactwa procesowego⁶¹⁸, ale także na zapobieżenie ewentualnej ucieczce lub ukrywaniu się oskarżonego⁶¹⁹.

Jednocześnie warto nadmienić, że procedura karna nie zawiera ograniczeń w zakresie możliwości zastosowania kumulacji poszczególnych obowiązków jak np. zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu z innymi wyszczególnionymi ograniczeniami w zakresie swobody oskarżonego, które są z kolei konieczne do efektywnego wykonywania dozoru. Swoista sprzeczność może występować pomiędzy zakazem opuszczania określonego miejsca pobytu a obowiązkiem każdorazowego informowania organów procesowych o planowanym wyjeździe oraz o terminie powrotu, bowiem ten ostatni obowiązek warunkuje przecież opuszczenie miejsca pobytu oskarżonego i obliguje do poinformowania o tym fakcie organu dozoru. Tożsame uwagi odnoszą się również do kumulacji zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu oraz obowiązku zgłaszania się wówczas, gdy siedziba organu dozoru znajduje się poza miejscem pobytu oskarżonego. Przedstawiciele doktryny słusznie wskazują, że w sytuacji gdy oskarżony udaje się do organu wykonującego dozór celem spełnienia ciężącego na nim obowiązku wynikającego z postanowienia o dozorze Policji, to nie narusza wówczas spoczywającego na nim z mocy prawa zakazu opuszczania wskazanego miejsca pobytu, bowiem realizuje swój prawny obowiązek⁶²⁰.

Ograniczenia wynikające z zastosowania wobec oskarżonego dozoru Policji mogą warunkować zarówno zabezpieczenie prawidłowego toku procesu karnego, ale też w sposób prewencyjny oddziaływać na oskarżonego. Skupiając się na tematyce związanej z ochroną pokrzywdzonego należy wskazać, że celowość stosowania dozoru Policji może uwydatniać się także na gruncie spraw o czyny zabronione przeciwko rodzinie i opiece, a w szczególności wtedy, gdy nie ma podstaw do orzeczenia wobec oskarżonego warunkowego dozoru Policji.

⁶¹⁷ A. Kordik, F. Prusak, Z. Świda, *Prawo karne procesowe. Część ogólna*, Szczecin- Wrocław 1996, s. 185.

⁶¹⁸ Z. Świda, *Dozór jako środek zapobiegający uchylaniu się od sądu*, NP 1967, nr 7-8, s. 927.

⁶¹⁹ F. Prusak, *Dozór milicyjny jako środek zapobiegawczy*, NP 1977, nr 4, s. 501; R.A. Stefański, *Środki zapobiegawcze w nowym kodeksie postępowania karnego*, Warszawa 1998, s. 159; J. Kosonoga, *Dozór Policji jako środek zapobiegawczy w polskim procesie karnym*, Warszawa 2008, s. 128-142.

⁶²⁰ R.A. Stefański, *Obowiązki w ramach dozoru Policji* (w:) A. Taracha, A. Przyborowska-Klimczak (red.) *Iudicium et scientia, Księga jubileuszowa Profesora Romualda Kmiecika*, Warszawa 2011, s. 318-319; odmiennie J. Kosonoga, *Dozór Policji...*, s. 143

Ich wskazanie w treści art. 275 § 2 k.p.k. warunkuje możliwość dostosowania regulacji norm procesowych do norm prawa karnego materialnego. Realne stało się zaliczenia na poczet środka karnego o którym stanowi treść art. 41a k.k. dozoru Policji. Omawiając formy ochrony pokrzywdzonego na gruncie przepisu z art.275 § 2 k.p.k. należy wskazać, że wprost wskazany zakaz kontaktowania się z określoną osobą, w tym również z pokrzywdzonym, może efektywnie powstrzymać oskarżonego przed bezprawnym ingerowaniem na treść jego zeznań. Zakaz ten niewątpliwie ma związek ze szczególną podstawą umożliwiającą zastosowanie środków zapobiegawczych, a wyrażoną w treści art. 258 § 1 pkt 2 k.p.k., zgodnie z którą zastosowanie środka może nastąpić wtedy, gdy istnieje uzasadniona obawa, że oskarżony będzie podejmował działania zmierzające do składania fałszywych zeznań bądź wyjaśnień. Ograniczenia wymienione w art. 275 § 2 k.p.k., ze względu na bezpośredni związek z uczestnikami postępowania, miejscami bądź środowiskami ważnymi na gruncie określonego postępowania karnego, mogą posiadać istotne znaczenie zarówno procesowe, jak i pragmatyczne. Niewątpliwie należy również zwrócić uwagę na prewencyjny charakter stosowanych wobec oskarżonego zakazów. Nadto, zastosowanie powyższych ograniczeń ma bezpośredni wpływ na funkcję ochronną w stosunku do pokrzywdzonego, która to czyni zadość generalnej dyrektywie nakazującej uwzględnienie w toku procesu karnego prawnie chronionego interesu pokrzywdzonego (art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k.). Organ procesowy posiada również uprawnienie do swobodnego formułowania postanowienia w zakresie zakazu przebywania oskarżonego w określonych miejscach, co zaś jest uzależnione każdorazowo od określonych okoliczności sprawy. Miejsce przebywania może bowiem zostać wskazane zarówno co do rodzaju, jak też w sposób skonkretyzowany np. określając rejon miasta, dzielnicę, w której zamieszkuje pokrzywdzony⁶²¹.

Odnosząc się zaś do kwestii związanej z zakazem kontaktowania się z pokrzywdzonym bądź innymi osobami należy wskazać, że odmiennie niż w przypadku rozwiązań przyjętych w prawie karnym materialnym (art. 72 § 1 pkt 7a k.k.) – organ procesowy nie posiada uprawnienia do określenia sposobu kontaktowania się⁶²². Zakaz powyższy oznacza bowiem każdą formę styczności oskarżonego z pokrzywdzonym bądź inną osobą, nie tylko bezpośrednią, ale też pośrednią. Kontaktowanie zaś oznacza tyle co łączenie,

⁶²¹ Druk sejmowy Nr 1394, uzasadnienie projektu o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, s. 34.

⁶²² R. A. Stefański, *Obowiązki w ramach dozoru...*, s. 327.

nawiązywanie znajomości, czy zetknięcie się z kims⁶²³. Dotyczy to nie tylko bezpośredniego kontaktu lub rozmowy, ale także komunikowania się w formie listów, poczty elektronicznej czy SMS-ów. Powyższy zakaz obejmuje tylko kontakty nawiązywane przez oskarżonego, a nie za pomocą osób trzecich, musi to być bowiem czynność celowa i nieprzypadkowa⁶²⁴. Jednocześnie należy podkreślić, że zakaz kontaktowania się nie obejmuje i nie dotyczy zakazu zbliżania się, które z kolei w języku potocznym oznacza zmniejszenie odległości poprzez przysuwanie się do kogoś, czegoś bliżej, podchodzenie czy podjeżdżanie⁶²⁵. Omawiana forma dozoru ogranicza się li do zakazu nawiązywania relacji i kontaktu z daną osobą, a nie do ograniczenia w zakresie odległości, w jakiej oskarżony musi wobec niej pozostawać. Słusznie wskazuje się, że za nieobjęciem zakresem tegoż zakazu zbliżania się przemawia wprost wyodrębnienie obu tych zakazów w Kodeksie karnym, w którym występuje zarówno zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, ale też zakaz zbliżania się do określonych osób (art. 41a § 1-3, art. 72 § 1 pkt 7a⁶²⁶).

Warto również postawić tezę, zgodnie z którą nie stanowi przesłanki warunkującej zastosowanie tego zakazu – w odniesieniu do pokrzywdzonego – uzyskanie zgody pokrzywdzonego w tym zakresie, który przecież może nie chcieć ograniczenia kontaktów z oskarżonym⁶²⁷. Jednakże konkluzja ta nie wynika wprost z treści regulacji. Nadto, gdyby celem ustawodawcy było uzależnienie stosowania zakazu od uprzedniego uzyskania zgody pokrzywdzonego, uczyniłby to wyraźnie w regulacji z art. 275 § 2 k.p.k. analogicznie, jak w sytuacji np. skierowania postępowania do mediacji w trybie art. 23a § 1 k.p.k. Kolejno, *ratio legis* tegoż zakazu wprost dotyczy konieczności zapewnienia ochrony pokrzywdzonemu. Co więcej, zastosowanie go może również pozytywnie wpłynąć na zabezpieczenie prawidłowego toku procesu tak, aby wyeliminować lub istotnie ograniczyć możliwość matactwa ze strony oskarżonego, przez co wyrażenie zgody przez pokrzywdzonego nie może mieć charakteru zasadniczego. Słuszne jednak jest przesłuchanie pokrzywdzonego na okoliczność kontaktów z oskarżonym, a w dalszej kolejności rozpatrzenie tych depozycji w aspekcie wystąpienia ewentualnej konieczności zastosowania zakazu.

Przechodząc do rozważań w zakresie regulacji z art. 275 § 3 k.p.k. warto wskazać, że przepis ten stanowi o instytucji warunkowego dozoru Policji. Początkowo środek ten został

⁶²³ M. Szymczak (red.) *Słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa 1978, s. 997; K. Dudka, *Środki zapobiegawcze stosowane wobec sprawców przemocy w rodzinie*, WPP 2006, Nr 2, s. 44.

⁶²⁴ R.A. Stefański, *Obowiązki w ramach dozoru...*, s. 327-328.

⁶²⁵ M. Szymczak (red.) *Słownik języka polskiego*, t. III, Warszawa 1981, s. 984.

⁶²⁶ R.A. Stefański, *Obowiązki w ramach dozoru...*, s. 328.

⁶²⁷ *Ibidem*, s. 326-327.

wprowadzony do polskiej procedury karnej na mocy ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie⁶²⁸, tym niemniej jego systemowe usytuowanie poddano szerokiej krytyce już w początkowej fazie postępowania legislacyjnego⁶²⁹. Wskazywano wówczas, że ustawa nie powinna obejmować regulacji dotyczących środków zapobiegawczych, a przyjęte rozwiązanie stanowi przejaw dezintegracji systemu karnoprosesowego oraz wskazywano na naruszenie założeń techniki prawodawczej⁶³⁰. Na skutek krytyki przedstawicieli doktryny ustawodawca dokonał nowelizacji Kodeksu postępowania karnego, w konsekwencji czego wprowadzono instytucję warunkowego dozoru Policji bezpośrednio do k.p.k. Nie dokonano wówczas zasadniczej modyfikacji konstrukcji określonej w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie⁶³¹.

Powołując się na treść art. 275 § 3 k.p.k. należy wskazać, że możliwość stosowania omawianego środka zachodzi dopiero wówczas, gdy istnieją przesłanki warunkujące zastosowanie tymczasowego aresztowania, zaś sprawcą jest oskarżony o czyn zabroniony popełniony z użyciem przemocy bądź groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej lub też innej osoby, która zamieszkuje wspólnie ze sprawcą. Nadto, oskarżony winien również spełnić warunek polegający na opuszczeniu w określonym przez sąd terminie lokalu zajmowanego wraz z pokrzywdzonym, a następnie określeniu miejsca pobytu. W celu zastosowania instytucji warunkowego dozoru Policji niezbędne jest zaistnienie przesłanek warunkujących orzeczenie tegoż środka izolacyjnego. Dotyczy to zarówno przesłanek ogólnych określonych w art. 249 § 1 k.p.k., jak też przesłanek szczególnych wyszczególnionych w art. 258 § 1-3 k.p.k. Warunkowy dozór Policji stosuje się wówczas, gdy wobec oskarżonego nie zastosowano tymczasowego aresztowania, bowiem niedopuszczalne jest jego orzeczenie wtedy, gdy z okoliczności danej sprawy nie wynika konieczność

⁶²⁸ Dz.U. z 2015 r., poz. 1390.

⁶²⁹ W. Odrowąż-Sypniewski, *Opinia prawna z dnia 27 czerwca 2005 r., na temat zgodności z Konstytucją RP przepisów zawartych w sprawozdaniu podkomisji o rządowym projekcie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, druk sejmowy Nr 3639; E. Zielińska, *Opinia prawna z dnia 25 maja 2005 r., do propozycji zmian do rządowego projektu ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, druk sejmowy Nr 3639, zaproponowanych na posiedzeniu podkomisji nadzwyczajnej; E. Cielińska, *Opinia z dnia 7 kwietnia 2005 r., na temat projektu ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, druk sejmowy Nr 3639; J. Szymańczak, *Opinie z dnia 26 stycznia 2005 r., - uwagi do projektu ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* – druk sejmowy Nr 3639.

⁶³⁰ R.A. Stefański *Warunkowy dozór Policji – nowy środek zapobiegawczy*, PiP 2006, Nr 6, s. 31; J. Kosonoga, *Dozór Policji...*, s. 103.

⁶³¹ Zmiana nastąpiła ustawą z dnia 5 listopada 2009 r., o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustawy (Dz.U. Nr 206, poz. 1589).

zastosowania środka izolacyjnego, a jedynie nieizolacyjnego⁶³². Kolejna przesłanka dotyczy popełnienia przez oskarżonego czynu zabronionego z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej działając na szkodę osoby najbliższej lub innej osoby, która zamieszkuje wspólnie ze sprawcą. Ustawodawca ograniczył zatem tą podstawę do szczególnego rodzaju przestępstw oraz kręgu pokrzywdzonych, jak też sprecyzował czynność sprawczą.

Rozszerzając rozważania w kontekście poszczególnych przesłanek, warto niewątpliwie odnieść się do kwestii stosowania przez oskarżonego przemocy. Pojęcie przemocy, mimo że jest jednym z najstarszych pojęć jakimi posługuje się prawo karne, to dotychczas nie uregulowano jego definicji legalnej. Tym niemniej, zarówno w doktrynie jak i w orzecznictwie podjęto działania w celu sprecyzowania tegoż pojęcia⁶³³. Wśród wielu funkcjonujących definicji przemocy niewątpliwie warto zwrócić uwagę na koncepcję T. Hanauska, zgodnie z którą „przemoc to taka forma oddziaływania środkami fizycznymi, która uniemożliwiająca lub przełamująca opór zmuszanego ma na celu bądź niedopuszczenie do powstania lub wykonania jego decyzji woli (*vis absoluta*) bądź też naciskając aktualnie wyrządzoną dolegliwością na jego procesy motywacyjne nastawiają tą decyzję w pożądanym przez sprawcę kierunku (*vis compulsiva*)”. Jednocześnie warto wskazać, że przymus absolutny przejawiający się w zamachu na umożliwienie realizacji decyzji woli może skutkować mechanicznym przeszkadzaniem zmuszonemu we władaniu swoimi mięśniami zgodnie z jego wolą, lub też powodowaniem takim zmian w środowisku zmuszanego, które z kolei powodują niemożność realizacji decyzji woli wskazanego zewnętrznie zachowania się. Odnosząc się zaś do *vis compulsiva* warto nadmienić, że T. Hanausek stoi na stanowisku zgodnie z którym powyższe należy definiować jako „oddziaływanie środkami fizycznymi, które uniemożliwiająca lub przełamująca opór osoby zmuszanej mają, naciskając aktualnie wyrządzoną dolegliwością na jego procesy motywacyjne, nastawić kształtowaną tymi

⁶³² R.A. Stefański, *Warunkowy dozór Policji...*, s. 40.

⁶³³ T. Hanausek (w:) T. Hanausek, *Przemoc jako forma działania przestępnego*, ZNUJ 1966, nr 24; T. Hanausek, *O niektórych granicach pojęcia przemocy w prawie karnym*, PiP 1967, nr 10, s. 580; W. Kubala, *Znamię przemocy w ujęciu art. 123 KK*, Prob. Praw. 1987, nr 7-8, s. 16; T. Bigoszewski, *Przemoc jako znamię strony przedmiotowej*, CzPKiNP 1997, nr 2, s. 19; K. Krajewski, *O pojęciu przemocy w kryminologii*, Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne 1988, nr 19, s. 78; S. Goczałkowski, *Przemoc* (w:) W. Makowski (red.) *Encyklopedia podręczna prawa karnego*, t. IV, s. 1493; Z. Wizelberg, *Praktyka sądowa w sprawach o przestępstwa z art. 203-204*, Pal. 1968, Nr 1, s. 67; H. Raizman, *Przestępstwa przeciwko godności i wolności człowieka*, NP 1962, nr 3, s. 326; W. Gutenkunst, *O przestępstwie rabunku*, PiP 1954, nr 2, s. 261; K. Daszkiewicz, *Przestępstwa popełniane przemocą w świetle przepisów kodeksu karnego z 6.6.1997 r.*, Pal 2000, nr 2-3, s. 44; J. Wawrowski, *Przestępstwa z użyciem przemocy – przemoc, a przemoc wobec osoby*, PS 2007, nr 6, s. 121; M. Wysocki, *Przemoc wobec osoby w rozumieniu art. 191 KK*, Prok i Pr 1999, nr 3, s. 60; B. Hołyst, *Przemoc w życiu codziennym*, Warszawa 1997.

procesami decyzję woli w pożądanym przez sprawcę kierunku”. Nie sposób także pominąć, że przy stosowaniu *vis compulsiva*, odmiennie aniżeli w przypadku *vis absoluta*, sprawca wykorzystuje możliwość osoby zmuszanej do świadomego kształtowania swojej woli mając na względzie analizę wszelkich czynników na nią oddziałujących. Skorzystanie z tej możliwości podczas zastosowania *vis compulsiva* przejawia się w narzuceniu przez sprawcę motywów powodujących, że osoba zmuszana podejmuje decyzję zbieżną z wolą sprawcy. Powyższa definicja zawiera wszelkie istotne cechy przemocy⁶³⁴.

Treść przepisu 275 § 3 k.p.k. zawiera pojęcie przemocy, jednak bez szczególnego doprecyzowania. Z powyższego można zaś wywodzić, że ustawodawca nie miał na myśli przemocy w rodzinie w rozumieniu art. 2 pkt 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, zgodnie z którym przemocą w rodzinie określa się jednorazowe bądź powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, które skutkuje naruszeniem prawa lub dobra osobistego członków rodziny, w szczególności z uwzględnieniem narażenia tej osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszenia godności i nietykalności cielesnej, wolności, w tym także seksualnej, co zaś powoduje szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, jak też wywołaniem krzywdy i cierpienia wśród osób dotkniętych przemocą. Powołując się z kolei na orzecznictwo w tym zakresie warto wskazać, że przemocą jest zarówno działanie, na skutek którego pokrzywdzony doznał uszkodzeń ciała, ale również takie, które skutkuje wyłączeniem naruszenia nietykalności cielesnej pokrzywdzonego lub też ograniczeniem jego swobody ruchów⁶³⁵.

Niewątpliwie zasadniczą kwestią na gruncie niniejszych rozważań jest również przytoczenie definicji przestępstwa z użyciem przemocy. Termin ten bowiem funkcjonuje w wielu przepisach prawa karnego, zatem był już kilkakrotnie przedmiotem rozważań zarówno przedstawicieli doktryny jak i judykatury. I tak należy wskazać, że doprecyzowanie tego zakresu pojęciowego jest istotne również w aspekcie wykładni art. 115 § 3 k.k., który odnosi się do przestępstw podobnych. Sąd Najwyższy zajmując stanowisko w tym zakresie wskazał, że skoro ustawodawca w art. 115 § 3 k.k. posłużył się, porównując czyny zabronione w celu określenia ich podobieństwa, kryterium sposobu działania sprawcy właśnie z użyciem przemocy lub też groźbą jej użycia, to nie odwołuje się wprost do znamion ustawowych tych czynów, a do sposobu ich realizacji, a zatem do ustaleń faktycznych wskazujących na konkretny sposób działania sprawcy. Posłużenie się zwrotem „z zastosowaniem przemocy lub

⁶³⁴ T. Hanausek, *Przemoc jako forma działania...*, s. 5-6, 104, 109.

⁶³⁵ Wyrok SA w Katowicach z dnia 23 marca 2000 r., II Aka 28/00, KZS 2000, nr 4, poz. 39.

groźby jej użycia” uzasadnia sposób odczytywania tego pojęcia wprost, co z kolei skutkuje przyjęciem, że powyższe dotyczy nie tylko czynów zabronionych, do których znamion należy stosowanie przemocy lub groźba jej użycia, ale także wszelkich przestępstw, które zostały popełnione właśnie z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia. Przyjęcie innej wykładni tego zwrotu spowodowałoby poddanie pod rozwagę istnienia podobieństwa czynów rodzajowo odmiennych jako godzących w inne dobra, jednak z istoty swojej z całą pewnością podobnych, jako faktycznie zrealizowanych z użyciem przemocy, mimo że nie została ona wskazana jako znamię tych przestępstw⁶³⁶. Mając powyższe na względzie należy wskazać, że słusznie podnoszą przedstawiciele doktryny, iż w celu oceny analizowanych czynów zabronionych nie ma znaczenia, czy przemoc lub groźba jej użycia stanowią znamię przestępstw, czy też pozostają poza zakresem tychże znamion⁶³⁷. Również opis czynu poza wszelkimi istotnymi elementami zachowania sprawcy, które odpowiadają jego ustawowemu określeniu, winny znaleźć się także okoliczności opisujące ten czyn w sposób bardziej szczegółowy⁶³⁸, a zatem odnoszący się do rodzaju zagrożonego dobra, podmiotu czynu, czasu, miejsca, czy też sposobu jego popełnienia, a następnie skutków⁶³⁹. Jako trafny należy uznać postulat, zgodnie z którym okoliczność popełnienia czynu zabronionego z użyciem przemocy winna być zawarta również w opisie czynu w postanowieniu o przedstawieniu zarzutów⁶⁴⁰. Tym niemniej w doktrynie funkcjonuje również pogląd, zgodnie z którym za przestępstwa z użyciem przemocy można uznać jedynie te, w których przemoc stanowi znamię popełnionego czynu⁶⁴¹.

⁶³⁶ Uchwała SN z dnia 23 października 2002 r., I KZP 33/02, OSNKW 2002, nr 11-12, poz. 93 z uwagami częściowo krytycznymi R.A. Stefańskiego, Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego, prawa karnego skarbowego i prawa wykroczeń za 2002 r., WPP 2003, nr 1, s. 76-80; R.A. Stefański, *Środek karny w postaci obowiązku powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu*, PS 2006, nr 6, s. 69; N. Klaczyńska (w:) M. Filar (red.) *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010 s. 167.

⁶³⁷ W. Grzeszczyk, *Pojęcie przestępstwa podobnego w kodeksie karnym*, Prok i Pr 2001, nr 9, s. 147.

⁶³⁸ M. Cieślak, Z. Doda, *Kierunki orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie postępowania karnego (lata 1984-1985)*, Biblioteka Palestry, Warszawa 1987, s. 127.

⁶³⁹ W. Kubala, *Z problematyki ustalania i opisu czynu w postępowaniu karnym*, NP 1976, nr 9, s. 1245.

⁶⁴⁰ R.A. Stefański, *Warunkowy dozór Policji- nowy środek zapobiegawczy*, PiP 2006, nr 6, s. 39.

⁶⁴¹ W. Zalewski (w:) M.. Królikowski, R. Zawłocki (red.) *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 32-116*, t. II, Warszawa 2010, s. 116; W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010, s. 450; A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 139; A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2009, s. 278-279; M. Szewczyk (w:) A. Zoll (red.) *Kodeks karny. Komentarz*, t. I, Warszawa 2007, s. 578-579.

Kolejną przesłanką warunkującą orzeczenie omawianego środka jest stosowanie przez oskarżonego groźby bezprawnej. Powołując się na treść art. 115 § 2 k.k. należy wskazać, że jest to groźba karalna (art. 190 k.k.), groźba spowodowania postępowania karnego, jak też groźba rozgłoszenia wiadomości uwłaczającej czci zagrożonego bądź osoby dla niego najbliższej. Odwołując się do treści art. 190 k.k. warto nadmienić, że groźbę stanowi zachowanie polegające na stosowaniu groźb wobec innej osoby, która to wzbudza uzasadnioną obawę, iż zostanie spełniona. Z kolei groźba spowodowania postępowania karnego ogranicza się w istocie do zapowiedzi wszczęcia procesu w sprawach o czynu zabronione, z uwzględnieniem przestępstw skarbowych⁶⁴². Jednocześnie warto wskazać, iż w doktrynie wskazuje się, że groźba spowodowania postępowania karnego to również zapowiedź skierowania ścigania karnego w odniesieniu do konkretnej osoby, ale także w stosunku do osoby najbliższej. Za taką wykładnią mogą bowiem przemawiać względy funkcjonalne, a zwłaszcza to, że pozostałe odmiany groźby bezprawnej obejmują również osoby najbliższe zagrożonemu⁶⁴³. Nie sposób również pominąć, że nie można uznać za groźbę bezprawną zapowiedzi wszczęcia postępowania karnego, o ile ma to jedynie na celu ochronę dobra naruszonego czynem zabronionym, zgodnie z art. 115 § 12 k.k. Nie stanowi także groźby bezprawnej zapowiedź uczynienia czegoś w związku z procesem karnym, który już jest w trakcie, bowiem wynika to z wykładni językowej. Pozostając w obrębie rozważań dotyczących groźby bezprawnej należy wskazać, że pojęcie to obejmuje również groźbę rozgłoszenia informacji uwłaczającej czci zagrożonego bądź osoby jemu najbliższej. Takie zachowanie może polegać na rozgłoszeniu, rozpowszechnianiu danej informacji⁶⁴⁴. Biorąc pod uwagę powyższe można wskazać, że nie ma znaczenia, czy osoba grożąca działa publicznie czy też niepublicznie oraz czy informacja, której rozpowszechnieniem grozi sprawca jest fałszywa czy prawdziwa⁶⁴⁵.

Zasadniczą kwestią w zakresie przesłanek dotyczących instytucji warunkowego dozoru Policji jest omówienie wyrażenia „pozostawania we wspólnym pożyciu”. Otóż, należy zwrócić uwagę na cechy konstytutywne tegoż zwrotu, jak też na to, czy pojęcie to obejmuje

⁶⁴² M. Surkont, *Przestępstwo zmuszania w polskim prawie karnym*, Gdańsk 1991, s. 105.

⁶⁴³ J. Majewski (w:) A. Zoll (red.) *Kodeks karny, Komentarz*, t. I, Warszawa 2012, s. 1397.

⁶⁴⁴ S. Dubisz (red.) *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. IV, Warszawa 2003, s. 138.

⁶⁴⁵ R. Zawłocki (w:) M. Królikowski, R. Zawłocki, *Kodeks karny. Komentarz*, t. II, Warszawa 2010, s. 984-985; M. Surkont, *Groźba spowodowania postępowania karnego jako postać groźby bezprawnej*, Pal. 1993, nr 9-10; K. Nazar – Gutowska, *Pojęcie i rodzaje groźby w prawie karnym i innych dziedzinach prawa stosowanego*, PS 2007, nr 9, s. 49; wyrok SN z dnia 2 grudnia 1948 r., KrK 1668/48, PiP 1949, nr 4, s. 145; wyrok SN z dnia 2 grudnia 2003 r., IV KK 59/03, niepubl.

relacje osób tej samej płci. Zagadnienie powyższe było wielokrotnie przedmiotem analizy zarówno przedstawicieli doktryny jak i judykatury. Tym niemniej, stanowisko w powyższym zakresie można uznać za jednolite. Niewątpliwie pozostawanie we wspólnym pożyciu różni się od związku małżeńskiego przede wszystkim brakiem legalizacji fatycznego związku⁶⁴⁶. Na gruncie przepisów prawa uprzednio obowiązujących przyjmowano, że nie sposób traktować jednakowo z konkubinatem luźnego związku partnerskiego, bowiem jedynie doraźne kontakty, mimo że połączone ze współżyciem seksualnym, nie wyczerpują wszystkich znamion pozostawania faktycznie we wspólnym pożyciu, różniącego się od małżeństwa jedynie kwestiami formalnymi⁶⁴⁷. Wskazywano również, że zwrot wspólne pożycie odnoszone jest jedynie do konkubinatu, a zwłaszcza do związku osób o różnej płci, co zaś odpowiada od strony faktycznej związkowi małżeńskiemu, którym zgodnie z art. 18 Konstytucji RP jest wyłącznie związek osób różnej płci⁶⁴⁸.

Rozwijając rozważania w zakresie wyrażenia wspólnego pożycia należy wskazać, że zgodnie ze stanowiskiem przedstawicieli doktryny jest to współżycie właściwe związkowi małżeńskiemu, przejawiające się zwłaszcza w istnieniu wspólnego ogniska domowego, jednak bez formalnego węzła małżeńskiego⁶⁴⁹. Pozostawanie we wspólnym pożyciu w kontekście art. 115 § 11 k.k. dotyczy przede wszystkim konkubentów, czyli osób płci odmiennej⁶⁵⁰. Funkcjonuje również pogląd, zgodnie z którym nie jest warunkiem koniecznym wspólne zamieszkiwanie, a także wspólne prowadzenie gospodarstwa domowego, gdyż jako wystarczające jawi się opieranie związku jedynie na współżyciu fizycznym i wspólnocie ekonomicznej⁶⁵¹. Skrajne i niewątpliwie odosobnione stanowisko wiąże się z tezą, że w celu ustalenia wspólnego pożycia wystarczające jest jedynie współżycie seksualne⁶⁵². Dokonanie wykładni pojęcia osoby najbliższej w rozumieniu art. 275 § 3 k.p.k. posiada jednak znacznie mniejsze znaczenie w kontekście praktycznego zastosowania aniżeli w prawie karnym materialnym. Treść art. 275 § 3 k.p.k. wprost wskazuje na to, że warunkiem zastosowania tej

⁶⁴⁶ Wyrok SN z dnia 12 listopada 1975 r., V KR 203/75, OSPiKA 1976, nr 10, poz. 187.

⁶⁴⁷ Wyrok SA w Krakowie z dnia 11 grudnia 1997 r., II Aka 226/97, Prok i Pr – wkł 1998, nr 10, poz. 23.

⁶⁴⁸ Postanowienie SN z dnia 7 lipca 2004 r., II KK 176/04, KZS 2005, nr 6, poz. 21.

⁶⁴⁹ W. Wolter (w:) I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1973, s. 377; M. Siewierski (w:) J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, t. I, Warszawa 1987, s. 361.

⁶⁵⁰ R.A. Stefański, *Przestępstwa drogowe w nowym kodeksie karnym*, Kraków 1999, s. 200; A. Zoll (w:) K. Buchala, A. Zoll, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 1998, s. 634; T. Grzegorzcyk, *Kodeks...*, s. 415.

⁶⁵¹ Z. Doda, A. Gaberle, *Dowody w procesie karnym. Orzecznictwo Sądu Najwyższego*, Warszawa 1995, s. 215.

⁶⁵² J. Gajek, *O pojęciu „faktycznego wspólnego pożycia” w prawie karnym*, Pal 1972, nr 3, s. 40; odmiennie Z. Czeszejko – Sochacki, *Kilka uwag na temat „faktycznego wspólnego pożycia” w prawie karnym*, Pal 1972, nr 3, s. 48; M. Płachta, *O prawie odmowy zeznań osoby najbliższej*, PiP 1988, nr 10, S. 68-69.

instytucji jest dokonanie czynu zabronionego na szkodę osoby najbliższej bądź też innej osoby zamieszkującej razem ze sprawcą. Z kolei konsekwencją powyższego jest konieczność opuszczenia przez oskarżonego wspólnie zajmowanego lokalu. Wyraźną ideą omawianej regulacji jest swoiste odseparowanie oskarżonego od pokrzywdzonego, bowiem zastosowanie warunkowego dozoru Policji jest zasadne jedynie w przypadku wspólnego zamieszkiwania tych osób. Mając powyższe na względzie można zauważyć, że już samo ustalenie, czy pokrzywdzonego można uznać na osobę najbliższą wobec oskarżonego, ma znaczenie wtórne, bowiem najważniejsze jest to, czy pokrzywdzony mieszka razem z oskarżonym. Inaczej ujmując, popełnienie czynu zabronionego na szkodę osoby najbliższej, która jednak nie mieszka razem ze sprawcą, nie umożliwia zastosowania instytucji z art. 275 § 3 k.p.k. Z tych twierdzeń można zaś wywodzić, że dokonanie czynu na szkodę osoby najbliższej bądź też innej osoby mieszkającej razem z oskarżonym w aspekcie warunku ich wspólnego zamieszkiwania jest w istocie *superficium*. Dotyczy to każdej osoby zamieszkującej wspólnie ze sprawcą, niezależnie od tego, czy posiada ona status osoby najbliższej wobec oskarżonego. Warto także nadmienić, że wspólne zamieszkiwanie to element stanu faktycznego. Pojęcie to należy interpretować wprost, gdyż zamieszkiwanie oznacza tyle co zajmowanie określonego lokalu, pomieszczenia⁶⁵³.

Zastosowany przez ustawodawcę sposób sformułowania regulacji z art. 275 § 3 k.p.k. wskazuje na to, że zastosowanie instytucji warunkowego dozoru Policji nie dotyczy tylko sytuacji, w której sprawca popełnił czyn zabroniony jedynie na szkodę osoby najbliższej. Powyższe jest niezależne od tego, czy sprawcę łączy z daną osobą relacja pokrewieństwa, powinowactwa, przysposobienia czy też czy między tymi osobami zachodzi wspólne pożycie. Należy zaakcentować, że ustawodawca w żaden sposób nie ograniczył możliwości zastosowania warunkowego dozoru Policji do kręgu osób z katalogu art. 115 § 11 k.k. dotyczy to przede wszystkim krewnych osoby, z którymi sprawca pozostaje we wspólnym pożyciu. Tym mniej niewątpliwie do eskalacji przemocy domowej dochodzi zwłaszcza w kontekście właśnie osób najbliższych w aspekcie art. 115 § 11 k.k. Stosowanie omawianej instytucji jest ugruntowane tym, że sprawca czynu zabronionego w określonym czasie będzie zobligowany do opuszczenia lokalu zajmowanego razem z pokrzywdzonym, jak również tym, że sprawca wskaże miejsce pobytu. Warto w tym kontekście wskazać, że samo opuszczenie lokalu nie jest wystarczające do zastosowania warunkowego dozoru Policji, bowiem

⁶⁵³ M. Szymczak (red.) *Słownik języka polskiego*, t. III, Warszawa 1978, s. 928-929; E. Sobol (red.) *Nowy słownik języka polskiego*, Warszawa 2003, s. 1230.

przesłanką konieczną jest również wskazanie nowego miejsca pobytu. Jednocześnie trzeba nadmienić, że ustawodawca nie uzależnił stosowania omawianej instytucji od wyrażenia zgody przez sprawcę czynu zabronionego, jak też nie wprowadził przesłanki polegającej np. na złożeniu przez niego oświadczenia. Niemniej jednak podczas wyjaśnień oskarżonego jako konieczne jawi się powzięcie od niego informacji, czy podejmie się wykonania spoczywających na nim obowiązków wynikających z warunkowego dozoru Policji. Jednakże podkreślić należy, że nawet udzielenie negatywnej odpowiedzi ze strony sprawcy nie wyłącza możliwości zastosowania instytucji z art. 275 § 3 k.p.k.⁶⁵⁴ Marginalnie warto także wskazać, że analogicznie jak w sytuacji dotyczącej nakazu opuszczenia lokalu (co zostanie omówione w dalszej części rozprawy) zastosowanie warunkowego dozoru Policji nie ma znaczenia w kontekście tytułu prawnego, jaki przysługuje sprawcy czynu zabronionego do lokalu i jest możliwe także wtedy, gdy lokal stanowi jego własność⁶⁵⁵.

2.6. Nakaz opuszczania lokalu mieszkalnego w trybie art. 275a k.p.k.

Kolejnym instrumentem służącym ochronie pokrzywdzonego w procesie karnym jest niewątpliwie nakaz opuszczania przez oskarżonego lokalu mieszkalnego w trybie art. 275a k.p.k. Otóż, zgodnie z tą regulacją można tytułem środka zapobiegawczego nakazać oskarżonemu o popełnienie czynu zabronionego z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej opuszczenie mieszkania zajmowanego razem z pokrzywdzonym na pewien okres, o ile istnieje uzasadniona obawa, że oskarżony kolejny raz może dopuścić się popełnienia czynu zabronionego z użyciem przemocy w stosunku do tej osoby, a w szczególności gdy oskarżony groził popełnieniem takiego przestępstwa (art. 275a § 1 k.p.k.). Określony powyżej środek zapobiegawczy można stosować zarówno na wniosek Policji jak też z urzędu (art. 275a § 2 k.p.k.). Nadto należy wskazać, że gdy w stosunku do oskarżonego, który został uprzednio zatrzymany na mocy art. 244 § 1a lub 1b, istnieją przesłanki do zastosowania omawianego środka zapobiegawczego, to Policja niezwłocznie tj. nie później niż w czasie 24 godzin od momentu zatrzymania, występuje ze stosownym wnioskiem do oskarżyciela publicznego o zastosowanie tegoż wniosku, który z kolei winien być rozpoznany w terminie 48 godzin od zatrzymania oskarżonego (art. 275a § 3 k.p.k.). Nakaz opuszczenia

⁶⁵⁴ R.A. Stefański, *Warunkowy dozór...*, s. 41.

⁶⁵⁵ *Ibidem*, s. 42.

lokalu mieszkalnego powinien być stosowany na czas nie dłuższy niż 3 miesiące. Tym niemniej, gdy przesłanki przemawiające za zastosowaniem tego środka są wciąż aktualne, to wówczas sąd właściwy do rozpoznania sprawy w pierwszej instancji może na wniosek prokuratora przedłużyć jego stosowanie na dalszy termin, ale również nie dłuższy niż 3 miesiące (art. 275a § 4 k.p.k.). W ramach omawianego środka warto także wskazać, że organ wydający postanowienie w zakresie zastosowania nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego z pokrzywdzonym może na wniosek oskarżonego określić miejsce jego pobytu w placówkach zapewniających miejsce noclegowe. Rozwijając powyższą kwestię należy wskazać, że placówkami odpowiednimi do umieszczenia oskarżonego nie mogą być placówki przeznaczone do pobytu ofiar przemocy w rodzinie (art. 275a § 5 k.p.k.).

Niewątpliwie w pierwszej kolejności należy wskazać, że art. 275a k.p.k. określa nowy środek zapobiegawczy polegający na orzeczeniu nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego razem z pokrzywdzonym. Środek ten wprowadzono do polskiego systemu prawnego na mocy ustawy z dnia 10 czerwca 2010 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw⁶⁵⁶. Definitywny kształt tejże regulacji powstał na skutek rozpoznania przez Sejm dwóch projektów ustaw⁶⁵⁷, kiedy to równocześnie wprowadzano nowelizację art. 275 k.p.k., która ostatecznie nastąpiła ustawą z dnia 5 listopada 2009 roku⁶⁵⁸. Powyższe skutkowało funkcjonowaniem dwóch środków zapobiegawczych o niemal analogicznym charakterze, tj. warunkowego dozoru Policji, który omówiono szczegółowo w innej części niniejszej rozprawy, oraz nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego w trybie art. 275a k.p.k. Mimo tego nie sposób uznać, że należy jednoznacznie kwestionować zasadność stosowania któregoś z tych środków. W obu przypadkach istnieje bowiem konieczność odizolowania pokrzywdzonego od sprawcy czynu zabronionego. Niewątpliwie przemoc domowa jest niepokojącym problemem społecznym, zaś status procesowy pokrzywdzonego warunkuje zastosowanie specjalnych gwarancji⁶⁵⁹. Ochrona zapewniona pokrzywdzonemu we własnym mieszkaniu jest również przedmiotem rozważań Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który w swoim orzecznictwie stoi na stanowisku,

⁶⁵⁶ Dz.U. Nr 125, poz. 842.

⁶⁵⁷ Druk sejmowy Nr 1698, druk sejmowy Nr 1789.

⁶⁵⁸ Ustawa z dnia 5 listopada 2009 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 206, poz. 1589.

⁶⁵⁹ M. Płatek, *Kulturowe i prawne aspekty zwalczania i zapobiegania przestępstwem przemocy w rodzinie* (w:) B. Bieńkowska, D. Szafranski, *Problemy prawa polskiego i obcego w ujęciu historycznym, praktycznym i teoretycznym*, Warszawa 2009, s. 188.

że dopuszczenie do sytuacji, kiedy osoby pokrzywdzone na skutek przemocy w rodzinie zostały zmuszone do opuszczenia mieszkania, a następnie szukania miejsca zamieszkania gdzie indziej, w istocie oznacza niespełnienie przez państwo spoczywających na nim obowiązków co do zapewnienia ochrony ofiarom przemocy, co zaś stanowi naruszenie art. 3 EKPC⁶⁶⁰. Wprowadzenie tegoż środka do polskiego systemu prawnego jest ze wszech miar zasadne. Wskazać bowiem należy, że organy publiczne mają obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa pokrzywdzonym na skutek przemocy domowej w ich własnym domu, gdyż nie do zaaprobowania jest sytuacja, w której to osoby pokrzywdzone są zmuszane do zmiany miejsca zamieszkania z obawy przed sprawcą czynu zabronionego⁶⁶¹.

Wątpliwości wśród przedstawicieli doktryny budzi jednak funkcjonowanie w systemie karnoprosesowym dwóch niezależnych od siebie środków zapobiegawczych, które jednak są zbieżne w aspekcie przedmiotowym. Wskazuje się na dylematy w kontekście systemowym, które można określić jako swojego rodzaju *superfluum*. Niewątpliwie bowiem środki zapobiegawcze winny tworzyć spójny system, a obowiązki wynikające z zastosowania tychże środków nie powinny się wzajemnie wykluczać. Nadto, jednakowy skutek polegający na separacji pokrzywdzonego od sprawcy można osiągnąć poprzez modyfikację warunków zastosowania warunkowego dozoru Policji. Przedstawiciele doktryny w toku prac legislacyjnych akcentowali konieczność wprowadzenia instytucji nakazu opuszczania lokalu mieszkalnego do treści art. 275 k.p.k.⁶⁶². Mając powyższe na względzie, kwestionowana jest zasadność wprowadzenia nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego razem z osobą pokrzywdzoną, jako oddzielnego środka zapobiegawczego⁶⁶³. Funkcjonuje również stanowisko zgodnie z którym regulacje karnoprosesowe nie mogą zawierać środków stanowiących jedynie próbę zapobieżenia zagrożeniom wynikającym z popełnienia czynu

⁶⁶⁰ Wyrok ETPC z dnia 15 września 2009 r. w sprawie E.S. I inni przeciwko Słowacji, 8227/04.

⁶⁶¹ E. Zielińska, *Opinia prawna dotycząca Sprawozdania Komisji Polityki Społecznej i Rodziny* (druk sejmowy Nr 2776) o rządowym projekcie zmiany ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy Nr 1698) oraz o poselskim projekcie ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz o zmianie niektórych innych ustaw (druk sejmowy Nr 1789) z dnia 15 marca 2010 r., s. 5.

⁶⁶² P. Kościelny, *Opinia prawna do poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz o zmianie niektórych innych ustaw* (druk sejmowy Nr 1789) z dnia 25 czerwca 2009 r., s. 9; E. Zielińska, *Opinia prawna dotycząca Sprawozdania Komisji Polityki Społecznej i Rodziny* (druk sejmowy Nr 2776) o rządowym projekcie zmiany ustawy o przeciwdziałaniu pomocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy 1698) oraz o poselskim projekcie ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu pomocy w rodzinie oraz o zmianie niektórych innych ustaw (druk Nr 1789) z dnia 15 marca 2010 roku, s. 7.

⁶⁶³ R.A. Stefański, *Środek zapobiegawczy nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym*, WPP 2010, Nr 3, s. 89; J. Kosonoga, *Dozór Policji jako środek zapobiegawczy w polskim procesie karnym*, Warszawa 2008, s. 103.

zabronionego⁶⁶⁴. Jednocześnie warto nadmienić, że istnieje możliwość podjęcia środków przeciwdziałania przemocy wykorzystując środki zagwarantowane ustawą z dnia 29 lipca 2005 r., o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie⁶⁶⁵, bez konieczności stosowania instytucji karnoprosesowych⁶⁶⁶.

Zasadne na gruncie niniejszych rozważań jest postawienie tezy, zgodnie z którą charakter instytucji nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego razem z pokrzywdzonym jest złożony. Z jednej bowiem strony umożliwia pełnienie funkcji proceduralnej, z uwagi na zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania karnego wskutek odseparowania oskarżonego od pokrzywdzonego i świadków, co z kolei ogranicza ewentualność bezprawnego oddziaływania na ich depozycje. Niewątpliwie osobami wspólnie zamieszkującymi są co do zasady osoby najbliższe, którym w trybie art. 186 § 1 k.p.k. przysługuje prawo do odmowy składania zeznań. Z drugiej strony środek zapobiegawczy w postaci nakazu opuszczenia lokalu oddziałuje przede wszystkim prewencyjnie i nie ogranicza się jedynie do procesowego charakteru środków zapobiegawczych. Zastosowanie tegoż środka umożliwia zarówno ograniczenie możliwości bezprawnego oddziaływania na treść depozycji pokrzywdzonego, jak również popełnienia kolejnego czynu zabronionego na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej. Środek ten zgodnie z zamierzeniem winien również oddziaływać na sferę psychiczną sprawcy, który powinien odczuć, że to on ponosi negatywne konsekwencje związane z popełnieniem przestępstwa, a nie pokrzywdzony. Opuszczenie przez sprawcę lokalu mieszkalnego eliminuje, a przynajmniej zasadniczo ogranicza możliwość stosowania wobec pokrzywdzonego przemocy w związku z wszczęciem procesu karnego.

Istotą środka zapobiegawczego jest wydanie nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego z osobą wspólnie zamieszkującą. Nakaz w tym przypadku należy traktować dosłownie tj. jako polecenie, do którego należy bezwzględnie się zastosować pod rygorem stosowania określonych sankcji⁶⁶⁷. Niezastosowanie się do omawianego nakazu może skutkować zastosowaniem innych środków zapobiegawczych, z uwzględnieniem tymczasowego aresztowania. W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na definicję

⁶⁶⁴ P. Hofmański, *Kodeks...*, s. 1539.

⁶⁶⁵ Dz.U. z 2015 r., poz. 1390.

⁶⁶⁶ Powołując się bowiem na treść art. 11a powyżej ustawy trzeba wskazać na przepis, zgodnie z którym jeżeli członek rodziny wspólnie zamieszkujący w danym lokalu swoim zachowaniem polegającym na stosowaniu przemocy czyni nader uciążliwym wspólne zamieszkiwanie, to wówczas osoba wobec której stosowano przemoc może żądać, aby sąd zobowiązał sprawcę przemocy do opuszczenia lokalu mieszkalnego.

⁶⁶⁷ S. Dubisz, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. II, Warszawa 2003, s. 1002-1003.

lokalu mieszkalnego, która to nie została jednoznacznie usystematyzowana na gruncie systemu prawa. Jednakże funkcjonuje szereg aktów prawnych, które w sposób pośredni nawiązują do tego pojęcia, a zatem winny być brane pod uwagę w kontekście wykładni. Powołując się na treść art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 24 czerwca 1994 r., o własności lokali⁶⁶⁸ należy wskazać, że samodzielnym lokalem mieszkalnym jest wydzielona trwałymi ścianami w obrębie budynku izba bądź zespół izb przeznaczonych na stały pobyt ludzi, które razem z pomieszczeniami pomocniczymi służą zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych⁶⁶⁹. Odwołując się zaś do pojęcia pomieszczenia pomocniczego w kontekście ustawy o własności lokali warto wskazać, że jest to pomieszczenie, które łącznie z izbą bądź zespołem izb przeznaczonych na stały pobyt ludzi jest przeznaczone do zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych. W określonym przypadku dotyczy to funkcjonalnego związku powyższych pomieszczeń z izbą bądź zespołem izb służących do stałego pobytu ludzi. Kolejno należy się odnieść do pojęcia pomieszczenia przynależnego, którym jest w istocie pomieszczenie, które w aspekcie funkcjonalnym nie jest przestrzenią przeznaczoną do bezpośredniego zaspakajania potrzeb mieszkaniowych ludzi, a może jedynie służyć do zaspokojenia potrzeb innego rodzaju osób, które posiadają samodzielny lokal mieszkalny⁶⁷⁰. Mając powyższe na względzie należy wskazać, że różnicą między pomieszczeniem pomocniczym a pomieszczeniem przynależnym jest ich funkcja czyli zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych⁶⁷¹. Pomieszczenie pomocnicze stanowi zawsze część lokalu, a pomieszczenie przynależne nie musi stanowić części lokalu. Powyższe jest uwarunkowane wolą stron zawierających umowę bądź orzeczeniem sądowym w tym zakresie⁶⁷².

⁶⁶⁸ Dz.U. z 2018 r., poz 716.

⁶⁶⁹ Niewątpliwie do lokalu przynależą także jego części składowe, pomieszczenia, mimo że w sposób bezpośredni nie przylegają lub nie są położone w granicach nieruchomości gruntowej poza budynkiem, w którym dany lokal został wyodrębniony, a w szczególności piwnica, strych, komórka, garaż, które określane są również mianem pomieszczeń przynależnych (art. 2 ust. 4).

⁶⁷⁰ Wyrok WSA w Gdańsku z dnia 9 lipca 2009 r., I SA/Gd 351/09, Legalis nr 215314; wyrok WSA w Szczecinie z dnia 24 września 2008 r., II SA/Sz 515/08, Legalis nr 280848; wyrok WSA w Warszawie z dnia 26 września 2007 r., II SA/Wa 1069/07, Legalis nr 292845; Wyrok NSA z dnia 28 listopada 2007 r., I FSK 1455/06, Legalis nr 726615, postanowienie SN z dnia 19 maja 2004 r., I CK 696/03, OSP 2005, nr 5, poz. 61.

⁶⁷¹ M. Bałwicka- Szczyrba, *Glosa do uchwały SN z dnia 7 marca 2008 r., III CZP 10/08*, GSP – Prz.Orz. 2009, nr 4, s. 85.

⁶⁷² G. Bieniek, *Ustawa o własności lokali w praktyce notarialnej (wybrane zagadnienia)*, NPN 2000, nr 5-6, s. 36; E. Drozd, *Lokal jako przedmiot regulacji ustawy o własności lokali*, Rej. 1994, nr 11, s. 45; wyrok SN z dnia 7 marca 2003 r., III RN 29/02, MoPod 2003, Nr 5, s. 29; wyrok WSA w Warszawie z dnia 26 września 2007 r., II SA/Wa 1069/07, Legalis nr 292845; wyrok WSA w Szczecinie z dnia 24 września 1998 r., II SA/Sz 515/08, Legalis nr 280848.

Odnosząc się zaś do aspektu samodzielności lokalu należy wskazać, że kwestię tą warunkuje w zakresie określonego budynku wydzielenie ścianami trwałymi, jednakże ściany te muszą być wykonane z trwałych materiałów. Wobec powyższego kryterium to nie jest spełnione co do lokali pełniących funkcję jedynie prowizoryczną⁶⁷³. Warto nadmienić, że kryterium powyższe może być spełnione zarówno przez jedną izbę, jak też przez kilka izb. Istotne jest jednak, by izby te przeznaczone były na stały pobyt ludzi oraz aby z pomieszczeniami pomocniczymi miały na celu zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych⁶⁷⁴. Nie sposób w tym kontekście pominąć definicji⁶⁷⁵ lokalu określonej w art. 2 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 roku o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie k.c.⁶⁷⁶.

Powołane powyżej definicje samodzielnego lokalu mieszkalnego są niewątpliwie pomocne w kontekście określenia zakresu znaczeniowego pojęcia zastosowanego w art. 275a k.k. Ich źródłem są przecież akty prawne o zasadniczym znaczeniu na gruncie prawa lokalowego⁶⁷⁷. Istotna z punktu widzenia wykładni jest również okoliczność, że w treści wspomnianej regulacji ustawodawca zaakcentował przede wszystkim mieszkaniowe funkcje lokalu. Mając powyższe na względzie należy wskazać, że najistotniejsze jawi się przede wszystkim ustalenie, czy określony lokal wykorzystywany jest do celów mieszkaniowych.

Niewątpliwie należy zaakcentować, że zastosowanie nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego jest niezależne od posiadanego przez oskarżonego tytułu prawnego do tegoż lokalu. W tym kontekście warto zauważyć, że zastosowanie omawianego środka zapobiegawczego możliwe jest również wtedy, gdy oskarżony jest właścicielem lokalu. Ograniczenia prawa do własności mające swoje źródło w regulacjach konstytucyjnych (art. 21 ust. 1 oraz art. 64 Konstytucji RP) mają charakter jedynie czasowy i muszą wynikać wprost z przesłanek określonych ustawowo. Powyższe jest poddane również sądowej kontroli, co zaś wprost wynika z treści art. 252 k.p.k. Środek zapobiegawczy polegający na czasowym

⁶⁷³ Wyrok WSA w Gdańsku z dnia 11 grudnia 2008 r., III SA/Gd 213/08, Legalis.

⁶⁷⁴ G. Bieniek, *Zasoby mieszkaniowe zakładów pracy (problematyka prawda)*, cz. II, *Zasady sprzedaży mieszkań*, PiZS 1995, Nr 4, s. 59; A. Doliwa, *Prawo mieszkaniowe. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 581; G. Bieniek, Z. Marmaj, *Własność lokali. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 38; R. Dzięczek, *Własność lokali. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 40.

⁶⁷⁵ Definicja ta odnosi się do lokalu służącego do zaspokajania potrzeb mieszkaniowych, jak też do lokalu stanowiącego pracownię twórcy w zakresie prowadzonej działalności w dziedzinie kultury i sztuki. Pojęcie to nie obejmuje jednak pomieszczenia służącego krótkotrwałemu pobytowi osób, w zwłaszcza znajdujących się w budynkach pensjonatów, hoteli czy też internatów.

⁶⁷⁶ Dz.U. z 2016 r., poz. 1610.

⁶⁷⁷ M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady. Reguły. Wskazówki*, Warszawa 2002, s. 202 i 311.

opuszczeniu lokalu mieszanego przez oskarżonego nie ogranicza prawa podmiotowego do danego lokalu, a jedynie ma wpływ na prawo do zamieszkiwania w tym lokalu. Nadto, jak wprost wynika z treści art. 275a § 5 k.p.k., na wniosek oskarżonego organ wydający postanowienie w zakresie środka zapobiegawczego winien wskazać miejsce pobytu w placówkach dysponujących miejscami noclegowymi. Powyższe niewątpliwie chociażby w pewnym zakresie rekompensuje dolegliwości występujące na skutek zastosowania tegoż środka.

Przechodząc już bezpośrednio do omówienia nakazu opuszczenia lokalu warto wskazać, że analogicznie jak w przypadku zastosowania wszystkich środków zapobiegawczych, konieczne jest zaistnienie określonych warunków. I tak, odnosząc się do przesłanek ogólnych nie sposób pominąć, iż musi zaistnieć przesłanka wystąpienia dużego prawdopodobieństwa, że oskarżony dopuścił się popełnienia zarzucanego mu czynu, co zaś musi wprost wynikać ze zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego (art. 249 § 1 k.p.k.). Jednakże w tym kontekście warto rozważyć zastosowanie przesłanek szczególnych, a w szczególności istnieją wątpliwości w zakresie warunków określonych w art. 258 § 1-3 k.p.k. Z jednej bowiem strony ku przyjęciu powyższej tezy przemawia zasada odpowiedniego stosowania w stosunku do wszystkich środków zapobiegawczych (art. 258 § 4 k.p.k.), jednakże z drugiej strony zasadnicze znaczenie ma określenie wzajemnej relacji art. 258 k.p.k. z art. 275a § 1 k.p.k. Analiza tego zestawienia pozwala na powzięcie konkluzji, że na gruncie art. 275a k.p.k. ustawodawca określił przesłanki szczególne warunkujące orzeczenie nakazu opuszczenia lokalu. Należą do nich przede wszystkim postawienie podejrzanemu zarzutu co do popełnienia przestępstwa popełnionego z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej oraz istnienie uzasadnionej obawy o to, że oskarżony kolejny raz dopuści się popełnienia czynu zabronionego z użyciem przemocy wobec tej osoby, a w szczególności gdy popełnieniem tego przestępstwa groził. Mając powyższe na względzie można wskazać, że przesłanki warunkujące zastosowanie nakazu opuszczenia lokalu są odrębne niż przesłanki ogólne określone w art. 258 § 1-3 k.p.k. i *de facto* wyłączają ich stosowanie na podstawie zasady *lex specialis derogat legi generali*⁶⁷⁸. Z tego zaś można wywodzić, że omawianego środka zapobiegawczego nie będzie można orzec w sytuacji zaistnienia przesłanki polegającej na istnieniu uzasadnionej obawy ucieczki bądź ukrywania

⁶⁷⁸ R.A. Stefański, *Środek zapobiegawczy zakazu opuszczania kraju*, Prok i Pr 1995, nr 11-12; K. Krasny, *Zakaz opuszczania kraju – uwagi polemiczne*, Prok i Pr 1996, nr 5; J. Kosonoga, *Podstawy stosowania środków zapobiegawczych*, Prok i Pr 2003, nr 10.

się oskarżonego, czy też obawy matactwa, jeżeli na gruncie art. 275a k.p.k. zawarto szczególne jedynie dla tego środka zapobiegawczego przesłanki⁶⁷⁹.

Pozostając nadal w tematyce warunków zastosowania środka z art. 275a § 1 k.p.k. warto nadmienić, że z obawą popełnienia czynu zabronionego z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej łączy się również przesłanka ogólna z art. 249 § 1 k.p.k. polegająca na potrzebie zapobieżenia popełnieniu nowego, ciężkiego przestępstwa. Wobec powyższego niezwykle trafna jest konkluzja, że orzeczenie w przedmiocie nakazu opuszczenia lokalu wówczas, gdy nie istnieje konieczność zapobieżenia popełnieniu nowego czynu zabronionego z zastosowaniem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej, stanowi w istocie obrazę art. 249 § 1 k.p.k.⁶⁸⁰. Nie ma znaczenia w tym kontekście istnienie obawy co do tego, że oskarżony dopuści się popełnienia każdego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu bądź bezpieczeństwu powszechnemu w trybie art. 258 § 3 k.p.k., bowiem istotna jest jedynie obawa popełnienia przestępstwa z zastosowaniem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej. Raz jeszcze należy zaakcentować, że art. 258 § 3 k.p.k. został wyłączony na skutek zastosowania zasady *lex specialis* poprzez art. 275a § 2 k.p.k. Jak już wskazano uprzednio, orzeczenie środka zapobiegawczego uzależnione zostało przede wszystkim od popełnienia czynu zabronionego z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej.

Niewątpliwie zasadniczą kwestią na gruncie rozważań w zakresie art. 275a k.p.k. jest również ocena przyszłego zachowania oskarżonego wobec pokrzywdzonego. Konieczne jest dokonanie analizy co do istnienia obawy, że oskarżony ponownie dopuści się popełnienia przestępstwa z użyciem przemocy wobec tej samej osoby, a zwłaszcza jeżeli popełnieniem takiego przestępstwa groził. Obie wskazane powyżej przesłanki muszą wystąpić kumulatywnie. Dokonanie analizy w kontekście przyszłego zachowania oskarżonego winno opierać się co do zasady na konkretnych okolicznościach sprawy i musi zmierzać do ustalenia, czy istnieje obawa popełnienia kolejnego czynu zabronionego. Ustalenie, że powyższa przesłanka ma zastosowanie w danej sprawie powinno być szczegółowo uzasadnione i w żadnym wypadku nie może ograniczać się jedynie do powołania się na treść regulacji będącej podstawą zastosowania środka zapobiegawczego, bez odniesienia się do

⁶⁷⁹ R.A. Stefański, *Środek zapobiegawczy...*, s. 82; J. Kosonoga, *Nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym jako środek zapobiegawczy (art. 275a k.p.k.)* (w:) T. Grzegorzczak (red.) *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa prof. Janusza Tylmana*, Warszawa 2011, s. 236.

⁶⁸⁰ P. Hofmański, *Kodeks...*, s. 1539.

konkretnego materiału dowodowego⁶⁸¹. Słuszne jest stanowisko prezentowane w judykaturze, że uzasadnienie postanowienia w zakresie środka zapobiegawczego nie może być lakoniczne oraz ogólnikowe, a zwłaszcza nie można ograniczyć się jedynie do arbitralnych uwag, które tylko pozorują istnienie właściwego uzasadnienia⁶⁸². Analogicznie jak w wypadku uzasadnienia wyroku, omawiane uzasadnienie winno spełniać przynajmniej funkcję perswazyjną, co może przejawiać się w wyszczególnieniu powodów podjęcia wydanego w zakresie środków orzeczenia w taki sposób, by osoby zainteresowane miały poczucie, że decyzja jest sprawiedliwa i słuszna, ale również funkcję kontrolną, która z kolei umożliwia zaprezentowanie instancji odwoławczej przesłanek umożliwiających kontrolę słuszności orzeczenia⁶⁸³. Na organie wydającym orzeczenie w tym zakresie spoczywa obowiązek wykazania, które przesłanki świadczą o istnieniu obawy co do przyszłego zachowania się sprawcy czynu zabronionego. Nie można uznać za trafną analogii polegającej na przyjęciu, że skoro oskarżony dopuścił się popełnienia czynu z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej, to już za każdym razem będzie istniała obawa co do ponownego popełnienia takiego przestępstwa w przyszłości. Taki rodzaj procedowania niewątpliwie naruszałby regulację z art. 275a § 1 k.p.k. Jedynie przykładowo wskazano w tej normie popełnienie nowego przestępstwa z użyciem przemocy na szkodę tej samej osoby wspólnie zamieszkującej jako okoliczność przemawiającą za istnieniem takiej obawy. Kontynuując powyższe rozważania należy stwierdzić, że treść art. 275a § 1 k.p.k. zawiera sformułowanie „uzasadniona obawa, że oskarżony popełni przestępstwo wobec tej osoby”. Niewątpliwie ustawodawca obejmował w tym zakresie osobę, która została uprzednio pokrzywdzona przez oskarżonego. Warto rozważyć, czy nie okazałby się trafniejszy zwrot „takiej osoby” to jest osoby która wspólnie zamieszkuje. Powyższe z kolei oznaczałoby, że obawa popełnienia kolejnego czynu zabronionego odnosi się do każdej osoby, która zamieszkuje wspólnie z oskarżonym, a nie jedynie do osoby, która już uzyskała status pokrzywdzonego.

Odnosząc się w dalszej kolejności do kwestii określenia „z użyciem przemocy wobec osoby” warto wskazać, że wśród przedstawicieli doktryny i judykatury istnieją pewne wątpliwości w tym zakresie. Otóż, największe kontrowersje wzbudził pogląd, zgodnie z którym stosowana przemoc wobec danej osoby stanowi niejako formę zmuszania w trybie art.

⁶⁸¹ Postanowienie SN z dnia 15 października 1996 r., II KZ 78/96, OSNKW 1996, nr 11-12, poz. 84 z glosą T. Grzegorzcyka, Pal. 1997, nr 7-8, s. 202 oraz uwagami Z. Dody i J. Grajewskiego, PS 1997, nr 11-12, s. 94.

⁶⁸² Postanowienie SA w Krakowie z dnia 3 lipca 2002 r., II Akz 245/02, KZS 2002, nr 7-8, poz. 48.

⁶⁸³ Postanowienie SA w Krakowie z dnia 21 czerwca 2000 r., II Akz 219/00, KZS 2000, nr 6, poz. 17; postanowienie SA w Krakowie z dnia 3 lipca 2002 r., II Akz 245/02, KZS 2002, nr 7-8, poz. 48; postanowienie SN z dnia 15 lutego 2001 r., III KKN 595/00, KZS 2001, nr 9, poz. 11.

191 § 1 k.k., a zatem polega jedynie na bezpośrednim i fizycznym oddziaływaniu na osobę i nie obejmuje swoim zakresem przemocy pośredniej poprzez postępowanie z rzeczą⁶⁸⁴. Dylemat ten jest również aktualny w kontekście wykładni art. 275a § 1 k.p.k., zaś jego rozstrzygnięcie jest związane z koniecznością ustalenia zakresu warunków stosowania nakazu opuszczenia lokalu przez oskarżonego. Przedstawiciele doktryny, których stanowisko pozostaje w opozycji do powyższej tezy wskazują, że pojęcie przemocy wobec osoby odnosi się także do rodzaju przymusu kompulsywnego i tych metod działania z rzeczą, których uciążliwość zależna jest również od osoby pokrzywdzonej, bowiem rzecz w tym aspekcie stanowi jedynie przekątnik przemocy, której stosowanie krępuje wolę pokrzywdzonego⁶⁸⁵. Podkreśla się także, że w odniesieniu do ontologicznej definicji przemocy bez znaczenia jest, czy ustawodawca stosuje pojęcie „przemoc w stosunku do osoby” czy też „przemoc”, bowiem i tak przyjmuje się, że i jednak i druga forma dotyczy osoby, bowiem tylko osoba może być nośnikiem woli. Istotna w tym kontekście jest kwestia odnosząca się do tego, na co oddziałuje się poprzez środki fizyczne, nie zaś przez co się na tą integralność oddziałuje⁶⁸⁶.

Z kolei zwolennicy tezy przeciwnej wskazują, że wyraźne zaakcentowanie, iż przemoc może być stosowana wyłącznie wobec osoby niemal eliminuje desygnaty tej nazwy. Dotyczy to przemocy stosowanej bezpośrednio w kierunku danej osoby, a zatem bezpośrednio wobec pokrzywdzonego. Określenie „wobec osoby” wyłącza z zakresu pojęciowego przemocy działanie pośrednie na pokrzywdzonego poprzez rzecz. Za przyjęciem innego znaczenia pojęciu przemoc i przemoc wobec osoby optuje także dyrektywa interpretacji, zgodnie z którą odrębnym zwrotom nie sposób nadawać tożsamego znaczenia⁶⁸⁷. Biorąc powyższe pod uwagę

⁶⁸⁴ Uchwała SN z dnia 10 grudnia 1998 r., I KZP 22/98, OSNKW 1999, nr 1-2, poz. 2 z glosą A. Zolla, OSP 1999, nr 5, s. 242-244, J. Kuleszy, Pal. 1999, nr 5-6, s. 191-193; R.A. Stefańskiego, Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego za 1998 r., WPP 1999, nr 1-2, s. 112-113; R.A. Stefańskiego, Przeglądu uchwał Izby Karnej i Wojskowej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego i prawa wykroczeń za 1999 r., WPP 2000, nr 1, s. 80-82; stanowisko odmienne w glosach D. Wysockiego, OSP 1999, nr 4, s. 170-171; K. Grzegorzycy, WPP 1999, nr 1-2, s. 156-165; M. Filara, PiP 1999, nr 8, s. 113-116; J. Wyrembaka, PS 1999, nr 7-8, s. 138-145; M. Surkonta, WPP 1999, nr 3-4, s. 120-122.

⁶⁸⁵ D. Wysocki, Glosa do uchwały SN z dnia 10 grudnia 1998 r., I KZP 22/98, OSP 1999, nr 4, s. 170-171.

⁶⁸⁶ M. Filar, Glosa do uchwały SN z dnia 10 grudnia 1998 r., I KZP 22/98, PiP 1999, nr 8, s. 115; M. Filar (red.) (w:) M. Filar (red.), *Kodeks karny Komentarz*, Warszawa 2011, s. 914.

⁶⁸⁷ R.A. Stefański, Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego za 1998 r., WPP 1999, Nr 1-2, s. 112-113; R.A. Stefański, Przegląd uchwał Izby Karnej i Wojskowej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego i prawa wykroczeń za 1999 r., WPP 2000, nr 1, s. 80-82; J. Wojciechowski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 362; J. Wojciechowska (w:) B. Kunicka-Michalska, J. Wojciechowska, *Przestępstwa przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności oraz czci i nietykalności cielesnej. Rozdziały XXIII, XXIV, XXV, XXVII Kodeksu karnego. Komentarz*, Warszawa 2001, s. 46; wyrok SN z dnia 3 lutego 1999 r., V

warto wskazać, że stosowanie przemocy wobec pokrzywdzonego w kontekście dyspozycji art. 275a § 1 k.p.k. dotyczy jedynie bezpośredniego i fizycznego oddziaływania na daną osobę i nie odnosi się do oddziaływania pośredniego polegającego na postępowaniu z rzeczą. Inny rodzaj interpretacji skutkowałby zignorowaniem części regulacji, co zaś byłoby sprzeczne z kolejną dyrektywą interpretacyjną, na podstawie której każdy zwrot zastosowany w przepisie prawnym jest niezbędny do zrekonstruowania określonej normy postępowania, co skutkuje tym, że nie można używać takiej wykładni, która uznawałaby jakiś zwrot za zbędny tj. zakaz wykładni *per non est*⁶⁸⁸.

Przechodząc bezpośrednio do kwestii stosowania omawianego środka zapobiegawczego warto wskazać, że na etapie postępowania przygotowawczego nakaz ten stosuje prokurator, zaś na etapie postępowania jurysdykcyjnego sąd. Należy jednak podkreślić, że w postępowaniu przygotowawczym nakaz stosowany jest na wniosek Policji bądź z urzędu, co wprost wynika z treści art. 275a § 2 k.p.k. Wśród przedstawicieli doktryny funkcjonuje stanowisko, zgodnie z którym z treści art. 275a § 2 k.p.k. należy wywodzić, że na etapie postępowania jurysdykcyjnego sąd może orzec o nakazie opuszczenia lokalu z urzędu lub na wniosek Policji, natomiast prokurator nie posiada uprawnienia do wystąpienia z takim wnioskiem⁶⁸⁹. Stanowisko to budzi wątpliwości z uwagi na konieczność przyjęcia, że uprawnienie powyższe przysługuje organowi, który w istocie nie jest stroną postępowania jurysdykcyjnego i który nie jest uprawniony do stosowania środków zapobiegawczych, zaś kompetencji takiej nie miałby organ będący stroną postępowania jurysdykcyjnego i uprawniony do stosowania tychże środków na etapie postępowania przygotowawczego. Taki rodzaj ograniczenia uprawnień oskarżyciela publicznego jest nieuzasadniony zarówno ze względu na jego pozycję procesową, ale również na brzmienie regulacji art. 275a § 2 k.p.k. z której wprost wynika, że uprawnienia Policji odnoszą się tylko do etapu postępowania przygotowawczego. Z powyższego z kolei wynika, że Policja nie posiada uprawnień do inicjowania postępowania przed sądem. Pozostając nadal w tematyce kompetencji Policji nie sposób pominąć regulacji z art. 275a § 3 k.p.k., zgodnie z którą jeżeli wobec oskarżonego zatrzymanego w trybie art. 244 § 1a lub 1b k.p.k. istnieją przesłanki do stosowania tego

KKN 33/97, Prok i Pr 1999, nr 7-8, poz. 3; wyrok SN z dnia 27 września 2001 r., III KKN 14/99, Prok i Pr 2002, nr 3, poz. 3; uchwała SN z dnia 16 marca 1999 r., I KZP 29/98, Legalis nr 43164 ; uchwała SN z dnia 16 marca 1999 r., I KZP 1/99, Legalis nr 43160.

⁶⁸⁸ J. Wróblewski, *Rozumienie prawa i jego wykładnia*, Wrocław- Warszawa – Kraków 1990, s. 79; J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1988, s. 134; A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1993, s. 205.

⁶⁸⁹ P. Hofmański, *Kodeks....*, s. 1539.

środka zapobiegawczego, to wówczas Policja niezwłocznie i nie później niż przed upływem 24 godzin od momentu zatrzymania, występuje z wnioskiem do prokuratora o zastosowanie środka. Wniosek powinien być rozpoznany przez upływem 48 godzin od chwili zatrzymania oskarżonego. Słusznie podnosi się, że zwrot dotyczący maksymalnego 24-godzinnego terminu akcentuje cel stosowania środka, którym są czynności prewencyjne będące w swobodnym związku z koniecznością zagwarantowania prawidłowego toku procesu⁶⁹⁰. Ustanowienie 48-godzinnego terminu jest zbieżne z art. 248 k.p.k., w którym określono maksymalne terminy do dokonania czynności zatrzymania, co zaś skutkuje także odseparowaniem podejrzanego od pokrzywdzonego, które następuje właśnie od momentu zatrzymania i trwa aż do zakończenia stosowania środka zapobiegawczego.

Warto również podkreślić, że omawiany środek zapobiegawczy ma charakter jedynie czasowy, bowiem stosuje się go na okres nie dłuższy niż 3 miesiące. O ile przesłanki przemawiające za zastosowaniem tego środka pozostają wciąż aktualne, to sąd właściwy do rozpoznania sprawy może przesłużyć stosowanie środka na dalszy czas oznaczony, przy czym nie dłuższy niż 3 miesiące (art. 275a § 4 k.p.k.). Sposób sformułowania tej regulacji, a w szczególności w zakresie zwrotu „okresy nie dłuższe niż 3 miesiące” może wzbudzać dylematy związane z jej wykładnią, również co do tego czy dopuszczalne jest przedłużenie stosowania środka na nieograniczoną ilość okresów, z których każdy nie może przekraczać 3 miesięcy, czy też powyższe dotyczy sytuacji, w której wszystkie okresy przedłużenia nie mogą łącznie przekroczyć 3 miesięcy. Przedstawiciele doktryny skłaniają się za przyjęciem drugiej koncepcji, zgodnie z którą łączna granica zastosowania nakazu opuszczenia lokalu wynosi 6 miesięcy⁶⁹¹. Można jednocześnie również wskazywać, że gdyby celem ustawodawcy było ograniczenie stosowania środka do czasu jedynie 6 miesięcy, to zostałyby to wprost wskazane w ustawie, choćby za pomocą użycia zwrotu, że łączny okres stosowania nakazu opuszczenia lokalu nie może przekroczyć 6 miesięcy, lub że okresy nie dłuższe łącznie niż 3 miesiące, analogicznie jak to uczyniono w art. 263 § 2 i 3 k.p.k. tj. w zakresie stosowania tymczasowego aresztowania, czy to w art. 203 § 3 k.p.k. czyli wobec przedłużenia obserwacji psychiatrycznej. Z kolei z treści art. 275a § 4 k.p.k. wprost wynika, że norma ta dotyczy kolejnych okresów, które są charakterystyczne z uwagi na okoliczność, że za każdym razem ich termin stosowania nie może przekroczyć 3 miesięcy⁶⁹².

⁶⁹⁰ *Idem*.

⁶⁹¹ R.A. Stefański, *Środek zapobiegawczy...*, s. 88.

⁶⁹² P. Hofmański, *Kodeks...*, s. 1538; J. Kosonoga, *Nakaz opuszczenia...*, s. 247.

Sposób sformułowania art. 275a § 4 k.p.k. budzi również wątpliwości również w innym zakresie, bowiem przedłużenie omawianego środka zapobiegawczego uzależnione zostało od wniosku oskarżyciela prokuratora. Przyjęcie takiej tezy ma jedynie zastosowanie w odniesieniu do postępowania przygotowawczego, gdyż nie sposób uznać tego stanowiska za trafny na etapie postępowania sądowego. Z powyższego można zaś wywodzić, że sąd na etapie postępowania jurysdykcyjnego może stosować nakaz opuszczenia lokalu również z urzędu, natomiast już jego przedłużenie uzależnione jest od wniosku prokuratora. Wydaje się, że mając na względzie uciążliwość stosowanego środka, celem ustawodawcy było przyznanie sądowi uprawnienia do przedłużenia nakazu na etapie postępowania przygotowawczego, co z kolei wymaga wniosku oskarżyciela publicznego. Warto jednak rozważyć stanowisko, zgodnie z którym skoro w postępowaniu jurysdykcyjnym sąd posiada uprawnienie do zastosowania i uchylenia nakazu z urzędu, to także sąd z urzędu powinien mieć możliwość przedłużenia tegoż środka. Ewentualny wniosek oskarżyciela publicznego w tym zakresie może być zgłoszony w trybie art. 9 § 2 k.p.k. Warto również nadmienić, że w przeciwieństwie do instytucji warunkowego dozoru Policji, treść regulacji z art. 275a k.p.k. nie zawiera wymogu opuszczenia lokalu w określonym terminie. Powyższe z kolei oznacza, że oskarżony winien opuścić zajmowany lokal już w momencie wydania postanowienia w tym zakresie, bowiem postanowienie jest wykonalne już z chwilą jego wydania, a złożenie środka odwoławczego, który jest względnie suspensywny, nie wstrzymuje wykonalności postanowienia⁶⁹³.

Marginalnie należy nadmienić, że omawianemu środkowi zapobiegawczemu odpowiada rodzajowo środek karny określony w treści art. 39 pkt 2e kk. Mimo, że ustawodawca w art. 39 pkt 2 e kk zawarł zwrot „lokal”, a nie „lokal mieszkalny”, to jednak ta odmienność nie ma większego znaczenia w kontekście uznania tożsamości rodzajowej obydwu środków. Tym niemniej warto wskazać na dylemat w zakresie możliwości zaliczenia nakazu opuszczenia lokalu na poczet orzeczonego przez sąd środka karnego⁶⁹⁴. Okoliczność ta nie budziłaby żadnych wątpliwości, gdyby w tej regulacji wprost wymieniono również art. 275a k.p.k. Ustawodawca uwzględnił bowiem ewentualność zaliczenia środków karnych wskazanych w art. 39 pkt 2-3 k.k., w tym również nakazu opuszczenia lokalu na poczet dozoru Policji (art. 275 k.p.k.) czy też zawieszenia oskarżonego w zakresie czynności

⁶⁹³ R.A. Stefański, *Środek zapobiegawczy...*, s. 87.

⁶⁹⁴ Powołując się na treść art. 63 § 1 k.k., na poczet orzeczonych środków z art. 39 pkt 2-3 k.k. zalicza się okres rzeczywistego stosowania odpowiadających im rodzajowo środków zapobiegawczych wskazanych w art. 275 lub 276 k.p.k..

służbowych bądź w wykonywaniu zawodu albo nakazania powstrzymania się od określonej działalności lub prowadzenia pojazdów (art. 276 k.p.k.). Skoro ustawodawca przewidział możliwość zaliczenia warunkowego dozoru Policji na poczet środka karnego, to mając na względzie zasadę *ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio*, taka możliwość powinna również mieć zastosowanie w odniesieniu do nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego w trybie art. 275a k.p.k. Warto jednak rozważyć konieczność dokonania nowelizacji art. 63 § 2 kk poprzez dopuszczenie możliwości zaliczenia środka zapobiegawczego w postaci nakazu opuszczenia lokalu na poczet środka karnego⁶⁹⁵.

3. Środki ochrony i pomocy świadka - pokrzywdzonego wynikające z ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka

3. 1. Ochrona na czas czynności procesowych

Tytułem wstępu zaznaczyć wypada, że nie jest intencją autora powielanie analizy dokonanej w rozdziale dotyczącym świadka o statusie zwyczajnym, a przedstawienie danej instytucji w innym aspekcie. Warto jednak zaakcentować, że zgodnie z art. 4 ustawy z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka ochrona przyznana na czas czynności procesowej może zostać udzielona, gdy istnieje zagrożenie dla życia lub zdrowia osoby chronionej. Taki rodzaj ochrony, w rozumieniu powyższej normy prawnej, może polegać na obecności funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej w trakcie czynności procesowej, w której dana osoba bierze udział, jak również w drodze do miejsca przeprowadzania tejże czynności oraz w drodze powrotnej.⁶⁹⁶

Mając powyższe na względzie należy wskazać, że ochrona na czas czynności procesowych stosowana wobec pokrzywdzonego ma nieco inne znaczenie aniżeli w przypadku świadka o statusie zwyczajnym. I tak, czynności procesowe wykonywane z udziałem pokrzywdzonego, czy też pokrzywdzonego – małoletniego, przybierają zupełnie inną formę, co w sposób szczegółowy opisano we wcześniejszej części rozprawy. Tym

⁶⁹⁵ L. Morawski, *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2006, s. 77; L. Morawski, *Wykładnia w orzecznictwie sądów. Komentarz*, Toruń 2002, s. 191; M. Zieliński, *Wykładnia prawa, Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2006, s. 300.

⁶⁹⁶ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Ofiara przestępstwa w dokumentach międzynarodowych*, Warszawa 2009, s. 325; E. Bieńkowska, *Wokół projektu utworzenia systemu ochrony pokrzywdzonego i świadka*, Prok. i Pr. 2015, nr 3, s. 1. E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków...*, s. 12 – 13

niemniej warto przypomnieć w kontekście dalszej analizy, że zgodnie z dyspozycją art. 185a § 1 k.p.k., czynność tą przeprowadza zawsze sąd, niezależnie od stadium procesu karnego⁶⁹⁷. Jednoznaczne jest w tym zakresie stanowisko judykatury, zgodnie którym przeprowadzenie przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego przez sąd jest możliwe w każdej fazie postępowania, a zatem przepis 185a § 1 k.p.k. odnosi się zarówno do postępowania przygotowawczego, jak i do postępowania jurysdykcyjnego⁶⁹⁸. Z kolei przedstawiciele doktryny podkreślają, iż czynność przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego na etapie postępowania przygotowawczego nie powinna być prowadzona przedwcześnie, gdyż może w późniejszej fazie procesu karnego zaistnieć konieczność ponownego przesłuchania małoletniego, w wypadku pojawienia się nowych istotnych okoliczności, stąd też organy ścigania posiadają uprawnienie do czynienia wstępnych ustaleń w sprawie na podstawie np. zeznań złożonych przez osobę składającą zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa, jak również dokumentacji dołączonej w poczet materiału dowodowego i dopiero dysponując takim materiałem winien wystąpić do sądu z wnioskiem o przesłuchanie pokrzywdzonego.⁶⁹⁹ Następnym istotnym argumentem, który należy powołać na poparcie powyższej tezy jest także zastrzeżenie możliwości powtórzenia czynności wówczas gdy oskarżony przy pierwszym przesłuchaniu małoletniego pokrzywdzonego nie mógł skorzystać z pomocy obrońcy⁷⁰⁰.

Nie sposób pominąć okoliczności, że w przesłuchaniu małoletniego pokrzywdzonego w trybie art. 185a § 1 k.p.k. obligatoryjny jest udział biegłego psychologa zgodnie z art. 185a § 1 k.p.k., którego powołuje do udziału w tejże czynności sąd jako organ jedynie właściwy do przeprowadzania przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego⁷⁰¹. Nie powinna zyskać aprobaty praktyka polegająca na powołaniu biegłego psychologa przez oskarżyciela publicznego jeszcze przez skierowaniem wniosku do sądu o przesłuchanie małoletniego w trybie art. 185a k.p.k. Wniosek powyższy skierowany na etapie postępowania

⁶⁹⁷ A. Antoniak- Drózdź, *Przesłuchanie dziecka w procesie karnym- uwagi praktyczne*, Prok i Pr 2006, nr 6, s. 45 i nast.

⁶⁹⁸ Uchwała SN z dnia 30 listopada 2004 r., I KZP 25/04, OSNK 2004, Nr 12, poz. 101 z aprobującą glosą J. Kosonogi, Prok i Pr. 2005, Nr 6, s. 107.

⁶⁹⁹ T. Grzegorzczak, *Kodeks...*, s. 479.

⁷⁰⁰ P. Hofmański, D. Szumiło-Kulczycka, *Prawo do obrony a ochrona pokrzywdzonego przestępstwem – uwagi na tle art. 185a i standardów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka* (w:) P. Hofmański, S. Waltoś, *W kręgu prawa nieletnich. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Marianny Korcyl – Wolskiej*, Warszawa 2009, s. 305

⁷⁰¹ J. Żylińska, *Biegły psycholog a odebranie i ocena zeznań małoletniego świadka w procesie karnym*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2013, s. 155.

przygotowawczego winien wskazywać okoliczności zarówno podmiotowe jak i przedmiotowe, których wymaga dyspozycja art. 185a § 1 k.p.k. Nie jest jednocześnie obligatoryjne, aby oskarżyciel publiczny we wniosku składał odrębny wniosek o powołanie biegłego psychologa, bowiem powyższe stanowi obowiązek sądu. Tym niemniej, prokurator może w złożonym przez siebie wniosku wskazać konkretną osobę, o której powołanie w charakterze biegłego psychologa wnosi, w szczególności jeżeli jest to osoba, która uprzednio brała udział w przesłuchaniach i jest zaznajomiona ze sprawą. Jednakże podkreślić w tym miejscu należy, że wniosek oskarżyciela publicznego w tym zakresie nie jest w żaden sposób wiążący dla sądu i stanowi jedynie propozycję dla sądu, który może w tym charakterze powołać inną osobę⁷⁰².

Mając na względzie powyższe należy wskazać, że ochrona na czas czynności procesowych w kontekście świadka - pokrzywdzonego jest stosowana znacznie rzadziej niż w odniesieniu do zwykłego świadka. Powyższe zaś wprost wynika z treści art. 185a k.p.k., zgodnie z którym przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego można przeprowadzić jedynie wówczas, gdy zaistnieją ściśle wskazane ustawowo przesłanki. Nadto, czynność taka powinna być przeprowadzona tylko raz, jeżeli zaistnieje taka konieczność, zaś można ją powtórzyć jedynie w sytuacji, gdy wyjdą na jaw nowe okoliczności lub gdy żąda tego oskarżony, który uprzednio nie miał obrońcy⁷⁰³. Mając to na uwadze należy zauważyć, że ochrona na czas czynności procesowych w odniesieniu do pokrzywdzonego małoletniego może w istocie sprowadzać się do obecności funkcjonariuszy Policji w toku jednej czynności przesłuchania świadka, a ewentualnie w razie jej powtórzenia.

Odwołując się zatem do regulacji dotyczącej ochrony na czas czynności procesowej w kontekście ochrony małoletniego – pokrzywdzonego świadka należy wskazać, że ochrona ta wygląda zgoła odmiennie niż w przypadku zwykłego świadka. Powyższe wynika z tego, że czynność przesłuchania małoletniego dokonuje się na posiedzeniu w tzw. niebieskim pokoju, nie zaś na rozprawie, którą na każdym etapie postępowania dokonuje sąd⁷⁰⁴. Nadto, w posiedzeniu takim musi brać udział biegły psycholog, co także stanowi o wyjątkowym charakterze ochrony małoletniego. Kolejno, z czynności obligatoryjnie sporządza się zapis obrazu i dźwięku przesłuchania, z którego w dalszej kolejności sporządza się także protokół.

⁷⁰² *Idem.*

⁷⁰³ Uchwała SN z dnia 30 listopada 2004 r., I KZP 25/04, OSNK 2004, Nr 12, poz. 101 z aprobującymi uwagami R.A. Stefańskiego, WPP 2005, nr 2, s. 70 oraz aprobującymi głosami J. Kosonogi, Prok i Pr. 2005, nr 6, s. 107 i K. Eichstaedta, PS 2006, nr 2, s. 151; postanowienie SN z dnia 25 października 2007 r., IV KK 332/07, Legalis nr 162875.

⁷⁰⁴ A. Antoniak- Dróżdż, *Przesłuchanie dziecka ...*, s. 45 i nast.

Mając powyższe na względzie należy wskazać, że również kwestia obecności funkcjonariuszy w drodze na czynność procesową, jak też co do obecności podczas samej czynności oraz obecność w trakcie powrotu z czynności wygląda nieco inaczej, a to z powodu obecności przedstawiciela ustawowego przy małoletnim. Niewątpliwie jak wskazano powyżej, przy przesłuchaniu małoletniego pokrzywdzonego mogą być obecne osoby wymienione w art. 51 § 2 k.p.k., o ile nie ograniczy to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego. Tożsamy warunek ma zastosowanie wobec osoby pełnoletniej wskazanej przez przesłuchiwanego małoletniego. Biorąc to pod uwagę warto nadmienić, że w tym wypadku ochrona funkcjonariuszy obejmuje nie tylko samego małoletniego - pokrzywdzonego świadka, ale także osobę towarzyszącą mu w trakcie czynności, zatem przedstawiciela ustawowego bądź też osoby pełnoletniej wskazanej przez przesłuchiwanego małoletniego.

Nie mniej istotna jest kwestia przesłuchania w trybie art. 185c k.p.k. w charakterze świadka pokrzywdzonego. Zgodnie bowiem z dyspozycją tego przepisu w sprawach o czyny zabronione wymienione w art. 197-199 k.k. zawiadomienie o możliwości popełnienia czynu zabronionego, o ile pochodzi od pokrzywdzonego, winno ograniczyć się do wskazania najbardziej istotnych faktów oraz dowodów na ich poparcie (art. 185c § 1 k.p.k.). Czynność przesłuchania pokrzywdzonego występującego w procesie karnym w charakterze świadka przeprowadza sąd na posiedzeniu, w którym mogą wziąć udział oskarżyciel publiczny, obrońca, jak również pełnomocnik pokrzywdzonego. W toku rozprawy głównej odtwarza się sporządzony uprzednio zapis obrazu oraz dźwięku przesłuchania i odczytuje się protokół z przesłuchania (art. 185c § 2 k.p.k.)⁷⁰⁵. O ile zaistnieje potrzeba powtórnego przesłuchania pokrzywdzonego w charakterze świadka, to wówczas na jego wniosek przesłuchanie należy przeprowadzić w trybie art. 177 § 1a k.p.k., gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego podczas przesłuchania może oddziaływać negatywnie na depozycje pokrzywdzonego bądź wpływać niekorzystnie na jego stan psychiczny (art. 185c § 3 k.p.k.). Jeżeli w przesłuchaniu pokrzywdzonego uczestniczy biegły psycholog⁷⁰⁶, to należy w miarę możliwości zapewnić, aby biegły był tej samej płci do pokrzywdzonego, chyba że powyższe może negatywnie wpłynąć na tok postępowania karnego (art. 185c § 4 k.p.k.). Również w tej sytuacji tryb przesłuchania determinuje charakter wykonywanej przez funkcjonariuszy ochrony w czasie trwania czynności procesowych. Analogicznie jak w przypadku przesłuchania małoletniego, istnieje wymóg dotyczący konieczności ograniczenia

⁷⁰⁵ L. Falandysz, *Wiktymologia*, Warszawa 1979, s. 161-162.

⁷⁰⁶ J. Żylińska, *Biegły psycholog...*, s. 155.

do minimum przesłuchania pokrzywdzonego, co zaś wynika z dążenia do wyeliminowania zjawiska wtórnej wiktyimizacji. Mając jednak na względzie, że omawiany środek ochrony ma charakter niewątpliwie najmniej dolegliwy, zasadne jest efektywne korzystanie z tej formy ochrony.

3.2. Ochrona osobista

Środek polegający na udzieleniu pokrzywdzonemu ochrony osobistej może zostać udzielony wówczas, gdy istnieje wysoki stopień zagrożenia dla życia lub zdrowia osoby chronionej, które to zagrożenie ma związek z postępowaniem karnym lub postępowaniem karnym skarbowym. Jednocześnie wskazano, że ochrona osobista przyznana zostaje wówczas, gdy zachodzi konieczność długotrwałej ochrony, jak też w sprawach, których rozpoznanie w pierwszej instancji należy do właściwości sądy okręgowego oraz w sprawach o przestępstwa określone w art. 197 § 1 i 2 kk oraz art. 207 kk. Udzielenie środków ochrony w zakresie innych spraw może nastąpić jedynie w szczególnie uzasadnionych wypadkach⁷⁰⁷. Zgodnie z omawianą ustawą ochrona osobista może przybrać formę obecności funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej w charakterze stałym bądź o charakterze czasowym. Wymienionym środkiem ochrony jest również czasowa obserwacja osoby chronionej oraz otoczenia, w którym dana osoba przebywa, ale także wskazanie osobie chronionej bezpiecznych miejsc przebywania, jak również czasu i bezpiecznego sposobu przemieszczania się. Ostatnim środkiem przyznawanym w ramach ochrony osobistej jest określenie zakresu, warunków i sposobu kontaktowania się osoby chronionej z innymi osobami.

Rozpoczynając rozważania w zakresie środka polegającego na ochronie osobistej pokrzywdzonego należy wskazać, że niewątpliwie jest to środek znacznie dalej idący aniżeli ochrona jedynie na czas czynności procesowych. Środek ten może być stosowany zarówno do świadka -pokrzywdzonego, jak również do pokrzywdzonego – małoletniego. Warto jednak wskazać, by nie powielać analizy dokonywanej we wcześniejszej części rozprawy, że środek dotyczący ochrony osobistej w kontekście pokrzywdzonego jest wykonywany analogicznie jak w przypadku świadka o statusie zwyczajnym. Z kolei rozważania dotyczące ochrony osobistej małoletniego świadka przedstawiono w części rozprawy odnoszącej się do świadka

⁷⁰⁷ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Ofiara przestępstwa ...*, s. 325; E. Bieńkowska, *Wokół projektu ...*, s. 1; E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków...*, s. 12 – 13

małoletniego, które będą miały również zastosowanie na gruncie niniejszych rozważań. Tym niemniej, również w kontekście art. 185a k.p.k. nie sposób nie wskazać, że ustawa nie precyzuje szczegółowo, czy ten środek ochrony ma zastosowanie jedynie do świadka tj. w ten sytuacji małoletniego pokrzywdzonego, czy może obejmować również ochronę przedstawicieli ustawowych małoletniego. Niewątpliwie jednak małoletni jako osoba niedojrzała zarówno fizycznie jak i psychicznie wymaga stałej opieki swoich przedstawicieli ustawowych, a zatem co do zasady rodziców. Analizując w tym kontekście środek ochrony w postaci ochrony osobistej należy wskazać, że ochrona ta winna dotyczyć również przedstawicieli ustawowych małoletniego. Powyższe znajduje uzasadnienie zwłaszcza w kontekście, że ochrona osobista jako środek o charakterze dalej idącym jest stosowana wówczas, gdy zachodzi konieczność długotrwałej ochrony, jak też w sprawach, których rozpoznanie w pierwszej instancji należy do właściwości sądu okręgowego oraz w sprawach o przestępstwa określone w art. 197 § 1 i 2 kk oraz art. 207 k.k. Warto zatem wskazać, że możliwość zastosowania tego środka obarczona jest stosunkowo restrykcyjnymi rygorami. Zatem, ciężko założyć sytuację, w której ochrona osobista w tej sytuacji będzie obejmowała jedynie małoletniego, z pominięciem jego przedstawicieli ustawowych jako osób wspólnie zamieszkujących.

Końcowo warto nadmienić, że w odniesieniu do formy ochrony polegającej na wskazaniu osobie chronionej bezpiecznych miejsc przebywania, jak również czasu i bezpiecznego sposobu przemieszczania się należy wziąć pod uwagę, że także regulacje Kodeksu postępowania karnego przewidują możliwość orzeczenia wobec oskarżonego zakazu zbliżania się do pokrzywdzonego, który to środek może odnieść lepsze rezultaty aniżeli wskazanie osobie chronionej czasu i sposobu bezpiecznego przemieszczania się. Niewątpliwie to zaraz nałożony bezpośrednio na oskarżonego może mieć lepsze rezultaty i być bardziej efektywny pod względem ochrony pokrzywdzonego, bowiem eliminuje się zagrożenie powstałe właśnie ze źródła zagrożenia tj. oskarżonego.

3.3. Pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu

Analogicznie jak w przypadku rozważań dotyczących zmiany miejsca pobytu świadka o statusie zwyczajnym należy wskazać, że środek ten jako najdalej idący może być zastosowany jedynie wtedy, gdy istnieje wysoki poziom zagrożenia dla życia lub zdrowia osoby chronionej, który jest wynikiem toczącego się postępowania karnego lub postępowania

karnoskarbowego. Warunkiem udzielenia tegoż środka jest konieczność długotrwałej ochrony danej osoby oraz uznanie, że inne środki ochrony i pomocy nie są wystarczające⁷⁰⁸. Podobnie jak w przypadku ochrony osobistej, również ten środek jest przyznawany tylko wówczas, gdy stosowany jest w sprawach w których rozpoznanie w pierwszej instancji należy do właściwości sądu okręgowego. Jedynie w szczególnie uzasadnionych przypadkach środek pomocy może także być stosowany w innych sprawach. Uściślając powyższe zagadnienie należy wskazać, iż pomoc w zakresie zamiany miejsca pobytu polega na powzięciu czynności organizacyjnych mających na celu umożliwienie osobie chronionej pobyt w innym miejscu aniżeli dotychczasowe miejsce pobytu. Taka właśnie pomoc może przejawiać się w udostępnieniu tymczasowego lokalu mieszkalnego, który jednocześnie zapewni podstawowe potrzeby bytowe, lub też w pomocy w wynajęciu mieszkania. Osoba chroniona może także w ramach tego środka oczekiwać pomocy w przeprowadzce lub zagospodarowaniu, albo pomocy w załatwieniu istotnych spraw życiowych, które są związane ze zmianą miejsca pobytu⁷⁰⁹.

Kontynuując rozważania dotyczące pomocy w zmianie miejsca pobytu należy wskazać, iż osobie chronionej, która nie posiada środków finansowych stanowiących źródło utrzymania ani też nie może podjąć zatrudnienia, co spowodowane jest istnieniem zagrożenia dla życia lub zdrowia, można udzielić pomocy finansowej. Środek ten w odniesieniu do pokrzywdzonego stosuje się w sposób analogiczny do zmiany miejsca pobytu zwykłego świadka. Jednakże mając na względzie, że w części rozprawy dotyczącej pokrzywdzonego poruszono również tematykę dotyczącą małoletniego – pokrzywdzonego należy wskazać, że w kontekście małoletniego środek ten wydaje się być dużo bardziej skomplikowany aniżeli w odniesieniu do świadka o statusie zwyczajnym. Mając na względzie, że zmiana miejsca pobytu jako środek najdalej idący może być stosowany w jedynie szczególnych warunkach, które wymieniono powyżej, to samo jego wykonanie winno zostać przeprowadzony w sposób jak najmniej ingerujący w dobra osobiste dziecka. Warto zaakcentować, że oczywistym jest, że małoletni – pokrzywdzony samodzielnie nie jest w stanie w żaden sposób dostosować się, a tym bardziej wykonać powyższy obowiązek, przede wszystkim z uwagi na młody wiek. Nie sposób bowiem wyobrazić sobie sytuacji, że osoba w tym wieku zdolna będzie do zmiany miejsca pobytu samodzielnie lub nawet z pomocą funkcjonariuszy Policji. Mając na

⁷⁰⁸ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Ofiara przestępstwa...*, s. 325; E. Bieńkowska, *Wokół projektu...*, s. 1; E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków...*, s. 12 – 13

⁷⁰⁹ *Idem*.

względnie powyższe niewątpliwie warto postawić tezę, zgodnie z którą zasadniczą rolę w kontekście tegoż środka pomocy pełnią przedstawiciele ustawowi małoletniego.

Niezależnie od powyższego warto zaakcentować, że zmiana miejsca pobytu ma doniosłe znaczenie nie tylko dla małoletniego, ale także dla jego przedstawicieli ustawowych. W kontekście małoletni świadek z uwagi na swój wiek zazwyczaj jest uczniem, ewentualnie w rzadszych przypadkach uczęszcza do przedszkola. Zmiana miejsca zamieszkania w tej sytuacji wiąże się zatem ze zmianą miejsca edukacji i wszystkimi formalnościami z tym związanymi. Z kolei odnosząc się do przedstawicieli ustawowych dziecka, którymi są co do zasady rodzice, należy wskazać, że osoby te najczęściej prowadzą życie zawodowe, które związane jest zazwyczaj z określonym miejscem. Zastosowanie środka pomocy wiąże się zatem z koniecznością zmiany miejsca pracy, co wprost wpływa na sytuację majątkową rodziców, ale także małoletniej osoby chronionej. Są to na tyle doniosłe skutki iż wydaje się, że ten środek pomocy winien być stosowany jedynie wyjątkowo. Tym niemniej podkreślić należy, że dobro małoletniego świadka wiedzie w tej sytuacji prymat i gdy zaistnieją przesłanki przemawiające za zastosowaniem środka pomocy związanego ze zmianą miejsca pobytu, to środek ten niewątpliwie należy zastosować z uwagi na dobro i bezpieczeństwo dziecka.

Analogicznie sytuacja kształtuje się w odniesieniu do konsekwencji związanych ze zmianą miejsca pobytu, a to w kontekście pomocy w przeprowadzce lub zagospodarowaniu, albo pomocy w załatwieniu istotnych spraw życiowych, które są związane ze zmianą miejsca pobytu. Także w tej sytuacji nie sposób uznać, aby to małoletni – pokrzywdzony był bezpośrednim podmiotem zastosowania tychże form pomocy. Niewątpliwie czynności te wykonują w imieniu małoletniego pokrzywdzonego jego przedstawiciele ustawowi, którym należy udzielić w tym zakresie stosownej pomocy, gdy zaistnieje taka konieczność. Powyższe rozważania odnoszą się również do kwestii doręczeń pocztowych, bowiem wszelka korespondencja pochodząca od organów procesowych nie będzie kierowana do małoletniego, ale do reprezentujących go przedstawicieli ustawowych. Mając to na względzie należy wskazać, że również odniesieniu do tej formy pomocy to przedstawiciele ustawowi są niejako bezpośrednimi podmiotami, którzy wprost mają obowiązek zastosować się do wytycznych wynikających z zastosowania danego środka ochrony i pomocy.

4. Przesłanki uchylenia ochrony wobec świadka - pokrzywdzonego

Rozpoczynając rozważania związane z kwestią dotyczącą przesłanek uchylenia środków ochrony i pomocy w pierwszej kolejności należy podkreślić, że ochrona udzielana pokrzywdzonemu w toku postępowania karnego ma charakter dwutorowy. Odnosząc się instytucji k.p.k., które skutkują zapewnieniem pokrzywdzonemu świadkowi ochrony wskazać należy, że *gros* tych instytucji przysługuje danej osobie z uwagi na fakt, że występuje w postępowaniu karnym w charakterze pokrzywdzonego. Mając powyższe na względzie warto wskazać, że w kontekście przepisów k.p.k. właściwie nie powinno się używać określenia „uchylenie środków ochrony i pomocy”. Można w tym przypadku stwierdzić, że niektóre instytucje wobec danego pokrzywdzonego nie mają zastosowania z uwagi na to, że nie wnosił on o zastosowanie określonej instytucji, bądź jeżeli nie zostały spełnione ustawowe przesłanki warunkujące jej zastosowanie. Nadto, w kontekście regulacji kodeksowych, jak szczegółowo omówiono powyżej, zasadnicze znaczenie niewątpliwie ma szczególny tryb przesłuchania świadka - pokrzywdzonego, jak też małoletniego pokrzywdzonego jako rodzaj ich ochrony. Z kolei odnośnie ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, to ochrona może być udzielona w zakresie czynności procesowych, ochrony osobistej, ale także co do zmiany miejsca pobytu⁷¹⁰.

I tak, odnosząc się do środków ochrony wynikających z Kodeksu postępowania karnego należy wskazać, że środki te przysługują z mocy ustawy, zatem gdy zaistnieją przesłanki w niej określone, ochrona zostaje udzielona pokrzywdzonemu i małoletniemu pokrzywdzonemu z urzędu. Powyższe odnosi się do szczególnego trybu przesłuchania pokrzywdzonego, zaś tryb ten stosuje się obligatoryjnie z mocy ustawy. Nie występują zatem przesłanki, które umożliwiałyby uchylenie ochrony kodeksowej. Każdorazowo bowiem, gdy w roli świadka występuje pokrzywdzony lub małoletni pokrzywdzony oraz zostaną spełnione przesłanki wskazane w art. 185a k.p.k.⁷¹¹ i art. 185c k.p.k., to zastosowanie znajdują przepisy dotyczące specjalnego trybu przesłuchania, które zostały w sposób szczegółowy opisane powyżej.

Nieco inaczej sytuacja kształtuje się w odniesieniu do form pomocy przyznanych na podstawie ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Zgodnie bowiem z tą regulacją, a to z art. 17 ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka,

⁷¹⁰ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Ofiara przestępstwa...*, s. 325; E. Bieńkowska, *Wokół projektu...*, s. 1; E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków...*, s. 12 – 13

⁷¹¹ *Idem*.

Komendant Policji, który uprzednio wydał zarządzenie w zakresie udzielenia środków ochrony i pomocy posiada także kompetencję do uchylecia tych środków w ściśle określonych sytuacjach. Po pierwsze, środki mogą zostać uchylone, jeżeli ustały przesłanki uzasadniające ich udzielenie. Drugą przesłanką jest bezpodstawne uchylanie się osoby chronionej od złożenia zeznań podczas postępowania, w związku z którym zostały udzielone środki pomocy lub ochrony. Kolejne przesłanki dotyczą sytuacji, w której osoba chroniona pomimo wezwania nie złożyła pisemnego zobowiązania odnoszącego się do przestrzegania zasad i zaleceń w zakresie udzielonej ochrony oraz do wykonywania obowiązków wynikających z ustawy, prawomocnych orzeczeń sądu lub decyzji. Ostatnią przesłanką jest złożenie wniosku o uchylenie środków ochrony i pomocy przez samą osobę chronioną⁷¹².

Fakultatywnie właściwy komendant Policji może uchylć środki pomocy i ochrony wówczas, gdy wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów osobie chronionej w zakresie składania przez nią fałszywych zeznań w toku postępowania, w związku z którym udzielono osobie środków ochrony i pomocy. Nadto uchylenie środków może nastąpić, jeżeli osoba chroniona nie stosuje się do zasad lub zaleceń odnoszących się to stosowania środków ochrony i pomocy. Kolejną przesłanką jest umyślne wprowadzenie przez osobę chronioną w błąd lub zatajenie przez nią informacji co do okoliczności, w związku z którymi została jej udzielona ochrona. Wymieniono również okoliczność, w której można uchylć środki ochrony z uwagi na korzystanie przez osobę chronioną ze środków w sposób niezgodny z ich przeznaczeniem⁷¹³. Niewątpliwie uchylenie środków pomocy i ochrony w zakresie pokrzywdzonego jest analogiczne jak w odniesieniu do świadka zwykłego. Jednakże warto nadmienić, że już w kontekście małoletniego – pokrzywdzonego uchylenie przesłanek winno być stosowane zupełnie inaczej, co szczegółowo omówiono z rozdziale rozprawy dotyczącym uchylenia środków ochrony i pomocy w zakresie małoletniego świadka. Reasumując warto jednak podkreślić, że organy procesowe dokonujące analizy w zakresie konieczności uchylenia form ochrony i pomocy stosowanych wobec małoletniego- pokrzywdzonego świadka winny szczegółowo rozważyć, czy zaistniały przesłanki warunkujące uchylenie ochrony. I tak, niewątpliwie organy mają taką możliwość w sytuacji, gdy stosowanie danego środka nie jest już potrzebne, bowiem ustało już zagrożenie wobec małoletniego pokrzywdzonego. Jednakże jak wykazano powyżej, w odniesieniu do innych przesłanek, zarówno o charakterze obligatoryjnym jak i fakultatywnym organy winny podchodzić z dużą

⁷¹² E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków...*, s. 12 i nast.

⁷¹³ E. Bieńkowska, *Wokół projektu...*, s. 1 i nast.

dożą ostrożności. Środki ochrony stosowane wobec małoletniego pokrzywdzonego powinny być co do zasady stosowane aż do momentu, w którym ich wykonywanie nie będzie już konieczne z punktu widzenia bezpieczeństwa i dobra dziecka, w innej zaś sytuacji uchylenie środków ochrony powinno mieć charakter jedynie szczególnie uzasadniony i wyjątkowy.

ROZDZIAŁ V

OCHRONA ŚWIADKA MAŁOLETNIEGO

1. Warunki i zasady przyznania ochrony

Rozpoczynając rozważania dotyczące ochrony małoletniego świadka w procesie karnym warto wskazać, że podjęcie decyzji w zakresie dopuszczenia dowodu z zeznań dziecka napotyka zarówno wśród prawników, jak też psychologów wielu sceptyków⁷¹⁴. Niektórzy przedstawiciele doktryny stoją nawet na stanowisku, zgodnie z którym małoletni są w sądach wielce niepożądanymi świadkami oraz że nie są zdolni do zeznawania prawdy, bowiem nie są w stanie odróżnić prawdy od kłamstwa⁷¹⁵. W doktrynie kryminalistycznej funkcjonuje również teza, że do depozycji składanych przez dzieci, które nie ukończyły 7 roku życia nie sposób przywiązywać większego znaczenia z uwagi na okoliczność, że małoletni są naiwni w pojmowaniu życiowych zjawisk, podatni na wszelkie sugestie, a także nie posiadają bogatego zasobu słownictwa i pojęć. Wartość składanych przez małoletnich zeznań może także rodzić zastrzeżenia z uwagi na słabszą umiejętność koncentrowania uwagi, ulegania sugestiom oraz skłonności do fantazjowania⁷¹⁶. Hans Gross akcentował, że nawet dzieci które nie ukończyły lat 7 mogą stanowić wartościowe źródło dowodowe, bowiem czynią one błędy innego rodzaju aniżeli osoby dorosłe, jednak dowód ten nie jest gorszy, a nawet w niektórych okolicznościach depozycje złożone przez dzieci mają większą wartość niż zeznania dorosłych⁷¹⁷.

Niewątpliwie dokonywanie czynności z udziałem małoletniego winno być ukierunkowane na ocenę złożonych przez niego zeznań w kontekście jego wiedzy na temat

⁷¹⁴ J. Kosonoga, *Przesłuchanie pokrzywdzonego w trybie art. 185a kpk*, Prok i Pr 1004, nr 1, s. 83.

⁷¹⁵ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Warszawa 1983, s. 473.

⁷¹⁶ B. Myrna, *Artykuł 185a kodeksu postępowania karnego i kilka uwag na tle jego stosowania* (w:) L. Bogunia (red.) *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, Wrocław 2005, t. XVII, s. 161.

⁷¹⁷ W. Gutekunst, *Taktyka przesłuchania nieletnich*, Prob. Krym 1964, nr 47, s. 18.

zdarzenia, charakteru złożonej wypowiedzi, istnienia ewentualnych elementów, które mogły wprowadzić w błąd. Należy także poddać analizie, czy mogła wystąpić jakakolwiek sugestia mająca wpływ na zeznania małoletniego, jak też czy dziecko przejawia skłonności do fantazjowania, w szczególności w kontekście oskarżonego. Warto zaakcentować, że normy kodeksu postępowania karnego nie określają dolnej granicy wieku osób mogących być świadkami w toku procesu karnego. Obecne stanowisko przedstawicieli psychologii również nie daje asumptu by uznać, że można wskazać limit wieku, który można by uznać za taki, w którym dziecko przejawia zdolność do występowania w procesie karnym w charakterze świadka. Tym niemniej, w każdym wypadku należy dokonać indywidualnej analizy w zakresie tego, czy dana osoba posiada zdolność do uczestniczenia w postępowaniu, mając na względzie w szczególności tempo rozwojowe.

O wyjątkowym charakterze czynności dokonywanej z udziałem małoletniego świadczy okoliczność, że jest to dziecko, u którego nadal trwa proces rozwoju fizycznego, psychicznego, jak również społecznego. Z powyższego z kolei wynika, że porównując te czynności do czynności z udziałem osób dorosłych można dojść do przekonania, że występują znaczne różnice w zakresie procesów postrzegania, odtwarzania oraz pamięci. Organy procesowe dokonujące przesłuchania małoletniego przede wszystkim winny kierować się bezwzględną koniecznością ochrony dobra dziecka. Brak umiejętności organów przesłuchujących małoletniego oraz niedostatek posiadanej wiedzy psychologicznej mogą skutkować błędnym formułowaniem pytań, spośród których największe zagrożenie budzą te, które sugerują odpowiedź bądź zniekształcają proces pamięciowy dziecka.⁷¹⁸

Odwołując się do rozwiązań dotyczących konieczności zapewnienia ochrony małoletnim świadkom niewątpliwie warto wskazać na treść art. 2 ust. 6 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 roku w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar oraz art. 2 ust. 1 lit. C Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 października 2012 roku ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw, w których to pojawiło się również pojęcie dziecka. Wskazano, że dzieckiem jest osoba, która nie ukończyła 18 roku życia, zaś zgodnie z innymi regulacjami powyższych Dyrektyw dziecko w powyższym rozumieniu posiada wyjątkowe potrzeby w zakresie ochrony w toku przesłuchania. Zwiększenie świadomości w przedmiocie występowania problemu

⁷¹⁸ E. Bieńkowska, *Sytuacja ofiar przestępstw w postępowaniu karnym w świetle standardów Unii Europejskiej*, Studia Prawnicze 2001, nr 3–4, s. 37 i nast.

pokrzywdzenia małoletnich związane jest ze wzrostem uwagi poświęcanej uprawnieniom dziecka w procesie karnym, jak też konieczności zabezpieczenia jego uzasadnionych interesów oraz zapobieżeniu wtórej wiktyimizacji powstałej na skutek działań organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości⁷¹⁹. Za powyższą konkluzją przemawiają obecnie funkcjonujące wymagania i zalecenia o zasięgu międzynarodowym, do których winny się dostosować ustawodawstwa poszczególnych państw. Nadto, na powyższym tle w obrębie kilku ostatnich lat prowadzona jest polityka państw członkowskich Unii Europejskiej, w tym także Polski. Polityka ta w szczególności zmierza do zagwarantowania kompleksowej ochrony małoletniego w toku czynności jego przesłuchania w procesie karnym.

Funkcjonujące aktualnie standardy europejskie w przedmiocie przesłuchania małoletniego w procesie karnym, jak też zabezpieczenia jego interesów naturalnie znajdują swoje odzwierciedlenie w polskim systemie karnoprocesowym. Niewątpliwie sposobem zapewnienia jak największej ochrony małoletniemu dziecku, które zostało pokrzywdzone przestępstwem jest przepis 185a k.p.k., który został wprowadzony do kodeksu postępowania karnego na skutek nowelizacji z dnia 10 stycznia 2003 roku w brzmieniu ustalonym przez ustawę z dnia 3 czerwca 2005 roku oraz ustawę z dnia 13 czerwca 2013 roku⁷²⁰. *Ratio legis* powyższej normy procesowej ma na celu zagwarantowanie małoletniemu jak najefektywniejszych warunków do swobodnego składania depozycji, a także wyeliminowanie bądź przynajmniej zminimalizowanie stresu związanego z dokonaniem czynności przesłuchania, które wiąże się z koniecznością odtworzenia przebiegu czynu zabronionego. Powyższe z kolei skutkuje powracaniem dziecka do wspomnień i przeżyć związanych z dokonaniem przestępstwa, które mają niewątpliwie wpływ na zaburzenie funkcjonowania organizmu, a w szczególności pamięci. Tym niemniej, autor niniejszej rozprawy umieścił szczegółowe rozważania dotyczące art. 185a k.p.k. w rozdziale dotyczącym pokrzywdzonego – świadka, który szeroko traktuje o środkach ochrony pokrzywdzonego w toku procesu karnego. Mając zaś za względzie, że dyspozycja art. 185a k.p.k. dotyczy instytucji małoletniego – pokrzywdzonego, to analizy w tym związanej dokonano w części odnoszącej

⁷¹⁹ L. Falandysz, *Wiktymologia*, Warszawa 1979, s. 161-162.

⁷²⁰ Art 185 a został dodany przez art. 1 pkt 62 ustawy z dnia 10 stycznia 2003 roku o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. z 2003 r., Nr 17, poz. 155) zmieniającej ustawę z dniem 1 lipca 2003 r., oraz art. 185 a zmieniony przez art. 1 pkt 2 lit a ustawy z dnia 3 czerwca 2005 r., o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2003 r., Nr 141, poz. 1181) zmieniającej ustawę z dniem 29 sierpnia 2005 r. oraz art. 185 a zmieniony przez art. 2 ustawy z dnia 13 czerwca 2013 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2013 r., Nr 849) zmieniającej ustawę z dniem 27 stycznia 2014 r.

się do pokrzywdzonego świadka.

Warto jednocześnie wskazać, że we wprowadzeniu do rozważań dotyczących ochrony małoletniego świadka nie sposób choćby pobieżnie nie odnieść się do treści art. 185a k.p.k., który stanowi jeden z fundamentów gwarancji ochrony małoletniego w procesie karnym. Należy zauważyć, że zapobieganie zjawisku wtórnej wiktyimizacji małoletnich pokrzywdzonych na skutek czynu zabronionego, a zatem ponownego narażania małoletnich na powiększenie szkody, której uprzednio doznali, niezależnie od kwestii czy owe naruszenie zostało spowodowane wskutek działań sprawców przestępstw czy późniejszych czynności organów ścigania, jest ściśle związane z celami jakimi kieruje się postępowanie karne⁷²¹. Procedura o szczególnym charakterze w przedmiocie przesłuchania małoletniego świadka została wprowadzona na skutek implementacji przepisów Unii Europejskiej do polskiego systemu prawnego. W szczególności odnosi się to do uchwalonej przez Radę Unii Europejskiej w dniu 15 marca 2001 roku oraz wiążącej państwa członkowskie Unii Europejskiej Decyzji Ramowej w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym⁷²². Wymienione akty mają zasadniczy charakter, bowiem zawierają uregulowania, których celem jest dostarczenie pokrzywdzonym na skutek przestępstw, a w szczególności ofiarom szczególnie wrażliwym czyli dzieciom, efektywnych środków ochrony ich interesów zarówno w toku procesu karnego, ale także przed jego wszczęciem oraz po zakończeniu, aby wyeliminować lub złagodzić skutki czynu zabronionego. Ochrona małoletnich świadków powinna być zatem bezwzględnie zapewniona niezależnie od państwa, w którym ochrona ta jest wykonywana. Jednym z głównych założeń powyższej Decyzji Ramowej w kontekście ochrony małoletnich jest zagwarantowanie możliwości uniknięcia kontaktu ze sprawcą czynu zabronionego za pomocą wyodrębnienia specjalnego pomieszczenia. Taki rodzaj ochrony umożliwia przeprowadzenie dowodu z zeznań małoletniego świadka poprzez zapewnienie mu prawa do składania depozycji z zastosowaniem środków zgodnych z obowiązującymi przepisami karnoprosesowymi.

Pozostając w obrębie rozważań dotyczących konieczności zapewnienia efektywnej

⁷²¹ M. Płatek, *Przeciwdziałanie wtórnej wiktyimizacji ofiar zgwałceń* (w:) L. Mazowiecka (red.) *Wiktyimizacja wtórna, Geneza, istota i rola w przekształcaniu polityki traktowania ofiar przestępstw*, Warszawa 2012, s. 80.

⁷²² Decyzja Ramowa 2001/220/WSiSW Rady z dnia 15 marca 2001 roku, Dz.U WE L 82/1 w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym, która była wiążąca wobec państw członkowskich Unii Europejskiej do momentu wejścia w życie Dyrektywy 2012/29/UE Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW, która z kolei weszła w życie w dniu 15 listopada 2012 roku, zaś jej termin implementacji określono na dzień 16 listopada 2015 roku.

ochrony małoletnim świadkom warto wskazać, że powyższe zostało szczególnie wyraz w następstwie wydania wyroku Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie Marii Pupino⁷²³. Na gruncie niniejszej sprawy Trybunał Sprawiedliwości zajął stanowisko, zgodnie z którym treść art. 2, 3 i 8 ust.4 Decyzji Ramowej należy rozumieć tak, aby sąd krajowy mógł zezwolić małoletnim, którzy twierdzą, że są ofiarami złego traktowania, na złożenie zeznań w sposób gwarantujący zapewnienie im stosownej ochrony, na przykład na posiedzeniu. Powyższe ma możliwość zapewnić poszanowanie godności osobistej dziecka w czasie trwania procesu karnego oraz traktowanie go w sposób adekwatny do sytuacji⁷²⁴. Mając powyższe na względzie należy wskazać, że małoletni świadek jest szczególnie wrażliwy i podatny na wiktylizację, a zatem organy procesowe mają obowiązek zagwarantować szczególną ochronę w stosunku do tegoż świadka. Jako przykład takiej ochrony można wskazać przeprowadzenie dowodu z zeznań małoletniego świadka na wcześniejszym etapie, zastosowanie szczególnego trybu przesłuchania dziecka, jak również zmniejszenie do niezbędnego minimum ilości przesłuchań małoletniego. Istotne jest także podjęcie próby wyeliminowania negatywnych skutków związanych z przeprowadzeniem czynności z udziałem małoletniego na rozprawie. Kolejno, Trybunał Sprawiedliwości zaakcentował, że dzieci, które zostały pokrzywdzone na skutek czynu zabronionego innego aniżeli popełnionego na tle seksualnym, posiadają uprawnienie do szczególnego trybu przesłuchania oraz do otrzymania odpowiedniej ochrony. Orzeczenie Trybunału wskazuje jednoznacznie, że sposób interpretacji krajowych norm prawnych musi zapewniać maksymalne poszanowanie praw dziecka. Reasumując należy wskazać, że tezy zawarte w powołanym orzeczeniu są niezwykle istotne zwłaszcza w kontekście praktyki orzeczniczej państw członkowskich co do ochrony małoletniego będącego świadkiem czynu zabronionego.

Odnosząc się raz jeszcze do treści art. 185a k.p.k. warto nadmienić, że powyższa norma początkowo dotyczyła ochrony małoletnich pokrzywdzonych na skutek czynu zabronionego wskazanego w rozdziale XXV k.k., tj. przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności oraz w rozdziale XXVI kodeksu karnego tj. przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece, które na chwilę przesłuchania nie miały ukończonych 15 lat⁷²⁵. Ustawodawca jednak

⁷²³ Wyrok ETS z dnia 16 czerwca 2005 roku w sprawie przeciwko Marii Pupino, C-105/03, Zbiór Orzecznictwa 2005, s. I,- 5285.

⁷²⁴ Nadto, Trybunał Sprawiedliwości wskazał, że pomimo iż Decyzja Ramowa nie określa definicji podatności na wtórną wiktylizację małoletniej ofiary w rozumieniu art. 2 oraz art. 8 ust.4, to niewątpliwie jest ona wystarczająca, by uznać ją za wyjątkowo podatną na zjawisko wiktylizacji w rozumieniu decyzji ramowej.

⁷²⁵ P. Hofmański, D. Szumiło-Kulczycka, *Prawo do obrony a ochrona pokrzywdzonego przestępstwem – uwagi na tle art. 185a i standardów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka* (w:) P. Hofmański, S. Waltoś, *W*

uznał, że jako niezbędne jawi się również objęcie ochroną małoletniego świadka przestępstwa, który w momencie czynności nie ukończył 15 lat, w sprawach dotyczących przestępstw popełnionych z użyciem przemocy bądź groźby bezprawnej lub o przestępstwa wskazane w rozdziale XXV k.k., czego konsekwencją jest regulacja art. 185b k.p.k. Z powyższego zaś wynika, że jedynie szczególnie określony krąg małoletnich został objęty procedurą dotyczącą czynności przesłuchania. Konsekwencją tego uregulowania była niemożność zastosowania ochrony przed negatywnymi przeżyciami związanymi z obowiązkiem składania zeznań wobec małoletnich pokrzywdzonych na skutek innego rodzaju czynu zabronionego niż wskazanego w art. 185a k.p.k. Stąd też, kierując się celem zagwarantowania małoletniemu ochrony przed wtórną wiktymizacją i utrwaleniem w psychice dziecka traumatycznych przeżyć wywołanych przestępstwem, nowelizacją ustawy – Kodeks postępowania karnego z 2013 roku rozszerzono katalog czynów zabronionych, w którym zastosowanie znajduje tryb przesłuchania wskazany w art. 185a k.p.k. i art. 185b k.p.k. Dokonanie modyfikacji w tym zakresie jest wyrazem implementacji do polskiego systemu prawnego standardów europejskich, a w szczególności unijnych dyrektyw⁷²⁶. W zakresie małoletniego pokrzywdzonego katalog przestępstw po wprowadzeniu nowelizacji rozszerzono o przestępstwa o popełnione z użyciem przemocy bądź groźby bezprawnej lub przeciwko wolności, które są określone w rozdziale XXIII k.k. Zastosowanie powyższych zmian spowodowane było koniecznością implementacji art. 15 ust. 3-5 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 roku w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu za pomocą dodania art. 189a k.k. – odnoszącego się do handlu ludźmi⁷²⁷. Z kolei w odniesieniu do małoletnich świadków, katalog czynów zabronionych, oprócz dotychczasowych czynów, objął również przestępstwa

kręgu prawa nieletnich. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Marianny Korcyl – Wolskiej, Warszawa 2009, s. 305.

⁷²⁶ Dyrektywa 2011/36/UE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 kwietnia 2011 roku w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW (Dz.U. UE L 101/1 z dnia 15 kwietnia 2011 roku); Dyrektywa 2011/92/UE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 grudnia 2011 roku w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej oraz uchylająca Decyzję Ramową 2004/68/WSiSW (Dz.Ur. UE L 335/1 z dnia 17 grudnia 2011 roku); Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 roku ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową 2001/220/WSiSW (Dz.U. UE L 315/57 z dnia 14 listopada 2012 roku)

⁷²⁷ Art 189a kk dodany przez art. 1 pkt 9 ustawy z dnia 20 maja 2010 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o Policji, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. z 2010 r., Nr 98, poz. 626.

przeciwko rodzinie i opiece, które reguluje rozdział XXVI k.k. Modyfikacja powyższa stanowi konsekwencję tego, że w praktyce często następują okoliczności, w których małoletni są świadkami czynów popełnianych na szkodę najbliższych im osób, co z kolei skutkuje trudnościami związanymi z relacjonowaniem przebiegu zdarzenia przestępczego.

Nadto, odnosząc się do procesowych regulacji, u źródła których znajdują się standardy europejskie, warto wskazać na treść art. 177 § 1a k.p.k., w trybie którego możliwe jest przeprowadzenie czynności przesłuchania świadka na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. Powyższe może mieć zastosowanie tylko wtedy, gdy istnieje uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego w toku czynności przesłuchania mogłaby oddziaływać krępująco na świadka, bądź też wywoływać negatywny wpływ na jego kondycję psychiczną.⁷²⁸

Reasumując powyższe rozważania należy wskazać, że wejście w życie dyrektyw Parlamentu Europejskiego i Rady spowodowało obowiązek implementacji wprowadzonych zmian do krajowego systemu prawnego, także w zakresie odnoszącym się do szczególnego trybu przesłuchania małoletniego świadka w procesie karnym oraz konieczność zapewnienia mu ochrony. W Polsce na skutek implementacji wprowadzono m.in. art. 185a k.p.k. oraz art. 185b k.p.k.⁷²⁹. Niewątpliwie regulacje te są korzystne, bowiem umożliwiają zapewnienie ochrony małoletnim zarówno w czasie trwania czynności przesłuchania, ale również pozwalają na pozyskanie wartościowego dowodu w sprawie oraz zapobieżenie narażeniu małoletnich na wtórną wiktymizację. Zasadniczą rolę na gruncie wprowadzonych zmian pełni norma prawna dotycząca konieczności zminimalizowania licznych przesłuchań małoletnich, jak też przyznania im uprawnienia do unikania kontaktów z oskarżonym. Niewątpliwie jako środek ochrony małoletniego świadka głównie należy traktować szczególny tryb jego przesłuchania w specjalnie przygotowanym do tego celu pomieszczeniu, w którym możliwe jest utrwalenie czynności audiowizualnie celem wykorzystania tegoż materiału na etapie postępowania jurysdykcyjnego.

⁷²⁸ L.K. Paprzycki (w:) L.K. Paprzycki, *Komentarz zaktualizowany, art. 185a k.p.k.*, LEX/el.; E. Bieńkowska, *Wokół projektu utworzenia systemu ochrony pokrzywdzonego i świadka*, Prok. i Pr. 2015, nr 3, s. 1; E. Bieńkowska, *Pokrzywdzony w świetle najnowszych nowelizacji przepisów prawa karnego*, Prok. i Pr. 2014, nr 3, s. 16 i nast.

⁷²⁹ E. Bieńkowska, *Sytuacja ofiar przestępstw w postępowaniu karnym w świetle standardów Unii Europejskiej*, Studia Prawnicze 2001, nr 3–4, s. 37 i nast.

2. Ochrona świadka małoletniego wynikająca z Kodeksu postępowania karnego

2.1 Tryb przesłuchiwania świadka małoletniego

Niewątpliwie jednym z najważniejszych i jednocześnie najefektywniejszych środków ochrony małoletniego świadka jest określony tryb jego przesłuchania⁷³⁰. Powyższą kwestię reguluje treść art. 185b k.p.k., zgodnie z którym w sprawach o przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXV i XXVI k.k. świadka, który w chwili przesłuchania nie ma ukończonych 15 lat, przesłuchuje się go w warunkach określonych w art. 185a § 1-3 k.p.k., o ile zeznania tego świadka mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Jednocześnie należy wskazać, że w niniejszej części rozprawy celowo nie opisano szczegółowo regulacji art 185a k.p.k.⁷³¹ dotyczącej przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego, bowiem kwestia ta jest poruszona w części dotyczącej ochrony świadka – pokrzywdzonego⁷³².

Wracając do treści art. 185b k.p.k. należy wskazać, że również w sprawach tzw. katalogowych czyli wymienionych w § 1 tegoż przepisu, wobec świadka, który w chwili przesłuchania ukończył już 15 lat, przesłuchuje się go w trybie art. 177 § 1a k.p.k. tylko wtedy, kiedy istnieje uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego podczas przesłuchania może krępująco oddziaływać na depozycje świadka bądź wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny. Wyjątkiem od stosowania powyższej regulacji jest

⁷³⁰ A. Wesołowska, *Regulacje prawne dotyczące ochrony małoletnich w toku postępowania karnego*, Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka 2007 r., nr 20, s.

⁷³¹ Tym niemniej, na potrzeby dalszych rozważań warto nadmienić, że art. 185a § 1-3 k.p.k. określając warunki przesłuchania koncentruje się głównie na kwestii jednokrotnego przesłuchania świadka i tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotny wpływ na rozstrzygnięcie sprawy, chyba że zajdą w sprawie nowe okoliczności, do których wyjaśnienia konieczne jest ponowne przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego, bądź też jeżeli wnosi o to oskarżony, który nie posiadał obrońcy w trakcie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego. Takie przesłuchanie małoletniego przeprowadza sąd na posiedzeniu przy udziale biegłego psychologa, w którym mają prawo wziąć udział oskarżyciel publiczny, obrońca, pełnomocnik pokrzywdzonego, a nawet osoba wymieniona w art. 51 k.p.k., o ile nie narusza to w żaden sposób wypowiedzi małoletniego. W sytuacji braku posiadania przez oskarżonego na tym etapie obrońcy z wyboru, zostaje mu wyznaczony obrońca z urzędu. Na dalszym etapie tj. w trakcie rozprawy głównej, odtwarza się sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania, a następnie odczytuje się protokół przesłuchania. Jednocześnie, w sprawach wymienionych w § 1, wobec małoletniego pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania ukończył 15 lat, można zastosować warunki opisane powyżej tylko gdy zajdzie uzasadniona obawa, iż przesłuchanie go w innych warunkach może wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny.

⁷³² J. Kosonoga, *Przesłuchanie pokrzywdzonego w trybie art. 185a kodeksu postępowania karnego*, Prok i Pr. 2004 r., nr 1, s. ;70-85; P. Świerk, *Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego na podstawie art. 185a kodeksu postępowania karnego*, Prok i Pr 2004 r., nr 5, s. 149-159.

konieczność przesłuchania świadka, który współdziałał w popełnieniu przestępstwa, w sprawie którego prowadzony jest proces karny, lub świadka którego czyn ma związek z czynem, o które toczy się do postępowanie karne.

Obecne brzmienie przepisu spowodowane zostało nowelizacją ustawy- Kodeks karny i Kodeks postępowania karnego z dnia 13 czerwca 2013 roku, która weszła w życie w dniu 27 stycznia 2014 roku⁷³³. Rozszerzono wówczas możliwość stosowania szczególnego trybu przesłuchania małoletnich w sprawach o czyny zabronione popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej określone w rozdziale XXV i XXVI k.k. wobec świadka niebędącego jednocześnie pokrzywdzonym, o ile jego zeznania mogą mieć istotne znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy. Odnosząc się już do samego zwrotu „przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej” należy wskazać, że dotyczy to nie tylko ustawowych znamion przestępstwa, ale również sposobu działania sprawcy⁷³⁴. Aktualnie przedstawiciele doktryny poddali krytyce sformułowanie „zeznania tego świadka mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia w sprawie”, bowiem powyższe oznacza możliwość dopuszczenia i przeprowadzenia dowodu, który w istocie takiego znaczenia nie ma⁷³⁵. Określony w art. 185a k.p.k.⁷³⁶ i 185b k.p.k. tryb przesłuchania małoletniego nie może być zastosowany, jeżeli świadek tej jest jednocześnie osobą współdziałającą w popełnieniu przestępstwa, o które toczy się proces karny, bądź jeżeli jego czyn ma związek z czynem, o który toczy się ten proces. Wówczas taki świadek musi zostać przesłuchany na zasadach ogólnych.⁷³⁷

Również regulacja zawarta w art. 185b § 2 k.p.k. powstała na skutek nowelizacji ustawy z dnia 13 czerwca 2013 roku. Na skutek tejże nowelizacji zawarto przepis, zgodnie z którym w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej określone w rozdziale XXV i XXVI k.k. małoletniego świadka, który na chwilę przesłuchania ma już ukończonych 15 lat, przesłuchuje się w trybie określonym w art. 177 § 1a k.p.k. wówczas, gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie, że bezpośrednia obecność oskarżonego podczas przesłuchania małoletniego mogłaby działać krępująco na świadka lub też wywierać

⁷³³ Dz.U. 2013 r., poz. 849.

⁷³⁴ R. A. Stefański, *Szczególne tryby przesłuchania w postępowaniu karnym świadka małoletniego, który nie ukończył 15 lat*, Wojskowy Przegląd Prawniczy, Warszawa 2005, s. 79; A. Krawiec, *Przesłuchanie małoletniego świadka po nowelizacji kpk*. Prok i Pr. 2013, nr. 12, s. 53 i nast.

⁷³⁵ L. K. Paprzycki (w:) L. K. Paprzycki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 672.

⁷³⁶ J. Kosonoga, *Przesłuchanie pokrzywdzonego...*, s70-85; P. Świerk, *Przesłuchanie małoletniego...*, s. 149-159.

⁷³⁷ A. Antoniak-Dróżdż, *Przesłuchanie dziecka w procesie karnym – uwagi praktyczne*, Prok i Pr. 2006 r., nr 6, s. 45-61.

negatywny wpływ na jego stan psychiczny. Taki rodzaj przesłuchania może zwłaszcza zaistnieć wobec konieczności przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka – małoletniego w sprawach nieobjętych katalogiem określonym w art. 185a i 185b k.p.k.⁷³⁸. Tym niemniej również w stosunku do tej normy prawnej aktualny pozostaje wyjątek zgodnie z którym szczególnie tryb przesłuchania wyłączony jest w stosunku do świadka współdziałającego w popełnieniu przestępstwa, o które toczy się proces karny lub jeżeli czyn świadka pozostaje w związku z przestępstwem o które toczy się proces karny⁷³⁹.

Wypada również nadmienić, że obecny kształt omawianych regulacji został oparty na słusznym założeniu, że konieczne jest znaczące rozszerzenie zakresu ochrony przysługującej przesłuchiwanym w toku procesu karnego małoletnim, jednak przy jednoczesnej zasadności zróżnicowania stopnia tej ochrony w zależności od wieku małoletniego świadka oraz faktu występowania świadka w charakterze pokrzywdzonego. Źródłem powyższych regulacji są przede wszystkim dyrektywy unijne implementowane do polskiego systemu prawnego tj. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 grudnia 2011 roku⁷⁴⁰ w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW⁷⁴¹ i Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 kwietnia 2011 r.⁷⁴² w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, która zastąpiła decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW⁷⁴³. Zbiór powyższych regulacji stanowił kanwę wobec przepisu art. 185b k.p.k., którego § 1 odnosi się do trybu przesłuchania małoletniego świadka, ale niebędącego pokrzywdzonym, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 roku życia, natomiast dodany § 3 rozszerza możliwość objęcia trybem z art. 177a § 1 k.p.k. również w kontekście przesłuchania świadka, który składa zeznania po ukończeniu 15 lat. Takie rozszerzenie ochrony również wobec wskazanej powyżej kategorii świadków znajduje uzasadnienie zwłaszcza ze względu na konieczność wyeliminowania negatywnych przeżyć psychicznych związanych z uczestnictwem świadka w czynności przesłuchania.⁷⁴⁴

⁷³⁸ J. Kosonoga, *Przesłuchanie pokrzywdzonego ...*, s.70-85 ;P. Świerk, *Przesłuchanie małoletniego....*, s. 149-159.

⁷³⁹ *Idem.*

⁷⁴⁰ 2011/92/UE.

⁷⁴¹ Dz.Urz.UE z 17 grudnia 2011 r., Nr 335.

⁷⁴² 2011/36/UE.

⁷⁴³ Dz.Urz.UE z 5 kwietnia 2011 r., N 101.

⁷⁴⁴ E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy kształtowania sytuacji ofiar przestępstw*, Białystok 1997, s. 90-149; M. Klejnowska, *Przesłuchanie nieletniego w postępowaniu karnym a europejskie standardy*

Czyniąc rozważania dotyczące zakresu przedmiotowego unormowania z art. 185b k.p.k. należy podkreślić, że dotyczy on jedynie przestępstw z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej oraz czynów zabronionych popełnionych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności oraz przeciwko rodzinie i opiece. Odnosząc się do pierwszej kategorii tj. do przestępstw z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej, nie sposób nie wskazać na treść art. 115 § 12 k.k., zgodnie z którym groźbą bezprawną jest groźba, którą reguluje art. 190 k.k., ale również groźba spowodowania postępowania karnego lub rozgłoszenia wiadomości uwłaczającej czci zagrożonego lub osoby jemu najbliższej. Jednocześnie trzeba zaakcentować, że czynem popełnionym z użyciem groźby bezprawnej może być jakikolwiek czyn zabroniony, a nie tylko ten wymieniony w katalogu z art. 185a i 185b k.p.k.. Z kolei za groźbę w rozumieniu tej normy prawnej nie może być uznana zapowiedź spowodowania postępowania karnego, jeżeli jej celem jest ochrona prawa naruszonego przestępstwem⁷⁴⁵. To analiza zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego powinna pozwalać na ustalenie, czy okoliczności w postaci przemocy lub groźby bezprawnej uzasadniają przesłuchanie świadka w szczególnym trybie⁷⁴⁶. Warto nadmienić, że użycie groźby bezprawnej lub przemocy nie musi stanowić zespołu znamion czynu zabronionego czyli nie muszą mieć odzwierciedlenia w kwalifikacji prawnej przestępstwa⁷⁴⁷.

Jeżeli zaistnieją warunki szczegółowo i wprost wskazane w treści art. 185b § 1 k.p.k., to wówczas na organach procesowych dokonujących czynności przesłuchania małoletniego świadka spoczywa obowiązek zastosowania specjalnego trybu przesłuchania⁷⁴⁸. Również zastosowanie szczególnego trybu może być uwarunkowane zaistnieniem okoliczności, w której zeznania świadka mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. W sytuacji uznania przez organ procesowy, że depozycje małoletniego mogą być istotne dla postępowania karnego, to wtedy zobowiązany jest do przesłuchania świadka w trybie art. 185a k.p.k. Raz jeszcze wypada zaakcentować, że szczególny tryb przesłuchania nie może

ochrony praw człowieka (w:) E. Dynia, Cz.P. Kłak (red.) *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, 2005, s. 315-325.

⁷⁴⁵ J. Kosonoga, *Przesłuchanie pokrzywdzonego ...*, s. 70-85; P. Świerk, *Przesłuchanie małoletniego...*, s. 149-159.

⁷⁴⁶ M. Nowak, *Przesłuchanie dziecka wykorzystywanego seksualnie w trybie art. 185a k.p.k. - wybrane zagadnienia* (w:) K. Sychta (red.) *Dowody w procesie karnym. Nowe rozwiązania i niewykorzystane możliwości*, Katowice 2005, s. 26 i nast.

⁷⁴⁷ R. A. Stefański, *Szczególne tryby...*, Wojskowy Przegląd Prawniczy, Warszawa 2005, s. 80; D. Skowroński, *Treściowe kryteria trafności zeznania dziecka jako świadka* (w:) J. Stanik, Z. Majchrzyk (red.) *Psychologiczne i psychiatryczne opiniodawstwo sądowe w ramach nowych uregulowań prawnych*, Katowice 2001, s. 79.

⁷⁴⁸ A. Krawiec, *Przesłuchanie małoletniego ...*, Prok i Pr. 2013, nr. 12, s. 53 i nast.

mieć zastosowania do małoletniego współdziałającego w popełnieniu przestępstwa o które toczy się postępowanie karne lub jeżeli jego czyn pozostaje w związku z czynem, o który toczy się ten proces. Gdy zaistnieje powyższy warunek, wówczas przesłuchanie małoletniego odbywa się na zasadach ogólnych. Mając na względzie, że tryb szczególny ma zastosowanie do świadka, który na chwilę przesłuchania nie ukończył 15 lat (art. 185b § 1 k.p.k.), to wspomniany zakaz może również obejmować świadka, który z racji wieku podlega odpowiedzialności zgodnie z ustawą o postępowaniu w sprawach nieletnich, nie zaś na podstawie Kodeksu karnego (art. 10 § 1 i 2 k.k.).⁷⁴⁹

Niewątpliwie to właśnie szczególne warunki i tryb przesłuchiwania małoletnich stanowi jeden z najważniejszych środków ochrony tego rodzaju świadka. Wskazując już bezpośrednio na tryb i warunki przesłuchania, nie sposób nie odwołać się do treści przepisów art. 185b k.p.k. i 185a k.p.k., zgodnie z którymi świadka powinno przesłuchiwać się jedynie raz, chyba że zaistnieją nowe istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania bądź jeżeli będzie o to wnioskował oskarżony, który nie posiadał obrońcy w trakcie pierwszego przesłuchania małoletniego. Kolejnym warunkiem jest przesłuchanie małoletniego przez sąd na posiedzeniu w udziale biegłego psychologa⁷⁵⁰. Co do udziału pozostałych osób należy wskazać, że oskarżyciel publiczny, obrońca lub pełnomocnik pokrzywdzonego również mają możliwość wzięcia udziału w takim posiedzeniu. Podstawową kwestią tutaj jest dobro małoletniego i umożliwienie mu swobody wypowiedzi, zatem przy przesłuchaniu małoletniego mogą być obecne osoby wymienione w art. 51 § 2 k.p.k., o ile nie ograniczy to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego. Tożsamy warunek ma zastosowanie wobec osoby pełnoletniej wskazanej przez przesłuchiwanego małoletniego⁷⁵¹. Obligatoryjnie w trakcie rozprawy głównej należy odtworzyć sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania, którego sporządzenie jest obowiązkowe. Po odtworzeniu powyższego zapisu sąd odczytuje protokół przesłuchania⁷⁵².

Omawiane normy prawne nie wymagają udziału biegłego psychologa we wszystkich czynnościach procesowych z udziałem małoletnich świadków. Wyjątek stanowią sytuacje

⁷⁴⁹ L. K. Paprzycki (w:) L. K. Paprzycki (red.), *Kodeks...*, s. 675.

⁷⁵⁰ J. Żylińska, *Biegły psycholog a odebranie i ocena zeznań małoletniego świadka w procesie karnym*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2013, s. 155.

⁷⁵¹ Co prawda przepisy karnoprosesowe przewidują to uprawnienie jedynie w stosunku do osoby wskazanej przez pokrzywdzonego, to mając na uwadze konieczność zapewnienia tego standardu przesłuchania wobec małoletniego świadka, który w trakcie przesłuchania nie ukończył 15 lat, należy także jemu umożliwić wskazanie osoby pełnoletniej uczestniczącej w jego przesłuchaniu.

⁷⁵² A. Krawiec, *Przesłuchanie małoletniego ...*, Prok i Pr. 2013, nr. 12, s. 53 i nast.

określone w art 185a i 185b k.p.k.⁷⁵³. W pozostałych sytuacjach dopuszczalne jest powołanie w sprawie biegłego psychologa lub lekarza. Małoletni, wobec których nie mają zastosowania art. 185a i 185b k.p.k. mogą być przesłuchiwanie z udziałem biegłego w wypadku istnienia wątpliwości co do ich stanu psychicznego zgodnie z treścią art. 192 § 2 k.p.k. Dyspozycja art. 185a § 2 k.p.k. co do zasady zakłada aktywny udział psychologa w trakcie czynności przesłuchiwania małoletniego⁷⁵⁴. Mimo, że biegłego w żadnej mierze nie można traktować jako stronę postępowania, to ma on jednocześnie prawo i obowiązek szczegółowego zapoznania się z aktami postępowania oraz prawo do zadawania pytań małoletniemu według swojego uznania. Biegły sądowy w gruncie rzecz pełni wiodącą rolę w przesłuchaniu dziecka, oczywiście wraz z sędzią i oskarżycielem publicznym. Tym niemniej, aktywny udział biegłego nie może ograniczać się jedynie do samej czynności przesłuchania, zaś powinien obejmować także przygotowanie małoletniego do składania przez niego depozycji poprzez wyjaśnienie mu roli, jaką odgrywa w toku procesu karnego⁷⁵⁵. Taki aktywny udział powinien przejawiać się również w dbałości o stan emocjonalny małoletniego oraz o sprzyjającą motywację do współpracy, swobodę wypowiedzi, ale przede wszystkim w wspieraniu emocjonalne w trakcie czynności procesowej⁷⁵⁶. Jednakże, *gros* przedstawicieli doktryny, ale także psychologów wypowiada się na temat tego, że sam udział biegłego w czynności przesłuchania, a następnie analiza akt postępowania nie mogą być wystarczające do psychologicznej oceny wypowiedzi. Akcentuje się przy tym konieczność przeprowadzenia adekwatnych badań psychologicznych małoletniego, które są niezbędne w celu prawidłowej oceny rozwoju dziecka, jego zdolności postrzegania, zapamiętywania i odtwarzania spostrzeżeń i funkcjonowania społeczno- emocjonalnego, zwłaszcza mając na względzie cechy istotne dla treści i formy zeznań. Szczegółowej koncentracji wymaga również omówienie ewentualnych mechanizmów, które mogą bezpośrednio lub pośrednio wpłynąć na zniekształcenie wypowiedzi małoletniego. Podkreślić należy, że nie jest kompetencją biegłego sądowego ocena wiarygodności zeznań małoletniego świadka, a jego rola powinna

⁷⁵³ J. Żylińska, *Biegły psycholog*..., s. 155.

⁷⁵⁴ J. Kosonoga, *Przesłuchanie pokrzywdzonego* ..., s. 70-85; P. Świerk, *Przesłuchanie małoletniego*..., s. 149-159.

⁷⁵⁵ M. Brojek, *Uwagi i postulaty dotyczące taktyki przesłuchania w charakterze świadka osoby nieletniej*, Prok i Pr. 1998 r., nr 1, s. 97-110.

⁷⁵⁶ E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy*..., s. 90-149.; M. Klejnowska, *Przesłuchanie nieletniego* ..., s. 315-325; M. Sajkowska, *Przesłuchania dzieci – ewolucja wrażliwości, wiedzy i praktyki* (w:) M. Sajkowska (red.) *Przyjazne przesłuchanie dziecka*, Warszawa 2007, s. 45 i nast.,

polegać głównie na wskazaniu przesłanek, które w następstwie będą stanowić materiał na podstawie którego sąd będzie wywodził o wartości dowodowej zeznań małoletniego.⁷⁵⁷

Przechodząc do dalszych rozważań związanych ze szczególnym trybem przesłuchania małoletnich świadków, należy skupić uwagę na kwestii przesłuchania małoletniego świadka, który ukończył 15 rok życia⁷⁵⁸. I tak, odnosząc się do konieczności zapewnienia komfortowych warunków przesłuchania małoletnich świadków po ukończeniu przez nich 15 lat w chwili przesłuchania, w sprawach „katalogowych” przewidziano *quazi* obowiązkowe przesłuchania tegoż małoletniego przy użyciu środków technicznych, umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość, z wyłączeniem bezpośredniego udziału oskarżonego. Powołując się na treść art. 177 § 1a k.p.k. warto nadmienić, że czynność przesłuchania świadka może nastąpić z użyciem środków technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku.⁷⁵⁹ Z kolei w postępowaniu jurysdykcyjnym w czynności w miejscu przebywania świadka bierze udział referendarz sądowy, asystent sędziego bądź urzędnik zatrudniony w sądzie, w którego okręgu świadek przebywa. Przesłuchanie świadka w sposób wskazany w art. 177 § 1a k.p.k. może nastąpić zarówno na etapie postępowania przygotowawczego, jak i jurysdykcyjnego.⁷⁶⁰ Zastosowanie powyższego trybu uzależnione jest od ustalenia przez organ procesowy, że zaistniały dwie odrębne przesłanki. Pierwszą z nich jest zaistnienie obawy, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu może krępująco oddziaływać na zeznania świadka. Drugą przesłanką jest wywieranie poprzez obecność oskarżonego negatywnego wpływu na stan psychiczny świadka. Pierwsza z wymienionych przesłanek jest tożsama z przesłanką warunkującą wydalenie oskarżonego z sali rozpraw, o której stanowi treść art. 390 § 2 k.p.k. Powyższe ma szanse zaistnieć wówczas, gdy z zachowania świadka można wnioskować o oczywistej obawie przed oskarżonym, a w szczególności gdy sąd posiada informacje, iż oskarżony stosował uprzednio groźby wobec świadka albo kiedy świadek wprost oświadcza, że boi się zeznawać w obecności oskarżonego. Jak wskazuje się w orzecznictwie, obecność oskarżonego może skutkować nawet odmową złożenia zeznań przez świadka bądź złożeniem depozycji niezgodnych z prawdą lub zatajeniem prawdy, a w szczególności zatajeniem faktów o szczególnie istotnym

⁷⁵⁷ K. Chmielewska, *Ochrona przesłuchiwanym dzieci*, Warszawa 2012, s. 22

⁷⁵⁸ R.A. Stefański, *Szczególne tryby przesłuchania w postępowaniu karnym świadka małoletniego, który nie ukończył 15 lat*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 2005 r., nr 4, s. 79-96.

⁷⁵⁹ E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy ...*, s. 90-149.

⁷⁶⁰ P. Wiliński, *Przesłuchanie świadka na odległość w postępowaniu karnym*, *Przegląd Sądowy* 2005, z. 6, s. 16-27; A. Lach, *Przesłuchanie na odległość w postępowaniu karnym*, *PiP* 2006, z. 12, poz. 80, s. 80-87.

znaczeniu na gruncie prowadzonego postępowania⁷⁶¹. Nadto, stwierdzenie negatywnego wpływu bezpośredniej obecności oskarżonego w kontekście stanu psychicznego świadka winno być stwierdzone z udziałem biegłego psychologa.⁷⁶²

Odnosząc się *stricte* do warunków, w jakich powinno odbywać się przesłuchanie małoletniego świadka, szczególną uwagę warto poświęcić na kwestię pomieszczenia służącego do czynności przesłuchania. Otóż, pomieszczenie to powinno być do tego celu szczególnie przystosowane oraz zaprojektowane⁷⁶³. Pomieszczenie to, zwane przez niektórych przyjaznym pokojem, powinno stwarzać wobec małoletniego poczucie komfortu oraz sprzyjać nawiązaniu relacji z osobą, która dokonuje czynności procesowej. Pokój taki powinien warunkować zaistnienie u małoletniego mobilizowania pamięci i poszerzenie swobody wypowiedzi. Jednak w szczególności pomieszczenie winno spełniać wszystkie wymogi formalne określono ustawowo. Wystrój pokoju powinien być również starannie zaprojektowany, zaś z racji funkcji do jakiej jest przeznaczony nie może wyglądać jak świetlica czy pokój zabaw⁷⁶⁴. Tym niemniej, musi być przytulny i wywoływać u małoletniego poczucie spokoju i bezpieczeństwa. Specjaliści w tym zakresie wskazują, że wskazane są jasne, ale stonowane barwy przyjaznego pokoju. Niezwykle ważne jest także neutralne usytuowanie pomieszczenia, z widocznym wejściem. Również wyciszenie drzwi, które w konsekwencji prowadzi do wyeliminowania dźwięków pochodzących z zewnątrz pomieszczenia, wywołuje w małoletnim większe poczucie bezpieczeństwa i koncentracji w trakcie przesłuchania. Jednocześnie nie sposób pominąć kwestii zróżnicowania wieku przesłuchiwanym małoletnich, bowiem pokój przesłuchań powinien zawierać wyposażenie różnej wielkości celem zapewnienia jak największej wygody dziecku⁷⁶⁵. Warto zwrócić uwagę, że niekorzystnie na koncentrację małoletniego wpływa zbyt duża ilość przedmiotów rozpraszających uwagę. W pomieszczeniu powinny znajdować się jedynie nieliczne zabawki czy maskotki. Do standardowego wyposażenia pokoju przyjaznego powinny należeć papier, kredki, ołówki, które powinny znajdować się na blacie stolika przy którym siedzi małoletni.

⁷⁶¹ Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 24 maja 2012 r, II AKa 130/12.

⁷⁶² A. Antoniak-Drózdź, *Przesłuchanie dziecka...* s. 45-61.

⁷⁶³ S. Waltoś, *Świadek w procesie sądowym*, Warszawa 1985, s. 65 i nast.; M. Klejnowska, *Przesłuchanie nieletniego ...*, s. 315-325.

⁷⁶⁴ A. Memon, A. Vrjj, R. Bull, *Prawo i psychologia*, Gdańsk 2003, s. 16.; J.E.B. Myers, *Dziecko jako świadek* (w:) M. Sajkowska (red.) *Przyjazne przesłuchanie dziecka*, Warszawa 2007, s. 49 i nast.

⁷⁶⁵ M. Brojek, *Uwagi i postulaty...*, s. 97-110; M. Sajkowska, *Przesłuchania dzieci...*, s. 40 i nast.; D. Skowroński, *Treściowe kryteria trafności zeznania dziecka jako świadka*, (w:) J. Stanik, Z. Majchrzyk (red.) *Psychologiczne i psychiatryczne opiniodawstwo sądowe w ramach nowych uregulowań prawnych*, Katowice 2001, s. 104.

Powyższe przedmioty mogą być wykorzystane przez dziecko do narysowania okoliczności trudnych do zwerbalizowania. Małoletni może je również wykorzystać do rozładowania napięcia emocjonalnego związanego z uczestnictwem w przesłuchaniu⁷⁶⁶. Przydatnym elementem wyposażenia są także schematyczne rysunki postaci ludzkich, lalki anatomiczne, które mają głównie zastosowanie odnośnie postępowań dotyczących seksualnego molestowania⁷⁶⁷. Przedmioty te mogą być niezwykle pomocne przy ustaleniu sposobu, w jaki małoletni określa dane części ciała człowieka oraz ich funkcji, mając na względzie płeć. Tym niemniej lalki anatomiczne powinny być wykorzystywane ze szczególną ostrożnością, bowiem należy mieć na uwadze możliwość wprowadzania treści sugerujących i wtórnie traumatyzujących małoletniego.⁷⁶⁸

Nie sposób przy rozważaniu warunków niezbędnych w celu przesłuchania małoletniego świadka pominąć kwestię sprzętu technicznego⁷⁶⁹. Wskazując na elementy techniczne stanowiące standardowe wyposażenie przyjaznego pokoju wymienić należy po pierwsze lustro weneckie, które musi być przede wszystkim duże, aby zapewnić jak najlepszą widoczność. Po drugie, w pomieszczeniu musi być zainstalowana kamera, aby utrwalić cały przebieg czynności przesłuchania małoletniego oraz przekazać obraz do drugiego pomieszczenia. Nadto, bardzo istotnym elementem są mikrofony rejestrujące dźwięk oraz słuchawki służące komunikacji pomiędzy organem dokonującym czynności przesłuchania a osobami znajdującymi się poza przyjaznym pokojem, którym ustawa przyznaje możliwość uczestniczenia w przesłuchaniu małoletniego⁷⁷⁰.

Istnieją sytuacje, w których organy prowadzące czynność przesłuchania nie dysponują tzw. przyjaznym pokojem. Wówczas przesłuchanie winno być prowadzone w pomieszczeniu,

⁷⁶⁶ F. Arntzen, *Psychologia zeznań świadków*, Warszawa 1989, s. 74-76 ;D. Skowroński, *Treściowe kryteria ...*, s. 104.

⁷⁶⁷ T. Jaśkiewicz- Obydzińska, M. Kowanetz, E. Wach, *Sytuacja rodzinna a zeznania ofiar czynów kazirodczych*, Prok. i Pr 1997 r., nr 5, s. 269; T. Jaśkiewicz- Obydzińska, A. Czerederecka, *Kazirodztwo czy „tylko” konflikt rodzinny – trudności diagnostyczne*, Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka 2004 r., nr 6, s. 59 i nast.

⁷⁶⁸ M. J. Akerman, *Podstawy psychologii sądowej*, Gdańsk 2005, s. 85 i nast.

⁷⁶⁹ M. Keller- Hamela, *Standardy wyposażenia i korzystania z przyjaznych pokoi przesłuchań dzieci* (w:) M. Sajkowska (red.) *Przyjazne przesłuchanie dziecka*, Warszawa 2007, s. 83 i nast.

⁷⁷⁰ W tym zakresie warto nadmienić, że zarówno kamery jak i mikrofony powinny zostać umieszczone w miejscu dyskretnym, które w żaden sposób nie będzie zwracało uwagi osób uczestniczących w czynności. Tym niemniej oczywiście nie istnieje żaden wymóg dotyczący obowiązku ukrywania sprzętu technicznego przed małoletnim świadkiem. Wręcz przeciwnie, osoba przeprowadzająca przesłuchanie powinna zwrócić uwagę małoletniego na znajdujące się w pokoju sprzęty techniczne takie jak właśnie lustro weneckie czy kamery, a następnie wyjaśnić ich rolę.

w którym podczas przesłuchania małoletniego nie mogą być w żadnym wypadku przeprowadzane inne czynności⁷⁷¹. Naturalnie, w takim pomieszczeniu należy wyłączyć telefon oraz dokonać należytej staranności, aby dostosować to miejsce w sposób jak najwierniej odpowiadający warunkom opisanym powyżej. Nie można dopuścić do sytuacji, aby małoletni świadek był przesłuchiwany w miejscu, w którym doświadczył traumatycznych przeżyć, bowiem może to w nim wzbudzić negatywne reakcje emocjonalne, które w konsekwencji bardzo niekorzystnie wpływają na koncentrację, uwagę, procesy poznawcze, zdolność logicznego myślenia, jak również werbalizację dyspozycji powoływanych w trakcie przesłuchania⁷⁷². Podobnie, jak niewskazane jest przesłuchiwanie małoletniego w miejscu, w którym doświadczył traumatycznych przeżyć lub takim, które może się z nimi kojarzyć, to niewskazane jest także dokonywanie czynności w miejscu zamieszkania świadka⁷⁷³. Powyższe bowiem w następstwie może skutkować kojarzeniem przez małoletniego miejsca zamieszkania z miejscem powstania traumy. Świadek wówczas może utracić poczucie bezpieczeństwa w miejscu, gdzie co do zasady głównie przebywa, a które przed dokonaniem przesłuchania stanowiło jego azyl i wiązało się zazwyczaj z pozytywnymi emocjami.⁷⁷⁴

Niezależnie od powyższego może zaistnieć konieczność przesłuchania małoletniego świadka w sądzie. Wówczas z całą pewnością należy dostosować generalnie obowiązujące w sądzie zasady do komfortu dziecka⁷⁷⁵. W wypadku braku odstępienia od proceduralnych zasad można osiągnąć skutek w postaci podwyższenia napięcia emocjonalnego dziecka, które jest wynikiem stresującej czynności przesłuchania. Znaczący materii jednoznacznie wskazują, że najbardziej komfortowe dla dziecka warunki są stworzone wówczas, gdy małoletniemu umożliwia się składanie zeznań w pozycji siedzącej, zaś w przypadku małych dzieci – osoby uczestniczące w czynności nie powinny zakładać urzędowych strojów⁷⁷⁶. Warto także zwrócić uwagę, aby pomiędzy małoletnim a sędzią nie występowała, charakterystyczna dla dużych sali rozpraw, kilkumetrowa odległość. Najlepszym rozwiązaniem jest bowiem zachowanie stosunkowo niewielkiej odległości od stołu sędziowskiego albo wręcz umieszczenie małoletniego bezpośrednio przy tym stole w taki sposób, aby blat mógł stanowić podparcie dla rąk małoletniego świadka. Zdecydowanie niekorzystnie na psychikę dziecka wpływa

⁷⁷¹ S. Waltoś, *Świadek ...*, s.61; Z. Marten, *Wstęp do psychologii sądowej*, Katowice 1990, s. 279-319.

⁷⁷² M. J. Akerman, *Podstawy ...*, s. 85 i nast. ;E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy ...*, s. 90-149.

⁷⁷³ W. Badura- Madej, A. Dobrzyńska- Mesterhazy, *Wpływ traumy na funkcjonowanie dziecka – świadka; Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka* 2004 r., nr 6, s. 97-128.

⁷⁷⁴ F. Arntzen, *Psychologia zeznań...*, s. 74-76 ; D . Skowroński, *Treściowe kryteria ...*, s. 104.

⁷⁷⁵ M. Brojek, *Uwagi i postulaty...*, s. 97-110; M. Sajkowska, *Przesłuchania dzieci ...*, s. 40 i nast.

⁷⁷⁶ B. Hołyst, *Psychologiczne i społeczne determinanty zeznań świadka*, Warszawa 1986, s. 28-29.

przesłuchiwanie go w obecności oskarżonych oraz konwojujących ich funkcjonariuszy. Wspomniana sytuacja najprawdopodobniej wywoła u małoletniego świadka poczucie silnego lęku, co z kolei będzie miało wpływ na treść i formę wypowiedzi świadka⁷⁷⁷.

a. Przygotowanie świadka małoletniego do przesłuchania

Przygotowanie małoletniego świadka stanowi niewątpliwie pierwszą i bardzo istotną fazę czynności z jego udziałem⁷⁷⁸. Otóż, jak wskazują znawcy materii oraz przedstawiciele doktryny, faza ta obejmuje ogół czynności poprzedzających kontakt z małoletnim. W trakcie tych czynności należy zebrać szereg informacji na temat świadka, do których należą m.in. informacje dotyczące rozwoju poznawczego, emocjonalnego i społecznego dziecka, ale także wiadomości dotyczące najbliższych mu osób tj. rodziców, dziadków itd⁷⁷⁹. Nadto, wiedza organów przeprowadzających czynności przesłuchania na temat mocnych i słabych stron małoletniego skutkuje nawiązaniem prawidłowej relacji oraz pozwala na uniknięcie pytań niestosownych, wrażliwych⁷⁸⁰. Pozytywnie również wpływa informacja pochodząca od opiekuna dziecka odnośnie jego samopoczucia w dniu przesłuchania oraz tego, czy dziecko zostało w jakimś stopniu już przygotowane do czynności. Wiedza co do stanu emocjonalnego dziecka w dniu przesłuchania skutkuje na późniejszym etapie dokonaniem właściwej oceny wiarygodności świadka. W tym miejscu warto zaakcentować, że odnośnie możliwości rozwojowych i stanu emocjonalnego i psychicznego dziecka powinien się wypowiedzieć biegły psycholog, który co do zasady dysponuje największym katalogiem technik diagnostycznych.⁷⁸¹

Czynności poprzedzające przesłuchanie małoletniego powinny także zmierzać do ustalenia, jakie osoby będą uczestniczyły w czynności i kto będzie wówczas pełnił wiodącą funkcję⁷⁸². Niewątpliwie bardzo istotną kwestią jest również konieczność weryfikacji, czy pomieszczenie służące do przesłuchania zostało należycie przygotowane, a w sytuacji skorzystania przez organy ze sprzętu audiowizualnego należy skontrolować jego

⁷⁷⁷ Z. Marten, *Wstęp do psychologii ...*, s. 279-319; M. Sajkowska, *Przesłuchania dzieci...*, s. 45 i nast.

⁷⁷⁸ T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze – teoria i praktyka*, *Psychologia i etyka służb kryminalnych* 2004 r., nr 31, s. 219-227.

⁷⁷⁹ M. Toeplitz- Wiśniewska, *Fazy rozwojowe a metody przesłuchania dzieci*, *Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka* 2004 r., nr 6, s. 73 i nast.

⁷⁸⁰ J. Zmarzlik, *Przygotowanie dziecka do uczestnictwa w przesłuchaniu* (w:) M. Sajkowska (red.) *Przyjazne przesłuchanie dziecka*, Warszawa 2007, s. 60-61 ; D. Skowroński, *Treściowe kryteria ...*, s. 104.

⁷⁸¹ M. J. Akerman, *Podstawy ...*, s. 85 i nast.; Z. Marten, *Wstęp do psychologii ...*, s. 279-319.

⁷⁸² M. Brojek, *Uwagi i postulaty...*, s. 97-110; E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy...*, s. 90-149.

sprawność⁷⁸³. Warto również przygotować się do czynności z udziałem małoletniego poprzez zaplanowanie i wyszczególnienie najważniejszych zagadnień, które wraz z dzieckiem należy poruszyć. Należy zatem precyzyjnie określić, jakie informacje należy uzyskać od dziecka w toku czynności z jego udziałem. Ustalając godzinę przesłuchania małoletniego warto mieć na względzie jego rozkład dnia, z uwzględnieniem pory optymalnej aktywności.⁷⁸⁴ Powyższe jest uzasadnione tym, że relacjonowanie przeżyć, zazwyczaj traumatycznych, wiąże się ze znacznym wysiłkiem, mobilizacją emocjonalną i poznawczą. Mając to na uwadze, nie powinno się wyznaczać czynności w porze popołudniowej, ale także w porze leżakowania (w przypadku małych dzieci) lub w porze podawania leków (w przypadku dziecka chorego)⁷⁸⁵. Gdy czynność przesłuchania dotyczy nieco starszych dzieci, powinno się unikać wyznaczania czynności w porze zajęć przedszkolnych, szkolnych lub zajęć szczególnie dla dziecka atrakcyjnych⁷⁸⁶. Naruszenie powołanej zasady może skutkować brakiem motywacji małoletniego do składania zeznań, a w szczególności brakiem chęci do współpracy.⁷⁸⁷

Wyznaczenie terminu czynności z małoletnim winno być bezwzględnie poprzedzone zebraniem jak największej ilości informacji dotyczących przedmiotu sprawy uzyskanych z różnych źródeł⁷⁸⁸. Mając na względzie dyspozycję norm z art 185a i 185b k.p.k. należy uznać, że czynności z udziałem małoletniego dziecka powinno się wyznaczać już w fazie *in personam* w toku postępowania karnego. Powyższe pozwala na ustalenie oczekiwań wobec dziecka oraz sprecyzowanie zadawanych mu pytań przez uprawnione organy, z uwzględnieniem obrońcy podejrzanego. Nadto, takie procedowanie umożliwi ograniczenie udziału małoletniego w procesie karnym tylko do jednego przesłuchania. Jako niezbędne jawi się także zebranie materiałów nie tylko o samym dziecku, ale również o jego środowisku⁷⁸⁹. Zebrania informacji może się niewątpliwie podjąć osoba prowadząca czynność przesłuchania. Tym niemniej specjaliści w zakresie psychologii dziecięcej wskazują, że tego typu informacje także powinny być wykonywane przez biegłego psychologa, o ile został on dopuszczony do udziału w czynności z małoletnim. Nadto, w naturalny sposób wiedza uzyskana na temat

⁷⁸³ T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze...*, s. 219-227.

⁷⁸⁴ F. Arntzen, *Psychologia zeznań...*, s. 74-76; Z. Marten, *Wstęp do psychologii...*, s. 279-319.

⁷⁸⁵ W. Badura- Madej, A. Dobrzyńska- Mesterhazy, *Wpływ traumy...*, s. 97-128.

⁷⁸⁶ M. Toeplitz- Wiśniewska, *Fazy rozwojowe...*, s. 73 i nast.; Z. Marten, *Wstęp do psychologii...*, s. 279-319.

⁷⁸⁷ A. Antoniak-Drózd, *Przesłuchanie dziecka...*, s. 45-61; J. Zmarzlik, *Przygotowanie dziecka...*, s. 60-61.

⁷⁸⁸ T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze...*, s. 219-227; K. McFarlane, J. Ross Feldmeth, *Wykorzystywanie seksualne dzieci. Przesłuchanie i diagnoza małego dziecka*, Warszawa 2002, s. 46.

⁷⁸⁹ B. Hołyst, *Psychologiczne i społeczne ...*, s. 28-29; T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze ...*, s. 219-227.

dziecka i jego otoczenia w znaczący sposób ułatwi rozmowę z nim, pozwoli na właściwe formułowanie zadawanych pytań, jak również określenie oczekiwań uwzględniających możliwości rozwojowe małego, jak też zrozumienie jego postawy, stanu emocjonalnego i ewentualnej chęci współpracy⁷⁹⁰.

Kontynuując rozważania dotyczące czynności poprzedzających przesłuchanie małego świadka raz jeszcze wypada zaakcentować, że planowanie terminu czynności w żadnej mierze nie może być przypadkowe⁷⁹¹. Brak jest jednocześnie uniwersalnej reguły, która umożliwiałaby zastosowanie jednakowych zasad w odniesieniu do każdego małego świadka. Bowiem planowanie czynności przesłuchania dziecka musi zostać za każdym razem poprzedzone indywidualną analizą sytuacji dziecka, mając jednocześnie na względzie wiek⁷⁹², możliwości rozwojowe, stan psychofizyczny (w szczególności gdy dziecko jest ofiarą przemocy fizycznej, psychicznej lub seksualnej⁷⁹³) oraz sytuację opiekuńczo- wychowawczą. Można zauważyć zależność, że im młodszy jest świadek, tym krótszy powinien być termin pomiędzy jego przesłuchaniem a przedmiotowymi zdarzeniami⁷⁹⁴. Ta reguła odnosi się również do małych opóźnionych w rozwoju. Tym niemniej, przesłuchanie dziecka bezpośrednio po traumatycznym zdarzeniu lub w bardzo bliskim od niego czasie może skutkować niekorzystnymi konsekwencjami dla małego, a równocześnie ograniczać wartość przeprowadzonego z jego udziałem dowodu⁷⁹⁵. Tak bliski termin przesłuchania może niekorzystnie wpływać na emocje małego wynikające z poczucia krzywdy, które z kolei nasilą poczucie zagrożenia, wzmogą lęk i nastawienia obronne. Opisany powyżej stan emocjonalny dziecka będzie zakłócał działanie procesów poznawczych, *ergo* ograniczy zdolności w zakresie uwagi, zapamiętywania i relacjonowania zdarzeń.⁷⁹⁶

Warto również nadmienić o przesłuchaniu małego, u którego wystąpiły objawy zespołu stresu pourazowego na skutek zdarzenia będącego przedmiotem postępowania karnego. Otóż, co do zasady czynności przesłuchania nie powinno się wykonywać u dziecka z

⁷⁹⁰ M. Brojek, *Uwagi i postulaty...*, s. 97-110; E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy...*, s. 90-149; M. Klejnowska, *Przesłuchanie nieletniego...*, s. 315-325.

⁷⁹¹ J. Lipovsky, P. Stern, *Przygotowanie dziecka do roli świadka w sądzie – podejście interdyscyplinarne*, Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka 2004 r., nr 6, s. 80.

⁷⁹² M. Toepfritz- Wiśniewska, *Fazy rozwojowe...*, s. 73 i nast.; D. Skowroński, *Treściowe kryteria...*, s. 104.

⁷⁹³ T. Jaśkiewicz- Obydzińska, M. Kowanetz, E. Wach, *Sytuacja rodzinna...* s. 269; T. Jaśkiewicz- Obydzińska, A. Czerederecka, *Kazirodztwo...*, s. 59 i nast.

⁷⁹⁴ B. Hołyst, *Psychologiczne i społeczne ...*, s. 28-29.

⁷⁹⁵ W. Badura- Madej, A. Dobrzyńska- Mesterhazy, *Wpływ traumy...*, s. 97-128.

⁷⁹⁶ F. Arntzen, *Psychologia zeznań...*, s. 74-76

objawami PTSD, chyba że zaistnieją wyjątkowe okoliczności. Objawy te w oczywisty sposób wpływają niekorzystnie na funkcjonowanie emocjonalne i poznawcze dziecka⁷⁹⁷. Za poparciem powyższej tezy świadczy nie tylko interes małoletniego świadka, ale także interes wymiaru sprawiedliwości. Jednocześnie należy mieć na względzie, że zbyt długi termin czynności przesłuchania od przedmiotowego zdarzenia również jest niekorzystny dla świadka, bowiem jego zdolności pamięciowe są ograniczone, zwłaszcza u dzieci w wieku przedszkolnym.⁷⁹⁸ Jak wskazują przedstawiciele doktryny w tym zakresie, ślady pamięciowe mogą wręcz ulec sfalszowaniu, co może być spowodowane zastosowaniem mechanizmów obronnych wobec negatywnych przeżyć emocjonalnych, ale też może być wynikiem celowego bądź niezamierzonego wpływu otoczenia i doznanych później doświadczeń.⁷⁹⁹

Niebagatelną rolę w zakresie czynności poprzedzających pełni uzyskanie przez organy procesowe informacji o sytuacji wychowawczej małoletniego, w szczególności co do sprawowanej nad nim opieki, stosunku bliskich mu osób wobec toczącego się procesu karnego⁸⁰⁰. Zwrócić także należy uwagę na możliwe konsekwencje składanych przez małoletniego depozycji zarówno na niego samego, jak też na jego najbliższych⁸⁰¹. Małoletni, który na skutek zdarzenia będącego przedmiotem postępowania znalazł się w skomplikowanej sytuacji życiowej bądź doznał negatywnych konsekwencji natury emocjonalnej, będzie miał niewątpliwie zachwiane poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji⁸⁰². Wobec powyższego motywacja dziecka do składania zeznań może być naruszona właśnie z uwagi na możliwe konsekwencje złożonych depozycji dla siebie i najbliższego otoczenia oraz o ewentualne niekorzystne reakcje sprawców zdarzenia, w szczególności, gdy znajdują się oni w otoczeniu dziecka. Jednakże w sytuacji, gdy dziecko znajduje się w komfortowej sytuacji opiekuńczo- wychowawczej i posiada wsparcie wśród najbliższych, to wtedy znacznie łatwiej poradzi sobie z rolą świadka, a jego motywacja będzie znacznie korzystniejsza⁸⁰³. Tym niemniej, jak wskazano wcześniej, u małoletniego który przeżył traumę na skutek czynu zabronionego może wystąpić zespół stresu pourazowego (PTSD), w konsekwencji czego

⁷⁹⁷ E. Gruza, *Kryteria oceny wiarygodności zeznań dzieci*, Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka 2004 r., nr 6, s. 59-72; E. Gruza, *Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym*, Kraków 2003, s. 324; D. Skowroński, *Treściowe kryteria...*, s. 104; M. Sajkowska, *Przesłuchania dzieci...*, s. 45 i nast.

⁷⁹⁸ M. J. Akerman, *Podstawy...*, s. 85 i nast.

⁷⁹⁹ A. Antoniak-Drózd, *Przesłuchanie dziecka...*, s. 45-61; M. Brojek, *Uwagi i postulaty...*, s. 97-110.

⁸⁰⁰ S. Waltoś, *Świadek...*, s. 65; M. Sajkowska, *Przesłuchania dzieci...*, s. 45 i nast.

⁸⁰¹ B. Hołyst, *Psychologiczne i społeczne ...*, s. 28-29; J. Zmarzlik, *Przygotowanie dziecka...*, s. 60-61.

⁸⁰² F. Arntzen, *Psychologia zeznań...*, s. 74-76; Z. Marten, *Wstęp do psychologii...*, s. 279-319.

⁸⁰³ T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze ...*, s. 219-227.

może być znacznie utrudnione, a nawet uniemożliwione pozyskanie wartościowych zeznań⁸⁰⁴. Nadto, u dziecka wobec przeprowadzonej czynności mogą nasilić się niepożądane objawy związane z zespołem stresu pourazowego. Końcowo warto wskazać, że w wypadku leczenia się przez dziecko będące pod stałą opieką medyczną lub terapeutyczną, niezwykle istotnym jest skonsultowanie terminu przesłuchania z lekarzem⁸⁰⁵

b. Faza czynności wstępnych

Fazą czynności wstępnych określa się co do zasady bezpośrednie poznanie dziecka przez organ prowadzący czynność przesłuchania, jak również wyjaśnienie małoletniemu celu czynności, jego roli w czasie przesłuchania oraz roli innych osób biorących w niej udział, a wreszcie budowanie relacji z dzieckiem. W celu budowania relacji z dzieckiem należy zwracać się do niego po imieniu i w żadnej mierze nie stosować formy dostosowanej do osoby dorosłej, bowiem jawi się ona jako nader nienaturalna i krępująca. W pierwszej kolejności organ procesowy powinien przedstawić się małoletniemu i szczegółowo wyjaśnić, kim jest osoba przesłuchująca i wytłumaczyć na czym polega jej praca, w sposób adekwatny do stanu rozwojowego małoletniego. Wskazane jest również sprawdzenie, czy dziecko rozumie to co się wokół niego dzieje poprzez zadanie mu pytań o osobę przesłuchującą i cel rozmowy⁸⁰⁶. Powyższe pozwoli na określenie orientacji małoletniego odnośnie sytuacji procesowej oraz ocenę nastawienia do współpracy. Z kolei starszym dzieciom należy podawać informacje w sposób dostosowany do ich wieku, natomiast również organ powinien im się przedstawić i określić swoją rolę. Zrozumiały i niebudzący wątpliwości powinien być bowiem cel czynności i oczekiwania w stosunku do świadka⁸⁰⁷. Niewątpliwie budowaniu relacji sprzyja zachęcenie małoletniego do zadawania pytań odnośnie powyższych kwestii, a następnie udzielenie na nie obszernej odpowiedzi. Taki sposób procedowania z całą pewnością spowoduje większą gotowość współpracy u dziecka.⁸⁰⁸

Generalną zasadą obowiązującą niezależnie od wieku świadka jest rozpoczęcie rozmowy od tematów neutralnych i bezpiecznych dla dziecka⁸⁰⁹. Jednakże należy mieć na

⁸⁰⁴ W. Badura- Madej, A. Dobrzyńska- Mesterhazy, *Wpływ traumy...*, s. 97-128.

⁸⁰⁵ M. Brojek, *Uwagi i postulaty...*, s. 97-110 ; D. Skowroński, *Treściowe kryteria ...*, s. 104.

⁸⁰⁶ S. Waltoś, *Świadek ...*, s. 65; J. Zmarzlik, *Przygotowanie dziecka...*, s. 60-61.

⁸⁰⁷ M. Brojek, *Uwagi i postulaty...*, s. 97-110; J. Zmarzlik, *Przygotowanie dziecka ...*, s. 60-61.

⁸⁰⁸ F. Arntzen, *Psychologia zeznań...*, s. 74-76 ; Z. Marten, *Wstęp do psychologii...*, s. 279-319.

⁸⁰⁹ T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze ...*, s. 219-227.

względnie, że faza wstępna nie powinna trwać długo⁸¹⁰. Rozmowa neutralna wbrew pozorom ma bardzo istotne znaczenie, bowiem przede wszystkim służy nawiązaniu kontaktu z małoletnim, ale także zmierza do wstępnego ustalenia możliwości werbalizacji i do ograniczenia jego napięcia psychicznego związanego z czynnością przesłuchania.⁸¹¹ Warunkuje również, przy szczegółowej analizie materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie, dokonanie porównania sposobu zeznawania małoletniego na tematy dla niego bezpieczne, z tematami obciążającymi, ale mającymi znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.⁸¹²

To właśnie na etapie fazy wstępnej organ procesowy winien dokonać analizy odnośnie tego, czy małoletni jest w stanie odróżnić prawdę od kłamstwa⁸¹³. Nie można również pominąć pouczenia dziecka o obowiązku mówienia prawdy. W tym celu już samo przywitanie dziecka powinno charakteryzować się serdecznością po to, aby nawiązać relację najbardziej sprzyjającą wypowiedzi. Wskazane jest wręcz zadanie pytania małoletniemu o to, czy rozumie znaczenia mówienia prawdy oraz kłamstwa, jak również czy zdaje sobie sprawę z konsekwencji składania fałszywych zeznań. W sytuacji przeprowadzenia czynności z udziałem małego dziecka, jeżeli organ procesowy poweźmie wątpliwość co do umiejętności rozróżnienia przez świadka pojęcia prawdy i kłamstwa, organ może wypowiedzieć kilka zdań prawdziwych i fałszywych, każdorazowo pytając małoletniego o to czy zdanie jest prawdą czy też kłamstwem⁸¹⁴. Odnosząc powyższe do dzieci w wieku przedszkolnym należy nadmienić, że w tej kategorii wiekowej warto posłużyć się techniką wykorzystującą rysunek, bowiem można wówczas posłużyć się wykonanymi wcześniej ilustracjami, bądź też takie ilustracje wykonać z dzieckiem jeszcze przed rozpoczęciem czynności przesłuchania⁸¹⁵. Jak podkreślają specjaliści w tym zakresie, technika rysunkowa zdaje się być najbezpieczniejsza dla małoletnich, gdyż nie wymaga przypisywania mówienia kłamstwa osobie dorosłej⁸¹⁶. W momencie ustalenia, że małoletni świadek w sposób prawidłowy wskazuje na postać na

⁸¹⁰ Odnośnie młodszych dzieci wskazane jest rozpoczęcie rozmowy od pytań o ulubioną zabawę, bajkę, program telewizyjny lub przysmak. Nadto, jeżeli przedmiot postępowania dotyczy problemów w zakresie funkcjonowania rodziny, to w fazie wstępnej należy zdecydowanie unikać tego tematu. Podobnie, jeśli organ procesowy posiada informację odnośnie kłopotów małoletniego w relacjach z rówieśnikami, to także ta kwestia powinna być na tym etapie pominięta.

⁸¹¹ A. Antoniuk-Drózdź, *Przesłuchanie dziecka...* s. 45-61 ;T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze...*, s. 219-227.

⁸¹² M. J. Akerman, *Podstawy...*, s. 85 i nast.; M. Brojek, *Uwagi i postulaty...*, s. 97-110.

⁸¹³ E. Gruza, *Kryteria oceny...*,s. 59-72 ;E. Gruza, *Ocena wiarygodności...*, s. 324; D . Skowroński, *Treściowe kryteria ...*, s. 104; M. Sajkowska, *Przesłuchania dzieci...*, s. 45 i nast.

⁸¹⁴ *Idem*.

⁸¹⁵ M. Toeplitz- Wiśniewska, *Fazy rozwojowe...*, s. 73 i nast.

⁸¹⁶ B. Hołyst, *Psychologiczne i społeczne ...*, s. 28-29; J. Zmarzlik, *Przygotowanie dziecka...*, s. 60-61.

rysunku, która mówi prawdę, wówczas organ procesowy może zwrócić się do świadka, aby w czasie czynności z jego udziałem zachowywał się w tożsamy sposób⁸¹⁷. Celem usystematyzowania u świadka poczucia obowiązku mówienia prawdy, można zwrócić się do niego o namalowanie na rysunku postaci prawdomównego dziecka.⁸¹⁸ Wyjątkowo istotne jest w tej sytuacji uświadomienie dziecka, że w sytuacji braku posiadania wiedzy odnośnie danej okoliczności wystarczy powyższe zakomunikować organowi procesowemu, bowiem nie ma sensu konfabulować⁸¹⁹.

Kontynuując powyższe rozważania warto nadmienić, że starszym dzieciom organ procesowy powinien w sposób klarowny przedstawić informację dotyczącą obowiązku mówienia prawdy i o konsekwencjach wynikających ze świadomego przekazywania informacji niezgodnych z prawdą⁸²⁰. Na osobie prowadzącej czynność spoczywa obowiązek przekazania świadkowi informacji również mających na celu uświadomienie małoletniemu, że od jego depozycji zależeć będzie późniejsze orzeczenie sądu. Niewątpliwie do jednego z najtrudniejszych zadań ciążących na organie procesowym podczas fazy wstępnej jest poinformowanie małoletniego o prawie do odmowy składania zeznań w trybie art. 182 k.p.k. w sprawach, gdy oskarżonym jest osoba najbliższa małoletniemu, jak również o prawie do odmowy odpowiedzi na pytanie w trybie art. 183 k.p.k. W tej sytuacji organ winien rozważyć możliwość skorzystania ze specjalnej w tym zakresie wiedzy biegłego psychologa.⁸²¹ Psycholog posiada stosowną wiedzę i doświadczenie aby wyjaśnić małoletniemu, że nie miał żadnego wpływu za działanie oskarżonego będącego osobą najbliższą⁸²². Sąd zaś, analizując rozmowę biegłego psychologa z dzieckiem będzie miał wówczas możliwość ustalenia stanu faktycznego, a w konsekwencji podjęcia stosownego orzeczenia⁸²³. Warto także uświadomić małoletniego, że nie jest on odpowiedzialny za niewłaściwe zachowanie dorosłych czyli dokonać tzw. odbarczenia małego świadka z poczucia winy, a nawet poczucia współodpowiedzialności za czyn, w szczególności w zakresie pomocy seksualnej⁸²⁴.

⁸¹⁷ Dokonując przesłuchania małych dzieci wskazane jest pozostawienie rysunku w zasięgu ich wzroku w taki sposób, by móc w każdej chwili przypomnieć dziecku o obowiązku mówienia prawdy.

⁸¹⁸ F. Arntzen, *Psychologia zeznań...*, s. 74-76.

⁸¹⁹ E. Gruza, *Kryteria oceny ...*, s. 59-72; E. Gruza, *Ocena wiarygodności ...*, s. 324; D. Skowroński, *Treściowe kryteria ...*, s. 104.

⁸²⁰ T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze...*, s. 219-227.

⁸²¹ M. J. Akerman, *Podstawy...*, s. 85 i nast.; Z. Marten, *Wstęp do psychologii...*, s. 279-319.

⁸²² E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy...*, s. 90-149; M. Klejnowska, *Przesłuchanie nieletniego ...*, s. 315-325.

⁸²³ M. Brojek, *Uwagi i postulaty...*, s. 97-110; J. Zmarzlik, *Przygotowanie dziecka...*, s. 60-61.

⁸²⁴ W. Badura- Madej, A. Dobrzyńska- Mesterhazy, *Wpływ traumy...*, s. 97-128.

Powyższe jawi się jako konieczne w celu uzyskania od dziecka zarówno wiarygodnej⁸²⁵, ale także spontanicznej wersji zdarzeń.

Niejednokrotnie w zakresie postępowań przeciwko rodzinie i opiece oraz w sprawach dotyczących wykorzystywania seksualnego małoletni jest jedynym bezpośrednim świadkiem zdarzeń, *ergo* to właśnie od jego zeznań w znacznej mierze zależy późniejsze orzeczenie sądu *meriti*. Przedstawiciele doktryny wskazują, że małoletni którzy nawiązali prawidłową relację z organem dokonującym przesłuchania, po odpowiednio przeprowadzonej fazie wstępnej sporadycznie korzystają z prawa do odmowy składania zeznań⁸²⁶. Przesłuchujący winien mieć jednocześnie na uwadze, że okazywanie przez świadka negatywnych emocji wobec dorosłych nie musi być konsekwencją popełnienia na ich szkodę czynu zabronionego. *A contrario*, doświadczenie przez małoletniego przemocy np. o charakterze seksualnym ze strony dorosłego nie zawsze uwydatnia się poprzez okazywanie negatywnie nacechowanych emocji⁸²⁷. Nie można bowiem z całą stanowczością postawić tezy, że sprawca czynu zabronionego każdorazowo wywołuje w małoletnim poczucie lęku i złego nastawienia.⁸²⁸ Psychika dziecka bowiem charakteryzuje się tym, że posiada własny obraz świata oraz klucz do analizy określonych wydarzeń i osób. Dziecko nie postrzega rzeczywistości w kategorii osób młodych i osób dorosłych. Baczenie należy mieć również na to, że niektóre zachowania o charakterze seksualnym mogą być traktowane przez małoletniego jako rodzaj zabawy, czynności pielęgnacyjnej czy nawet sposób serdecznego okazywania uczuć. Mając powyższe na względzie należy wskazać, że dziecko może nie okazywać negatywnych uczuć wobec sprawcy przestępstwa o charakterze seksualnym, a wręcz przeciwnie, osoba ta może wzbudzać w świadku uczucie przyjaźni, serdeczności lub miłości⁸²⁹.

W fazie bezpośrednio poprzedzającej właściwe przesłuchanie małoletniego świadka należy szczegółowo wyjaśnić świadkowi, że nie wymaga się od niego znajomości odpowiedzi na każde pytanie⁸³⁰. Poinformować również należy o tym, że małoletni może nie zrozumieć treści zadanego mu pytania lub mieć problem z wyartykułowaniem swoich myśli.

⁸²⁵ E. Gruza, *Kryteria oceny...*, s. 59-72; E. Gruza, *Ocena wiarygodności...*, s. 324; D. Skowroński, *Treściowe kryteria...*, s. 104.

⁸²⁶ B. Hołyst, *Psychologiczne i społeczne...*, s. 28-29; T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze ...*, s. 219-227.

⁸²⁷ S. Waltoś, *Świadek ...*, s. 65; M. Brojek, *Uwagi i postulaty...*, s. 97-110; J. Zmarzlik, *Przygotowanie dziecka ...*, s. 60-61; Z. Marten, *Wstęp do psychologii...*, s. 279-319.

⁸²⁸ A. Antoniuk-Drózd, *Przesłuchanie dziecka...*, s. 45-61; M. Sajkowska, *Przesłuchania dzieci...*, s. 45 i nast.

⁸²⁹ T. Jaśkiewicz- Obydzińska, M. Kowanetz, E. Wach, *Sytuacja rodzinna...*, s. 269; T. Jaśkiewicz- Obydzińska, A. Czerederecka, *Kazirodztwo...*, s. 59 i nast.

⁸³⁰ T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze ...*, s. 219-227.

Przesłuchujący powinien pouczyć dziecko o możliwości swobodnego zasygnalizowania organowi o wszelkich trudnościach ze zrozumieniem pytania, zaś organ nie będzie miał z tego powodu negatywnych odczuć⁸³¹. Jak wynika z twierdzeń przedstawicieli doktryny, często zdarzają się sytuacje, w których małeletni w wieku szkolnym⁸³² proszą organ procesowy o dostęp do protokołu czynności lub nagrania z przesłuchania i w takiej sytuacji przesłuchujący powinien udzielić wyczerpującej odpowiedzi, która będzie zrozumiała dla świadka.⁸³³

Warto także sprawdzić jeszcze na etapie fazy wstępnej, czy małeletni świadek ma tendencję do stereotypowego udzielania odpowiedzi na zadane pytania, według określonego wzorca. Często bowiem u małeletnich występuje skłonność do odpowiadania w sposób twierdzący na pytania zadawane przez osobę, którą dziecko darzy autorytetem, bądź też do udzielania odpowiedzi zgodnych ze społecznymi oczekiwaniami.⁸³⁴ W taki sposób małeletni zazwyczaj dążą do uzyskania sympatii przesłuchującego. Występują również sytuacje, w których po udzieleniu pierwszej odpowiedzi przeczącej dziecko podaje na każde kolejne pytanie, niezależnie od ich treści, również odpowiedź przeczącą. Takie zachowanie może z kolei być wynikiem dziecięcej przekory bądź posługiwaniem się określonym wzorcem odpowiedzi.⁸³⁵ Mając powyższe na względzie, zasadniczą kwestią jest pozwolenie dziecku na oswojenie się z sytuacją oraz sprawienie, aby dziecko miało poczucie, iż przesłuchanie jest wspólnym zadaniem do wykonania⁸³⁶.

Reasumując rozważania dotyczące fazy przedwstępnej przesłuchania należy wskazać, że przesłuchujący winien dążyć do ustalenia, jaką wiedzę posiada małeletni co do przedmiotu postępowania⁸³⁷. Pytania o tą wiedzę na tym etapie stanowią bowiem swoiste wprowadzenie do kolejnego etapu przesłuchania tj. do właściwego trybu przesłuchania czyli fazy swobodnej narracji. Tym niemniej od samego początku kontaktu z małeletnim, przesłuchujący powinien zmierzać do kreowania prawidłowej relacji ze świadkiem oraz do dostosowania sposobu wypowiedzi i komunikowania się do poziomu i stopnia rozwoju dziecka, jak również winien

⁸³¹ Warto również dać dziecku poczucie bezpieczeństwa w ten sposób, aby za każdym razem miało możliwość poinformowania przesłuchującego o zmęczeniu, pragnieniu, głodzie lub potrzebie zrobienia przerwy w przesłuchaniu. Małeletni powinien mieć świadomość, że blisko niego znajduje się rodzic lub opiekun oraz że w każdej chwili może spędzić czas z osobą bliską.

⁸³² M. Toeplitz- Wiśniewska, *Fazy rozwojowe...*, s. 73 i nast.

⁸³³ F. Arntzen, *Psychologia zeznań...*, s. 74-76 ; T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze...*, s. 219-227.

⁸³⁴ S. Waltoś, *Świadek*, s. 65; J. Zmarzlik, *Przygotowanie dziecka*, s. 60-61.

⁸³⁵ A. Antoniak-Drózd, *Przesłuchanie dziecka...*, s. 45-61.

⁸³⁶ M. Brojek, *Uwagi i postulaty...*, s. 97-110; M. Sajkowska, *Przesłuchania dzieci...*, s. 45 i nast.

⁸³⁷ B. Hołyst, *Psychologiczne i społeczne...*, s. 28-29; Z. Marten, *Wstęp do psychologii...*, s. 279-319.

stworzyć dla niego bezpieczną atmosferę.⁸³⁸

c. Faza swobodnej narracji

Faza swobodnej narracji obejmuje relacjonowanie przez małego świadka przebiegu zdarzenia w sposób swobodny i zgodny z zapamiętanymi treściami. Dziecku powinno się umożliwić zdawanie relacji w swoim tempie. Taki rodzaj wypowiedzi małego umożliwia przesłuchującemu poznanie jego świata, przeżyć i odczuć. Pozwala także na dokonanie analizy w zakresie oceny, jakie wartości są dla małego ważne, co zapamiętał ze zdarzenia oraz co wzbudziło w dziecku najwięcej emocji⁸³⁹. Faza swobodnej narracji charakteryzuje się tym, że jest co do zasady jedną z bezpieczniejszych dla dziecka części przesłuchania, bowiem nie jest nacechowana napięciem wynikającym z obowiązku odpowiedzi na pytania.⁸⁴⁰ Ta część przesłuchania umożliwia też ujawnienie relacji nieobciążonych nadmiernymi emocjami. W kontekście psychiki dziecka powyższe ma zasadnicze znaczenie, gdyż swobodna narracja w żadnej mierze nie może wpływać na sposób myślenia dziecka oraz w najszerszy sposób umożliwia przesłuchującemu poznanie wiedzy małego na temat przedmiotu sprawy i określonego słownictwa z tym związanego. Ten etap czynności ma także zasadnicze znaczenie dla organu przeprowadzającego czynność, bowiem pozwala na ukierunkowanie późniejszych pytań zadawanych na późniejszym etapie⁸⁴¹. Istotne jest rozpoczęcie etapu swobodnej narracji przez małego w taki sposób, aby zdawał sobie sprawę z oczekiwań organu względem niego⁸⁴². Organ nie powinien również w żadnym razie poprawiać dziecka, korygować jego sposobu relacjonowania czy nawet odnosić relacji małego do informacji zasięgniętych z innych źródeł. Taki sposób procedowania z całą pewnością negatywnie wpływa na swobodę dalszej narracji, a sprzyja dekoncentracji, zakłóceniu toku rozumowania i zaburzeniu sekwencji zapamiętanych zdarzeń. Należy zapewnić małemu swobodę w relacjonowaniu przebiegu wydarzeń w jego

⁸³⁸ M. J. Akerman, *Podstawy...*, s. 85 i nast.; E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy...*, s. 90–149; M. Klejnowska, *Przesłuchanie nieletniego...*, s. 315–325.

⁸³⁹ E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy ...*, s. 90–149; M. Klejnowska, *Przesłuchanie nieletniego ...*, s. 315–325.

⁸⁴⁰ F. Arntzen, *Psychologia zeznań...*, s. 74–76; M. Sajkowska, *Przesłuchania dzieci...*, s. 45 i nast.

⁸⁴¹ B. Hołyst, *Psychologiczne i społeczne...*, s. 28–29.

⁸⁴² Przesłuchujący winien mieć również na względzie, aby nie przerywać małemu na etapie relacjonowania zdarzeń podczas swobodnej relacji nawet wtedy, gdy dziecko w sposób istotny odbiega od przedmiotu sprawy i wprowadza wątki poboczne.

własnym tempie i porządku⁸⁴³.

Jak wskazują przedstawiciele doktryny, niejednokrotnie dziecko w wieku przedszkolnym ma dużą trudność z rozpoczęciem własnego relacjonowania zdarzeń. Takie sytuacje zdarzają się nawet wówczas, gdy małe dziecko jest pozytywnie nastawione do współpracy i rozmowy. W takim wypadku należy zachęcić dziecko do rozmowy oraz ułatwić rozpoczęcie narracji. Przykładowo, można zadać dziecku pytanie o wygląd miejsca zdarzenia, a w dalszej kolejności o to, co się w tym miejscu wydarzyło⁸⁴⁴. Na tym etapie należy wzbudzić we wspomnieniach małego ślady pamięciowe, które pochodzą z doznań zmysłowych⁸⁴⁵. Stanowisko doktryny w tym zakresie jest jednoznaczne i wskazuje na tezę, że wspomnienie miejsca zdarzenia jest pomocne przy relacjonowaniu wspomnień a jednocześnie ułatwia zwalczenie niepewności typowej dla początkowej fazy narracji. Nierzadko organy procesowe stają przed sytuacją, w której małe dziecko w czasie swobodnego relacjonowania przerywa swoją wypowiedź. Wówczas należy dać dziecku czas na tzw. zebranie myśli. W wypadku jednak, gdy przerwa w wypowiedzi jest za długa i wszystko wskazuje na to, że małe dziecko sam z siebie nie podejmie wypowiedzi, wtedy przesłuchujący powinien zachęcić do kontynuowania relacji.⁸⁴⁶

Na etapie swobodnej narracji niezwykle istotne jest również analizowanie przez organ procesowy pozawerbalnych reakcji małego, w szczególności poprzez obserwację, jaką część relacji dziecko ujawnia w sposób swobodny, a jaką z niepokojem i napięciem. Jako niezbędne również jawi się analizowanie słownictwa, jakim posługuje się dziecko⁸⁴⁷. Warto również zwrócić uwagę, że małe dziecko w wieku przedszkolnym posiada zazwyczaj tendencję do relacjonowania zdarzenia w sposób chaotyczny i skrótowy, jak też może napotykać trudności z chronologicznym przedstawieniem elementów zdarzenia i wskazaniem zależności przyczynowo – skutkowych⁸⁴⁸.

⁸⁴³ M. Brojek, *Uwagi i postulaty...*, s. 97-110; T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze...*, s. 219-227.

⁸⁴⁴ W. Badura- Madej, A. Dobrzyńska- Mesterhazy, *Wpływ traumy...*, s. 97-128.

⁸⁴⁵ Ślady pamięciowe bowiem stanowią zespół elementów, na które składają się części zakodowane przez odrębne zmysły. Posługując się właśnie śladami pamięciowymi różnych zmysłów można doprowadzić do ich kumulatywnego odtworzenia.

⁸⁴⁶ A. Antoniak-Drózdź, *Przesłuchanie dziecka...*, s. 45-61; T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze...*, s. 219-227.

⁸⁴⁷ Zwrócenie uwagi przez organ przesłuchujący na specyficzne słowa używane przez dziecko także jest ważne, bowiem w kolejnej fazie umożliwi organowi także posługiwanie się tymi słowami i doprecyzowanie ich znaczenia.

⁸⁴⁸ Z. Marten, *Wstęp do psychologii...*, s. 279-319; M. Sajkowska, *Przesłuchania dzieci...*, s. 45 i nast.

d. Faza pytań szczegółowych

Istotą tej części przesłuchania jest dążenie organu procesowego do uzupełnienia relacji dziecka uzyskanych w fazie swobodnej narracji, a następnie usystematyzowania jej celem ustalenia prawidłowego stanu faktycznego. Przesłuchujący powinien dążyć do płynnego przejścia z fazy swobodnej narracji do fazy pytań szczegółowych, a w szczególności w taki sposób, aby powyższe nie wzbudziło lęku i niepokoju dziecka, które może mieć problem z udzieleniem odpowiedzi na pytanie organu⁸⁴⁹. Omawiana faza przesłuchania winna charakteryzować się dostosowaniem poziomu rozmowy do stanu psychofizycznego małoletniego świadka⁸⁵⁰. Nie jest wskazane uświadamianie dziecka, że pominął jakiś element w swojej wypowiedzi lub podał informację niekorelującą z pozostałym materiałem dowodowym⁸⁵¹. Taki rodzaj uwagi może zadziałać niekorzystnie na małoletniego, a w konsekwencji doprowadzić do zahamowania spontaniczności narracji dziecka, a nawet sfałszowania przedstawianych relacji⁸⁵². Tym niemniej warto zaakcentować dziecku, że przesłuchujący nie zrozumiał danej części relacji świadka albo chciałby dowiedzieć się czegoś więcej. W tym właśnie celu konieczne jest zadawanie kolejnych pytań, aby pogłębić wiedzę dotyczącą danego zakresu zdarzenia stanowiącego przedmiot sprawy.⁸⁵³

To właśnie ten etap przesłuchania przeznaczony jest na zadawanie pytań służących uzupełnieniu, sprawdzeniu bądź wyjaśnieniu materii. Warto jednak wskazać, że przesłuchujący winien kierować się określonymi zasadami przy zadawaniu dziecku pytań. Po pierwsze, organ powinien kierować wobec dziecka głównie pytania o charakterze otwartym, bowiem dzieci zazwyczaj przekazują organowi jedynie ograniczoną wiedzę, jeszcze na etapie swobodnej narracji, która to wiedza niejednokrotnie nie ma żadnego znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie. Z kolei zadawanie małoletniemu pytań otwartych zwiększa możliwość uzyskania zarówno istotnych, ale także trafnych i zgodnych z prawdą wypowiedzi⁸⁵⁴. Taka forma współpracy umożliwi dziecku przypomnienie sobie danego

⁸⁴⁹ Z. Marten, *Wstęp do psychologii...*, s. 279-319.

⁸⁵⁰ V. Kwiatkowska – Darul, *Przesłuchanie małoletniego świadka w polskim procesie karnym*, Toruń 2007, s. 180-181.

⁸⁵¹ S. Waltoś, *Świadek...*, s. 65; T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze...*, s. 219-227.

⁸⁵² E. Gruza, *Kryteria oceny...*, s. 59-72; E. Gruza, *Ocena wiarygodności...*, s. 324; D. Skowroński, *Treściowe kryteria ...*, s. 104.

⁸⁵³ F. Arntzen, *Psychologia zeznań...*, s. 74-76.

⁸⁵⁴ E. Gruza, *Kryteria oceny...*, s. 59-72; E. Gruza, *Ocena wiarygodności...*, 324 ; D. Skowroński, *Treściowe kryteria ...*, s. 104.

zdarzenia znacznie bardziej szczegółowo⁸⁵⁵. Kolejną zaletą pytań otwartych jest brak ukierunkowania na określone odpowiedzi. Przy czym, najważniejsze na tym etapie jest właściwie postawione pytanie. Tylko wówczas organ ma gwarancję, że dziecko odpowie w sposób swobodny i z odwołaniem się do swoich wspomnień. Jedynie pytania otwarte gwarantują uzyskanie wiarygodnych odpowiedzi.⁸⁵⁶

Z kolei do pytań zamkniętych należy się odwołać dopiero wówczas, kiedy pytania otwarte nie przyniosą określonego rezultatu. Jednakże po zadaniu pytań zamkniętych organ ponownie powinien zastosować technikę pytań otwartych. Tym niemniej warto wskazać, że pytania szczegółowe mogą stanowić ułatwienie małoletnim w celu przypomnienia sobie określonej części relacji, natomiast jeżeli pytania mają charakter sugerujący⁸⁵⁷, to relacja dziecka będzie najprawdopodobniej zniekształcona⁸⁵⁸. Taka sytuacja dotyczy przede wszystkim dzieci, które nie osiągnęły jeszcze 7 roku życia⁸⁵⁹. Jak wskazują przedstawiciele doktryny, uleganie przez małoletniego świadka ewentualnym sugestiom zawartym w pytaniu nie jest uwarunkowane jedynie wiekiem dziecka, ale także jego indywidualnymi cechami tj. stopniem pewności siebie i poczucia własnej wartości, poczuciem bezpieczeństwa czy akceptacji środowiska. Mając powyższe na względzie, organ prowadzący czynność winien stworzyć takie warunki, które będą sprzyjały zwalczeniu niepewności, braku zaufania bądź też lęku małoletniego⁸⁶⁰. Warto zwrócić się do dziecka z refleksją, że przesłuchujący ma świadomość jego niepokoju oraz że takie zachowanie jest naturalne.

Kolejną zasadą, którą powinien mieć na względzie organ przesłuchujący, jest zadawanie najbardziej stresujących pytań na późniejszy etap czynności⁸⁶¹. W sytuacji zaistnienia u małoletniego nadmiernego lęku i stresu, to wówczas organ winien odstąpić od

⁸⁵⁵ Bardzo istotne jest odpowiednie zareagowanie przez przesłuchującego na ujawnienie przez małoletniego następnej okoliczności, która jest istotna w sprawie. W takiej bowiem sytuacji organ winien „cofnąć się” ponownie do fazy swobodnej narracji w celu uzyskania swobodnej wypowiedzi na ten temat od dziecka. Również na etapie pytań szczegółowych warto uzmysłwić raz jeszcze dziecku, że nie musi znać odpowiedzi na wszystkie pytania, zaś w takiej sytuacji wystarczy powyższe zasygnalizować przesłuchującemu słowami „nie wiem” bądź „nie pamiętam”.

⁸⁵⁶ M. J. Akerman, *Podstawy...*, s. 85 i nast.; T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze...*, s. 219-227.

⁸⁵⁷ L.D. Reed, *Podatność dzieci na sugestię: ustalenia badawcze i ich implikacje dla przesłuchiwanie dzieci*, Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka 2004, nr 6, s. 89-114.

⁸⁵⁸ E. Gruza, *Kryteria oceny...*, s. 59-72; M. Brojek, *Uwagi i postulaty...*, s. 97-110; D. Skowroński, *Treściowe kryteria ...*, s. 104.

⁸⁵⁹ M. Toeplitz- Wiśniewska, *Fazy rozwojowe...*, s. 73 i nast.; E. Gruza, *Ocena wiarygodności...*, s. 324.

⁸⁶⁰ B. Hołyst, *Psychologiczne i społeczne...*, s. 28-29; Z. Marten, *Wstęp do psychologii...*, s. 279-319.

⁸⁶¹ W. Badura- Madej, A. Dobrzyńska- Mesterhazy, *Wpływ traumy...*, s. 97-128.

obowiązującego tematu i wrócić do niego w dalszej kolejności, gdy dziecko się uspokoi.⁸⁶² Wyniki badań i doświadczenie specjalistów w tym zakresie wskazują na jednoznaczną tezę, zgodnie z którą młodsze dzieci zdecydowanie najłatwiej radzą sobie z pytaniami o charakterze otwartym, a zaczynającymi się od słów „kto”, „co” i „gdzie”. Taki bowiem sposób formułowania pytań w sposób najbardziej efektywny umożliwia wygłoszenie spontanicznej odpowiedzi przez małego. Z kolei pytania rozpoczynające się od słowa „kiedy” są znacznie bardziej kłopotliwe, zwłaszcza dla dzieci które nie ukończyły 5 roku życia⁸⁶³. Zdecydowanie najtrudniejszymi pytaniami są te, które rozpoczynają się od słowa „dlaczego”, bowiem odpowiedź na nie wymaga co do zasady zdolności rozumowania przyczynowo-skutkowego, jak również umiejętności obiektywnego postrzegania rzeczywistości, analizowania sposobu działania innych osób, ale też wymagają większego zasobu słownictwa, którego nie mają małe dzieci będący w wieku przedszkolnym.⁸⁶⁴

Nie sposób nie wspomnieć także o zasadzie, zgodnie z którą organ prowadzący czynność przesłuchania nie powinien powoływać się na wiedzę uzyskaną z odrębnych źródeł. Zaakcentować należy także zasadę unikania pytań generujących poczucie winy u dziecka, jak też ewentualnego sugerowania odpowiedzialności dziecka za czyn zabroniony bądź jego przebieg⁸⁶⁵. Organ zdecydowanie powinien się także powstrzymać od wygłaszania oceny małego oraz jego zachowań. Taki rodzaj procedowania właściwie będzie miał konsekwencje w postaci zahamowania spontanicznej relacji małego oraz do udzielania przez świadka wyłącznie takich odpowiedzi, jakich oczekuje od niego organ prowadzący czynność⁸⁶⁶. Dziecko w tym wieku nad wyraz kieruje się w swoim postępowaniu oczekiwaniami społecznymi. Bardzo istotnym skutkiem nieumiejętnego prowadzenia przesłuchania jest spowodowanie u dziecka wtórnej traumatyzacji. Jak akcentują przedstawiciele doktryny, organ przesłuchujący nie powinien zadawać pytań ofiarom przestępstw o to dlaczego nie dążyły swoim zachowaniem do obrony przed sprawcą, bowiem to także może ostatecznie doprowadzić do wtórnej wiktylizacji⁸⁶⁷.

⁸⁶² F. Arntzen, *Psychologia zeznań...*, s. 74-76 ; T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze ...*, s. 219-227.

⁸⁶³ M. Toeplitz- Wiśniewska, *Fazy rozwojowe...*, s. 73 i nast.

⁸⁶⁴ A. Antoniak-Drózd, *Przesłuchanie dziecka...* s. 45-61.

⁸⁶⁵ M. Brojek, *Uwagi i postulaty...*, s. 97-110.

⁸⁶⁶ E. Gruza, *Kryteria oceny ...*, s. 59-72; E. Gruza, *Ocena wiarygodności ...*, s. 324; D. Skowroński, *Treściowe kryteria ...*, s. 104.

⁸⁶⁷ E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy...*, s. 90-149; M. Klejnowska, *Przesłuchanie nieletniego...*, s. 315-325; M. Sajkowska, *Przesłuchania dzieci...*, s. 45 i nast.

e. Faza czynności końcowych

Faza czynności końcowych stanowi ostatni etap przesłuchania małoletniego świadka, w trakcie którego można zazwyczaj zauważyć u dzieci pewne rozluźnienie. Tym niemniej niejednokrotnie dochodzi do sytuacji, w której małoletni po złożeniu zeznań jest zdenerwowany, niespokojny o skutek swoich depozycji oraz o dalszą rolę w toku procesu karnego. Wówczas przesłuchujący powinien uspokoić dziecko, okazać zrozumienie oraz je pochwalić.⁸⁶⁸ Takie czynności są konieczne i nie mogą być uzależnione od tego, czy zeznania małoletniego wniosły coś istotnego do sprawy czy też nie.⁸⁶⁹ Organ przesłuchujący winien wykazać zainteresowanie co do tego, jak czuje się dziecko po przesłuchaniu, zaś jeżeli przewiduje jego udział w dalszych czynnościach, organ także powinien to delikatnie zasignalizować z jednoczesnym wyjaśnieniem, jaki będzie cel tejże czynności⁸⁷⁰.

Organ swoim zachowaniem musi zmierzać do wyeliminowania wszystkich obaw dziecka i jego ewentualnych błędnych przekonań oraz wyjaśnić, co wydarzy się na dalszym etapie postępowania⁸⁷¹. Jeżeli dziecko jest bardziej rozwinięte psychofizycznie⁸⁷², a będzie zachodziła dalsza potrzeba jego uczestnictwa w procesie karnym, to wówczas należy uzasadnić małoletniemu cel ponownego spotkania oraz dalszy tryb zarówno postępowania przygotowawczego, jak i jurysdykcyjnego⁸⁷³. Jak wskazują przedstawiciele doktryny, etap czynności końcowych pełni niezwykle istotną rolę dla ochrony psychiki małoletniego. Końcowo przesłuchujący powinien porozmawiać z małoletnim świadkiem na tematy neutralne, które w żaden sposób nie obciążą jego stanu emocjonalnego⁸⁷⁴. Takie bowiem zachowanie zdecydowanie sprzyja obniżeniu stresu i napięcia małoletniego⁸⁷⁵.

⁸⁶⁸ W. Badura- Madej, A. Dobrzyńska- Mesterhazy, *Wpływ traumy...*, s. 97-128.

⁸⁶⁹ F. Arntzen, *Psychologia zeznań...*, s. 74-76.

⁸⁷⁰ Końcowo warto pochwalić dziecko, jednak nie za treść wypowiedzi, a za wysiłek włożony w złożenie zeznań. Przesłuchujący powinien docenić fakt, że małoletni uczestniczył w czynności, mimo że było to dla niego trudne.

⁸⁷¹ B. Hołyst, *Psychologiczne i społeczne...*, s. 28-29; M. Brojek, *Uwagi i postulaty...*, s. 97-110.

⁸⁷² M. Toeplitz- Wiśniewska, *Fazy rozwojowe...*, s. 73 i nast.

⁸⁷³ S. Waltoś, *Świadek...*, s. 65 i nast.

⁸⁷⁴ W. Badura- Madej, A. Dobrzyńska- Mesterhazy, *Wpływ traumy...*, s. 97-128.

⁸⁷⁵ M. J. Akerman, *Podstawy ...*, s. 85 i nast.; M. Sajkowska, *Przesłuchania dzieci ...*, s. 45 i nast.

3. Środki ochrony i pomocy świadka małoletniego wynikające z ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka

3.1. Ochrona na czas czynności procesowych

Tytułem wstępu należy wskazać, że analogicznie jak w przypadku świadka o statusie zwyczajnym, kwestię ochrony na czas czynności procesowych reguluje art. 4 ustawy z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Zgodnie z tym przepisem ochrona przyznana na czas czynności procesowej może zostać udzielona gdy istnieje zagrożenie dla życia lub zdrowia osoby chronionej. Taki rodzaj ochrony, w rozumieniu powyższej normy prawnej, może polegać na obecności funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej w trakcie czynności procesowej, w której dana osoba bierze udział, jak również w drodze do miejsca przeprowadzania tejże czynności oraz w drodze powrotnej.

Mając na względzie, że ten rodzaj środka omówiono w rozdziale dotyczącym środków ochrony świadka o statusie zwyczajnym, to jako zbędne jawi się dokonywanie analizy tego przepisu raz jeszcze. Tym niemniej, warto zwrócić uwagę na inny aspekt stosowania tegoż środka z uwagi na okoliczność, że sama czynność procesowa z udziałem małoletniego różni się w sposób znaczący od czynności przeprowadzanej z udziałem świadka o statusie zwyczajnym, zaś powyższe uwarunkowane jest szczególnym trybem przesłuchania małoletniego świadka. I tak, niewątpliwie to właśnie szczególne warunki i tryb przesłuchiwanie małoletnich stanowi jeden z najważniejszych środków ochrony tego rodzaju świadka. Wskazując już bezpośrednio na tryb i warunki przesłuchania, nie sposób nie odwołać się do treści przepisów art. 185a k.p.k.⁸⁷⁶ i 185b k.p.k., zgodnie z którymi świadka powinno przesłuchiwać się jedynie raz, chyba że zaistnieją nowe istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania bądź jeżeli będzie o to wnioskował oskarżony, który nie posiadał obrońcy w trakcie pierwszego przesłuchania małoletniego. Kolejnym warunkiem jest przesłuchanie małoletniego przez sąd na posiedzeniu w udziałem biegłego psychologa⁸⁷⁷. Co do udziału pozostałych osób należy wskazać, że oskarżyciel publiczny, obrońca lub pełnomocnik pokrzywdzonego również mają możliwość wzięcia

⁸⁷⁶ P. Hofmański, D. Szumiło-Kulczycka, *Prawo do obrony a ochrona pokrzywdzonego przestępstwem – uwagi na tle art. 185a i standardów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka* (w:) P. Hofmański, S. Waltoś, *W kręgu prawa nietelnich. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Marianny Korcyl – Wolskiej*, Warszawa 2009, s. 30.

⁸⁷⁷ J. Żylińska, *Biegły psycholog a odebranie i ocena zeznań małoletniego świadka w procesie karnym*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2013, s. 155.

udziału w takim posiedzeniu⁸⁷⁸. Obligatoryjnie w trakcie rozprawy głównej należy odtworzyć sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania, którego sporządzenie jest obowiązkowe. Po odtworzeniu powyższego zapisu sąd odczytuje protokół przesłuchania⁸⁷⁹.

Odwołując się zatem do regulacji dotyczącej ochrony na czas czynności procesowej w kontekście ochrony małoletniego świadka należy wskazać, że ochrona ta wygląda zgoła odmiennie niż w przypadku świadka o statusie zwyczajnym. Powyższe wynika z tego, że czynności przesłuchania małoletniego dokonuje się na posiedzeniu w tzw. niebieskim pokoju, nie zaś na rozprawie. Nadto, w posiedzeniu takim musi brać udział biegły psycholog, co także stanowi o wyjątkowym charakterze ochrony małoletniego⁸⁸⁰. Kolejno, z czynności obligatoryjnie sporządza się zapis obrazu i dźwięku przesłuchania, z którego w dalszej kolejności sporządza się także protokół. Mając powyższe na względzie należy wskazać, że również kwestia obecności funkcjonariuszy w drodze na czynność procesową, jak też co do obecności podczas samej czynności oraz obecność w trakcie powrotu z czynności wygląda nieco inaczej, a to z powodu obecności przedstawiciela ustawowego przy małoletnim. Niewątpliwie jak wskazano powyżej, przy przesłuchaniu małoletniego mogą być obecne osoby wymienione w art. 51 § 2 k.p.k., o ile nie ograniczy to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego. Tożsamy warunek ma zastosowanie wobec osoby pełnoletniej wskazanej przez przesłuchiwanego małoletniego. Biorąc to pod uwagę warto nadmienić, że w tym wypadku ochrona funkcjonariuszy⁸⁸¹ obejmuje nie tylko samego małoletniego świadka, ale także osobę towarzyszącą mu w trakcie czynności, zatem przedstawiciela ustawowego bądź też osoby pełnoletniej wskazanej przez przesłuchiwanego małoletniego.

⁸⁷⁸ Podstawową kwestią jest niewątpliwie dobro małoletniego i umożliwienie mu swobody wypowiedzi, zatem przy przesłuchaniu małoletniego mogą być obecne osoby wymienione w art. 51 § 2 k.p.k., o ile nie ograniczy to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego. Tożsamy warunek ma zastosowanie wobec osoby pełnoletniej wskazanej przez przesłuchiwanego małoletniego. Co prawda przepisy karnoprosowe przewidują do uprawnienie jedynie w stosunku do osoby wskazanej przez pokrzywdzonego, to mając na uwadze konieczność zapewnienia tego standardu przesłuchania wobec małoletniego świadka, który w trakcie przesłuchania nie ukończył 15 lat, należy także jemu umożliwić wskazanie osoby pełnoletniej uczestniczącej w jego przesłuchaniu.

⁸⁷⁹ A. Krawiec, *Przesłuchanie małoletniego ...*, Prok i Pr. 2013, Nr. 12, s. 53 i nast.

⁸⁸⁰ J. Żylińska, *Biegły psycholog...*, s. 155.

⁸⁸¹ E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków*, s. 12 – 13; E. Bieńkowska, *Wokół projektu utworzenia systemu ochrony pokrzywdzonego i świadka*, Prok. i Pr. 2015, nr 3, s. 1; E. Bieńkowska, *Pokrzywdzony w świetle najnowszych nowelizacji przepisów prawa karnego*, Prok. i Pr. 2014, nr 3, s. 16 i nast.

3.2. Ochrona osobista

Środek w postaci ochrony osobistej, podobnie jak w przypadku świadka o statusie zwyczajnym, może zostać udzielony małoletniemu wtedy, gdy istnieje wysoki stopień zagrożenia dla życia lub zdrowia osoby chronionej, które to zagrożenie ma związek z postępowaniem karnym lub postępowaniem karnym skarbowym. Jednocześnie wskazać należy, że ochrona osobista przyznana zostaje wówczas, gdy zachodzi konieczność długotrwałej ochrony, jak też w sprawach, których rozpoznanie w pierwszej instancji należy do właściwości sądu okręgowego oraz w sprawach o przestępstwa określone w art. 197 § 1 i 2 k.k. oraz art. 207 k.k. Udzielenie środków ochrony w zakresie innych spraw może nastąpić jedynie w szczególnie uzasadnionych wypadkach.⁸⁸²

Zgodnie z omawianą ustawą ochrona osobista może przybrać formę obecności funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej w charakterze stałym bądź o charakterze czasowym. Wymienionym środkiem ochrony jest również czasowa obserwacja osoby chronionej oraz otoczenia, w którym dana osoba przebywa, ale także wskazanie osobie chronionej bezpiecznych miejsc przebywania, jak również czasu i bezpiecznego sposobu przemieszczania się. Ostatnim środkiem przyznawanym w ramach ochrony osobistej jest określenie zakresu, warunków i sposobu kontaktowania się osoby chronionej z innymi osobami.⁸⁸³

Także w wypadku omawianego środka ochrony warto zwrócić uwagę na inne aspekty, które nie występują w takiej formie w odniesieniu do świadka o statusie zwyczajnym. I tak, należy wskazać, że ustawa nie precyzuje szczegółowo, czy ten środek ochrony ma zastosowanie jedynie do świadka tj. w ten sytuacji małoletniego, czy może obejmować również ochronę przedstawicieli ustawowych małoletniego. Niewątpliwie jednak małoletni jako osoba niedojrzała zarówno fizycznie jak i psychicznie wymaga stałej opieki swoich przedstawicieli ustawowych, a zatem co do zasady rodziców. Analizując w tym kontekście środek ochrony w postaci ochrony osobistej należy wskazać, że ochrona ta winna dotyczyć również przedstawicieli ustawowych małoletniego. Powyższe znajduje uzasadnienie zwłaszcza w kontekście, że ochrona osobista jako środek o charakterze dalej idącym jest stosowana wówczas, gdy zachodzi konieczność długotrwałej ochrony, jak też w sprawach, których rozpoznanie w pierwszej instancji należy do właściwości sądy okręgowego oraz w

⁸⁸² E. Bieńkowska, *Nowe środki...*, s. 12 i nast.

⁸⁸³ *Idem.*

sprawach o przestępstwa określone w art. 197 § 1 i 2 k.k. oraz art. 207 k.k. Warto zatem wskazać, że możliwość zastosowania tego środka obarczona jest stosunkowo restrykcyjnymi rygorami⁸⁸⁴. Zatem, ciężko założyć sytuację, w której ochrona osobista w tej sytuacji będzie obejmowała jedynie małoletniego, z pominięciem jego przedstawicieli ustawowych jako osób wspólnie zamieszkujących.

Szczególny charakter w kontekście małoletniego ma forma pomocy jaką jest wskazanie osobie chronionej bezpiecznych miejsc przebywania, jak również czasu i bezpiecznego sposobu przemieszczania się, ale również określenie zakresu, warunków i sposobu kontaktowania się osoby chronionej z innymi osobami. Warto w tym wypadku mieć na uwadze, że małoletni co do zasady uczęszcza do szkoły, ewentualnie z uwagi na bardzo młody wiek do przedszkola. Zatem, stosowanie tego środka będzie miało zgoła inny charakter, bowiem organ stosujący środek ochrony będzie musiał dostosować rodzaj środka do trybu życia małoletniego w taki sposób, aby jego dobra było chronione w sposób najbardziej efektywny. I tak, czynienie powyższych regulacji przez ustawodawcę opiera się na tezie, zgodnie z którą osoba chroniona bezwzględnie będzie musiała zastosować się do środka ochrony pod rygorem uchylenia tegoż środka. Patrząc w ten sposób na ochronę małoletniego świadka należy wskazać, że dziecko nie ma wypracowanych mechanizmów obronnych, ale także może nie zdawać sobie sprawy z tego, że jego zachowanie narusza w pewnym stopniu reguły stosowanego wobec niego środka. Kolejno, wskazanie małoletniemu zarówno warunków i sposobu kontaktowania się z innymi osobami, ale też czasu i sposobu bezpiecznego przemieszczania się, jest niezwykle utrudnione z punktu widzenia rozwoju psychofizycznego dziecka⁸⁸⁵.

Reasumując należy wskazać, że w stosunku do małoletniego świadka samo wskazanie bezpiecznych miejsc przebywania, jak też czasu i bezpiecznego sposobu przemieszczania się oraz określenie warunków i sposobu kontaktowania się z innymi osobami może okazać się w kontekście małoletniego niewystarczające z uwagi na jego niedojrzałość oraz brak świadomości w zakresie konsekwencji ewentualnego naruszenia nałożonego na dziecko środka ochrony. Mając powyższe na względzie warto zauważyć, że w celu efektywnego i skutecznego stosowania tegoż środka ochrony należy stale kontrolować małoletniego w zakresie przestrzegania ciążyących na nim warunków oraz mniej restrykcyjnie podchodzić do

⁸⁸⁴ E. Bieńkowska, *Pokrzywdzony w świetle...*, s. 16 i nast.; E. Bieńkowska, *Nowe środki...*, s. 12 i nast.

⁸⁸⁵ F. Arntzen, *Psychologia zeznań...*, s. 74-76 ; T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze...*, s. 219-227; M. Toeplitz- Wiśniewska, *Fazy rozwojowe...*, s. 73 i nast.; A. Antoniak-Drózd, *Przesłuchanie dziecka...*, s. 45-61.

ewentualnych uchybień zaleceniom.

3.3. Pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu

Zgodnie z założeniami prezentowanymi powyżej, niezasadne jest powielanie tych samych twierdzeń w zakresie określonego środka ochrony i pomocy, zaś przedstawienie go w innym aspekcie aniżeli w tym dotyczącym zwykłego świadka⁸⁸⁶. Warunkiem udzielenia tegoż środka jest konieczność długotrwałej ochrony danej osoby oraz uznanie, że inne środki ochrony i pomocy nie są wystarczające. Podobnie jak w przypadku ochrony osobistej, również ten środek jest przyznawany tylko wówczas, gdy stosowany jest w sprawach w których rozpoznanie w pierwszej instancji należy do właściwości sądu okręgowego. Jedynie w szczególnie uzasadnionych przypadkach środek pomocy może także być stosowany w innych sprawach. Uściślając powyższe zagadnienie należy wskazać, iż pomoc w zakresie zamiany miejsca pobytu polega na powzięciu czynności organizacyjnych mających na celu umożliwienie osobie chronionej pobyt w innym miejscu aniżeli dotychczasowe miejsce pobytu⁸⁸⁷. Taka właśnie pomoc może przejawiać się w udostępnieniu tymczasowego lokalu mieszkalnego, który jednocześnie zapewni podstawowe potrzeby bytowe, lub też w pomocy w wynajęciu mieszkania. Osoba chroniona może także w ramach tego środka oczekiwać pomocy w przeprowadzce lub zagospodarowaniu, albo pomocy w załatwieniu istotnych spraw życiowych, które są związane ze zmianą miejsca pobytu⁸⁸⁸.

Kontynuując rozważania dotyczące pomocy w zmianie miejsca pobytu należy wskazać, iż osobie chronionej, która nie posiada środków finansowych stanowiących źródło utrzymania ani też nie może podjąć zatrudnienia, co spowodowane jest istnieniem zagrożenia dla życia lub zdrowia, można udzielić pomocy finansowej. Pomoc ta jednak może być przeznaczona jedynie na ściśle określone wydatki, a to na zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych albo na pokrycie całości lub części kosztów związanych z tymczasowym udostępnieniem lokalu mieszkalnego lub wynajęciem mieszkania, albo wreszcie na pokrycie kosztów uzyskania opieki zdrowotnej, w trybie art. 15 ust. 2 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r.,

⁸⁸⁶ Jednakże tytułem wstępu raz jeszcze warto wskazać, że środek pomocy polegający na zmianie miejsca pobytu uregulowany jest w przepisie art. 6 i 7 oraz pośrednio 8 i 9 u.o.p.p.ś. Otóż, zgodnie z powyższymi regulacjami pomoc polegająca na zmianie miejsca pobytu może być udzielona w wypadku zaistnienia wysokiego poziomu zagrożenia dla życia lub zdrowia osoby chronionej, który jest wynikiem toczącego się postępowania karnego lub postępowania karnoskarbowego.

⁸⁸⁷ E. Bieńkowska, *Pokrzywdzony w świetle...*, s. 16 i nast.; E. Bieńkowska, *Nowe środki...*, s. 12 i nast.

⁸⁸⁸ *Idem*.

o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych⁸⁸⁹, o ile dana osoba nie jest objęta obowiązkowym ubezpieczeniem zdrowotnym⁸⁹⁰.

W dalszej kolejności nie sposób nie odnieść się do tematyki związanej z doręczeniami pocztowymi, o których stanowi art. 8 ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Otóż, w sytuacji udzielenia pomocy co do zmiany miejsca pobytu, właściwy komendant Policji może zobowiązać operatora pocztowego (w rozumieniu ustawy z dnia 23 listopada 2012 r. - Prawo pocztowe⁸⁹¹) do określonych czynności. I tak, można zobowiązać operatora pocztowego do przekazywania pod adres określonej przez siebie komendy Policji wszelkich przesyłek pocztowych bądź kwot pieniężnych, które zostały wskazane w przekazach pocztowych kierowanych wobec osoby chronionej. Nadto, operator pocztowy może być zobowiązany do przekazywania przesyłek pocztowych bądź kwot pieniężnych wskazanych w przekazach pocztowych kierowanych wobec osoby chronionej, ale za pośrednictwem osoby upoważnionej przez właściwego komendanta Policji. Również do kompetencji właściwego komendanta Policji należy niezwłoczne wydawanie osobie chronionej przesyłek pocztowych bądź środków pieniężnych wskazanych w przekazach pocztowych. Taki rodzaj wydania przesyłki pocztowej oraz wypłacenia środków pieniężnych stanowi doręczenie w rozumieniu ustawy – Prawo pocztowe.

Środek polegający na pomocy w zakresie zmiany miejsca pobytu jest niewątpliwie najdalej idący z uwagi na stosunkowo restrykcyjny charakter oraz szczególne okoliczności warunkujące jego zastosowanie. Odnosząc się do pierwszej z kwestii a polegającej na umożliwieniu osobie chronionej pobytu w innym miejscu aniżeli dotychczasowe miejsce pobytu, która to pomoc może przejawiać się w udostępnieniu tymczasowego lokalu mieszkalnego, który jednocześnie zapewni podstawowe potrzeby bytowe, lub też w pomocy w wynajęciu mieszkania warto wskazać, że w kontekście małoletniego środek ten wydaje się być dużo bardziej skomplikowany aniżeli w odniesieniu do świadka o statusie zwyczajnym. Otóż, w pierwszej kolejności należy zaakcentować, że małoletni jest osobą, która nie osiągnęła dojrzałości zarówno w aspekcie psychicznym jak i fizycznym⁸⁹². Mając na względzie, że zmiana miejsca pobytu jako środek najdalej idący może być stosowany w jedynie szczególnych warunkach, które wymieniono powyżej, to samo jego wykonanie winno

⁸⁸⁹ Dz.U. z 2008 r., Nr 164, poz. 1027.

⁸⁹⁰ E. Bienkowska, *Pokrzywdzony w świetle...*, s. 16 i nast.; E. Bienkowska, *Nowe środki...*, s. 12 i nast.

⁸⁹¹ Dz.U. z 2012 r., poz. 1529

⁸⁹² F. Arntzen, *Psychologia zeznań...*, s. 74-76 ; T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze...*, s. 219-227; M. Toeplitz- Wiśniewska, *Fazy rozwojowe...*, s. 73 i nast.; A. Antoniuk-Drózd, *Przesłuchanie dziecka...*, s. 45-61.

zostać przeprowadzony w sposób jak najmniej ingerujący w dobra osobiste dziecka⁸⁹³. Warto zaakcentować, że oczywistym jest, że małoletni samodzielnie nie jest w stanie w żaden sposób dostosować się, a tym bardziej wykonać powyższy obowiązek, przede wszystkim z uwagi na młody wiek. Biorąc pod uwagę, że zgodnie z regulacjami prawa unijnego jako małoletniego świadka określa się osobę, która nie ukończyła 18 roku życia, a jednocześnie nie wskazano dolnej granicy wieku, to nie sposób wyobrazić sobie sytuacji, że osoba w tym wieku zdolna będzie do zmiany miejsca pobytu samodzielnie lub nawet z pomocą funkcjonariuszy Policji. Mając na względzie powyższe niewątpliwie warto postawić tezę, zgodnie z którą zasadniczą rolę w kontekście tegoż środka pomocy pełnią przedstawiciele ustawowi małoletniego.

Niezależnie od powyższego warto zaakcentować, że zmiana miejsca pobytu ma doniosłe znaczenie nie tylko dla małoletniego, ale także dla jego przedstawicieli ustawowych. Należy wskazać, że ustawodawca nie wprost nie określa, czy zmiana miejsca zamieszkania musi być dokonana w obrębie jednego miasta, czy też obejmuje większy zakres terytorialny. Mając jednak na względzie, że środek ten stosuje się wyjątkowy i tylko w bardzo poważnych sprawach, to wydaje się, że zmiana miejsca zamieszkania jedynie w obrębie miasta może być niewystarczająca. Z kolei przyjmując, że ten środek pomocy ma szersze zastosowanie należy zauważyć, że powyższe ma zasadnicze znaczenie dla małoletniego i co do zasady dla jego rodziców. I tak, małoletni świadek z uwagi na swój wiek zazwyczaj jest uczniem, ewentualnie w rzadszych przypadkach uczęszcza do przedszkola. Zmiana miejsca zamieszkania w tej sytuacji wiąże się zatem ze zmianą miejsca edukacji i wszystkimi formalnościami z tym związanymi. Nie sposób pominąć, że małoletni jako osoba młoda i wrażliwa, niezwykle przeżywa wszelkie sytuacje które prowadzą do zachwiania jego poczucia bezpieczeństwa⁸⁹⁴. Niewątpliwie zmiana miejsca pobytu posiada takie konsekwencje, bowiem małoletni będzie musiał dostosować się do nowego środowiska, poznać nowych rówieśników, nawiązać nowe znajomości oraz przenieść swoje centrum życiowe do innego miejsca. Powyższe zaś ma znaczący wpływ na psychikę dziecka, a w skrajnych przypadkach może także prowadzić do wywołania u dziecka traumy⁸⁹⁵. Z kolei

⁸⁹³ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Ofiara przestępstwa w dokumentach międzynarodowych*, Warszawa 2009, s. 325; E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy kształtowania sytuacji ofiar przestępstw*, Białystok 1997, s. 90–149; E. Bieńkowska, *Sytuacja ofiar przestępstw w postępowaniu karnym w świetle standardów Unii Europejskiej*, *Studia Prawnicze* 2001, nr 3–4, s. 37 i nast.

⁸⁹⁴ M. Toeplitz- Wiśniewska, *Fazy rozwojowe...*, s. 73 i nast.

⁸⁹⁵ W. Badura- Madej, A. Dobrzyńska- Mesterhazy, *Wpływ traumy na funkcjonowanie dziecka – świadka; Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka* 2004 r., nr 6, s. 97-128.

odnosząc się do przedstawicieli ustawowych dziecka, którymi są co do zasady rodzice, należy wskazać, że osoby te najczęściej prowadzą życie zawodowe, które związane jest zazwyczaj z określonym miejscem. Zastosowanie środka pomocy wiąże się zatem z koniecznością zmiany miejsca pracy, co wprost wpływa na sytuację majątkową rodziców, ale także małoletniej osoby chronionej. Są to na tyle doniosłe skutki iż wydaje się, że ten środek pomocy winien być stosowany jedynie wyjątkowo. Tym niemniej podkreślić należy, że dobro małoletniego świadka wiedzie w tej sytuacji prymat i gdy zaistnieją przesłanki przemawiające za zastosowaniem środka pomocy związanego ze zmianą miejsca pobytu, to środek ten niewątpliwie należy zastosować z uwagi na dobro i bezpieczeństwo dziecka.

Analogicznie sytuacja kształtuje się w odniesieniu do konsekwencji związanych ze zmianą miejsca pobytu, a to w kontekście pomocy w przeprowadzce lub zagospodarowaniu, albo pomocy w załatwieniu istotnych spraw życiowych, które są związane ze zmianą miejsca pobytu⁸⁹⁶. Także w tej sytuacji nie sposób uznać, aby to małoletni był bezpośrednim podmiotem zastosowania tychże form pomocy. Zatem, nie małoletni, a jego przedstawiciele ustawowi winni być podmiotami, mającymi obowiązek stosowania się do części zaleceń wynikających z objęcia ochroną. Nie sposób bowiem założyć, aby to małoletni wykonywał czynności związane ze zmianą miejsca pobytu jak zmiana danych osobowych w dokumentacji czy też formalności związane z przeniesieniem do innego miejsca edukacji. Niewątpliwie czynności te wykonują w imieniu małoletniego jego przedstawiciele ustawowi, którym należy udzielić w tym zakresie stosownej pomocy, gdy zaistnieje taka konieczność. Niemniej jednak, z uwagi na zastosowaną ochronę niewątpliwie należy mieć na względzie, że *gros* wymienionych wyżej czynności dokonują organy państwowe, a to właśnie z uwagi na konieczność zapewnienia ochrony informacji niejawnych. Powyższe rozważania odnoszą się również do kwestii doręczeń pocztowych, bowiem wszelka korespondencja pochodząca od organów procesowych nie będzie kierowana do małoletniego, ale do reprezentujących go przedstawicieli ustawowych. Mając to na względzie należy wskazać, że również odniesieniu do tej formy pomocy to przedstawiciele ustawowi są niejako bezpośrednimi podmiotami, którzy wprost mają obowiązek zastosować się do wytycznych wynikających z zastosowania danego środka ochrony i pomocy.

⁸⁹⁶ E. Bieńkowska, *Pokrzywdzony w świetle...*, s. 16 i nast.; E. Bieńkowska, *Nowe środki...*, s. 12 i nast.

4. Przesłanki uchylenia ochrony wobec świadka małoletniego

Rozpoczynając rozważania związane z kwestią dotyczącą przesłanek uchylenia środków ochrony i pomocy w pierwszej kolejności należy podkreślić, że ochrona udzielana świadkowi małoletniemu w toku postępowania karnego ma charakter dwutorowy. Odnosząc się instytucji k.p.k., które skutkują zapewnieniem świadkowi małoletniemu ochrony wskazać należy, że *gros* tych instytucji przysługuje danej osobie z uwagi na fakt, że występuje w postępowaniu karnym w charakterze świadka małoletniego lub małoletniego - pokrzywdzonego. Mając powyższe na względzie warto wskazać, że w kontekście przepisów k.p.k. właściwie nie powinno się używać określenia „uchylenie środków ochrony i pomocy”. Można w tym przypadku stwierdzić, że niektóre instytucje wobec danego świadka małoletniego nie mają zastosowania, Nadto, w kontekście regulacji kodeksowych, jak szczegółowo omówiono powyżej, zasadnicze znaczenie niewątpliwie ma szczególny tryb przesłuchania świadka małoletniego, jak też małoletniego pokrzywdzonego jako rodzaj jego ochrony. Z kolei odnośnie ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, to ochrona może być udzielona w zakresie czynności procesowych, ochrony osobistej, ale także co do zmiany miejsca pobytu⁸⁹⁷.

I tak, odnosząc się do środków ochrony wynikających z Kodeksu postępowania karnego należy wskazać, że środki te przysługują z mocy ustawy, zatem gdy zaistnieją przesłanki w niej określone, ochrona zostaje udzielona świadkowi małoletniemu z urzędu. Powyższe odnosi się do szczególnego trybu przesłuchania pokrzywdzonego, zaś tryb ten stosuje się obligatoryjnie z mocy ustawy⁸⁹⁸. Nie występują zatem przesłanki, które umożliwiłyby uchylenie ochrony kodeksowej. Każdorazowo bowiem, gdy w roli świadka występuje pokrzywdzony lub małoletni pokrzywdzony oraz zostaną spełnione przesłanki wskazane w art. 185a k.p.k.⁸⁹⁹ i art. 185c k.p.k., to zastosowanie znajdują przepisy dotyczące specjalnego trybu przesłuchania, które zostały w sposób szczegółowy opisane powyżej.

⁸⁹⁷ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Ofiara przestępstwa...*, s. 325; E. Bieńkowska, *Wokół projektu...*, s. 1; E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków...*, s. 12 – 13

⁸⁹⁸ E. Bieńkowska, *Wokół projektu utworzenia systemu ochrony pokrzywdzonego i świadka*, Prok. i Pr. 2015, nr 3, s. 1; Uchwała SN z dnia 30 listopada 2004 r., I KZP 25/04, OSNK 2004, Nr 12, poz. 101 z aprobowanymi uwagami R.A. Stefańskiego, WPP 2005, nr 2, s. 70 oraz aprobowanymi głosami J. Kosonogi, Prok i Pr. 2005, nr 6, s. 107 i K. Eichstaedta, PS 2006, nr 2, s. 151; postanowienie SN z dnia 25 października 2007 r., IV KK 332/07, Legalis nr 162875.

⁸⁹⁹ *Idem*.

I tak, odnosząc się do środków ochrony wynikających z Kodeksu postępowania karnego należy wskazać, że środki te przysługują z mocy ustawy, zatem gdy zaistnieją przesłanki w niej określone, ochrona zostaje udzielona świadkowi małoletniemu z urzędu. Powyższe odnosi się do szczególnego trybu przesłuchania małoletniego świadka, zaś tryb ten stosuje się obligatoryjnie z mocy ustawy. Nie występują zatem przesłanki, które umożliwiałyby uchylenie ochrony kodeksowej. Każdorazowo bowiem, gdy w roli świadka występuje małoletni, zastosowanie znajdują przepisy dotyczące specjalnego trybu przesłuchania małoletniego, które zostały w sposób szczegółowy opisane powyżej.

Nieco inaczej sytuacja kształtuje się w odniesieniu do form pomocy przyznanych na podstawie ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Zgodnie bowiem z tą regulacją, a dokładnie z art. 17, Komendant Policji, który uprzednio wydał zarządzenie w zakresie udzielenia środków ochrony i pomocy posiada także kompetencję do uchylenia tych środków w ściśle określonych sytuacjach.⁹⁰⁰ Po pierwsze, środki mogą zostać uchylone, jeżeli ustały przesłanki uzasadniające ich udzielenie. Drugą przesłanką jest bezpodstawne uchylenie się osoby chronionej od złożenia zeznań podczas postępowania, w związku z którym zostały udzielone środki pomocy lub ochrony. Kolejne przesłanki dotyczą sytuacji, w której osoba chroniona pomimo wezwania nie złożyła pisemnego zobowiązania odnoszącego się do przestrzegania zasad i zaleceń w zakresie udzielonej ochrony oraz do wykonywania obowiązków wynikających z ustawy, prawomocnych orzeczeń sądu lub decyzji. Ostatnią przesłanką jest złożenie wniosku o uchylenie środków ochrony i pomocy przez samą osobę chronioną⁹⁰¹.

Fakultatywnie właściwy komendant Policji może uchylić środki pomocy i ochrony wówczas, gdy wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów osobie chronionych w zakresie składania przez nią fałszywych zeznań w toku postępowania, w związku z którym udzielono osobie środków ochrony i pomocy. Nadto uchylenie środków może nastąpić, jeżeli osoba chroniona nie stosuje się do zasad lub zaleceń odnoszących się to stosowania środków ochrony i pomocy. Kolejną przesłanką jest umyślne wprowadzenie przez osobę chronioną w błąd lub zatajenie przez nią informacji co do okoliczności, w związku z którymi została jej udzielona ochrona. Wymieniono również okoliczność, w której można uchylić środki ochrony z uwagi na korzystanie przez osobę chronioną ze środków w sposób niezgodny z ich

⁹⁰⁰ E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków...*, s. 12 – 13

⁹⁰¹ *Idem*.

przeznaczeniem.⁹⁰²

Mając na względzie powyższe przesłanki nie sposób pominąć również innych konsekwencji uchylecia środków pomocy i ochrony wobec osoby chronionej. Otóż, w wypadku uchylecia tychże środków, ustają także środki ochrony i pomocy udzielone osobie najbliższej. Nadto, właściwy Komendant Policji wydający zarządzenie w przedmiocie środków ochrony może również zarządzić o zwrocie równowartości otrzymanej pomocy finansowej, jednocześnie określając wysokość zobowiązania, jak też organ uprawniony do jego przyjęcia.

Niewątpliwie powyższe przesłanki mają zgoła odmienny charakter aniżeli w odniesieniu do świadka o statusie zwyczajnym. I tak, odnosząc się do obligatoryjnych przesłanek warto wskazać, że analogicznie jak w przypadku świadka o statusie zwyczajnym, należy uchylć środki pomocy i ochrony wówczas, gdy ustały przesłanki przemawiające za ich zastosowaniem. W zakresie bezpodstawnego uchylania się osoby chronionej od złożenia zeznań w toku postępowania warto wskazać, że przeprowadzenie dowodu z zeznań małoletniego świadka ma charakter specyficzny. Powyższe zaś uwarunkowane jest głównie stanem psychicznym dziecka oraz jego gotowością do składania zeznań w procesie karnym⁹⁰³. Mając zaś na względzie zapobieżenie wtórnej wiktymizacji⁹⁰⁴ małoletniego oraz konieczności zapewnienia mu bezpieczeństwa należy wskazać, że organy procesowe nie powinny wymuszać składania zeznań przez małoletniego⁹⁰⁵. Nie do przyjęcia wydaje się sytuacja, w której środek ochrony byłby uchylony wobec małoletniego w wypadku, gdy z uwagi na złą kondycję psychiczną nie udało się odebrać zeznań u małoletniego. Zastosowanie tej przesłanki może być zastosowanie wówczas, gdyby uchylanie się od składania zeznań miało charakter uporczywy, celowy i niezwiązany ze złym stanem psychicznym dziecka. Odnosząc się do kolejnej przesłanki polegającej na braku złożenia pisemnego zobowiązania odnoszącego się do przestrzegania zasad i zaleceń w zakresie udzielonej ochrony oraz do wykonywania obowiązków wynikających z ustawy, prawomocnych orzeczeń sądu lub decyzji należy wskazać, że to przedstawiciel ustawowy winien takie zobowiązanie złożyć w imieniu małoletniego, zatem tej przesłanki nie można *stricte* odnosić wobec dziecka, które ze względu na swój stan psychiczny nie może nawet zdawać sobie sprawy z treści zobowiązania oraz z

⁹⁰² *Idem.*

⁹⁰³ M. Toeplitz- Wiśniewska, *Fazy rozwojowe...*, s. 73 i nast.

⁹⁰⁴ L. Falandysz, *Wiktymologia*, Warszawa 1979, s. 161-162.

⁹⁰⁵ F. Arntzen, *Psychologia zeznań...*, s. 74-76 ; T. Jaśkiewicz- Obydzińska, E. Wach, *Przesłuchanie poznawcze...*, s. 219-227; M. Toeplitz- Wiśniewska, *Fazy rozwojowe...*, s. 73 i nast.; A. Antoniak-Drózdź, *Przesłuchanie dziecka...*, s. 45-61.

konsekwencji z nich wynikających⁹⁰⁶. Ostatnią przesłanką jest złożenie wniosku o uchylenie środków ochrony i pomocy przez samą osobę chronioną⁹⁰⁷, jednak wydaje się, że również ta przesłanka ma zasadnicze znaczenie w kontekście przedstawicieli ustawowych małoletniego. Trudno bowiem przyjąć, że sam małoletni złoży wniosek w zakresie uchylenia wobec niego środków ochrony i pomocy. Oczywistym i naturalnym jawi się złożenie takiego wniosku przez osoby najbliższe dla dziecka tj. co do zasady przez jego rodziców. To na ich wniosek organy procesowe winny podjąć stosowne działania polegające na ewentualnym uchyleniu zastosowanych uprzednio środków ochrony.

Wskazując w dalszej kolejności na fakultatywne przesłanki należy po pierwsze poruszyć kwestię przesłanki dotyczącej wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów osobie chronionej w zakresie składania przez nią fałszywych zeznań w toku postępowania, w związku z którym udzielono osobie środków ochrony i pomocy. Niewątpliwie należy wskazać, że zastosowanie tej przesłanki w kontekście małoletniego świadka jest właściwie niemożliwe. Nie można bowiem przedstawić zarzutów dziecku, odnoszących się do składania przez nie fałszywych zeznań. Jak omówiono szczegółowo we wcześniejszej części rozprawy, dzieci mają niejednokrotnie tendencje do konfabulacji, przejawiania swoich wypowiedzi, z czego nie można czynić wobec nich negatywnych skutków procesowych⁹⁰⁸. Kolejną przesłanką jest niestosowanie się świadka do zasad lub zaleceń odnoszących się do stosowania środków ochrony i pomocy⁹⁰⁹. Jak wykazano na etapie omawiania poszczególnych środków ochrony i pomocy, większość zaleceń związanych z wykonywaniem ochrony skierowana jest właściwie do przedstawicieli ustawowych małoletniego. Z ewentualnych uchybień i naruszeń dokonanych przez małoletniego nie można czynić przesłanki skutkującej uchyleniem stosowanej ochrony i pomocy, bowiem nie można w żaden sposób przypisywać dziecku celowości i świadomości w naruszeniu zaleceń i zasad. Kolejną przesłanką jest umyślne wprowadzenie przez osobę chronioną w błąd lub zatajenie przez nią informacji co do okoliczności, w związku z którymi została jej udzielona ochrona. Również ta przesłanka nie powinna mieć zastosowania wobec świadka małoletniego, bowiem z uwagi na jego młody wiek nie może być mowy o umyślnym wprowadzaniu w błąd lub umyślnym zatajeniu informacji. Oczywiście jest bowiem, że dziecku nie można przypisać zawinionego działania

⁹⁰⁶ M. Toepflitz- Wiśniewska, *Fazy rozwojowe...*, s. 73 i nast.

⁹⁰⁷ E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków...*, s. 12 i nast.

⁹⁰⁸ A. Antoniak-Drózdź, *Przesłuchanie dziecka...*, s. 45-61; E. Gruza, *Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna*, Kraków 2003, s. 178.

⁹⁰⁹ E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków...*, s. 12 i nast.

zmierzającego do wprowadzenia w błąd organów procesowych lub zatajeniu informacji. Powyższe wynika nie tylko z wieku, ale również ze specyfiki trybu przesłuchania małoletniego, na co zwrócono uwagę w części rozprawy dotyczącej sposobu przesłuchania dziecka w procesie karnym⁹¹⁰. Warto w tym miejscu jednak nadmienić, że małoletni co do zasady nie zdaje sobie sprawy z tego, która informacja jest istotna z punktu widzenia prowadzonego postępowania karnego, a zatem nie może być mowy o świadomym zatajeniu faktów przed organami procesowymi. Ostatnią fakultatywną przesłanką jest korzystanie przez osobę chronioną ze środków w sposób niezgodny z ich przeznaczeniem⁹¹¹. O ile ten rodzaj przesłanki można odnieść do małoletniego, który przecież bezpośrednio uczestniczy w stosowaniu wobec niego form ochrony i pomocy, to z dużą dozą ostrożności należy podchodzić do tezy, zgodnie z którą małoletni może mieć świadomość tego, że korzysta ze środków w sposób niezgodny z ich przeznaczeniem. Mając powyższe na względzie, nawet w sytuacji zaistnienia takiej właśnie okoliczności, organy nie powinny uchylać form ochrony zastosowanych wobec małoletniego, a dążyć do wyjaśnienia dziecku, że swoim zachowaniem narusza istotę stosowania danego środka.

Reasumując należy wskazać, że organy procesowe dokonujące analizy w zakresie konieczności uchylenia form ochrony i pomocy stosowanych wobec małoletniego świadka winny szczegółowo rozważyć, czy zaistniały przesłanki warunkujące uchylenia ochrony. I tak, niewątpliwie organy mają taką możliwość w sytuacji, gdy stosowanie danego środka nie jest już potrzebne, bowiem ustało już zagrożenie wobec świadka małoletniego. Jednakże jak wykazano powyżej, w odniesieniu do innych przesłanek, zarówno o charakterze obligatoryjnym jak i fakultatywnym organy winny podchodzić z dużą dozą ostrożności. Środki ochrony stosowane wobec małoletniego świadka powinny być co do zasady stosowane aż do momentu, w którym ich wykonywanie nie będzie już konieczne z punktu widzenia bezpieczeństwa i dobra dziecka, w innej zaś sytuacji uchylenie środków ochrony powinno mieć charakter jedynie szczególnie uzasadniony i wyjątkowy.

⁹¹⁰ Antoniak-Drózdź, *Przesłuchanie dziecka...*, s. 45-61; E. Gruza, *Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna*, Kraków 2003, s. 178.

⁹¹¹ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Ofiara przestępstwa...*, s. 325; E. Bieńkowska, *Wokół projektu...*, s. 1; E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków...*, s. 12 – 13

ROZDZIAŁ VI

OCHRONA ŚWIADKA ANONIMOWEGO

1. Podstawy uzasadniające anonimizację

Instytucja świadka anonimowego w polskim prawie karnym została uregulowana w art. 184 Kodeksu postępowania karnego⁹¹². Zgodnie z powyższą normą prawną sąd, zaś na etapie postępowania przygotowawczego prokurator, może wydać postanowienie o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, o ile zachodzi uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach wobec świadka lub osoby dla niego najbliższej. Kolejnym warunkiem koniecznym do wydania postanowienia we wskazanym powyżej zakresie jest ustalenie, że ujawnienie tożsamości świadka oraz jego danych osobowych nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie⁹¹³.

Za koniecznością wprowadzenia instytucji świadka *incognito* do polskiego systemu prawnego przemawiał rozwój przestępczości, w szczególności zorganizowanej, jak również zdarzające się przypadki zachowań o charakterze terrorystycznym. Nadto, zaobserwowano zjawisko oddziaływania przestępców oraz ich otoczenia na świadków, którzy występują, bądź mogą wystąpić w postępowaniu karnym w charakterze świadków⁹¹⁴. Celem wprowadzonej instytucji było dążenie do uzyskania od świadków zeznań bezstronnych i wyczerpujących oraz wyeliminowanie niebezpieczeństwa grożącego im ze strony przestępców lub innych osób. Jednakże mając na względzie specyfikę tej instytucji należy wskazać, że dowód z zeznań świadka *incognito* przeprowadzany jest sporadycznie i głównie w sprawach o przestępstwa większej wagi.

Warto nadmienić, że kilkanaście lat temu problem dotyczący zagrożenia świadków w

⁹¹² Wprowadzono ją w 1995 roku na skutek nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z 1969 roku.

⁹¹³ P. Hofmański, *Świadek anonimowy w polskim procesie karnym*, Przegląd Policyjny 1994, nr 2-3, s. 31.

⁹¹⁴ E. Bieńkowska, *Świadek nie dość chroniony*, Gazeta Sądowa 1998, nr 9, s. 30 i nast.

Polsce właściwie nie występował. Strony i uczestnicy postępowania karnego nie obawiali się wówczas składania zeznań z obawy przed zemstą pochodzącą od oskarżonych. Wraz z rozwojem przestępczości, a w szczególności przestępczości zorganizowanej, coraz częściej zaczęło występować zjawisko zastraszania świadków. Niejednokrotnie bowiem zdarzają się sytuacje, w której osoby pokrzywdzone czynem zabronionym rezygnują z zawiadomienia organów ścigania o popełnieniu na ich szkodę przestępstwa z uwagi na istniejącą obawę niebezpieczeństwa grożącego ze strony przestępcy⁹¹⁵.

Instytucja świadka anonimowego już od momentu wprowadzenia jej do procedury karnej wzbudzała wiele wątpliwości i kontrowersji, dzieląc jednocześnie teoretyków i praktyków prawa na jej zwolenników bądź przeciwników. Na łamach „Rzeczypospolitej” miała miejsce dyskusja, w której brali udział R. Baszuk, M. Czyżak, J. Kondracki i J. Wojciechowski. Podnoszono wówczas, że z jednej strony utajnienie danych świadka ma na celu udaremnienie zastraszania świadka, jednak z drugiej strony stanowi zagrożenie dla podstawowych zasad jakimi kieruje się postępowanie karne tj. zasady jawności, bezpośredniości i kontradiktoryjności⁹¹⁶.

Jednocześnie warto nadmienić, że polskie prawo karne dąży do zagwarantowania ochrony wszystkich osób uczestniczących w postępowaniu. W tym miejscu nie sposób pominąć treści art. 245 k.k, zgodnie z którym odpowiedzialności karnej podlega osoba, która używa przemocy lub groźby bezprawnej w celu wywierania wpływu na świadka, biegłego, tłumacza, oskarżyciela lub w związku z tym narusza jego nietykalność cielesną⁹¹⁷. Jak wskazują przedstawiciele doktryny, lęk spowodowany doniesieniem (zwłaszcza w zakresie złożenia zeznań obciążających oskarżonego) stał się jednym z symptomów świadomości społecznej. Jak bowiem warto wskazać, w latach 1994-1995 ponad połowa popełnionych czynów zabronionych była popełniona grupowo. Również media zaangażowały się w relacjonowanie zjawiska przestępczości, co z kolei skutkowało wzbudzeniem strachu i lęku wśród społeczeństwa⁹¹⁸. Konsekwencją powyższego, jak słusznie podnosił S. Waltoś, jest to, że stosowanie przemocy przez członków grup zorganizowanej wobec osób im zagrażających jest faktem, z którym należy się realnie liczyć⁹¹⁹.

Jak trafnie wskazał H. Pracki, instytucja świadka *incognito* powstała w czasie, gdy

⁹¹⁵ Z. Bielecki, P. Romaniuk, *Świadek anonimowy*, Gazeta Policyjna 2003, nr 13, s. 5

⁹¹⁶ *Idem*.

⁹¹⁷ Przestępstwo to zagrożone jest karą pozbawienia wolności w wymiarze od 3 miesięcy do lat 5.

⁹¹⁸ J. Błachut, J. Czapska, J. Widacki, *Zagrożenie przestępczością*, Warszawa – Kraków 1997, s. 5 i 26.

⁹¹⁹ S. Waltoś, *Proces karny. Zarys wykładu*, Warszawa 2009, s. 232.

stopień brutalizacji czynów zabronionych, a zwłaszcza skierowanych przeciwko życiu lub zdrowiu, wolności i mieniu w znacznych rozmiarach, doprowadził do zastraszania świadków, jak również ich rodzin i bliskich, by w ten sposób wpłynąć na treść składanych przez nich deponycji. Przepięstwa w coraz większym zakresie zaczęły być popełniane grupowo, a nawet w sposób zorganizowany. W sytuacji zagrożenia bezpośrednio świadkom lub osobom im najbliższym, świadkowie zaczęli uchylać się od obowiązku składania zeznań, a nawet składali zeznania nieprawdziwe, które jednak były korzystne dla sprawcy. Mimo, że świadkowie posiadali wiedzę dotyczącą okoliczności popełnionego czynu zabronionego, to w trosce o bezpieczeństwo własne i najbliższych nie wykorzystywali tej wiedzy przeciwko przestępcom⁹²⁰.

Wskazana powyżej sytuacja wymusiła niejako konieczność stworzenia uregulowań, które stanowiłyby ochronę dla świadków oraz zapewniały im bezpieczeństwo, właśnie poprzez utajnienie ich danych osobowych oraz innych informacji, które umożliwiałyby ich identyfikację. Nadto, uregulowania te wpływałyby bezpośrednio na wpływ zeznań świadków na status procesowy oskarżonego lub członków zorganizowanej grupy przestępczej⁹²¹.

Niewątpliwie wprowadzenie instytucji świadka anonimowego do polskiego systemu prawnego jawiło się jako nieodzowne z uwagi na okoliczność, że świadkowie uchylali się od składania zeznań obciążających oskarżonych w obawie o życie i zdrowie swoje oraz osób im najbliższych. Treść przepisu dotyczącego świadka *incognito* była wielokrotnie nowelizowana, jednakże wprowadzane zmiany nie były zazwyczaj znaczące, co z kolei może świadczyć o tym, że instytucja ta funkcjonuje w systemie prawnym w sposób prawidłowy.

Dowód z zeznań świadka anonimowego jest niezwykle istotnym źródłem dowodowym przeprowadzanym w toku postępowania karnego, natomiast niedoskonałości wynikające z układu nerwowego człowieka odnośnie percepcji i odtwarzania informacji stanowią przeszkodę w korzystaniu z tego źródła przez organy procesowe. Kolejną przeszkodą jest niechęć składania zeznań przez świadków spowodowana strachem przed negatywnymi konsekwencjami lub nawet osobistymi relacjami z oskarżonym. Tym niemniej warto podkreślić, że polska procedura karna przewiduje możliwość nadania statusu świadka *incognito* osobie, która składa obciążające dla oskarżonego zeznania. Jednakże zagrożenie dla świadka, które powstaje na skutek składania przez niego zeznań nie jest zjawiskiem

⁹²⁰ H. Pracki, *Instytucja świadka anonimowego w Orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu oraz sądów polskich*, Prok. i Pr. 2003, nr 2, s. 3.

⁹²¹ <http://przestepczoscorganizowana.pl/index.php?go=46> dane z dnia 12 sierpnia 2018 r.

nowym⁹²².

2. Zakres ochrony świadka anonimowego

Tytułem wstępu warto nadmienić, iż w ostatnich dziesięcioleciach w systemach prawnych wielu krajów pojawiła się instytucja świadka anonimowego. W Polsce instytucja ta obowiązuje od wejścia w życie nowelizacji z dnia 10 stycznia 2003 r.⁹²³. Posiłkując się definicją legalną wypada raz jeszcze usystematyzować, że świadek anonimowy to taki rodzaj świadka, wobec którego wydano postanowienie o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie jego tożsamości. Podstawą wydania tegoż postanowienia jest istnienie uzasadnionej obawy zagrożenia życia, zdrowia, wolności lub mienia w znacznych rozmiarach zarówno w stosunku do świadka lub osoby dla niego najbliższej. Postanowienie w przedmiocie anonimizacji wydaje sąd, a na etapie postępowania przygotowawczego prokurator, z urzędu lub na wniosek zainteresowanej osoby, którą może być świadek lub osoba dla niego najbliższa⁹²⁴.

Jak trafnie wskazał Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 7 stycznia 2003 r.⁹²⁵, to do organu orzekającego w przedmiocie nadania statusu świadka *incognito* należy ocena, czy zachodzi niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej. Tym niemniej istnienie takiego niebezpieczeństwa musi zostać odpowiednio uzasadnione, jednakże nie musi zagrażać wyłącznie osobom, przeciwko którym toczy się postępowanie karne. Nie sposób nie zaakcentować okoliczności, że ustawa nie ogranicza zakresu podmiotów mogących być objętych zagrożeniem, eksponując jedynie sam fakt zagrożenia, który to fakt musi być uzasadniony⁹²⁶.

Z treści art. 184 § 1 k.p.k. wynika wprost, że utajnienie obejmuje jedynie te okoliczności, które mogą przyczynić się do ujawnienia tożsamości świadka, a które jednocześnie nie mają znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie. Wypada zauważyć, że dopuszczalność nadawania świadkowi statusu świadka anonimowego jest stosunkowo ograniczona, bowiem wyeliminowane zostały przypadki, w których w celu zachowania

⁹²² P. Hofmański, *Świadek anonimowy w procesie karnym*, Kraków 1998, s. 11-14

⁹²³ Ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, Dz. U. 2003, Nr 17, poz. 155.

⁹²⁴ P. Wiliński, *Świadek incognito w polskim procesie karnym*, Kraków 2003, s. 48-52.

⁹²⁵ Postanowienie SN z dnia 7 stycznia 2003 r., II KK 320/02, OSNSK 2003, nr 1, poz. 5.

⁹²⁶ A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym*, Kraków 2010, s. 146

anonimowości świadka należałoby utajnić okoliczności mające znaczenie dla rozstrzygnięcia. Jednocześnie na organach procesowych spoczywa obowiązek kształtowania zeznań świadka w taki sposób, aby ujawniać tylko informacje nieistotne dla rozstrzygnięcia w sprawie. Powyższa reguła dotyczy zarówno etapu postępowania przygotowawczego, jak też postępowania jurysdykcyjnego. W takiej sytuacji organ przeprowadzający dowód z zeznań świadka anonimowego musu wyeliminować z kręgu informacji (jako nieujawnione na rozprawie) informacje istotne, co właściwie pozbawia znaczenia dowód z zeznań tegoż świadka. Gdy zaistnieje wskazana sytuacja, organ orzekający o nadaniu statusu świadka anonimowego może zaniechać dopuszczenia dowodu z zeznań świadka *incognito* lub przesłuchać daną osobę w charakterze świadka jawnego. Kontynuując rozważania w zakresie definicji okoliczności mających znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy należy nadmienić, że powyższe obejmuje każdą informację, która ma znaczenie zarówno dla ustalenia prawnej jak i faktycznej odpowiedzialności oskarżonego, np. stopień winy lub rozmiar konsekwencji prawnych⁹²⁷.

W tym miejscu wypada wskazać na wyrok Sądu Najwyższego⁹²⁸, zgodnie z którym w sytuacji, kiedy charakter informacji, jakie ma do przekazania oskarżycielowi publicznemu lub sądowi świadek *incognito* jest tego rodzaju, że udostępnienie oskarżonemu oraz jego obrońcy treści depozycji tegoż świadka bądź umożliwienie zadawania mu przed te strony pytań musi w sposób oczywisty prowadzić do faktycznego ujawnienia jego tożsamości, to wówczas obowiązkiem właściwego organu procesowego jest rzetelne udzielenie informacji świadkowi anonimowemu o powyższej sytuacji oraz uzyskanie zgody na złożenie zeznań w sposób jawny, zaś w sytuacji braku uzyskania takiej zgody – pominięcie dowodu z jego zeznań złożonych anonimowo. Utajnienie w całości lub w części depozycji świadka *incognito* stanowiłoby naruszenie prawa oskarżonego do obrony, a w konsekwencji uchybiłoby podstawowym regułom rzetelnego procesu⁹²⁹.

Powyższy sposób procedowania nie budzi tytułu wątpliwości z punktu widzenia zasady obiektywizmu wyrażonej w art. 4 k.p.k., lub na etapie postępowania przygotowawczego, gdy oskarżyciel publiczny zobowiązany jest do dostarczenia sądowi jedynie takich dowodów, na których opiera swoje oskarżenie (art. 333 § 1 k.p.k.). Sąd musi bowiem posiadać podstawę prawną celem odmowy uwzględnienia wniosku dowodowego, gdyż jest to właściwie jedyny

⁹²⁷ P. Wiliński, *Świadek incognito w znowelizowanym kodeksie postępowania karnego*, Prok.i Pr. 2003, nr 6, s. 69-70.

⁹²⁸ Wyrok SN z dnia 5 stycznia 2000 r., II KKN 391/99, OSNKW 2000, nr 1-2, poz. 13.

⁹²⁹ A. Gaberle, *Dowody...*, s. 147.

sposób na pominięcie tego dowodu. Jednocześnie należy przyjąć, że świadek anonimowy zostaje zwolniony z obowiązku składania fałszywych zeznań dopiero wtedy, gdy jest zagrożony „odtajnieniem”. Wówczas to wyłącznie od jego woli jest zależne, czy wyrazi zgodę na złożenie depozycji, zaś sąd winien pouczyć daną osobę o prawie do odmowy składania zeznań. Jednakże należy zaakcentować, że takie uprawnienie nie przysługiwałoby świadkowi z mocy samej ustawy, a dopiero na skutek wydania postanowienia o nadaniu statusu świadka *incognito*.⁹³⁰

Jak wskazano powyżej, kwestia nadania statusu świadka anonimowego ma charakter uznaniowy, bowiem to do organu orzekającego w zakresie przyznania tego statusu należy dokonanie analizy, czy zachodzi niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej. Sąd Najwyższy akcentował, że niebezpieczeństwo musi być uzasadnione, jednakże nie musi zagrażać tylko osobom, przeciwko którym trwa postępowanie. Nacisk został położony już na sam fakt istnienia zagrożenia, nie ograniczając jednocześnie kręgu podmiotów zagrożonych.⁹³¹

3. Ochrona świadka anonimowego wynikająca z Kodeksu postępowania karnego

3.1. Utajnienie okoliczności umożliwiających ustalenie tożsamości świadka

Tytułem wstępu warto wskazać, że w pierwotnym brzmieniu treść art. 184 k.p.k. stanowiła, że w sytuacji zaistnienia uzasadnionej obawy niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach wobec świadka lub osoby dla niego najbliższej, sąd, zaś na etapie postępowania przygotowawczego oskarżyciel publiczny, posiada uprawnienie do wydania postanowienia w przedmiocie zachowania w tajemnicy danych osobowych świadka. Z kolei art. 184 § 2 k.p.k. stanowił o tym, że, w przypadku wydania powyższego orzeczenia dane osobowe świadka są jawne wyłącznie dla sądu i oskarżyciela publicznego, zaś gdy zaistnieje taka konieczność – również funkcjonariusza Policji, który prowadzi postępowanie. Protokoły dotyczące czynności z udziałem świadka anonimowego można było udostępniać oskarżonemu i jego obrońcy tylko w sposób uniemożliwiający ujawnienie tożsamości świadka.⁹³²

⁹³⁰ P. Hofmański, *Świadek anonimowy...*, s. 11-14; P. Wiliński, *Świadek incognito...*s. 69-70.

⁹³¹ *Idem*.

⁹³² P. Hofmański, *Świadek anonimowy...*, s. 11-14; P. Wiliński, *Świadek incognito...*s. 69-70.

Na gruncie uprzedniego stanu prawnego przesłuchaniem świadka *incognito* zajmował się sąd lub oskarżyciel publiczny, który posiadał możliwość zlecenia wykonania tej czynności sędziemu wyznaczonemu ze swojego składu. Czynność przesłuchania świadka anonimowego odbywała się w miejscu i w sposób zapewniający możliwość utajnienia tożsamości świadka. Przepisy procedury karnej umożliwiały udział oskarżonego lub obrońcy w przesłuchaniu świadka, jednak tylko w warunkach eliminujących możliwość ujawnienia tożsamości świadka. Na orzeczenie z zakresie zachowania w tajemnicy danych osobowych świadka, oskarżonemu przysługiwało zażalenie w terminie 3 dni. O zasadności zażalenia rozstrzygał sąd właściwy dla rozpoznania sprawy. Całość postępowania odwoławczego także była objęta utajnieniem⁹³³. W sytuacji wydania przez sąd *ad quem* orzeczenia uwzględniającego zażalenie, na organie procesowym spoczywał obowiązek zniszczenia protokołu z przesłuchania świadka, o czym należało uczynić stosowną wzmiankę w aktach sprawy. Wówczas w rozporządzeniu uregulowano kwestie dotyczące warunków technicznych przesłuchania świadka, którego dane osobowe objęte były anonimizacją, podobnie jak metoda sporządzania, przechowywania oraz udostępniania protokołów depozycji zawierających wiadomości o świadku, jak również dopuszczalny sposób powoływania się na treść zeznań w orzecznictwie i pismach procesowych.⁹³⁴

W grudniu 2001 roku Sejm obradował nad prezydenckim projektem nowelizacji przepisów Kodeksu postępowania karnego, który obejmował swoim zakresem także zmiany dotyczące instytucji świadka *incognito*. Powyższe prace w konsekwencji doprowadziły do uchwalenia ustawy z dnia 10 stycznia 2003 roku o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego, tzw. nowela styczniowa⁹³⁵. Przepisy w nowym brzmieniu weszły w życie w dniu 1 lipca 2003 roku. Na mocy nowelizacji treść art. 184 k.p.k. została zmodyfikowana w taki

⁹³³ P. Hofmański, *Świadek anonimowy w polskim procesie karnym*, Przegląd Policyjny 1994 r., nr 2-3, s. 31; J. Wojciechowski, *Jeszcze raz o świadku incognito*, Rzeczpospolita z dnia 12 czerwca 1995 r.

⁹³⁴ P. Hofmański, *Świadek anonimowy w procesie karnym*, Kraków 1998, s. 26 i nast.; A. Wąsek, *Świadek anonimowy w rzetelnym procesie karnym* (w:) T. Bojarski, E. Skrętowicz (red.) *Kierunki i stan reformy prawa karnego*, Lublin 1995, s. 84; M. Płachta, *Świadek anonimowy w świetle orzecznictwa strasburskiego*, Przegląd Sądowy 1998 r., nr 11-12, s. 38; E. Sadzik, K. Zgryzek, (w:) P. Hofmański (red.) *Kodeks postępowania karnego*, t. I, Warszawa 1999, s. 698; B. Gronowska, *Świadek anonimowy i świadek koronny - polskie rozwiązania prawne w kontekście europejskich standardów ochrony praw człowieka* (w:) T. Nowak (red.) *Nowe prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne. Księga ku czci Profesora Wiesława Daszkiewicza*, Poznań 1999, s. 255; A. Czapigo, (w:) P. Kruszyński (red.) *Nowe uregulowania prawne w kodeksie postępowania karnego z 1997 r.*, Warszawa 1999, s. 214; W. Daszkiewicz, *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne*, t. II, Bydgoszcz 2001, s. 109.

⁹³⁵ Ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, Dz. U. 2003, Nr 17, poz. 155

sposób, że w sytuacji uzasadnionej obawy niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach dla świadka albo osoby dla niego najbliższej, wówczas sąd, a na etapie postępowania przygotowawczego oskarżyciel publiczny, posiadają kompetencję do wydania postanowienia w przedmiocie zachowania w tajemnicy okoliczności, który umożliwia ujawnienie tożsamości świadka. Okoliczności powyższe dotyczą danych osobowych, jednakże tylko w takim przypadku, gdy nie mają one znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie. Postępowanie we wskazanym zakresie odbywa się z wyłączeniem udziału stron oraz objęte jest tajemnicą państwową.⁹³⁶

Zażalenie na postanowienie w przedmiocie zachowania w tajemnicy danych osobowych świadka anonimowego przysługuje w terminie 3 dni. Legitymację do wniesienia zażalenia posiada świadek, oskarżony, a na etapie postępowania jurysdykcyjnego również oskarżyciel publiczny. Instancją odwoławczą jest sąd właściwy do rozpoznania sprawy. Postępowanie odwoławcze jest także objęte tajemnicą państwową i odbywa się bez udziału stron. W sytuacji uwzględnienia środka odwoławczego, protokół czynności z udziałem świadka powinien ulec zniszczeniu, o czym należy uczynić wzmiankę w aktach sprawy. Świadek *incognito* posiada uprawnienie do wystąpienia w wnioskiem w przedmiocie uchylecia postanowienia w sprawie utajnienia okoliczności umożliwiających identyfikację świadka, jednakże jest to prawo ograniczone czasowo, bowiem przysługuje jedynie do czasu zamknięcia przewodu sądowego. Na postanowienie w przedmiocie wniosku świadka anonimowego służy zażalenie. Nadto, w sytuacji przychylenia się do powyższego wniosku, protokół czynności przesłuchania świadka podlega ujawnieniu w całości.⁹³⁷

Gdy organy procesowe powezmą informację, że w czasie wydania postanowienia w przedmiocie utajnienia okoliczności związanych z tożsamością świadka nie występowała uzasadniona obawa niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia albo mienia w znacznych rozmiarach wobec świadka lub osoby dla niego najbliższej, lub też w sytuacji złożenia przez świadka fałszywych zeznań lub bądź ujawnienia tożsamości świadka, wówczas oskarżyciel publiczny (na etapie postępowania przygotowawczego) lub sąd na wniosek oskarżyciela publicznego (na etapie postępowania jurysdykcyjnego) może uchylić powyższe postanowienie. W takim przypadku protokół w przeprowadzonej uprzednio czynności

⁹³⁶ J. Tylman, *Dylematy instytucji świadka incognito* (w:) S. Stachowiak (red.) *Współczesny polski proces karny. Księga ofiarowana Profesorowi Tadeuszowi Nowakowi*, Poznań 2002, s. 80; J. Tylman, *Świadek anonimowy - instytucja kontrowersyjna. Artykuł recenzyjny*, PiP 2001 r., nr 6, s. 77.

⁹³⁷ P. Hofmański, *Świadek anonimowy...*, s. 11-14; P. Wiliński, *Świadek incognito...*s. 69-70.

przesłuchania świadka podlega ujawnieniu w całości.⁹³⁸

Warto w tym miejscu postawić tezę, zgodnie z którą praktyczne zastosowanie instytucji świadka anonimowego jest uzależnione od zaistnienia ściśle ustawowych wymogów, tym niemniej powyższe nie jest ograniczone jedynie do określonej kategorii czynów zabronionych. Polski system karnoprocesowy dopuszcza zatem możliwość przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka *incognito* w odniesieniu do właściwie każdej sprawy, nie bacząc na kwalifikację prawną czynu oskarżonego. Takie rozwiązanie jawi się jako rozsądne, bowiem realne zagrożenie życia lub zdrowia albo mienia w znacznych rozmiarach wobec świadka lub osoby od niego najbliższej nie jest ściśle uzależnione od wagi popełnionego przez oskarżonego czynu.⁹³⁹

Marginalnie warto również nadmienić, że w nowelizacji styczniowej⁹⁴⁰ w sposób nieco odmienny aniżeli we wcześniejszych regulacjach określono zakres postanowienia w przedmiocie utajnienia tożsamości świadka *incognito*. Zgodnie ze stanem *de lege lata* utajnieniu mogą podlegać nie tylko dane osobowe świadka, ale również okoliczności, które mogą skutkować ujawnieniem jego tożsamości (w tym dane osobowe, o ile nie mają znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie). Kolejnym rozwiązaniem, o którym warto wspomnieć jest norma prawna, zgodnie z którą postępowanie w zakresie utajnienia tożsamości i danych świadka prowadzone jest bez udziału stron oraz jest objęte tajemnicą państwową.⁹⁴¹

3.2. Podmioty posiadające dostęp do okoliczności umożliwiających ustalenie tożsamości świadka anonimowego

Niewątpliwie, podmiotami posiadającymi dostęp do okoliczności związanych z tożsamością świadka anonimowego są oskarżyciel publiczny, sąd, a także gdy zaistnieje taka

⁹³⁸ P. Wiliński, *Świadek incognito...*, s. 68.

⁹³⁹ J. Tylman, *Świadek anonimowy – instytucja kontrowersyjna. Artykuł recenzyjny*, PiP 2001 r., nr 6, s. 77; J. Tylman, *Instytucja świadka incognito*, Acta Universitatis Lodziensis, t. 65, Łódź 1997, s. 39–56; S. Wyciszczak, *Świadek incognito*, Prok. i Pr. 1996 r., nr 1, s. 39–49; P. Hofmański, *Świadek anonimowy w procesie karnym*, Kraków 1998; W. Daszkiewicz, *Prawo karne...*, s. 108–122; P. Wiliński, *Świadek incognito w polskim procesie karnym*, Kraków 2003; L.K. Paprzycki, *Zeznania świadka anonimowego i świadka koronnego w rzetelnym procesie karnym*, (w:) E. Pływaczewski (red.) *Przestępczość zorganizowana. Świadek koronny. Terroryzm. W ujęciu praktycznym*, Kraków 2005, s. 475–492.

⁹⁴⁰ Ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, Dz. U. 2003, Nr 17, poz. 155.

⁹⁴¹ P. Hofmański, *Świadek anonimowy...*, s. 11-14; P. Wiliński, *Świadek incognito...*s. 69-70.

konieczność – funkcjonariusz Policji prowadzący postępowanie. Tym niemniej raz jeszcze należy zaakcentować, że organami uprawnionymi do wydania orzeczenia w przedmiocie anonimizacji są prokurator, a w postępowaniu sądowym sąd właściwy do rozpoznania sprawy. Kompetencję do wydania postanowienia w powyższym zakresie na etapie postępowania przygotowawczego posiada wyłącznie prokurator i jest to niezależne od formy prowadzenia postępowania (dochodzenie lub śledztwo) oraz czy prowadzone jest przez inny organ, np. funkcjonariusza Policji. Postępowanie w zakresie wydania postanowienia o anonimizacji świadka prowadzone jest bez udziału stron i objęte jest tajemnicą w charakterze informacji niejawnej o klauzuli „tajne” lub „ściśle tajne” (art. 184 § 1 zd. 2 k.p.k.). Sformułowanie bez udziału stron dotyczy jedynie postępowania sądowego i oznacza, iż w posiedzeniu nie może wziąć udziału żadna ze stron, a nawet oskarżyciel publiczny, a jeżeli się stawiły to i tak nie należy dopuścić ich do udziału w czynności.⁹⁴²

W dalszej kolejności należy poruszyć kwestię konsekwencji utajnienia danych dotyczących tożsamości świadka, a także postępowania z materiałami postępowania. Otóż, w sytuacji utajnienia tożsamości świadka, z akt sprawy postępowania obligatoryjnie wyłącza się zarówno wnioski o udzielenie ochrony oraz protokoły obejmujące okoliczności pozwalające na ujawnienie tożsamości świadka, włącznie z jego danymi osobowymi. Zakres powyższych wyłączeń określany jest w formie zarządzenia sędziego, zaś na etapie postępowania przygotowawczego – prokuratora. Protokołom, które zostały wyłączone z akt, jak również wnioskowi, nadaje się klauzulę „ściśle tajne”. Jednocześnie, należy sporządzić uwierzytelnione odpisy, pomijając imię, nazwisko, numer ewidencyjny PESEL, miejsce zamieszkania, adres do korespondencji oraz inne okoliczności. Na sporządzonych odpisach organy powinny umieścić wzmiankę o wydanym postanowieniu oraz o zarządzeniu, z podaniem daty jego wydania oraz z uwzględnieniem numeru porządkowego postanowienia w dzienniku korespondencji oraz w dzienniku ewidencji wykonanych dokumentów ściśle tajnych, pod którym to numerem dane osobowe świadka zostały zarejestrowane po raz pierwszy. Opisany powyżej sposób sporządzenia odpisów jest prawidłowy i w takim właśnie kształcie odpisy winny zostać załączona do akt sprawy.⁹⁴³

Z uwagi na szczególne rygory związane z instytucją świadka anonimowego warto wskazać, że protokół przesłuchania świadka może być udostępniony oskarżonemu lub obrońcy tylko w sposób, który uniemożliwia ujawnienie danych osobowych świadka

⁹⁴² *Idem.*

⁹⁴³ P. Hofmański, *Świadek anonimowy...*, s. 11-14; P. Wiliński, *Świadek incognito...* s. 69-70.

*incognito*⁹⁴⁴. Stąd też niewątpliwie należy uznać, że stosowanie instytucji świadka *incognito* w niekorzystny sposób wpływa na sprawo oskarżonego do obrony⁹⁴⁵. Jednocześnie należy zaakcentować, że czynności przesłuchania świadka *incognito* dokonuje oskarżyciel publiczny lub sąd (o czym szczegółowo w dalszej części rozprawy), który może zlecić również wykonanie powyższej czynności sędziemu wyznaczonemu ze swojego składu. Przesłuchanie winno odbyć się w miejscu i w sposób uniemożliwiający ujawnienie danych osobowych świadka. W przesłuchaniu świadka anonimowego mogą wziąć udział oskarżyciel publiczny, oskarżony oraz jego obrońca. Tym niemniej, w sytuacji przesłuchiwanie świadka *incognito* przy użyciu sprzętów technicznych pozwalających na przeprowadzenie tej czynności na odległość, to w protokole powinny być umieszczone imiona i nazwiska specjalistów, jak też rodzaj wykonywanej przez nich czynności.

3.3. Przesłuchanie świadka anonimowego

Z całą pewnością jako zasadne należy uznać postawienie tezy, zgodnie z którą nie tylko samo utajnienie danych wskazujących na tożsamość świadka anonimowego stanowi efektywną formę ochrony tegoż świadka, ale także sam sposób przeprowadzenia czynności przesłuchania świadka. Otóż, zgodnie z art. 184 § 3 k.p.k. czynność przesłuchania świadka *incognito* przeprowadza na etapie postępowania przygotowawczego oskarżyciel publiczny, zaś na etapie postępowania jurysdykcyjnego sąd, który posiada również kompetencję polegającą na zleceniu wykonania tej czynności sędziemu wyznaczonemu ze swego składu⁹⁴⁶. Obowiązek przeprowadzenia tejże czynności przez sąd nie zostało spowodowane stanowiskiem stron procesu odnoszącym się do zasadności bądź też celowości przesłuchania świadka. Jak słusznie wskazuje się w orzecznictwie, brak złożenia wniosku w przedmiocie przesłuchania świadka anonimowego lub wyrażenie zgody stron na odstąpienie od takiego przesłuchania nie może stanowić podstawy do odstąpienia od przesłuchania świadka

⁹⁴⁴ C. Nowak, *Zasada równości broni w europejskim i polskim postępowaniu karnym*, PiP 1999 r., nr 3, s. 40-44.

⁹⁴⁵ Odnosząc się do kwestii gwarancyjnego charakteru prawa do obrony warto wskazać na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 stycznia 2000 r., zgodnie z którym „naruszenie prawa do obrony zawsze jest uchybieniem mogącym mieć wpływ na treść orzeczenia. Twierdzenie, że nie można mówić o naruszeniu prawa skazanego do obrony wtedy, gdy ujawniona część materiału dowodowego - wedle organu oceniającego ten materiał - jest tak jednoznaczna, iż do skazania go musiałyby dojść i bez wykorzystania utajnionej części materiału dowodowego (np. zeznań świadka *incognito*), jest rażąco uproszczone i ignoruje gwarancyjną istotę prawa do obrony”, II KKN 391/99, OSNKW 2000, nr 1-2, poz. 10.

⁹⁴⁶ P. Hofmański, *Świadek anonimowy...*, s. 11-14; P. Wiliński, *Świadek incognito...*s. 69-70.

incognito na rozprawie⁹⁴⁷. Przede wszystkim należy zaakcentować, że miejsce i sposób przesłuchania świadka muszą być wybrane pod kątem tego, aby uniemożliwić ujawnienie tożsamości świadka. W sytuacji przesłuchania świadka *incognito* przez sąd lub wyznaczonego sędziego, wszystkie osoby mające prawo wzięcia udziału w tej czynności winny być powiadomione zarówno o terminie jak i miejscu przesłuchania (art. 117 § 1 k.p.k.). Przenosząc powyższe na grunt instytucji świadka anonimowego należy wskazać, że nakaz ten należy rozumieć w taki sposób, aby strony miały wiedzę co do tego gdzie się stawić, niezależnie od tego, czy w tym samym miejscu będzie fizycznie przesłuchiwany świadek, bowiem jest to ograniczone względami bezpieczeństwa. Jak wskazuje Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 28 lutego 2006 r., niedopuszczalne jest żądanie, aby obrońca miał ograniczyć się jedynie do przedłożenia sądowi listy pytań skierowanych do świadka *incognito*⁹⁴⁸.

Kolejną kwestią, którą należy poruszyć jest zapewnienie możliwości udziału oskarżonego w przesłuchaniu świadka *incognito*. Przedstawiciele doktryny wskazują, że udział oskarżyciela publicznego z jednej strony, a udział oskarżonego i jego obrońcy z drugiej, jako przeciwstawnych stron procesowych w czynności przesłuchania przeprowadzanej przez czynnik sądowy sprawia, że spełnione są wymogi rzetelnego procesu, co zaś jest wyrazem realizacji zasad prawa do obrony i kontrydiktoryjności⁹⁴⁹. Prawo oskarżonego oraz jego obrońcy do brania udziału w czynności przesłuchania świadka dotyczy jedynie przesłuchania przeprowadzanego przez sąd, zaś z tej regulacji nie można wywodzić o rozciągnięciu tego uprawnienia na etap postępowania przygotowawczego, kiedy świadek anonimowy jest przesłuchiwany przez oskarżyciela publicznego. Niewątpliwie bowiem uczestniczenie oskarżonego i jego obrońcy w przesłuchaniu świadka, jak też immanentnie związane z powyższym prawem do zadawania pytań świadkowi i stanowi przejaw gwarantujący obronie możliwość podważenia depozycji świadka *incognito*. Warto również powołać się na orzecznictwo Sądu Najwyższego, zgodnie z którym prawo oskarżonego oraz jego obrońcy do wzięcia udziału w czynności przesłuchania świadka *incognito* (art. 184 § 4 k.p.k.) obejmuje prawo do zadawania pytań, bowiem wynika to zarówno z samej istoty czynności przesłuchania, ale jest zagwarantowane również przepisami art. 14 ust. 3 lit. s MPPOiP oraz art. 6 ust. 3 lit. d EKPC w zw z. art. 9 Konstytucji RP⁹⁵⁰. Również Europejski

⁹⁴⁷ Wyrok SA we Wrocławiu z 31 lipca 2014 r.; II Aka 118/14, KZS 2014, Nr 12, poz. 83.

⁹⁴⁸ V KK 258/05, OSNKW 2006, Nr 5, poz. 47.

⁹⁴⁹ M. Myczkowski, *Zasada oskarżonego do obrony a dowód z zeznań świadka incognito* (w:) *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, Wrocław 2003, t. XII, s. 206.

⁹⁵⁰ Wyrok SN z 16 czerwca 1999 r., V KKN 22/99, OSNKW 1999, Nr 9-10, poz. 58, z aprobującymi uwagami

Trybunał Praw Człowieka wielokrotnie zajmował stanowisko odnośnie prawa do zadawania pytań świadkowi *incognito*⁹⁵¹. Naturalnie, na świadku nie spoczywa obowiązek udzielania odpowiedzi na wszystkie pytania obrońcy, gdyż świadek może uchylić się od odpowiedzi na te pytania, które zmierzają do ujawnienia jego tożsamości. Mimo przyjęcia przez świadka takiej postawy, w żaden sposób nie dyskwalifikuje go to jako źródła dowodowego. W takiej to organ procesowy winien dokonać analizy, czy uchylenie się przez świadka od udzielenia odpowiedzi na pytanie obrońcy było zasadne, czy też nie.

Nie sposób w niniejszych rozważaniach pominąć kwestii dotyczącej protokołu sporządzanego z czynności przesłuchania świadka anonimowego. Otóż, do przechowywania i udostępniania protokołów z przesłuchania świadka, jak też do innych dokumentów i materiałów, w których zawarte są okoliczności umożliwiające ujawnienie tożsamości świadka, zastosowanie znajdują regulacje dotyczące postępowania z protokołami przesłuchań i innymi dokumentami lub przedmiotami, na które został rozciągnięty obowiązek ochrony informacji niejawnych bądź ochrony tajemnicy służbowej albo związanej z wykonywaniem zawodu lub określonej funkcji. Niewątpliwie organy procesowe zobowiązane są do udostępnienia protokołu przesłuchania świadka oskarżonemu⁹⁵² lub jego obrońcy jedynie w taki sposób, aby uniemożliwić ujawnienie okoliczności objętych anonimizacją⁹⁵³. Wyeliminowanie z protokołów przesłuchania świadka anonimowego informacji umożliwiających ujawnienie jego tożsamości nie może jednak obejmować także merytorycznej części zeznań, bowiem zgodnie z treścią art. 184 § 1 k.p.k. są to informacje, które są istotne z punktu widzenia rozstrzygnięcia w sprawie, a których utajnienie ograniczyłoby oskarżonemu prawo do obrony⁹⁵⁴. Nadto, protokół przesłuchania świadka anonimowego odczytuje się na rozprawie głównej. Co prawda, należy mieć na względzie, że w trybie art. 393 § 4 k.p.k. rozprawa jest wówczas niejawną, jednak zważając na obecność stron procesowych sąd, podczas odczytywania protokołu, zobowiązany jest do pominięcia okoliczności wskazujących na dane osobowe świadka. W celu ograniczenia kręgu osób biorących udział w zapoznaniu się z protokołem przesłuchania świadka *incognito*,

S. Hoca, WPP 2000, Nr 3-4, s. 158; wyrok SN z dnia 10 grudnia 2001 r., IV KKN 229/01, OSNKW 2002, nr 3-4, poz. 21; wyrok SN z dnia 28 lutego 2006 r., V KK 258/05, OSNKW 2006, nr 5, poz. 47.

⁹⁵¹ Wyrok ETPC z dnia 3 czerwca 2008 r., Jakubiak v. Polsce, skarga Nr 39595/05; wyrok ETPC z dnia 5 lutego 2008 r., Ramanauskas v. Litwie, skarga Nr 74420/01; wyrok ETPC z dnia 1 lipca 2008 r., Maltinas v. Litwie, skarga Nr 10071/04; wyrok ETPZ z dnia 4 listopada 2008 r., Demski v. Polsce, skarga Nr 22695/03.

⁹⁵² M. Myczkowski, *Zasada oskarżonego do obrony...*, s. 206.

⁹⁵³ Wyrok SN z 2 stycznia 2002 r., V KKN 299/99, Legalis nr 64512; wyrok SA w Warszawie z 13 kwietnia 1999 r., II Aka 62/99, OSAW 1999, Nr 4, poz. 20.

⁹⁵⁴ C. Nowak, *Zasada równości broni...*, s. 40-44

wprowadzono regulacje wyłączające w tej kwestii stosowanie art. 361 § 1 k.p.k. Powyższe zaś skutkuje niemożnością wzięcia udziału w tej części rozprawy niejawniej tzw. osoby zaufania. Dopuszczenie w toku postępowania karnego dowodu z zeznań świadka *incognito* niewątpliwie wpływa na obowiązek dbałości organów procesowych o zachowanie anonimizacji świadka w toku całego procesu karnego.⁹⁵⁵

Jednocześnie warto wziąć pod uwagę sytuację, w której to oskarżony bądź jego obrońca złożą wniosek o dopuszczenie dowodu z przesłuchania osoby, której - bez ich wiedzy - przyznano status świadka anonimowego. Poglądy przedstawicieli doktryny i judykatury są w tym zakresie odmienne, jednakże należy przychylić się do stanowiska większościowego, zgodnie z którym w wypadku zgłoszenia powyższego wniosku organ procesowy może go oddalić jedynie wtedy, gdy zachodzą przesłanki obligujące do oddalenia wniosku dowodowego (art. 170 § 1 k.p.k.) niezależnie od faktu anonimizacji osoby w nim wskazanej⁹⁵⁶. Możliwe jest bowiem dopuszczenie w toku postępowania karnego dwóch środków dowodowych, mimo że są one przeprowadzone z jednego źródła⁹⁵⁷. Otóż, złożenie wniosku o dopuszczenie dowodu z przesłuchania osoby, której nadano status świadka anonimowego, nie musi skutkować dekonspiracją danej osoby, bowiem decydujące są okoliczności konkretnej sprawy jak np. liczba świadków składających negatywne dla oskarżonego depozycje, liczba świadków anonimowych, jak również okoliczności w jakich został złożony wniosek o przesłuchanie jawne⁹⁵⁸. Należy przy tym zaakcentować, że jawne zeznania świadka muszą być przedmiotem szczególnej analizy i ocen, w szczególności w taki sposób by nie zdekonspirować jego anonimowości wobec oskarżonego oraz jego obrońcy. Wobec powyższych rozważań jako oczywista jawi się konkluzja, że nie jest dopuszczalna konfrontacja świadka anonimowego z innymi osobowymi źródłami dowodowymi (w trybie art. 172 zd. 2 k.p.k.), a w szczególności konfrontacja z oskarżonym.

⁹⁵⁵ P. Hofmański, *Świadek anonimowy...*, s. 11-14; P. Wiliński, *Świadek incognito...*s. 69-70.

⁹⁵⁶ Wyrok SN z 16 czerwca 1999 r., V KKN 22/99, OSNKW 1999, Nr 9-10, poz. 58, z głosem S. Hoca, WPP 2000, Nr 3-4, s. 157.

⁹⁵⁷ P. Wiliński, *Przesłuchanie świadka...*, s. 70.

⁹⁵⁸ P. Hofmański, S. Zabłocki, *Świadek anonimowy – niespełnione nadzieje* (w:) J. Czapska, A. Gaberle, A. Światłowski, A. Zoll (red.) *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci Profesora Stanisława Waltosia*, Warszawa 2000, s. 687.

3.4. Warunki techniczne przesłuchiwania świadka anonimowego

Niewątpliwie warunki techniczne przesłuchania świadka *incognito* stanowią niezwykle istotny czynnik, który ma wpływ zarówno na sposób wprowadzenia dowodu z zeznań tego świadka do postępowania karnego, jak również na konieczność zachowania zasady bezpośredniości, prawa do obrony i kontrydiktoryjności⁹⁵⁹.

Mając na względzie treść art. 184 § 3 k.p.k. można postawić tezę, zgodnie z którą przesłuchanie świadka anonimowego może odbywać się poza salą rozpraw. Na poparcie powyższej tezy należy także wskazać na regulacje rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości wydanego w trybie art. 184 § 9 k.p.k. w sprawie warunków technicznych przesłuchania świadka, którego dane osobowe podlegają zachowaniu w tajemnicy⁹⁶⁰. W związku z tym, miejscem służącym przeprowadzeniu czynności przesłuchania świadka *incognito* może np. być sąd, prokuratura, pokój hotelowy, mieszkanie świadka lub każde inne miejsce, które umożliwi zachowanie danych świadka w tajemnicy. Przedstawiciele doktryny i praktyki stoją ja jakże słusznym stanowisku, że z oczywistych względów świadka anonimowego nie powinno się przesłuchiwać w siedzibie prokuratury lub policji.⁹⁶¹

Polska procedura karna przewiduje możliwość przesłuchania świadka anonimowego także na rozprawie głównej, jednakże tylko wówczas, gdy istnieją stosowne warunki uniemożliwiające ujawnienie osoby świadka, ale nie tylko poprzez rozpoznanie jego wizerunku, ale też głosu. Powyższe skutkuje tym, że na rozprawie przy przesłuchaniu świadka mogą być obecne strony, które biorą udział w rozprawie na zasadach ogólnych. Tym niemniej, w trybie art. 360 § 1 pkt 3 i 4 k.p.k., sąd winien wyłączyć jawność rozprawy z uwagi na konieczność przesłuchania świadka.⁹⁶²

Jak akcentuje P. Hofmański, warto rozważyć zastosowanie wykładni *a maiore ad minus* odnośnie zastosowania art. 393 § 4 zd. 2 k.p.k. Jeżeli bowiem norma ta umożliwia wyłączenie jawności rozprawy, w szczególności mając na względzie odczytywanie protokołu zeznań świadka anonimowego, to tym bardziej taka możliwość powinna istnieć w przypadku przesłuchania świadka na rozprawie. Taki rodzaj wykładni pozwalałby na wyeliminowanie

⁹⁵⁹ R. Cisek, M. Myczkowski, *Techniczne warunki przesłuchania świadka incognito*, Prok. i Pr. 2003, nr 7-8, s. 1.

⁹⁶⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania o zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka oraz sposobu postępowania z protokołami z zeznań tego świadka, Dz.U. Nr 108, poz.1024)

⁹⁶¹ P. Hofmański, *Świadek anonimowy w procesie karnym*, Kraków 1998, s. 151.

⁹⁶² *Ibidem.*, s. 157.

stosowania art. 361 § 1 k.p.k. w zakresie obecności osób, które mogą pozostać na sali rozpraw, gdy sąd wyłączy jawność rozprawy⁹⁶³.

Raz jeszcze warto wskazać, że znamiennej funkcję w kontekście wyszczególnienia technicznych warunków przesłuchiwania świadka anonimowego pełni Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w prawie postępowania o zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka oraz sposobu postępowania z protokołami z zeznań tego świadka.

Otóż, zgodnie z § 6 tegoż rozporządzenia, pomieszczenie przeznaczone do przeprowadzenia czynności przesłuchania świadka *incognito* może znajdować się poza siedzibą sądu bądź prokuratury prowadzących postępowania. Nadto wskazano, że świadka, który uprzednio wykonywał czynności operacyjno – rozpoznawcze w trybie art. 19a i 19b ustawy o Policji⁹⁶⁴, art. 9f i 9g ustawy o Straży Granicznej⁹⁶⁵ oraz art. 29 i 30 ustawy o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu⁹⁶⁶, art. 19 ustawy o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym⁹⁶⁷ albo art. 32 i art. 33 ustawy o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych⁹⁶⁸, należy obligatoryjnie przesłuchać w pomieszczeniu znajdującym się poza siedzibą sądu lub prokuratury. Jednocześnie, świadek opisany powyżej, przed przesłuchaniem winien okazać oskarżycielowi publicznemu lub sądowi dokument tożsamości, zaś właściwy organ procesowy wydane i okazuje jedynie do wglądu dokument, który zaświadcza nadanie mu numeru ewidencyjnego. Należy również wskazać, że w protokole przesłuchania świadka *incognito* dane dotyczące tożsamości świadka zastępowane są nadanym numerem ewidencyjnym.

Zgodnie z uregulowaniami zawartymi w rozporządzeniu, pomieszczenie w którym przesłuchuje się świadka anonimowego powinno być przede wszystkim wyposażone w zabezpieczenia eliminujące dostęp osób nieuprawnionych w trakcie przesłuchania, jak też wykluczające możliwość ujawnienia tożsamości świadka. Takie pomieszczenie powinno również być przystosowane do instalacji wszelkich niezbędnych urządzeń technicznych służących do przekazywania obrazu lub dźwięku na odległość, jak też do elektronicznego

⁹⁶³ *Idem*.

⁹⁶⁴ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. z 2016 r., poz. 1782.

⁹⁶⁵ Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej, Dz.U. z 2016 r., poz. 1643

⁹⁶⁶ Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, Dz.U. z 2015 r., poz. 1929 i 2023 oraz z 2016 r., poz. 147, 437, 904 i 960.

⁹⁶⁷ Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, Dz.U. z 2016 r., poz. 1310.

⁹⁶⁸ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r., o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych, Dz.U. z 2016 r., poz. 1483.

zapisu bądź odtwarzania obrazu i dźwięku, które w dalszej części określane są jako urządzenia techniczne⁹⁶⁹.

Odnosząc się do *stricte* praktycznych ale niezwykle istotnych aspektów należy wskazać, iż sam sposób sprowadzenia świadka *incognito* do miejsca w którym nastąpi jego przesłuchanie, powinien zapewnić świadkowi przede wszystkim bezpieczeństwo, jak również zachowanie jego głosu, danych osobowych oraz wizerunku w tajemnicy. Nadto, świadkowi *incognito*, ze względu na możliwość ujawnienia osobom nieupoważnionym jego tożsamości, nie doręcza się zawiadomień oraz wezwań za pośrednictwem poczty oraz w każdy inny sposób który stanowi zagrożenie. Szczególna ostrożność obowiązuje również podczas opuszczania przez świadka anonimowego pomieszczenia⁹⁷⁰.

Poruszając aspekt związany z umożliwieniem oskarżonemu i obrońcy zadawania pytań świadkowi *incognito* należy wskazać, że w wypadku przesłuchiwanie świadka za pomocą urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość, to wówczas wszelkie pytania do świadka zgłaszane przez oskarżonego bądź jego obrońcę kieruje się jedynie za pośrednictwem sądu lub oskarżyciela posiłkowego prowadzącego postępowanie. Z kolei odpowiedzi na pytania zadawane świadkowi *incognito* przez oskarżonego lub obrońcę należy odtwarzać jedynie w takim zakresie, który uniemożliwi ujawnienie danych dotyczących tożsamości świadka. Na etapie postępowania jurysdykcyjnego zarówno formę jak i sposób przekazywania odpowiedzi udzielanych przez świadka wskazuje przewodniczący składu bądź sędzia wyznaczony jedynie do przeprowadzenia czynności przesłuchania świadka, zaś na etapie postępowania przygotowawczego oskarżyciel publiczny⁹⁷¹.

Zgodnie z regulacjami zawartymi w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości, przesłuchanie świadka anonimowego może także odbywać się z użyciem urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie wideokonferencji lub konferencji telefonicznej. Warto zaakcentować, że mając przede wszystkim na względzie ochronę świadka anonimowego, połączenia telefoniczne muszą być realizowane w sposób

⁹⁶⁹ § 7 i 8 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w prawie postępowania o zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka oraz sposobu postępowania z protokołami z zeznań tego świadka.

⁹⁷⁰ § 9 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w prawie postępowania o zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka oraz sposobu postępowania z protokołami z zeznań tego świadka.

⁹⁷¹ § 10 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w prawie postępowania o zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka oraz sposobu postępowania z protokołami z zeznań tego świadka.

uniemożliwiający identyfikację numerów telefonicznych realizujących połączenia, jeżeli istnieje taka ewentualność przez pośrednie numery telefoniczne⁹⁷².

W celu ochrony tożsamości świadka i zapewnienia mu bezpieczeństwa, urządzenia techniczne wskazane powyżej powinny być stosowane przez organy procesowe w sposób zapewniający zachowanie w tajemnicy zarówno wizerunku, danych osobowych, głosu, jak też innych okoliczności, które umożliwiałyby ujawnienie osobom nieupoważnionym tożsamości świadka, zwłaszcza poprzez zniekształcenie jego głosu i wizerunku. Niewątpliwie jednak do jednego z najbardziej istotnych obowiązków sądu i oskarżyciela publicznego należy pominięcie lub uchylenie pytania, które może w sposób pośredni lub bezpośredni ujawnić tożsamość świadka *incognito*⁹⁷³.

Jak słusznie wskazują przedstawiciele doktryny, nie występuje jednolita praktyka sądów w aspekcie technicznej realizacji czynności przesłuchania świadka *incognito*. Wskazówek w całą pewnością dostarcza szczegółowo opisane powyżej rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości. Tym niemniej, praktyka organów procesowych w tym zakresie jest odmienna, co jest wynikiem zarówno stosowania różnych środków technicznych, jak też osobistych poglądów organów. Mając powyższe na względzie, to od organu przeprowadzającego czynność w zasadzie zależy czy dokona przesłuchania w użyciu środków umożliwiających komunikowanie się na odległość, czy też nie. W szczególności dotyczy to zastosowania środków takich jak telefon z trybem głośnomówiącym, Internet, chat czy videotransmisja. Nierzadko zdarzają się sytuacje, w których organ procesowy całkowicie rezygnuje z wykorzystania takich środków, co jest najczęściej spowodowane brakami technicznymi bądź też wątpliwościami prawnoprocesowymi. Konsekwencją powyższego był nawet skrajny sposób przeprowadzanie przesłuchania w sposób polegający tym, że sędzia schodził z sali rozpraw do odrębnego pomieszczenia, w którym przebywał świadek *incognito*. W dalszej kolejności protokół z zeznań tego świadka odczytywał na rozprawie głównej wobec oskarżonego i jego obrońcy. Następnie, oskarżonemu i obrońcy przysługiwało uprawnienie do zadawania swoich pytań świadkowi anonimowemu, co powodowało konieczność ponownego udania się sędziego do odrębnego pomieszczenia⁹⁷⁴. Taki rodzaj procedowania jest niewątpliwie znacznie utrudniony i w tej sytuacji jako konieczne jawi się

⁹⁷² § 11 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania o zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka oraz sposobu postępowania z protokołami z zeznań tego świadka.

⁹⁷³ M. Kowal, *Instytucja świadka anonimowego w świetle kodeksu postępowania karnego*, Prok. i Pr. 1999, nr 5, s. 119.

⁹⁷⁴ A. Gaberle, *Dowody...*, s. 181.

wykorzystywanie przez organy procesowe środków pozwalających na przesłuchanie świadka na odległość, o ile oczywiście organy posiadają takie środki.

Jak już wskazano powyżej, przesłuchanie świadka anonimowego może odbywać się jedynie w specjalnie do tego przygotowanym pomieszczeniu. Jednocześnie nie sprecyzowano, jakie to ma być konkretnie pomieszczenie. Musi ono jednak zostać odpowiednio przygotowane na potrzeby przesłuchania, chociażby ad hoc. Jako podstawową i najbardziej istotną funkcję, jaką ma spełniać to miejsce, należy uznać przede wszystkim konieczność zapewnienia świadkowi anonimowości i bezpieczeństwa, ale również jak najlepszego kontaktu z sędzią i ewentualnie stronami. Obecnie w wielu sądach wyodrębniono specjalne pokoje, które są przeznaczone tylko na potrzeby przesłuchania świadka *incognito*. Jednakże niejednokrotnie zdarza się sytuacja, że organy procesowe podejmują decyzję o przesłuchaniu świadka w pomieszczeniach zewnętrznych, głównie z uwagi na wygodę i bezpieczeństwo. Nadto, miejsce służące przesłuchaniu świadka anonimowego powinno posiadać odpowiednie zabezpieczenia przed nieuprawnionymi osobami oraz eliminujące możliwość ujawnienia wobec takich osób głosu i wizerunku świadka. W takiej sytuacji organy procesowe powinny wykazać szczególną dbałość o odpowiednie wyciszenie pomieszczenia oraz o prawidłowe wprowadzenie i wyprowadzenie świadka *incognito* miejsca przesłuchania.⁹⁷⁵

Niewątpliwie, zaletą stosowania środków technicznych umożliwiających przesłuchanie świadka na odległość jest ekonomika procesowa. W takiej sytuacji nie ma obowiązku tworzenia odrębnych pomieszczeń, jak również dowożenia świadka pod eskortą do siedziby sądu lub prokuratury. Tym bardziej zwiększyłby się komfort i bezpieczeństwo świadka, bowiem nie istniałaby potrzeba opuszczania przez niego własnego mieszkania. Nadto, jako kolejną zaletę można wskazać zwiększenie szansy na zachowanie anonimowości świadka, przy jednoczesnej realizacji zasady bezpośredniości oraz prawa oskarżonego do ustosunkowania się do depozycji osoby zeznającej na jej niekorzyść. Warto jednak nadmienić, iż zdarzają się wypadki, w których pomimo zastosowania odpowiednich środków ostrożności istnieje szansa na identyfikację świadka z uwagi np. na jego głos. W sytuacji, gdy świadek *incognito* był członkiem zorganizowanej grupy przestępczej, jego sposób wystawiania się tj. swoisty język codzienny i używanie charakterystycznych słów, może zdradzić tożsamość świadka. Również wady wymowy lub jąkanie mogą wpłynąć na ujawnienie tożsamości świadka⁹⁷⁶. W tym miejscu należy zaakcentować istotną okoliczność polegającą na

⁹⁷⁵ R. Cisek, M. Myczkowski, *Techniczne...*, s. 5.

⁹⁷⁶ *Idem*

umożliwieniu identyfikacji świadka anonimowego na odległość. Organ procesowy bowiem musi posiadać pewność, że na rozprawie z urządzenia technicznego pozwalającego na porozumiewanie się na odległość wydobywa się właśnie głos świadka anonimowego, a nie innej osoby⁹⁷⁷. Dawniej, z uwagi na brak możliwości zastosowania odpowiednich urządzeń technicznych, za pomocą których można zniekształcić wygląd lub głos świadka, przesłuchania świadka anonimowego przy udziale oskarżonego i jego obrońcy było niemożliwe⁹⁷⁸.

Nie sposób nie zaakcentować, że pomimo funkcjonowania znacznej ilości gwarancji proceduralnych i tak dochodzi do sytuacji, w których tożsamość świadka *incognito* zostaje ujawniona z uwagi na brak profesjonalizmu oraz błędy procesowe odpowiednich organów. Tytułem przykładu warto wskazać na sprawę, w której jeden w warszawskich sędziów wystosował do Komendy Głównej Policji wezwanie dla świadków anonimowych, którymi następnie okazali się utajnieni funkcjonariusze Policji oddelegowani do pracy w operacjach specjalnych, zaś na wezwaniach widziały nazwiska wszystkich funkcjonariuszy. Do następnej sytuacji doszło w Sądzie Apelacyjnym w Poznaniu, w czasie gdy Sąd rozpoznawał sprawę dotyczącą zorganizowanej grupy przestępczej. Wówczas na drzwiach sali rozpraw zamieszczono wokandę, na której wyszczególniono informację o wszystkich planowanych przesłuchaniach świadków *incognito*. Z kolei w poznańskim i warszawskim Sądzie miała miejsce sytuacja, w której termin przesłuchania świadków anonimowych wyznaczono na dzień i godzinę, w której wyznaczono rozprawę główną z udziałem oskarżonych.⁹⁷⁹

⁹⁷⁷ *Idem*.

⁹⁷⁸ W tym miejscu warto nadmienić o precedensowej sprawie, do której doszło w Sądzie Rejonowym w Toruniu. Otóż, tak po raz pierwszy świadek anonimowy składał zeznania w obecności oskarżonego i jego obrońcy. Świadka ubrano w strój ochroniarza, założono mu kominiarkę na twarz oraz ciemne okulary. Sąd uznał, że konieczność przesłuchania świadka przy jednoczesnej obecności oskarżonego i obrońcy wynika z obowiązku zagwarantowania oskarżonemu prawa do obrony. Świadek anonimowy, któremu przyznano symbol 07/97 składał swoje depozycje w sprawie tzw. „Gangu Taty” tj. kierownika toruńskiej grupy przestępczej, bowiem w ramach działania grupy doszło między innymi do bójki i strzelaniny w listopadzie 1998 roku. W celu zapewnienia jeszcze większej anonimowości, świadkowi temu towarzyszyło jeszcze kilku podobnie ubranych mężczyzn, zaś na sali rozpraw zastosowano nadzwyczajne środki ostrożności. Przewodniczący wskazał, że każdy ruch osób uczestniczących w rozprawie głównej może zostać źle zinterpretowany przez funkcjonariuszy wyposażonych w długą broń. Świadka *incognito* przesłuchiowano przy wyłączeniu jawności rozprawy głównej przy użyciu urządzenia technicznego produkcji amerykańskiej, który pozwalał na zniekształcenie głosu. Na pytanie sądu dotyczące tego, czy świadek złożyłby jednakowe depozycje gdyby jawność w sprawie nie została wyłączona, świadek *incognito* oświadczył, że z całą pewnością niczego by nie powiedział i nie przyznałby się, że był w sądzie. W tej sprawie zapadł wyrok skazujący, a dziesięciu oskarżonych otrzymało kary pozbawienia wolności w przedziale od półtora do trzech i pół lat. (w:) G. Rakowicz, *Świadek incognito o symbolu 07/97*, Rzeczpospolita 1999 r., nr 253, s. 8.

⁹⁷⁹ E. Ornacka, *Wielka wyspa- polowanie na świadka incognito*, „Wprost” 1999, nr 2, s. 11.

Europejski Trybunał Praw człowieka wielokrotnie wypowiadał się w swoim orzecznictwie o kwestii wpływu instytucji świadka anonimowego na przysługujące oskarżonemu prawo do obrony. I tak, w sprawie Kok v. Holandii Trybunał nie uznał, że doszło do naruszenia prawa do obrony w trakcie przesłuchania świadka *incognito*⁹⁸⁰. Świadek był wówczas przesłuchiwany przy wykorzystaniu urządzeń technicznych pozwalających na przekazywanie dźwięku na odległość. Podczas przesłuchiwania świadek znajdował się w odrębnym pomieszczeniu, w którym przebywali również sędzia śledczy, dwóch policjantów, z których jeden zajmował się obsługą urządzenia technicznego oraz sekretarz sądu. Z kolei w innym pomieszczeniu przebywał oskarżyciel publiczny, oskarżony i jego obrońca, Prokurator Generalny Sądu Apelacyjnego w Amsterdamie oraz policjant zajmujący się urządzeniem technicznym. Wykorzystywane w trakcie przesłuchania połączenie dźwiękowe powodowało opóźnienia w transmisji przekazu. Przyjęto bowiem taką kolejność, zgodnie z którą najpierw odpowiedzi świadka anonimowego były wysłuchiwane przez sędziego śledczego (przy wyłączonym przekazie dźwiękowym), a gdy sędzia był przekonany, że odpowiedzi nie umożliwiają identyfikacji tożsamości świadka, to wówczas treść odpowiedzi powtarzano raz jeszcze osobom znajdującym się w drugim pomieszczeniu. Świadek odpowiadał na pytania zadawane przez obrońcę oskarżonego, w tym również na pytania uprzednio przesłane za pomocą faxu. Jednakże sędzia śledczy uchylił część pytań obrońcy, argumentując powyższe brakiem związku z postępowaniem, bądź możliwością identyfikacji tożsamości świadka. Podczas analizy dotyczącej zarzutu naruszenia prawa oskarżonego do rzetelnego procesu Trybunał wskazał, że zastosowana przez organy procesowe procedura umożliwiła we wskazanych okolicznościach realizację zasady jawnego przesłuchania przed sądem oraz ustalił, iż prawo do obrony zostało respektowane w sposób wystarczający.

Warto również wskazać na treść wyroku Sadu Apelacyjnego w Katowicach⁹⁸¹, w którym sąd *meriti* akcentuje, że treść art. 184 § 3 k.p.k. wprowadza zasadę bezpośredniego przesłuchania świadka *incognito* przez sąd, ale w warunkach, które z jednej strony muszą gwarantować bezpieczeństwo świadkowi, zaś z drugiej umożliwić stronom wzięcie udziału w czynności. Powyższe nie oznacza jednak, że zasada ta nie może ulec ograniczeniom, choćby w trybie art. 391 § 1 k.p.k. umożliwiającym zrezygnowanie z bezpośredniego przeprowadzenia dowodu, przy jednoczesnym odczytaniu protokołu przesłuchania

⁹⁸⁰ Wyrok ETPC z dnia 4 czerwca 2000 r. w sprawie nr 43149/98 Kok v. the Netherlands.

⁹⁸¹ Wyrok SA w Katowicach z dnia 18 lutego 2010 r., II AKa 205/09, KZS 2010, nr 6, poz. 67.

świadka⁹⁸².

Reasumując powyższe zagadnienie należy wskazać, że niewątpliwie przesłuchanie świadka anonimowego może odbyć się z użyciem środków technicznych umożliwiających przeprowadzenie tejże czynności na odległość. Protokół przesłuchania, w którym biorą udział specjaliści, powinien również zawierać ich imiona, nazwiska, specjalizacje, a w szczególności rodzaj wykonywanej czynności. Natomiast, obecnie w protokole nie zamieszcza się informacji dotyczących miejsca pracy, miejsca zamieszkania, zajmowanego w pracy stanowiska czy zakresu czynności przez nich wykonywanych. Uregulowanie to jest spowodowane obowiązkiem zapewnienia bezpieczeństwa zarówno świadkowi anonimowemu, ale także specjalistom biorącym udział w przesłuchaniu. To do organów procesowych należy decyzja, czy czynności przesłuchania świadka *incognito* dokonają przy użyciu środków technicznych, czy też za pośrednictwem sądu lub oskarżyciela publicznego.⁹⁸³

Uściślając także kwestię związaną z protokołami z zeznań świadka anonimowego należy raz jeszcze zaakcentować, iż protokoły te można udostępnić oskarżonemu oraz jego obrońcy jedynie w sposób uniemożliwiający ujawnienie tożsamości świadka. Protokoły czynności powinny być sporządzone w taki sposób, aby treść depozycji nie dekonspirowała świadka. Jednocześnie, w celu zachowania czytelności, jeżeli istnieje konieczność utajnienia również płci świadka, to wówczas w miejsce czasowników osobowych należy zastosować ich formę bezokolicznikową bądź czasowniki bez końcówki osobowej.⁹⁸⁴

4. Dowód z zeznań świadka anonimowego a prawo oskarżonego do obrony w kontekście orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Rozpoczynając rozważania w zakresie orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczącego świadka anonimowego warto wskazać, że niewątpliwie jest to osobowe źródło dowodowe szczególnego rodzaju. Dowód z zeznań świadka *incognito* jest obecny w systemach prawnych wielu państw europejskich, w tym w Wielkiej Brytanii, Austrii, Belgii, Estonii, Czechach, Francji, Holandii, Szwajcarii, Niemczech czy też na Litwie

⁹⁸² R. Cisek, M. Myczkowski, *Techniczne...*, s. 7.

⁹⁸³ *Idem*.

⁹⁸⁴ Wyrok SA w Warszawie z dnia 13 kwietnia 1999 r., II Aka 62/99, Apel. W-wa 1999, nr 4, poz. 20; wyrok SA z dnia 11 lutego 2003 r., V KKN 407/01, OSProk. I Pr. 2003, nr 11, poz. 10.

i Węgrzech⁹⁸⁵. Regulacje umożliwiające przeprowadzenie dowodu z zeznań świadka *incognito* są niejednokrotnie przedmiotem debaty publicznej m.in. w Bułgarii⁹⁸⁶. Jak niezwykle trafnie wskazuje C. Roxin, utajnienie tożsamości świadka funkcjonuje w obszarze konfliktowym pomiędzy obowiązkiem ustalenia prawdy materialnej, prawem do obrony oskarżonego, a koniecznością zapewnienia ochrony osobistej świadkowi. Naturalną konsekwencją powyższego jest to, że zysk dla jednej z powyższych wartości powoduje stratę w zakresie pozostałych⁹⁸⁷. To właśnie ograniczenie prawa oskarżonego do obrony jest źródłem istniejących kontrowersji towarzyszących zarówno wprowadzeniu, ale także funkcjonowaniu anonimizacji w systemie prawnym państwa demokratycznego, bowiem z jednej strony traktowane jest jako relatywizacja praw przysługujących uczestnikom procesu karnego do obecnie obowiązujących wymogów organizacyjnych wymiaru sprawiedliwości. Powyższe można analizować bądź z uwzględnieniem selekcji natury aksjologicznej poprzez odwołanie się do zasady *extrema necessitas extremis nititur rationibus*⁹⁸⁸, bądź też poprzez emanację prawa Greshama w zakresie karnoprosesowym, które skutkuje wypieraniem korzystniejszych regulacji procesowych przez jakościowo gorsze, a jednocześnie powodujące eliminację całej grupy gwarancji proceduralnych⁹⁸⁹.

Czyniąc niejako tło dla rozważań odnoszących się wprost do orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka należy wskazać, że możliwość zastosowania ochrony wobec świadka poprzez utajnienie jego tożsamości funkcjonuje w polskim systemie prawnym od czasu nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z 1969 roku dokonanej ustawą z dnia 6 lipca 1995 r⁹⁹⁰. Całościowe usystematyzowanie tejże instytucji, określanej jako *sui generis* zjawisko prawne w kontekście europejskim, stanowi właśnie cel dalszych rozważań tej części rozprawy. W tym miejscu warto podkreślić, że w swoim orzecznictwie

⁹⁸⁵ P. Wiliński, *Świadek...*, s. 131-132.

⁹⁸⁶ P. Kostadinov, *Bulgaria's Penal Procedure Code reach Constitutional Court*, The Sophia Echo z 2010 r., s. 12.

⁹⁸⁷ C. Roxin, *Synteza z niemieckiego punktu widzenia (w:) Prawo karne i proces karny wobec nowych form i technik przestępczości*, Białystok – Rajgród 1995, s. 507.

⁹⁸⁸ M. Płachta, *Świadek anonimowy...*, s. 110.

⁹⁸⁹ B. Gronowska, *Świadek anonimowy i świadek koronny – polskie rozwiązania prawne w kontekście europejskich standardów ochrony praw człowieka (w:) Nowe prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Ku czci profesora Wiesława Daszkiewicza*, Poznań 1999, s. 255.

⁹⁹⁰ Dz. U. z 1995 r., nr 89, poz. 444; Zgodnie z obowiązującym obecnie stanem prawnym sąd, zaś na etapie postępowania przygotowawczego oskarżyciel publiczny, może wydać postanowienie w zakresie zachowania w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym także jego danych osobowych, o ile nie mają one znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie, a jednocześnie istnieje uzasadniona obawa dla życia, zdrowia, wolności bądź mienia w znacznych rozmiarach dla świadka lub osoby dla niego najbliższej (art. 184 § 1 k.p.k.).

Europejski Trybunał Praw Człowieka wielokrotnie wyjawiał swoje przekonanie o tym, że gwarantowany przepis art. 6 EKPC stanowiący standard rzetelnego procesu, co do zasady nie określa żadnych zasad odnoszących się do dopuszczalności dowodów jako takich, co winno stanowić domenę wewnętrznych regulacji danego państwa⁹⁹¹, lecz obejmuje ten proces jako całość, z uwzględnieniem postępowania dowodowego jako jego integralnej części⁹⁹².

Jednym z pierwszych orzeczeń, w których Europejski Trybunał Praw Człowieka wypowiedział się w zakresie kwestii anonimizacji świadka jako osobowego źródła dowodowego była sprawa Kostovskiego przeciwko Holandii⁹⁹³. Trybunał wówczas podkreślił, że wyłącznie jeden spośród anonimowych autorów raportu będącego dowodem w sprawie, posiadał w prawodawstwie holenderskim status świadka, mimo że twierdzenia obu utajnionych źródeł dowodowych zostały wzięte przez sąd pod uwagę⁹⁹⁴. Co do zasady bowiem dowód winien być przeprowadzony w obecności oskarżonego, głównie ze względu na kontradykcyjność procesu. Powyższe jednak nie oznacza, że dowód z zeznań świadka obligatoryjnie należy przeprowadzić na jednej rozprawie, gdyż Trybunał nie eliminuje z założenia wykorzystania zeznań uzyskanych na etapie postępowania przygotowawczego, o ile zostało wówczas przestrzegane prawo do obrony oskarżonego, a w szczególności jeżeli oskarżony posiadał uprawnienie do kwestionowania depozycji świadka bądź też w czasie ich składania, bądź na późniejszym etapie procesu⁹⁹⁵. W omawianej sprawie skarżącemu nie zagwarantowano takiej możliwości, bowiem podejmowane próby bezpośredniego przesłuchania świadka anonimowego były nieskuteczne, analogicznie jak możliwość przedstawienia świadkom pytań na piśmie była ograniczana za pomocą wydanej decyzji w przedmiocie utajnienia tożsamości świadków⁹⁹⁶. Europejski Trybunał Praw Człowieka zaakcentował jednocześnie, że nieznanostwo danych osobowych świadka może skutecznie uniemożliwić obrońcy oskarżonego zakwestionowanie wiarygodności depozycji złożonych przez świadka bądź zademonstrowanie jego uprzedzeń czy też wrogości wobec oskarżonego. Powyższe z kolei skutkuje znacznym ograniczeniem możliwości zweryfikowania rzetelności zeznań świadka, które przecież mogą być niezgodne z prawdą⁹⁹⁷. Nadto, możliwości bezpośredniej obserwacji zachowań i reakcji świadka składającego swoje depozycje

⁹⁹¹ Orzeczenie ETPC w sprawie Schenk v. Switzerland z dnia 12 lipca 1988 r., par. 46.

⁹⁹² Orzeczenie ETPC w sprawie Kostovski v. The Netherlands z dnia 20 listopada 1989 r., par. 39.

⁹⁹³ *Ibidem*, par. 40.

⁹⁹⁴ *Ibidem*, par. 41.

⁹⁹⁵ *Idem*.

⁹⁹⁶ *Ibidem*, par. 42.

⁹⁹⁷ *Idem*.

pozbawiony był również sąd *meriti*, gdyż przesłuchania w sprawie dokonywali oficerowie policji⁹⁹⁸. Trybunał w swoim orzecznictwie stoi na stanowisku, że jakkolwiek rozwój przestępczości zorganizowanej niewątpliwie determinuje wdrożenie stosownych środków, jednakże w tej sytuacji przeważa zapewnienie interesu każdego członka społeczeństwa cywilizowanego w toku rzetelnego i podlegającego kontroli postępowania karnego⁹⁹⁹.

Gros z wymienionych wyżej obiekcji Trybunał powielił również w sprawie Windischa przeciwko Austrii, gdzie dwóch świadków *incognito* zostało przesłuchanych przez oficerów policji, którzy w dalszej kolejności przekazali ich depozycje do wiadomości sądu. Z kolei zarówno oskarżony jak i jego obrońca, pomimo wielokrotnych wniosków w tym zakresie, nie mieli możliwości zadania pytań świadkom anonimowym¹⁰⁰⁰. Obrońcy zapewniono jedynie możliwość rozpytania na rozprawie oficerów policji, którzy przeprowadzali czynność przesłuchania świadków, jak też możliwość zadania pytań świadkom w formie pisemnej. Niewątpliwie te gwarancje nie mogły w żaden sposób zastąpić bezpośredniego przesłuchania świadków na rozprawie przed sądem rozpoznającym sprawę w I Instancji, który także nie miał wiedzy co do tożsamości świadków¹⁰⁰¹. Jakkolwiek współpraca społeczeństwa z organami wymiaru sprawiedliwości stanowi wartość niezwykle istotną, a EKPC nie wyłącza możliwości korzystania na etapie postępowania przygotowawczego z informacji pochodzących z anonimowych źródeł, to już następcze wykorzystywanie tak zgromadzonych danych na etapie postępowania sądowego stwarza szereg wątpliwości. Powyższe jest uzasadnione tym bardziej, jeżeli sprawstwo oskarżonego zostało udowodnione jedynie na skutek zeznań świadków *incognito*¹⁰⁰².

Analogiczne wnioski zostały powzięte przez Europejski Trybunał Praw Człowieka podczas rozpoznawania sprawy Delta przeciwko Francji. Na gruncie powyższej sprawy oskarżonych skazano jedynie w oparciu o zeznania dwóch młodych kobiet, których dane były objęte anonimizacją. Jedna z tych kobiet była pokrzywdzona na skutek popełnienia czynu zabronionego. Nadto, sąd II instancji nie przeprowadził dowodu z zeznań dwóch świadków zgłoszonych przez obrońcę, zatem skarżący został uznany winnym wyłącznie na podstawie zeznań świadków *incognito*¹⁰⁰³. Z kolei w sprawie Brandstetter przeciwko Austrii nie dostrzeżono sprzeczności z dyspozycjami konwencyjnymi, głównie z uwagi na znaczenie

⁹⁹⁸ *Ibidem*, par. 43.

⁹⁹⁹ *Ibidem*, par. 44.

¹⁰⁰⁰ Orzeczenie ETPC w sprawie Windisch v. Austria z dnia 27 września 1990 r., par. 27.

¹⁰⁰¹ *Ibidem*, par. 28-29.

¹⁰⁰² *Idem*.

¹⁰⁰³ Orzeczenie ETPC w sprawie Delta v. France z dnia 19 grudnia 1990 r., par. 32-37.

mniej istotnych zeznań świadków objętych anonimizacją, które nie były decydujące w sprawie, a stanowiły jedynie wskazówkę w kontekście zgromadzonego materiału dowodowego. Także skarżący w powyższej sprawie nie wnioskował o przesłuchanie świadków anonimowych¹⁰⁰⁴.

Warto w tym miejscu nadmienić, że orzeczenie w sprawie Ludiego przeciwko Szwajcarii było szeroko uznawane w doktrynie jako przejaw złagodzenia stanowiska ETPC¹⁰⁰⁵. Owe złagodzenie bowiem odnosiło się głównie do osoby świadka, który był tajnym agentem policji, a zatem jego funkcja i dane personalne znane były sądowi, zaś wygląd także oskarżonemu¹⁰⁰⁶. Niemniej jednak organy wymiaru sprawiedliwości nie przeprowadziły dowodu z zeznań agenta policji w charakterze świadka, jak również zaniechały dokonania jego konfrontacji z oskarżonym, która co do zasady umożliwiłaby przeciwstawienie sprzecznych ze sobą oświadczeń oskarżonego i świadka, co zaś skutkowałoby podważeniem wiarygodności zeznań tajnego agenta¹⁰⁰⁷. Warto również wspomnieć o sprawie Sad'diego przeciwko Francji, w której okoliczności wymagały dokonania konfrontacji oskarżonego ze świadkami, którzy wskazali go jako handlarza narkotyków. Oskarżony w toku prowadzonego postępowania kwestionował wiarygodność depozycji złożonych przez świadków¹⁰⁰⁸. Oskarżonego skazano jedynie w oparciu o zeznania powyższych świadków, bowiem w sprawie nie przeprowadzono innych dowodów rzeczowych ani też opinii biegłych. Mając powyższe na względzie należy stwierdzić, że uniemożliwienie oskarżonemu dokonania konfrontacji ze świadkami wprost skutkowało pozbawieniem go prawa do rzetelnego procesu¹⁰⁰⁹. W tej sprawie rząd francuski stanął na stanowisku, że powstałe komplikacje w odebraniu zeznań od świadków będących aktywnymi narkomanami czyniły postulat konfrontacji niezwykle utrudnionym, w następstwie czego koniecznością stała się ochrona tych osób, która z kolei wymagała szczególnej ostrożności. W swoim orzeczeniu Europejski Trybunał Praw Człowieka zaaprobował stanowisko, zgodnie z którym istnieje potrzeba zwalczania przestępczości narkotykowej, jednak zaakcentował również, że powyższy cel nie może być osiągnięty na skutek ograniczania praw osób będących oskarżonymi w sprawie¹⁰¹⁰.

Niewątpliwie warto wskazać, że przedstawiciele doktryny stoją na stanowisku, że

¹⁰⁰⁴ Orzeczenie ETPC w sprawie Brandstetter v. Austria z dnia 28 sierpnia 1991 r., par. 49.

¹⁰⁰⁵ S. Waltoś, *Dylematy ochrony świadka w procesie karnym*, PiP 1995 r., nr 4, s. 45.

¹⁰⁰⁶ Orzeczenie ETPC w sprawie Ludi v. Switzerland z dnia 15 czerwca 1992 r., par. 48-49.

¹⁰⁰⁷ *Ibidem*, par. 49.

¹⁰⁰⁸ Orzeczenie ETPC w sprawie Sad'di v. France z dnia 20 września 1993 r., par. 39.

¹⁰⁰⁹ *Ibidem*, par. 41.

¹⁰¹⁰ *Ibidem*, par. 43-44.

znaczenie sprawy Doorsona przeciwko Holandii ma szczególne znaczenie, bowiem daje asumpt do dokonania konkretyzacji poglądów wyrażonych w uprzednich rozstrzygnięciach w kontekście odrębnego stanu faktycznego i procesowego, jak również do przeanalizowania warunków umożliwiających utajnienie danych świadka w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka¹⁰¹¹. Trybunał zaakcentował, że przesłuchanie dwóch świadków *incognito* przez sędziego śledczego w toku postępowania przygotowawczego z wyłączeniem obecności obrońcy oskarżonego nie stanowi naruszenia zasady rzetelnego procesu, gdyż przesłuchanie następnie ponowiono na etapie postępowania odwoławczego¹⁰¹². W orzeczeniu wskazano również, że chociaż zgodnie ze standardem prawa do rzetelnego procesu nie określono wprost konieczności analizowania interesów świadków, to jednak organy winny mieć na względzie ich życie, wolność i bezpieczeństwo, które przecież podlegają ochronie w trybie innych gwarancji zawartych w EKPC. Powyższe zaś skutkuje tym, że państwa członkowskie mają obowiązek uregulowania procedury karnej tak, aby te wartości nie były naruszane w sposób niesprawiedliwy. Raz jeszcze należy zaakcentować, że przeprowadzenie rzetelnego procesu wymaga wyważenia interesów oskarżonego z interesami świadków oraz pokrzywdzonych¹⁰¹³.

Nie sposób pominąć również kontrowersyjnego i następnie porzuconego stanowiska Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, zgodnie z którym należało uzasadniać dokonanie anonimizacji danych świadka charakterem czynu, który zarzucano oskarżonemu, jak też okolicznością podejmowania prób zastraszania świadków przez handlarzy narkotyków, na skutek czego ofiarą była jedna z osób objętych ochroną tożsamości, mimo że nie istniały dowody na stosowanie jakichkolwiek gróźb ze strony oskarżonego¹⁰¹⁴. Nadto wyrażono pogląd, w myśl którego wykorzystanie w postępowaniu karnym dowodu z zeznań świadka *incognito* nie jest w każdej sytuacji niezgodne z EKPC¹⁰¹⁵. W kontekście tego orzeczenia, które zostało wydane większością siedmiu głosów przeciwko dwóm warto nadmienić, że zgłoszone zostało *votum separatum*, w którym zaakcentowano istotną obrazę prawa do obrony, które nie zostało na dalszym etapie postępowania konwalidowane poprzez przesłuchanie świadków objętych ochroną¹⁰¹⁶. Niewątpliwie powrotem restrykcyjnego sposobu interpretacji Europejskiej Konwencji Prawo Człowieka w przedmiocie umożliwienia

¹⁰¹¹ M. Płachta, *Świadek anonimowy w świetle orzecznictwa strasburskiego*, PS 1998, nr. 11-12, s. 51.

¹⁰¹² Orzeczenie ETPC w sprawie Doorson v. The Netherlands, par. 68

¹⁰¹³ *Ibidem*, par. 70.

¹⁰¹⁴ Orzeczenie ETPC w sprawie Van Mechelen and Others v. The Netherlands z dnia 24 kwietnia 1997 r., par. 61.

¹⁰¹⁵ Orzeczenie ETPC w sprawie Doorson v. The Netherlands, par. 69.

¹⁰¹⁶ *Votum separatum* zostało zgłoszone przez sędziego de Meyer i sędziego Ryssdal.

wykorzystywania dowodu z zeznań świadka *incognito* było orzeczenie w sprawie Van Mechelen i innych przeciwko Holandii. Uznano wówczas, że doszło do naruszenia standardów rzetelnego procesu głównie dlatego, że przeprowadzono dowód z przesłuchania świadków *incognito* w sposób wyłączający możliwość obserwacji przez oskarżonych oraz ich obrońców zarówno reakcji, jak też zachowań świadków podczas zadawania im pytań, co z kolei skutkowało niemożnością podjęcia weryfikacji treści ich depozycji¹⁰¹⁷. Odnosząc się zaś do kwestii występowania stanu zagrożenia wobec świadka należy uwzględnić również ewentualne wypadki prób zastraszania bądź innego niebezpieczeństwa grożącego pozostałym świadkom w danym procesie karnym, a w szczególności tym, którzy jawnie składają swoje zeznania. Trzeba także nadmienić, że brak udokumentowanych usiłowań bezprawnego wpływania na treść depozycji świadków bez wątplenia budzi zastrzeżenia w przedmiocie zasadności anonimizacji stosowanej jedynie wobec niektórych świadków¹⁰¹⁸. Uzasadniona obawa niebezpieczeństwa, jako przesłanka do zastosowania anonimizacji, winna opierać się głównie na szczegółowej analizie faktycznej możliwości oskarżonego bądź jego środowiska stworzenia zagrożenia wobec świadka bądź jego najbliższych. Powyższego jednak nie sposób traktować analogicznie do powagi oraz ciężaru gatunkowego czynu zabronionego, którego popełnienie zarzucane jest oskarżonemu, bowiem taki rodzaj czynności pozostaje w sprzeczności z zasadą rzetelnego procesu¹⁰¹⁹.

Warto także nadmienić, że w sytuacji, gdy świadkami *incognito* są funkcjonariusze policji, wówczas ich sytuacja jest odmienna od sytuacji ofiar czynu zabronionego, bowiem co do zasady ciąży na nich obowiązek posłuszeństwa względem władzy wykonawczej, a nadto są oni wiązani z czynnościami organów ścigania. Mając powyższe na względzie warto postawić tezę, zgodnie z którą anonimizacja danych funkcjonariuszy policji ma charakter szczególny¹⁰²⁰. Biorąc zaś pod uwagę znaczenie, jakie w demokratycznym państwie nadaje się gwarancjom przysługującym oskarżonemu w toku procesu karnego, to istniejące ograniczenia w tym przedmiocie muszą mieć znaczenie *ultima ratio*, a także ustąpić w praktyce ich zastosowaniu przed mniej stanowczymi działaniami, o ile są one w danym przypadku wystarczające¹⁰²¹. Także w kontekście tegoż orzeczenia zgłoszono dwa zdania odrębne, które *a contrario do votum separatum* zgłoszonego w sprawie Doorsona poddano

¹⁰¹⁷ Orzeczenie ETPC w sprawie Van Mechelen and Others v. The Netherlands z dnia 24 kwietnia 1997 r., par. 59.

¹⁰¹⁸ *Ibidem*, par. 61.

¹⁰¹⁹ *Idem*.

¹⁰²⁰ *Ibidem*, par. 56.

¹⁰²¹ *Ibidem*, par. 58.

szerokiej krytyce powyższy wyrok jako nadmiernie restrykcyjny, jak również skutkujący dyskontynuacją uprzedniej linii orzeczniczej, która koncentrowała się na sprecyzowaniu warunków umożliwiających anonimizację danych świadka¹⁰²². Z kolei w sprawie Koka przeciwko Holandii Europejski Trybunał Praw Człowieka odniósł się wprost do orzeczenia w sprawie Doorsona, mając jednocześnie na względzie ocenioną uprzednio działalność sądów w sposób pozytywny, która to głównie koncentrowała się na kwestii oceny wiarygodności świadka, jak też na sposobie przesłuchania i zakresie funkcjonujących ograniczeń w zakresie zadawania pytań świadkowi¹⁰²³.

Należy również poruszyć kwestię sprawy Vissera przeciwko Holandii, w której zasadniczym aspektem było uzasadnienie orzeczenia w przedmiocie anonimizacji danych świadka. Bowiern składając zeznania przed sędzią śledczym świadek wskazał, że nie zna oskarżonego, a jednocześnie jego obawa dotyczy współoskarżonego, który posiada opinię człowieka groźnego i brutalnego, a także wskazał na obawę wystąpienia aktu zemsty w czynie zabronionym. Czynności podejmowane przez sądy krajowe, które niewątpliwie nie dochowały należytej staranności w zakresie analizy istnienia realnej i uzasadnionej obawy, która stanowi konieczną przesłankę warunkującą anonimizację danych w trybie funkcjonującego ustawodawstwa holenderskiego, skutkowało naruszeniem standardów rzetelności procesu karnego¹⁰²⁴. Warto również wskazać na inne postępowanie, w którym standardy rzetelnego procesu nie zostały zachowane, a mianowicie sprawa Luca przeciwko Włochom. Na gruncie ówczesnej sprawy skarżący podnosił zarzut naruszenia art 6 ust. 1 i 3 lit. d EKPC z uwagi na fakt, że wyrok skazujący oparto jedynie na depozycjach złożonych przez nieznanego autora *de facto* współoskarżonego, które były dostępne wyłącznie prokuratorowi. Na etapie postępowania jurysdykcyjnego nie umożliwiono przesłuchania świadka. Powyższe zostało jednoznacznie wykazane w trakcie analizy sprawy przez ETPC, który raz jeszcze zaakcentował niezasadność wydania wyroku skazującego, który jest oparty jedynie bądź w znacznym stopniu na zeznaniach świadka anonimowego¹⁰²⁵.

Kontynuując powyższe rozważania warto nadmienić o sprawie Birutisa przeciwko Litwie, bowiem na gruncie ustawodawstwa litewskiego ETPC dopatrył się co prawda możliwości anonimizacji danych osobowych świadków, będących osadzonymi w zakładzie karnym, w którym doszło do buntu niejako usprawiedliwiającego zastosowanie tego środka

¹⁰²² *Votum separatum* zostało zgłoszone przez sędziego Van Dijka, sędziego Matschera oraz sędziego Valiocosę.

¹⁰²³ P. Wiliński, *Świadek...*, s. 207-209.

¹⁰²⁴ Orzeczenie ETPC w sprawie Visser v. Netherlands z dnia 14 lutego 2002 r., par. 47-49.

¹⁰²⁵ Orzeczenie ETPC w sprawie Luca v. Italy z dnia 27 lutego 2001 r., par. 31-40.

ochrony. Jednakże w orzecznictwie negatywnie odniesiono się do wykorzystania zeznań świadka w toku procesu karnego, w którym skazanie jednego z oskarżonych było oparte w całości na depozycjach świadków *incognito*. Nadto, w odniesieniu do dwóch pozostałych skazanych istniały także inne dowody świadczące o ich winie, jednak nie zapewniono im możliwości bezpośredniego przesłuchania świadków anonimowych¹⁰²⁶. Z kolei w sprawie Taal przeciwko Estonii wyrok skazujący wydano na podstawie zeznań świadka *incognito* złożonych na etapie postępowania przygotowawczego¹⁰²⁷. W powyższej sprawie ustalono, że zarówno oskarżony jak i jego obrońca nie mógł przesłuchać świadka, mimo że wielokrotnie złożono wnioski w tym zakresie, które nie zostały uwzględnione ani na etapie postępowania przygotowawczego, ani też na etapie postępowania jurysdykcyjnego. Sprawstwo w ówczesnym postępowaniu ustalono głównie na podstawie zeznań świadka *incognito* który wskazał, iż ma wiedzę co do tego, że oskarżony poruszał kwestię gróźb, jak również zidentyfikował nagrany na kasecie głos jako należący do oskarżonego¹⁰²⁸. Mając powyższe na względzie należy stwierdzić, że wyrok skazujący wydano w głównej mierze na podstawie zeznań świadka anonimowego, co niewątpliwie stanowi naruszenie standardu rzetelności procesu, bowiem oskarżony nie miał możliwości zadawania pytań temu świadkowi¹⁰²⁹.

Europejski Trybunał Praw Człowieka rozpoznając sprawę Krasniki przeciwko Czechom wskazał, że oskarżony nie posiada nieograniczonego prawa do wnioskowania o obecność świadków podczas rozprawy głównej, zaś powszechną praktyką sądów krajowych jest podejmowanie decyzji w przedmiocie konieczności stawienia świadków na rozprawę główną¹⁰³⁰. Okoliczność składania depozycji przez świadka *incognito*, który posiadał długi narkotykowe oraz doświadczył przemocy od środowiska dilerów, bez szczegółowego udokumentowania przez organy procesowe metod analizy racjonalności subiektywnych obaw tegoż świadka, konsekwencją czego był brak argumentacji świadczącej o zasadności anonimizacji danych świadka, stanowi niewątpliwie naruszenie standardów rzetelności procesu karnego¹⁰³¹. Na gruncie sprawy Krasniki przeciwko Czechom, ku powyższej ocenie przemawiała także zasadnicza rola zeznań świadka *incognito*¹⁰³². Z kolei w sprawie Taxqueta, który był oskarżony o zabójstwo belgijskiego ministra oraz usiłowanie zabójstwa jego

¹⁰²⁶ Orzeczenie ETPC w sprawie Birutis and others v. Lithuania z dnia 28 marca 2002 r., par. 30-34.

¹⁰²⁷ Orzeczenie ETPC w sprawie Taal v. Estonia z dnia 22 listopada 2005 r., par. 9 i 32.

¹⁰²⁸ *Ibidem*, par. 33.

¹⁰²⁹ *Ibidem*, par. 35.

¹⁰³⁰ Orzeczenie ETPC w sprawie Krasniki v. The Czech Republic z dnia 28 maja 2006 r., par. 75.

¹⁰³¹ *Ibidem*, par. 80-82.

¹⁰³² *Ibidem*, par. 84.

konkubiny, wiedza na podstawie której sąd orzekł o skazaniu oskarżonego, a dotycząca całego procesu planowania zamachu, pochodziła wyłącznie od anonimowego informatora¹⁰³³. Informator ten nie był znany sądowi *meriti*, jak też nie był formalnie przesłuchany, zaś dostarczone przez niego informacje służyły jako dowód w postępowaniu¹⁰³⁴. ETPC zaakcentował, że mając na względzie zasady rzetelnego procesu, do obowiązków organów procesowych należy dokonanie analizy depozycji świadka anonimowego, bowiem organy znają tożsamość świadka, gdyż w sytuacji przesłuchiwania, a następnie wydania orzeczenia przez ławę przysięgłych niemożliwe jest ustalenie, czy zeznania mają zasadniczy charakter na gruncie danej sprawy¹⁰³⁵. Omawiana sytuacja miała miejsce w powyższej sprawie w połączeniu z brakiem możliwości zadawania pytań świadkowi *incognito* przez obrońcę oraz oskarżonego, co skutkowało zwłaszcza naruszeniem gwarancji konwencyjnych, a w szczególności art. 6 EKPC.

Dokładne przeanalizowanie powyższych sytuacji powoduje konieczność poczynienia pewnych założeń. Otóż, w pierwszej kolejności warto wskazać, że w kontekście 15 omówionych sytuacji, w których zasadniczą kwestią było prawne uregulowanie bądź praktyczne stosowanie instytucji świadka *incognito* w określonych państwach europejskich, Europejski Trybunał Praw Człowieka jedynie w trzech sprawach¹⁰³⁶ nie ustalił naruszenia standardów rzetelnego procesu na skutek anonimizacji danych świadka. Z kolei we wszystkich pozostałych omawianych sprawach anonimizacja danych świadka *incognito*, która miała bezpośredni wpływ na ograniczenie prawa do obrony oskarżonego, skutkowałą naruszeniem art. 6 ust. 1 i 3 lit. d EKPC¹⁰³⁷. Kolejno, mając na uwadze powyższe założenie, nie sposób zaaprobować poglądu przedstawicieli doktryny, zgodnie z którym nie jest sprzeczna z EKPC instytucja świadka *incognito* jako metoda, ale tylko w zakresie konkretnych rozwiązań prawnych determinujących sposób oraz zakres jej stosowania¹⁰³⁸.

¹⁰³³ Orzeczenie ETPC w sprawie *Taxquet v. Belgium* z dnia 13 stycznia 2009 r., par. 63.

¹⁰³⁴ *Ibidem*, par. 63.

¹⁰³⁵ *Ibidem*, par. 65.

¹⁰³⁶ Orzeczenie ETPC w sprawie *Doorson v. The Netherlands*; Orzeczenie ETPC w sprawie *Brandstetter v. Austria*; orzeczenie ETPC w sprawie *Kok v. The Netherlands*.

¹⁰³⁷ Orzeczenie ETPC w sprawie *Kostovski v. The Netherlands*; orzeczenie EKPC w sprawie *Windisch v. Austria*; orzeczenie ETPC w sprawie *Delta v. France*; orzeczenie ETPC w sprawie *Ludi v. Switzerland*; orzeczenie ETPC w sprawie *Sad'di v. France*; orzeczenie ETPC w sprawie *Van Mechelen and others v. The Netherlands*; orzeczenie ETPC w sprawie *Visser v. The Netherlands*; orzeczenie w sprawie *Luca v. Italy*; orzeczenie ETPC w sprawie *Birutis and others v. Lithuania*; orzeczenie ETPC w sprawie *Taal v. Estonia*; orzeczenie ETPC w sprawie *Krasniki v. The Czech Republic*; orzeczenie ETPC w sprawie *Taxquet v. Belgium*.

¹⁰³⁸ P. Wiliński, *Świadek...*, s. 224.

Anonimizacja danych osobowych świadka nie stanowi bowiem na gruncie orzecznictwa ETPC koncepcji li tylko abstrakcyjnej i oderwanej od szczegółowych regulacji w tym zakresie, a jedynie agregat urządzeń normatywnych funkcjonujących w określonym systemie prawnym państwa i w określonym czasie. Powyższe założenie potwierdza charakter ETPC, który został powołany do orzekania *ad casum* i w ścisłym odniesieniu do konkretnych działań bądź zaniechań, nie zaś do sprawowania abstrakcyjnej kontroli przepisów prawnych¹⁰³⁹ czy też artykułowania ogólnych twierdzeń, która abstrahuje od realiów danej sprawy. Po trzecie, zaakcentowania wymaga teza wskazana przez ETPC w kontekście wyjaśnienia instytucji anonimowości, zgodnie z którą wzrost zagrożenia związanego z przestępczością zorganizowaną skutkuje koniecznością podjęcia stosownych środków, tym niemniej standard rzetelnego procesu odnosi się do wszystkich typów czynów zabronionych, niezależnie od stopnia ich zawichości. Powyższe z kolei determinuje prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości, co zaś ma doniosłe znaczenie w państwie demokratycznym, które to wartości nie mogą być poświęcane na skutek pragmatyzmu procesowego, jak również korzyści uzyskanych przez organy ścigania¹⁰⁴⁰.

Reasumując powyższe rozważania należy wskazać, że instytucja świadka anonimowego budzi wiele kontrowersji, a nawet skutkuje w pewnym zakresie postulatami dotyczącymi rezygnacji państw członkowskich Rady Europy z tej instytucji wskazując, że jest to dowód graniczny, który co do zasady umiejscowiony jest wzdłuż cienkiej linii normatywnej rozgraniczającej z¹⁰⁴¹ jednej strony prawa oskarżonego, a z drugiej zaś interes świadka. Praktycznie jednak instytucja świadka *incognito* jest zlokalizowana poza powyższą granicą, wyznaczoną przez funkcjonujące standardy rzetelnego procesu, co ma niewątpliwie negatywny wpływ na efektywną obronę oskarżonego, który w istocie jest główną stroną procesu karnego. Argumentem przemawiającym za powyższą tezą jest również funkcjonowanie rozwiązań alternatywnych, takich jak intensyfikacja ochrony o charakterze pozaprocesowym, które mogą przejawiać się nawet w zmianie tożsamości danej osoby, zmianie miejsca pobytu i zapewnieniu jej kompleksowej ochrony. W wyjątkowych sytuacjach istnieje również możliwość zagwarantowania świadkowi uprawnienia polegającego na odmowie składania zeznań z powodu grożącego niebezpieczeństwa, które to rozwiązanie

¹⁰³⁹ R. Bernhardt, *Human Rights and Judicial Review: The European Court of Human Rights* (w:) *Human Rights and Judicial Review, A Comparative Perspective*, Dordrecht – Boston – London 1994, s. 315-316.

¹⁰⁴⁰ Orzeczenie ETPC w sprawie *Ramanauskas v. Lithuania* z dnia 5 lutego 2008 r., par. 53.

¹⁰⁴¹ E. Gruza, *Programy ochrony świadka*, Prok i Pr 1998, nr 2, s. 83.

funkcjonuje w judykaturze szwajcarskiej¹⁰⁴². Powyższe środki ochrony nie eliminują jednocześnie uprawnień przysługujących pozostałym uczestnikom postępowania karnego. Kompensacja niedoskonałości i uchybień ze strony państwa w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa jego obywatelom posługując się ograniczeniem uprawnień niektórych uczestników procesu jest wyrazem bezradności wymiaru sprawiedliwości, jak też braku efektywności działań podejmowanych przez organy ścigania. Warto jednoznacznie wskazać, że organy wymiaru sprawiedliwości winny hołdować standardom rzetelnego procesu¹⁰⁴³.

5. Przesłanki uchylenia anonimizacji

Przechodząc do rozważań dotyczących przesłanek odtajnienia zeznań świadka *incognito* należy wskazać, że podobnie jak samo utajnienie tychże zeznań, może nastąpić z urzędu bądź na wniosek. Tryby te jednak są odmienne na skutek przesłanek zastosowania procedury w tym zakresie. Niewątpliwie należy uznać, że utrzymywanie utajnionych danych umożliwiających ustalenie tożsamości świadka jawi się jako bezcelowe, gdy świadek sam nie dostrzega takiej potrzeby. Bowiem sam świadek *incognito* ma możliwość wystąpienia o uchylenie postanowienia wydanego w trybie art. 184 § 1 k.p.k. Świadek, może do czasu zamknięcia przewodu sądowego na rozprawie głównej złożyć wniosek o uchylenie postanowienia w zakresie anonimizacji jego danych osobowych, z uwagi np. na powzięcie przekonania, że zagrożenie już nie istnieje, albo z chęci jawnego złożenia zeznań. Sformułowanie „do czasu zamknięcia przewodu sądowego” kształtuje możliwość złożenia takiego wniosku już na etapie postępowania przygotowawczego. Niezwykle słuszny jest pogląd prezentowany w doktrynie, że termin wskazany w art. 184 § 7 k.p.k. ma charakter prekluzyjny¹⁰⁴⁴. Sąd winien wydać niezwłocznie rozstrzygnięcie w zakresie tego wniosku, wydając odpowiednie postanowienie, które następnie należy doręczyć świadkowi, oskarżonemu i jego obrońcy oraz oskarżycielowi publicznemu, o ile nie byli obecni przy jego ogłoszeniu i pouczeniu o sposobie i terminie zaskarżenia¹⁰⁴⁵.

Z kolei z urzędu procedurę w zakresie odtajnienia zeznań świadka anonimowego może wszcząć na etapie postępowania przygotowawczego oskarżyciel publiczny, zaś na etapie

¹⁰⁴² S. Waltoś, *Świadek...*, s. 42, 47.

¹⁰⁴³ A. Taracha, *Ograniczenie praw jednostki w kodeksie postępowania karnego i prawie policyjnym*, Prokurator 2003, nr 2, s. 83.

¹⁰⁴⁴ P. Hofmański (w:) T. Grzegorzczak, *Komentarz...*, s. 472.

¹⁰⁴⁵ Wyrok SN z dnia 28 lutego 2006 r., V KK 258/05, OSNKW 2006, nr 5, poz. 47; wyrok SA w Krakowie z dnia 21 marca 2006 r., II Aka 31/06, OSA 2008, nr 9, poz. 36.

postępowania jurysdykcyjnego sąd. Tym organom przysługuje uprawnienie do uchylenia postanowienia o anonimizacji świadka wówczas gdy (art. 184 § 8 zd. pierwsze) okaże się, że w trakcie wydawania tego postanowienia nie występowała uzasadniona obawa niebezpieczeństwa, o której traktuje treść art. 184 § 1 k.p.k. Nadto, przesłanką do uchylenia postanowienia jest również świadome złożenie przez świadka anonimowych fałszywych zeznań. Ostatnią przesłanką jest nieutrzymanie tożsamości świadka w tajemnicy czyli tzw. ujawnienie tożsamości. Odwołując się w tym miejscu do treści art. 184 § 7 i 8 k.p.k. warto nadmienić, iż regulacje te odnoszą się jedynie do świadka i oskarżyciela publicznego. Takie uprawnienie nie przysługuje bowiem oskarżonemu i jego obrońcy¹⁰⁴⁶.

Nie sposób pominąć także kwestii protokołów z czynności z udziałem świadka anonimowego, bowiem w wypadku uchylenia postanowienia o utajeniu danych osobowych świadka, protokoły jego zeznań podlegają ujawnieniu w całości w trybie art. 184 § 7 zd. 4 k.p.k. i art. 184 § 8 zd. 3 k.p.k. Świadcowi i oskarżonemu przysługuje prawo do złożenia zażalenia na postanowienie dotyczące art. 184 § 7 lub § 8 k.p.k., zaś w postępowaniu jurysdykcyjnym takie orzeczenie może również zaskarżyć oskarżyciel publiczny. Zażalenie na postanowienie oskarżyciela publicznego rozpoznaje sąd właściwy do rozpoznania sprawy. Wobec powyższego należy stwierdzić, że stronom niewątpliwie należy doręczać te postanowienia (art. 100 § 2 k.p.k.), zaś postępowanie odwoławcze także obejmuje tajemnica państwowa, a odbywa się ono bez udziału stron (art. 184 § 5 k.p.k.). Postępowanie jest objęte tajemnicą państwową jako informacja niejawną o klauzuli tajności „tajne” lub „ściśle tajne”. W sytuacji zrezygnowania przez świadka z ochrony nie ma przeszkód, by ujawnić jego dane osobowe oraz okoliczności, który umożliwiają wskazanie tożsamości świadka. Zaakcentowania jednak wymaga okoliczność, że na postanowienie w zakresie uchylenia anonimowości świadka, oskarżonemu zażalenie nie przysługuje z powodu braku *gravamen* (art. 425 § 3 k.p.k.).¹⁰⁴⁷

Warto także zwrócić uwagę na problem, który powstaje na skutek uchylenia postanowienia o utajeniu tożsamości świadka, a polegający na dylemacie odnoszącym się do możliwości korzystania z dwóch odrębnych środków dowodowych w zakresie jednego źródła dowodowego. Orzecznictwo nie jest w tym zakresie jednoznaczne. I tak, Sąd Najwyższy w jednym ze swoich wyroków postawił tezę, zgodnie z którą na podstawie aktualnych przepisów proceduralnych nie sposób *a priori* przesądzić o niedopuszczalności

¹⁰⁴⁶ Postanowienie SA w Krakowie z dnia 9 czerwca 2005 r., II Akz 207/05, KZS 2005, nr 6, poz. 44.

¹⁰⁴⁷ P. Hofmański, *Świadek anonimowy...*, s. 11-14; P. Wiliński, *Świadek incognito...* s. 69-70.

istnienia dwóch środków dowodowych pochodzących od jednego źródła dowodowego w postaci zeznań tej samej osoby, złożonych w trybie art. 184 k.p.k., jak też osoby przesłuchanej z zachowaniem zasady jawności. Z kolei sąd winien ewentualne sprzeczności pomiędzy tymi środkami dowodowymi rozstrzygać w taki sposób, jak rozstrzyga się pozostałe rozbieżności wyłaniające się z treści dopuszczanych w toku postępowania karnego dowodów, na podstawie zasady swobodnej oceny dowodów¹⁰⁴⁸. Odmienne z kolei Sąd Najwyższy uznaje w orzeczeniu, w którym wskazuje że tworzenie, a następnie tolerowanie w procesie karnym sytuacji procesowej polegającej na występowaniu tej samej osoby w charakterze dwóch ról procesowych, a więc świadka *incognito* i nieanonimowego, należy uznać za niedopuszczalne, a wręcz niedorzeczne¹⁰⁴⁹. Mimo wskazanych powyżej rozbieżności należy jednak uznać, że obecny stan prawny nie wyklucza możliwości korzystania z dwóch środków dowodowych pochodzących z jednego źródła dowodowego¹⁰⁵⁰.

Jak słusznie akcentuje się w orzecznictwie, instytucja świadka *incognito* jest na tyle szczególna, że jej nieumiejętne stosowanie może skutkować bezpośrednim naruszeniem zasady prawa do obrony oskarżonego. Mając powyższe na względzie, dowód z przesłuchania świadka anonimowego powinien być wykorzystywany z umiarkowaniem i wstrzeźliwością, bowiem stanowi zagrożenie dla zasad prawa do obrony, kontradiktoryjności i jawności. Z kolei na organach procesowych dokonujących czynności przesłuchania świadka spoczywa obowiązek przestrzegania standardów rzetelnego procesowania wyartykułowanych przez organy strasburskie¹⁰⁵¹.

¹⁰⁴⁸ Wyrok SN z dnia 16 czerwca 1999 r., V KKN 22/09, OSNKW 1999, nr 9-10, poz. 58 z glosą aprobującą S. Hoca, WPP 2000, nr 3-4, s. 157 i A. Tarachy, WPP 2003, nr 4, s. 168 oraz uwagami R. Kmicika, Prok i Pr. 2002, nr 7-8, s. 30; postanowienie SA w Warszawie z dnia 27 kwietnia 2001 r., II Akz 262/01, OSA 2001, nr 10, poz. 70.

¹⁰⁴⁹ Wyrok SN z dnia 6 maja 1999 r., IV KKN 542/98, OSProk i Pr. 1999, nr 11-12, poz. 7.

¹⁰⁵⁰ P. Hofmański (w:) T. Grzegorzcyk, *Komentarz...*, s. 1045.

¹⁰⁵¹ Wyrok SA w Lublinie z dnia 21 stycznia 2000 r., II AKa 161/99, OSN Prok. i Pr. 2000, nr 10, poz. 33.

ROZDZIAŁ VII

OCHRONA ŚWIADKA KORONNEGO

1. Warunki dopuszczenia dowodu z zeznań świadka koronnego

Instytucję świadka koronnego reguluje przede wszystkim ustawa z dnia 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym¹⁰⁵² oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 października 2006 r. w sprawie udzielania ochrony i pomocy świadkom koronnym i innym uprawnionym osobom¹⁰⁵³. W pierwszej kolejności należy usystematyzować definicję świadka koronnego. Zgodnie z powyższą ustawą świadkiem koronnym jest podejrzany, który został dopuszczony do składania zeznań w charakterze świadka, na zasadach i w trybie określonym ustawą o świadku koronnym. Analiza treści przepisów art. 2, 3, 4 i 9 niniejszej ustawy wprost wskazuje, iż jako świadka koronnego można traktować jedynie współsprawcę przestępstwa, wobec którego możliwe jest skorzystanie z tejże instytucji, zatem może to być członek grupy lub związku przestępczego o jakim mowa w art. 1 u.ś.k. Jednakże nie może uzyskać statusu świadka koronnego osoba, która była założycielem grupy lub związku przestępczego, bądź nim kierowała lub usiłowała kierować albo też osoba która współdziałała w zabójstwie lub też nakłoniła inną osobę do popełnienia czynu wskazanego w art. 1 ustawy w celu skierowania na nią postępowania karnego¹⁰⁵⁴. Mając powyższe na względzie należy wskazać, że wyeliminowane są z potencjalnego kręgu osób ubiegających się o nadanie statusu świadka koronnego te jednostki, które były przywódcami grup i związków przestępczych, prowokatorami lub współuczestnikami najpoważniejszego czynu zabronionego, jakim jest niewątpliwie zabójstwo¹⁰⁵⁵.

Zaakcentowania wymaga okoliczność, że status świadka koronnego może uzyskać

¹⁰⁵² Dz.U. 2016 r., poz. 1197.

¹⁰⁵³ Dz.U. 2006 r., nr 201, poz. 1480.

¹⁰⁵⁴ G. Gruza, *Programy ochrony świadka*, Prok. i Pr. 1998 r., nr 2, s. 81-107; E. Ornacka, *Młot na gangi*, Wprost 2000 r., nr 41, s. 35; J. Wojtal, *Policja wobec nowych form przestępczości*, Przegląd Policyjny 1992, nr 4, s. 8-9; M. Kowalski, *Skruszeni*, Wprost 2001 r., nr 11, s. 33.

¹⁰⁵⁵ E. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana: świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym*, Kraków 2005, s. 5

jedynie osoba, która występuje w procesie karnym w roli podejrzanego tj. wobec której przedstawiono zarzuty zgodnie z art. 71 § 1 k.p.k. Także przedstawiony zarzut musi dotyczyć przestępstwa określonego w art. 1 ustawy, z wyłączeniem zarzutu zabójstwa. Tym niemniej dopuszczalna jest sytuacja, w której danej osobie na początkowym etapie postępowania przygotowawczego przedstawiono określony zarzut, który następnie w wyniku złożonych wyjaśnień lub dodatkowych czynności procesowych uległ modyfikacji w ten sposób, że uzupełniono opis czynu o działanie w ramach grupy lub związku przestępczego. Warto nadmienić, że występowanie w procesie karnym w charakterze świadka koronnego, w odróżnieniu od np. instytucji świadka anonimowego z art 184 k.p.k., dotyczy sprawy określonych czynów zabronionych, który ujawnia informacje zmierzające do ustalenia okoliczności przestępstwa, a zwłaszcza wykrycia pozostałych sprawców i ujawnienia dalszych czynów zabronionych tej lub innej grupy przestępczej, bądź też zapobieżenia im (art. 3 ust. 1 pkt 1 *in fine*)¹⁰⁵⁶.

Odnosząc się do *stricte* merytorycznych przesłanek uzyskania statusu świadka koronnego należy wskazać, że tą kwestię w głównej mierze reguluje treść art. 3 ustawy o świadku koronnym. I tak, w pierwszej kolejności podejrzany ma obowiązek przekazania w swoich wyjaśnieniach organowi procesowemu wszelkich informacji (szczegółowo opisanych powyżej), przy czym musi złożyć te wyjaśnienia jeszcze przed skierowaniem aktu oskarżenia w jego sprawie do sądu¹⁰⁵⁷. Wobec tego, podejrzany może złożyć wyjaśnienia nawet po końcowym zapoznaniu się z materiałem dowodowym zgromadzonym na etapie postępowania przygotowawczego (art. 321 k.p.k.), a nawet po przekazaniu oskarżycielowi publicznemu akt zamkniętego postępowania przygotowawczego celem sporządzenia aktu oskarżenia w trybie art. 331 k.p.k. Kolejną przesłanką, jaką musi spełnić podejrzany jest zobowiązanie się do złożenia wyczerpujących, pełnych i prawdziwych zeznań w zakresie współuczestników czynów zabronionych, jak również wskazania wszystkich okoliczności związanych z działaniem grupy lub związku przestępczego (ust. 1 pkt 2 u.ś.k.)¹⁰⁵⁸.

Fakultatywną przesłanką jest żądanie przez organy wobec podejrzanego odnoszące się do zobowiązania zwrotu korzyści odniesionych przez podejrzanego na skutek czynu

¹⁰⁵⁶ P. Bortkiewicz, *Ocena etyczna nadzwyczajnych instrumentów władzy państwowej w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej ze szczególnym uwzględnieniem instytucji świadka koronnego* (w:) E. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana: świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym*, Kraków 2005, s. 14.

¹⁰⁵⁷ R. Bubnicki, *Pranie pieniędzy, narkotyki i świadek koronny*, Rzeczpospolita z dnia 31 października 1995 r.

¹⁰⁵⁸ Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana w Polsce i jej zwalczanie*, Kraków 2002, s. 22.

zabronionego bądź też zaprawienia szkody, w zależności od rodzaju przestępstwa mu zarzucanego (ust. 2 u.ś.k.). W sytuacji uzyskania przez podejrzanego korzyści majątkowej lub spowodowania przez niego szkody wydaje się, że zawsze należałoby stawiać taki warunek, bowiem nie do przyjęcia jest okoliczność, w której sprawca odnosi korzyść materialną na skutek popełnionego przez siebie przestępstwa. Powyższego nie zmienia również fakt, że podejrzany przyczynił się do likwidacji grupy lub związku przestępczego, w którym uprzednio działał¹⁰⁵⁹.

Takie zobowiązanie podejrzanego do złożenia przez sąd zeznań dotyczących okoliczności wskazanych powyżej (art. 3 ust 1 pkt 2 u.ś.k.), jak też zobowiązanie do zwrotu korzyści majątkowej bądź naprawienia szkody, winno zostać wyszczególnione w odrębnym protokole (art. 3 ust. 3 u.ś.k.). Jednocześnie na organach procesowych ciąży obowiązek pouczenia podejrzanego o zasadach, na podstawie których można podjąć wobec niego postępowanie karne (art. 10 u.ś.k.) lub wznowione (art. 11 u.ś.k.). Protokół taki powinien być podpisany przez podejrzanego zgodnie z wymogami art. 150 k.p.k. Nie sposób również pominąć, że zarówno przebieg jak i treść wyjaśnień i zobowiązania podejrzanego objęte są tajemnicą państwową, aż do momentu wydania przez sąd odpowiedniego orzeczenia co do dopuszczenia dowodu z zeznań świadka koronnego (art. 23 pkt 1 u.ś.k.)¹⁰⁶⁰.

Zarówno treść przepisu art. 3, jak też art. 1 ustawy o świadku koronnym zawiera przesłanki podstawowe o charakterze pozytywnym, które muszą być bezwzględnie spełnione w celu osiągnięcia przez oskarżyciela publicznego możliwości wystąpienia do sądu z wnioskiem o nadanie podejrzanemu statusu świadka koronnego. Powyższa procedura określana jest mianem procedury kandydackiej. Należy podkreślić, że wszystkie wymienione przesłanki muszą być spełnione łącznie, co oznacza, że brak wystąpienia chociażby jednej z nich dyskwalifikuje w całości złożenie przez prokuratora wniosku o dopuszczenie dowodu z zeznań świadka koronnego¹⁰⁶¹. Z treści przesłanek można wywnioskować, że część z nich ma charakter materialny, a część wyłącznie procesowy¹⁰⁶².

Zaakcentować warto, że podstawową przesłanką o charakterze ewidentnie formalnoprocesowym jest wszczęcie postępowania przygotowawczego oraz przedstawienie

¹⁰⁵⁹ A. Marek (w:) A. Marek, E. Pływaczewski (red.) *Przestępczość zorganizowana, zarys problematyki. Kryminologiczne i prawne aspekty przestępczości zorganizowanej*, Szczytno 1992, s. 34.

¹⁰⁶⁰ E. Kowalewska, *Wybrane problemy instytucji świadka koronnego ze szczególnym uwzględnieniem regulacji niemieckich*, Przegląd Policyjny 1997 r., nr 3, s. 8.

¹⁰⁶¹ W. Smardzewski, *Kilka uwag o przestępczości zorganizowanej i roli „penitio” w jej zwalczaniu*, Prok. i Pr. 1995 r, nr 1, s. 75.

¹⁰⁶² E. Pływaczewski (red.) *Przestępczość zorganizowana...*, s. 9.

podejrzanemu zarzutów zgodnie z wymogami art. 71 § 1 k.p.k., który zamierza ubiegać się o nadanie mu statusu świadka koronnego. Wymóg toczącego się postępowania przygotowawczego jest wprost konsekwencją dyspozycji art. 1 pkt 1 *in principio* u.ś.k. oraz zawartego tam sformułowania „do chwili wniesienia aktu oskarżenia do sądu”. Tym niemniej powyższe nie oznacza, że wniosek o dopuszczenie dowodu z zeznań świadka koronnego może zostać złożony przed wniesieniem aktu oskarżenia do sądu, ale już po zamknięciu postępowania przygotowawczego. Jak bowiem słusznie wskazują przedstawiciele doktryny, po zamknięciu postępowania przygotowawczego nie ma możliwości wykonywania czynności procesowych¹⁰⁶³. Gdyby dopiero na tym etapie ujawniły się przesłanki przemawiające za zasadnością nadania podejrzanemu statusu świadka koronnego, to wówczas oskarżyciel publiczny ma obowiązek wydać na podstawie art. 331 § 1 k.p.k. postanowienie w zakresie uchylenia postanowienia o zamknięciu śledztwa lub dochodzenia, a następnie jego uzupełnieniu¹⁰⁶⁴.

Uprawniona jawi się teza, że ustawa o świadku koronnym pozostawia swoistą niejasność w kontekście czasu, w jakim świadek koronny winien złożyć swoje wyjaśnienia na etapie postępowania przygotowawczego. W ustawie wprost wskazano, że przekazanie powyższych relacji (ust. 1 pkt 1 lit. a i b u.ś.k.) następuje przez podejrzanego w składanych wyjaśnieniach, zatem jeszcze przed nadaniem mu statusu świadka koronnego i konwersją procesową podejrzanego¹⁰⁶⁵. Mając powyższe na względzie nasuwa się wątpliwość, jaki jest tryb odebrania od podejrzanego relacji już po nadaniu jemu statusu świadka koronnego, jeżeli chciałby je następnie uzupełnić o dodatkowe dane jeszcze przed wniesieniem aktu oskarżenia do sądu. Chęć uzupełnienia wyjaśnień może być spowodowana chociażby wcześniejszą niepamięcią lub też uzupełnieniem danego przekazu o dodatkowe szczegóły). Odpowiedzi na tą wątpliwość można szukać posiłkując się wykładnią gramatyczną i funkcjonalną art. 3 u.ś.k. Otóż, norma ta ma na celu sprecyzowanie warunków do zastosowania procedury w zakresie dopuszczenia dowodu z zeznań świadka koronnego, którym może zostać jedynie podejrzanym¹⁰⁶⁶. Niewątpliwie aby ocenić zasadność wniosku oskarżyciela publicznego, w zwłaszcza wiarygodności wyjaśnień podejrzanego, musi on uprzednio przekazać organom określone informacje zgodnie z art. 1 ust 1 u.ś.k. Unormowaniem nielogicznym byłoby

¹⁰⁶³ T. Grzegorzczak, *Kodeks...*, s. 683.

¹⁰⁶⁴ E. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana...*, s. 11.

¹⁰⁶⁵ E. Pływaczewski, *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie w Europie Zachodniej*, Białystok 1992, s. 116-119.

¹⁰⁶⁶ M. Kowalski, *Skruszeni*, Wprost 2001 r., nr 11, s. 33.

uznanie, że po nadaniu podejrzanemu statusu świadka koronnego uniemożliwione jest złożenie przez niego dodatkowych zeznań, bowiem należy zaakcentować że właśnie w takiej formie świadek przekazuje informacje. Kolejno, treść art. 3 ust 1 pkt 1 lit. A u.ś.k. nie zawiera wymogu, aby podejrzany przekazywał w swoich wyjaśnieniach wszelkich informacji, które są mu znane, ale tylko takich, które przyczynią się do wykrycia przez organy okoliczności przestępstwa, pozostałych współuczestników czynu zabronionego oraz informacji pozwalających zapobiec popełnieniu kolejnych przestępstw „katalogowych”¹⁰⁶⁷. Właściwie jedynym i najważniejszym warunkiem jest prawdziwość przekazywanych przez daną osobę informacji. Jednocześnie ustawa nie nakłada w żadnej mierze obowiązku, aby te informacje były wyczerpujące, bowiem takie właśnie zeznania świadek koronny złoży dopiero na etapie postępowania jurysdykcyjnego, kiedy to świadek będzie mógł uzupełnić swoje wypowiedzi o dodatkowe dane¹⁰⁶⁸.

Stanowisko takie znajduje odzwierciedlenie w orzecznictwie Sadu Najwyższego, zgodnie z którym postępowanie przygotowawcze, w toku którego dopuszczono dowód z zeznań świadka koronnego, trwa nadal i może zawierać różne przestępstwa, nie tylko takie, których wyjaśnieniem zajmował się oskarżyciel publiczny na chwilę nadania przez sąd orzeczenia o świadku koronnym. Nadto, treść art. 3 ust. 1 pkt. 1 ustawy w żadnej mierze nie wskazuje, aby osoba, której nadano status świadka koronnego miała ograniczać się jedynie do potwierdzenia swojego dotychczasowego stanowiska i aby zakres dalszych czynności z jego udziałem miał dotyczyć jedynie wcześniejszych wyjaśnień. Jak akcentuje Sąd Najwyższy, art. 3 ust. 1 pkt 1 u.ś.k. traktuje właśnie o przekazaniu organowi prowadzącemu postępowanie przygotowawcze informacji, które mają na celu przyczynienie się do ujawnienia okoliczności przestępstwa, jak również wykrycie pozostałych współsprawców oraz wyjawienie dalszych przestępstw bądź zapobieżenie im¹⁰⁶⁹. Konkludując powyższe rozważania wskazano, iż brak jest jakichkolwiek przeszkód, aby po nadaniu podejrzanemu statusu świadka koronnego przeprowadzić czynność dalszych zeznań w charakterze świadka, a w konsekwencji wykorzystać złożone zeznania w postępowaniu dowodowym oraz w celu prawidłowego sformułowania zarzutów w akcie oskarżenia i ich merytorycznej oceny przez sąd *meriti*.¹⁰⁷⁰

¹⁰⁶⁷ T. Piątek, *Mafia rusza na północ*, Polityka 1995 r., nr 42, s. 39; B. Zając, *Świadek koronny – za i przeciw*, Rzeczypospolita z dnia 25 marca 1997 r.

¹⁰⁶⁸ E. Kowalewska, *Wybrane problemy...*, s. 9.

¹⁰⁶⁹ J. Moskwa, *Przywileje dla skruszonych mafiosów*, Rzeczypospolita z dnia 14 stycznia 1997 r.,

¹⁰⁷⁰ Postanowienie SN z 11 maja 2006 t., V KK 447/05, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 1025.

Kontynuując po części dalsze rozważania w tym zakresie warto nadmienić, że skoro uzyskanie przez podejrzanego statusu świadka koronnego następuje na skutek orzeczenia sądu będącego konsekwencją złożonego wniosku oskarżyciela publicznego, to już po uzyskaniu przez podejrzanego tegoż statusu i wyłączeniu jego sprawy do odrębnego postępowania, podejrzany już w charakterze świadka koronnego może być przesłuchany właśnie w tej roli w procesie, do którego go powołano¹⁰⁷¹. Powyższe nie wyklucza przesłuchania podejrzanego w jego sprawie, będącej jeszcze na etapie postępowania przygotowawczego, o ile jest to konieczne w celu uzupełnienia wskazanych uprzednio okoliczności, bądź ich wyjaśnienia lub dodatkowego doprecyzowania w zakresie przestępstwa bądź przestępstw, odnośnie których podejrzany uzyskał status świadka koronnego, zaś protokoły z czynności przesłuchań mogą być ujawniane na zasadach ogólnych na rozprawie głównej.¹⁰⁷²

Następną formalną przesłanką warunkującą nadanie statusu świadka koronnego jest określone w ust. 1 pkt 2 u.ś.k. zobowiązanie się podejrzanego w formie protokolarnej, na podstawie ust. 3, do złożenia przed sądem obszernych zeznań odnoszących się do wskazania osób będących współuczestnikami czynu zabronionego oraz pozostałych informacji, o których mowa w pkt 1 lit. a popełnienia przestępstwa bądź przestępstwa skarbowego wskazanego w art. 1 czyli tzw. zobowiązanie podejrzanego do złożenia zeznań w charakterze świadka koronnego. Powyższa przesłanka jest niewątpliwie konieczna, jednakże warto wskazać, iż odnosi się jedynie do oświadczenia podejrzanego, gdyż oceny wiarygodności jego depozycji oceni dopiero sąd rozpoznający sprawę¹⁰⁷³. Na tym etapie wątpliwość może budzić kwestia możliwości odmowy składania przez świadka koronnego dalszych zeznań na etapie postępowania przygotowawczego, skoro dana osoba zobowiązała się jedynie do złożenia zeznań przed sądem. Biorąc pod uwagę cel i sens ustawy o świadku koronnym oraz mając na względzie treść ust 1 pkt 1, postawienie takiej tezy byłoby irracjonalne, mimo że sama wykładnia gramatyczna tegoż przepisu takiej tezy nie wyklucza. Posiłkując się zatem wykładnią systemową omawianego przepisu należy ponad wszelką wątpliwość wskazać na pogląd, zgodnie którym świadek koronny nie stanowi całkowicie niezależnej instytucji karnoprocesowej, a jest jedynie świadkiem, któremu przyznano szczególny status. Mając na

¹⁰⁷¹ K. Sitkowska, *Świadek w procesie karnym*, Warszawa 1999, s. 54-55; W. Daszkiewicz, *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne*, t. II, Bydgoszcz 2001, s. 131.

¹⁰⁷² Postanowienie SN z 10 maja 2005 r., II KK 531/04, OSNKW 2005, nr 10, poz. 95.

¹⁰⁷³ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Warszawa 2000, s. 1044; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 2001, s. 1494-1495.

względzie powyższe oraz treść art. 8 u.ś.k., zgodnie z którym świadek koronny jest pozbawiony prawa do odmowy składania zeznań, na świadku spoczywa obowiązek każdorazowego stawienia się przed organem procesowym, a następnie złożenia prawdziwych zeznań, pod rygorem odpowiedzialności karnej z art. 233 § 1 k.k.¹⁰⁷⁴.

Niezależnie od powyższego, świadkowi koronnemu przysługuje prawo do odmowy odpowiedzi na pytanie, ale tylko w zakresie przestępstwa spoza katalogu określonego w art. 1 ustawy i o ile zachodzą ku temu warunki ustawowe. Biorąc pod uwagę powyższe należy wskazać, że zobowiązanie podejrzanego, które uprzednio opisane, obejmuje li tylko przestępstwa lub przestępstwa skarbowe z katalogu art. 1 ustawy. Wobec tego wypada przyjąć, że gdyby nawet w zobowiązaniu podejrzanego uwzględniał również inne czyny zabronione, a później na etapie postępowania jurysdykcyjnego nie spełniłby zobowiązania, to takie zachowanie nie może być uznane za odmowę składania zeznań w rozumieniu art. 10 ust. 1 pkt 1 lub ujawnienie złamania zobowiązania z art. 11 ust. 1 pkt 2 ustawy, które skutkuje uchycieniem przywileju niekaralności *ergo* ostatecznie utratą statusu świadka koronnego¹⁰⁷⁵.

Kolejną kwestią, którą warto poruszyć jest wymóg dotyczący zeznań składanych przez podejrzanego. Zeznania te bowiem muszą być wyczerpujące. Tym niemniej, zwrot ten może być rozumiany dwojako tj. podmiotowo i przedmiotowo. Rozwijając tą tematykę należy wskazać, że ujęcie podmiotowe dotyczy zobowiązania świadka koronnego do przekazania organom postępowania wszystkich posiadanych przez siebie informacji odnośnie czynu zabronionego. Powyższe dotyczy także okoliczności mało istotnych lub wręcz nieposiadających żadnego związku z przestępstwem lub przestępstwem skarbowym, o które toczy się postępowanie karne. Z kolei w ujęciu przedmiotowym świadek koronny zobowiązany jest do przekazania organom informacji ale jedynie takich, które odnoszą się bezpośrednio do związku sprawców czynu zabronionego z danym czynem, jak również informacji o tym czynie¹⁰⁷⁶. Zarówno jedno jak i drugie ujęcie obarczone jest pewnymi zagrożeniami. Otóż, wariant podmiotowy może skutkować narażeniem się przez świadka koronnego na zarzut zatajenia prawdy, a w konsekwencji utratą przywileju bezkarności. Natomiast ujęcie przedmiotowe generuje dodatkowe niebezpieczeństwo manipulowania przez

¹⁰⁷⁴ P. Bortkiewicz, *Ocena etyczna...*, s. 15.

¹⁰⁷⁵ Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana...*, s. 23.

¹⁰⁷⁶ W. Jasiński, D. Potakowski, *Świadek koronny*, Rzeczpospolita z dnia 15 listopada 1995 r.

świadka koronnego co do zakresu przekazywanych informacji pod pozorem nieistnienia związku pomiędzy zatajonymi informacjami a określonym czynem zabronionym¹⁰⁷⁷.

Reasumując powyższe rozważania należy wskazać, że warunkiem ustalenia, iż świadek koronny wyjawiał przed organem procesowym wyczerpujące informacje jest spełnienie dwóch przesłanek. Pierwszą z nich jest wykazanie, że przekazane przez świadka koronnego relacje faktycznie przyczyniły się do ujawnienia okoliczności czynu zabronionego lub innych sprawców bądź ewentualnie do ujawnienia dalszych czynów zabronionych lub zapobieżenia im. Drugą zaś przesłanką jest ustalenie, że świadek nie zeznał umyślnie nieprawdy lub nie zataił prawdy odnośnie informacji istotnych dla karnoprosesowej oceny zaistniałego czynu zabronionego lub sposobu działania jego sprawców¹⁰⁷⁸.

W tym miejscu warto wskazać, że warunek który został określony w ust. 1 pkt 1 lit. a u.ś.k. ma charakter alternatywy łącznej. Relacje złożone przez podejrzanego, a na późniejszym etapie świadka koronnego, muszą spełniać co najmniej jeden z celów wymienionych w ustawie. Precyzując, zeznania muszą skutkować ujawnieniem okoliczności czynu zabronionego lub wykryciem pozostałych sprawców, ewentualnie ujawnieniem kolejnych przestępstw katalogowych lub zapobieżenie im. Niemniej jednak nie może to oznaczać, że warunek jest spełniony wówczas gdy podejrzany przekaze jedynie część posiadanych przez siebie informacji, zatajając jednocześnie resztę swojej wiedzy, czyniąc zadość któremuś z wymienionych celów. Należy podkreślić, że podejrzany zobowiązany jest do przedstawienia swojej wiedzy w takim zakresie, w jakim jest stanie, chcąc uzyskać status świadka koronnego w sprawie¹⁰⁷⁹. Dopiero całokształt oceny przekazanych informacji umożliwia wypowiedzenie się w kwestii ewentualnego spełnienia przez podejrzanego co najmniej jednej przesłanki wskazanej w lit. a, co skutkować będzie nadaniem podejrzanemu statusu świadka koronnego¹⁰⁸⁰.

Niewątpliwie na świadku koronnym spoczywa obowiązek wyjawienia podczas składanych zeznań pełnego obrazu działalności przestępczej członków grupy lub związku, zaś jego relacja musi odnosić się bezpośrednio do wszystkich czynów zabronionych, co do

¹⁰⁷⁷ T. Tomaszewski, *Świadek koronny w świetle rozwiązań amerykańskich*, PiP 1995 r., nr 10-11, s. 7.

¹⁰⁷⁸ Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana...*, s. 25.

¹⁰⁷⁹ Z. Wrona, *Ochrona świadka koronnego a administracyjnoprawna sytuacja osoby* (w:) J. Czapska, A. Gaberle, A. Światłowski, A. Zoll, *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci prof. Stanisława Waltosia*, Warszawa 2000, s. 428-437.

¹⁰⁸⁰ E. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana...*, s. 20.

których podejrzany posiada wiedzę¹⁰⁸¹. Słusznie jednak wskazują przedstawiciele doktryny, że nie sposób utożsamiać ujawnienia wszystkich znanych podejrzanemu informacji co do czynu zabronionego z całością okoliczności o przestępstwie, bowiem nie sposób pominąć sytuacji, w której członkowie zorganizowanych grup przestępczych posiadają jedynie nieznaczną wiedzę o przebiegu danego zdarzenia, zwłaszcza gdy to jest to przestępstwo wieloczynowe i wieloosobowe. Ich wiedza co do szczegółów przestępstwa może być znacznie ograniczona, bowiem podejrzany nie musiał być wtajemniczany przez innych członków grupy w szczegóły popełnienia czynu¹⁰⁸². Nie sposób pominąć również stanowiska zgodne z którym grupy przestępcze nie mają charakteru tak sformalizowanego, jak wymagałaby tego ustawa karna lub oczekiwania sądów. Jak wynika bowiem z uwag czynionych przez funkcjonariuszy Policji, niejednokrotnie usiłuje się podporządkować strukturę danej grupy do sztywnego przepisu, bez istotnego zrozumienia jego przekazu¹⁰⁸³. Z całą pewnością nie miałyby szans działania grupa przestępcza, w której każdy z członków posiadałby szczegółową wiedzę zarówno co do hierarchii grupy, zakresu jej działania oraz roli poszczególnych członków.¹⁰⁸⁴ Stwierdzić należy, że takie ujęcie skutkowałoby niemożnością uznania grupy za zorganizowaną grupę przestępczą, a jedynie za grupę ludzi dokonujących przestępstw¹⁰⁸⁵.

Rozwijając kwestię wykrycia pozostałych uczestników czynu zabronionego warto podkreślić, że do spełnienia powyższej przesłanki potrzebne jest wskazanie przez podejrzanego danych osobowych lub co najmniej pomoc w ustaleniu tożsamości pozostałych współsprawców przestępstwa. Nie sposób jednak utożsamiać tej przesłanki z wykazaniem winy i w konsekwencji prawomocnym skazaniem takiej osoby, bowiem już sama decyzja co do skierowania do sądu aktu oskarżenia oraz orzeczenie w zakresie odpowiedzialności karnej pozostaje zupełnie niezależna od decyzyjności świadka koronnego. Do niego bowiem należy jedynie obowiązek złożenia prawdziwych i wyczerpujących zeznań przed sądem, które w dalszej kolejności podlegają sędziowskiej ocenie na podstawie art. 7 k.p.k., jak wszystkie pozostałe środki dowodowe w procesie karnym. Nadto, definicja pozostałych sprawców obejmuje zarówno inne osoby współuczestniczące ze świadkiem w popełnieniu czynu

¹⁰⁸¹ J. Kościerzyński, *Świadek koronny w świetle nowych regulacji*, Prok. i Pr. 2007, nr 4, s. 63.

¹⁰⁸² B. Kurzępa, *Świadek koronny. Geneza instytucji. Komentarz do ustawy*, Kraków 2005, s. 114.

¹⁰⁸³ *Ibidem*, s. 116.

¹⁰⁸⁴ Z. Rau, *Instytucja świadka koronnego w świetle wyników przeprowadzonych badań*, (w:) E. Pływaczewski (red.) *Przestępczość zorganizowana: świadek koronny, terrorizm w ujęciu praktycznym*, Kraków 2005, s. 582.

¹⁰⁸⁵ *Idem*.

zabronionego (art. 1 ustawy) ale także osoby które popełniły przestępstwo samodzielnie lub współdziałając z innymi osobami, jednak bez udziału świadka koronnego, mimo że świadek koronny posiada wiedzę także na ten temat. Art. 3 ust. 1 pkt 1 lit. 1 u.ś.k. wymienia jako ostatnią z alternatyw przekazanie przez podejrzanego informacji umożliwiających zapobieżenie przestępstwu. W tym miejscu wypada przytoczyć pogląd przedstawicieli doktryny, zgodnie z którym weryfikacja zeznań świadka może być bardzo trudna, w związku z czym należy oceniać je z dużą dozą ostrożności¹⁰⁸⁶. Przesłanka ta bowiem ma szansę się zrealizować tylko wtedy, gdy jest potwierdzona innymi środkami dowodowymi.

Kolejnym, również niezwykle istotnym warunkiem otrzymania przez podejrzanego statusu świadka koronnego o charakterze obligatoryjnym jest konieczność wyjawienia przed organami procesowymi majątku zarówno swojego, jak i innych współsprawców czynu zabronionego „katalogowego”, o którym podejrzanym posiada wiedzę (ust. 1 pkt 1 lit. b.). Przepis ten wprost reguluje że podejrzanym ubiegającym się o nadanie mu statusu świadka koronnego winien wskazać wszystkie składniki swojego majątku. W tym miejscu wypada odnieść się do definicji majątku pochodzącej z gałęzi prawa cywilnego, bowiem ani kodeks karny, ani kodeks postępowania karnego takiej definicji nie zawiera. Otóż, mienie w rozumieniu art. 44 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r., - Kodeks cywilny¹⁰⁸⁷, to własność¹⁰⁸⁸ i inne prawa majątkowe¹⁰⁸⁹. Wobec powyższego obligatoryjne wyjawienie majątku będącego wyłączną własnością podejrzanego oraz takiego, którego jest współwłaścicielem czy to na podstawie wspólności małżeńskiej, czy z jakiegokolwiek innego tytułu. W tożsamym zakresie podejrzanym obowiązany jest do wskazania majątku pozostałych sprawców czynu zabronionego, o ile posiada informacje o tym mieniu. Warto jednocześnie nadmienić, że kodeks cywilny poza terminem „mienie” posługuje się także podjęciem „majątek”. Niekiedy określenia te są używane zamiennie¹⁰⁹⁰ jednakże wydaje się, że takie utożsamianie obydwu

¹⁰⁸⁶ B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, s. 116-117.

¹⁰⁸⁷ Dz.U. Nr 16, poz. 93.

¹⁰⁸⁸ A. Janiak (w:) A. Kidyba (red.) Z. Gawlik, A. Janiak, A. Jedliński, K. Kopaczyńska – Piecziak, E. Niezbecka, T. Sokołowski, *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, LEX/el. 2009, tezy 6-12; J. Skorupka *Przestępstwa przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi. Rozdział XXXVII kodeksu karnego. Komentarz*. Warszawa 2002, s. 32-74; E. Niezbecka (w:) A. Kidyba (red.) Z. Gawlik, A. Janiak, A. Jedliński, K. Kopaczyńska – Piecziak, T. Sokołowski, *Kodeks cywilny...*, s. 32-74.

¹⁰⁸⁹ Na majątek składają się zarówno rzeczy ruchome jak np. auta, środki pieniężne, biżuteria czy dzieła sztuki, ale także nieruchomości i dokumenty, które inkorporują prawa o charakterze majątkowym. W szczególności dotyczy to papierów wartościowych, ale też dokumentów uprawniających do otrzymania sumy pieniężnej tj. świadectwa akcji lub udziałów spółek, obligacje, weksle, czeki.

¹⁰⁹⁰ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne*, Warszawa 2001, s. 249; Z. Radwański, *Prawo*

tych pojęć nie zasługuje na aprobatę z uwagi na odmienny zakres pojęciowy. Przedstawiciele doktryny niemal jednoznacznie wskazują, że pojęcie „majątek” używane jest zarówno w znaczeniu szerszym i węższym¹⁰⁹¹.

W ust. 2 u.ś.k. wprowadzono fakultatywny, dodatkowy warunek w celu uzyskania statusu świadka koronnego, polegający na zobowiązaniu się pokrzywdzonego do zwrotu korzyści majątkowej odniesionej z przestępstwa lub przestępstwa skarbowego, jak też do naprawienia szkody nimi wyrządzonej. W związku z powyższym, jak słusznie wskazuje B. Kurzępa, należy określić rodzaj i wysokość odniesionej korzyści lub wyrządzonej szkody, o ile jest to możliwe, jeszcze przed rozstrzygnięciem co do dopuszczenia dowodu z zeznań świadka koronnego¹⁰⁹². Takie oświadczenie winno być umieszczone w protokole zobowiązania się podejrzanego do składania zeznań w charakterze świadka koronnego. Co do zasady takie zobowiązanie pierwotnie nakłada oskarżyciel publiczny, który kieruje do sądu wnioski o dopuszczenie dowodu z zeznań świadka koronnego. Nie ma jednak przeszkód, by sąd uzależnił wydanie rozstrzygnięcia od zaistnienia właśnie zobowiązania, o ile nie uczynił tego dotychczas oskarżyciel publiczny. Powołując się na treść art. 5 ust. 2-3 u.ś.k. należy wskazać, że sąd dokonuje analizy na podstawie danych wskazanych we wniosku i materiale dowodowym zgromadzonym w sprawie, czy zachodzą przesłanki wskazane w art. 1, 3 i 4 ustawy, a w dalszej kolejności określa termin i sposób wykonania zobowiązania polegającego na zwrocie korzyści majątkowej i naprawieniu szkody. Skoro więc sąd jest organem uprawnionym do wskazania, czy zachodzi każda z przesłanek (zarówno obligatoryjnych jak i fakultatywnych) koniecznych do nadania statusu świadka koronnego, zaś ustawa o świadku koronnym nie zastrzega kompetencji dotyczącej nałożenia obowiązku z art. 3 ust. 2 do wyłącznej konsekwencji oskarżyciela publicznego, to należy wywodzić, że sąd również może nałożyć to zobowiązanie na podejrzanego.¹⁰⁹³

Niewątpliwie obowiązek, który opisano wyczerpująco powyżej, musi obejmować jedynie zwrot korzyści uzyskanej z popełnienia czynu należącego do „katalogu” tj. art. 1

cywilne, 2005, s. 135; E. Skowrońska – Bocian (w:) K. Pietrzykowski, *Komentarz*, t. I, 2005, s. 120

¹⁰⁹¹ W rozumieniu węższym majątek to ogół aktywów, które przysługują danemu podmiotowi, zaś w znaczeniu szerszym majątek stanowi ogół aktywów, ale także obciążające te aktywa długi. Mając na względzie powyższe należy uznać, że terminy mienie i majątek mogą być utożsamiane jedynie w znaczeniu węższym. I tak, nie sposób użyć określenia mienie w kontekście oznaczenia majątku spadkowego w rozumieniu art. 922 k.c., bowiem przepis ten określa spadek jako ogół praw i obowiązków o charakterze majątkowym zmarłego, czyli posługuje się definicją majątku w znaczeniu szerokim.

¹⁰⁹² B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, s. 122.

¹⁰⁹³ E. Pływaczewski (w:) E. Pływaczewski, J. Świączyński (red.) *Przestępczość zorganizowana i wybrane problemy jej przeciwdziałania. Policja wobec przestępczości zorganizowanej*, Szczytno 1997, s. 45-46.

ustawy, a jej wysokość winna zostać podana przez podejrzanego, zaś następnie zweryfikowana zarówno przez oskarżyciela publicznego, jak również inne organy postępowania przygotowawczego. Jak słusznie wskazuje R. A. Stefański, korzyścią z leksykalnego punktu widzenia jest coś, co przynosi zysk oraz daje powyżej, zaś majątek to dobra materialne i mienie¹⁰⁹⁴. Odnosi się to nie tylko do rzeczy ruchomych i nieruchomości, ale także do środków płatniczych, dewiz, papierów wartościowych, świadczeń mających wartość pieniężną, darowizn, zwolnienia od zobowiązania.¹⁰⁹⁵

Odwołując się do dyspozycji art. 3 ust. 3 u.ś.k. można wskazać, że zobowiązanie się podejrzanego do złożenia zeznań przed sądem w charakterze świadka koronnego oraz do zwrotu korzyści majątkowej lub naprawienia szkody następuje w formie protokolarnej. W tymże protokole organ prowadzący czynność winien umieścić pouczenie podejrzanego o treści art. 10 u.ś.k. określającego przesłanki utraty przez świadka koronnego przywileju bezkarności w czasie zawieszenia postępowania przygotowawczego w jego sprawie, jak również art. 11 u.ś.k., który wskazuje przesłanki utraty przez świadka koronnego przywileju bezkarności po prawomocnym umorzeniu postępowania przygotowawczego toczącego się przeciwko niemu. Warto także wspomnieć o normie art. 16 § 2 k.p.k. stanowiącej tzw. zasadę lojalności procesowej, zgodnie z którą organ powinien pouczyć podejrzanego, z uwzględnieniem powyższej kwestii w protokole, że istnieją konsekwencje związane z brakiem uzyskania statusu świadka koronnego, o których traktuje art. 21 ust. 2 u.ś.k., o ile wobec podejrzanego istnieje możliwość wdrożenia programu ochrony świadka, jak również o konsekwencjach wynikających z art. 8 u.ś.k.¹⁰⁹⁶. Mając na względzie całokształt regulacji dotyczącej trybu dopuszczenia dowodu z zeznań świadka koronnego można wskazać, mimo że ustawa nie określa tego jednoznacznie, iż to właśnie sporządzenie protokołu stanowi formalne rozpoczęcie procedury. Dopiero wówczas podejrzanym jest formalnie pouczony o przysługujących mu prawach i obowiązkach i również w tym trybie składa wyjaśnienia konieczne do uzyskania statusu świadka koronnego¹⁰⁹⁷.

¹⁰⁹⁴ Korzyść zatem ma charakter majątkowy wówczas, gdy przejawia wartość ekonomiczną tj. taką, którą można wyrazić w pieniądzu. Nadto, posługując się mieniem można zaspokoić określoną potrzebę. Powyższe może skutkować zwiększeniem aktywów czyli przysporzeniem majątku, bądź zmniejszeniem pasywów majątkowych tj. uniknięciem strat lub zmniejszeniem obciążeń.

¹⁰⁹⁵ R. A. Stefański, *Przepadek korzyści majątkowej uzyskanej przez sprawcę przestępstwa*, Prok. i Pr. 2001, nr 3, s. 156-157.

¹⁰⁹⁶ S. Stachowiak, *Zakres informacji procesowej przekazywanej podejrzanemu przed i w toku przesłuchania*, Prok. i Pr. 2001, nr 3, s. 7.

¹⁰⁹⁷ M. Blajerski, *Uwagi na temat przesłanek dopuszczenia dowodu z zeznań świadka koronnego*, Prok. i Pr. 2004, nr 1-12, s. 78.

Mimo, że rozważania rozprawy dotyczą jedynie przesłanek warunkujących nadanie podejrzanemu statutu świadka koronnego, a w konsekwencji skutkujących wdrożeniem wobec świadka programu ochrony, to warto choćby marginalnie wspomnieć o negatywnych przesłankach statusu świadka koronnego. Otóż, przepisów dotyczących procedury związanej z nadaniem statusu świadka koronnego nie można stosować w stosunku do podejrzanego, który w związku z udziałem w czynie zabronionym lub przestępstwie skarbowym określonym w art. 1 u.ś.k. usiłował popełnić albo popełnił zbrodnię zabójstwa lub współdziałał w popełnieniu takiej zbrodni. Kolejną przesłanką negatywną jest nakłanianie przez podejrzanego innej osoby do popełnienia czynu zabronionego „katalogowego” celem skierowania przeciwko niej postępowania karnego. Ostatnią negatywną przesłanką jest występowania podejrzanego w roli kierownika zorganizowanej grupy przestępczej albo w związku mającym na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego. Te przesłanki nie mają charakteru łącznego, zatem zaistnienie którejkolwiek z nich powoduje, że podejrzany nie uzyska statusu świadka koronnego.¹⁰⁹⁸

Systematyzując kwestie związane z uzyskaniem przez podejrzanego statusu świadka koronnego i w konsekwencji dopuszczeniem dowodu z zeznań tegoż świadka warto wskazać także na kwestię formalną dotyczącą *stricte* samego wniosku o dopuszczenie dowodu z zeznań świadka koronnego i właściwości sądu. Otóż, postanowienie w zakresie dopuszczenia dowodu z zeznań świadka koronnego wydaje sąd okręgowy właściwy dla miejsca prowadzenia postępowania przygotowawczego na wniosek prokuratora prowadzącego lub nadzorującego postępowanie przygotowawcze, złożony po uzyskaniu zgody Prokuratora Generalnego bądź upoważnionego przez niego zastępcy Prokuratora Generalnego. Analizując powyższy wniosek Sąd *meriti* bada, na podstawie danych zawartych we wniosku i materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie, czy zachodzą ustawowe przesłanki określone w art. 1, 3 i 4. Nadto, sąd przed wydaniem orzeczenia przesłuchuje podejrzanego w zakresie okoliczności, o których traktuje art. 3 ust. 1 i 2 ustawy o świadku koronnym. Obrońca ma uprawnienie do uczestniczenia w czynności, o ile się stawi i zażąda tego podejrzany. Tym niemniej zawiadomienie obrońcy o terminie przesłuchania jest obligatoryjne tylko wtedy, gdy podejrzany zgłosi takie żądanie¹⁰⁹⁹. Sąd ma obowiązek wydać postanowienie w terminie zaledwie 14 dni od dnia wpłynięcia wniosku oskarżyciela, zaś na postanowienie przysługuje

¹⁰⁹⁸ G. Maziej, *Skruszony przestępca współdziałający z organami ścigania*, Gazeta Sądowa 2000 r., nr 3, s. 43; A. Łukaszewicz, *Nowa twarz świadka*, Rzeczypospolita z dnia 8 lutego 2001 r.

¹⁰⁹⁹ T. Grzegorzczak, *Kodeks...*, s. 683.

zażalenie jedynie prokuratorowi.¹¹⁰⁰

2. Zakres ochrony świadka koronnego

Rozpoczynając rozważania w zakresie ochrony świadka koronnego, w pierwszej kolejności warto poruszyć kwestię programu ochrony świadka, którą reguluje treść art. 14 ustawy o świadku koronnym¹¹⁰¹. Otóż, zgodnie z dyspozycją tegoż przepisu, w sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia świadka koronnego bądź osoby dla niego najbliższej (w rozumieniu art. 115 § 11 k.k.) mogą oni być objęci ochroną osobistą, jak również uzyskać pomoc w przedmiocie zmiany miejsca pobytu lub zatrudnienia, zaś w szczególnie uzasadnionych przypadkach można wydać im dokumenty umożliwiające używanie innych aniżeli własne danych osobowych, w tym uprawniających do przekroczenia granicy państwowej¹¹⁰². Osoby objęte ochroną mogą również uzyskać inną formę pomocy, a w szczególności przeprowadzenie zabiegu chirurgicznego usuwającego charakterystyczne elementy wyglądu lub operacji plastycznej (art. 14 ust. 1 u.ś.k.). Gdy zaistnieje taka konieczność, wówczas za zgodą osoby objętej ochroną Dyrektor Generalny Służby Więziennej może wprowadzić ograniczenia przysługujących jej uprawnień¹¹⁰³ (art. 14 ust. 1a u.ś.k.). W sytuacji, gdy nie ma możliwości zapewnienia świadkowi koronnemu lub osobie jemu najbliższej świadczeń opieki zdrowotnej w zakresie powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego, to wtedy tym osobom można przyznać pomoc finansową na pokrycie kosztów związanych z uzyskaniem świadczeń opieki zdrowotnej¹¹⁰⁴ wskazanych w art. 15 ust. 2 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (art. 14 ust. 1b u.ś.k.)¹¹⁰⁵. Nadto, w razie niemożności uzyskania zatrudnienia przez świadka koronnego bądź osobę dla niego najbliższą, to może być im wówczas przyznana pomoc finansowa, która winna być przeznaczona przede wszystkim na pokrycie kosztów utrzymania (art. 14 ust. 2 u.ś.k.). Programem ochrony świadka (z wyłączeniem wydania dokumentów tożsamości o których stanowi art. 14 ust. 1 u.ś.k.) można również objąć podejrzanego lub osobę dla niego najbliższą, aż do czasu uprawomocnienia się postanowienia określonego w art. 5 ust. 1 u.ś.k., o czym szczegółowo w dalszej części

¹¹⁰⁰ M. Płachta, *Zwalczanie nie zna granic*, Rzeczpospolita z dnia 4 sierpnia 2000 r.

¹¹⁰¹ E. Ornacka, *Młot na gangi*, Wprost 2000 r., nr 41, s. 35-36.

¹¹⁰² B. Kurzępa, *Świadek koronny w polskim procesie karnym*, Prok. i Pr. 1999 r., nr 9, s. 45.

¹¹⁰³ J. Wojciechowski, *Najpierw przestępstwo, potem przyjemność*, Rzeczpospolita z dnia 19 lutego 2001 r.

¹¹⁰⁴ J. Wojciechowski, *Proszę nie mylić świadka koronnego*, Rzeczpospolita z dnia 12 stycznia 1999 r.

¹¹⁰⁵ Dz.U. z 2015 r. poz. 581.

rozprawy (art. 14 ust. 3 u.ś.k.)¹¹⁰⁶.

Dyspozycja art. 14 u.ś.k. stanowi niejako rozpoczęcie szczególnej części ustawy, która obejmuje przepisy od art. 14 do art. 22 ustawy. Jest to część niewątpliwie odrębna merytorycznie, mimo że nie została formalnie wyodrębniona przez ustawodawcę. Ten zakres bowiem odnosi się wprost do kwestii zapewnienia bezpieczeństwa fizycznego podejrzanego, który został przez organy procesowe dopuszczony do składania zeznań w charakterze świadka koronnego, a w szczególnie uzasadnionych wypadkach również podejrzanego ubiegającego się o nadanie mu tegoż statusu¹¹⁰⁷. Krąg podmiotowy obejmuje również osoby najbliższe wskazanych powyżej osób. Celem wprowadzonej regulacji było udzielenie pomocy na różnych szczeblach w taki sposób, aby umożliwić osobom rozpoczęcie nowego trybu życia, które nie będzie oparte na popełnianiu przez nie czynów zabronionych, a w szczególności czerpaniu korzyści z tych czynów. Mimo, że ustawa nie wprowadza definicji programu ochrony świadka koronnego, ani też nie wyszczególnia precyzyjnie pełnego możliwego zakresu pomocy i ochrony, to niewątpliwie funkcjonuje takie właśnie określenie. Tożsamą nazwę nosi również standardowa komórka co do powyższej ochrony tj. Zarząd Ochrony Świadka Koronnego Centralnego Biura Śledczego Komendy Głównej Policji¹¹⁰⁸. Rozwinięciem powyższej regulacji ustawowej wydane w trybie art. 22 ustawy o świadku koronnym rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie udzielania ochrony i pomocy świadkom koronnym i innym uprawnionym osobom. Określony zakres procedur ochronnych zawarty jest także w wewnętrznych regulacjach Policji, które to regulacje mają charakter niejawni.

Jednocześnie warto zaakcentować, iż zastosowanie programu ochrony świadka koronnego nie jest obligatoryjne. Jego zastosowanie bowiem w przypadku zaistnienia przesłanek ustawowych jest uzależnione od decyzji zarówno organu procesowego, ale i zgody samego świadka. Z kolei decyzja w przedmiocie zastosowania wobec świadka programu ochrony może być podjęta jedynie przez oskarżyciela publicznego, po szczegółowej analizie zasadności wdrożenia programu. Taka decyzja nie powinna być podejmowana w sposób schematyczny, i opierający się wyłącznie na kwestii kosztów programu, ale również na uwarunkowaniach stosowania różnych form ochrony i pomocy, którym nie każda osoba

¹¹⁰⁶ E. Winnicka, *Dogonić ośmiornicę*, Polityka 1999, nr 46, s. 30-32.

¹¹⁰⁷ A. Łukaszewicz, *Nowa twarz świadka*, Rzeczpospolita z dnia 8 lutego 2001 r., A. Łukaszewicz, *Skruszony przestępca objęty tajemnicą i ochroną*, Rzeczpospolita z dnia 3 stycznia 2000 r.

¹¹⁰⁸ D. Dzieduszycki, *Akademia Policyjna*, Prawo i Życie 2000 r., nr 2, s. 46-52; G. Maziej, *Polskie FBI, czyli Centralne Biuro Śledcze KG Policji*, Gazeta Sądowa 2000 r., nr 7-8, s. 24.

potrafi sprostać¹¹⁰⁹. Warto nadmienić także, że uprawnienie do wydawania decyzji nie przysługuje na żadnym etapie postępowania karnego sądowi, zarówno orzekającemu na podstawie art. 5 ustawy o świadku koronnym, jak też rozpoznającemu sprawę na etapie postępowania jurysdykcyjnego, w którym świadek składa swoje depozycje. Omawiana ochrona może być przyznana zarówno z urzędu, jak też na wniosek świadka koronnego. Program ochrony można wdrożyć na każdym etapie postępowania, w tym również przed wydaniem przez sąd postanowienia w przedmiocie dopuszczenia dowodu z zeznań świadka koronnego w trybie art. 14 ust. 3 u.ś.k.¹¹¹⁰

Odnosząc się już bezpośrednio do kwestii samych przesłanek materialnych umożliwiających zastosowanie programu ochrony świadka należy wskazać, że jedyną konieczną przesłanką jest zaistnienie zagrożenia życia bądź zdrowia świadka koronnego, co ustawodawca wyraźnie uregulował. Nie można jednocześnie uznać na przesłankę zagrożenia mienia, czci czy też innego dobra osobistego, jak również aspektu bytowo-socjalnego świadka. Można jednak zauważyć, że brakuje w ustawowych przesłankach wyszczególnienia, iż warunkiem wdrożenia ochrony może być także zagrożenie wolności osobistej. Mając na uwadze specyfikę instytucji świadka koronnego, a w szczególności konieczność skutecznego eliminowania przestępczości zorganizowanej jako najważniejszego *ratio legis*, co zazwyczaj determinuje treść depozycji świadka – zagrożenie dla jego życia lub zdrowia co do zasady występuje¹¹¹¹. Biorąc to po uwagę, nie można oczekiwać od świadka koronnego szczegółowego uprawdopodobnienia okoliczności występowania zagrożenia dla jego życia lub zdrowia, jak również wobec jego najbliższych. Mając powyższe na względzie, należy rozważyć zasadność twierdzenia, że w żadnym wypadku hipoteza dotycząca zagrożenia nie może być oparta na subiektywnych odczuciach osoby ubiegającej się o nadanie statusu świadka koronnego¹¹¹². Bowiem to na oskarżycielu publicznym, w sytuacji odmowy uwzględnienia wniosku świadka koronnego w przedmiocie objęcia go ochroną, spoczywa obowiązek wskazania, iż w sprawie istnieją okoliczności, które analizowane obiektywnie świadczą o tym że zagrożenie dla życia lub zdrowia jest niewielkie, a nawet żadne¹¹¹³.

Rozwijając kwestie zakresu podmiotowego określonego w art. 14 ust 1 u.ś.k. należy wskazać, że występowanie zagrożenia może wystąpić zarówno w stosunku do świadka

¹¹⁰⁹ A. Murzynowski, *Nie można handlować zeznaniami*, Rzeczpospolita z dnia 1 czerwca 1995 r.

¹¹¹⁰ E. Gruza, *Programy ochrony...*, s. 81-107.

¹¹¹¹ E. Ornacka, *Młot na gangi...*, s. 35.

¹¹¹² B. Kurzępa, *Świadek koronny. Geneza instytucji. Komentarz do ustawy*, Toruń 2005, s. 105.

¹¹¹³ Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana...*, s. 25.

koronnego, jak również wobec osoby mu najbliższej w kontekście przepisów kodeksu karnego. Sposób sformułowania tej normy prawnej zawiera alternatywę rozłączną, co zaś umożliwia objęciem programem ochrony tylko osoby lub osób najbliższych dla świadka koronnego, o ile on sam nie chce z pomocy skorzystać. Z kolei mając na względzie treść art. 115 § 11 k.k, do kręgu osób najbliższych zalicza się małżonka jednak tylko obecnego małżonka, ustawa nie przewiduje możliwości ochrony byłego małżonka, wstępnych¹¹¹⁴, zstępnych¹¹¹⁵, rodzeństwa (także rodzeństwa przyrodniego), powinowatych w tej samej linii¹¹¹⁶. Mimo, że w ustawie nie przewidziano tej regulacji, to w orzecznictwie spoza kręgu osób najbliższych wykluczono jednoznacznie rodzeństwo konkubenta lub konkubiny¹¹¹⁷. Wykluczono także bratanków oraz siostrzeńców, byłego konkubenta lub konkubinę, narzeczonych (o ile nie pozostają ze sobą we wspólnym pożyciu), jak też wujostwo i stryjostwo¹¹¹⁸.

Mając na względzie także treść art. 14 ust. 3 u.ś.k., programem ochrony może być również objęty podejrzany (oraz osoba dla niego najbliższa zgodnie z art. 115 § 11 k.k.), który nie został jeszcze prawomocnie dopuszczony do składania zeznań w charakterze świadka koronnego. Wydanie wobec podejrzanego decyzji w przedmiocie dopuszczenia go składania powyższych depozycji uzależnione jest od spełnienia przez podejrzanego warunków szczegółowo wskazanych w treści art. 3 ust. 1 u.ś.k. Precyzując należy wskazać, że podejrzany musi przekazać organowi prowadzącemu postępowanie posiadaną przez siebie wiedzę odnośnie działalności przestępczej, jak też ujawnić majątek zarówno swój, ale i innych sprawców, oraz zobowiązać się do spełnienia przesłanek zawartych w art. 3 ust. 1 pkt. 2 u.ś.k.. Taki sposób sformułowania przesłanek świadczy jednak o tym, że program ochrony nie powinien być wdrożony wcześniej aniżeli przed wydaniem przez sąd okręgowy postanowienia w trybie art. 5 ustawy¹¹¹⁹. Za powyższym stanowiskiem przemawia okoliczność, że dopiero w trybie art. 5 ust. 2 u.ś.k. dokonuje się analizy dotyczącej zadośćuczynienia przez kandydata na świadka koronnego dyspozycji art. 3 ustawy, bowiem ta

¹¹¹⁴ Rodzice, dziadkowie pradiadkowie.

¹¹¹⁵ Dzieci, wnuki, prawnuki.

¹¹¹⁶ Prostej tj. wstępnych lub zstępnych np. ojczym, macocha, pasierb oraz bocznej – rodzeństwo małżonka, mąż siostry bądź żona braka) lub stopniu (ojczym, macocha), jak również osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a wreszcie osoba pozostająca we wspólnym pożyciu.

¹¹¹⁷ Wyrok SA w Łodzi z dnia 30 stycznia 2002 r., II Aka 234/01, Prok i Pr 2004, nr 4, poz. 27

¹¹¹⁸ S. Zimnoch, *Osoba najbliższa w prawie karnym*, PS 1971, nr 9, s. 14.

¹¹¹⁹ Odmienne T. Grzegorzcyk (w:) T. Grzegorzcyk, *Kodeks...*, s. 1457; B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, s. 168.

kompetencja należy jedynie do sądu. Nadto, zanim uprawomocni się postanowienie sądu w zakresie dopuszczenia dowodu z zeznań świadka koronnego, gwarancje bezpieczeństwa tegoż świadka powinno zapewnić wyłączenie jawności w toku postępowania.

Optowanie za odmiennym stanowiskiem, opierającym się na wykładni funkcjonalnej, jest racjonalne ze względu na chęć zapewnienia ochrony podejrzanemu, którego bezpieczeństwo jest zagrożone właściwie od momentu złożenia przez niego wyjaśnień w celu ubiegania się o nadanie mu statusu świadka koronnego¹¹²⁰. Na poparcie stanowiska przyjętego zgodnie z wykładnią funkcjonalną można by powołać także argument dotyczący użycia art. 14 ust. 3 ustawy tj. zapisu o możliwości udzielenia ochrony podejrzanemu, jednakże wraz z nadaniem statusu świadka koronnego osoba ta nie przestaje występować w procesie karnym w charakterze podejrzanego, bowiem postępowanie wobec niej nie jest umorzone, a jedynie zawieszona. Dopiero na skutek odwołania się do treści przepisu z art. 17 ust. 1, zgodnie z którym wniosek o objęcie ochroną może być złożony zarówno przez świadka koronnego jak i podejrzanego (w kontekście art. 3 u.ś.k.¹¹²¹), można zająć stanowisko, że objęcie ochroną lub pomocą może nastąpić zanim zostanie wydane orzeczenie sądu w trybie art. 5 ust. 3 u.ś.k.¹¹²². Nadto nie sposób wskazać od którego momentu można uznać, że spełnione zostały przesłanki z art. 3 ust. 1 ustawy warunkujące możliwość zastosowania programu ochrony świadka koronnego¹¹²³. W tym miejscu warto rozważyć zasadność dokonania korekty legislacyjnej polegającej na sprecyzowaniu niebudzącym żadnych wątpliwości momentu, od którego możliwe jest zdrożenie programu ochrony. W obecnie obowiązującym stanie prawnym niemożliwe jest wdrożenie systemu ochrony już etapie podjęcia przez podejrzanego zobowiązania w formie protokolarnej w trybie art. 3 ust. 1 pkt 2 ustawy, a dopiero po wskazaniu przez niego niezbędnych informacji w zakresie okoliczności danej sprawy. Jednocześnie należy wskazać, że przyznanie podejrzanemu lub osobie najbliższej ochrony i pomocy może obejmować każdą formę przewidzianą w ustawie, z wyłączeniem udostępnienia dokumentów umożliwiających posłużenie się fikcyjną tożsamością. Warto również wskazać na obowiązek polegający na stosownym pouczeniu podejrzanego o możliwych konsekwencjach nieuzyskania statusu świadka koronnego (w

¹¹²⁰ Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana...*, s. 25.

¹¹²¹ B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, s. 105.

¹¹²² Tym niemniej warto zauważyć, że powyższa regulacja stanowi swoistą niekonsekwencję, gdyż interpretacja dotycząca możliwości wcześniejszego zastosowania środków ochrony i pomocy jest wewnętrznie sprzeczna z wykładnią systemową, która ma pierwszeństwo przez wykładnią funkcjonalną, zaś po wykładni językowej, która w tym zakresie nie jest jednoznaczna.

¹¹²³ E. Gruza, *Programy ochrony...*, s. 81-107.

nawiązaniu do art. 21 ust. 2 u.ś.k.), co powinno nastąpić jeszcze przed wdrożeniem wobec niego programu ochrony w trybie art. 14 ust. 3 u.ś.k. Niewątpliwie pouczenie to powinno zostać dokonane w formie pisemnej.¹¹²⁴

Przechodząc do dalszej części rozważań dotyczących omawianego art. 14 ustawy o świadku koronnym należy wskazać, że dyspozycja ust. 4 tegoż przepisu statuuje drugi ze wskazanych w ustawie zakazów dowodowych o charakterze bezwzględny, bowiem pierwszy zakaz uregulowany został w art. 6 ustawy. Tym niemniej, zaraz z art. 14 ust. 4 nie jest ściśle związany z *meritum* postępowania karnego. Ustawodawca bowiem wprowadził zakaz przeprowadzenia czynności dowodowej, która mogłaby skutkować ujawnieniem okoliczności wskazanych w art. 14 ust. 1, 1b i 2. Biorąc powyższe pod uwagę należy stwierdzić, że jest to zakaz zupełny¹¹²⁵, co z kolei oznacza, iż zakazowi dowodowemu nie tylko podlega zakres oraz przebieg zastosowanych środków ochrony lub pomocy, ale również samo ich wdrożenie czyli objęcie świadka koronnego programem ochrony¹¹²⁶. Zatem, zakaz dowodzenia należy definiować wyłącznie jako wyeliminowanie przeprowadzenia danego dowodu przewidzianego przez ustawę, które jest dopuszczalne na gruncie postępowania dowodowego. Powyższe nie oznacza jednak w uzasadnionej sytuacji zakazu udzielenia przez organ, który stosuje ochronę (oskarżyciel publiczny) bądź ją wykonuje (Komendant Główny Policji bądź Dyrektor Generalny Służby Więziennej) stosowanej informacji osobie uprawnionej do uzyskania środków pomocy na podstawie odrębnych przepisów i posiadającej dostęp do informacji niejawnych na podstawie ustawy o ochronie informacji niejawnych¹¹²⁷.

Kontynuując powyższą tematykę należy wskazać, że zakaz dowodowy nie został sformułowany precyzyjnie, bowiem nawet zastosowanie wykładni językowej nie umożliwia wskazania czy zakaz dotyczy także każdego teraźniejszego oraz przeszłego postępowania, czy też odnosi się do postępowania każdego rodzaju. Regulacja w zakresie zakazu dowodzenia posiada co do zasady minimum dwie istotne przesłanki, a to ochronę danego świadka oraz osób dla niego najbliższych, jak również zachowanie w tajemnicy metod i szczegółów czynności wykonywanych przez służby ochraniające świadka koronnego¹¹²⁸. Wyjaśnienie tej kwestii jest niewątpliwie bardzo istotne, bowiem zakaz uznany jako bezwzględny może także

¹¹²⁴ M. Krasowski, *Ochrona świadka koronnego*, Annales Universitatis Mariae Curie – Skłodowska, vol. XXIX, Lublin 2002, s. 160-176.

¹¹²⁵ B. Kurzępa, *Zakazy dowodzenia w procesie karnym*, Prokurator 2002, Nr 2, s. 50.

¹¹²⁶ E. Gruza, *Program ochrony...*, s. 81-107.

¹¹²⁷ B. Kurzępa, *Zakazy dowodzenia...*, s. 50.

¹¹²⁸ *Idem*.

działać na niekorzyść świadka¹¹²⁹. Jednakże, nie sposób wyeliminować możliwości dokonania czynu zabronionego związanego z zaistnieniem zastosowanej formy pomocy, niejednokrotnie także ze skutkiem w postaci narażenia świadka koronnego na zagrożenie lub nawet spowodowanie szkody lub uszczerbku. Nie budzi jednak żadnych wątpliwości okoliczność, że zakaz dowodowy dotyczy wszystkich postępowań, w toku których świadek koronny składa swoje depozycje. Jednocześnie warto nadmienić, że zakaz dowodzenia nie dotyczy art. 14 ust. 1a u.ś.k. co zaś skutkuje tym, że można dowodzić okoliczności, jakim naruszeniem uprawnień mających swoje źródło w kodeksie karnym wykonawczym poddano świadka koronnego lub inną osobę objętą programem ochrony, przebywającą w jednostce penitencjarnej. Nie sposób pominąć również okoliczność, że zgodnie z treścią art. 23 pkt 2 ustawy, ogół danych dotyczących okoliczności udzielenia danemu świadkowi koronnemu bądź jego osobie najbliższej ochrony albo pomocy mają charakter niejawnny, co skutkuje objęciem ich klauzulą niejawności najwyższego stopnia tj. ściśle tajne¹¹³⁰.

Odnosząc się do kwestii formalnych dotyczących *stricte* samego wniosku o ochronę należy wskazać, że kwestię tą m.in. reguluje art. 16 ustawy o świadku koronnym. Zgodnie z jego treścią objęcie osoby pełnoletniej programem ochrony, o której traktuje art. 14 ustawy, jest uzależnione od złożenia Komendantowi Centralnego Biura Śledczego Policji bądź Dyrektorowi Generalnemu Służby Więziennej wniosku, w którym dana osoba zobowiązuje się do przestrzegania zasad oraz zaleceń w przedmiocie udzielonego programu ochrony, jak również do wykonywania obowiązków spoczywających na osobie z mocy ustawy oraz wynikających z orzeczeń i decyzji, które są prawomocne – w przypadku zastosowania ochrony lub pomocy w postaci zmiany miejsca pobytu lub wydaniu dokumentów dotyczących zmiany tożsamości¹¹³¹. W zakresie wdrożenia systemu ochrony i pomocy w trybie art. 14 u.ś.k., oskarżyciel publiczny wydaje postanowienie na wniosek świadka koronnego lub podejrzanego, który spełnił przesłanki określone w art. 3 ust. 1 bądź osoby dla nich najbliższej (art. 17 ust. 1 u.ś.k.)¹¹³². W zakresie ochrony osobistej, na wniosek świadka koronnego bądź osoby dla niego najbliższej, którzy są w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności lub jest wobec nich stosowany areszt tymczasowy, prokurator może wydać postanowienie w przedmiocie udzielenia ochrony osobistej, którą z kolei wykonuje Dyrektor

¹¹²⁹ Jako przykład można wskazać niemożność dochodzenia przez świadka roszczeń odszkodowawczych powstałych na skutek błędu lekarskiego przy wykonaniu operacji plastycznej bądź zabiegu chirurgicznego.

¹¹³⁰ E. Gruza, *Programy ochrony...*, s. 81-107.

¹¹³¹ M. Krasowski, *Ochrona świadka koronnego...*, s. 160-176.

¹¹³² B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, s. 105.

Generalny Służby Więziennej z uwagi na fakt, że przebywają w zakładach karnych lub aresztach śledczych (art. 17 ust. 2 u.ś.k.). Prokurator ma uprawnienie również do wydania tego postanowienia z urzędu, jednakże dopiero po uzyskaniu zgody osób mających być objętych ochroną (art. 17 ust. 3 u.ś.k.). Na orzeczenie w zakresie zastosowania środków ochrony lub pomocy przysługuje środek odwoławczy w postaci zażalenia (art. 17 ust. 4 u.ś.k.).¹¹³³

Na gruncie powyższych rozważań warto niewątpliwie poruszyć kwestię dotyczącą właściwości organów w przedmiocie wdrożenia systemu ochrony świadka koronnego¹¹³⁴. W pierwszej kolejności należy wskazać, iż organem właściwym do wykonywania postanowień oskarżyciela publicznego opisanych powyżej jest Komendant Centralnego Biura Śledczego Policji, jednakże z wyłączeniem postanowień w zakresie ochrony osobistej osób odbywających karę pozbawienia wolności bądź osób tymczasowo aresztowanych, którzy przebywają w zakładach karnych lub aresztach śledczych (art. 18 ust. 1 u.ś.k.)¹¹³⁵. Do kompetencji Komendanta Centralnego Biura Śledczego Policji należy określenie formy ochrony lub pomocy stosownie do stopnia zagrożenia osób objętych ochroną (art. 18 ust. 2 u.ś.k.) lub też modyfikowanie formy ochrony lub pomocy, w tym także wysokości udzielonej pomocy finansowej (art. 18 ust. 3 u.ś.k.). Na zarządzenia Komendanta Centralnego Biura Śledczego w przedmiocie wskazanym powyżej przysługuje środek odwoławczy w postaci zażalenia do prokuratora prowadzącego lub nadzorującego postępowanie przygotowawcze (art. 18 ust. 4). Wyjątkiem jest niejako zażalenie w zakresie wydania dokumentów, przeprowadzenie zabiegu chirurgicznego oraz operacji plastycznej, bowiem ten środek odwoławczy rozpoznaje Prokurator Generalny (art. 18 ust. 5 u.ś.k.).

Warto również wskazać na regulację, zgodnie z którą Funkcjonariusze Policji w zakresie wykonywanej ochrony mogą wprowadzać, również w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych, we współdziałaniu z określonymi organami państwa, dane osób chronionych do odpowiednich systemów informatycznych i kartotek, skorowidzów, ksiąg, wykazów, a także innych zbiorów ewidencyjnych organów państwowych, jak również jednostek samorządu terytorialnego, odrębnych państwowych lub komunalnych jednostek organizacyjnych oraz instytucji niepaństwowych, które realizują zadania publiczne (art. 18a ust. 1). Nadto, instytucje wymienione powyżej są zobowiązane do udzielania pomocy

¹¹³³ Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana*..., s. 25.

¹¹³⁴ E. Gruza, *Programy ochrony*..., s. 81-107.

¹¹³⁵ D. Dzieduszycki, *Akademia Policyjna*..., s. 46-52; G. Maziej, *Polskie FBI*..., s. 24.

funkcjonariuszom Policji, jak też współpracującym z nimi funkcjonariuszom odrębnych organów państwa podczas wykonywania czynności opisanych w ustępie 1 (art. 18a ust. 2). W art. 18a ust. 3 zawarto klauzulę, zgodnie z którą nie popełnia czynu zabronionego osoba, która na podstawie ustawowych przepisów poleca sporządzić, kieruje sporządzaniem, udziela pomocy w sporządzaniu, sporządza, jak również zabezpiecza dokumenty bądź się nimi posługuje.¹¹³⁶

3. Środki ochrony i pomocy wynikające z ustawy z dnia 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym

3.1. Ochrona osobista

Środek ochrony polegający na udzieleniu ochrony osobistej może być wdrożony wobec świadka koronnego wówczas, gdy zaistniały okoliczności stwarzające prawdopodobieństwo powstania sytuacji skutkującej koniecznością natychmiastowego wyeliminowania zagrożenia życia lub zdrowia osoby chronionej. Ochrona osobista może przybrać różne formy. Pierwszą z nich jest stała obecność funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby objętej ochroną lub też dostosowanie przez Dyrektora Generalnego Służby Więziennej warunków, w którym osoba chroniona odbywa areszt tymczasowy lub karę pozbawienia wolności, do wymogów umożliwiających danej osobie bezpieczeństwo osobiste w warunkach izolacyjnych. Ochrona osobista może polegać także na czasowej obecności funkcjonariusza lub funkcjonariuszy Policji w pobliżu osoby chronionej, bądź na czasowej obserwacji tej osoby oraz otoczenia, w którym przebywa. Kolejną formą ochrony jest wskazywanie osobie chronionej miejsca, w którym może bezpiecznie przebywać, jak również czasu i sposobu przemieszczania się. Jako ostatni środek ochrony osobistej wskazano określenie zakresu, warunków oraz sposobu komunikowania się osoby objętej ochroną z innymi osobami.¹¹³⁷

W tym miejscu warto odwołać się do pojęcia ochrony, które można określać w kategorii działania podejmowanego w celu zapewnienia bezpieczeństwa życia, zdrowia bądź też nietykalności cielesnej danej osoby¹¹³⁸. Niewątpliwie ochrona osobista może być realizowana poprzez stałą ochronę. Otóż, co do zasady istotną stałą ochroną jest zaplanowane oraz

¹¹³⁶ E. Gruza, *Programy ochrony...*, s. 81-107.

¹¹³⁷ *Idem.*

¹¹³⁸ B. Służalska, J. Służalski, *Prawonik ochrony. Słownik tematyczny*. Lublin 2008, s. 74-75.

systematyczne działanie ochronne, które jest realizowane przez określony czas w chronionym obiekcie przez całą dobę oraz 7 dni w tygodniu. ochronnym w obiekcie przez całą dobę i 7 dni w tygodniu. Nadto, ochrona o charakterze stałym stanowi bezpośrednią ochronę fizyczną, nie zaś element zabezpieczenia technicznego¹¹³⁹. W odróżnieniu od ochrony stałej, ochrona czasowa jest rodzajem takich czynności ochronnych, które nie są dokonywane w sposób stały i ciągły. Taka forma ochrony stosowana jest zazwyczaj wtedy, gdy przemawiają za tym względy ekonomiczne bądź stopień zagrożenia danej osoby. Reasumując, ochrona w znaczeniu *sensu largo* obejmuje zarówno aktywne jak i pasywne czynności mające na celu ochronę i zabezpieczenie przez każdym bezprawnym zagrożeniem i to niezależnie od tego, czy sprawcy tych czynów będą pociągnięci do odpowiedzialności karnej za popełnione przestępstwo. Warto także wyodrębnić podział ochrony na ochronę aktywną oraz pasywną. I tak, jako ochronę aktywną definiuje się zespół ruchów, których celem jest zapewnienie ochrony przed niebezpieczeństwem. Z kolei ochrona pasywna polega na obecności jednostki odpowiedzialnej za ochronę danej osoby w określonym miejscu i czasie, w którym może pojawić się zagrożenie¹¹⁴⁰.

Ochrona osobista jest niewątpliwie środkiem o charakterze wyjątkowym w tym znaczeniu, że jego zastosowanie jest uwarunkowane istnieniem wysokiego stopnia zagrożenia dla życia lub zdrowia świadka koronnego. Różnica między zagrożeniem niekwalifikowanym a zagrożeniem wysokiego stopnia jest analizowane z uwzględnieniem przesłanek, które odnoszą się do okoliczności zarówno przedmiotowych (rodzaju, sposobu i okoliczności popełnienia czynu), jak też podmiotowych po stronie sprawcy, ale także świadka oraz relacji między nimi. Jednocześnie należy wskazać, że właściwości oraz warunki osobiste stanowią nawiązanie do potrzeb ofiar o szczególnym charakterze. Nadto, środek polegający na ochronie osobistej winien być stosowany jedynie wówczas, gdy istnieje realne zagrożenie dla życia lub zdrowia świadka koronnego.¹¹⁴¹

Przesłanką umożliwiającą zastosowanie środków ochrony osobistej jest również istnienie wysokiego zagrożenia dla życia lub zdrowia świadka koronnego, a w konsekwencji konieczność zapewnienia ochrony długotrwałej¹¹⁴². Mając powyższe na względzie należy wskazać, że ochrona osobista, w zależności od stopnia zagrożenia, może polegać na stałej bądź czasowej obecności funkcjonariuszy w pobliżu osoby chronionej, jak też czasowej

¹¹³⁹ *Idem.*

¹¹⁴⁰ *Idem.*

¹¹⁴¹ E. Gruza, *Programy ochrony...*, s. 81-107.

¹¹⁴² E. Ornacka, *Młot na gangi...*, s. 35.

obserwacji osoby chronionej oraz otoczenia, w którym przebywa¹¹⁴³. Organy stosujące środek ochrony osobistej mogą również wskazać osobie chronionej bezpieczne miejsce, w którym winna przebywać, ale także czas i sposób przemieszczania się. Możliwe jest również określenie zakresu, warunków i sposobu w jaki osoba chroniona może kontaktować się z innymi osobami. Ochrona osobista, zwłaszcza w zakresie stałej obecności funkcjonariuszy w otoczeniu osoby chronionej, jest niewątpliwie jednym z najbardziej efektywnych środków ochrony stosowanych wobec świadka koronnego. Stosunkowo obszerny katalog środków ochrony osobistej warunkuje elastyczne dopasowanie danego środka ochrony do potrzeb określonej osoby i sprawy.¹¹⁴⁴

3.2. Zmiana tożsamości

Jednym z najważniejszych i najbardziej skutecznych środków ochrony świadka koronnego jest wydanie osobie objętej ochroną dokumentacji umożliwiającej używanie innych aniżeli własne danych osobowych w wypadkach wyjątkowego zagrożenia jej życia i zdrowia. Tym niemniej, ustawodawca określił również odrębne sytuacje, które warunkują możliwość zastosowania środka w postaci zmiany tożsamości¹¹⁴⁵. Po pierwsze, środek ten może mieć zastosowanie wówczas, gdy inne formy ochrony lub pomocy okazały się niewystarczające w celu zapewnienia bezpieczeństwa wobec osoby chronionej bądź też gdy ochrona lub pomoc mają charakter długotrwały. Nadto, o ile zaistnieją przesłanki wskazane powyżej, osobie objętej ochroną można udostępnić także dokumenty pozwalające na używanie innej tożsamości, a uprawniające do przekroczenia granicy państwowej, jednakże może to nastąpić jedynie wtedy, gdy ze względu na stopień zagrożenia opuszczenie terytorium kraju przez daną osobę jest konieczne w celu zapewnienia jej efektywnej ochrony¹¹⁴⁶. Kolejną przesłanką jest uzasadnienie wyjazdu poza granicę kraju ważnymi sprawami osobistymi, o ile powyższe nie powoduje zwiększenia zagrożenia życia lub zdrowia oraz nie narusza interesu wymiaru sprawiedliwości. Jako ostatnią przesłankę wskazano konieczność posługiwania się omawianą dokumentacją ze względów bezpieczeństwa¹¹⁴⁷. Warto w tym miejscu nadmienić, że osoba chroniona nie ponosi żadnych kosztów związanych

¹¹⁴³ Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana*..., s. 25.

¹¹⁴⁴ E. Gruza, *Programy ochrony*..., s. 81-107.

¹¹⁴⁵ A. Marek (w:) A. Marek, E. Pływaczewski, *Przestępczość zorganizowana*..., s. 34.

¹¹⁴⁶ Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana*..., s. 25.

¹¹⁴⁷ J. Wojciechowski, *Najpierw przestępstwo*... Rzeczypospolita z dnia 19 lutego 2001 r.

z wydaniem dokumentów¹¹⁴⁸.

Tym niemniej, wydanie dokumentów wskazanych powyżej winno być poprzedzone dokonaniem czynności umożliwiających wprowadzenie nowych danych osobowych do stosownych dokumentów urzędowych, w zakresie niezbędnym do efektywnej ochrony¹¹⁴⁹. Nadto, przed wydaniem dokumentacji pozwalającej na zmianę tożsamości, osoba objęta ochroną zobowiązana jest do przekazania Komendantowi Centralnego Biura Śledczego Policji dokumenty, które dotychczas posiadała w celu identyfikacji jej danych osobowych. Z kolei na Komendancie Centralnego Biura Śledczego Policji spoczywa obowiązek zapewnienia wydania tychże dokumentów, a następnie przyjęcia do depozytu dokumentów tożsamości dotychczas posiadanych przez osobę chronioną¹¹⁵⁰. W sytuacji uzasadnionej wzięciem udziału w czynnościach postępowania prowadzonego w trybie ustawy lub w czynnościach cywilnoprawnych oraz innych sytuacjach wyjątkowych, wydaje się dokumenty tożsamości osobie chronionej na czas trwania powyższych czynności¹¹⁵¹.

Odnosząc się do kwestii formalnych związanych ze stosowaniem tego środka ochrony należy wskazać że w sytuacji udzielenia pomocy w tym zakresie Komendant Centralnego Biura Śledczego Policji ma obowiązek zapewnić osobie objętej ochroną odbieranie przesyłek pocztowych do niej adresowanych za pośrednictwem funkcjonariusza Policji posiadającego stosowne pełnomocnictwo osoby chronionej będą Komendanta Centralnego Biura Śledczego Policji¹¹⁵². Powyższa czynność może być wykonywana zarówno pod adresem określonym na przesyłce pocztowej lub w umowie o świadczenie usług pocztowych, w placówce operatora pocztowego, jak również pod adresem wskazanym operatorowi pocztowemu przez Komendanta Centralnego Biura Śledczego Policji. Co do zasady na funkcjonariuszu Policji spoczywa obowiązek okazania w trakcie odbioru przesyłki stosownego upoważnienia. Następnie taka przesyłka powinna być przekazana osobie chronionej za pokwitowaniem, jednakże przed wręczeniem przesyłki, funkcjonariusz za zgodą osoby chronionej może sprawdzić zawartość tej przesyłki. W sytuacji odmowy pokwitowania odbioru przesyłki przez osobę chronioną, funkcjonariusz Policji, który sprawuje ochroną winien zamieścić adnotację o odmowie pokwitowania odbioru na właściwym dokumencie¹¹⁵³.

¹¹⁴⁸ M. Krasowski, *Ochrona świadka koronnego...*, s. 160-176.

¹¹⁴⁹ J. Wojciechowski, *Najpierw przestępstwo...* Rzeczypospolita z dnia 19 lutego 2001 r.

¹¹⁵⁰ E. Gruza, *Programy ochrony...*, s. 81-107.

¹¹⁵¹ Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana...*, s. 25.

¹¹⁵² D. Dzieduszycki, *Akademia Policyjna...*, s. 46-52; G. Maziej, *Polskie FBI...*, s. 24.

¹¹⁵³ B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, s. 105 i nast.

3.3. Zmiana miejsca pobytu lub zatrudnienia

Rozpoczynając rozważania w zakresie środka polegającego na zmianie miejsca pobytu lub zatrudnienia należy zaakcentować, że ten rodzaj pomocy może być udzielony w szczególności w sytuacji konieczności zapewnienia długotrwałej ochrony bądź stwierdzenia, iż udzielona ochrona osobista nie jest wystarczająca do efektywnego przeciwdziałania zagrożeniu życia lub zdrowia osoby objętej ochroną¹¹⁵⁴. Definiując pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu warto wskazać, że pomoc owa polega na podjęciu czynności o charakterze zarówno organizacyjnym jak też finansowym, a umożliwiających osobie chronionej pobyt w miejscu innym aniżeli dotychczasowe¹¹⁵⁵. I tak, pomoc taka może w szczególności przybrać formę udostępnienia tymczasowego lokalu mieszkalnego, który zapewnia elementarne potrzeby bytowe. Pomoc może także polegać na pomocy w wynajęciu lub zakupie mieszkania, bądź na pomocy w przeprowadzce lub zagospodarowaniu. Środek pomocy obejmuje także kwestię pomocy przy umieszczeniu dzieci w szkole, przedszkolu lub żłobku. Jako ostatnią formę pomocy ustawodawca wskazał na podejmowanie niezbędnych czynności do ochrony mieszkania oraz mienia, które pozostały w poprzednim mieszkaniu, jak również czynności polegających na roztoczeniu opieki nad pozostawioną osobą niedołązną lub chorą, którą osoba objęta ochroną się zajmowała, a wreszcie na załatwieniu istotnych spraw życiowych mających związek ze zmianą miejsca pobytu¹¹⁵⁶.

Aby zastosować pomoc w postaci zmiany miejsca zatrudnienia, musi zostać spełniona jedna w wymienionych przesłanek. Pierwszą z nich jest związek dotychczasowego miejsca zatrudnienia z istnieniem zagrożenia życia lub zdrowia wobec świadka koronnego, a drugą - konieczność zapewnienia źródła utrzymania osobie chronionej powstałej na skutek zmiany miejsca pobytu¹¹⁵⁷. Także ten rodzaj pomocy może być wykonywany w różnych formach, a zwłaszcza poprzez uzyskiwanie i przekazywanie informacji o możliwościach zatrudnienia albo przez udzielenie pomocy w zdobyciu nowych kwalifikacji zawodowych lub podniesieniu poziomu wykształcenia. Tym niemniej, udzielenie tego środka pomocy powinny być poprzedzone analizą przeprowadzoną przez Komendanta Centralnego Biura Śledczego Policji, a dotyczącą kwestii kwalifikacji zawodowych oraz innych warunków osobistych

¹¹⁵⁴ B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, s. 105 i nast.

¹¹⁵⁵ *Idem*.

¹¹⁵⁶ E. Gruza, *Programy ochrony...*, s. 81-107.

¹¹⁵⁷ Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana...*, s. 25.

osoby chronionej¹¹⁵⁸.

Także w zakresie środka polegającego na zmianie miejsca pobytu świadka koronnego lub innej osoby uprawnionej, istnieje obowiązek zapewnienia osobie objętej ochroną odbieranie przesyłek pocztowych do niej adresowanych za pośrednictwem funkcjonariusza Policji posiadającego stosowne pełnomocnictwo osoby chronionej będą Komendanta Centralnego Biura Śledczego Policji¹¹⁵⁹. Powyższa czynność może być wykonywana zarówno pod adresem określonym na przesyłce pocztowej lub w umowie o świadczenie usług pocztowych, w placówce operatora pocztowego, jak również pod adresem wskazanym operatorowi pocztowemu przez Komendanta Centralnego Biura Śledczego Policji. Co do zasady na funkcjonariuszu Policji spoczywa obowiązek okazania w trakcie odbioru przesyłki stosownego upoważnienia. Następnie taka przesyłka powinna być przekazana osobie chronionej za pokwitowaniem, jednakże przed wręczeniem przesyłki, funkcjonariusz za zgodą osoby chronionej może sprawdzić zawartość tej przesyłki. W sytuacji odmowy pokwitowania odbioru przesyłki przez osobę chronioną, funkcjonariusz Policji, który sprawuje ochroną winien zamieścić adnotację o odmowie pokwitowania odbioru na właściwym dokumencie¹¹⁶⁰.

3.4. Przeprowadzenie operacji plastycznej

Środek pomocy polegający na przeprowadzeniu operacji plastycznej, jako nieomal najbardziej drastyczny, może być udzielony jedynie wówczas, gdy wyeliminowanie charakterystycznych cech wyglądu lub przeprowadzenie operacji plastycznej jest konieczne w celu zapewnienia bezpieczeństwa osobie objętej ochroną oraz skutkować będzie istotną zmianą wyglądu tej osoby. Pomoc w tym zakresie polega zarówno na samym zorganizowaniu, ale również na sfinansowaniu przeprowadzenia zabiegu lub operacji w specjalizującej się w tym zakresie jednostce wykonującej działalność leczniczą.¹¹⁶¹

Warto jednocześnie nadmienić, że Komendant CBŚP posiada uprawnienie do wskazania lekarzy oraz placówek medycznych, od których świadek koronny może uzyskać opiekę zdrowotną. Istotne jest, że osoba chroniona jest zobowiązana do stosowania się do

¹¹⁵⁸ D. Dzieduszycki, *Akademia Policyjna...*, s. 46-52; G. Maziej, *Polskie FBI...*, s. 24.

¹¹⁵⁹ *Idem*.

¹¹⁶⁰ J. Wojciechowski, *Najpierw przestępstwo...* Rzeczypospolita z dnia 19 lutego 2001 r.; M. Krasowski, *Ochrona świadka koronnego...*, s. 160-176.

¹¹⁶¹ E. Gruza, *Programy ochrony...*, s. 81-107; Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana...*, s. 25.

wszystkich warunków związanych z udzieleniem tegoż środka pomocy. W sytuacji bowiem uchybienia powyższemu regułom świadek koronny zobowiązany jest zwrócić koszty związane z udzieloną opieką zdrowotną, w tym z przeprowadzonym zabiegiem bądź operacją plastyczną¹¹⁶².

3.5. Pomoc finansowa na pokrycie kosztów uzyskania świadczeń opieki zdrowotnej oraz pomoc finansowa przeznaczona na pokrycie kosztów utrzymania w razie niemożności zatrudnienia

Środek pomocy w postaci pomocy finansowej może zostać przyznany dopiero wówczas, gdy osoba objęta ochroną nie posiada źródeł utrzymania, ani też nie może podjąć zatrudnienia z powodu istniejącego zagrożenia jej życia lub zdrowia, które jest ściśle związane z podjęciem pracy, jak też w wypadku braku możliwości podjęcia zatrudnienia¹¹⁶³. Osobom pełnoletnim pomoc finansowa może być udzielona jedynie do wysokości przeciętnego wynagrodzenia w poprzednim kwartale, ogłaszanego przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego na podstawie art. 20 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r., o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych¹¹⁶⁴. Z kolei osobom małoletnim można przyznać pomoc finansową do wysokości 50% kwoty wskazanej powyżej. Jedynie w szczególnie uzasadnionych sytuacjach kwota udzielonej pomocy może odbiegać od norm opisanych. Środki pomocy finansowej przyznane chronionej osobie mogą być wypłacane jej zarówno w gotówce za stosownym pokwitowaniem, ale również przekazem pocztowym, pieniężnym, przelewem, bądź w inny sposób uprzednio uzgodniony wraz z osobą chronioną¹¹⁶⁵. Warto także nadmienić, że Komendant Centralnego Biura Śledczego Policji ma uprawnienie przyznania osobie chronionej pomocy finansowej celem zagospodarowania jeszcze przed zakończeniem ochrony i pomocy¹¹⁶⁶. W wypadku, gdy osobie chronionej udzielana jest również pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu, osoba ta zobowiązana jest do pokrywania ze środków uzyskanych w ramach pomocy finansowej kosztów utrzymania lokalu mieszkalnego.

¹¹⁶² E. Gruza, *Programy ochrony...*, s. 81-107

¹¹⁶³ *Idem*.

¹¹⁶⁴ Dz.U. z 2015 r., poz. 748.

¹¹⁶⁵ J. Wojciechowski, *Najpierw przestępstwo...* Rzeczypospolita z dnia 19 lutego 2001 r.; M. Krasowski, *Ochrona świadka koronnego...*, s. 160-176.

¹¹⁶⁶ D. Dzieduszycki, *Akademia Policyjna...*, s. 46-52; G. Maziej, *Polskie FBI...*, s. 24.

4. Cofnięcie środków ochrony i pomocy wobec świadka koronnego

Rozpoczynając rozważania dotyczące przesłanek cofnięcia ochrony stosowanej wobec świadka koronnego należy wskazać, że procedura ta została uregulowana w odniesieniu do ściśle oznaczonych osób. Otóż, zgodnie z art. 18b u.ś.k., w razie zaistnienia sytuacji umyślnego naruszenia przez osobę objętą ochroną zasad bądź zaleceń w przedmiocie ochrony, bądź w przypadku uporczywego uchylania się od wykonywania spoczywających na osobie obowiązków, Komendant Centralnego Biura Śledczego Policji lub Dyrektor Generalny Służby Więziennej obligatoryjnie występuje do oskarżyciela publicznego, który prowadzi postępowanie, z wnioskiem o cofnięcie ochrony lub pomocy¹¹⁶⁷. W zakresie powyższego wniosku oskarżyciel wydaje postanowienie. Z kolei prokurator prowadzący postępowanie ma możliwość wydania postanowienia o cofnięciu lub zakończeniu ochrony lub pomocy zarówno działając z urzędu, jak też na wniosek osoby którą objęto ochroną, po uprzednim zasięgnięciu opinii Komendanta Centralnego Biura Śledczego Policji lub Dyrektora Generalnego Służby Więziennej. Na postanowienie oskarżyciela publicznego w zakresie cofnięcia lub zakończenia ochrony i pomocy, osobom objętym ochroną przysługuje środek odwoławczy w postaci zażalenia skierowany do prokuratora nadzrędnego. Nadto, wydanie orzeczenia w przedmiocie cofnięcia albo zakończenia ochrony lub pomocy nie jest w żaden sposób zależne od wydania postanowienia w zakresie umorzenia zawieszzonego postępowania w trybie art. 9 ust. 2 ustawy.¹¹⁶⁸

Nadto, zgodnie z § 20 ustawy o świadku koronnym Komendantowi Centralnego Biura Śledczego Policji bądź Dyrektorowi Generalnemu Służby Więziennej przysługuje uprawnienie polegające na wystąpieniu do oskarżyciela publicznego o cofnięcie ochrony lub pomocy, w wypadku gdy osoba chroniona naruszy zasady i zalecenia w przedmiocie ochrony, lub nie wykona obowiązków nałożonych na nią ustawą, a szczegółowo opisanych we wcześniejszej części rozprawy (art. 16 ust.1 pkt 2 ustawy).¹¹⁶⁹ Powyższe uprawnienie przysługuje także w zakresie wystąpienia o zakończenie ochrony lub pomocy, kiedy ustaną przesłanki uzasadniające ich udzielenie. Następnie, Komendant Centralnego Biura Śledczego Policji ma obowiązek przekazać oskarżycielowi publicznemu zarządzenie wydane w zakresie udzielonej świadkowi ochrony i pomocy. Nadto, w celu zapewnienia bezpieczeństwa osobie ochronionej Komendant Centralnego Biura Śledczego Policji winien współpracować z innymi

¹¹⁶⁷ B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, s. 105 i nast.

¹¹⁶⁸ T. Grzegorzczak (w:) T. Grzegorzczak (red.) *Kodeks postępowania...*, s. 650 i nast.

¹¹⁶⁹ M. Krasowski, *Ochrona świadka koronnego...*, s. 160-176.

organami, jak również instytucjami państwowymi i samorządowymi, w tym ze szkołami i uczelniami¹¹⁷⁰.

Jednocześnie zaakcentowania wymaga, że cofnięcie ochrony lub pomocy następuje w przypadkach określonych w art. 18b ust 1 i art. 21 ust. 1 ustawy (o czym szczegółowo poniżej), jak również w sytuacji, gdy osoba chroniona w szczególny sposób nie przestrzega warunków ochrony lub pomocy, a zwłaszcza gdy nie przestrzega porządku prawnego lub zataja istotną wiedzę mającą wpływ na udzieloną ochronę. Świadek może także rażąco naruszyć warunki ochrony poprzez niestosowanie się do niezbędnych w celu ochrony poleceń funkcjonariuszy sprawujących ochronę albo korzystanie z pomocy w sposób niezgodny z jej przeznaczeniem.¹¹⁷¹

Komendant Centralnego Biura Śledczego posiada w trybie art. 18 ustawy uprawnienie do wydania zarządzenia o zmianie formy pomocy, które polega na wydaniu dokumentów umożliwiających używanie innych aniżeli własne danych osobowych. W sytuacji uchylecia środków ochrony osoba, której udostępniono takie dokumenty jest zobowiązana do ich zwrócenia w terminie 7 dni od dnia uprawomocnienia się zarządzenia. Jeżeli zaś wydanie dokumentów pozwalających na używanie innych niż własne danych osobowych nastąpiło jedynie na czas określony, wówczas osoba, której wydano dokumenty, jest zobowiązana do ich zwrócenia w terminie 7 dni od daty ustania wspomnianej formy pomocy. Jednocześnie warto wskazać, że wnioski, protokoły, postanowienia, ale również inne dokumenty i materiały zawierające dane dotyczące ochrony lub pomocy, podlegają wyłączeniu z akt postępowania (art. 23 ustawy).¹¹⁷²

Zgodnie z treścią regulacji z § 24 u.ś.k., ochronę i pomoc kończy się w sytuacji uwzględnienia wniosku osoby chronionej o zakończenie ochrony lub pomocy, bądź ustania zagrożenia życia i zdrowia wobec osoby objętej ochroną, jak również zdobycia dokumentacji umożliwiającej używanie innych niż własne danych osobowych lub możliwości zarobkowania. Wniosek powyższe może być cofnięty do momentu wydania postanowienia przez oskarżyciela publicznego.¹¹⁷³

Omawiając szczegółowo powyższe regulacje w pierwszej kolejności należy skoncentrować się na treści przepisu 18b u.ś.k., w którym dokonano uregulowania sposobu

¹¹⁷⁰ B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, s. 105 i nast

¹¹⁷¹ G. Maziej, *Skruszony przestępca...* 3, s. 43; A. Łukaszewicz, *Nowa twarz świadka*, Rzeczpospolita z dnia 8 lutego 2001 r.

¹¹⁷² Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana...*, s. 25; B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, s. 105 i nast.

¹¹⁷³ Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana...*, s. 25; B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, s. 105 i nast.

procedowania w sytuacji zaprzestania realizacji programu ochrony świadka koronnego w odniesieniu do konkretnie uprawnionej osoby bądź osób. Niewątpliwie finalizacja programu ochrony świadka następuje poprzez zakończenie ochrony lub pomocy albo poprzez wydanie decyzji o ich cofnięciu. Zaakcentować należy, że na podstawie art. 18b ust. 5 ustawy cofnięcie bądź zakończenie programu ochrony nie jest w żaden sposób związane z wydaniem orzeczenia w przedmiocie umorzenia w trybie art 9 ust 2 zawieszono uprzednio postępowania przeciwko podejrzanemu, który został dopuszczony do udziału w postępowaniu karnym w charakterze świadka koronnego¹¹⁷⁴. Mając powyższe na względzie można wskazać, że zakończenie lub cofnięcie programu ochrony może zaistnieć w każdym czasie. Regulacja art. 18b ustawy statuuje dwie odrębne formy zakończenia programu ochrony¹¹⁷⁵. Pierwsza z nich dotyczy sytuacji, w której cofnięcie ochrony następuje na podstawie wniosku organu wykonującego program ochrony, będącego konsekwencją uchybienia przez osobę chronioną zasadom i obowiązkom związanym z udziałem w programie ochrony (art. 18b ust. 1 i 2). Druga z kolei wynika z decyzji oskarżyciela publicznego podjętej z urzędu bądź na wniosek osoby chronionej (art. 18b ust.3).¹¹⁷⁶

Z uwagi na okoliczność, że ustawodawca zastosował celowo dwa odrębne określenia tj. cofnięcie oraz zakończenie programu ochrony, to zgodnie z regułą zakazu wykładni synonimicznej w innym przypadku występuje jedno, zaś w innym drugie ustanie ochrony lub pomocy. Poszerzenie i uszczegółowienie powyższych pojęć nastąpiło w art. § 20 ust. 1, § 21 i w § 24 rozporządzenia¹¹⁷⁷.

Mając na względzie powyższą konkluzję należy wskazać, że cofnięcie ochrony następuje w przypadku naruszenia przez osobę objętą ochroną zasad i zaleceń w przedmiocie ochrony, jak też w sytuacji uporczywego nie wykonywania obowiązków wskazanych w art. 16 ust. 1 pkt 2 ustawy. Cofnięcie ochrony następuje również w sytuacji, o której stanowi art. 21 ust 1 tj. ustania programu ochrony świadka koronnego z uwagi na utratę przez świadka przywileju bezkarności w trybie art. 10 lub art. 11 u.ś.k. Zaistnienie powyższego skutku jest również uwarunkowane rażącym naruszeniem przez osobę chronioną warunków udzielenia ochrony lub pomocy, a w szczególności poprzez nie przestrzeganie porządku prawnego, zatajanie istotnych informacji mających znaczenie dla wykonywanej ochrony, nie stosowanie

¹¹⁷⁴ E. Pływaczewski (w:) E. Pływaczewski, J. Świączyński (red.) *Przestępczość zorganizowana i wybrane problemy jej przeciwdziałania. Policja wobec przestępczości zorganizowanej*, Szczytno 1997, s. 45-46.

¹¹⁷⁵ M. Krasowski, *Ochrona świadka koronnego...*, s. 160-176.

¹¹⁷⁶ M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa o świadku koronnym. Komentarz. Zarys instytucji w Europie*, Warszawa 2011, s. 288 i nast.

¹¹⁷⁷ *Idem*.

się do niezbędnych w celu ochrony poleceń funkcjonariuszy sprawujących ochronę, a wreszcie korzystanie z pomocy w sposób niezgodny z jej przeznaczeniem.¹¹⁷⁸

W świetle powyższej regulacji oraz rozporządzenia Rady Ministrów w przedmiocie udzielania ochrony i pomocy środkom koronnym i innym osobom należy wskazać, że zakończenie ochrony lub pomocy stanowi konsekwencję następujących sytuacji. Po pierwsze, dotyczy to ustania przesłanek faktycznych, które stanowiły podstawę zastosowania programu ochrony i pomocy (§ 20 ust.1 pkt 2 rozporządzenia). Po drugie, w zakresie uwzględnienia wniosku osoby objętej ochroną o zakończenie ochrony lub pomocy (§ 24 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia). Kolejnym argumentem przemawiającym za koniecznością uchylecia systemu ochrony świadka jest ustanie zagrożenie życia i zdrowia wobec osoby chronionej (§ 24 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia). Ostatnią przesłanką jest uzyskanie dokumentacji umożliwiającej używanie innych aniżeli własne danych personalnych bądź możliwości zarobkowania (§ 24 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia).¹¹⁷⁹

Analizując przesłanki warunkujące zakończenie programu ochrony świadka koronnego zawarte w akcie wykonawczym można dojść do konkluzji, że powyższa regulacja obarczona jest niedoskonałościami oraz swoistą luką w postaci pominięcia terminu na jaki wdrożono lub przedłużono ochronę lub pomoc na mocy postanowienia oskarżyciela publicznego w trybie art. 17 ust. 1 lub ust. 3 ustawy o świadku koronnym¹¹⁸⁰. Z kolei trzecia wymieniona przesłanka określona w § 24 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Rady Ministrów¹¹⁸¹ stanowi co do zasady jedynie wariant pierwszej przesłanki, bowiem taki rodzaj zagrożenia jest w istocie przesłanką faktyczną uzasadniającą zastosowanie ochrony. Nadto, ustalenie jako przesłanki zakończenia programu ochrony przesłanki czwartej tj. uzyskania dokumentów umożliwiających używanie fikcyjnej tożsamości pozostaje w sprzeczności z dyspozycją art. 14 ust. 1 ustawy oraz z § 18 rozporządzenia, które traktują wydanie osobie objętej ochroną tej dokumentacji jako formę pomocy stosowaną na czas oznaczony bądź nieoznaczony. Mając na względzie powyższe wydanie dokumentacji nigdy nie powinno stanowić przesłanki warunkującej zakończenie pomocy. Taka forma zredagowania ostatniej z przesłanek jest również wadliwa w chociażby w kontekście gramatyki języka polskiego, w szczególności wobec użycia w § 24 ust. 1 pkt 3 in fine rozporządzenia zwrotu „lub możliwości zarobkowania”. Nie sposób w oparciu o powyższe wskazać, czy przepis dotyczy wydania

¹¹⁷⁸ M. Krasowski, *Ochrona świadka koronnego...*,s. 160-176.

¹¹⁷⁹ M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa o świadku koronnym...*,s. 288 i nast.

¹¹⁸⁰ *Idem.*

¹¹⁸¹ Ustanie zagrożenia życia lub zdrowia osoby chronionej.

dokumentacji z fikcyjną tożsamością oraz stworzenia przez to możliwości zarobkowania (mimo, że ustawa nie łączy ze sobą powyższych przesłanek), czy też uzyskanie możliwości zarobkowania jest niezależną przesłanką zakończenia programu ochrony, co byłoby również przejawem sprzeczności, analogicznie jak w przypadku przesłanki ustania zagrożenia życia lub zdrowia, bowiem samodzielność finansowa stanowi przesłankę z § 20 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia.¹¹⁸²

Warto równocześnie nadmienić, że ustawa w żaden sposób nie wskazuje, o naruszenie których zasad bądź zaleceń ochrony chodzi jako podstawę jej cofnięcia, jednak nie sposób uznać, aby ustawodawca uwzględniał inne przesłanki aniżeli te, który są określone w trybie art. 18 ust. 2 u.ś.k., a które musi przestrzegać osoba objęta ochroną na podstawie art. 16 ust. 1 pkt 1 ustawy¹¹⁸³. Jednocześnie należy zaakcentować, że naruszenie opisanych powyżej zasad lub zaleceń musi mieć charakter umyślny, bowiem ustawa nie wskazuje na definicję legalną, która jednak funkcjonuje w obrębie prawa karnego. Biorąc powyższe pod uwagę, pojęcie umyślności należy rozważać stosowanie do normy art. 9 § 1 k.k.¹¹⁸⁴. Zatem, wskazany warunek można uznać za spełniony w sytuacji naruszenia zalecenia lub zasady przez osobę chronioną w sposób umyślny, tj. z zamiarem naruszenia tych zasad, bez względu na motyw, bądź też gdy zamiar danej osoby obejmował realizację innego celu, jednak osoba objęta ochroną przewidywała, że może dojść do naruszenia zasad lub zaleceń i godziła się na to.¹¹⁸⁵

Ustawodawca nie wskazał odrębnych warunków, aniżeli sama umyślność naruszenia zasad lub zaleceń. Nie sposób jednak uznać, że powyższa okoliczność może stanowić uzasadnienie wobec zastosowania restrykcji z art. 18b ust. 1-2 ustawy o świadku koronnym. Zanim Komendant CBŚP albo Dyrektor Służby Więziennej skieruje wniosek, a tym bardziej oskarżyciel publiczny przed wydaniem orzeczenia w przedmiocie cofnięcia programu ochrony, winien w sposób szczegółowy przeanalizować całokształt sytuacji, w jakiej doszło do naruszenia zasad lub zaleceń. Nadto, należy również dokonać analizy w zakresie tego, czy osoba chroniona naruszyła tylko jeden, czy większą liczbę warunków ochrony oraz czy powyższe było wynikiem sytuacji, która może zostać chociażby częściowo usprawiedliwiona czyli tzw. sytuacja motywacyjna. Organy winny także wziąć pod uwagę czy osoba objęta ochroną miała możliwość zachowania się w sposób odmienny bądź czy mogła uzgodnić z

¹¹⁸² M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa o świadku koronnym*..., s. 288 i nast.

¹¹⁸³ Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana*..., s. 25; B. Kurzępa, *Świadek koronny*..., s. 105 i nast.

¹¹⁸⁴ Zgodnie z tą normą prawną czyn zabroniony jest popełniony w sposób umyślny wówczas, gdy sprawca tegoż czynu ma zamiar go popełnić tj. jeżeli chce go popełnić bądź też gdy przewiduje możliwość popełnienia czynu zabronionego i na to się godzi.

¹¹⁸⁵ M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa o świadku koronnym*..., s. 288 i nast.

organem chroniącym jednorazowego bądź czasowego odstępiania od zachowania zasady lub zalecenia ochrony¹¹⁸⁶. Ważne jest również, czy osoba chroniona na wcześniejszym etapie również dopuszczała się naruszenia zasad oraz czy spowodowane naruszenie powodowało zagrożenie i realną szkodę wobec osoby chronionej, osób trzecich bądź dla funkcjonariuszy organu realizującego ochronę.¹¹⁸⁷

W sytuacji naruszenia przez osobę chronioną obowiązków wskazanych w art. 16 ust. 1 pkt 2 ustawy, obligatoryjnie jest wystąpienie znamienia działania danej osoby, która została zobowiązana do zrealizowania określonych obowiązków, w sposób uporczywy. Jako uporczywość należy definiować działanie charakteryzujące się złą wolą, lekceważeniem porządku prawnego nakładającego dany obowiązek, jak również długotrwałością oraz powtarzalnością uchylania się od wykonania danego obowiązku, mimo posiadania innych możliwości¹¹⁸⁸. Warto również zaakcentować, że jakkolwiek w ust. 2 użyto zwrotu, na podstawie którego oskarżyciel publiczny ma obowiązek wydania postanowienia w przedmiocie wniosku z ust. 1, to powyższe nie oznacza, iż prokurator jest tym wnioskiem związany. Jako oczywista jawi się zatem konkluzja, że oskarżyciel nie musi uwzględnić wniosku.¹¹⁸⁹

Wobec cofnięcia programu ochrony lub pomocy w trybie art. 18b ust. 1 może zaistnieć poważny problem dotyczący sposobu podjęcia decyzji w sytuacji, gdy program ochrony dotyczy kilku osób, nie zaś jednej (czyli np. świadka koronnego i jego najbliższych), a naruszenia zasad i zaleceń dopuszcza się tylko jedna z tych osób. W takiej sytuacji, gdy istnieje możliwość wyeliminowania z programu ochrony jedynie osoby dopuszczającej się naruszenia zasad i zaleceń przy jednoczesnym zachowaniu efektywnej ochrony wobec pozostałych osób objętych ochroną, to wówczas należy rozważyć pozostawienie ochrony w stosunku do tych osób, a w szczególności jeżeli dotyczy to osób małoletnich i ich opiekunów. Warto jednak zwrócić uwagę na problem, jaki zaistnieje w wypadku zastosowania programu ochrony polegającego na zmianie tożsamości osób chronionych, gdy na skutek uchylenia

¹¹⁸⁶ E. Gruza, *Programy ochrony...*, s. 81-107

¹¹⁸⁷ M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa o świadku koronnym...*, s. 288 i nast.

¹¹⁸⁸ Wyrok SA w Łodzi z dnia 18 stycznia 2001 r., II Aka 241/00, Prok i Pr wkł 2002, nr 9, poz. 20; postanowienie SA w Krakowie z dnia 13 grudnia 2000, II Akz 289/00, KZS 2000, z. 12, poz. 28; wyrok SN z dnia 27 lutego 1996 r., II KRN 200/95, Prok i Pr wkł 1996, nr 10, poz. 8.

¹¹⁸⁹ Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana...*, s. 25; B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, s. 105 i nast.

programu jedynie wobec jednej z osób (w szczególności świadka koronnego) musi ona powrócić do prawdziwej tożsamości.¹¹⁹⁰

Należy także zwrócić uwagę na kwestię naruszenia przez osobę objętą ochroną tylko jednej z form ochrony lub pomocy podczas gdy stosowane są wobec niej także inne formy. Wobec powyższego powstaje zagadnienie, czy wniosek Komendanta CBŚP lub Dyrektora Generalnego Służby Więziennej może dotyczyć cofnięcia tylko jednego środka ochrony, który uprzednio został przez osobę naruszony, czy też wszystkich zastosowanych środków. W tym miejscu warto raz jeszcze wskazać, że istotą zastosowania programu świadka koronnego, który zawiera szereg zasad i obowiązków (art. 16 ust. 1 ustawy), jest zapewnienie kompleksowego wsparcia osobom uprawnionym¹¹⁹¹. Mając powyższe na względzie można wywodzić, że osoby chronione nie posiadają uprawnień do samodzielnego modyfikowania warunków, a zwłaszcza poprzez naruszanie któregoś z nich. Tym niemniej może zaistnieć sytuacja, w której osoba chroniona dojdzie do przekonania, że określona forma ochrony jest w stosunku do niej nadmiernie uciążliwa bądź że nie istnieje już potrzeba jej zastosowania. Wówczas osoba objęta ochroną może wystąpić z wnioskiem skierowanym do Komendanta CBŚP lub Dyrektora Generalnego Służby Więziennej o zmodyfikowanie sposobu realizacji ochrony, bądź z wnioskiem do oskarżyciela publicznego o zaprzestanie jej udzielania¹¹⁹². Nadto, zgodnie z dyspozycją ust. 3 cofnięcie lub zakończenie programu ochrony może także nastąpić na wniosek osoby chronionej lub z urzędu. Zgodnie z treścią § 24 ust 2 rozporządzenia, do momentu wydania przez oskarżyciela publicznego orzeczenia w zakresie złożonego wniosku, może on zostać cofnięty przez osobę objętą ochroną. Z kolei z dyspozycji art. 18b ust. 3 ustawy w żaden sposób nie wynika, aby niedopuszczalne było złożenie do oskarżyciela publicznego wniosku co do cofnięcia lub zakończenia ochrony lub pomocy przez Komendanta CBŚP lub Dyrektora Generalnego Służby Więziennej. Powyższe może nastąpić, o ile organ wykonawczy poweźmie również inne aniżeli wymienione w ust. 1 argumenty przemawiające za tą decyzją.¹¹⁹³

Kontynuując powyższe rozważania należy również wskazać, że wydanie przez oskarżyciela publicznego postanowienia na podstawie art. 18b ust.3 ustawy o świadku koronnym uwarunkowane jest uprzednim uzyskaniem opinii Komendanta CBŚP, zaś w

¹¹⁹⁰ M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa o świadku koronnym...*, s. 288 i nast.

¹¹⁹¹ E. Gruza, *Programy ochrony...*, s. 81-107

¹¹⁹² Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana...*, s. 25; B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, s. 105 i nast.

¹¹⁹³ M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa o świadku koronnym...*, s. 288 i nast.

zakresie stosowania form ochrony w stosunku do świadka koronnego bądź innej osoby uprawnionej, która została osadzona w jednostce penitencjarnej, opinii Dyrektora Generalnego Służby Więziennej¹¹⁹⁴. W sytuacji stosowania w stosunku do takiej osoby zarówno środków ochrony jak i pomocy, jako nieodzowne jawi się uzyskanie opinii pochodzącej od obu wskazanych organów. Jednocześnie warto nadmienić, że ustawodawca nie określił terminu opiniowania oraz mocy prawnej samej opinii¹¹⁹⁵. Należy zatem uznać, iż to oskarżyciel winien określić stosowny termin na przekazanie stanowiska, który jednak powinien być stosunkowo długi i umożliwiający odniesienie się przez organ opiniujący w przedmiocie cofnięcia ochrony lub pomocy w sposób rzetelny. Niezastosowanie się przez organ wykonawczy do terminu określonego przez prokuratora winno być traktowane jako akceptacja stanowiska prokuratora. Z uwagi na okoliczność, że ustawodawca celowo nie użył w ust. 3 zwrotu „za zgodą” a „po zasięgnięciu opinii”, to wyraźnie wskazuje na okoliczność że sporządzona przez organ wykonawczy opinia w żaden sposób nie wiąże prokuratora. W wypadku jednak nie wyrażenia aprobaty w opinii sporządzonej przez organ, oskarżyciel winien raz jeszcze w sposób rzetelny przeanalizować argumenty wskazane przez ten organ, który jest w sposób bezpośredni odpowiedzialny za efektywną ochronę świadka koronnego.¹¹⁹⁶

W dalszej części, odnosząc się do *stricte* formalnych aspektów należy wskazać, że orzeczenie oskarżyciela publicznego w zakresie cofnięcia lub zakończenia stosowania środków ochrony albo pomocy podlega zaskarżeniu w trybie art. 18b ust. 4 ustawy o świadku koronnym¹¹⁹⁷. W tym wypadku warto mieć na względzie, że orzeczenie w trybie art. 18b ust. 2 ustawy jest co do zasady analogiczne do postanowienia¹¹⁹⁸ z ust. 3, bowiem stanowi o

¹¹⁹⁴ M. Krasowski, *Ochrona świadka koronnego...*, s. 160-176.

¹¹⁹⁵ Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana...*, s. 25; B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, s. 105 i nast.

¹¹⁹⁶ M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa o świadku koronnym...*, s. 288 i nast.

¹¹⁹⁷ Jednocześnie nie sposób pominąć, że sposób sformułowanie również tej regulacji nie jest jednoznaczny, bowiem nie sposób posiłkując się nawet wykładnią gramatyczną wskazać, czy środek zaskarżenia w postaci zażalenia obowiązuje wobec obu postanowień, tj. wydanych w trybie art. 18b ust. 2 i 3 ustawy i świadku koronnym, czy jedynie wobec tego drugiego (za tym stanowiskiem z kolei przemawia wykładnia językowa, bowiem analogiczne jest określenie postanowienia w ust. 3 i 4 ustawy). Z uwagi na brak możliwości podjęcia jednoznacznego stanowiska również w oparciu o wykładnię systemową, konieczne jawi się odwołanie do wykładni celowościowej.

¹¹⁹⁸ Powyższe postanowienie w pewnym zakresie jest odmienne co do stadium inicjatywnego, jednak skutek wydania orzeczenia pozytywnego tj. w przedmiocie ustania lub ograniczenia środka ochrony albo pomocy, jest tożsamy dla osoby chronionej. Wobec powyższego brak jest racjonalnych argumentów, aby ograniczyć takiej osobie uprawnienie do kontroli zasadności postanowienia wydanego przez oskarżyciela publicznego jedynie co do postanowienia wydanego w trybie art. 18b ust. 3, *ergo* należy uznać, że środek zaskarżenia przysługuje również na orzeczenie wydane w trybie art. 18b ust. 2 ustawy. Zażalenie przysługuje co do

dalszym utrzymaniu, ograniczeniu bądź zakończeniu realizacji programu ochrony świadka koronnego w stosunku do danej osoby nim objętej¹¹⁹⁹.

Odnosząc się zaś do legitymacji do wniesienia środka zaskarżenia należy wskazać, że zażalenie może wnieść jedynie osoba uprawniona do ochrony lub pomocy, odnośnie wdrożonego programu ochrony świadka koronnego. Mając powyższe na względzie warto nadmienić, że takie prawo posiada również Komendant CBŚP oraz Dyrektor Generalny Służby Więziennej, w zakresie złożonego przez te organy wniosku w trybie art. 18b ust. 1 ustawy o świadku koronnym¹²⁰⁰. Także w tym przypadku przy zastosowaniu wykładni celowościowej można dojść do przekonania, że środek zaskarżenia przysługuje nie tylko osobie objętej ochroną w sposób bezpośredni, ale też innym osobom, wobec których program ochrony był stosowany tj. zwłaszcza osobom najbliższym, wobec których też niewątpliwie istnieją skutki uprawomocnienia się postanowienia. Środek zaskarżenia, na podstawie art. 25 u.ś.k., wnosi się w terminie 7 dni liczonym od dnia, w którym osoba objęta ochroną zapoznała się z jego treścią, zgodnie z przepisami o ochronie informacji niejawnych¹²⁰¹. Organem odwoławczym jest prokurator nadrzędny nad prokuratorem, który wydał orzeczenie (art. 18b ust. 4 ustawy o świadku koronnym w zw. z art. 465 § 2 k.p.k.). Posiłkując się treścią art. 45 § 1 k.p.k. należy wskazać, że prokuratorem nadrzędnym jest prokurator kierujący jednostką organizacyjną wyższego stopnia, jak również prokurator danej jednostki bądź prokurator delegowany do niej w zakresie czynności mu zleconych. Jednocześnie, jako prokuraturę nadrzędną definiuje się prokuraturę wyższą o jeden stopień. Wątpliwości jednak może wzbudzać przekazanie tejże kognicji wobec prokuratora nadrzędnego zamiast sądu, podobnie jak w art. 17 ust. 4 ustawy o świadku koronnym.¹²⁰²

zasady na decyzję pozytywną (co do cofnięcia bądź zakończenia stosowania środków ochrony lub pomocy), jak też na decyzję negatywną, skoro przyjęto że jest to zażalenie na postanowienie w zakresie cofnięcia albo zakończenia programu ochrony.

¹¹⁹⁹ M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa o świadku koronnym...*, s. 288 i nast.

¹²⁰⁰ Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana...*, s. 25; B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, s. 105 i nast.

¹²⁰¹ Zażalenie wnosi się za pośrednictwem organu, który wydał postanowienie tj. oskarżyciela publicznego (art. 428 § 1 kpk, art. 460 kpk, art. 463 § 1 kpk, art. 465 § 1 kpk).

¹²⁰² M. Gabriel-Węglowski, *Ustawa o świadku koronnym...*, s.288 i nast.

ZAKOŃCZENIE

Przystępując do podsumowania przeprowadzonych wywodów, warto rozpocząć od wskazania, że zapewnienie ochrony świadkowi w procesie karnym stanowi fundamentalną konieczność mającą na celu poszanowanie praw i wolności danego człowieka. Stanowi również istotny składnik w oparciu o który winno funkcjonować każde państwo prawne. Istniejące środki ochrony pozwalają świadkowi na powzięcie przekonania, że organy wymiaru sprawiedliwości dołożą należytych starań, aby udział w procesie karnym nie wiązał się z nadmiernymi dolegliwościami, a nawet z zagrożeniami dla życia lub zdrowia świadka, bądź osób mu bliskich.

Warto także wskazać, że wszelkie odstępstwa od zagwarantowania świadkowi ochrony w procesie karnym prowadzić będą do pogwałcenia nie tylko wspomnianej zasady państwa prawnego, ale również podstawowych zasad, którymi kieruje się proces karny. Niemniej jednak zaznaczyć należy, że już samo stosowanie ochrony wobec świadka może stwarzać szereg wątpliwości. Po pierwsze, organy stosujące ochronę wobec świadka mają do dyspozycji szereg aktów prawnych regulujących tą kwestię. Raz jeszcze bowiem wypada podkreślić, że środki ochrony świadka rozproszone są w kilku aktach prawnych, zarówno krajowych jak i międzynarodowych. Mogą one być bowiem przyznane zarówno na podstawie regulacji Kodeksu postępowania karnego, jak też na podstawie ustawy z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, która kształtuje zasady, warunki i zakres stosowania środków ochrony i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, jak również osób im najbliższych (w odniesieniu do świadka o statusie zwyczajnym, świadka – pokrzywdzonego oraz świadka małoletniego). Z obowiązujących przepisów prawnych niewątpliwie wynika, że w odniesieniu do świadka anonimowego mają zastosowanie przepisy k.p.k, zaś wobec świadka koronnego ustawa o świadku koronnym, jak również wydane na podstawie tych ustaw rozporządzenia. Jak wykazano w części niniejszej rozprawy dotyczącej środków ochrony poszczególnych świadków, *gros* środków ochrony przewidzianych w przepisach k.p.k. ma zastosowanie już z racji samego uczestnictwa danej osoby w procesie karnym w charakterze świadka, zaś warunkiem zastosowania u.o.p.p.ś jest zagrożenie dla

życia lub zdrowia pokrzywdzonego bądź świadka lub osób im najbliższych w związku z toczącym się procesem karnym (art. 1 ust. 1 ustawy).

Systematyzując rozważania poczynione w niniejszej rozprawie raz jeszcze wypada podkreślić, że zakres ochrony osoby, która składa zeznania w procesie karnym uzależniony jest co do zasady od statusu prawnego, jaki dana osoba posiada. Kompleksowa analiza przepisów kodeksu karnego, kodeksu postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym, a wreszcie ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka oraz szeregu innych aktów prawnych prowadzi do wniosku, że można wyodrębnić różne rodzaje środków ochrony w zależności od statusu procesowego danej osoby. Mając powyższe na względzie można stwierdzić, że organy stosujące środki ochrony stoją przed dylematem, która ustawa jest względniejsza wobec świadka. Celem dokonania analizy powyższej kwestii konieczne jawi się udzielenie odpowiedzi na pytanie o wzajemną relację obu ustaw, jednakże rozważania w tym zakresie zostaną przedstawione w kolejnych wnioskach. Kolejną wątpliwość może wzbudzać wśród organów stosujących ochronę wybór stosownego środka ochrony. W istocie środki te zostały przewidziane w różnych i niezależnych od siebie aktach prawnych. Należy zatem rozważyć, które środki okażą się efektywne w danej sytuacji. I tak, w tym kontekście wypada nadmienić, że środek ochrony winien być udzielony i dopasowany głównie do istniejącego zagrożenia. Odwołując się do ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka należy wskazać, że przy ocenie stopnia zagrożenia dla życia lub zdrowia winno się brać pod uwagę warunki i właściwości osobiste wskazanych osób, ich ewentualny związek ze sprawcą, jak też rodzaj, sposób oraz okoliczności popełnienia czynu zabronionego i motywację sprawcy. Niemniej jednak, organy orzekające w zakresie zastosowania środka muszą kierować się również względami ekonomicznymi. Oczywistym jest bowiem, że część szeroko omówionych w niniejszej rozprawie środków ochrony wiąże się z ogromnym kosztem. Niewątpliwie koszt udzielenia ochrony w zakresie obecności funkcjonariuszy podczas czynności procesowych jest niewspółmiernie mniejszy od ochrony udzielonej świadkowi koronnemu, a polegającej np. na przeprowadzeniu operacji plastycznej, czy udzieleniu pomocy finansowej połączonej ze zmianą miejsca zamieszkania. Szereg wątpliwości wśród społeczeństwa oraz przedstawicieli doktryny i judykatury wzbudza fakt, że to w istocie skruszonemu przestępcy przyznano najszerszy katalog środków ochrony, który też niewątpliwie wymaga największych nakładów finansowych ze strony państwa.

Kontynuując rozważania w zakresie wątpliwości organów co do stosowanej ochrony, nie sposób pominąć kwestii związanej z uchyleniem środków ochrony. I tak, organy przed

ewentualnym uchyleniem stosowanych środków ochrony i pomocy winny w sposób szczegółowy przeanalizować całokształt sytuacji, w jakiej doszło do naruszenia zasad lub zaleceń. Kolejno, należy także dokonać analizy w zakresie tego, czy osoba chroniona naruszyła tylko jeden, czy większą liczbę warunków ochrony oraz czy powyższe było wynikiem sytuacji, która może zostać chociażby częściowo usprawiedliwiona czyli tzw. sytuacja motywacyjna. Organy winny także wziąć pod uwagę czy osoba objęta ochroną miała możliwość zachowania się w sposób odmienny bądź czy mogła uzgodnić z organem chroniącym jednorazowe bądź czasowe odstępienie od zachowania zasady lub zalecenia ochrony. Ważne jest również, czy osoba chroniona na wcześniejszym etapie również dopuszczała się naruszenia zasad oraz czy spowodowane naruszenie spowodowało zagrożenie i realną szkodę wobec osoby chronionej, osób trzecich bądź dla funkcjonariuszy organu realizującego ochronę. Warto również wskazać, że wobec uchylenia środków pomocy i ochrony może zaistnieć poważny problem dotyczący sposobu podjęcia decyzji w sytuacji, gdy program ochrony dotyczy kilku osób, nie zaś jednej (czyli np. świadek o statusie zwyczajnym i jego najbliżsi), a naruszenia zasad i zaleceń dopuszcza się tylko jedna z tych osób. W takiej sytuacji, gdy istnieje możliwość wyeliminowania z programu ochrony jedynie osoby dopuszczającej się naruszenia zasad i zaleceń przy jednoczesnym zachowaniu efektywnej ochrony wobec pozostałych osób objętych ochroną, to wówczas należy rozważyć pozostawienie ochrony w stosunku do tych osób, a w szczególności jeżeli dotyczy to osób małoletnich i ich opiekunów.

Niewątpliwie jednym z głównych zagadnień analizowanych na gruncie niniejszej rozprawy było scharakteryzowanie systemu ochrony świadka w polskim procesie karnym. Z całą stanowczością należy zająć stanowisko, że w Polsce nie funkcjonuje spójny system ochrony świadka. Po pierwsze powyższy wniosek wynika z tego, że akty prawne dotyczące ochrony świadka rozproszone są w kilku niezależnych aktach prawnych o różnej randze (od ustaw po zarządzenia Komendanta Głównego Policji). W znacznej mierze kwestię ochrony świadków reguluje Kodeks postępowania karnego oraz omawiana ustawa z dnia 28 listopada 2014 roku o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Jednakże, powyższe akty nie regulują w sposób kompleksowy kwestii ochrony świadka, bowiem szereg regulacji zawartych jest również w rozporządzeniach czy też zarządzeniach Komendanta Głównego Policji. Warto w tym miejscu wskazać, że część powyższych regulacji ma charakter niejawnny, co właściwie czyni niemożliwym zapoznanie się z tymi aktami przez osoby, które nie stosują tychże aktów. Kolejno, w odniesieniu do świadka koronnego, kwestię jego ochrony reguluje

ustawa o świadku koronnym, jednakże nie w sposób zupełny, bowiem część regulacji w tym zakresie znajduje się w rozporządzeniu omówionym w niniejszej rozprawie.

Po drugie, system ochrony świadka nie jest spójny, ponieważ nie została dotychczas w żaden sposób uregulowana kwestia zależności pomiędzy stosowaniem Kodeksu postępowania karnego oraz ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka. Mimo, że rozważania w tym zakresie zostaną opisane poniżej, to w tym miejscu warto wskazać, że sytuacja ta powoduje znaczące rozproszenie i stwarza szereg wątpliwości. Nie uregulowano bowiem, czy zastosowanie jednej ustawy powoduje niemożność zastosowania drugiej z nich. Jeżeli zaś przyjąć tę niemożność to która z ustaw ma pierwszeństwo? Które środki ochrony są efektywniejsze i gwarantują skuteczniejszą ochronę wobec świadka? Warto jednocześnie nadmienić, że ochrona na gruncie tych regulacji zostaje udzielona przez zupełnie inne podmioty. A zatem, czy podmioty te mają obowiązek/ możliwość współpracowania ze sobą w celu zapewnienia ochrony świadkowi? A może istnieje możliwość kumulatywnego zastosowania obu ustaw wobec świadka? Brak udzielenia odpowiedzi na powyższe pytania ze strony ustawodawcy determinuje niejako wniosek, że system ochrony świadka nie jest spójny.

Po trzecie, nie może być mowy o spójności systemu ochrony świadka, bowiem udzielenie tejże ochrony uzależnione jest od wielu czynników, które rozproszone są w różnych aktach prawnych. To zaś niewątpliwie powoduje szereg trudności w zakresie stosowania tych środków. I tak, wskazać należy że zakres ochrony osoby, która składa zeznania w procesie karnym uzależniony jest co do zasady od statusu prawnego, jaki dana osoba posiada. Kompleksowa analiza przepisów regulujących tę materię prowadzi do wniosku, że można wyodrębnić różne rodzaje środków ochrony właśnie w zależności od statusu prawnego. Warto w tym miejscu wskazać, że niewątpliwie to świadek o statusie zwyczajnym najczęściej występuje w postępowaniu karnym. Niemniej jednak, to nie temu świadkowi zagwarantowano najszerszy katalog środków ochrony. Raz jeszcze należy podkreślić, że środki ochrony świadka oraz osób mu najbliższych zostały umiejscowione w różnych aktach prawnych. Różnorodność stosowanych środków ochrony oraz zakres ich zastosowania w zależności od danej kategorii świadków, skłaniać może do dokonania ocen i poczynienia w tym zakresie refleksji. Powyższe umożliwia także sklasyfikowanie świadków w zależności od przyznawanej im ochrony. Do najistotniejszych środków ochrony funkcjonujących w polskim systemie prawnym niewątpliwie można zaliczyć przede wszystkim:

- zastrzeżenie danych dotyczących miejsca zamieszkania świadka do wyłącznej wiadomości

prokuratora lub sądu (k.p.k.)

- zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka (k.p.k.)
- wyłączenie jawności rozprawy (k.p.k.)
- ochrona osobista (u.o.p.p.ś oraz u.ś.k.)
- ochrona na czas czynności procesowej (u.o.p.p.ś.)
- zmiana miejsca pobytu lub zatrudnienia (u.o.p.p.ś – co do zmiany miejsca pobytu - oraz u.ś.k.)
- zmiana tożsamości świadka (u.ś.k.)
- przeprowadzenie operacji plastycznej mającej na celu zmianę wyglądu świadka (u.ś.k.)
- udzielenie pomocy finansowej na pokrycie kosztów uzyskania świadczeń opieki zdrowotnej (u.ś.k.)
- udzielenie pomocy finansowej na pokrycie kosztów utrzymania w razie niemożności zatrudnienia (u.ś.k.)

Podsumowując rozważania w tym zakresie warto zaakcentować, że system ochrony świadka winien obejmować jednolity i całościowy program ochrony świadka, który ma zastosowanie wobec każdego zagrożonego świadka i powinien gwarantować zabezpieczenie prawidłowego toku procesu karnego. System ochrony świadka powinien obejmować szeroki katalog środków ochrony, których dobór uzależniony jest od stopnia realnego zagrożenia świadków oraz osób im najbliższych. Niewątpliwie obecny system ochrony świadka określa najszerszy katalog środków ochrony i pomocy w kontekście świadka koronnego czyli tzw. skruszonego przestępcy. Jedynie świadek koronny może skorzystać ze środka polegającego na zmianie tożsamości czy też przeprowadzeniu operacji plastycznej. Takie środki powinny mieć również zastosowanie wobec innego rodzaju świadków, jeżeli ich dobro jest realnie zagrożone z uwagi na konieczność złożenia zeznań oraz ze względu na charakter toczącego się procesu karnego. Sytuacja procesowa oraz osobista tych osób jest analogicznie trudna jak w przypadku świadków koronnych, gdyż osoby te nie wchodziły w konflikt z prawem i nie mają doświadczenia w przedsięwzięciu zachowań umożliwiających zapewnienie realnej ochrony.

Przechodząc do rozważań podjętych na skutek zagadnienia dotyczącego kompletności ustawy z dnia 28 listopada 2014 roku w pierwszej kolejności warto wskazać, że zgodnie z założeniem ustawodawcy akt ten miał w sposób kompleksowy regulować kwestię związaną z ochroną świadka w procesie karnym. Analiza środków ochrony świadka oraz procedury

związanej z zastosowaniem tychże środków prowadzi jednoznacznie do wniosku, że powyższa ustawa nie może być traktowana kompleksowo zarówno w aspekcie podmiotowym jak i przedmiotowym. I tak, podsumowując regulacje u.o.p.p.ś. wskazane i opisane szczegółowo we wcześniejszej części rozprawy należy wskazać, że omawiany akt prawny jest aktem niedoskonałym i posiada liczne rozwiązania, których nie sposób zaakceptować. Niezrozumiała bowiem jest koncepcja, zgodnie z którą świadków należy traktować w analogiczny sposób jak pokrzywdzonych. Są to dwa niezależne od siebie podmioty, których nie należy traktować jednakowo. Myląca może być kwestia, że w sytuacji, gdy pokrzywdzony nie skorzysta z przysługującego mu uprawnienia polegającego na wstąpieniu do procesu karnego w charakterze oskarżyciela posiłkowego, to niewątpliwie posiada status świadka. Niemniej jednak, sytuacja procesowa obu tych podmiotów jest zgoła inna, co zaś uwydatnia się w znacznej mierze w aspekcie dotyczącym przesłuchania świadka o statusie zwyczajnym oraz świadka – pokrzywdzonego. Brak jest podstaw, by traktować te podmioty jednakowo mimo, że istnieje między nimi szereg odrębności, co zaś wykazano we wcześniejszej części rozprawy. Nadto, kontrowersyjne jest też przyznanie świadkowi o statusie zwyczajnym oraz świadkowi - pokrzywdzonemu środków ochrony i pomocy wzorowanych na instytucji świadka koronnego. Podobieństwo tychże środków jest uderzające. Niemniej jednak, u.o.p.p.ś. nie przewiduje możliwości zastosowania wobec świadka i pokrzywdzonego środka ochrony polegającego na przeprowadzeniu operacji plastycznej czy też zmiany tożsamości, mimo że nad takim rozwiązaniem niewątpliwie warto się zastanowić. Nie sposób bowiem uznać, że szerszy katalog środków ochrony powinien przysługiwać świadkowi koronnemu, który jest w istocie skruszonym przestępcą, aniżeli świadkowi czy pokrzywdzonemu. Jak wskazano powyżej, jeżeli stopień zagrożenia dla życia świadka lub osób dla niego najbliższych jest rażący, to warto w tym kontekście rozważyć możliwość zastosowania środków o bardziej radykalnym charakterze, bowiem środki przewidziane w u.o.p.p.ś. mogą okazać się w tej sytuacji niewystarczające. Kontynuując rozważania w zakresie obiekcji jakie budzi poddana szerokiej analizie ustawa o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka warto wskazać, że nie do przyjęcia jest rozwiązanie polegające na udzieleniu pomocy psychologicznej oraz prawnej świadkom i osobom dla nich najbliższym ze środków pochodzących z konta Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej, które mają służyć zaspokojeniu potrzeb ofiar i osób im najbliższych. Istotnym błędem merytorycznym jest również to, że obciążenie realizacją wymienionych środków ochrony i pomocy zostało nałożone na organizacje wspierania ofiar.

Pozostając nadal w tematyce związanej z ustawą o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka należy podkreślić, że oprócz licznych uchybień, które posiada niniejsza ustawa, to w znacznej mierze zrealizowała postulat, by normy prawa krajowego stanowiły gwarancję ochrony godności nie tylko wobec podejrzanych, oskarżonych czy też skazanych, ale przede wszystkich pokrzywdzonych. Na mocy omawianej ustawy wprowadzono nowe brzmienie art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k., zgodnie z którym proces karny winien być ukształtowany w taki sposób, by zostały uwzględnione prawnie chronione interesy pokrzywdzonego przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności. Jak wskazano powyżej, głównym i podstawowym założeniem ustawodawcy było stworzenie kompleksowego aktu prawnego regulującego kwestię ochrony świadka w procesie karnym. Nadto, ustawodawca zwrócił uwagę na okoliczność, że owa ustawa wprowadza nowe, dotychczas nieznane środki ochrony świadka. Niemniej jednak rozważania poczynione na gruncie niniejszej rozprawy pozwalają na wysnucie wniosku, że właściwie żadne z powyższych założeń nie zostało w pełni zrealizowane. Jak wykazano powyżej, u.o.p.p.ś. nie stanowi regulacji, która kompleksowo odnosi się do zagadnienia związanego z ochroną świadka. Nie sposób także uznać, że ustawa wprowadziła nowe i dotychczas nieznane środki ochrony. Niewątpliwie stwierdzić należy, że środki ochrony wzorowane były na tych przysługujących świadkowi koronnemu, jednakże ograniczono ich ilość. Nadto, ustawodawca w sposób błędny dokonał interpretacji przepisów Unii Europejskiej kształtujących sytuację prawną ofiar przestępstw. Wbrew przepisom Unii Europejskiej, w zwłaszcza w zakresie art. 82 ust.2 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, nie można dokonywać działań niekorzystnych dla ofiar czynu zabronionego kosztem innych grup społecznych oraz świadków. W tym miejscu warto także wskazać, że ustawa powyższa zawiera wiele nieścisłości, które w sposób szczegółowy wskazano na gruncie rozważań dotyczących środków ochrony świadka o statusie zwyczajnym. W głównej mierze wątpliwości dotyczą samego wykonywania środków ochrony oraz ich zakresu. Brak jednoznacznego sformułowania ustawodawcy powoduje wątpliwości w zakresie interpretacyjnym. Mając powyższe na względzie należy wskazać, że omawiana ustawa wymaga modyfikacji, by mogła spełniać założenia ustawodawcy.

Równie istotne zagadnienie na gruncie niniejszej rozprawy stanowi uprzednio sygnalizowany problem dotyczący relacji ustawy o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka z Kodeksem postępowania karnego. W tym zakresie należy dokonać analizy dotyczącej tego, czy zastosowanie jednej z tych ustaw powoduje niemożność zastosowania drugiej z nich? Czy obie ustawy można stosować kumulatywnie i niezależnie od siebie? Które

środki ochrony są względniejsze i efektywniejsze dla ochrony świadka? Jeżeli zaś możliwe jest zastosowanie tylko jednej ustawy, to która z nich ma pierwszeństwo? Punktem wyjścia do powyższych rozważań jest stwierdzenie, że k.p.k. i u.o.p.p.ś. tworzą swoiste dwa podsystemy, w obrębie których przewidziano niezależne od siebie środki mające na celu ochronę świadka. Jak wykazano w niniejszej rozprawie, ochrona świadka wynikająca z k.p.k. ma charakter *stricte* procesowy i co do zasady ma zastosowanie już z mocy samego uczestniczenia danej osoby w postępowaniu w charakterze świadka. Z kolei przyznanie środków na podstawie u.o.p.p.ś. uwarunkowane jest określonymi w ustawie przesłankami, które szczegółowo opisano w rozdziale dotyczącym ochrony świadka o statusie zwyczajnym. Nadto zaznaczyć należy, że brak jest regulacji w obu ustawach, które eliminują możliwość zastosowania drugiej ustawy. Kolejno należy wskazać, że stosowanie ochrony wynikającej z k.p.k. w żaden sposób nie ogranicza wykonywania środków ochrony na podstawie u.o.p.p.ś. Posługując się przykładem można nadmienić, że jako dopuszczalna jawi się sytuacja, w której wobec świadka o statusie zwyczajnym zastosowano środek ochrony w postaci ochrony osobistej, a który to świadek skorzystał z prawa do odmowy udzielenia odpowiedzi na pytanie. Kolejno, dopuszczalne jest niewątpliwie wyłączenie jawności rozprawy na wniosek świadka – pokrzywdzonego, o ile zostały spełnione wymienione ustawowo przesłanki, oraz jednocześnie zastosowanie wobec tegoż świadka środka ochrony w postaci ochrony na czas czynności procesowej. Nadto, szczególny tryb przesłuchania świadka małoletniego będzie miał do niego zastosowanie niezależnie od tego, że został mu przyznany środek w postaci zmiany miejsca pobytu. Wobec powyższego warto pokusić się o stwierdzenie, że możliwe jest zastosowanie ochrony kumulatywnie na podstawie obu ustaw. Wynika to w znacznej mierze z tego, że ochrona zapewniona na podstawie obu ustaw ma zupełnie odmienny charakter. Niewątpliwie ochrona zagwarantowana w przepisach k.p.k. nie stanowi *stricte* środków ochrony świadka, bowiem ochrona ta wpływa bezpośrednio na przebieg postępowania karnego. Niemniej jednak nie można odmówić waloru ochrony instytucjom omówionym w niniejszej rozprawie. Wszystkie te instytucje w sposób bezpośredni lub pośredni mają wpływ na ochronę świadka w procesie karnym, a zatem niewątpliwie stanowią istotną część systemu ochrony świadka. Kończąc rozważania w tym zakresie warto wskazać, że przyjęcie drugiej koncepcji polegającej na stwierdzeniu, że stosowanie ochrony zapewnionej w jednej ustawie wyłącza możliwość zastosowania środków ochrony wskazanych w drugiej ustawie, powodowałoby rażące uchybienie obowiązkowi poszanowania prawnie chronionych interesów świadka w procesie karnym.

Rozważania dotyczące wpływu występowania danej osoby w procesie karnym w charakterze świadka na jej prawa i wolności zagwarantowane w Konstytucji RP niewątpliwie należy rozpocząć od twierdzenia, że wszelkie dobra podlegające ochronie posiadają swoje źródło w przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka, o której stanowi art. 30 Konstytucji RP. To właśnie w godności osobistej upatruje się źródła praw i obowiązków, wolności, które z kolei stanowią podstawę porządku konstytucyjnego. Nadto należy podkreślić, że godność osobista stanowi atrybut, którego nie sposób pozbawić, nawet poprzez oddziaływanie drugiego człowieka czy też prawodawcy. Odnosząc się zaś do ochrony świadka oraz możliwości zagwarantowanych przez ustawodawcę a umożliwiających ingerencję w sferę osobistą świadka, uprawnione jest stwierdzenie, że owe czynności organów procesowych naruszają nietykalność osobistą świadka. Z kolei uzyskane od świadka wiadomości na skutek działań tychże organów stanowią ingerencję w prawo do prywatności. Niewątpliwie organy wymiaru sprawiedliwości posiadają uprawnienie do zastosowania środków przymusu wobec świadka, który np. uchyla się od stawiennictwa w siedzibie sądu czy też organów ścigania. To zaś ma bezpośredni wpływ na ograniczenie wolności osobistej. Powyższe wartości są wielokrotnie naruszane w toku postępowania karnego, mimo że są podstawowymi atrybutami każdego człowieka. Jako niezwykle istotne jawi się stanowisko zgodnie z którym tak jak prawa człowieka są czynnikiem ingerencji systemu prawnego, tak szczególna rola w tej mierze przypada nietykalności, prywatności i wolności osobistej.

Nietykalność osobista stanowi wartość, która jest częścią systemu prawnego zajmującą niemal najważniejszą pozycję w zakresie uprawnień człowieka. Niewątpliwie obowiązek poszanowania nietykalności osobistej winien być wyeksponowany, jednakże należy zwrócić uwagę na jego niejednorodny charakter. Uwydatniają się bowiem rozbieżności w wewnętrznej strukturze nietykalności osobistej na aspekt fizyczny i psychiczny. Jak wskazano we wcześniejszej części rozprawy, nietykalność osobistą można definiować jako swobodę dysponowania swym ciałem i kształtowania psychiki, nadto punkt ciężkości stanowi wyeliminowanie naruszenia w obie strefy podlegające ochronie. Niewątpliwie udział świadka w postępowaniu karnym może prowadzić do naruszenia jego nietykalności osobistej, a zwłaszcza nietykalności psychicznej (wewnętrznej). Już sam udział świadka w czynnościach prowadzonych przez organy wymiaru sprawiedliwości skutkuje znacznym dyskomfortem w sferze psychicznej świadka. Z kolei aspekt fizyczny nietykalności osobistej aktualizuje się podczas stosowania wobec świadka środków przymusu bezpośredniego w następstwie odmowy świadka co do udziału w czynnościach.

Uczestniczenie świadka w procesie karnym niekorzystnie wpływa także na prywatność, która stanowi dobro stosunkowo nowe na gruncie systemu prawnego, tym niemniej posiada stabilną pozycję zarówno prawną jak i socjokulturową. Jak wskazuje się w doktrynie, prywatność jest swoistą gwarancją umożliwiającą jednostce formowanie określonego fragmentu życia zgodnie z indywidualnymi preferencjami i potrzebami, co z kolei skutkuje realizacją uprawnień polegających na pozostawaniu w spokoju, do samostanowienia informacyjnego i wizualnego, jak też do decydowania o własnych sprawach. Słusznie określa się prywatność dobrem nadrzędnym o charakterze aksjologicznym, które niejako obejmuje swym zakresem także życie prywatne, życie rodzinne, tajemnicę komunikowania się oraz nietykalność mieszkania tj. dobra określone w art. 47-51 Konstytucji RP oraz art. 8 ust. 1 EKPC . Problematyka dotycząca systemu ochrony świadka, która jest nieodzownie związana z rolą świadka w procesie karnym, zdaje się być najbardziej widoczna w kontekście samostanowienia informacyjnego. Powyższe określane jest jako uprawnienie do podejmowania decyzji w zakresie stopnia ujawniania informacji dotyczących danej jednostki wobec innych osób tudzież wobec organów wymiaru sprawiedliwości. Czynności przeprowadzane z udziałem świadka w trakcie postępowania karnego w postaci przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka mają charakter *stricte* informacyjny, bowiem skutkują powzięciem wiadomości dotyczących zazwyczaj sfery prywatnej świadka. Jednocześnie w trakcie tych czynności ujawniają się dane dotyczące życia prywatnego i rodzinnego świadka oraz cechy jego osobowości. Niejednokrotnie zdarza się sytuacja, w której przeprowadzenie dowodu z zeznań świadka ma bezpośredni wpływ na jego życie rodzinne z uwagi na okoliczność, że w charakterze oskarżonego występuje członek rodziny świadka bądź też osoba jemu najbliższa. Mając powyższe na względzie można postawić tezę, że zarówno rodzaj powziętych danych, sposób ich przechowywania, a następnie wykorzystanie zgromadzonych dowodów w postępowaniu karnym ma niewątpliwie negatywny wpływ na prywatność świadka.

Konkludując należy wskazać, że ingerencją w nietykalność osobistą i prawo do prywatności jest już udział świadka w procesie karnym, który skutkuje naruszeniem sfery psychicznej świadka i wykluczeniem prawa do swobodnego decydowania osoby o wewnętrznym obszarze egzystencjalnym. Jak słusznie wskazuje A. Lach, jeśli by nie potraktować we wskazanych powyżej okolicznościach nietykalności osobistej jako dobra podlegającego ochronie, to wówczas weryfikacja na gruncie aksjologicznym takich wypadków okazałaby się niepełna. Nadto, konieczność udziału świadka w procesie karnym

skutkująca ingerencją w dobra osobiste danego człowieka, może być usprawiedliwiona z punktu widzenia społecznego jedynie koniecznością przeprowadzenia takiego dowodu w celu ustalenia prawdy materialnej zgodnie z zasadami, którymi kieruje się postępowanie karne.

Udział świadka w postępowaniu karnym ma wpływ na jego dobra osobiste, w szczególności na sferę wolności osobistej. Dopuszczalna ingerencja w wolność osobistą jest wynikiem stwarzania przez świadka oporu związanego z udziałem w czynnościach procesowych. Uprawnienia proceduralne przysługujące organom procesowym mogą być wysoce intensywne i dolegliwe dla świadka. Należy jednocześnie wskazać, że naruszenie wolności fizycznej ma immanentny wpływ na wolność psychiczną tj. moralną. Niewątpliwie jednak z uwagi na cele postępowania karnego organy procesowe winny dysponować stosownym marginesem swobody w zakresie orzeczeń co do pozbawienia danej osoby wolności. Tym niemniej uregulowania ustawowe przewidujące możliwość zastosowania pozbawienia wolności muszą charakteryzować się podwyższonymi standardami jakości, zwłaszcza w zakresie stopnia precyzji. Reasumując rozważania odnoszące się do podstaw aksjologicznych ochrony świadka należy wskazać, że niewątpliwie udział świadka w procesie karnym wiąże się z ingerencją w jego dobra osobiste takie jak wolność osobista, nietykalność osobista oraz prawo do prywatności.

Kolejnym aspektem analizowanym w niniejszej rozprawie było określenie wpływu ochrony stosowanej wobec świadka na prawo oskarżonego do obrony. Tytułem wstępu raz jeszcze warto podkreślić, że prawo do obrony, które na przestrzeni lat uległo znacznej ewolucji, niewątpliwie stanowi zasadniczą wartość wobec każdej jednostki. Powyższe wynika zarówno z gwarancji wynikających zarówno z Konstytucji RP, ale również międzynarodowych aktów prawnych, a wreszcie z przepisów k.p.k. Niemniej jednak należy podkreślić, że prawo do obrony, analogicznie jak inne prawa przysługujące jednostce, nie ma charakteru absolutnego i podlega ograniczeniom wynikającym z konieczności realizacji słusznych praw innych osób. Słuszne jawi się stanowisko, zgodnie z którym właściwie tylko słuszne prawa tych osób mogą być niejako przyczynkiem ograniczenia prawa do obrony oskarżonego. I tak, warto w tym miejscu wskazać na to, że ograniczenia powyższe niejednokrotnie stanowią konieczność w celu zapewnienia świadkowi wolności od lęku, zagrożenia czy bezpieczeństwa.

Gwarancje dotyczące ochrony świadka w procesie karnym niewątpliwie skutkują bezpośrednią konfrontacją dwóch wartości, a to interesu oskarżonego z interesem świadka. Jak wskazano powyżej, oskarżonemu należy bowiem zapewnić prawo do obrony, zaś

świadkowi bezpieczeństwo oraz wolność od lęku. Dokonywanie analizy w kontekście dopuszczalności i zakresu stosowania środków ochrony wobec świadka w procesie karnym jest *de facto* analizą dotyczącą znaczenia granic prawa do obrony. I tak, jak wskazano w części rozprawy odnoszącej się poszczególnych środków ochrony świadka, (w znacznej mierze rozważania te dotyczą świadka anonimowego oraz świadka koronnego) funkcjonuje wiele stanowisk przedstawicieli doktryny w tym zakresie. Bowiem przedstawiciele bezwzględnej dominacji prawa oskarżonego do obrony są sceptycznie nastawieni do tak szeroko zagwarantowanych środków ochrony świadka. Zwolennicy wyważenia interesów zarówno oskarżonego jak i świadka są skłonni do zaakceptowania funkcjonujących środków ochrony. Warto w tym miejscu postawić tezę, zgodnie z którą wykonywanie ochrony wobec świadka jest uzależnione od tego, w jaki sposób będzie interpretowane pojęcie prawa do obrony.

Co do zasady prawo do obrony koncentruje się na konieczności umożliwienia oskarżonemu m.in. odpierania przedstawionych mu zarzutów, kwestionowania przeprowadzonych dowodów, które świadczą na jego niekorzyść, czy wreszcie przeprowadzania własnych dowodów na poparcie swojego stanowiska. Powyższe formy obrony stanowią niewątpliwie jedną z najważniejszych gwarancji rzetelnego procesu karnego. Warto przy tym nadmienić, że celem obrony jest uchronienie oskarżonego przed konsekwencjami prawnymi, co może się przejawiać poprzez samodzielną obronę, ale także z pomocą wykwalifikowanego obrońcy. Prawo do obrony i korzystanie z uprawnień wynikających z tegoż prawa jest uprawnieniem oskarżonego, nie zaś jego obowiązkiem. Niemniej jednak, każdy zobowiązany jest do szanowania uprawnienia oskarżonego do korzystania z prawa do obrony, z kolei na organach procesowych spoczywa szczególna powinność polegająca na umożliwieniu oskarżonemu korzystania z posiadanych przez niego uprawnień. Prawo do obrony jako wartość fundamentalna, która przysługuje wszystkim na równych prawach i w równym zakresie, podniesiona została do rangi zasady konstytucyjnej. Nadto, na gruncie polskiej procedury karnej prawo to zagwarantowane zostało w art. 6 k.p.k., zgodnie z którym każdemu oskarżonemu przysługuje prawo do obrony, z uwzględnieniem prawa do korzystania z pomocy obrońcy, o czym należy go pouczyć. Nie sposób jednocześnie pominąć faktu, że również międzynarodowe akty prawne odnoszą się do kwestii prawa do obrony oskarżonego, w tym zwłaszcza Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (art. 14 ust. 3) oraz Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (art. 6 ust. 3). Prawo do obrony, również z uwzględnieniem norm prawa

międzynarodowego, winno być respektowane, zwłaszcza przez organy wymiaru sprawiedliwości.

Jak już wskazano uprzednio, prawo do obrony nie ma charakteru absolutnego i podlega stosownym ograniczeniom. Ograniczenia powyższe są skutkiem konfrontacji prawa do obrony ze słusznymi prawami innych jednostek. Część ograniczeń wynika również z konieczności zapewnienia efektywności procesu karnego. Nadto, funkcjonują także inne zasadnicze i podlegające ochronie wartości społeczne, które niewątpliwie trzeba respektować. W kontekście regulacji procedury karnej warto wspomnieć przede wszystkim o słusznym interesie prawnym innych uczestników postępowania, czy wreszcie o poszanowaniu godności innych stron. Niemniej jednak podkreślić należy, że prawo do obrony może doznać jedynie ściśle określonych w ustawie ograniczeń. Należy je bowiem traktować jako wyjątki od zasady, *ergo* nie jest możliwe zastosowanie wykładni rozszerzającej w tym zakresie.

Niewątpliwie z istotnym naruszeniem możliwości korzystania z przysługującego oskarżonemu prawa do obrony wiąże się sytuacja dopuszczenia dowodu z zeznań świadka anonimowego bądź świadka koronnego. Tym niemniej, również środki ochrony przysługujące świadkowi o statusie zwyczajnym, świadkowi – pokrzywdzonemu oraz świadkowi małoletniemu mają niekorzystny wpływ na prawo do obrony. Powyższe zagadnienie wiąże się bowiem z dylematem, czy ważniejsze jest zagwarantowanie oskarżonemu prawa do obrony, czy też zapewnienie świadkowi ochrony. Mimo, że stanowiska w tym zakresie są podzielone, to jednak warto wskazać, że przedstawiciele doktryny wskazują na powszechne zjawisko naruszenia prawa do obrony oraz jego uszczuplenia. Wskazuje się w tym kontekście również na utrudnienie realizacji prawa do obrony jako skutek wprowadzenia dowodu z zeznań świadka anonimowego czy świadka koronnego. Funkcjonują także bardzo radykalne stanowiska, zgodnie z którymi dopuszczenie dowodu z zeznań tych świadków pozbawia właściwie prawa oskarżonego do obrony, co zaś zostało szczegółowo omówione w rozprawie.

Warto w tym kontekście również nadmienić, że Europejski Trybunał Praw Człowieka niejednokrotnie wypowiadał się w kwestii naruszenia prawa oskarżonego do obrony. W niniejszej rozprawie orzecznictwo powyższe omówiono w kontekście instytucji świadka *incognito*, niemniej jednak można wywodzić z nich ogólne kategorie naruszeń prawa do obrony, które mają zastosowanie również do ochrony innych świadków. I tak, ETPC zwrócił uwagę głównie na kwestię przesłuchania świadka jedynie w początkowej fazie procesu oraz odstąpienie od przesłuchania go na etapie postępowania jurysdykcyjnego. Niewątpliwie w

tym zakresie można uznać, że obecnie obowiązujące przepisy proceduralne odnoszące się do przesłuchania świadka małoletniego czy też pokrzywdzonego małoletniego statują właśnie zasadę jednokrotnego przesłuchania świadka. Warto jednocześnie nadmienić, że nie zawsze oskarżonemu czy też podejrzanemu zagwarantowana jest możliwość uczestniczenia w przesłuchaniu, które odbywa się w specjalnie przystosowanym pomieszczeniu, bowiem obecność ta może w sposób niekorzystny wpływać na stan emocjonalny świadka. Wskazać też należy, że czynność przesłuchania odbywa się na początkowym etapie postępowania, a zatem niejednokrotnie wówczas, gdy podejrzany występuje bez obrońcy w sprawie, co również ogranicza jego prawo do obrony. Zaakcentować także trzeba, że podejrzany oraz ewentualnie jego obrońca nie jest w stanie podczas pierwszej czynności przesłuchania świadka zadać mu pytań zmierzających do wychwycenia wszelkich nieścisłości jego depozycji, bowiem na tym etapie ograniczona jest możliwość zapoznania się z aktami postępowania. Z kolei zgodnie z obowiązującymi przepisami dopuszczalna jest możliwość, w której czynność przesłuchania odbędzie się tylko raz i to właśnie na początkowym etapie postępowania. Mimo, że powyższe uprawnienie niewątpliwie ma na celu zapewnienie ochrony świadkowi, to w istotny sposób narusza prawo oskarżonego do obrony, znacznie ograniczając możliwość podjęcia przez obrońcę efektywnej obrony oskarżonego.

Przechodząc do kolejnego rodzaju naruszenia prawa do obrony wskazanego przez ETPC warto wskazać na uniemożliwienie oskarżonemu i obrońcy wzięcia udziału w przesłuchaniu świadka. O ile naruszenie to w kontekście instytucji świadka *incognito* czy świadka koronnego nie budzi większych zastrzeżeń, to już w odniesieniu do świadka małoletniego oraz świadka – pokrzywdzonego warto powziąć następujące konkluzje. Otóż, przepisy proceduralne przewidują możliwość dokonania czynności przesłuchania świadka (głównie odnosi się do świadka – pokrzywdzonego oraz świadka małoletniego) pod nieobecność oskarżonego. Tym niemniej, w takiej sytuacji przewodniczący winien odczytać oskarżonemu treść depozycji złożonych przez świadka oraz umożliwić wypowiedzenie się co do przeprowadzonego dowodu. Z jednej strony można by uznać, że powyższy sposób procedowania w żaden sposób nie narusza prawa do obrony, skoro oskarżony w istocie zostanie zapoznany z treścią zeznań, jednak w kontekście praktyki procesowej niebagatelną rolę podczas przesłuchania świadka pełni możliwość bieżącego obserwowania reakcji świadka w czasie składanych przez niego zeznań oraz w kontekście zadawanych mu pytań. Nadto, ograniczenie to zyskuje na sile w sytuacji, gdy oskarżony nie korzysta z pomocy obrońcy w toku postępowania.

Kolejne ograniczenia prawa do obrony wskazane przez ETPC mają niejako wpływ na naruszenia omówione powyżej, bowiem wskazuje się na uniemożliwienie oskarżonemu formułowania i zadawania pytań, jak również na zbytnie ograniczenie zakresu udzielanych odpowiedzi. Naruszenia powyższe są niewątpliwie najbardziej uwypuklone w kontekście świadka anonimowego, bowiem zarówno zadawane pytania jak i udzielane odpowiedzi podlegają znacznemu ograniczeniu z uwagi na niemożność ujawnienia tożsamości świadka. W odniesieniu do świadków innej kategorii naruszenia te nie są tak widoczne. Odnosząc się bowiem do zadawanych przed oskarżonego i obrońcę pytań warto wskazać, że przewodniczący co do zasady nie oponuje możliwości zadawania pytań, a jedynie może mieć wątpliwości co do samej formy ich zadawania. Niemniej jednak podkreślić należy, że całkowite uniemożliwienie zadawania pytań stanowi rażąco uchybienie prawu do obrony. Analogiczny wniosek można podjąć w kontekście naruszenia polegającego na ograniczeniu zakresu udzielanych odpowiedzi, bowiem w odniesieniu do świadka o statusie zwyczajnym, świadka – pokrzywdzonego czy też świadka małoletniego, takie sytuacje właściwie nie powinny mieć miejsca.

Niezależnie od powyższego warto wskazać, że samo zastosowanie ochrony wobec świadka nie oznacza co do zasady naruszenia prawa oskarżonego do obrony. Jest to teza, którą należy jednoznacznie podkreślić. Niemniej jednak, należy kierować się koniecznością zagwarantowania minimum uprawnień, które muszą być bezwzględnie przestrzegane celem realizacji prawa do obrony. W pierwszej kolejności należy niewątpliwie wskazać na gwarancję dotyczącą możliwości zadawania pytań odnoszących się do przedmiotu depozycji świadka. Naturalnie, nie dochodzi do naruszenia powyższego uprawnienia wówczas, gdy oskarżony i jego obrońca dobrowolnie zrezygnowali z udziału w czynności przesłuchania świadka.

Reasumując rozważania dotyczące wpływu ochrony świadka na kształt prawa do obrony oskarżonego należy wskazać na następujące wnioski. Otóż, kwestię ochrony oskarżonego należy rozpatrywać w trójnasób: w kategorii interesów świadka, oskarżonego oraz wymiaru sprawiedliwości. Kształt obecnie obowiązujących norm prawnych jest w istocie odzwierciedleniem takiego sposobu rozumowania. W aspekcie teoretycznym, który jest powzięty na podstawie obowiązujących przepisów, kształt prawa do obrony prowadzi do konkluzji, że zastosowanie ochrony wobec świadka nie prowadzi samo w sobie do przekroczenia granic prawa do obrony. Niemniej jednak, istnieją przypadki, w których można mówić o ograniczeniu zakresu prawa do obrony, co wyjaśniono powyżej. Należy wobec tego

każdorzazowo udzielić odpowiedzi na pytanie, czy ograniczenia są usprawiedliwione słusznym interesem innych podmiotów, a w szczególności świadka. Jak wywiedziono w treści niniejszej rozprawy, zakres tych odstępstw jest różny i może być daleko idący. Jednakże można w tym zakresie wskazać na zależność, zgodnie z którą ograniczenie prawa do obrony jest tym dalej idące, o ile stopień zagrożenia świadka jest większy. Wobec powyższego warto pokusić się o powzięcie tezy, zgodnie z którą wszelkie odstępstwa od prawa oskarżonego do obrony należy rekompensować poprzez rozszerzenie katalogu uprawnień i umożliwienie korzystania z przysługujących uprawnień zawsze, gdy jest taka możliwość. Taki rodzaj procedowania można niewątpliwie określić mianem reguły rekompensowania odstępstw.

BIBLIOGRAFIA

2. Akerman M.J.: Podstawy psychologii sądowej, Gdańsk 2005
3. Amelung K., Marszał K. (red.): Stosowanie środków przymusu w procesie karnym Problem karnoprosesowych ograniczeń praw obywatelskich, Katowice 1990
4. Ancel M.: Znaczenie i metody prawa porównawczego, Warszawa 1979
5. Andrejew I., Kubicki L., Waszczyński J. (red.): System prawa karnego, t. IV
6. Andrzejewski M.: Prawna ochrona rodziny, Warszawa 1999
7. Antoniak – Dróżdź A.: Przesłuchanie świadka w procesie karnym – Uwagi praktyczne, Prokuratura i Prawo 2006, nr 6
8. Arntzen F.: Psychologia zeznań świadków, Warszawa 1989
9. Badura- Madej W., Dobrzyńska- Mesterhazy A.: Wpływ traumy na funkcjonowanie dziecka – świadka; Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka 2004 r., nr 6
10. Balcerzak M.: Zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy jako forma pozatraktatowej działalności normatywnej i harmonizującej w dziedzinie praw człowieka, (w:) Głuszczyńska L., Lankosz K. (red.) Rada Europy – 60 lat na rzecz jedności europejskiej, Bielsko-Biała 2009
11. Balwicka- Szczyrba M.: Glosa do uchwały SN z dnia 7 marca 2008 r., III CZP 10/08, GSP – Prz.Orz. 2009, nr 4
12. Banach-Gutiérrez J.: Europejska współpraca w zwalczaniu przestępczości, Wrocław 2000
13. Banaszak B., Bisztyga A., Complak K., Jabłoński M., Wieruszewski R., Wójtowicz K.: System ochrony praw człowieka, Warszawa 2003
14. Bates E.: The Evolution of the European Convention on Human Rights: From Its Inception to the Creation of a Permanent Court of Human Rights, Oxford University Press, 2010
15. Bernhardt R.: Human Rights and Judicial Review: The European Court of Human Rights (w:) Human Rights and Judicial Review, A Comparative Perspective, Dordrecht – Boston – London 1994

16. Bielecki Z., Romaniuk P.: Świadek anonimowy, *Gazeta Policyjna* 2003, nr 13
17. Bieniek G.: Ustawa o własności lokali w praktyce notarialnej (wybrane zagadnienia), *NPN* 2000, nr 5-6
18. Bieniek G., Marmaj Z.: *Własność lokali. Komentarz*, Warszawa 2005
19. Bieniek G.: Zasoby mieszkaniowe zakładów pracy (problematyka prawda), cz. II, *Zasady sprzedaży mieszkań*, *PiZS* 1995, nr 4
20. Bieńkowska E.: Deklaracja ONZ o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy, *PiP* 42.6/1987
21. Bieńkowska E.: Mazowiecka L. (red.) *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw. Komentarz*, Warszawa 2014
22. Bieńkowska E.: Europejski nakaz ochrony – istota i znaczenie, *Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, Warszawa 2012, nr 12.4
23. Bieńkowska E., Kulesza C.: *Europejskie standardy kształtowania sytuacji ofiar przestępstw*, Białystok 1997
24. Bieńkowska E.: Mediacja między ofiarą i przestępcą, *Monitor Prawniczy* 1998, nr 10
25. Bieńkowska E.: Mediacja w polskim systemie prawa karnego – czy rzeczywiście jest instytucją dla ofiary przestępstwa?, (w:) Mazowiecka L. (red.) *Mediacja karna jako instytucja ważna dla pokrzywdzonego*, Warszawa 2013
26. Bieńkowska E.: Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków, *Prok i Pr* 2015, nr 10
27. Bieńkowska E.: O potrzebie zmian obowiązujących regulacji prawnych dotyczących mediacji w sprawach karnych (w:) Mazowiecka L. (red.), *Mediacja karna jako forma sprawiedliwości naprawczej*, Warszawa 2011
28. Bieńkowska E.: Ofiara i system wymiaru sprawiedliwości, (w:) Hołyst B. (red.) *Problematyka przestępczości na VII Kongresie Narodów Zjednoczonych*, Warszawa 1987
29. Bieńkowska E., Mazowiecka L.: *Ofiara przestępstwa w dokumentach międzynarodowych*, Warszawa 2009
30. Bieńkowska E.: Ofiary przestępstw w postępowaniu karnym – nowe standardy Unii Europejskiej, *PiP* 2014, z. 4

31. Bieńkowska E., Kulesza C.: Państwowa kompensata dla ofiar przestępstw. Geneza, znaczenie i standardy kształtowania instytucji (w:) Mazowiecka L. (red.), *Kompensata państwowa dla ofiar przestępstw w Polsce: Teraźniejszość i przyszłość*, Warszawa 2013
32. Bieńkowska E., Mazowiecka L.: Państwowa kompensata przysługująca ofiarom niektórych przestępstw. Komentarz, Warszawa 2011
33. Bieńkowska E.: Pokrzywdzony w świetle najnowszych nowelizacji przepisów prawa karnego, *Prok. i Pr.* 2014, nr 3
34. Bieńkowska E.: Postępowanie mediacyjno–restytucyjne jako sposób rozwiązania konfliktu między ofiarą i sprawcą przestępstwa: standardy międzynarodowe i perspektywy w Polsce (w:) Bieńkowska E. (red.), *Teoria i praktyka pojednania ofiary ze sprawcą. Materiały konferencji międzynarodowej (Warszawa, 26–27 styczeń 1995)*, Warszawa 1995
35. Bieńkowska E.: Mazowiecka L.: *Prawa ofiar przestępstw*, Warszawa 2009
36. Bieńkowska E.: Projekt Konwencji Narodów Zjednoczonych o Sprawiedliwości oraz Wsparciu dla Ofiar Przestępstw i Nadużyć Władzy, *Zeszyty Prawnicze 15.3 / 2015*
37. Bieńkowska E.: Przemoc w rodzinie, *Jurysta* 1996, z. 4
38. Bieńkowska E.: Sytuacja ofiar przestępstw w postępowaniu karnym w świetle standardów Unii Europejskiej, *Studia Prawnicze* 2001, nr 3–4,
39. Bieńkowska E.: Świadek nie dość chroniony, *Gazeta Sądowa* 1998, nr 9
40. Bieńkowska E.: Wdrażanie instrumentów sprawiedliwości naprawczej, (w:) Mazowiecka L. (red.) *Mediacja w praktyce prokuratorskiej – dziś i jutro*, Warszawa 2012
41. Bieńkowska E.: Wiktymologia. Koncepcje, kierunki badań, perspektywy, *Ossolineum* 1992,
42. Bieńkowska E.: *Wiktymologia (zarys wykładu)*, Warszawa 2000
43. Bieńkowska E.: Wokół projektu utworzenia systemu ochrony pokrzywdzonego i świadka, *Prok. i Pr.* 2015, nr 3
44. Bieńkowska E.: Wzajemne uznawanie środków ochrony w sprawach cywilnych, *Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, Warszawa 2014, nr 14.2;

45. Biernat S.: Wykładnia prawa krajowego zgodnie z prawej Wspólnot Europejskich (w:) Mik C. (red.) Implementacja prawa integracji europejskiej w krajowych porządkach prawnych, Toruń 1998
46. Bigoszewski T.: Przemoc jako znamię strony przedmiotowej, CzPKiNP 1997, nr 2
47. Blajerski M.: Uwagi na temat przesłanek dopuszczenia dowodu z zeznań świadka koronnego, Prok. i Pr. 2004, nr 1-12
48. Błachut J., Czapska J., Widacki J.: Zagrożenie przestępczością, Warszawa – Kraków 1997
49. Boć J. (red.): Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku, Wrocław 1998
50. Bogunia L., Kalisz T.: Wątpliwości dotyczące nowych rozwiązań w zakresie bezpieczeństwa osobistego osadzonych (Uwagi na tle art. 88d i 212a KKW) (w:) Adamski A., Bojarski J., Chrzczonowicz P., Leciak M. (red.), Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga jubileuszowa Profesora Mariana Filara, Toruń 2012.
51. Bojańczyk A.: Dowód prywatny w postępowaniu karnym w perspektywie prawnoporównawczej, Warszawa 2011
52. Bojańczyk A.: Z problematyki konstytucyjnej dopuszczalności niektórych dowodów prywatnych w postępowaniu karnym, Palestra 2004, nr 9-10
53. Bortkiewicz P.: Ocena etyczna nadzwyczajnych instrumentów władzy państwowej w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej ze szczególnym uwzględnieniem instytucji świadka koronnego (w:) Rau Z.: Przestępczość zorganizowana w Polsce i jej zwalczanie, Kraków 2002
54. Bortkiewicz P.: Ocena etyczna nadzwyczajnych instrumentów władzy państwowej w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej ze szczególnym uwzględnieniem instytucji świadka koronnego, (w:) Pływaczewski E. (red.) Przestępczość zorganizowana, świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym, Zakamycze 2005
55. Bosek L.: Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne, Warszawa 2012
56. Braciak J.: Prawo do prywatności, Warszawa 2004
57. Brojek M.: Uwagi i postulaty dotyczące taktyki przesłuchania w charakterze świadka osoby nieletniej, Prok i Pr. 1998 r., nr 1

58. Bryk J.: Przemoc w rodzinie w aspekcie przestępstwa znęcania się, Przegląd Policyjny 1998, Nr ¾
59. Bubnicki R., Pranie pieniędzy, narkotyki i świadek koronny, Rzeczpospolita z dnia 31 października 1995
60. Buchała K.(w:) Buchała K., Zoll A., Kodeks karny. Część ogólna, Kraków 1998
61. Bulenda T., Hołda Z., Rzepliński A., Prawa człowieka a zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie w polskim prawie i praktyce jego stosowania (w:) Hołda Z., Rzepliński A. (red.): Zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie a prawa człowieka, Lublin 1992
62. Chalimoniuk- Zięba M., Oklejak G.: Sprawiedliwość naprawcza i jej zastosowanie w praktyce, ADR, Arbitraż i mediacja 2013, nr 1
63. Chmielewska K.: Ochrona przesłuchiwanym dzieci, Warszawa 2012
64. Chrostoffersen J., Madsen M. R.: The European Court of Human Rights between Law and Politics, Oxford University Press, 2011 M. Forowicz, The Reception of International Law in the European Court of Human Rights, Oxford University Press, 2010
65. Cichoń Z.: Europejska Konwencja Praw Człowieka nadal najskuteczniejszym na świecie instrumentem ochrony prawa człowieka (w 55. rocznicę podpisania Konwencji), Pal. 2005, nr 11–12
66. Cielińska E.: Opinia z dnia 7 kwietnia 2005 r., na temat projektu ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, druk sejmowy Nr 3639
67. Cieślak M., Doda Z.: Glosa do wyroku SN z dnia 10 listopada 1976 r., V KR 184/76, OSNKW 1977, Nr 3, poz. 27, Pal. 1978, nr 1
68. Cieślak. M., Doda Z.: Glosa do wyroku SN z dnia 5 listopada 1982 r., I KR 240/81, OSNKW 1981, Nr 12, poz. 73, Pal. 1984, nr 10, s. 66
69. Cieślak M., Doda Z.: Glosa do wyroku SN z dnia 12 listopada 1975 r., V KR 203/75, OSPiKA 1976, Nr 10, poz. 187, Palestra 1976, nr 12
70. Cieślak M., Doda. Z.: Glosa do wyroku SN z dnia 20 stycznia 1981 r., I KR 329/80, OSNKW 1981, Nr 6, poz. 37, Palestra 1984, nr 10
71. Cieślak M., Doda Z.: Kierunki orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie postępowania karnego (lata 1984-1985), Biblioteka Palestry, Warszawa 1987
72. Cieślak M.: Zagadnienia dowodowe w procesie karnym, Warszawa 1955
73. Cieślak M.: Polska procedura karna, Kraków 2013

74. Cieślak M.: Środki przymusu na tle systemu bodźców prawnych w procesie karnym, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prawo 1960, nr 7
75. Cisek R., Myczkowski M.: Techniczne warunki przesłuchania świadka incognito, Prok. i Pr. 2003, nr 7-8
76. Consedine J.: Sprawiedliwość naprawcza. Przywrócenie ładu społecznego, Warszawa 2004
77. Czabański J.: Stosowanie tymczasowego aresztowania w Polsce na tle prawnoporównawczym, Prok i Pr 2010, nr 1
78. Czapigo A.: (w:) Kruszyński P. (red.) Nowe uregulowania prawne w kodeksie postępowania karnego z 1997 r., Warszawa 1999
79. Czeszejko – Sochacki Z.: Kilka uwag na temat „faktycznego wspólnego pożycia” w prawie karnym, Pal 1972, nr 3
80. Czeszkiewicz M.: Przystępczość zorganizowana i jej uwarunkowania w Polsce, Białystok 1998
81. Daszkiewicz K.: Kodeks karny z 1997 roku. Uwagi krytyczne, Gdańsk 2001
82. Daszkiewicz K.: Mały świadek koronny, cz. I, Palestra 1999, nr. 3-4
83. Daszkiewicz K.: Przystępstwa popełniane przemocą w świetle przepisów kodeksu karnego z 6.6.1997 r., Pal 2000, nr 2-3
84. Daszkiewicz. W.: Glosa do wyroku SN z 5 stycznia 1973 r., III KR 192/72, OSNKW 1973, Nr 4, poz. 49, PiP 1973, nr 8-9
85. Daszkiewicz W.: Prawo karne procesowe, Bydgoszcz 2000
86. Daszkiewicz W.: Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne, t. II, Bydgoszcz 2001
87. Dąbkiewicz K.: Wniosek prokuratora o zastosowanie tymczasowego aresztowania, Prok. I Pr. 2013 nr 2,
88. Degórska K.: Ochrona prawa do prywatności w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w latach 1998-2003, Pr. Czł. 2003, nr 9
89. Długozima J.: Glosa do uchwały SN z 15 września 1999 r., KZP 26/99, OSNKW 1999, Nr 11-12, poz. 69, Rz. 2000, nr. 2
90. Dobrowolska M., Oklejak A.: Prawa i obowiązki świadków w postępowaniu sądowym w świetle badań empirycznych (w:) Waltoś S. (red.), Świadek procesie sądowym, Warszawa 1985

91. Doda Z., Gaberle A.: Dowody w procesie karnym. Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Warszawa 1995
92. Doda Z., Grajewski J.: Glosa do postanowienia SN z dnia 15 października 1996 r., II KZ 78/96, OSNKW 1996, Nr 11-12, poz. 84, PS 1997, nr 11-12
93. Doliwa A.: Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2010
94. Doliwa A.: Prawo mieszkaniowe. Komentarz, Warszawa 2006
95. Drozd E.: Lokal jako przedmiot regulacji ustawy o własności lokali, Rej. 1994, nr 11
96. Dubisz S. (red.): Uniwersalny słownik języka polskiego, t. IV, Warszawa 2003
97. Dudek D.: Konstytucyjna wolność człowieka a tymczasowe aresztowanie, Lublin 1999
98. Dudek D.: Prawnik a wolność człowieka (advokat na tle innych profesji prawniczych (w:) Cioch H., Dębiński A., Chaciński J. (red.) Iustitia civitatis fundamentum. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Wiesława Chrzanowskiego, Lublin 2003
99. Dudka K.: Artykuł 18 Prawo do ochrony (w:) Bieńkowska E., Dudka K., Kulesza C., Mazowiecka L., Starzyński P., Zalewski W., Zielińska E. (red.) Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw. Komentarz, Warszawa 2014
100. Dudka K.: Ochrona prawa do prywatności i jej ograniczenia w polskim prawie karnym, cz. I, CzPKiNP 2000, nr 2
101. Dudka K.: Skuteczność instrumentów ochrony praw pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym w świetle badań empirycznych, Lublin 2006
102. Dudka K.: Środki zapobiegawcze stosowane wobec sprawców przemocy w rodzinie, WPP 2006, nr 2
103. Dutkiewicz J., Pirogowicz I., Steciwko A., Ochrona prawna dziecka i rodziny (prawo polskie i standardy prawa międzynarodowego) (w:) Steciwko A., Pirogowicz I. (red.) Dziecko i jego środowisko. Prawa dziecka – dziecko krzywdzone, Wrocław 2005
104. Dziczek R.: Własność lokali. Komentarz, Warszawa 2008
105. Dzieduszycki D.: Akademia Policyjna, Prawo i Życie 2000 r., nr 2
106. Dziedziak W.: Sankcje prawne a przymus prawny (w:) Witkowski W. (red.): W kręgu historii i współczesności polskiego prawa. Księga jubileuszowa

dedykowana Profesorowi Arturowi Korbowiczowi, Lublin 2008

107. Eichstaedt K.: Glosa do uchwały SN z dnia 30 listopada 2004 r., I KZP 25/04, OSNK 2004, Nr 12, poz. 101, PS 2006, nr 2
108. Falandysz L.: Pokrzywdzony w prawie karnym i wiktymologii, Warszawa 1980
109. Falandysz L.: Wiktymologia, Warszawa 1979
110. Filar M.: Glosa do uchwały SN z dnia 10 grudnia 1998 r., I KZP 22/98, PiP 1999, nr 8
111. Filar M.: (red.): Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2010
112. Filar M.: Pokrzywdzony (ofiara przestępstwa) w polskim prawie karnym materialnym, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych nr 2/2002
113. Furtek K. O.: Glosa do postanowienia SN z 21 lipca 2011 r., I KZP 7/11, OSNKW 2011, nr 8, poz. 67, MoP 2011, nr 21
114. Gaberle A.: Dowody w sądowym procesie karnym. Teoria i praktyka, Warszawa 2010
115. Gabriel-Węglowski M.: Ustawa o świadku koronnym. Komentarz. Zarys instytucji w Europie, Warszawa 2011
116. Gadecki B.: Branie udziału w zorganizowanej grupie przestępczej (art. 258 k.k.), Prok. i Pr. 2008, nr 3,
117. Gajek J.: O pojęciu „faktycznego wspólnego pożycia” w prawie karnym, Pal 1972, Nr 3,
118. Galicki Z.: Kryminologiczne i prawne aspekty przestępczości zorganizowanej. Studia i materiały (w:) Marek W., Pływaczewski W. (red.), Szczytno 1992,
119. Gardocka. T.: Glosa do wyroku SN z dnia 20 stycznia 1981 r., I KR 329/80, OSNKW 1981, Nr 6, poz. 37, Prok i Pr. 1983, nr 2
120. Garlicki L.: Komentarz do art. 41 Konstytucji RP (w:) Garlicki L. (red.): Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, t. III
121. Garlicki L.: Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu, Warszawa 2011
122. Giezek J.: Kolizja dóbr a prawnokarna ochrona wolności (w:) Mozgawa M. (red.): Prawnokarne aspekty wolności. Materiały z konferencji. Arłamów 16-18 maja 2005, Kraków 2006
123. Girdwoyń P.: Zarys kryminalistycznej taktyki obrony, Kraków 2004

124. Gizbert- Studnicki T., Płeszka K.: Dwa ujęcia wykładni. Próba konfrontacji, ZNUJ Prace z Nauk Politycznych 1984, z. 20
125. Gliniecki W.: Prawo pokrzywdzonego do uczciwego procesu karnego – nowe wyzwanie dla polskiego i międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka (w:) Dynia E., Kłak C.P., Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie, Rzeszów 2005
126. Goczałkowski S.: Przemoc (w:) Makowski W. (red.): Encyklopedia podręczna prawa karnego, t. IV,
127. Górecki R.: Prawo świadka do wzmożonej ochrony prawnej, ZNASW 1978, nr 22
128. Górecki R.: Przedmiot zeznań świadka w procesie karnym, WPP 1979, nr 2
129. Górecki R.: Rola i znaczenie dowodowe zeznań świadka w procesie karnym, NP 1980, nr 4
130. Górecki R.: Świadek w postępowaniu przygotowawczym, Warszawa – Poznań 1987
131. Grajewski J., Paprzycki L.K. (red.): Kodeks postępowania karnego. Komentarz, 2010
132. Gronowska B.: Polskie rozwiązania dotyczące zatrzymania i aresztu tymczasowego w świetle uniwersalnych standardów ochrony wolności i bezpieczeństwa osobistego (w:) Skupiński J., Jakubowska – Hara J. (red.): Standardy praw człowieka a polskie prawo karne, Warszawa 1995
133. Gronowska B., Jasudowicz T., Balcerzak K., Balcerzak M., Neminem captivabimus nisi iure victum. Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Ochrona praw osób pozbawionych wolności. Toruń 2004
134. Gronowska B.: Ochrona uprawnień pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym (zagadnienia karnoprocesowe i wiktymologiczne), Toruń 1989
135. Gronowska B., Jasudowicz T., Balcerzak M., Lubiszewski M., Mizerski R.: Prawa człowieka i ich ochrona, Toruń 2005
136. Gronowska B.: Świadek anonimowy i świadek koronny – polskie rozwiązania prawne w kontekście europejskich standardów ochrony praw człowieka (w:) Nowe prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Ku czci profesora Wiesława Daszkiewicza, Poznań 1999

137. Gruza E.: Kryteria oceny wiarygodności zeznań dzieci, Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka 2004 r., nr 6
138. Gruza E.: Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna, Kraków 2003
139. Gruza E.: Pojęcie świadka w procesie karnym, Problemy Kryminalistyki 2002
140. Gruza E.: Programy ochrony świadka, Prok i Pr 1998, nr 2
141. Gruza E.: Psychologia sądowa dla prawników, Warszawa 2009
142. Grzegorzczak K.: Glosa do uchwały SN z dnia 10 grudnia 1998 r., I KZP 22/98, OSNKW 1999, Nr 1-2, poz. 2, WPP 1999, nr 1-2
143. Grzegorzczak T.: Glosa do postanowienia SN z dnia 15 października 1996 r., II KZ 78/96, OSNKW 1996, nr 11-12, Pal. 1997, nr 7-8
144. Grzegorzczak T.: Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 1- 467, Warszawa 2014
145. Grzegorzczak T., Tylman J.: Polskie postępowanie karne, Warszawa 2011
146. Grzelak A.: Charakterystyka instrumentów prawnych współpracy w sprawach karnych w Radzie Europy i Unii Europejskiej (w:) Grzelak A., Królikowski M., Sakowicz A. (red.) Europejskie prawo karne, Warszawa 2012
147. Grzelak A.: Trzeci filar Unii Europejskiej, Warszawa 2008
148. Grzeszczyk W.: Pojęcie przestępstwa podobnego w kodeksie karnym, Prok i Pr 2001, nr 9
149. Gustowska – Szwaja K., Lachman Z., Stańda J.: Fałszywe zeznania i ich przyczyny, Kraków 1971
150. Gutenkunst W.: O przestępstwie rabunku, PiP 1954, nr 2
151. Gutekunst W.: Taktyka przesłuchania nieletnich, Prob. Krym 1964, nr 47
152. Hanas K.: Sprawiedliwość naprawcza w Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW a unormowania polskie, Prok i Pr. z 2015 r., z. 5,
153. Hanausek T.: O niektórych granicach pojęcia przemocy w prawie karnym, PiP 1967, nr 10
154. Hanausek T. (w:) Hanausek T.: Przemoc jako forma działania przestępczego, ZNUJ 1966, nr 24

155. Hoc S.; Glosa do wyroku SN z 16 czerwca 1999 r., V KKN 22/99, OSNKW 1999, nr 9-10, poz. 58, WPP 2000, nr 3-4
156. Hofmański P.: Europejska Konwencja Praw Człowieka i jej znaczenie dla prawa karnego materialnego, procesowego i wykonawczego, Białystok 1993
157. Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 1-296, Warszawa 2011
158. Hofmański P.: Konwencja Europejska a prawo karne, Toruń 1995
159. Hofmański P. (w:) Garlicki L. (red.): Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Komentarz do artykułów 1-18, t. I, Warszawa 2010
160. Hofmański P., Zabłocki S.: Elementy metodyki, Kraków 2006
161. Hofmański P., Zabłocki S.: Pozbawienie wolności w toku procesu karnego. Wybrane aspekty konstytucyjne i prawnomiędzynarodowe (w:) Skorupka J. (red.): Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdry, Warszawa 2009
162. Hofmański P., Szumiło-Kulczycka D.: Prawo do obrony a ochrona pokrzywdzonego przestępstwem – uwagi na tle art. 185a i standardów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (w:) Hofmański P., Waltoś S.: W kręgu prawa nietelnych. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Marianny Korcyl – Wolskiej, Warszawa 2009
163. Hofmański P.: Prawo do poszanowania prywatności (art. 17 Paktu i art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka) a rozwiązania polskiego prawa karnego materialnego i procesowego (w:) Skupiński J., Jakubowska – Hara J. (red.): Standardy praw człowieka a polskie prawo karne, Warszawa 1995
164. Hofmański P.: Szkodliwy dualizm w zakresie orzekania o naprawieniu szkody w procesie karnym, (w:) Iuris Effectus. Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury. Zeszyt specjalny: Ofiary przestępstw. Seminarium z okazji Dnia Ofiar Przestępstw nt. „Naprawienie szkody pokrzywdzonemu”, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa, 23 lutego 2009 r.
165. Hofmański P., Zabłocki S.: Świadek anonimowy – niespełnione nadzieje (w:) Czapska J., Gaberle A.
166. Hofmański P.: Świadek anonimowy w polskim procesie karnym, Przegląd Policyjny 1994, nr 2-3
167. Hofmański P.: Świadek anonimowy w procesie karnym, Kraków 1998
168. Hołyst B.: Kryminalistyka, Warszawa 1983

169. Hołyst B.: Kryminalistyka, Warszawa 2000
170. Hołyst B.: Przemoc w życiu codziennym, Warszawa 1997
171. Hołyst B.: Przestępczość zorganizowana w Polsce, Acta Universitatis Lodziensis, Folia Iuridica 1995, vol. 63
172. Hołyst B.: Psychologiczne i społeczne determinanty zeznań świadków, Warszawa 1989
173. Hołyst B.: Psychologia kryminalistyczna, Warszawa 2004
174. Hołyst B.: Socjologia kryminalistyczna, Warszawa 2007
175. Hołyst B.: Wiktymologia, Warszawa 2011
176. Izydorzyc J.: Stosowanie tymczasowego aresztowania w polskim postępowaniu karnym, Kraków 2002
177. Jachimowicz M.: Prawo do odmowy składania zeznań przez osobę najbliższą, Prokurator 2007, nr 1
178. Jarocki P.: Prawa ofiar przestępstw, Prok i Pr. 2002, nr 10
179. Jaros P. J.: Prawa Dziecka. Dokumenty Rady Europy, Warszawa 2013
180. Jarosz E., Nowak A.: Dzieci ofiary przemocy w rodzinie. Raport Rzecznika Praw Dziecka. Funkcjonowanie znowelizowanej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Warszawa 2012
181. Jarosz E.: Międzynarodowe standardy ochrony dzieci przed krzywdzeniem, Warszawa 2008
182. Jarosz E.: Ochrona dzieci przed krzywdzeniem. Perspektywa globalna i lokalna, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008
183. Jasiński W.: Potakowski D., Świadek koronny, Rzeczpospolita z dnia 15 listopada 1995 r.
184. Jaśkiewicz- Obydzińska T., Czerederecka A.: Kazirodztwo czy „tylko” konflikt rodzinny – trudności diagnostyczne, Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka 2004 r., nr 6
185. Jaśkiewicz- Obydzińska T., Wach E.: Przesłuchanie poznawcze – teoria i praktyka, Psychologia i etyka służb kryminalnych 2004 r., nr 31
186. Jaśkiewicz- Obydzińska T., Kowanetz M., Wach E.: Sytuacja rodzinna a zeznania ofiar czynów kazirodczych, Prok. i Pr 1997 r., nr 5
187. Jeż- Ludwichowska M.: Dowodowe obowiązki oskarżonego (w:) Marek A. (red.): Współczesne problemy procesu karnego i jego efektywności. Księga

- pamiętkowa Profesora Andrzeja Bulsiewicza, Toruń 2004
188. Jurewicz J.: Handel ludźmi w polskim prawie karnym i prawie ponadnarodowym, Łódź 2011
 189. Kafarski A.: Glosa do wyroku SN z dnia 31 marca 1988 r., I KR 50/88, OSNKW 1988, Nr 9-10, poz. 71, NP 1978, nr 2
 190. Kalinowski S.: Biegły i jego opinia, Warszawa 1994
 191. Kalinowski S.: Polski proces karny w zarysie, Warszawa 1981
 192. Kalisz T.: Skazani szczególnie chronieni. Uwagi na tle problemu zapewniania bezpieczeństwa osobistego osadzonych w polskich jednostkach penitencjarnych, (w:) Kwieciński A. (red.) Postępowanie z wybranymi grupami skazanych w polskim systemie penitencjarnym : aspekty prawne, Warszawa 2013
 193. Kardas P.: Podstawy i ograniczenia przeprowadzenia oraz wykorzystywania w procesie karnym tzw. dowodów prywatnych, Palestra 2015, nr 1-2
 194. Kardas P.: Rola i znaczenie wykładni prowspólnotowej w procesie dekodowania norm prawa karnego
 195. Karsznicki P.: Program ochrony świadka w Polsce na tle regulacji prawnych innych państw członkowskich Unii Europejskiej, Prok. i Pr. 2013, nr 9
 196. Keller- Hamela M.: Standardy wyposażenia i korzystania z przyjaznych pokoi przesłuchań dzieci (w:) Sajkowska M. (red.) Przyjazne przesłuchanie dziecka, Warszawa 2007
 197. Klejnowska M.: Ochrona świadków, pokrzywdzonych przestępstwem oraz innych uczestników procesu karnego przed zagrożeniem ze strony sprawcy czynu zabronionego, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego 2012, nr 74
 198. Klejnowska M.: Przesłuchanie nieletniego w postępowaniu karnym a europejskie standardy ochrony praw człowieka (w:) Dynia E., Kłak Cz.P. (red.): Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie, 2005
 199. Klepner M.: Pojęcie „zorganizowanej grupy” i „związku przestępczego” w świetle polskiego prawa orzecznictwa, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych Rok IV 2000, z. 2, Kraków 2000
 200. Kmiecik R.: Dokumenty prywatne i ich gromadzenie w sprawach karnych, PiP 2004, z. 5
 201. Kmiecik R.: „Dowód prywatny” i tzw. zasada swobody dowodzenia w postępowaniu karnym, PiP 2013, z. 2

202. Kmieciak R.: Glosa do wyroku SN z dnia 16 czerwca 1999 r., V KKN 22/09, OSNKW 1999, Nr 9-10, poz. 58, Prok i Pr. 2002, nr 7-8
203. Kmieciak R.: Oskarżyciel posiłkowy w procesie karnym, Warszawa 1977
204. Kmieciak R.: (red.): Prawo dowodowe. Zarys wykładu, Warszawa 2008
205. Kmieciak R., Skrętowicz E.: Proces karny. Część ogólna, Warszawa 2009
206. Kochanowski J., Rejman G., Spotowski A.: Przegląd Orzecznictwa, NP 1979, nr 10, poz. 101
207. Kochel K.: Pozycja oraz uprawnienia pokrzywdzonego w projekcie nowelizacji kodeksu postępowania karnego (w:) Wiliński P. (red.) Kontradiktoryjność w polskim procesie karnym, Warszawa 2013
208. Kołodziejczyk A.: Pokrzywdzony w charakterze świadka anonimowego, Prok i Pr 2007, nr. 1
209. Konarska-Wrzosek V.: Ochrona dziecka w polskim prawie karnym, Toruń 1999
210. Kopper R.: Przesłuchanie świadka na odległość w polskim procesie karnym, Wrocław 2005
211. Kopper R.: Badanie świadka w aspekcie jego ochrony w procesie karnym, Warszawa 2015
212. Kopper R.: Jawność rozprawy a ochrona prawa do prywatności w procesie karnym, Warszawa 2010
213. Kopff A.: Koncepcja praw do intymności i do prywatności życia osobistego (zagadnienia konstytucyjne), Studia Cywilistyczne 1972, t. XX
214. Kordik A., Prusak F., Świda Z.: Prawo karne procesowe. Część ogólna, Szczecin- Wrocław 1996
215. Kosonoga J.: Dozór Policji jako środek zapobiegawczy w polskim procesie karnym, Warszawa 2008
216. Kosonoga J.: Glosa do postanowienia SN z dnia 5 grudnia 2012 r., III KK 229/12, Ius Novum 2007, nr 2-3
217. Kosonoga J.: Glosa do uchwały SN z dnia 30 listopada 2004 r., I KZP 25/04, OSNK 2004, Nr 12, poz. 101, Prok i Pr. 2005, nr 6
218. Kosonoga J.: Nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym jako środek zapobiegawczy (art. 275a k.p.k.) (w:) Grzegorzczak

- T. (red.) Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa prof. Janusza Tylmana, Warszawa 2011
219. Kosonoga J.: Podstawy stosowania środków zapobiegawczych, Prok i Pr 2003, nr 10
220. Kosonoga J.: Przesłuchanie pokrzywdzonego w trybie art. 185a kpk, Prok i Pr 2004, nr 1
221. Kościelny P.: Opinia prawna do poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz o zmianie niektórych innych ustaw (druk sejmowy Nr 1789) z dnia 25 czerwca 2009 r.
222. Kościerzyński J.: Świadek koronny w świetle nowych regulacji, Prok. i Pr. 2007, nr 4
223. Kowal M.: Instytucja świadka anonimowego w świetle kodeksu postępowania karnego, Prok. i Pr. 1999, nr 5
224. Kowalewska E.: Wybrane problemy instytucji świadka koronnego ze szczególnym uwzględnieniem regulacji niemieckich, „Przegląd Policyjny” 1997, nr 3
225. Kowalik- Bańczyk K.: Prowspólnotowa wykładnia prawa polskiego, EPS 2005, nr 12
226. Kowalski M.: Skruszeni, Wprost 2001 r., nr 11
227. Koweszko A.: Zjawisko przestępstw ekonomicznych i możliwości przeciwdziałania zagrożeniom, Warszawa 1995
228. Kozłowski T.: Filozofia a wykładnia prawa (w:) Konferencja wydziałowa na Wydziale Prawa i Administracji z dnia 27 lutego 2004 r. pt. Wykładnia prawa. Materiały konferencyjne
229. Krajewski K.: O pojęciu przemocy w kryminologii, Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne 1988, nr 19
230. Krajniak O.: Zorganizowane grupy przestępcze: studium kryminalistyczne, Warszawa 2011
231. Krasowski M.: Ochrona świadka koronnego, Annales UMCS 2002, nr 49
232. Krasny K.: Zakaz opuszczania kraju – uwagi polemiczne, Prok i Pr 1996, nr 5
233. Krawiec A. Z.: Podmioty uprawnione do wykonania praw małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym, WPP 2008, nr 2

234. Krawiec A.: Przesłuchanie małoletniego świadka po nowelizacji kpk. Prok i Pr. 2013, nr. 12
235. Kremplewski A.: O przestępstwie handlu kobietami, (w:) Porowski M., IPSiR dzisiaj. Księga jubileuszowa, Warszawa 1998
236. Kręcisz W.: O wykładni ustaw w sposób zgodny z konstytucją na tle stosowania art. 182 § 3 kodeksu postępowania karnego. Prok i Pr 2000, nr 4
237. Krukowski A.: Problemy zapobiegania przestępczości, Warszawa 1982
238. Krysiak M. P.: Przemocy mówimy dość (w:) Malinowska I., Profil dziecka – ofiary handlu ludźmi – sytuacja prawna w Polsce, Maków Mazowiecki 2010
239. Ksieniewicz M.: Działania Pełnomocnika w ramach akcji „16 Dni Przeciwko Przemocy Wobec Kobiet”, (w:) Mazowiecka L. (red.), Jak skutecznie chronić ofiary przemocy w rodzinie, Warszawa 2013
240. Kubala W.: Z problematyki ustalania i opisu czynu w postępowaniu karnym, NP 1976, nr 9
241. Kubala W.: Znamię przemocy w ujęciu art. 123 KK, Prob. Praw. 1987, nr 7-8
242. Kulesza C.: Rola pokrzywdzonego w procesie karnym, Białystok 1995
243. Kulesza C., Rola pokrzywdzonego w procesie karnym w świetle ustawodawstwa i praktyki wybranych krajów zachodnich, Białystok 1995
244. Kulesza C.: Mediacja jako program sprawiedliwości naprawczej w Polsce (uwagi na tle dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r.), (w:) Mazowiecka L. (red.), Unijne standardy programów sprawiedliwości naprawczej, Warszawa 2015
245. Kulesza J.: Glosa do uchwały SN z dnia 10 grudnia 1998 r., I KZP 22/98, OSNKW 1999, Nr 1-2, poz. 2, Pal. 1999, nr 5-6
246. Kulik M.: Prawo do prywatności a karalność spowodowania lekkiego uszczerbku na zdrowiu za zgodą pokrzywdzonego, Prok. I Pr. 1999, nr 10
247. Kunicka- Michalska B., Wojciechowska J.: Przestępstwa przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności oraz czci i nietykalności cielesnej. Rozdziały XXIII, XXIV, XXV, XXVII Kodeksu karnego. Komentarz, Warszawa 2001
248. Kurzępa B.: Świadek koronny. Geneza instytucji. Komentarz do ustawy, Toruń 2005

249. Kurzępa B.: Świadek koronny w polskim procesie karnym, Prok .i Pr. 1999 r., nr 9
250. Kurzępa B.: Zakazy dowodzenia w procesie karnym, Prokurator 2002, nr 2
251. Kühnhardt L., European Courts and Human Rights, (w:) Greenberg D., Katz S. N., Wheatley, S. C., Oliviero M. B., Constitutionalism and Democracy: Transitions in the Contemporary World, Oxford University Press, 1993
252. Kwiatkowska – Darul V.: Przesłuchanie dziecka w polskiej procedurze karnej – rozważania na podstawie art. 185a i 185b
253. Kwiatkowska – Darul V.: Przesłuchanie małoletniego świadka w polskim procesie karnym, Toruń 2007
254. Kwiatkowski Z.: Glosa do postanowienia SN z dnia 22 lutego 2006 r., III KK 222/05, OSNKW 2006, nr 5, poz. 46, Prok i Pr 2007, Nr 6
255. Kwiatkowski Z.: Zakazy dowodowe w procesie karnym, Kraków 2005
256. Lach A.: Przesłuchanie na odległość w postępowaniu karnym, PiP 2006, nr 12
257. Lach Z.: Potencjał zagrożeń kryzysowych państw i regionów świata, Warszawa 2010
258. Lasocik Z.: Handel ludźmi – aspekty społeczne i prawne, Studia Socjologiczne 2007, nr 4
259. Lasocik Z., Koss M., Wieczorek Ł. (red.): Handel dziećmi: wybrane problemy, Warszawa 2007
260. Lasocik Z.: (red.) Handel ludźmi: zapobieganie i ściganie, Warszawa 2006
261. Lasocik Z., Wiśniewski M. (red.): Handel narządami ludzkimi: etyka, prawo i praktyka, Warszawa 2006
262. Leach P.: Taking a Case to the European Court of Human Rights, Oxford University Press, 2011
263. Leciak M.: Tajemnica państwowa w wyjaśnieniach oskarżonego w procesie karnym, Prok i Pr. 2005, nr 11
264. Lerman D.: Współsprawca jako świadek o postępowaniu karnym, Prok Pr 2012, nr 3
265. Leszczyński L.: Europejska Konwencja Praw Człowieka, (w:) Leszczyński L., Liżewski B.: Ochrona praw człowieka w Europie. Szkic Zagadnień podstawowych, Lublin 2008

266. Leszczyński L.: Komparatystyka a teoria prawa – powiązania metodologiczne i pola współdziałania (w:) Bogucka L., Tobor Z. (red.) Prawoznawstwo a praktyka stosowania prawa, Katowice 2002
267. Leszczyński L.: Zagadnienia teorii stosowania prawa. Doktryna i tezy orzecznictwa, Kraków 2001
268. Lipczyńska M.: Pokrzywdzony jako źródło dowodu z procesie karnym, ZNASW 1975, nr 9
269. Lipovsky J., Stern P.: Przygotowanie dziecka do roli świadka w sądzie – podejście interdyscyplinarne, Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka 2004 r., nr 6
270. Ludwiczek A.: Dowód z opinii biegłego a zasada kontrydiktoryjności w polskim procesie karnym (w:) Kasprzak J., Młodziejowski B. (red.) Kryminalistyka i inne nauki pomostowe w postępowaniu karnym, Olsztyn 2009
271. Łętowska E., Woleński J.: Instytucjonalizacja związków partnerskich a Konstytucja RP z 1997 r., Prok i Pr. 2013, nr 6
272. Łętowska E.: Kilka uwag o problematyce wykładni, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2002, nr 1
273. Łętowska E.: O znaczeniu praw człowieka dla polskiego systemu prawnego (w:) Jasudowicz T., Mik C. (red.): O prawach człowieka. W podwójną rocznicę Paktów. Księga pamiątkowa w hołdzie Profesor Annie Michalskiej, Toruń 1996
274. Łętowska E.: Współczesne problemy prowadzenia badań porównawczych, SP 1974, nr 3
275. Łętowska E.: Zapewnienie skuteczności orzeczeniom sądów międzynarodowych, (w:) Wróbel A. (red.) Zapewnienie efektywności orzeczeń sądów międzynarodowych w polskim porządku prawnym, Warszawa 2011
276. Łojewski K.: Instytucja odmowy zeznań w polskim procesie karnym, Warszawa 1970
277. Łukaszewicz A.: Nowa twarz świadka, Rzeczpospolita z dnia 8 lutego 2001 r.,
278. Łukaszewicz A.: Skruszony przestępca objęty tajemnicą i ochroną, Rzeczpospolita z dnia 3 stycznia 2000 r.
279. Malec J.: Przystępczość – to ciekawe zjawisko. Kryminologia nieelitarna, Warszawa 2006

280. Mamak K.: O statusie pokrzywdzonego przy przestępstwach przeciwko dobrom ogólnym w kontekście art. 306 § 1a pkt 3 kpk (w:) Uczestnicy postępowania karnego w świetle nowelizacji procedury karnej po 1.7.2015 r. Komentarz praktyczny (red.) Czarnecki P., Czerwińska M., Warszawa 2015
281. Marek A.: Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna, Warszawa 1999
282. Marek A.: Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2010
283. Marek A.: Prawo karne, Warszawa 2009
284. Marek A. (w:) Marek A., Pływaczewski E. (red.): Przemocność zorganizowana, zarys problematyki. Kryminologiczne i prawne aspekty przemocności zorganizowanej, Szczytno 1992
285. Marszał K.: Proces karny. Zagadnienia ogólne, Katowice 2013
286. Marszał K.: Stachowiak S., Zgryzek K.: Proces karny, Katowice 2003
287. Marszał K.: Środki przymusu w polskim procesie karnym de lege ferenda (w:) Waltoś S. (red.): Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci Profesora Mariana Cieślaka, Kraków 1993
288. Marten Z.: Wstęp do psychologii sądowej, Katowice 1990
289. Martyniak Z.: Szczególne kategorie świadków w procesie karnym (w:) Waltoś S. (red.): Świadek w procesie
290. Martyniak Z.: Teoretyczne aspekty kumulacji ról pokrzywdzonego i świadka w procesie karnym, NP 1986, nr 1
291. Martyniak Z.: Współuczestnik czynu w roli świadka (zagadnienia wybrane), Palestra 1985, nr 9
292. Matras J.: Standard „równości broni” w postępowaniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania, Prok i Pr 2009, nr 3
293. Maziej G.: Polskie FBI, czyli Centralne Biuro Śledcze KG Policji, Gazeta Sądowa 2000 r., nr 7-8,
294. Maziej G.: Skruszony przestępca współdziałający z organami ścigania, Gazeta Sądowa 2000 r., nr 3,
295. Mazur H.: Przesłuchanie świadka na odległość (w:) Czerwińska M., Czarnecki P. (red.) Katalog dowodów w postępowaniu karnym, Warszawa 2014
296. Mazur M.: Instytucja kompensaty w praktyce sądowej (w:) Mazowiecka L. (red.), Kompensata państwowa dla ofiar przestępstw w Polsce: Teraźniejszość i przyszłość, Warszawa 2013

297. Mądrzejewski W.: *Przestępczość zorganizowana: system zwalczania*, Warszawa 2008
298. McFarlane K., Ross Feldmeth J.: *Wykorzystywanie seksualne dzieci. Przesłuchanie i diagnoza małego dziecka*, Warszawa 2002
299. Mednis A.: *Prawo do prywatności a interes publiczny*, Kraków 2006
300. Memon A., Vrij A., Bull R.: *Prawo i psychologia*, Gdańsk 2003
301. Metel J.: *Prawo do odmowy zeznań w kodeksie postępowania karnego z 1997 r.*, NKPK 2001, r. VIII
302. Michalska – Olek A., Moczyński M.: *Zażalenie na zatrzymanie w toku postępowania karnego jako realizacja podstawowych praw człowieka (w:) Szychmiller R., Krzywkowska J, (red.): Problemy z sądową ochroną praw człowieka, t. II, Olsztyn 2012*
303. Michalska – Warias A., Piórkowska – Flieger J.: *Ochrona świadka w polskim prawie karnym (w:) Nowikowski I. (red.): Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana Profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, Lublin 2007
304. Michalska-Warias A.: *Przestępczość zorganizowana i prawnokarne formy jej przeciwdziałania*, Lublin 2006
305. Michalski M.: *Profesjonalnie traktować ofiary (wywiad z prof. dr. hab. Z. Izdebskim)*, *Gazeta Policyjna* 2004, nr 17
306. Michalski M.: *Świadkowie jako przedstawiciele społeczeństwa w procesie sądowym (w:) Waltoś S. (red.): Świadek w procesie sądowym*, Warszawa 1985
307. Mik. B.: *Glosa do Uchwały SN z 15 września 1999 r.*, KZP 26/99, OSNKW 1999, nr 11-12, poz. 69, WPP 2000, nr 2
308. Mik C.: *Metodologia implementacji prawa wspólnotowego w krajowych porządkach prawnych (w:) Mik C.(red.) Implementacja prawa integracji europejskiej w krajowych porządkach prawnych*, Toruń 1998
309. Młynarczyk Z.: *Fałszywe zeznania w polskim prawie karnym*, Warszawa 1971
310. Młynarczyk Z.: *Glosa do uchwały SN z dnia 20 grudnia 1985 r.*, VI KZP 28/85, OSNKW 1986, Nr 5-6, poz. 30, *Prob. Praw.* 1987, nr 1
311. Młynarczyk Z.: *Treść, zakres i forma zeznania*, NP 1968, nr 12
312. Morawska A.: *Handel dziećmi – zarys zjawiska (w:) Z. Lasocik (red.), Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie*, Warszawa 2006
313. Morawski L.: *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 2002

314. Morawski L.: Wykładnia w orzecznictwie sądów. Komentarz, Toruń 2002
315. Morawski L.: Zasady wykładni prawa, Toruń 2006
316. Moskwa J.: Przywileje dla skruszonych mafiosów, Rzeczpospolita z dnia 14 stycznia 1997 r.
317. Murzynowski A.: Areszt tymczasowy oraz inne środki zapobiegające uchyleńiu się od sądu, Warszawa 1963
318. Murzynowski A.: Nie można handlować zeznaniami, Rzeczpospolita z dnia 1 czerwca 1995 r.
319. Murzynowski A.: Tymczasowe aresztowanie i zatrzymanie w postępowaniu karnym, RPEiS 1984, z. 3
320. Muszyńska A.: Karnoprocesowe i kryminalistyczne problemy przesłuchania w charakterze świadka osoby nieletniej (w:) Szostak M. (red.): Wybrane problemy psychologii sądowej, Przegląd Prawa i Administracji, t. LXXII, Wrocław 2005
321. Myczkowski M.: Zasada oskarżonego do obrony a dowód z zeznań świadka incognito (w:) Nowa kodyfikacja prawa karnego, Wrocław 2003, t. XII
322. Myers J.E.B.: Dziecko jako świadek (w:) M. Sajkowska (red.): Przyjazne przesłuchanie dziecka, Warszawa 2007
323. Myrna B.: Artykuł 185a kodeksu postępowania karnego i kilka uwag na tle jego stosowania (w:) Bogunia L. (red.): Nowa kodyfikacja prawa karnego, Wrocław 2005, t. XVII
324. Nazar – Gutowska K.: Pojęcie i rodzaje groźby w prawie karnym i innych dziedzinach prawa stosowanego, PS 2007, nr 9
325. Nowak C.: Zasada równości broni w europejskim i polskim postępowaniu karnym, PiP 1999 r., nr 3
326. Nowak M.: Przesłuchanie dziecka wykorzystywanego seksualnie w trybie art. 185a k.p.k. - wybrane zagadnienia (w:) Sychta K. (red.): Dowody w procesie karnym. Nowe rozwiązania i niewykorzystane możliwości, Katowice 2005
327. Nowicki M. A.: Europejski Trybunał Praw Człowieka. Orzecznictwo. Tom 1: Prawo do rzetelnego procesu sądowego, Kraków 2001
328. Nowicki M. A.: System ochrony praw człowieka. Kraków 2003
329. Nowicki M. A.: Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, Warszawa 2010

330. Odrowąż- Sypniewski W.: Opinia prawna z dnia 27 czerwca 2005 r., na temat zgodności z Konstytucją RP przepisów zawartych w sprawozdaniu podkomisji o rządowym projekcie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, druk sejmowy Nr 3639
331. Olszewski R.: Kumulacja ról procesowych uczestników polskiego postępowania karnego, Łódź 2013
332. Oniszczyk J.: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego na początku XXI w, Kraków 2004
333. Ornacka E.: Młot na gangi, Wprost 2000 r., nr 41
334. Ornacka E.: Wielka wyspa- polowanie na świadka incognito, „Wprost” 1999, nr 2
335. Opałek K., Wróblewski J.: Prawo, metodologia, filozofia a teoria prawa, Warszawa 1991
336. Opałek K., Wróblewski J.: Zagadnienia teorii prawa, Warszawa 1969
337. Osłowski K.: Przesłuchanie świadka w postępowaniu przygotowawczym, Probl. Praw. 1973, nr 6
338. Otłowski K.: Taktyka przesłuchania świadka, Warszawa 1972
339. Paprzycki L.K. (red.): Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2013
340. Paprzycki L. K.: Zeznania świadka anonimowego i świadka koronnego w rzetelnym procesie karnym, (w:) Pływaczewski E. (red.) Przystępczość zorganizowana. Świadek koronny. Terroryzm. W ujęciu praktycznym, Kraków 2005
341. Paszek K., Pawelec K.: Prawo małoletniego do odmowy złożenia zeznań, Prok i Pr 2008, nr 12
342. Pearson E.: Handel ludźmi a prawa człowieka. Nowe rozumienie ochrony ofiar, AntiSlavery International 2002
343. Peczenik A.: Struktura normy prawnej, SP 1968, z. 20,
344. Peczenik A.: Wartość naukowa dogmatyki prawa, Kraków 1966
345. Piątek T.: Mafia rusza na północ, Polityka 1995 r., nr 42
346. Piechocki M.: Świadek pod ochroną, Na Wokandzie 2014, nr 20

347. Piechowiak M.: Godność jako fundament powinności prawa wobec człowieka (w:) Morciniec P., Stadniczenko S. L. (red.) Urzeczywistnienie praw człowieka w XXI wieku. Prawo i etyka, Opole 2004
348. Pieprzny S.: Prawo jednostki do bezpieczeństwa (w:) Przybyszewski R., Sitek B., Zaborowski J., Dobkowski J., Strzelecki J. (red.): Problemy współczesnego ustrojoznawstwa. Księga jubileuszowa Profesora Bronisława Jastrzębskiego, Olsztyn 2007
349. Pietrzykowski K. (red.): Kodeks cywilny, t. I; Komentarz do artykułów 1-449, Warszawa 2005
350. Płachta M.: O prawie odmowy zeznań osoby najbliższej, PiP 1988, nr 10
351. Płachta M.: Świadek anonimowy w świetle orzecznictwa strasburskiego, PS 1998, nr 11-12
352. Płachta M.: Zwalczenie nie zna granic, Rzeczpospolita z dnia 4 sierpnia 2000 r.
353. Płatek M.: Kulturowe i prawne aspekty zwalczania i zapobiegania przestępstwem przemocy w rodzinie (w:) Bieńkowska B., Szafranski D.: Problemy prawa polskiego i obcego w ujęciu historycznym, praktycznym i teoretycznym, Warszawa 2009
354. Płatek M.: Mediacja w postępowaniu wykonawczym. Argumenty zgłoszone na rzecz i przeciw mediacji na tle doświadczeń międzynarodowych, (w:) Konferencja naukowa: „Mediacja w polskiej rzeczywistości” (11 września 2002 r.), Warszawa 2003
355. Płatek M.: Ochrona prawna przed przemocą wobec kobiet i przemocą domową, (w:) Trociuk S. (red.) Przeciwdziałanie przemocy wobec kobiet, w tym kobiet starszych i kobiet z niepełnosprawnościami. Analiza i praktyka, Biuletyn RPO. Źródła 2013, nr 7, Warszawa 2013
356. Płatek M.: Przeciwdziałanie wtórnej wiktyimizacji ofiar zgwałceń (w:) Mazowiecka L. (red.): Wiktyimizacja wtórna, Geneza, istota i rola w przekształcaniu polityki traktowania ofiar przestępstw, Warszawa 2012
357. Pływaczewski E.: Przestępczość zorganizowana, Warszawa 2011
358. Pływaczewski E.: Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie w Europie zachodniej, Warszawa 1992

359. Pływaczewski E.: (w:) Pływaczewski E., Świączyński J. (red.) Przepęczność zorganizowana i wybrane problemy jej przeciwdziałania. Policja wobec przepęczności zorganizowanej, Szczytno 1997
360. Pływaczewski E.: (red.): Przepęczność zorganizowana: świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym, Kraków 2005
361. Ponikowski R. (w:) Świda Z. (red.): Postępowanie karne. Część ogólna, Warszawa 2008
362. Posnow W.: Sytuacja pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym w polskim procesie karnym, Wrocław 1991
363. Pracki H.: Instytucja świadka anonimowego w Orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu oraz sądów polskich , Prok. i Pr. 2003, nr 2
364. Prusak F.: Dozór milicyjny jako środek zapobiegawczy, NP 1977, nr 4
365. Prusak F.: Glosa do wyroku SN z dnia 5 listopada 1982 r., I KR 240/81, OSNKW 1981, Nr 12, poz. 73, NP 1983, nr 9-10
366. Radwanowicz – Wanczewska J.: Wolność a przymus administracyjny (w:) Nowakowski A. (red.): Studia i szkice z prawa publicznego. Księga dla uczczenia pamięci Profesora Eugeniusza Smoktunowicza, Rzeszów 2008
367. Radwański Z.: Prawo cywilne, 2005
368. Raizman H.: Przepęstwa przeciwko godności i wolności człowieka, NP 1962, nr 3
369. Rakowicz G.: Świadek incognito o symbolu 07/97, Rzeczpospolita 1999, nr 253
370. Rau Z.: Instytucja świadka koronnego w świetle wyników przeprowadzonych badań (w:) Pływaczewski E. (red.): Przepęczność zorganizowana: świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym, Kraków 2005
371. Redelbach A.: Europejska Konwencja Praw Człowieka w polskim wymiarze sprawiedliwości, Poznań 1997
372. Redelbach A., Wronkowska S., Ziemiński Z.: Zarys teorii państwa i prawa, Warszawa 1993
373. Reed L.D.: Podatność dzieci na sugestię: ustalenia badawcze i ich implikacje dla przesłuchiwania dzieci, Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka 2004, nr 6

374. Rękas A.: *Mediacja w polskim prawie karnym*, Warszawa 2004
375. Robertson A. H., Merrils J. G., *Human Rights in Europe – A Study of the European Convention on Human Rights*, Manchester University Press, 1993
376. Rogalski R.: *Zorganizowana przestępczość – zarys problematyki*, Warszawa 2008
377. Roxin C.: *Synteza z niemieckiego punktu widzenia (w:) Prawo karne i proces karny wobec nowych form i technik przestępczości*, Białystok – Rajgród 1995
378. Rudnicki S.: *Ochrona dóbr osobistych na podstawie art. 23 i 24 kc w orzecznictwie Sądu Najwyższego w latach 1985- 1991, PS 1992, nr 1*
379. Rundstein S.: *W poszukiwaniu prawa cywilnego*, Warszawa – Kraków 1939
380. Sadzik E., Zgryzek K.: (w:) Hofmański P. (red.) *Kodeks postępowania karnego, t. I*, Warszawa 1999
381. Sajkowska M.: *Przesłuchania dzieci – ewolucja wrażliwości, wiedzy i praktyki (w:) Sajkowska M. (red.) Przyjazne przesłuchanie dziecka*, Warszawa 2007
382. Sakowicz A.: *Glosa krytyczna do uchwały SN z dnia 26 października 2006 r., I KZP 22/06, OSNKW 2006, nr 11, poz. 98, GSP 2008, nr 1*
383. Sakowicz A. (red.) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2016
384. Sakowicz A.: *Prawnokarne gwarancje prywatności*, Kraków 2006
385. Sakowicz A.: *Zasada ne bis in idem w prawie karnym*, Białystok 2011
386. Sarkowicz R.: *Pozioma interpretacja tekstu prawnego*, Kraków 1994
387. Sarnecki P.: *Normy programowe w Konstytucji i odpowiadające im wolności obywatelskie (w.) Garlicki L., Szmyt A. (red.): Sześć lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Doświadczenia i inspiracje. Profesorowi Kazimierzowi Działosze prace dedykowane na siedemdziesięciolecie urodzin*, Warszawa 2003
388. Sawicki K.: *Handel ludźmi*, Piła 2011
389. Siemaszko A.: *Geografia występku i strachu. Polskie badanie przestępczości '07*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2008
390. Sieńczyło – Chlabicz J.: *Naruszenie prywatności osób publicznych przez prasę. Analiza cywilnoprawna*, Kraków 2006
391. Siewierski M. (w:) Bafia J., Mioduski K., Siewierski M., *Kodeks karny. Komentarz, t. I*, Warszawa 1987

392. Siostrzonek- Sergiel A.: Partnerzy w związkach homoseksualnych a „osoby najbliższe” w prawie karnym, Prok i Pr 2011, nr 4
393. Sitkowska K.: Świadek w procesie karnym, Warszawa 1999
394. Sitkowska K.: Świadek w procesie karnym. Komentarz. Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Akty normatywne, Bielsko – Biała 1999
395. Siuta J. (red.): Słownik psychologii, Kraków 2008
396. Siwek M.: Glosa do wyroku SA w Katowicach z dnia 28 listopada 2002 r., II Aka 398/02, Palestra 2005., nr 11-12
397. Siwek M.: Glosa do postanowienia SN z 23 kwietnia 2002 r., I KZP 10/20, OSProk i Pr. 2002, Nr 7-8, poz. 1, Prok . I Pr. 2004, nr 3, s. 113
398. Siwek M.: Glosa do wyroku SN z dnia 28 listopada 2003 r., IV KK 14/03, KZS 2004, Nr 4, poz. 34, WPP 2004, nr 3.
399. Skorupka J. (red.): Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2016
400. Skorupka J.: Konstytucyjny i konwencyjny standard tymczasowego aresztowania, PiP 2007, nr 62
401. Skorupka J.: Przestępstwa przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi. Rozdział XXXVII kodeksu karnego. Komentarz. Warszawa 2002
402. Skorupka J.: W kwestii dostępu tymczasowo aresztowanego do wniosku w przedmiocie tymczasowego aresztowania oraz do akt sprawy w postępowaniu przygotowawczym na marginesie orzeczeń sądów powszechnych, Pal. 2008, z. 7-8
403. Skowrońska – Bocian E. (w:) Pietrzykowski K.: Komentarz, t. I, 2005
404. Skowroński D.: Treściowe kryteria trafności zeznania dziecka jako świadka (w:) Stanik J., Majchrzyk Z. (red.): Psychologiczne i psychiatryczne opiniodawstwo sądowe w ramach nowych uregulowań prawnych, Katowice 2001
405. Skrętowicz E.: Status prawny oskarżonego tymczasowo aresztowanego. Kilka uwag na tle projektów kodeksu postępowania karnego i kodeksu karnego wykonawczego z r. 1991, Ann.. UMCS 1992, vol. XXXIX
406. Skrzydło W.: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Praktyczne Komentarze. Warszawa 2007
407. Służalska B., Służalski J.: Prawonik ochrony. Słownik tematyczny. Lublin 2008
408. Smardzewski W.: Kilka uwag o przestępczości zorganizowanej i roli „penitio” w jej zwalczaniu, Prok. i Pr. 1995 r, nr 1

409. Smarzewski M.: Retrybutywizm, sprawiedliwość naprawcza czy trzecia droga? Z rozważań na tle koncepcji podmiotu biernego przestępstwa, (w:) Gil D., Butryn I., Jakiela A., Woźniak K. M. (red.), Współczesne problemy wymiaru sprawiedliwości, Lublin 2012
410. Smardzewski W.: Kilka uwag o przestępczości zorganizowanej i roli „pentito” w jej zwalczaniu, Prok. i Pr. 1995, nr 1
411. Sobol E.: (red.) Nowy słownik języka polskiego, Warszawa 2003
412. Sowiński P.K.: Glosa do postanowienia SN z dnia 22 lutego 2006 r., III KK 222/05, OSNKW 2006, nr 5, poz. 46, PS 2008, nr 7-8
413. Sowiński P. K.: Gwarancje ochrony praw świadka w polskim procesie karnym. Zarys problematyki (w:) Dynia E., Kłak Cz. P. (red.): Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie, Rzeszów 2005
414. Sowiński P. K.: Prawo świadka do odmowy zeznań w procesie karnym, Warszawa 2004
415. Sowiński P.K.: Zwolnienie z obowiązku zeznawania w procesie karnym świadka pozostającego z oskarżonym w „szczególnie bliskim stosunku osobistym”, ZNURz- Prawo 2003, nr 7
416. Spurek S.: Izolacja sprawcy od ofiary. Instrumenty przeciwdziałania przemocy w rodzinie, Warszawa 2013
417. Stachowiak S.: Zakres informacji procesowej przekazywanej podejrzanemu przed i w toku przesłuchania, Prok. i Pr. 2001, nr 3
418. Stachurski D.: O dopuszczalności dowodów prywatnych w postępowaniu karnym w świetle Konstytucji RP, Palestra 2013, nr 3-4
419. Stańda J.: Stanowisko świadka w polskim procesie karnym, Warszawa 1976
420. Stańda J.: Świadcowie jako przedstawiciele społeczeństwa w procesie sądowym (w:) Waltoś S. (red.): Świadek w procesie sądowym, Warszawa 1985
421. Stecki L.: Glosa do wyroku SN z dnia 9 listopada 1990 r., WR 203/90, OSP 1991, nr 9, OSP 1991, nr 9
422. Steinborn S. (w:) Steinborn S. (red.): Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2013
423. Stefański R.A.: Glosa do postanowienia SN z dnia 22 lutego 2006 r., III KK 222/05, OSNKW 2006, nr 5, poz. 46, Prok i Pr 2007, nr 1, s. 135

424. Stefański R.A.: Glosa do uchwały SN z 15 września 1999 r., KZP 26/99, OSNKW 1999, Nr 11-12, poz. 69, Przegląd, WPP 2000, nr 2
425. Stefański R.A.: Glosa do postanowienia SN z 23 kwietnia 2002 r., I KZP 10/20, OSProk i Pr. 2002, Nr 7-8, poz. , Przegląd, WPP 2003, nr 2
426. Stefański R.A.: Glosa do uchwały SN z dnia 30 listopada 2004 r., I KZP 25/04, OSNK 2004, Nr 12, poz. 101, WPP 2005, nr 2
427. Stefański R.A.: Glosa do uchwały SN z 12 maja 1993 r., I KZP 6/93, OSNKW 1993, Nr 56, poz. 28, Przegląd, WPP 1995, nr 2
428. Stefański R.A.: Glosa do uchwały SN z dnia 23 października 2002 r., I KZP 33/02, OSNKW 2002, nr 11-12, poz. 93, Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego, prawa karnego skarbowego i prawa wykroczeń za 2002 r., WPP 2003, nr 1
429. Stefański R.A.: Glosa do uchwały SN z dnia 10 grudnia 1998 r., I KZP 22/98, OSNKW 1999, nr 1-2, poz. 2; Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego za 1998 r., WPP 1999, nr 1-2
430. Stefański R.A., Zabłocki S.: Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2003
431. Stefański R.A.: Obowiązki w ramach dozoru Policji (w:) Taracha A., Przyborowska-Klimczak A. (red.) Iudicium et scientia, Księga jubileuszowa Profesora Romualda Kmiecika, Warszawa 2011
432. Stefański R.A.: Prawo odmowy zeznań w nowym kodeksie postępowania karnego, Prok i Pr 1998, nr 7-8
433. Stefański R.A.: Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego za 1998 r., WPP 1999, nr 1-2
434. Stefański R.A.: Przegląd uchwał Izby Karnej i Wojskowej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego i prawa wykroczeń za 1999 r., WPP 2000, nr 1
435. Stefański R.A., Przegląd uchwał Izby Karnej i Wojskowej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego i prawa wykroczeń za 1999 r., WPP 2000, nr 1
436. Stefański R.A.: Przepadek korzyści majątkowej uzyskanej przez sprawcę przestępstwa, Prok. i Pr. 2001, nr 3

437. Stefański R.A.: Przesłuchanie pokrzywdzonego poniżej lat 15 w procesie karnym (w:) Marek A. (red.): Współczesne problemy procesu karnego i ich efektywność. Księga pamiątkowa Profesora Andrzeja Bulasiewicza, Toruń 2004
438. Stefański R.A.: Przepięstwa drogowe w nowym kodeksie karnym, Kraków 1999
439. Stefański S. A.: Szczegółne tryby przesłuchania w postępowaniu karnym świadka małoletniego, który nie ukończył 15 lat, Wojskowy Przegląd Prawniczy, Warszawa 2005
440. Stefański R.A.: Środek karny w postaci obowiązku powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, PS 2006, nr 6
441. Stefański R.A.: Środek zapobiegawczy zakazu opuszczania kraju, Prok i Pr 1995, nr 11-12
442. Stefański R.A.: Środek zapobiegawczy nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, WPP 2010, nr 3
443. Stefański R.A.: Środki zapobiegawcze w nowym kodeksie postępowania karnego, Warszawa 1998
444. Stefański, R.A.: Uchylenie się świadka od odpowiedzi na pytanie, WPP 2002, nr 3
445. Stefański R.A.: Warunkowy dozór Policji – nowy środek zapobiegawczy, PiP 2006, nr 6
446. Stefański R.A.: Zakład ubezpieczeń a proces karny, Prok. i Pr. 1996, nr 11
447. Stelmach J.: Współczesna filozofia interpretacji prawniczej, Kraków 1995
448. Stępień T.: Rola świadka w prawie karnym, Toruń 2012
449. Studnicki F.: O dogmatyce prawa, PiP 1957, nr 7-8
450. Studnicki F.: Wykładnia prawa w jej aspekcie komputacyjnym, Studia Filozoficzne 1985, nr 2-3
451. Studziński W.: Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego (w:) Florczak A., Bolechow B. (red.): Prawa i wolności I i II generacji, Toruń 2006
452. Suchocka H.: Wstęp do: Polska Karta Praw Ofiary, Warszawa 1999
453. Surkont M.: Glosa do uchwały SN z dnia 10 grudnia 1998 r., I KZP 22/98, OSNKW 1999, Nr 1-2, poz. 2, WPP 1999, nr 3-4

454. Surkont M.: Groźba spowodowania postępowania karnego jako postać groźby bezprawnej, Pal. 1993, nr 9-10
455. Surkont M.: Przesłuchanie zmuszania w polskim prawie karnym, Gdańsk 1991
456. Sypra T.: Granice wykładni prawa, Kraków 2006
457. Syta M.: Tryb postępowania w przedmiocie stosowania tymczasowego aresztowania w postępowaniu przygotowawczym, Prok i Pr 1998, nr 11-12,
458. Szeroczyńska M.: Dowód z analizy śladów genetycznych w postępowaniu karnym na tle prawnego – porównawczego, Prok. i Pr. 2001, nr 2
459. Szewczyk M. (w:) Zoll A. (red.) Kodeks karny. Komentarz, t. I, Warszawa 2007
460. Szlęzak A.: Glosa do wyroku SN z dnia 31 marca 1988 r., I KR 50/88, OSNKW 1988, Nr 9-10, poz. 71, OSPiKA 1989, nr 4
461. Szpunar M.: Odpowiedzialność podmiotu prywatnego z tytułu naruszenia prawa wspólnotowego, Warszawa 2008
462. Szumiło – Kulczycka D.: Czynności operacyjno – rozpoznawcze i ich relacje do procesu karnego, Warszawa 2012
463. Szymańczak J.: Opinie z dnia 26 stycznia 2005 t., - uwagi do projektu ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie – druk sejmowy Nr 3639
464. Szymczak M. (red.): Słownik języka polskiego, t. I, Warszawa 1978
465. Szymczak M. (red.): Słownik języka polskiego, t. III, Warszawa 1981
466. Świątłowski A., Zoll A. (red.): Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci Profesora Stanisława Waltośa, Warszawa 2000
467. Świda Z.: Dozór jako środek zapobiegający uchylaniu się od sądu, NP 1967, nr 7-8
468. Świda Z.: Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego a stosowanie zatrzymania i tymczasowego aresztowania w procesie karnym (w:) Baraszak B., Preisner A. (red.): Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP, Warszawa 2002
469. Świecki D.: Kodeks postępowania karnego. Komentarz
470. Świerk P.: Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego na podstawie art. 185a kodeksu postępowania karnego, Prok i Pr 2004 r., nr 5
471. Taracha. A.: Glosa do wyroku SN z dnia 16 czerwca 1999 r., V KKN 22/09, OSNKW 1999, Nr 9-10, poz. 58, WPP 2003, nr 4

472. Taracha A.: O tzw. „dowodach prywatnych” w procesie karnym. *Ann. UMCS* 2007-2008, vol. LIV/LV
473. Taracha A.: O dowodach prywatnych w świetle Konstytucji – uwagi polemiczne, *Palestra* 2005, nr 1-2
474. Taracha A.: Ograniczenie praw jednostki w kodeksie postępowania karnego i prawie policyjnym, *Prokurator* 2003, nr 2
475. Toeplitz- Wiśniewska M.: Fazy rozwojowe a metody przesłuchania dzieci, *Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka* 2004 r., nr 6
476. Tokarczyk R. A.: *Komparatystyka prawnicza*, Warszawa 2008
477. Tokarczyk R.: Przymus a prawo (w:) Tokarczyk R., Motyka K. (red.): *Ze sztandarem prawa przez świat. Księga dedykowana Profesorowi Wieńczysławowi Józefowi Wagnerowi von Igelgrund z okazji 85-lecia urodzin*, Kraków 2002
478. Tolbert D., Swinnen F.: *The Protection of, and Assistance to Witness at the ICTY* (w:) Abtahi H., Boas G. (red.): *The Dynamics of International Criminal Justice. Essays in Honour of Sir Richard May*, Leiden – Boston 2006
479. Tomaszewski P.: Uwagi o dowodzie z zeznań świadka w postępowaniu przygotowawczym, *WPP* 1985, nr 4
480. Tomaszewski T.: Czy korzystać z opinii prywatnych?, *PS* 1997, nr 2
481. Tomaszewski T.: Świadek koronny w świetle rozwiązań amerykańskich, *Państwo i Prawo* 1995, nr 10-11
482. Trechsel S.: *Human Rights in Criminal Proceedings* (w.) Koper R.: *Badanie świadka*
483. Trzcńska A., Wiliński P.: Tymczasowe aresztowanie w świetle Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich (w:) Dynia E., Kłak Cz. P. (red.): *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, Rzeszów 2005
484. Tylman J.: Dylematy instytucji świadka incognito (w:) Stachowiak S. (red.) *Współczesny polski proces karny. Księga ofiarowana Profesorowi Tadeuszowi Nowakowi*, Poznań 2002
485. Tylman J., *Instytucja świadka incognito*, *Acta Universitatis Lodzianis*, t. 65, Łódź 1997
486. Tylman J.: *Instytucja świadka incognito – po nowelizacji* (w:) Indecki K. (red.), *Aktualne problemy prawa karnego, kryminologii i penitencjarystyki. Księga*

- ofiarowana Profesorowi Stefanowi Lelentalowi w 45. roku pracy naukowo-dydaktycznej, Łódź 2004
487. Tylman J., Świadek anonimowy - instytucja kontrowersyjna. Artykuł recenzyjny, PiP 2001 r., nr 6
488. Waltoś S.: Dylematy ochrony świadka w procesie karnym, PiP 1995, z. 4
489. Waltoś S.: Proces karny. Zarys wykładu, Warszawa 2009
490. Waltoś S.: Świadek w historii i w świecie współczesnym. Studium prawnoporównawcze (w:) Waltoś S. (red.) Świadek w procesie sądowym, Warszawa 1985
491. Waltoś S.: Świadek w procesie sądowym, Warszawa 1985
492. Wawrowski J.: Przepęstwa z użyciem przemocy – przemoc, a przemoc wobec osoby, PS 2007, nr 6
493. Wąsek A. (red.): Kodeks karny. Część szczególna, t. I, Komentarz do artykułów 117-221, Warszawa 2006
494. Wąsek- Wiaderek M.: Standard „niezwłoczności” doprowadzenia osoby zatrzymanej przed sędzię i prawo do „osądzenia w rozsądnym terminie albo zwolnienia na czas postępowania” w świetle art. 5 § 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (w:) Dębiński A., Grześkowiak A., Wiak K. (red.): Ius et lex. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Adama Strzembosza, Lublin 2002
495. Wąsek – Wiaderek M. (w:) Hofmański P. (red.): System prawa karnego procesowego, t. I. Zagadnienia ogólne, cz. 2, Warszawa 2013
496. Wąsek A.: Świadek anonimowy w rzetelnym procesie karnym (w:) Bojarski T., Skrętowicz E. (red.) Kierunki i stan reformy prawa karnego, Lublin 1995
497. Weil G.L., The European Convention on Human Rights – Background, Development and Prospects, UMI 1961
498. Wesołowska A.: Regulacje prawne dotyczące ochrony małoletnich w toku postępowania karnego, Dziecko krzywdzone. Teoria Badania Praktyka 2007 r., nr 20
499. Wilczak J.: Co wiemy o handlu ludźmi. Oszustwem lub siłą, Polityka z dnia 23 marca 2010 roku
500. Wierciński A.: Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego (w:) Wieruszewski R. (red.) Prawa człowieka. Model prawny, Wrocław – Warszawa-Kraków 1991

501. Wiliński P.: Pozycja i ochrona świadka we współczesnym procesie karnym (w:) Wiliński P. (red.), Prawo wobec wyzwań współczesności, Poznań 2004
502. Wiliński P.: Proces karny w świetle Konstytucji, Warszawa 2011
503. Wiliński P.: Przesłuchanie świadka na odległość w postępowaniu karnym, P.S. 2005, z. 12, p. 80
504. Wiliński P.: Świadek incognito w polskim procesie karnym, Kraków 2003
505. Wiliński P.: Świadek incognito w znowelizowanym kodeksie postępowania karnego, Prok.i Pr. 2003, nr 6
506. Winnicka E.: Dogonić ośmiornicę, Polityka 1999, nr 46
507. Wiśniewski L.: Wolność czy przymus zrzeszania się w samorządach zawodowych (w:) Tuleja P., Florczak – Wątor M., Kubas S. (red.): Prawa człowieka. Społeczeństwo obywatelskie. Państwo demokratyczne. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Pawłowi Sarneckiemu, Warszawa 2010
508. Witczak A.: Wartość dowodowa zeznań małoletniego świadka, (w.) Szostak M. (red.): Wybrane problemy psychologii sądowej, Przeglądu Prawa i Administracji, t. LXXII, Wrocław 2005
509. Wizelberg Z.: Praktyka sądowa w sprawach o przestępstwa z art. 203-204, Pal. 1968, nr 1
510. Wojciechowska J. (w:) Kunicka- Michalska B., Wojciechowska J., Przestępstwa przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności oraz czci i nietykalności cielesnej. Rozdziały XXIII, XXIV, XXV, XXVII Kodeksu karnego. Komentarz, Warszawa 2001
511. Wojciechowski J.: Jeszcze raz o świadku incognito, Rzeczpospolita z dnia 12 czerwca 1995 r.
512. Wojciechowski J. (w:) Wąsek A., Zawłocki R. (red.): Kodeks karny. Część szczególna, t. I. Komentarz do artykułów 117-221, Warszawa 2010
513. Wojciechowski J.: Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo, Warszawa 2000
514. Wojciechowski J.: Nadzwyczajne złagodzenie kary jako premia za pomoc organom ścigania
515. Wojciechowski J.: Najpierw przestępstwo, potem przyjemność, Rzeczpospolita z dnia 19 lutego 2001 r.
516. Wojciechowski J.: Proszę nie mylić świadka koronnego, Rzeczpospolita z dnia 12 stycznia 1999 r.

517. Wojnar J., Krótki przyczynek do zakresu uprawnień pokrzywdzonego w procesie karnym, (w:) Waltoś S., Nita B., Trzaska P., Żurek M. (red.), Kompensacyjna funkcja prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Gostyńskiego, *Czasopismo Prawa Karnego* 2002, nr 2,
518. Wojtal J.: Policja wobec nowych form przestępczości, *Przegląd Policyjny* 1992, nr 4
519. Woleński J.: Logiczne problemy wykładni prawa, *ZNUJ Prace Prawnicze* 1972, z. 56
520. Woleński J.: Semantyczne ujęcie dogmatyki prawa, *Studia Filozoficzne* 1985, nr 2-3
521. Wolter A.: Ignatowicz J., Stefaniuk K., *Prawo cywilne*, Warszawa 2001
522. Wolter W.: Glosa do wyroku SN z 5 czerwca 1979 r., III KR 129/79, *OSNKW* 1979, Nr 9, poz. 96, *NP*. 1980, nr 5
523. Wolter W.: (w:) Andrejew I., Świda W., Wolter W.: *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1973
524. Woźniewski K.: *Inicjatywa dowodowa w polskim prawie karnym*, Gdynia 2001
525. Wójcicka B.: Podstawy wyłączenia jawności rozprawy, *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica*, Łódź 1988
526. Wójcik D.: Perspektywy rozwoju mediacji, (w:) Konferencja naukowa: „Mediacja w polskiej rzeczywistości” (11 września 2002 r.), Warszawa 2003
527. Wright M.: *Przywracając szacunek sprawiedliwości*, Warszawa 2005
528. Wronkowska S., Ziemiński Z.: *Zarys teorii prawa*, Poznań 2001
529. Wrona Z.: Glosa do wyroku SN z dnia 13 sierpnia 1987 r., II KR 187/87, *OSNKW* 1988, nr 1-2, poz. 11, *OSPika* 1988, nr 10, poz. 231
530. Wrona Z.: Ochrona świadka koronnego a administracyjnoprawna sytuacja osoby (w:) Czapska J., Gaberle A., Świątłowski A., Zoll A.: *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci prof. Stanisława Waltosia*, Warszawa 2000
531. Wróbel A., Zoll A.: *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010
532. Wróbel A.: Zgodna z dyrektywami WE/UE sądowa wykładnia prawa państw członkowskich WE/UE. Zarys problemu (w:) Gardocki L., Godyń J., Hudzik M.,

- Paprzycki L. K. (red.) Orzecznictwo sądowe w sprawach karnych. Aspekty europejskie i unijne, Warszawa 2008
533. Wróbel T.: Dostęp obrońcy podejrzanego do akt sprawy w postępowaniu mającym za przedmiot tymczasowe aresztowanie na etapie przedjurysdykcyjnym procesu karnego – regulacja polska w świetle standardów europejskich, *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 2008, z. 1,
534. Wróblewski J.: Metodologiczne zagadnienia porównania systemów prawa, *PiP* 1963, nr 7
535. Wróblewski J.: Metody logiczno – językowe w prawoznawstwie (w:) Łopatka A. (red.) *Metody badania prawa*, Warszawa 1973
536. Wróblewski J.: Paradygmat dogmatyki prawa a prawoznawstwo (w:) Wronkowska S., Zieliński M. (red.), *Szkice z teorii prawa i szczególnych nauk prawnych*, Poznań 1990
537. Wróblewski J.: Paradygmat dogmatyki prawa a prawoznawstwo (w:) Wronkowska S., Zieliński M. (red.), *Szkice z teorii prawa i szczególnych nauk prawnych*, Poznań 1990
538. Wróblewski J.: *Prawo i płaszczyzny jego badania*, *PiP* 1969, nr 6
539. Wróblewski J.: *Rozumienie prawa i jego wykładnia*, Wrocław- Warszawa – Kraków 1990
540. Wróblewski J.: *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1988
541. Wróblewski J.: *Zagadnienia przedmiotu i metody teorii państwa i prawa*, *PiP* 1965, nr 8-9
542. Wróblewski J.: *Zagadnienia przedmiotu i metody teorii państwa i prawa*, *PiP* 1961, nr 11
543. Wróblewski J.: *Zagadnienia teorii wykładnie prawa ludowego*, Warszawa 1959
544. Wyciszczak S.: *Świadek incognito*, *Prok. i Pr.* 1996 r., nr 1
545. Wyrembak J.: *Glosa do uchwały SN z dnia 10 grudnia 1998 r., I KZP 22/98*, *OSNKW* 1999, nr 1-2, poz. 2, *PS* 1999, nr 7-8
546. Wyrembak J.: *Idea sprawiedliwości naprawczej jako wyznacznik następstw kryminalizacji*, (w:) Płatek M., Fajst M., *Sprawiedliwość naprawcza: idea, teoria, praktyka*, Warszawa 2005
547. Wysocki D.: *Glosa do uchwały SN z dnia 10 grudnia 1998 r., I KZP 22/98*, *OSP* 1999, nr 4

548. Wysocki M.: Przemoc wobec osoby w rozumieniu art. 191 KK, Prok i Pr 1999, nr 3
549. Zabłocki S.: Glosa do uchwały SN z 15 września 1999 r., KZP 26/99, OSNKW 1999, nr 11-12, poz. 69, Przegląd Pal. 2000, nr 1
550. Zagrodnik J.: Dopuszczalność kumulacji roli procesowej pokrzywdzonego z innymi rolami procesowymi w postępowaniu karnym, PPK 2001, nr 24
551. Zagrodnik J.: Glosa do uchwały SN z 21 października 2003 r., KZP 29/03, OSNKW 2003, nr 11-12, poz. 94, Pal. 2004, nr 9-10
552. Zagrodnik J.: Model interakcji postępowania przygotowawczego oraz postępowania głównego w procesie karnym, Warszawa 2013
553. Zając B.: Świadek koronny – za i przeciw, Rzeczpospolita z dnia 25 marca 1997 r.
554. Zaleski M.: Rozwój przestępczości zorganizowanej we Włoszech oraz jej wpływ na przestępczość zorganizowaną na świecie, Warszawa 2013
555. Zalewski W. (w:) Królikowski M., Zawłocki R. (red.): Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 32-116, t. II, Warszawa 2010
556. Zalewski W.: Sprawiedliwość naprawcza. Początek ewolucji polskiego prawa karnego?, Gdańsk 2006
557. Zgryzek K.: Konflikt interesów publicznego i prywatnego a publiczność rozpraw w procesie karnym, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Problemy prawa karnego 1991, nr 17
558. Zielińska E.: Opinia prawna z dnia 25 maja 2005 5., do propozycji zmian do rządowego projektu ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, druk sejmowy Nr 3639, zaproponowanych na posiedzeniu podkomisji nadzwyczajnej
559. Zielińska E.: Opinia prawna dotycząca Sprawozdania Komisji Polityki Społecznej i Rodziny (druk sejmowy Nr 2776) o rządowym projekcie zmiany ustawy o przeciwdziałaniu pomocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy 1698) oraz o poselskim projekcie ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu pomocy w rodzinie oraz o zmianie niektórych innych ustaw (druk Nr 1789) z dnia 15 maja 2010 rok
560. Zielińska E.: Komentarz [do decyzji ramowej Rady 2001/220/WSiSW], (w:) Zielińska E.(red.) Prawo Wspólnot Europejskich a prawo polskie, t. VI: Dokumenty karne, część II: Wybór tekstów z komentarzami, Warszawa 2005

561. Zieliński M.: Ziemiński Z., Dyrektywy i sposób ich wypowiedzenia, Warszawa 1993
562. Zieliński M.: Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego, Poznań 1972
563. Zieliński M.: Poznanie sądowe a poznanie pozasądowe, Poznań 1979
564. Zieliński M.: Ziemiński M., Uzasadnienie twierdzeń, ocen i norm w prawoznawstwie, Warszawa 1988
565. Zieliński M.: Współczesne problemy wykładni prawa, PiP 1996, nr 8-9
566. Zieliński M.: Wykładnia prawa, Zasady, reguły, wskazówki, Warszawa 2006
567. Ziemiński Z.: Metodologiczne zagadnienia prawoznawstwa, Warszawa 1974
568. Zimnoch S.: Osoba najbliższa w prawie karnym, PS 1971, nr 9
569. Zirk – Sadowski M.: Problem nowości normatywnej, Studia Prawno – Ekonomiczne 1979, nr 22
570. Zmarzlik J.: Przygotowanie dziecka do uczestnictwa w przesłuchaniu (w:) Sajkowska M. (red.): Przyjazne przesłuchanie dziecka, Warszawa 2007
571. Zoll A.: Glosa do uchwały SN z dnia 10 grudnia 1998 r., I KZP 22/98, OSNKW 1999, nr 1-2, poz. 2, OSP 1999, nr 5
572. Żuber M.: Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie, Wrocław 2012
573. Żylińska J.: Biegły psycholog a odebranie i ocena zeznań małoletniego świadka w procesie karnym, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2013

WYKAZ AKTÓW PRAWNYCH

MIĘDZYNARODOWE AKTY PRAWNE

1. Deklaracja ONZ o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 40/34 z dnia 29 listopada 1985 roku,
2. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r., Dz. U. 1993, Nr 61 poz. 284,
3. Konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z 15 listopada 2000 r., Dz. U. 2005, Nr 18, poz. 158,
4. Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi z dnia 16 maja 2005 roku
5. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dz.U. C 83 z 30.3.2010 r.
6. Traktat o Unii Europejskiej, Dz.U. C 83 z 30.3.2010 r.
7. Rezolucja (77)27 o kompensowaniu ofiar przestępstw z dnia 28 września 1977 roku
8. Rezolucja 1714(2010) w sprawie dzieci będących świadkami przemocy domowej z dnia 12 marca 2010 roku
9. Rekomendacja R79/17 w sprawie ochrony dzieci przed okrutnym i poniżającym traktowaniem z dnia 13 września 1979 roku
10. Rekomendacja R/85/4 w sprawie przemocy w rodzinie z dnia 26 marca 1985 roku
11. Rekomendacja Rady Europy Nr R(85)11 w sprawie pozycji ofiary w procesie karnym z dnia 28 czerwca 1985 roku
12. Rekomendacja Rady Europy Nr R(87)21 w sprawie zapobiegania wiktyimizacji i pomocy dla ofiar przestępstw
13. Rekomendacja 1065(1987) w sprawie handlu ludźmi i innych form eksploatacji dzieci
14. Rekomendacja R/90/2 na temat środków społecznych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie z dnia 15 stycznia 1990 roku

15. Rekomendacja R(97)13 z dnia 10 września 1997 roku odnosząca się do zastraszania świadków i praw do obrony.
16. Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy Rec (2005)9 w sprawie ochrony świadków i osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości z dnia 20 kwietnia 2005 r.
17. Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy Rec. (2006)8 w sprawie pomocy dla ofiar przestępstw z 14 czerwca 2006 r.
18. Zalecenie Nr R (85)4 w sprawie przemocy w rodzinie
19. Zalecenie Nr R (85)11 w sprawie pozycji ofiary w prawie i procesie karnym
20. Zalecenie Nr R (87)21 w sprawie pomocy dla ofiar przestępstw i zapobiegania wiktyimizacji
21. Zalecenie Nr R (91)11 dotyczącego wykorzystywania seksualnego, pornografii i prostytucji dzieci i młodych osób oraz handlu nimi oraz
22. Zalecenie Nr R (96)8 w sprawie polityki przeciw przestępczości
23. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/22 /WSiSW. L 315
24. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/99/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie europejskiego nakazu ochrony, L 338/2
25. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z 5 kwietnia 2011 roku w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępującej decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW, L 101/1
26. Decyzja ramowa Rady Unii Europejskiej w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym z 15 marca 2001 r., L 082
27. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 606/2013 z dnia 12 czerwca 2013 roku w sprawie wzajemnego uznawania środków ochrony w sprawach cywilnych, L 181/4

POLSKIE AKTY PRAWNE

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 ze zm.,
2. Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze, Dz. U. 2018, poz. 1184 ze zm., 430

3. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz. U. 2018, poz. 228 ze zm.,
4. Ustawa z dnia 6 lipca 1995 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego, Dz. U. 1995, Nr 89, poz. 444,
5. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego, Dz. U. 2017, poz. 1904 ze zm.,
6. Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, Dz.U. 2015, poz. 2,
7. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny, Dz. U. 2018, poz. 1600 ze zm.,
8. Ustawa z dnia 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym , Dz. U. 2016, poz. 1197 ze zm.,
9. Ustawa z dnia 22 stycznia 1999 r. o ochronie informacji niejawnych, Dz. U. 2018, poz. 412 ze zm.,
10. Ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego, Dz. U. 2003, Nr 17, poz. 155,
11. Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego, Dz. U. 2009, Nr 206, poz. 1589,
12. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. z 2017 r., poz. 2067 ze zm.,
13. Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej, Dz.U. z 2017 r., poz. 2365 ze zm.,
14. Ustawa z dnia 24 maja 2002 r o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, Dz.U. z 2015 r., poz. 1929 i 2023 oraz z 2016 r., poz. 147, 437, 904 i 960. ze zm.,
15. Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, Dz.U. z 2017 r., poz. 1993 ze zm.,
16. Ustawa z dnia 23 listopada 2012 r. - Prawo pocztowe, Dz.U z 2017 r., poz. 1481 ze zm.,
17. Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r., o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych, Dz.U. z 2018, poz. 430 ze zm.,
18. Ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego, Dz.U. z 2018 r., poz. 1234,

19. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 sierpnia 1998 r. w sprawie warunków technicznych przesłuchania świadka, którego dane osobowe podlegają zachowaniu w tajemnicy, Dz. U. 1998 , Nr 111, poz. 693,
20. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania o zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka oraz sposobu postępowania z protokołami z zeznań tego świadka, Dz. U. z 2003, Nr 108, poz. 1024,
21. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 października 2006 r. w sprawie udzielania ochrony i pomocy świadkom koronnym i innym uprawnionym osobom, Dz.U. z 2015, poz. 1054,

ORZECZNICTWO

ORZECZENIA EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA

1. Orzeczenie ETPC w sprawie Emilian-George Igna v. Rumunia z dnia 26 listopada 2013 r., Nr 21249/05
2. Orzeczenie ETPC w sprawie Korneykova v. Ukraina z dnia 19 stycznia 2012 r., Nr 39884/05
3. Orzeczenie ETPC w sprawie Taxquet v. Belgium z dnia 13 stycznia 2009 r.
4. Orzeczenie ETPC w sprawie E.S. I inni przeciwko Słowacji z dnia 15 września 2009 r., 8227/04.
5. Orzeczenie ETPC w sprawie Maltinas v. Litwie, z 1 lipca 2008 r., skarga Nr 10071/04
6. Orzeczenie ETPC w sprawie Demski v. Polsce z 4 listopada 2008 r., skarga Nr 22695/03.
7. Orzeczenie ETPC w sprawie Ramanauskas v. Lithuania z dnia 5 lutego 2008 r.
8. Orzeczenie ETPC w sprawie Łaskiewicz v. Polsce z dnia 15 stycznia 2008 r., Nr 28481/03
9. Orzeczenie ETPC w sprawie Jakubiak v. Polsce z 3 czerwca 2008 r., skarga Nr 39595/05
10. Orzeczenie ETPC w sprawie Chruściński v. Polsce z dnia 6 listopada 2007 r., Nr 22755/04
11. Orzeczenie ETPC w sprawie Krasniki v. The Czech Republic z dnia 28 maja 2006 r.
12. Orzeczenie ETPC w sprawie Taal v. Estonia z dnia 22 listopada 2005 r.
13. Orzeczenie ETPC w sprawie Osyath v. Węgry z dnia 5 lipca 2005 r., Nr 20723/02
14. Orzeczenie ETPC w sprawie S.N. v. Szwecji, z dnia 2 lipca 2002 r., druk sejmowy Nr 998.
15. Orzeczenie ETPC w sprawie Migoń v. Polsce z dnia 25 czerwca 2002 r., Nr 24244/94
16. Orzeczenie ETPC w sprawie Birutis and others v. Lithuania z dnia 28 marca 2002 r.
17. Orzeczenie ETPC w sprawie Visser v. Netherlands z dnia 14 lutego 2002 r.
18. Orzeczenie ETPC w sprawie Luca v. Italy z dnia 27 lutego 2001 r.

19. Orzeczenie ETPC w sprawie Lietzow v. Niemcy z dnia 13 lutego 2001 r., Nr 24479/94
20. Orzeczenie ETPC w sprawie Kok v. the Netherlands z dnia 4 czerwca 2000 r., Nr 43149/98
21. Orzeczenie ETPC w sprawie Nikolova v. Bułgaria z dnia 25 marca 1999 r., Nr 31195/96
22. Orzeczenie ETPC w sprawie Van Mechelen and Others v. The Netherlands z dnia 24 kwietnia 1997 r.
23. Orzeczenie ETPC w sprawie Sad'di v. France z dnia 20 września 1993 r.
24. Orzeczenie ETPC w sprawie Ludi v. Switzerland z dnia 15 czerwca 1992 r.
25. Orzeczenie ETPC w sprawie Brandstetter v. Austria z dnia 28 sierpnia 1991 r.
26. Orzeczenie ETPC w sprawie Windisch v. Austria z dnia 27 września 1990 r.
27. Orzeczenie ETPC w sprawie Delta v. France z dnia 19 grudnia 1990 r.
28. Orzeczenie ETPC w sprawie Kostovski v. The Netherlands z dnia 20 listopada 1989 r.
29. Orzeczenie ETPC w sprawie Lamy v. Belgia z dnia 30 marca 1989 r., Nr 10444/83
30. Orzeczenie ETPC w sprawie Schenk v. Switzerland z dnia 12 lipca 1988 r.

ORZECZENIA EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI

1. Wyrok ETS z dnia 16 czerwca 2005 roku w sprawie przeciwko Marii Pupino, C-105/03, Zbiór Orzecznictwa 2005, s. I,- 5285

ORZECZENIA SĄDU NAJWYŻSZEGO

1. Wyrok SN z dnia 17 lutego 2016 r., III KK 394/15, Legalis nr 1421856;
2. Wyrok SN z dnia 19 listopada 2015 r., II KK 212/15, Legalis nr 1361407;
3. Wyrok SN z dnia 16 kwietnia 2015 r., V KK 4/15, Legalis nr 1242273;
4. Wyrok SN z dnia 21 marca 2013 r., III KK 268/12, KZS 2013, Nr 6, poz. 30
5. Wyrok SN z dnia 4 kwietnia 2013 r., III KK 307/12, KZS 2013, Nr 6, poz. 56;
6. Wyrok SN z dnia 26 kwietnia 2012 r., II KK 268/11, OSNKW 2012, Nr 10, poz. 100, s. 17.
7. Wyrok SN z dnia 23 lutego 2011 r., III KK 267/10, Legalis nr 428174;
8. Wyrok SN z 5 października 2010 r., IV KK 61/10, BPK SN 2010, nr 5, poz. 1.2.5, s. 13.

9. Wyrok SN z 23 lipca 2008 r., V KK 377/07, KZS 2008, Nr 10, poz. 23.
10. Wyrok SN z dnia 23 lipca 2008 r., V KK 12/08, OSNwSK 2008, Nr 1, poz. 1527;
11. Wyrok SN z dnia 1 lutego 2008 r., V KK 231/07, OSNK 2008, Nr 4, poz. 27.
12. Wyrok SN z 11 lipca 2006 r., III KK 440/05, OSNwSK 2006, Nr 1, poz. 1301.
13. Wyrok SN z dnia 28 lutego 2006 r., V KK 258/05, OSNKW 2006, Nr 5, poz. 47;
14. Wyrok SN z dnia 4 kwietnia 2006 t., III KK 297/05, OSNKW 2006, Nr 7-8, poz. 68, s. 42;
15. Wyrok SN z dnia 2 grudnia 2003 r., IV KK 59/03, niepubl.
16. Wyrok SN z dnia 28 listopada 2003 r., IV KK 14/03, Prok i Pr 2004, Nr 3, poz. 9;
17. Wyrok SN z dnia 7 marca 2003 r., III RN 29/02, MoPod 2003, Nr 5, s. 29;
18. Wyrok SN z 30 kwietnia 2002 r., WK 15/02, Legalis nr 123582;
19. Wyrok SN z dnia 2 stycznia 2002 r., V KKN 299/99, Legalis nr 64512;
20. Wyrok SN z dnia 10 grudnia 2001 r., IV KKN 229/01, OSNKW 2002, Nr 3-4, poz. 21;
21. Wyrok SN z dnia 27 września 2001 r., III KKN 14/99, Prok i Pr 2002, Nr 3, poz. 3;
22. Wyrok SN z 7 lutego 2001 r., V KKN 456,98, Legalis nr 58995;
23. Wyrok SN z dnia 5 stycznia 2000 r., II KKN 391/99, OSNKW 2000, nr 1-2, poz. 13.
24. Wyrok SN z dnia 6 maja 1999 r., IV KKN 542/98, OSProk i Pr. 1999, Nr 11-12, poz. 7.
25. Wyrok SN z dnia 3 lutego 1999 r., V KKN 33/97, Prok i Pr 1999, Nr 7-8, poz. 3;
26. Wyrok SN z dnia 9 lipca 1997 r., V KKN 318/96, Prok i Pr – wkł 1998, Nr 3, poz. 10.
27. Wyrok SN z dnia 27 lutego 1996 r., II KRN 200/95, Prok i Pr wkł 1996, nr 10, poz. 8.
28. Wyrok SN z 4 lipca 1995 r., II KRN 70/95, Prok i Pr. - wkł 1995, Nr 11, poz. 17;
29. Wyrok SN z dnia 19 stycznia 1989 r., I KR 373/88, OSNPG 1990, Nr 2, poz. 25
30. Wyrok SN z dnia 31 marca 1988 r., I KR 50/88, OSNKW 1988, Nr 9-10, poz. 71.
31. Wyrok SN z dnia 20 lipca 1987 r., II KR 167/87, OSPiKA 1988, Nr 3, poz. 70.
32. Wyrok SN z dnia 13 marca 1987 r., III KR 495/86, niepubl.
33. Wyrok SN z dnia 23 lutego 1987 r., II KR 22/87, OSNKW 1987, Nr 9-10, poz. 88.
34. Wyrok SN z dnia 13 maja 1982 r., I KR 88/82, niepubl
35. Wyrok SN z dnia 23 czerwca 1981 r., III KR 6/81, niepubl
36. Wyrok SN z dnia 15 stycznia 1980 r., III KR 428/79, niepubl.
37. Wyrok SN z 5 czerwca 1979 roku, III KR 129/79, OSNKW 1979, Nr 9, poz. 96.
38. Wyrok SN z dnia 16 marca 1979 r., IV KR 36/79, Legalis nr 21387

39. Wyrok SN z dnia 11 października 1976 r., II KR 252/76, OSNPG 1977, Nr 2, poz. 17.
40. Wyrok SN z dnia 12 listopada 1975 r., V KR 203/75, OSPiKA 1976, Nr 10, poz. 187
41. Wyrok SN z dnia 28 stycznia 1975 r., IV KR 313/74, OSPiKA 1978, Nr 9, poz. 153;
42. Wyrok SN z dnia 25 czerwca 1974 r., V KR 184/74, Legalis nr 18115.
43. Wyrok SN z dnia 10 marca 1971 r., IV KR 16/71, OSNKW 1971, Nr 9, poz. 131.
44. Wyrok SN z dnia 30 września 1970 r., VI KZP 25/70, OSNKW 1970, Nr 11, poz. 135.
45. Wyrok SN z dnia 2 grudnia 1948 r., KrK 1668/48, PiP 1949, Nr 4, s. 145;

46. Uchwała SN z dnia 28 listopada 2012 r., III CZP 65/12, OSNC 2013, Nr 5, poz. 57.
47. Uchwała SN z 26 stycznia 2007 r., I KZP 33/06, OSNKW 2007, Nr 2, poz. 11.
48. Uchwała SN z dnia 19 lutego 2003 r., I KZP 48/02, OSNKW 2003, Nr 3-4, poz. 23
49. Uchwała SN z dnia 16 marca 1999 r., I KZP 29/98, Legalis nr 43164.
50. Uchwała SN z 26 listopada 1976 r., VI KZP 11/75, OSNKW 1977, Nr 1-2 poz. 1;

51. Postanowienie SN z 31 marca 2017, III KK 147/17, OSNKW 2017, Nr. 8, poz. 45.
52. Postanowienie SN z dnia 9 listopada 2016 r., V KK 271/16, Legalis nr 1747324.
53. Postanowienie SN z dnia 22 września 2016 r., IV KK 264/16, Legalis nr 1514816.
54. Postanowienie SN z dnia 9 listopada 2016 r., V KK 273/16, Legalis nr 1538111.
55. Postanowienie SN z dnia 29 lipca 2016 r., V KK 2/16, Legalis nr 1508201.
56. Postanowienie SN z 28 kwietnia 2016 r., I KZP 3/16, OSNKW 2016, Nr 6, poz. 37.
57. Postanowienie SN z 24 sierpnia 2016 r., I KZP 5/16, OSNKW 2016, Nr 10, poz. 66.
58. Postanowienie SN z dnia 27 października 2015 r., II KK 112/15, Legalis nr 1364690
59. Postanowienie SN z 25 marca 2015 r., II KK 302/14, Biul. PK 2015, Nr 4, s. 18-21.
60. Postanowienie SN z 22 października 2015 r., III K 239/15, Legalis nr 1674203.
61. Postanowienie SN z dnia 27 października 2015 r., II KK 112/15, Legalis nr 1364690.
62. Postanowienie SN z 17 września 2015 r., III K 288/15, Lex nr 1827136.
63. Postanowienie SN z 19 listopada 2014 r., V KK 260/14, Legalis nr 1180525.
64. Postanowienie SN z 21 maja 2014 r., V KK 418/13, Legalis nr 1002467.
65. Postanowienie SN z 30 września 2013, IV KK 209/13, Legalis nr 738111.
66. Postanowienie SN z 26 kwietnia 2013 r., III K 42/13, Legalis nr 1508327.
67. Postanowienie SN z 28 października 2013 r., III K 138/13, Legalis.
68. Postanowienie SN z dnia 15 marca 2012 r., III KK 244/11, KZS 2012, Nr 7-8, poz.31.

69. Postanowienie SN z 19 listopada 2012 r., V KK 232/12, Legalis nr 981691
70. Postanowienie SN z dnia 4 lipca 2012 r., III KK 162/12, KZS 2012, Nr 11, poz. 29.
71. Postanowienie SN z 25 marca 2010 r., IV KK 316/09, Biul. PK 2010, Nr 3, poz. 15.
72. Postanowienie SN z dnia 4 lutego 2010 r., V KK 296/09, OSNKW 2010, Nr 6 poz. 51.
73. Postanowienie SN z 26 listopada 2008 r., IV KK 381/08, BPK SN 2009, nr 2, s. 54, Prok. I Pr. 2009, nr 7-8, poz. 21
74. Postanowienie SN z dnia 25 października 2007 r., IV KK 332/07, Legalis nr 162875.
75. Postanowienie SN z 21 października 2007 r., III KO 89/08, Legalis nr 140644.
76. Postanowienie SN z 4 grudnia 2007 r., II KK 157/07, OSNwSK 2007, Nr 1, poz. 2756
77. Postanowienie SN z 25 lipca 2007 r., V KK 178/07, Legalis nr 188540.
78. Postanowienie SN z dnia 5 stycznia 2006 r., III KK 195/05, OSNKW 2006, Nr 4, poz. 39.
79. Postanowienie SN z dnia 6 lipca 2006 r., IV KK 226/06, OSNwSK 2006, Nr 1, poz. 1364
80. Postanowienie SN z 11 maja 2006 t., V KK 447/05, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 1025.
81. Postanowienie SN z dnia 11 maja 2006 r., V KK 442/05, Legalis nr 122695.
82. Postanowienie SN z 7 czerwca 2005 r., II K 55/04, OSNwSK 2005, Nr 1, poz. 1075.
83. Postanowienie SN z 10 maja 2005 r., II KK 531/04, OSNKW 2005, nr 10, poz. 95.
84. Postanowienie SN z dnia 20 kwietnia 2005 r., I KZP 8/05, OSNKW 2005, Nr 4, poz. 40, s. 30;
85. Postanowienie SN z 17 listopada 2005., II KK 108/15, OSNwSK 2005, Nr 4, poz. 2094.
86. Postanowienie SN z 23 listopada 2004 r., V KK 199/04, OSNwSK 2004, Nr 1, poz. 2163.
87. Postanowienie SN z dnia 7 lipca 2004 r., II KK 176/04, KZS 2005, Nr 6, poz. 21
88. Postanowienie SN z dnia 19 maja 2004 r., I CK 696/03, OSP 2005, Nr 5, poz. 61.
89. Postanowienie SN z 11 lutego 2004 r., III KK 295/03, OSNwSK 2004, Nr 1, poz. 296;
90. Postanowienie SN z dnia 21 stycznia 2003 r., II KKN 314/01, OSNKW 2003, Nr 5-6, poz. 45.
91. Postanowienie SN z dnia 7 stycznia 2003 r., II KK 320/02, OSNSK 2003, nr 1, poz. 5.
92. Postanowienie SN z dnia 27 maja 2003 r., IV KK 63/03, OSNwSK 2003, Nr 1, poz. 1132.
93. Postanowienie SN z 2 sierpnia 2002 r., IV KKN 566/98, Legalis 313346

94. Postanowienie SN z 16 marca 2001 r., V KKN 24/99, Legalis nr 310863
95. Postanowienie SN z dnia 8 maja 2001 r., V KKN 470/99, Legalis nr 326908
96. Postanowienie SN z dnia 15 lutego 2001 r., III KKN 595/00, KZS 2001, Nr 9, poz. 11.

ORZECZENIA TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO

1. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 marca 2013 r., U 2/11.
2. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 czerwca 2008 roku, K 42/07, Dz.U. Nr 100, poz. 648

ORZECZENIA SĄDÓW APELACYJNYCH

1. Wyrok SA w Katowicach z 28 października 2016 r., II Aka 358/16, Legalis nr 1546729
2. Wyrok SA w Katowicach z 26 listopada 2015 r., II AKa 456/15, Legalis nr 1398834
3. Wyrok SA we Wrocławiu z 31 lipca 2014 r.; II Aka 118/14, KZS 2014, Nr 12, poz. 83.
4. Wyrok SA w Katowicach z dnia 13 lutego 2014 r., II Aka 509/13, OSA w Katowicach 2014, Nr 1,
5. Wyrok SA w Lublinie z 20 marca 2013 r., II AKa 271/12, Legalis nr 733812.
6. Wyrok SA w Katowicach z 27 marca 2013 r., II Akz 183/12, KZS 2013, Nr 7-8, poz. 84.
7. Wyrok SA w Warszawie z dnia 6 marca 2013 r., II Aka 53/13, Legalis nr 741314
8. Wyrok SA w Lublinie z 5 lipca 2012 r., II Aka 91/12, KZS 2013, Nr 11, poz. 85.
9. Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 24 maja 2012 r., II Aka 87/12, Legalis nr 742364
10. Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 24 maja 2012 r., II AKa 130/12.
11. Wyrok SA w Warszawie z dnia 23 listopada 2012 r., II Aka 323/12, Legalis nr 739607
12. Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 22 lutego 2012 r., II Aka 27/12, KZS 2012, Nr 5, poz. 76.
13. Wyrok SA w Lublinie z dnia 17 listopada 2011 r., II Aka 220/11, KZS 2011, Nr 12, poz. 36.
14. Wyrok SA z Krakowie z dnia 10 listopada 2010 r., II Aka 185/10, KZ 2010, Nr 12, poz. 43.
15. Wyrok SA w Katowicach z dnia 18 lutego 2010 r., II AKa 205/09, KZS 2010, Nr 6, poz. 67.

16. Wyrok SA w Krakowie z dnia 11 maja 2009 r., II Aka 169/08, KZS 2009, Nr 10, poz. 46.
17. Wyrok SA w Katowicach z dnia 6 maja 2009 roku, II Aka 394/08, KZS 2009, Nr 9, poz. 74
18. Wyrok SA w Katowicach z 1 lutego 2008 r., II Aka 382/07, OSProk i Pr. 2008, Nr 11, poz. 13.
19. Wyrok SA w Krakowie z dnia 14 października 2008 r., II Aka 132/08, KZS 2008, Nr 11, poz. 57.
20. Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 21 maja 2008 r., II Aka 104/08, Legalis.
21. Wyrok SA w Katowicach z dnia 15 marca 2007 r., II Aka 24/07, KZS 2007, Nr 7-8, poz. 109.
22. Wyrok SA w Katowicach z 25 stycznia 2006 r., II Aka 436/05, KZS 2006, Nr 7-8, poz. 113.
23. Wyrok SA w Łodzi z 25 października 2006 r., II Aka 134/06, Prok. i Pr. - wkł. 2008, Nr 6, poz. 42.
24. Wyrok SA w Krakowie z dnia 21 marca 2006 r., II Aka 31/06, OSA 2008, Nr 9, poz. 36.
25. Wyrok SA w Lublinie z dnia 21 września 2004 r., II Aka 135/04, Prok i Pr 2006, Nr 1, poz. 33.
26. Wyrok SA z dnia 11 lutego 2003 r., V KKN 407/01, OSProk. I Pr. 2003, Nr 11, poz. 10.
27. Wyrok SA w Łodzi z dnia 30 stycznia 2002 r., II Aka 234/01, KZS 2004, Nr 5, poz. 39, s. 22.
28. Wyrok SA w Lublinie z dnia 13 czerwca 2002 r., II Aka 123/02, Prok i Pr 2003, Nr 3, poz. 33.
29. Wyrok SA w Katowicach z dnia 3 października 2002 r., II Aka 266/02, OSA 2003, Nr 7, poz. 78.
30. Wyrok SA w Krakowie z dnia 5 września 2002 r., II Aka 192/02, KZS 2002, Nr 12, poz. 39.
31. Wyrok SA w Katowicach z dnia 28 listopada 2002 r., II Aka 398/02, OSA 2003, Nr 12, poz. 121.
32. Wyrok SA w Łodzi z dnia 18 stycznia 2001 r., II Aka 241/00, Prok i Pr wkł 2002, nr 9. poz 20;

33. Wyrok SA w Katowicach z dnia 23 marca 2000 r., II Aka 28/00, KZS 2000, Nr 4, poz. 39.
34. Wyrok SA w Lublinie z dnia 21 stycznia 2000 r., II AKa 161/99, OSN Prok. i Pr. 2000, nr 10, poz. 33.
35. Wyrok SA w Warszawie z dnia 13 kwietnia 1999 r., II Aka 62/99, Apel. W-wa 1999, Nr 4, poz. 20;
36. Wyrok SA w Krakowie z 28 października 1999 r., II AKa 160/99, KZS 1999, Nr 11, poz. 30;
37. Wyrok SA w Krakowie z dnia 11 grudnia 1997 r., II Aka 226/97, Prok i Pr 1998, Nr 10, poz. 23;
38. Wyrok SA w Warszawie z dnia 5 grudnia 1995 r., II Akz 459/95, OSA 1996, Nr 4, poz. 15.
39. Wyrok SA w Krakowie z dnia 23 kwietnia 1992 r., II Akz 37/92, KZS 1992, Nr 3-9, poz. 54.
40. Wyrok SA w Krakowie z dnia 14 marca 1991 r., II Akz 16/91, Legalis nr 288947
41. Postanowienie SA w Katowicach z 5 stycznia 2016 r., II Akz 717/17, Legalis nr 726615
42. Postanowienie SA we Wrocławiu z 18 kwietnia 2012 r., II Aka 94/12, OSProk. I Pr. 2014, Nr 4, poz. 37;
43. Postanowienie SA we Wrocławiu w z dnia 12 września 2011 roku, II AKp 18/11.
44. Postanowienie SA w Krakowie z dnia 9 czerwca 2005 r., II Akz 207/05, KZS 2005, Nr 6, poz. 44.
45. Postanowienie SA w Krakowie z dnia 3 lipca 2002 r., II Akz 245/02, KZS 2002, Nr 7-8, poz. 48;
46. Postanowienie SA w Warszawie z dnia 27 kwietnia 2001 r., II Akz 262/01, OSA 2001, Nr 10, poz. 70.
47. Postanowienie SA w Krakowie z dnia 13 grudnia 2000, II Akz 289/00, KZS 2000, z. 12, poz. 28;
48. Postanowienie SA w Krakowie z dnia 21 czerwca 2000 r., II Akz 219/00, KZS 2000, Nr 6, poz. 17;

ORZECZENIA NACZELNEGO SĄDU ADMINISTRACYJNEGO

1. Wyrok NSA z dnia 28 listopada 2007 r., I FSK 1455/06, Legalis nr 726615

ORZECZENIA WOJEWÓDZKICH SĄDÓW ADMINISTRACYJNYCH

1. Wyrok WSA w Gdańsku z dnia 9 lipca 2009 r., I SA/Gd 351/09, Legalis nr 215314
2. Wyrok WSA w Gdańsku z dnia 11 grudnia 2008 r., III SA/Gd 213/08, Legalis nr 256127
3. Wyrok WSA w Szczecinie z dnia 24 września 2008 r., II SA/Sz 515/08, Legalis nr 280848
4. Wyrok WSA w Warszawie z dnia 26 września 2007 r., II SA/Wa 1069/07, Legalis nr 292845